INSTITUTIE

OF

ONDERWIJZING IN DE CHRISTELIJKE RELIGIE

IN VIER BOEKEN BESCHREVEN DOOR

BOEK 3

JOHANNES CALVIJN

In zijn leven herder en professor der kerke Christi te Genève

Opnieuw vertaald door
Dr. A. Sizoo

BOEK 3

DERDE BOEK OVER DE WIJZE, WAAROP DE GENADE VAN CHRISTUS VERKREGEN WORDT, EN WELKE VRUCHTEN DAARUIT VOOR ONS VOORTKOMEN, EN WELKE WERKINGEN DAARUIT VOLGEN

INHOUD DERDE BOEK

Hoofdstuk I. Dat hetgeen over Christus gezegd is, ons ten voordeel is door de verborgen werking des Geestes
Hoofdstuk II. Over het geloof; waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd
Hoofdstuk III. Dat wij door het geloof wedergeboren worden. Over de boetvaardigheid.
Hoofdstuk IV. Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening
Hoofdstuk V. Over de aanvullingen, die ze aan de voldoeningen toevoegen, namelijk de aflaten en het vagevuur
Hoofdstuk VI. Over het leven van de Christen; en in de eerste plaats met welke bewijzen de Schrift ons daartoe vermaant
Hoofdstuk VII. De hoofdsom van het Christelijk leven; waar gesproken wordt over de verloochening van onszelf
Hoofdstuk VIII. Over het dragen van het kruis, hetwelk een deel is der zelfverloochening
Hoofdstuk IX. Over de overdenking van het toekomende leven
Hoofdstuk X. Hoe men het tegenwoordige leven en zijn hulpmiddelen gebruiken moet
Hoofdstuk XI. Over de rechtvaardigmaking des geloofs en in de eerste plaats over de definitie van de naam en de zaak zelf
Hoofdstuk XII. Dat wij onze harten tot Gods rechterstoel moet verheffen, opdat wij met ernst overtuigd worden van de onverdiende rechtvaardigmaking
Hoofdstuk XIII. dat men bij de onverdiende rechtvaardigmaking op twee dingen moet letten
Hoofdstuk XIV. Hoedanig het begin is der rechtvaardigmaking en de onafgebroken voortgang daarvan
Hoofdstuk XV. Dat al wat men roemt van de verdiensten der werken, zowel Gods lof in het toebrengen der gerechtigheid, als de zekerheid der zaligheid te niet doet
Hoofdstuk XVI. Weerleggingen van de lasteringen, waardoor de pausgezinden deze leer met haat pogen te bezwaren
Hoofdstuk XVII. Vereniging van de beloften der wet met die van het evangelie
Hoofdstuk XVIII. Dat uit het loon ten onrechte besloten wordt tot de rechtvaardigheid der werken
Hoofdstuk XIX. Over de Christelijke vrijheid
Hoofdstuk XX. Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen
Hoofdstuk XXI. Over de eeuwige verkiezing, door welke God sommigen tot de zaligheid, anderen tot het verderf heeft voorbeschikt
Hoofdstuk XXII. Bevestiging van deze leer door getuigenissen der Schrift

Hoofdstuk XXIII. Weerlegging van de lasteringen, waarmede deze leer altijd ten onrechte bezwaard is
Hoofdstuk XXIV. Dat de verkiezing bekrachtigd wordt door Gods roeping; en dat de verworpenen over zich halen het rechtvaardig verderf, waartoe zij bestemd zijn
Hoofdstuk XXV. Over de laatste opstanding.

Hoofdstuk I

Dat hetgeen over Christus gezegd is, ons ten voordeel is door de verborgen werking des Geestes.

1. Nu moeten we zien, hoe tot ons komen de goederen, die de Vader Zijn eniggeboren Zoon gegeven heeft, niet tot Zijn persoonlijk gebruik, maar opdat Hij de armen en behoeftigen zou rijk maken.
En in de eerste plaats moeten wij weten, dat al wat Christus tot zaligheid van het menselijke geslacht geleden en gedaan heeft, voor ons zonder nut en van geen gewicht is, zo lang Christus buiten ons is en wij van Hem gescheiden zijn. Dus moet Hij, om ons te kunnen meedelen wat Hij van de Vader ontvangen heeft, de onze worden en in ons wonen. Daarom wordt Hij ons Hoofd genoemd, en de Eerstgeborene onder vele broederen (Ef. 4:15) (Rom. 8:29); van ons wordt ook, aan de andere kant, gezegd, dat wij in Hem worden ingeënt, en dat wij Hem aandoen (Rom. 11:17) (Gal. 3:27): want, zoals ik gezegd heb, al wat Hij bezit staat in geen betrekking tot ons, totdat wij met Hem tot één samengroeien. En ofschoon het waar is, dat wij dit door het geloof verkrijgen, leert toch, daar wij zien, dat niet allen zonder onderscheid de gemeenschap met Christus, die door het evangelie aangeboden wordt, omhelzen, de rede ons hoger te stijgen en onderzoek te doen naar de verborgen werking des Geestes, door welke het geschiedt, dat wij Christus en al zijn goederen genieten. Tevoren heb ik gehandeld over de eeuwige Godheid en het Wezen van de Geest; nu zullen wij ons bepalen tot dit bijzonder hoofdstuk, dat Christus zo in water en bloed gekomen is, dat de Geest van Hem getuigt, opdat de zaligheid, door Hem verkregen, ons niet ontga. Want gelijk er gesproken wordt van drie getuigen in de hemel, de Vader, het Woord en de Geest, zo worden er ook drie genoemd op aarde, het water, het bloed en de Geest (1 Joh. 5:7, 8). En niet tevergeefs wordt het getuigenis des Geestes herhaald, van hetwelk wij gevoelen, dat het als een zegel in ons hart ingedrukt is. Daardoor komt het, dat het de afwassing en de offerande van Christus verzegelt. Daarom zegt ook Petrus (1 Petrus 1:2), dat de gelovigen uitverkoren zijn in de heiligmaking des Geestes, tot gehoorzaamheid en besprenging des bloeds van Christus. Met welke woorden hij ons er op wijst, dat, opdat de vergieting van dat heilige bloed niet vergeefs zij, door de verborgen besprenging des Geestes onze zielen er door gereinigd worden. Daarom zegt ook Paulus, sprekend van de reiniging en rechtvaardigmaking, dat wij beide deelachtig worden in de naam van Jezus Christus en door de Geest onzes Gods. Hierop komt de hoofdzaak neer, dat de Heilige Geest de band is, waardoor Christus ons krachtdadig aan zich verbindt. Daarop heeft ook betrekking, wat wij in het vorige boek over zijn zalving geleerd hebben.

Hoofdstuk I

Dat hetgeen over Christus gezegd is, ons ten voordeel is door de verborgen werking des Geestes.

2. Maar, opdat een zaak, die bovenal waardig is gekend te worden, des te zekerder blijke, moeten wij weten, dat Christus gekomen is, op een bijzondere wijze toegerust met de Heilige Geest, en wel opdat Hij ons van de wereld zou afzonderen en ons zou verzamelen tot de hoop op de eeuwige erfenis. Daarom wordt Hij de Geest der heiligmaking genoemd, omdat Hij ons niet slechts door een algemene kracht, die zowel in het menselijk geslacht als in de overige levende wezens gezien wordt, onderhoudt en voedt, maar omdat Hij de wortel en het zaad is van het hemelse leven

in ons. Daarom prijzen de profeten het Koninkrijk van Christus het meest aan met deze lof, dat de overvloed des Geestes dan rijkelijker zou bloeien. Merkwaardig boven de andere is de plaats bij Joël, 2:28: "Ik zal te dien dage van mijn Geest uitgieten over alle vlees." Want ofschoon de profeet de gaven des Geestes schijnt te beperken tot het ambt van profeteren, geeft het toch figuurlijk te kennen, dat God door de verlichting zijns Geestes zich tot discipelen zal maken hen, die tevoren de hemelse leer niet deelachtig waren geweest en haar niet gehad hadden. Verder, omdat God de Vader om zijns Zoons wil ons met de Heilige Geest begiftigt, en toch bij Hem de ganse volheid heeft weggelegd, opdat Hij de bedienaar en de uitdeler zijner mildheid zou zijn, wordt Hij nu eens de Geest des Vaders, dan weer des Zoons genoemd. "Gijlieden," zegt Paulus in Rom. 8:9: “zijt niet in het vlees, maar in de Geest, zo anders de Geest Gods in u woont; maar zo iemand de Geest van Christus niet heeft, die komt Hem niet toe." En daarop wekt hij de hoop op een volle vernieuwing, namelijk dat Hij, die Christus van de doden heeft opgewekt, onze sterfelijke lichamen zal levend maken door zijn Geest, die in ons woont”, vers 11. Want het is niet ongerijmd, dat aan de Vader toegeschreven wordt de lof zijner gaven, van welke Hij de Schenker is, en dat toch aan Christus, bij wie weggelegd zijn de gaven des Geestes, die Hij de zijnen geeft, dezelfde rol wordt toegeschreven. Daarom nodigt Hij alle dorstigen tot zich, opdat ze drinken, Joh. 7:37. En Paulus leert dat aan elkeen de Geest gegeven wordt naar de maat der gave van Christus. Ef. 4:7. En men moet weten, dat Hij de Geest van Christus genoemd wordt, niet alleen in zover Hij het eeuwige Woord Gods is, door dezelfde Geest met de Vader verbonden, maar ook naar de Persoon des Middelaars: want indien Hij niet met deze kracht was toegerust geweest, zou Hij tevergeefs tot ons gekomen zijn. In die zin wordt Hij genoemd ‘de tweede Adam, uit de hemel gegeven tot een levendmakende Geest’. 1 Cor. 15:45. Waar Paulus het bijzondere leven, dat de Zoon Gods de zijnen ingeeft, opdat ze één met Hem zijn, vergelijkt met het natuurlijke leven, dat ook de verworpenen gemeen is. Evenzo wanneer hij de gelovigen de genade van Christus en de liefde Gods toewenst, knoopt hij daaraan vast de gemeenschap des Geestes, zonder welke niemand Gods Vaderlijke gunst noch Christus' weldadigheid smaken zal. 2 Cor. 13:13. Gelijk hij ook elders zegt: "De liefde Gods is in onze harten uitgestort door de Heilige Geest, die ons is gegeven." Rom. 5:5

Hoofdstuk I

Dat hetgeen over Christus gezegd is, ons ten voordeel is door de verborgen werking des Geestes.

3. En hier zal het dienstig zijn op te merken met welke namen de Schrift de Geest siert, waar sprake is van de aanvang en de ganse vernieuwing onzer zaligheid. In de eerste plaats wordt Hij genoemd *de Geest der aanneming tot kinderen,* Rom. 8:15, omdat Hij ons een getuige is van de onverdiende goedgunstigheid Gods, waardoor God de Vader ons in zijn eniggeboren Zoon omhelsd heeft, opdat Hij ons zou zijn tot een Vader, en omdat Hij ons moed schenkt om met vertrouwen te bidden, ja zelfs de woorden zegt, opdat wij zonder vrees roepen: Abba, Vader. Om dezelfde reden wordt Hij genoemd een Pand en Zegel onzer erfenis, 2 Cor. 1:22 omdat Hij ons, die in de wereld in vreemdelingschap verkeren en gelijk zijn aan doden, uit de hemel zo levend maakt, dat wij verzekerd zijn, dat onder de trouwe hoede Gods onze zaligheid veilig is; daarom wordt Hij ook leven genoemd om der gerechtigheid wil (Rom. 8:10). En omdat Hij door zijn verborgen besprenging ons vruchtbaar maakt om spruiten der gerechtigheid voort te brengen, wordt Hij meermalen water genoemd, gelijk bij Jesaja

(Jes. 55:1): "O, alle gij dorstigen, komt tot de wateren." Evenzo (Jes. 44:3): "Ik zal mijn Geest gieten op de dorstige en stromen op het droge." En daarmee stemt overeen de uitspraak van Christus, die ik kort te voren aanhaalde: "Zo iemand dorst, die kome tot Mij" (Joh. 7:37). Hoewel Hij somtijds zo genoemd wordt naar zijn kracht om te reinigen en te zuiveren, gelijk bij Ezechiël (Ez. 36:25), waar de Heere zuivere wateren belooft, om daarmee zijn volk van onreinheid te wassen. En omdat Hij hen, die met het vocht zijner genade overgoten zijn, in de kracht des levens herstelt en hen onderhoudt, verkrijgt Hij de naam olie en zalving (1 Joh. 2:20), (1 Joh. 2:27). Wederom, omdat Hij, de zonden onzer begeerte voortdurend uitzuiverend en uitbrandend, onze harten doet ontvlammen tot liefde tot God en ijver tot vroomheid, wordt Hij naar deze uitwerking terecht vuur genoemd (Luc. 3:16). Eindelijk wordt Hij ons beschreven als de fontein (Joh. 4:14), waaruit tot ons stromen alle hemelse rijkdommen: of als de hand Gods, waardoor Hij zijn macht uitoefent (Hand. 11:21); want door de inblazing zijner kracht geeft Hij in ons het Goddelijke leven zo, dat wij niet meer door ons zelf gedreven worden, maar door zijn handelen en bewegen geregeerd worden, zodat de goederen, die in ons zijn, vruchten zijn van zijn genade, maar onze gaven zonder Hem duisternis des verstands en verkeerdheid des harten zijn. Dit nu is reeds duidelijk uiteengezet, dat Christus in zekere zin werkeloos ternederligt, totdat onze harten gericht zijn op de Geest; want voor dien aanschouwen wij Christus slechts onverschillig buiten ons en daarom ver van ons. En wij weten, dat Hij slechts hun tot voordeel is, van wie Hij het Hoofd is en de Eerstgeborene onder de broeders, en eindelijk hun, die Hem aangedaan hebben. Alleen deze vereniging maakt, dat Hij niet zonder nut, wat ons aangaat, met de naam van Zaligmaker gekomen is. En daarop ziet dat heilig huwelijk, waardoor wij vlees worden van zijn vlees en beenderen van zijn beenderen (Ef. 5:30), en daarom één met Hem: en alleen door de Geest verenigt Hij zich met ons. Door de genade en de kracht van dezelfde Geest worden wij tot zijn leden gemaakt, zodat Hij ons onder zich heeft en wij wederkerig Hem bezitten.

Hoofdstuk I

Dat hetgeen over Christus gezegd is, ons ten voordeel is door de verborgen werking des Geestes.

4. Maar daar het geloof zijn voornaamste werk is, wordt daarop voor een groot deel betrokken, wat men op vele plaatsen leest om zijn kracht en werking uit te drukken: want slechts door het geloof leidt Hij ons tot het licht des evangelies, zoals Johannes de Doper 1) leert, dat degenen, die in Christus geloven, het voorrecht geschonken is, dat ze kinderen Gods zijn, die niet uit vlees en bloed, maar uit God geboren zijn (Joh. 1:12). En doordat hij daar God stelt tegenover vlees en bloed, verzekert hij, dat het een bovennatuurlijke gave is, dat zij, die anders in hun ongelovigheid zouden blijven, door het geloof Christus aannemen. En daarmee stemt overeen het antwoord van Christus (Matth. 16:17): "Vlees en bloed heeft u dat niet geopenbaard, maar mijn Vader, die in de hemelen is." En dit roer ik nu in 't kort aan, omdat ik het reeds elders uitvoerig behandeld heb. Ook stemt daarmee overeen het woord van Paulus, dat de Efeziërs verzegeld waren met de Heilige Geest der belofte (Ef. 1:13). Want hij toont aan, dat Hij een inwendig leraar is, door wiens werkzaamheid de belofte der zaligheid in onze harten doordringt, welke anders slechts de lucht of onze oren zou treffen. Evenzo wanneer hij zegt, dat de Thessalonicenzen door God verkoren zijn in heiligmaking des Geestes en geloof der waarheid, 2 Thess. 2:13, door welk tekstverband hij in het kort er op wijst, dat het geloof zelf van nergens elders komt dan van de Geest. En Johannes

legt dat openlijker uit: "Wij weten dat Hij in ons blijft uit de Geest, die Hij ons gegeven heeft." Evenzo: "Hieraan kennen wij, dat wij in Hem blijven, en Hij in ons, omdat Hij ons van zijn Geest gegeven heeft" (1 Joh. 3:24) (1 Joh. 3:4:13). Daarom heeft Christus aan zijn discipelen, opdat ze de hemelse wijsheid zouden kunnen vatten, de Geest der waarheid beloofd, die de wereld niet vatten kan (Joh. 14:17). En Hij kent Hem dit bijzondere ambt toe, om in te geven, wat Hij zelf met zijn mond geleerd had; want tevergeefs zou het licht zich de blinden aanbieden, indien niet die Geest des verstands de ogen des verstands opende, zodat men Hem terecht de sleutel zou kunnen noemen, waardoor de schatten van het hemelse Koninkrijk ons ontsloten worden, en zijn verlichting de blik onzes verstands om te zien. Daarom prijst Paulus zozeer de dienst des Geestes aan (2 Cor. 3:6); want zonder resultaat zouden de leraars roepen, indien niet Christus, de inwendige leermeester, zelf door zijn Geest tot zich trok hen, die Hem door de Vader gegeven zijn. Dus gelijk wij gezegd hebben, dat in de Persoon van Christus de volkomen zaligheid gevonden wordt, zo doopt Hij ons, opdat wij zijns deelachtig zouden worden, in de Heilige Geest en met vuur (Luc. 3:16), ons verlichtend tot het geloof zijns evangelies, en zo ons wederbarend, dat wij nieuwe schepselen zijn, en terwijl we gereinigd zijn van onze onheilige vuilheid, wijdt Hij ons Gode tot heilige tempelen.

1} In latere uitgaven wordt "de Doper" weggelaten. (Vert.)

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

1. Maar dit alles zal gemakkelijk zijn om te leren kennen, wanneer een duidelijker bepaling van het geloof gegeven zal zijn, opdat de lezers de kracht en de aard daarvan begrijpen. En het is nuttig om in de herinnering terug te roepen, wat vroeger medegedeeld is, namelijk dat, daar God ons door de wet voorschrijft, wat we moeten doen, indien wij in enig deel gevallen zijn, dat vreselijke oordeel des eeuwigen doods, hetwelk zij aanzegt, op ons rust. Vervolgens dat, omdat het niet alleen moeilijk is, maar zelfs geheel en al onze krachten te boven gaat en buiten ons ganse vermogen ligt om de wet te vervullen, zoals Hij eist, er geen hoop op iets goeds over is, maar wij van God verworpen onder het eeuwig verderf liggen, wanneer wij slechts zien op onszelf, en nagaan, welke toestand in overeenstemming zou zijn met onze verdiensten. In de derde plaats is dit uitgelegd, dat er één middel van verlossing is, dat ons uit een zo ellendig onheil kan redden, namelijk als Christus, de Verlosser, verschijnt, door wiens hand de hemelse Vader, naar zijn onmetelijke goedheid en goedertierenheid zich onzer erbarmend, ons heeft willen te hulp komen: indien wij maar met een vast geloof deze barmhartigheid omhelzen en in haar met standvastige hoop berusten. Nu echter moeten we dit overwegen, hoe dit geloof moet zijn, waardoor allen, die door God tot kinderen aangenomen zijn, komen tot de bezitting van het hemels Koninkrijk: daar vaststaat, dat tot bewerking van een zo grote zaak niet iedere mening of ook overtuiging in staat is. En met des te groter zorg en ijver moeten wij omzien en onderzoek doen naar de waarachtige eigenaardigheid des geloofs, naarmate tegenwoordig in dit stuk veler dwaling verderfelijker is. Immers een goed deel van de wereld heeft, wanneer ze de naam geloof horen, daarvan geen hogere opvatting dan een gewone aanvaarding van de evangelische historie. Ja, wanneer men in de scholen handelt over het geloof eenvoudigweg God daarvan het voorwerp noemend, rukt men door ijdele bespiegeling (zoals wij elders gezegd hebben) de ongelukkige zielen meer terzijde weg dan dat men ze naar het rechte doel leidt. Want daar God een ontoegankelijk licht bewoont, is het nodig, dat Christus tussenbeide komt. Daarom noemt Hij zich ook het licht van de wereld (Joh. 8:12), en elders de weg, de waarheid en het leven (Joh. 14:6): omdat tot de Vader, die de bron des levens is, niemand komt dan door Hem; want Hij alleen kent de Vader, en daarna de gelovigen, aan wie Hij Hem heeft willen openbaren (Luc. 10:22). Om deze reden verzekert Paulus, dat hij niets uitnemend acht om te weten behalve Christus (1 Kor. 2:2); en in Handelingen 20 vermeldt hij, dat hij het geloof in Christus gepredikt heeft; en elders voert hij Christus in aldus sprekende: "Ik zal u zenden onder de heidenen, opdat zij vergeving van de zonden ontvangen en een deel onder de geheiligden door het geloof in mij" (Hand. 26:17). En Paulus betuigt, dat in zijn Persoon de heerlijkheid Gods voor ons is, of, wat hetzelfde betekent, dat de verlichting van de kennis van de heerlijkheid Gods in zijn aangezicht schittert. Het is wel waar, dat het geloof zich richt op de enige God; maar dit moet er ook aan toegevoegd worden, dat het Jezus Christus erkent, die Hij gezonden heeft. Want God zelf zou ver voor ons verborgen zijn, indien de glans van Christus ons niet bestraalde. Met dit doel heeft de Vader al wat Hij had bij de Eniggeborene weggelegd, opdat Hij zich in Hem zou openbaren, opdat Hij juist door de mededeling van de goederen het waarachtige beeld zijner heerlijkheid zou uitdrukken (2 Kor. 4:6). Want evenals gezegd is, dat wij door de Geest behoren getrokken te worden om aangezet te worden tot het zoeken van Christus, zo moeten wij weerom vermaand worden, dat de onzienlijke Vader nergens elders dan in dit

beeld gezocht moet worden. Daarover spreekt Augustinus 1) op keurige wijze, die, handelende over het doelwit des geloofs, leert, dat men moet weten, waarheen men moet gaan en langs welke weg; dan besluit hij terstond daarop, dat Hij, die God en mens is, de meest welgebaande weg is tegen alle dwalingen. Want dat het God is, tot wie wij gaan en dat het een mens is, door wie wij gaan, dat beiden echter slechts in Christus gevonden worden. En wanneer Paulus het geloof in God predikt, is het niet zijn bedoeling omver te werpen, wat hij zo dikwijls inprent aangaande het geloof, dat zijn ganse standvastigheid heeft in Christus. En Petrus voegt beiden zeer geschikt samen, wanneer hij zegt, dat wij door Christus geloven in God (1 Petrus 1:21).
1} De civ. dei XI, 2.

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

2. Dit kwaad dus, evenals talloze andere kwade dingen, moeten wij schrijven op rekening van de Scholastieken, die Christus verborgen hebben door als het ware een gordijn voor Hem te trekken, en wanneer wij niet recht onze blik op Hem slaan, zal het ons overkomen, dat we door veel doolhoven ronddwalen. En behalve dat ze door hun duistere bepaling de ganse kracht van het geloof verzwakken en bijna te niet doen, hebben ze een verzinsel opgesteld, namelijk van een "ingewikkeld geloof" 1), met welke naam zij een zeer grove onwetendheid opsieren en zo het ongelukkige volkje tot groot verderf misleiden. Ja (om meer naar waarheid en openlijker te zeggen, wat de zaak is), dit verzinsel begraaft niet alleen het ware geloof, maar verwoest het geheel en al. Is dat geloven, niets te begrijpen, als ge maar uw gevoelen gehoorzaam aan de kerk onderwerpt? Niet in onwetendheid, maar in kennis is het geloof gelegen, en wel kennis niet alleen van God, maar ook van de Goddelijke wil. Immers wij krijgen de zaligheid niet daaruit, dat wij bereid zijn als waarheid te omhelzen al wat de kerk voorschrijft, of dat wij de taak om te onderzoeken en te leren kennen aan haar overdragen, maar wanneer wij erkennen, dat God ons een genadig Vader is, door de verzoening, die door Christus is geschied, en dat Christus ons gegeven is tot rechtvaardigheid, heiligmaking en leven. Door deze kennis, zeg ik, en niet door de onderwerping van ons gevoelen, verkrijgen wij de toegang tot het Koninkrijk der hemelen. Want wanneer de apostel zegt (Rom. 10:10), dat men met het hart gelooft ter rechtvaardigheid en met de mond belijdt ter zaligheid, dan geeft hij te kennen, dat het niet genoeg is, indien men met een "ingewikkeld" geloof gelooft wat men niet begrijpt, en niet ook onderzoekt; maar hij eist een "ontwikkelde" erkenning van Gods goedheid, waarin onze gerechtigheid gelegen is.
1} Fides implicita.

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

3. Ik loochen niet, dat, door de onwetendheid, waarmede wij omgeven zijn, zeer veel dingen nu voor ons "ingewikkeld" zijn, en ook zullen zijn, totdat we de last des vleses afgelegd zullen hebben en nader tot Gods tegenwoordigheid gekomen zullen zijn; in welke dingen niets beter is dan het oordeel op te schorten en het gemoed te versterken

tot het bewaren van de eenheid met de kerk. Maar onder dit voorwendsel onwetendheid vermengd met nederigheid te bestempelen met de naam geloof, is in hoge mate ongerijmd. Want het geloof is gelegen in de kennis van God en Christus (Joh. 17:3), niet in eerbied voor de kerk. En wij zien, welk een doolhof zij zich door dat "ingewikkeld geloof" van hen hebben geschapen, namelijk dat alle mogelijke dingen zonder onderscheid, soms zelfs de wonderlijkste dwalingen, doordat ze onder de naam der kerk worden opgedrongen, door onervarenen als Godsspraken worden aangegrepen. En die onberaden lichtzinnigheid wordt, hoewel ze een volkomen zeker neerstorten in het verderf betekent, toch door hen verontschuldigd, omdat ze niets scherp afgepaald gelooft, maar met bijvoeging van de voorwaarde: indien de kerk zo gelooft. Zo stellen ze het voor, dat de waarheid in dwaling, het licht in duisternis, de rechte wetenschap in onwetendheid vervat is. En om ons niet langer bezig te houden met het weerleggen daarvan, sporen wij de lezer slechts aan, dat hij die dingen vergelijkt met wat wij leren: want de duidelijkheid der waarheid zelf zal genoegzaam een van zelf voor de hand liggende weerlegging aanbrengen. Immers bij hen wordt niet hiernaar gevraagd, of het geloof ingewikkeld is in vele overblijfselen van onwetendheid, maar zij stellen vast, dat recht geloven zij, die in hun onwetendheid afgestompt zijn, ja zichzelf daarin toegeven, mits zij maar toestemmen in het gezag der kerk en in haar oordeel over de hun onbekende zaken. Alsof de Schrift niet overal leerde, dat met het geloof inzicht verbonden is.

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

4. Wij nu stemmen toe, dat het geloof, zolang we in de wereld in vreemdelingschap verkeren, "ingewikkeld" is, niet alleen omdat nog veel voor ons verborgen is, maar ook omdat wij, door veel nevels van dwalingen omringd, niet alles leren verstaan. Want de hoogste wijsheid van de allervolmaaktste mens is te vorderen en in kalme leergierigheid verder te streven. Daarom spoort Paulus de gelovigen aan (Fil. 3:15), om, wanneer in enige zaak sommigen van de anderen verschillen van gevoelen, te wachten, totdat het geopenbaard wordt. En voorzeker, de ervaring leert, dat, zolang we dit vlees niet afgelegd hebben, wij minder bereiken, dan te wensen ware. En dagelijks treffen wij bij het lezen vele duistere plaatsen aan, die ons overtuigen van onze onwetendheid. En door deze teugel houdt God ons bij de bescheidenheid, aan een ieder de mate des geloofs toekennend, opdat ook de allerbeste leraar bereid zij om te leren. En merkwaardige voorbeelden van dit "ingewikkeld" geloof kunnen wij opmerken bij de discipelen van Christus, voordat ze een volle verlichting verkregen hadden. Wij zien hoe moeilijk zij de eerste beginselen zelf smaken, zodat ze in de allerkleinste dingen onzeker zijn, zodat ze, hoewel ze voortdurend de Meester horen, toch niet veel vorderen. Ja zelfs, wanneer ze naar het graf snellen op aansporing der vrouwen, is de opstanding van de Meester hun als een droom. Daar Christus tevoren hun een getuigenis van hun geloof gegeven heeft, is het niet geoorloofd te zeggen, dat ze daarvan geheel ontbloot geweest zijn: ja, indien ze niet overtuigd geweest waren, dat Christus zou opstaan, zou alle ijver in hen bezweken zijn. En het was ook geen

bijgeloof, dat de vrouwen er toe bracht, om het lijk van een afgestorven mens, omtrent wiens leven geen enkele hoop bestond, met specerijen te balsemen; maar hoewel ze de woorden geloofden van Hem, van wie ze wisten, dat Hij waarachtig was, omhulde toch de onwetendheid, die hun verstand nog bevangen hield, hun geloof met duisternis, zodat ze bijna verbijsterd waren. Daarom wordt van hen ook gezegd, dat ze toen eerst geloofd hebben, toen hun metterdaad de waarheid van Christus' woorden gebleken was: niet dat ze toen begonnen te geloven, maar omdat het zaad van het verborgen geloof, dat in hun harten als het ware verstorven was, toen kracht ontving en opschoot. Dus was in hen een waar, maar "ingewikkeld" geloof; want eerbiedig hadden zij Christus als hun enige leraar aangenomen. Vervolgens door Hem onderwezen, stelden zij vast, dat Hij voor hen de bewerker der zaligheid was. Kortom, zij geloofden, dat Hij uit de hemel gekomen was, om door de genade des Vaders zijn discipelen daarheen te vergaderen. En daarvan is geen nader bewijs te zoeken dan dit, dat bij allen altijd het geloof vermengd is met ongelovigheid.

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

5. Men kan ook een "ingewikkeld" geloof noemen, wat echter eigenlijk niets anders is dan een voorbereiding des geloofs. De evangelisten melden van zeer velen, dat ze geloofd hebben, die, slechts door de wondertekenen gebracht tot bewondering, niet verder gegaan zijn, dan te geloven, dat Christus de Messias was, die beloofd was, hoewel ze zelfs niet in een gering deel van de leer des evangelies waren onderwezen geworden. Zulk een verering, die hen er toe bracht om zich gaarne aan Christus te onderwerpen, wordt versierd met de naam geloof, hoewel ze daarvan slechts het begin was. Zo heeft die hoveling die aangaande de gezondmaking van zijn zoon Christus' belofte geloofd had, toen hij thuis gekomen was, volgens het getuigenis van de evangelist (Joh. 4:53) opnieuw geloofd. Namelijk omdat hij eerst voor een Godsspraak hield, wat hij gehoord had uit de mond van Christus, en daarna zich aan diens gezag onderworpen heeft om zijn leer aan te nemen. Trouwens men moet weten, dat hij zo leergierig was en bereid om te leren, dat het woord geloven in de eerste plaats een bijzonder geloof aanduidt, en in de tweede plaats hem rekent onder de discipelen, die zich aan Christus hadden gewijd. Een dergelijk voorbeeld stelt Johannes ons voor in de Samaritanen die de woorden der vrouw geloofden, zodat ze vurig naar Christus liepen, maar die toch, na Hem gehoord te hebben, aldus spreken (Joh. 4:42) : "Wij geloven niet meer om uws zeggens wil, maar wij hebben Hem gehoord, en weten dat Hij de Zaligmaker der wereld is." Hieruit blijkt, dat ook zij, die nog niet in de eerste beginselen onderwezen zijn, als zij zich maar laten leiden tot gehoorzaamheid, gelovigen genoemd worden, wel niet in eigenlijke zin, maar inzoverre als God, naar zijn goedertierenheid, die vrome gezindheid zulk een eer waardig keurt. Maar deze leerzaamheid, verbonden met het verlangen om vorderingen te maken, verschilt zeer veel van de grove onwetendheid, waarin zij suffen, die met een "ingewikkeld" geloof (zoals het door de pausgezinden verzonnen wordt) tevreden zijn. Want indien Paulus (2 Tim. 3:7) gestreng hen veroordeelt, die altijd lerend, nooit tot de kennis der waarheid komen, hoeveel zwaarder smaad verdienen dan zij, die met opzet er naar streven niets te weten?

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

6. Dit is dus de ware kennis van Christus, wanneer wij Hem aannemen, zoals Hij door de Vader wordt aangeboden, namelijk met zijn evangelie bekleed: want gelijk Hij bestemd is tot doel van ons geloof, zo zullen wij slechts wanneer het evangelie ons voorgaat, recht op Hem afgaan. En voorwaar, daar worden ons de schatten der genade geopend: wanneer die gesloten waren, zou Christus ons weinig voordeel aanbrengen. Zo voegt Paulus het geloof als een onafscheidelijke metgezel toe aan de leer met deze woorden: "Gij hebt Christus alzo niet geleerd; daar ge toch onderwezen zijt, welke waarheid in Christus is" (Ef. 4:20). En toch beperk ik het geloof niet zo tot het evangelie, of ik erken, dat door Mozes en de profeten geleerd is, wat tot opbouwing van het geloof voldoende was, maar omdat een voller openbaring van Christus in het evangelie is geschonken, wordt dat terecht door Paulus genoemd de leer des geloofs (1 Tim. 4:6). En daarom zegt hij ook elders (Rom. 10:4), dat door de komst des geloofs de wet te niet gedaan is: onder dit woord geloof verstaande een nieuwe en ongewone wijze van leren, waardoor Christus de barmhartigheid des Vaders meer verklaard en aangaande onze zaligheid vaster getuigenis gegeven heeft, nadat Hij als Meester verschenen is. Maar het zal een gemakkelijker en geschikter methode zijn, wanneer we trapsgewijs van het algemene tot het bijzondere afdalen. Om te beginnen moeten wij er op gewezen worden, dat het geloof in voortdurende betrekking staat met het Woord, en evenmin daarvan kan worden losgerukt als de stralen van de zon, van welke ze hun oorsprong hebben. Daarom roept God bij Jesaja (Jes. 55:3): "Hoort naar Mij en uw ziel zal leven." En deze zelfde bron des geloofs wijst Johannes aan met deze woorden: "Deze dingen zijn geschreven, opdat gij gelooft" (Joh. 20:31). Ook de profeet, zegt, wanneer hij het volk wil vermanen tot geloof: "Heden, indien gij zijn stem hoort" (Ps. 95:8). En horen wordt op verscheidene plaatsen gebruikt in de betekenis van geloven. Eindelijk, niet zonder reden onderscheidt God bij Jesaja (Jes. 53:13) de kinderen der kerk van hen, die daarbuiten zijn, door dit kenmerk, dat Hij, die allen zal onderwijzen, opdat ze door Hem geleerd zijn. Want als het een weldaad was, die aan allen zonder onderscheid geschonken wordt, waarom zou Hij dan het woord richten tot weinigen? Daarmee is in overeenstemming, dat op vele plaatsen de evangelisten de woorden gelovigen en discipelen gebruiken als van gelijke betekenis, en voornamelijk Lucas meermalen in de Handelingen der Apostelen. Ja zelfs strekt hij deze titel van discipel ook uit tot een vrouw (Hand. 9:36). Daarom, indien het geloof van dit doelwit, waarop het richten moet, ook maar het minst afwijkt, behoudt het zijn natuur niet, maar is een onzekere lichtgelovigheid en een onbestendige dwaling des verstands. Hetzelfde Woord is de grondslag, waardoor het geschraagd en ondersteund wordt en wanneer het daarvan afwijkt, stort het ineen. Neem dus het Woord weg, en er zal geen geloof meer overblijven. Wij spreken er hier niet over, of tot het zaaien van Gods Woord, opdat het geloof daaruit opschiete, de dienst van een mens nodig is, wat we elders behandelen zullen; maar wij zeggen, dat het Woord zelf, hoe het ook tot ons kome, als een spiegel is, waarin het geloof God aanschouwt. Hetzij dus God de arbeid van een mens hiertoe aanwendt, hetzij dat Hij alleen door zijn eigen kracht werkt, zo vertoont Hij toch altijd door zijn Woord zichzelf aan hen, die Hij tot zich trekken wil. Daarom beschrijft Paulus het geloof als een gehoorzaamheid, die aan het evangelie betoond wordt (Rom. 1:5), en elders prijst hij de gehoorzaamheid des geloofs in de Filippensen (Fil. 2:17). Immers in het verstand des geloofs gaat het niet alleen hierom, dat wij weten, dat er een God is, maar ook, ja zelfs vooral hierom, dat wij inzien, hoe

zijn wil is jegens ons. Immers het gaat ons niet slechts aan te weten, wie Hij is in zichzelf, maar hoe Hij jegens ons wil zijn. Dus wij weten nu reeds, dat het geloof is een kennis van Gods wil jegens ons, die uit zijn Woord verkregen is. En het fundament daarvan is een vaste overtuiging van de waarheid Gods. En zolang uw hart met zichzelf over die zekerheid in tweestrijd zal zijn, zal ook het Woord van een twijfelachtig en zwak, of liever van generlei gezag zijn. En ook is het niet genoeg te geloven, dat God waarachtig is, zodat Hij niet kan bedriegen of liegen, indien ge niet buiten twijfel stelt, dat al wat van Hem uitgaat de onschendbare en onaantastbare waarheid is.

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

7. Maar aangezien het hart des mensen niet op iedere mogelijke stem Gods tot geloof wordt opgewekt, moet er nog onderzocht worden, waarop eigenlijk het geloof in het Woord let. Het was de stem Gods, die tot Adam zeide: "Gij zult de dood sterven" (Gen. 2:17), het was de stem Gods, die tot Kaïn zeide: "Het bloed uws broeders roept tot mij van de aarde" (Gen. 4:10); maar deze stemmen kunnen op zichzelf niet anders dan het geloof schokken: zo ver is het er vandaan, dat ze geschikt zouden zijn om het te bevestigen. Intussen ontkennen wij niet, dat het de taak van het geloof is de waarheid Gods te onderschrijven, zo dikwijls Hij spreekt, en al wat Hij spreekt en op welke wijze Hij spreekt; maar wij vragen slechts, wat het geloof in het Woord des Heeren vindt waarop het kan steunen en rusten. Wanneer onze consciëntie alleen toorn en wraak aanschouwt, hoe zal ze dan niet sidderen en beven? En hoe zou ze niet vluchten voor God, voor wie ze beeft? En toch moet het geloof God zoeken, en niet voor Hem vluchten. Dus staat vast, dat we nog geen volle bepaling hebben van het geloof, daar de wil Gods min of meer te kennen, niet voor geloof gehouden mag worden. Maar als we nu eens in de plaats van Gods wil, waarvan het Woord dikwijls een somber verhaal en een vreselijke tijding brengt, zijn goedertierenheid of barmhartigheid stelden? Dan zullen wij zeker dichter bij de aard des geloofs komen. Want wij worden aangelokt om God te zoeken dan, wanneer we geleerd hebben, dat de zaligheid voor ons bij Hem is weggelegd: en dit wordt ons bevestigd, wanneer Hij verklaart, dat zij Hem een voorwerp van zorg en naarstigheid is. Daarom is de belofte der genade nodig, waardoor Hij ons betuigt, dat Hij een goedgunstig Vader is; aangezien wij ook niet op andere wijze tot Hem naderen kunnen, en het hart des mensen op de genade alleen steunen kan. Daarom worden op vele plaatsen in de psalmen deze twee: barmhartigheid en waarheid, samengevoegd, gelijk ze ook met elkander samenhangen: want het zou ons niets helpen te weten, dat God waarachtig is, wanneer Hij ons niet goedertieren tot zich trok; en aan de andere kant zouden wij zijn barmhartigheid niet kunnen omhelzen, indien Hij haar niet door zijn Woord aanbood. "Uw waarheid en uw heil heb ik uitgesproken; uw goedheid en uw waarheid heb ik niet verborgen: laat uw goedheid en waarheid mij behoeden" (Ps. 40:11). Elders: "Uw goedertierenheid is tot in de hemelen; uw waarheid tot de bovenste wolken toe" (Ps. 36:6). Evenzo: "Alle paden des Heeren zijn goedertierenheid en waarheid degenen, die zijn verbond bewaren" (Ps. 25:10). Evenzo: "Zijn goedertierenheid is vermenigvuldigd over ons, en de waarheid des Heeren blijft in eeuwigheid" (Ps. 117:2). Evenzo: "Ik zal uw naam loven, om uw goedertierenheid en om uw waarheid" (Ps. 138:2). Ik vermeld niet wat in dezelfde zin bij de profeten te lezen is, namelijk dat

God barmhartig is en getrouw in zijn beloften." Want wij zullen lichtvaardig menen, dat God ons goedgunstig is, indien Hij het niet van zichzelf getuigt en ons met zijn nodiging voorkomt, opdat zijn wil niet twijfelachtig of duister zij. En wij hebben reeds gezien, dat het enige pand zijner liefde Christus is, zonder wie naar boven en naar beneden de tekenen van haat en toorn gezien worden. Daar verder de kennis van Gods goedheid niet veel betekenis zal hebben, indien Hij ons in haar niet doet rusten, moet uitgesloten worden de kennis, die met twijfel vermengd is, die niet vast aan zich zelf gelijk blijft, maar met zichzelf in strijd is. Maar het is er zeer ver vandaan, dat 's mensen verstand, blind en verduisterd als het is, zou doordringen en opklimmen tot het begrijpen van Gods wil, en dat ook zijn hart, zoals het door voortdurende onzekerheid geslingerd wordt, onbekommerd in die overtuiging zou rusten. Daarom moet van elders het verstand verlicht en het hart versterkt worden, opdat Gods Woord bij ons het volle geloof zou verkrijgen. Nu zal de juiste bepaling van het geloof voor ons vaststaan, indien wij zeggen, dat het is een vaste en zekere kennis van Gods welwillendheid jegens ons, welke gegrond op de waarheid van zijn genadige belofte in Christus, door de Heilige Geest aan ons verstand wordt geopenbaard en in ons hart wordt verzegeld.

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

8. Maar voordat ik verder ga, zullen enige inleidingen nodig zijn om de moeilijkheden te ontwarren, die anders de lezers in de weg zouden kunnen staan. En dan moet in de eerste plaats weerlegd worden de dwaze onderscheiding tussen het gevormd en ongevormd geloof, die in de scholen de ronde doet. Want zij stellen het voor, dat zij geloven al wat noodzakelijk is tot de zaligheid, die door geen vreze Gods of gevoel van vroomheid worden aangeraakt. Alsof de Heilige Geest door onze harten te verlichten tot geloof, ons niet tot getuige was van onze aanneming tot kinderen. En hoewel de gehele Schrift daartegen roept, keuren zij toch, vol hoogmoedigheid, die overtuiging, die van de vreze Gods ontbloot is, de naam van geloof waardig. Met hun bepaling langer te strijden is niet nodig, maar we behoeven slechts eenvoudig de aard des geloofs te verhalen, zoals hij in Gods Woord geleerd wordt. En daaruit zal helder blijken, hoe onervaren en dwaas zij daarover meer wauwelen dan spreken. Een deel heb ik reeds besproken, het overige zal ik vervolgens te zijner plaatse toevoegen. Nu zeg ik, dat niets ongerijmders verzonnen kan worden dan hun verzinsel. Zij willen, dat het geloof een instemming is, waardoor elke verachter van God zal aannemen, wat uit de Schrift wordt te voorschijn gebracht. Maar men had eerst moeten zien, of ieder voor zichzelf het geloof verwerft door eigen kracht, of dat de Heilige Geest door het geloof getuige is van onze aanneming tot kinderen. Zij begaan dus een kinderlijke dwaasheid door te vragen of het geloof, dat door de daarbijkomende hoedanigheid zijn gestalte krijgt, hetzelfde geloof IS, dan wel of het een ander en nieuw geloof is. En daaruit blijkt zeker, dat ze, aldus bazelend, over de bijzondere gave des Geestes nooit gedacht hebben; want het begin van het geloven houdt reeds de verzoening in, waardoor de mens tot God nadert. Indien ze overwogen het woord van Paulus (Rom. 10:10): "Met het hart gelooft men tot rechtvaardigheid", zouden ze ophouden met het verzinnen van die niets betekenende hoedanigheid. Indien slechts deze ene redenering ons ten dienste stond, moest ze voldoende zijn om de twist te beslechten, namelijk deze: dat de instemming zelf, zoals ik ten dele reeds aangeroerd heb, en uitvoeriger

nog eens zal herhalen, meer een zaak is van het hart dan van de hersenen, en van de gezindheid dan van het verstand. Daarom wordt ze genoemd de gehoorzaamheid des geloofs (Rom. 1:5), boven welke de Heere geen enkele andere gehoorzaamheid stelt, en terecht, daar Hem niets kostbaarder is dan zijn waarheid, die, volgens getuigenis van Johannes de Doper, door de gelovigen, als door ondertekening bezegeld wordt (Joh. 3:33). Aangezien de zaak allerminst twijfelachtig is, stellen wij in één woord vast, dat zij dwaas spreken, wanneer zij zeggen, dat het geloof zijn gestalte krijgt, wanneer bij de instemming vrome gezindheid komt; daar ook de instemming berust op een vrome gezindheid, tenminste zoals ze in de Schrift wordt aangetoond. Maar een tweede, veel duidelijker bewijs biedt zich nog aan. Want daar het geloof Christus aanvaardt, zoals Hij ons door de Vader wordt voorgesteld, en Christus ons niet slechts wordt voorgesteld tot rechtvaardigheid, vergeving van zonden en vrede, maar ook tot heiligmaking en een bron van levend water, zal ongetwijfeld het geloof Hem nooit naar behoren kunnen kennen, zonder dat het tevens de heiligmaking des Geestes aangrijpt. Of indien iemand het nog duidelijker gezegd wil hebben: het geloof is gelegen in de kennis van Christus. Christus kan niet gekend worden dan met de heiligmaking zijns Geestes. Hieruit volgt, dat het geloof op generlei wijze van de vrome gezindheid mag worden losgemaakt.

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

9. Wat betreft het feit, dat ze plegen te komen aandragen met wat Paulus zegt (1 Cor. 13:2), dat, al ware het, dat iemand al het geloof had, zodat hij bergen verzette, en de liefde niet had, hij niets was, en dat ze dat doen om aan te tonen, dat het geloof beroofd van de liefde ongevormd is: ze bemerken niet wat de apostel op die plaats onder geloof verstaat. Want nadat hij in het voorgaande hoofdstuk (1 Cor. 12:10) gehandeld heeft over de verschillende gaven des Geestes, tot welke hij gerekend had de menigerlei talen, de krachten en de profetie, en nadat hij de Corinthiërs (1 Cor. 12:31) aangespoord heeft om naar de beste van die gaven te ijveren, dat is naar die gaven, uit welke meer vrucht en voordeel zou voortkomen voor het gehele lichaam der kerk, voegt hij er aan toe, dat hij een weg zal wijzen, die nog uitnemender is. Namelijk, dat al dergelijke gaven, hoe uitnemend ze op zichzelf ook zijn, toch niets waard zijn te achten, indien ze niet de liefde dienen. Want dat ze tot opbouwing der kerk gegeven zijn, en dat ze, als ze daartoe niet aangewend worden, hun bekoorlijkheid verliezen. Om dit te bewijzen, maakt hij gebruik van een verdeling, terwijl hij dezelfde gaven herhaalt, die hij boven had opgesomd, maar met andere namen. Onder krachten en geloof verstaat hij hetzelfde, namelijk het vermogen om wonderen te doen. Daar dus deze kracht of dit geloof een afzonderlijke gave Gods is, welke een goddeloze kan bezitten en misbruiken, evenals de gave der talen, en de profetie, en de andere gaven, is het geen wonder, wanneer ze van de liefde wordt gescheiden. Hun gehele dwaling is hierin gelegen, dat, hoewel het woord geloof veel betekenissen heeft, zij zonder het verschil van betekenis in acht te nemen, strijden alsof overal dezelfde zin genomen wordt. De plaats van Jacobus, die ze aanhalen tot verdediging van dezelfde dwaling, zal elders uitgelegd worden. En hoewel we terwille van het onderricht, namelijk wanneer we willen aantonen, hoedanig de kennis Gods in de goddelozen is, toegeven, dat er meerdere gestalten des geloofs zijn, zo erkennen en prediken wij toch slechts één geloof der vromen, gelijk de Schrift leert. Voorzeker,

zeer velen geloven dat er een God is, en ze menen, dat de evangelische geschiedenis en de overige delen der Schrift waar zijn, gelijk het oordeel pleegt te zijn over die dingen, die als oudtijds geschied verhaald worden of die wijzelf met onze eigen ogen gezien hebben. Er zijn er ook, die verder gaan: want ze houden Gods Woord voor een zeer gewisse Godsspraak, en zij veronachtzamen zijn bevelen niet geheel en al, en worden door zijn bedreigingen en beloften enigermate geroerd. Aan zulken wordt wel het getuigenis toegekend, dat ze geloven, maar in oneigenlijke zin: omdat ze Gods Woord niet bestrijden met openlijke goddeloosheid, noch het verwerpen of verachten, maar veeleer enige schijn van gehoorzaamheid vertonen.

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

10. Maar evenals deze schaduw of dit schijnbeeld van het geloof van geen betekenis is, zo is het ook niet waard geloof genoemd te worden; en ofschoon later uitvoeriger zal gezien worden, hoe ver het van de vaste waarheid des geloofs verwijderd is, verhindert toch niets dat nu terloops aan te wijzen. Van Simon de tovenaar wordt gezegd, dat hij geloofde, maar een weinig daarna geeft hij toch blijk van zijn ongelovigheid (Hand. 8:13,18). Dat hem geloof wordt toegeschreven, daaronder verstaan wij niet, zoals sommigen doen, dat hij met woorden geloof veinsde, hetwelk hij in zijn hart in 't geheel niet had; maar wij houden het er veeleer voor, dat hij, door de majesteit van het evangelie overwonnen, een soort van geloof heeft aanvaard, en Christus erkend heeft als de bewerker des levens en der zaligheid zo, dat Hij zich gaarne tot zijn volgelingen rekende. Op dezelfde wijze wordt in het evangelie van Lucas (Luc. 8:7,14) gezegd dat zij geloven, in wie het zaad des Woords, voordat het vruchtdraagt, verstikt wordt, of ook, voordat het wortel geschoten heeft, terstond verdroogt en sterft. Wij twijfelen er niet aan, dat zulken een zekere smaak van het Woord verkregen hebben en het vol begeren aangrijpen, en zijn Goddelijke kracht gevoelen; zodat ze door bedriegelijke veinzing van geloof niet slechts de ogen der mensen, maar ook hun eigen harten misleiden. Want zij maken zichzelf wijs, dat de eerbied, die zij Gods Woord betonen, de eigenlijke vroomheid is, omdat zij menen, dat slechts de kennelijke en openlijk uitgesproken smaad en verachting goddeloosheid is. En hoe die instemming ook is, zij dringt allerminst door tot het hart zelf, om daarin vastgehecht te blijven; en hoewel ze somtijds wortel schijnt geschoten te hebben, is die wortel toch niet levend. Het menselijk hart heeft zoveel schuilhoeken der ijdelheid, en is zo vol van verborgen plaatsen der leugen, en is met zo bedriegelijke veinzerij bedekt, dat het dikwijls zichzelf bedriegt. Maar zij, die roemen op zulke schijnbeelden van geloof, moeten begrijpen, dat ze in dit opzicht niets boven de duivelen uitgaan. Voorzeker de eersten, namelijk die zonder gevoel horen en verstaan, staan ver beneden de duivelen, want dezen sidderen bij die kennis (Jac. 2:19), de anderen zijn de duivelen hierin gelijk, dat het gevoelen, waardoor ze aangeraakt worden, van welke aard het ook zij, eindelijk uitloopt op schrik en ontzetting.

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

11. Ik weet, dat het sommigen hard toeschijnt, wanneer aan verworpenen geloof wordt toegekend, daar Paulus zegt (1 Thess. 1:4), dat het een vrucht der verkiezing is. Maar die moeilijkheid wordt gemakkelijk opgelost: want ofschoon slechts zij tot het geloof verlicht worden en de krachtige werking van het evangelie waarlijk gevoelen, die tot zaligheid verordineerd zijn, toont toch de ervaring aan, dat de verworpenen somtijds door een nagenoeg gelijk gevoelen worden getroffen als de uitverkorenen, zodat ze zelfs niet naar hun eigen oordeel in enig opzicht van de uitverkorenen verschillen. En daarom ligt er niets ongerijmds in, dat hun door de apostel een smaak van de hemelse gaven en door Christus een tijdelijk geloof wordt toegeschreven: niet omdat ze de kracht van de geestelijke genade en het zekere licht des geloofs geheel en al in zich opnemen, maar omdat de Heere, om te maken, dat zij des te meer van schuld overtuigd en des te minder te verontschuldigen zouden zijn, in hun harten binnendringt, voorzover zonder de Geest der aanneming tot kinderen zijn goedheid gemaakt kan worden. Indien men tegenwerpt, dat dus de gelovige niets meer overblijft, waaruit zij met zekerheid hun aanneming tot kinderen kunnen opmaken, dan antwoord ik, dat, ofschoon er een grote gelijkheid en verwantschap is tussen Gods uitverkorenen en hen, die met een voorbijgaand geloof voor een tijd begiftigd worden, toch alleen in de uitverkorenen dat vertrouwen krachtig leeft, waarvan Paulus roemt, dat ze met volle mond roepen: Abba, Vader (Gal. 4:6). Evenals dus God alleen de uitverkorenen door een onverderfelijk zaad tot in eeuwigheid wederbaart, zodat nooit het zaad des levens, dat in hun hart is ingeplant, vergaat, zo verzegelt Hij in hen vast de genade zijner aanneming tot kinderen, opdat ze standvastig en zeker zij. Maar dit verhindert geenszins, dat die lagere werking des Geestes haar loop volbrengt ook in de verworpenen. Intussen wordt de gelovigen geleerd, zichzelf zorgvuldig en nederig te onderzoeken, opdat niet in plaats van de zekerheid des geloofs de zorgeloosheid des vleses over hen kome. Daarbij komt, dat de verworpenen nooit meer dan een onduidelijk besef der genade krijgen, zodat ze veeleer een schaduw aangrijpen dan een massief lichaam: want de vergeving der zonden bezegelt de Geest in eigenlijke zin alleen in de uitverkorenen, zodat ze die door een bijzonder geloof tot hun nut aanwenden. Met recht echter wordt van de verworpenen gezegd, dat ze geloven, dat God hun genadig is, omdat ze de gave der verzoening, zij het ook verward en niet duidelijk onderscheiden, aannemen: niet dat ze hetzelfde geloof of dezelfde wedergeboorte deelachtig zijn als de kinderen Gods, maar omdat ze onder de dekmantel der veinzerij hetzelfde beginsel des geloofs schijnen te hebben als zij. En ik ontken ook niet, dat God hun harten inzoverre verlicht, dat zij zijn genade bekennen; maar dat gevoelen onderscheidt Hij zo van het bijzonder getuigenis, dat Hij zijn uitverkorenen geeft, dat ze niet komen tot een grondige uitwerking en genieting. Want niet daarom betoont Hij zich hun goedgunstig, omdat Hij hen waarlijk aan de dood ontrukt en onder zijn hoede neemt, maar Hij openbaart hun slechts zijn ogenblikkelijke barmhartigheid. Maar alleen de uitverkorenen keurt Hij de levende wortel des geloofs waardig, opdat ze tot het einde toe volharden. Zo wordt deze tegenwerping weerlegd, dat indien God waarlijk zijn genade toont, dit voor eeuwig vast blijft: want niets verhindert, dat God sommigen verlicht met het ogenblikkelijke besef zijner genade, dat later weer verdwijnt.

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

12. Evenzo, hoewel het geloof een kennis is van Gods goedgunstigheid jegens ons en een vaste overtuiging van zijn waarheid, is het toch niet te verwonderen, dat het gevoelen van Gods liefde in de tijdgelovigen verdwijnt, want ofschoon het wel verwant is met het geloof, verschilt het toch veel daarvan. De wil van God is onveranderlijk, dat erken ik, en zijn waarheid blijft zichzelf steeds gelijk. Maar ik ontken, dat de verworpenen zover komen, dat ze tot in die verborgen openbaring doordringen, welke de Schrift alleen aan de uitverkorenen toekent. Ik ontken dus, dat zij Gods wil, zoals die onveranderlijk is, vatten, of zijn waarheid standvastig omhelzen, omdat ze niet verder komen dan een weer verdwijnend gevoelen; evenals een boom, die niet diep genoeg geplant is om levende wortelen te schieten, met verloop van tijd verdort, ook al draagt hij gedurende enige jaren niet slechts bloemen en bladeren, maar zelfs vruchten. Eindelijk, gelijk door de afwijking van de eerste mens uit zijn geest en ziel het beeld Gods kon worden uitgewist, zo is het geen wonder, indien Hij de verworpenen met enige stralen zijner genade verlicht, die Hij later laat uitdoven. Ook verhindert niets, dat Hij sommigen een weinig besprenkelt met de kennis van zijn evangelie, en anderen daarmee geheel drenkt. Intussen moet men dit weten, dat, hoe gering en zwak het geloof in de uitverkorenen ook is, toch het indruksel daarvan nooit uit hun harten kan worden verwijderd, omdat de Geest Gods hun een zeker onderpand en zegel is van hun aanneming tot kinderen; dat echter de verworpenen besprengd worden met zulk een licht, dat later verdwijnt. Maar dat toch de Geest niet bedriegelijk is, omdat Hij het zaad, dat Hij in hun harten strooit niet levend maakt, opdat het altijd onverderfelijk zou blijven, evenals in de uitverkorenen. Ik ga nog verder: want daar uit de leer der Schrift en de dagelijkse ervaring vaststaat, dat de verworpenen soms door een gevoel van Gods genade worden getroffen, is het noodzakelijk, dat enig verlangen naar wederliefde in hun harten opgewekt wordt. Zo heeft in Saul een tijdlang de vrome gezindheid geleefd om God te beminnen, want daar hij wist, dat hij door Hem op vaderlijke wijze behandeld werd, werd hij door enige liefelijkheid zijner goedheid bevangen. Maar evenals de overtuiging van Gods vaderlijke liefde niet stevig geworteld is in de verworpenen, zo schenken zij Hem geen grondige wederliefde als kinderen, maar worden geleid door een gezindheid als van een huurling. Want alleen aan Christus is die Geest der liefde gegeven met deze bepaling, dat Hij Hem zou indruppen in zijn leden. En zeker niet verder dan tot de uitverkorenen strekken zich deze woorden van Paulus uit (Rom. 5:5): "De liefde Gods is in onze harten uitgestort door de Heilige Geest, die ons is gegeven"; namelijk die liefde, die dat vertrouwen van aanroeping voortbrengt, waarover ik boven sprak. Gelijk wij daartegenover zien, dat God wonderbaarlijk vertoornd wordt op zijn kinderen, welke Hij niet ophoudt te beminnen: niet dat Hij hen bij zichzelf haat, maar omdat Hij hen wil verschrikken door het besef van zijn toorn, opdat Hij de hoogmoed des vleses zou vernederen, de slapheid verdrijven en tot berouw opwekken. Daarom worden zij gewaar, dat Hij terzelfder tijd vertoornd is op hen of op hun zonden en genadig: want het is geen huichelarij, wanneer zij bidden, dat Hij zijn toorn afwendt, tot wie zij toch met rustig vertrouwen de toevlucht nemen. Hieruit blijkt wel, dat sommigen het geloof niet veinzen, die toch het ware geloof missen, maar daar ze door een plotselinge drang van ijver gedreven worden, bedriegen zij zichzelf door een valse mening. En het is niet twijfelachtig, of ze zijn bevangen door een zorgeloosheid, die maakt, dat ze hun hart niet terdege, zoals passend zou zijn, onderzoeken. Het is

waarschijnlijk, dat zij zo geweest zijn, aan wie, volgens getuigenis van Johannes, Christus zichzelf niet betrouwde, hoewel ze toch in Hem geloofden, want Hij kende allen en wist wat in de mens was (Joh. 2:24). Indien niet velen van het algemeen geloof afvielen (ik noem het algemeen, omdat het tijdgeloof een grote gelijkheid en verwantschap heeft met het levend en blijvend geloof), dan zou Christus niet tot zijn discipelen gezegd hebben: "Indien gijlieden in mijn woord blijft, zo zijt gij waarlijk mijn discipelen, en zult de waarheid verstaan, en de waarheid zal u vrijmaken" (Joh. 8:31). Want Hij spreekt hen toe, die zijn leer omhelsd hadden en, spoort hen aan tot voortgang in het geloof, opdat zij niet door hun slapheid het licht, dat hun gegeven is, zouden uitdoven. Daarom kent Paulus het geloof slechts in het bijzonder aan de gelovigen toe (Fil. 1:1), te kennen gevend, dat velen verdwijnen, omdat ze geen levende wortel geschoten hebben. Gelijk ook Christus spreekt bij Mattheüs (Matth. 15:13): "Alle boom, die mijn Vader niet geplant heeft, zal uitgeroeid worden." In anderen is nog grover leugen, die er zich niet voor schamen God en mensen te bespotten. Tegen deze soort van mensen, die onder een bedriegelijk voorwendsel goddeloos het geloof ontheiligen, treedt Jacobus bestraffend op (Jac. 2:14). En Paulus zou van de kinderen Gods niet een ongeveinsd geloof eisen (1 Tim. 1:5), indien niet velen zich vermetel aanmatigden, wat ze niet hebben en door een ijdele schijn of anderen of somtijds zichzelf misleidden. Daarom vergelijkt hij een goed geweten met een kist, waarin het geloof bewaard wordt (1 Tim. 1:19), omdat velen het goede geweten prijsgevende van het geloof schipbreuk geleden hebben.

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

13. Ook moet gelet worden op de niet steeds gelijke betekenis van het woord geloof. Want dikwijls betekent het geloof zoveel als de gezonde leer der vroomheid, zoals op de plaats, die we kort te voren aangehaald hebben, en in dezelfde brief, waar Paulus wil, dat de diakenen houden de verborgenheid des geloofs in een rein geweten (1 Tim. 3:9). Evenzo, waar hij sommiger afval van het geloof aankondigt (1 Tim. 4:1). Daartegenover zegt hij, dat Timotheüs opgevoed is in de woorden des geloofs (1 Tim. 4:6). Evenzo, waar hij zegt, dat de onheilige ijdelheden en de tegenstellingen der valselijk genaamde wetenschap oorzaak zijn, dat velen van het geloof afwijken (2 Tim. 2:16), die hij elders noemt verworpenen aangaande het geloof. Gelijk hij wederom, waar hij Titus (Tit. 1:13) (Tit. 2:2) leert: "Vermaan hen, dat zij gezond zijn in het geloof", onder het woord gezondheid niets anders verstaat, dan zuiverheid van leer, welke door de lichtzinnigheid der mensen gemakkelijk bedorven wordt en ontaardt. Want omdat in Christus, die de bezitting is van het geloof, alle schatten der wetenschap en der wijsheid verborgen zijn (Col. 2:3), wordt het terecht uitgestrekt tot de ganse som der hemelse leer, van welke het niet kan gescheiden worden. Daarentegen wordt het somtijds beperkt tot een of ander bijzonder voorval. Zoals wanneer Mattheüs (Matth. 9:2) e.v. zegt, dat Christus het geloof zag van hen, die de geraakte door het dak hadden neergelaten, en wanneer Hij uitroept dat Hij, in Israël zo groot een geloof niet gevonden had, als de hoofdman over honderd had betoond (Matth. 8:10) Nu is het waarschijnlijk, dat zijn aandacht geheel en al gericht was op de genezing van zijn zoon, omdat de zorg daarvoor zijn gehele gemoed in beslag genomen had. Maar omdat hij, alleen met Christus' bewilliging en antwoord tevreden, zijn lichamelijke aanwezigheid niet eist, wordt terwille van deze omstandigheid zijn

geloof zozeer verheven. Een weinig te voren hebben we ook geleerd, dat Paulus (1 Cor. 13:2) het woord geloof neemt in de betekenis van de gave om wonderen te doen, die in bezit is van hen, die noch door Gods Geest zijn wedergeboren, noch Hem ernstig dienen. Elders plaatst hij ook geloof in de betekenis van de leer, waardoor wij in het geloof worden onderwezen. Want wanneer hij schrijft (1 Cor. 13:10), dat het geloof te niet gedaan zal worden, IS het met twijfelachtig, dat dit betrekking heeft op de dienst der kerk, die thans voor onze zwakheid nuttig is. In deze wijzen van spreken is analogie gelegen. Maar wanneer in oneigenlijke zin het woord geloof overgedragen wordt op een valse leer of een leugenachtige schijn, dan moet men niet menen, dat het een moeilijker te verdragen overdrachtelijk gebruik is, dan wanneer de vreze Gods gesteld wordt voor een verdorven en verkeerde godsdienst. Zoals, wanneer meermalen in de heilige historie gezegd wordt, dat de buitenlandse volkeren, die naar Samaria en naburige streken overgebracht waren, de verzonnen goden en de God Israëls gevreesd hebben; wat hetzelfde betekent als de hemel vermengen met de aarde. Maar nu gaat het over de vraag, wat het geloof is, dat de kinderen Gods van de ongelovigen onderscheidt, waardoor wij God als Vader aanroepen, waardoor wij overgaan van de dood in het leven, en waardoor Christus, de eeuwige zaligheid en het leven in ons woont. Van dit geloof nu meen ik de kracht en de aard in het kort en duidelijk uitgelegd te hebben.

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

14. Laat ons nu de afzonderlijke delen van die bepaling opnieuw nagaan, want wanneer die naarstig onderzocht zijn, zal er, naar ik meen, geen twijfel over zijn. Wanneer wij het geloof een kennis noemen, verstaan wij daaronder niet een begrijpen, zoals er pleegt te zijn van die dingen, die onder het menselijk waarnemingsvermogen vallen. Want die kennis is zoveel hoger, dat het verstand des mensen zichzelf te buiten en te boven moet gaan, om tot haar te geraken. En ook wanneer het tot haar geraakt is, begrijpt het niet, wat het gevoelt; maar terwijl het overtuigd is van wat het niet begrijpt, begrijpt het juist door de zekerheid der overtuiging meer, dan wanneer het door zijn bevatting iets menselijks doorzag. Daarom spreekt Paulus juist (Ef. 3:18), die dit noemt begrijpen, wat de lengte, breedte, diepte en hoogte is, en bekennen de liefde van Christus, die de kennis te boven gaat. Want hij wilde te kennen geven, dat het in alle opzichten oneindig is, wat ons verstand door het geloof omvat, en dat deze soort van kennis alle verstand ver te boven gaat. Daar echter de Heere het verborgene van zijn wil, dat van de eeuwen en geslachten af verborgen was, de heiligen geopenbaard heeft (Col. 1:26) (Col. 2:2), wordt het geloof volkomen terecht herhaaldelijk in de Schrift kennis genoemd; en door Johannes (1 Joh. 3:2) een wetenschap, wanneer hij betuigt, dat de gelovigen weten, dat zij kinderen Gods zijn. En ongetwijfeld, dat weten zij zeker; maar meer versterkt door de overtuiging van de Goddelijke waarheid, dan onderwezen door een verstandelijk bewijs. Dit geven ook Paulus' woorden te kennen (2 Cor. 5:6), dat wij in dit lichaam wonende, uitwonen van de Heere, opdat wij wandelen door het geloof, niet door aanschouwing; waarmee hij aantoont, dat datgene wat wij door het geloof begrijpen, toch niet bij ons is en dat het verborgen is voor onze aanschouwing. En daaruit stellen wij vast, dat de kennis des geloofs meer gelegen is in zekerheid dan in begrijpen.

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

15. Wij voegen er aan toe, dat deze kennis zeker en vast is, om daardoor de standvastigheid van de overtuiging des te grondiger uit te drukken. Want evenals het geloof niet tevreden is met een twijfelachtige en veranderlijke mening, zo ook niet met een duistere en verwarde gedachte; maar het eist een volle en vaste zekerheid, zoals er pleegt te zijn aangaande duidelijk gebleken en bewezen zaken. Want zo diep is de ongelovigheid in onze harten geworteld, en zo zeer zijn wij daartoe geneigd, dat van datgene, wat allen met de mond bekennen, namelijk dat God getrouw is, niemand zonder heftige strijd zichzelf overtuigt. Vooral wanneer het er op aankomt, openbaart ieders wankeling de fout, die verborgen was. En niet zonder reden bevestigt de Heilige Geest met zo bijzondere lofspraken het gezag van Gods Woord; maar Hij wil de ziekte, die ik noemde, genezen, opdat God in zijn beloften het volle geloof bij ons zou verkrijgen. "De redenen des Heeren zijn reine redenen" zegt David (Ps. 12:7), "zilver, gelouterd in een aarden smeltkroes, gezuiverd zevenmaal." Evenzo (Ps. 18:31): "De rede des Heeren is doorlouterd; Hij is een schild allen, die op Hem betrouwen." En Salomo bevestigt hetzelfde en bijna met dezelfde woorden: "Alle rede Gods is doorlouterd" (Spr. 30:5). Maar wijl de gehele 119e psalm bijna aan dit onderwerp gewijd is, zou het overbodig zijn meer aan te halen. Ongetwijfeld, zo vaak ons God zo zijn Woord aanprijst, verwijt Hij ons zijdelings onze ongelovigheid: want Hij legt het op niets anders toe dan om verkeerde twijfelingen uit onze harten uit te roeien. Er zijn ook zeer veel mensen, die Gods barmhartigheid zo opvatten, dat zij daaruit zo weinig mogelijk troost ontvangen. Want zij worden tegelijkertijd door een ellendige angstigheid gekweld, doordat ze twijfelen, of Hij hun barmhartig zal zijn; want juist die goedertierenheid, waarvan ze menen volkomen overtuigd te zijn, sluiten zij in binnen al te nauwe grenzen. Immers zij overleggen zo bij zichzelf, dat zij wel groot is en overvloedig, uitgestort over velen en voor allen beschikbaar en bereid, maar dat het onzeker is, of zij ook tot hen zal komen, of liever of zij tot haar zullen komen. Deze gedachte is, daar zij midden in haar loop blijft stilstaan, slechts half. En zo versterkt zij de geest niet zozeer met onbezorgde gerustheid, als wel bekommert zij hem met onrustige twijfeling. Geheel anders is het besef van volledigheid, welke aan het geloof in de Schrift altijd wordt toegekend, namelijk het besef, dat Gods goedheid, wanneer die ons duidelijk voor ogen gesteld wordt, buiten alle twijfel stelt. En dit kan geschieden, zonder dat wij haar liefelijkheid naar waarheid gevoelen en in onszelf ervaren. Daarom leidt de apostel uit het geloof het vertrouwen af en daaruit wederom de vrijmoedigheid (Ef. 3:12). Want hij zegt het zo, dat wij door Christus hebben de vrijmoedigheid, en de toegang met vertrouwen, die is door het geloof in Hem. En met die woorden toont hij ongetwijfeld aan, dat er geen oprecht geloof is, tenzij wanneer wij met een rustig gemoed ons durven stellen voor Gods aangezicht. En die vrijmoedigheid komt slechts voort uit een vast vertrouwen op Gods goedgunstigheid en zaligheid. En dat is zozeer waar, dat meermalen het woord geloof voor vertrouwen gebruikt wordt.

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

16. Hierom gaat het voornamelijk in het geloof, dat wij niet menen, dat de beloften der barmhartigheid, die de Heere biedt, slechts buiten ons waar zijn, maar in ons niet, maar dat wij ze veeleer binnen ons aanvaarden en tot de onze maken. Eerst hieruit ontstaat dat vertrouwen, dat dezelfde apostel elders vrede noemt (Rom. 5:1); tenzij iemand liever het zo wil uitleggen, dat daaruit de vrede ontstaat. En dit vertrouwen is een gerustheid, die het geweten voor Gods oordeel kalmeert en opgewekt maakt, zonder welke het door een onrustige angst gekweld en bijna verscheurd moet worden, tenzij het wellicht God en zichzelf vergetend, voor een ogenblik insluimert. Inderdaad voor een ogenblik: immers niet lang geniet het van die ellendige vergetelheid, maar het wordt door de herinnering aan het Goddelijk oordeel, die herhaaldelijk terugkomt, zeer heftig gepijnigd. Kortom waarlijk gelovig is slechts hij, die met een vaste overtuiging er van overtuigd is, dat God hem een genadig en goedgunstig Vader is, en die van Gods goedertierenheid zichzelf alles belooft, die, op de beloften van Gods goedgunstigheid jegens hem vertrouwend, een ontwijfelbare verwachting der zaligheid heeft; zoals de apostel (Hebr. 3:14) met deze woorden aanwijst: "indien wij het vertrouwen en de roem der hoop tot het einde toe vast houden." Want hij bedoelt, dat slechts hij terecht op God hoopt, die vol vertrouwen roemt, dat hij een erfgenaam is van het hemelse Koninkrijk. Een gelovige, zeg ik, is slechts hij, die, steunend op de gerustheid zijner zaligheid, de duivel en de dood vol vertrouwen tart; zoals wij leren uit die voortreffelijke woorden van Paulus (Rom. 8:38). "Ik ben verzekerd," zegt hij, "dat noch dood, noch leven, noch engelen, noch overheden, noch machten, noch tegenwoordige, noch toekomende dingen ons zullen kunnen scheiden van de liefde Gods, waarmede Hij ons liefheeft in Christus Jezus." Zo oordeelt dezelfde apostel (Ef. 1:18), dat de ogen van ons verstand niet goed worden verlicht, indien wij niet zien, welke de hoop is der eeuwige erfenis, tot welke wij geroepen zijn. En overal leert hij zo, dat hij er op wijst, dat de goedheid Gods door ons niet goed begrepen wordt, tenzij wij daaruit de vrucht van grote gerustheid verkrijgen.

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

17. Maar, zo zal men zeggen, de gelovigen hebben een geheel andere ervaring, die in het overdenken van Gods genade jegens hen niet alleen door ongerustheid gekweld worden, wat hun dikwijls overkomt, maar somtijds ook door de hevigste verschrikkingen geschokt worden. Zo groot is de hevigheid der verzoekingen om hun harten in beroering te brengen. En dat schijnt niet genoegzaam met die zekerheid des geloofs in overeenstemming te zijn. Daarom moet deze moeilijkheid opgelost worden, indien wij de bovenstaande leer willen staande houden. Voorzeker, wanneer wij leren, dat het geloof zeker en onbekommerd moet zijn, stellen wij ons niet een zekerheid voor, die door geen enkele twijfeling geraakt wordt, en niet een gerustheid, die door geen enkele bekommerdheid wordt aangevallen; ja veeleer zeggen zij, dat de gelovigen een voortdurende strijd hebben met hun eigen gebrek aan vertrouwen. Zover is het er vandaan, dat wij hun consciëntiën in een kalme rust zouden plaatsen, die in 't geheel niet door enige beroering zou verbroken worden. Aan de andere kant

echter ontkennen wij, dat, op welke vaste wijze ze ook gekweld worden, ze afvallen en afwijken van dat vertrouwen, dat ze aangaande Gods barmhartigheid hebben opgevat. Geen enkel helderder of meer vermeldenswaardig voorbeeld van geloof stelt de Schrift ons voor ogen, dan in David, vooral wanneer men let op de voortdurende gang van zijn leven. Maar toch geeft hij door talloze klachten te kennen, hoezeer hij niet altijd rustig van gemoed geweest is; het zal voldoende zijn enige weinige daarvan uit te kiezen. Wanneer hij zijn ziel onrustige bewegingen verwijt, wat doet hij dan anders dan toornen op zijn eigen ongelovigheid ? Wat buigt gij u neder," zegt hij (Ps. 42:6) (Ps. 43:5), "o mijn ziel, en wat zijt gij onrustig in mij ? Hoop op God." En ongetwijfeld was die verslagenheid een openlijk teken van gebrek aan vertrouwen, alsof hij meende, dat hij door God verlaten was. Een uitvoeriger belijdenis kan men elders lezen (Ps. 31:23): "Ik zeide in mijn haasten: ik ben afgesneden van voor uw ogen." Elders strijdt hij ook in een angstige en ellendige verwarring met zichzelf, ja hij maakt ook Gods natuur zelf tot een voorwerp van strijd (Ps. 77:10): "Heeft God vergeten genadig te zijn? Zal Hij in eeuwigheid verdrijven ?" Harder is wat volgt: "En ik zeide: ik moet omkomen; de rechterhand des Allerhoogsten verandert." Want alsof hij wanhopig was, veroordeelt hij zichzelf ten verderve, en hij erkent niet slechts, dat hij door twijfeling gekweld wordt, maar (alsof hij in de strijd het onderspit had gedolven), laat hij zichzelf niets over; omdat God hem verlaten heeft, en zijn hand, die hem vroeger steunde, omgekeerd heeft om hem te verderven. Daarom vermaant hij niet zonder reden zijn ziel, dat ze wederkere tot haar rust (Ps. 116:7), omdat hij bevonden had, dat hij temidden van woelige golven heen en weer geslingerd werd. En toch, wat wonderbaar is, temidden van die schokken ondersteunt het geloof de harten der vromen, en is waarlijk als een palmboom, zodat het tegen alle moeilijkheden instreeft, en zich omhoog heft: gelijk David, toen hij kon schijnen overmand te zijn, toch, zich zelf bestraffend, niet ophield zich tot God te verheffen. En wie, met zijn eigen zwakheden strijdend, in zijn angsten zich richt tot het geloof, is reeds grotendeels overwinnaar. Wat men uit de navolgende uitspraak en dergelijke kan opmaken: "Wacht op de Heere, zijt sterk, en Hij zal uw hart versterken, ja, wacht op de Heere" (Ps. 27:14). Hij beschuldigt zichzelf van vreesachtigheid, en doordat hij tweemaal hetzelfde zegt, erkent hij, dat hij herhaaldelijk aan vele beroeringen onderworpen is. Intussen mishaagt hij niet alleen zichzelf in deze gebreken, maar streeft ook met inspanning naar verbetering. Voorzeker, indien wij hem nauwkeurig met Achaz willen vergelijken, zullen wij een groot onderscheid aantreffen. Jesaja (Jes. 7:4) e.v. wordt gezonden om een geneesmiddel te brengen voor de benauwdheid van de goddeloze en huichelachtige koning. Hij spreekt hem aan met deze woorden: "Wacht u en zijt gerust, vrees niet enz." Maar wat doet Achaz ? Zoals te voren gezegd was, dat zijn hart bewogen was, zoals de bomen des wouds door de wind bewogen worden, houdt hij, hoewel hij de belofte gehoord heeft, niet op te vrezen. Dit is dus het eigenlijke loon en de straf der ongelovigheid, zo te sidderen, dat men in de beproeving zich van God afwendt, wanneer men zich door het geloof de deur niet opent; de gelovigen daarentegen, die door de last der beproevingen gebogen en bijna terneergedrukt worden, richten zich, zij het niet zonder last en moeite, weer op. En omdat ze zich hun eigen zwakheid bewust zijn, bidden zij met de profeet: "Ruk het woord der waarheid niet van mijn mond al te zeer" (Ps. 119:43). Door die woorden worden wij onderwezen, dat ze somtijds verstommen, alsof hun geloof ternedergeworpen was: dat ze echter niet bezwijken of terugwijken, maar hun strijd voortzetten, en hun traagheid door bidden scherpen, opdat ze althans niet door toegefelijkheid jegens zichzelf ongevoelig zouden worden.

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

18. Om dit te begrijpen, is het nodig terug te keren tot die verdeling van vlees en geest, waarvan wij elders gesproken hebben, en die zich in dit stuk zeer duidelijk voordoet. Het vroom gemoed gevoelt dus in zich een verdeling, dat het eensdeels wegens het leren kennen van Gods goedheid doorstroomd wordt met liefelijkheid, anderdeels wegens het besef van zijn ellende door bitterheid wordt benauwd; dat het eensdeels rust op de belofte des evangelies, anderdeels siddert door het getuigenis zijner ongerechtigheid: dat het eensdeels door het aangrijpen van het leven van vreugde opspringt, anderdeels huivert voor de dood. En die afwisseling ontstaat door de onvolmaaktheid van het geloof, daar het in de loop van het tegenwoordige leven nooit zo goed met ons gaat, dat we, genezen van alle ziekte van ongeloof, geheel en al met het geloof vervuld en er door in beslag genomen worden. Vandaar die botsingen: wanneer het ongeloof, dat kleeft aan de overblijfselen des vleses, zich opmaakt om het geloof, dat inwendig ontvangen is, te bestrijden. Maar indien in een gelovig hart de zekerheid vermengd is met twijfel, vervallen wij dan niet altijd daartoe, dat het geloof bestaat niet in een vaste en duidelijke, maar slechts In een duistere en verwarde kennis van Gods wil jegens ons ? Allerminst. Immers, ook indien wij door verschillende gedachten her en derwaarts geslingerd worden, worden wij daarom nog niet terstond van Het geloof afgerukt. En ook al worden wij door het drijven van de ongelovigheid op en neer geslingerd, verzinken wij daarom nog niet in haar afgrond. En ook al worden Wij geschokt, worden wij daarom nog niet van onze plaats gestoten. Immers van die strijd is dit altijd het einde, dat het geloof zich aan die moeilijkheden, waardoor het omgeven wordt en zo in gevaar schijnt te verkeren, ten slotte ontworstelt.

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

19. Dit zij de hoofdzaak: Zodra ook de minste droppel des geloofs in onze harten is ingedruppeld, beginnen wij reeds het vriendelijke en liefelijke en ons goedgunstige gelaat Gods te aanschouwen, weliswaar uit de verte en op een afstand, maar toch met een zo vaste blik, dat wij weten, dat wij allerminst het ons slechts inbeelden. Naarmate wij dan vorderingen maken, zoals wij voortdurend moeten doen, komen wij, als het ware naderend, tot een aanschouwing van meer dichtbij en die daardoor des te zekerder is, en die wordt ons bij de voortgang steeds meer vertrouwd. Zo zien wij, dat het hart, door de kennis Gods verlicht, in het begin bevangen is met veel onwetendheid, die langzamerhand verdwijnt. Toch wordt het niet, doordat het sommige dingen niet weet, of wat het ziet, enigszins onduidelijk ziet, verhinderd om een duidelijke kennis van Gods wil jegens hem te genieten, wat in het geloof de eerste en voornaamste rol speelt. Want evenals wanneer iemand, die, in de gevangenis opgesloten door een klein venster de stralen van de zon slechts van terzijde en als het ware ten halve ziet schitteren, wel beroofd is van het vrije aanschouwen der zon, maar toch met zijn ogen geen twijfelachtige glans opvangt en het gebruik daarvan ontvangt, zo worden wij, hoewel we gebonden zijn door de boeien van het aardse lichaam en

met veel duisternis aan alle kanten worden omschaduwd, toch, ofschoon Gods licht slechts een weinig ons bestraalt om zijn barmhartigheid te,doen zien, voldoende verlicht om een grondige gerustheid te verkrijgen.

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

20. Deze beide dingen leert op verschillende plaatsen de apostel uitnemend. Want wanneer hij zegt (1 Cor. 13:9), dat wij kennen ten dele en profeteren ten dele en als door een spiegel zien in een duistere rede, dan wijst hij daarmee aan, een hoe klein deeltje van die ware Goddelijke wijsheid ons in het tegenwoordige leven gegeven wordt. Want ofschoon die woorden niet eenvoudigweg aanwijzen, dat het geloof onvolmaakt is, zolang wij zuchten onder de last des vleses, maar dat het door onze onvolmaaktheid komt, dat wij voortdurend in het leren geoefend moeten worden, geeft hij toch te kennen, dat met ons klein en eng begrip niet kan gevat worden datgene, wat onmetelijk is. En dit verklaart Paulus van de ganse kerk, en voor een ieder onzer is zijn eigen onkundighied tot een hinderpaal en een rem, dat hij niet zo dicht nadert als te wensen was. Maar hoe zeker en onbedriegelijk God ons zichzelf doet smaken, zelfs door een klein droppeltje van geloof, toont dezelfde apostel elders aan, wanneer hij verzekert (2 Cor. 3:18), dat wij door het evangelie met ongedekt aangezicht en zonder enige omhulling de heerlijkheid Gods met zo grote krachtdadigheid aanschouwen, dat wij naar hetzelfde beeld in gedaante veranderd worden. In zulk een inhulling van onwetendheid moet wel tegelijkertijd zeer veel twijfeling en vrees ingewikkeld worden; temeer daar ons hart door een zekere natuurlijke neiging tot ongelovigheid overhelt. Hierbij komen de verzoekingen, die, oneindig in getal en verschillend van aard, ons telkens weer met grote kracht bespringen. Voornamelijk de consciëntie zelve, gedrukt door de last der zonden, die op haar ligt, klaagt en zucht nu eens bij zichzelf, dan weer beschuldigt zij zichzelf, nu eens mort zij zwijgend, dan weer tiert ze openlijk. Hetzij dus dat tegenspoed de toorn Gods doet zien, het zij dat de consciëntie het bewijs en de stof in zichzelf vindt, de ongelovigheid grijpt vandaar haar wapenen en werktuigen om het geloof te verslaan; welke dan voortdurend tot dit doel gebruikt worden, dat wij zouden menen, dat God tegen ons is en ons vijandig, en dat we dus op geen hulp van Hem zouden hopen en Hem zouden vrezen als een doodsvijand.

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

21. Om deze aanvallen te weerstaan wapent en versterkt het geloof zich met het Woord des Heeren. En wanneer het aangevallen wordt door een aanvechting van deze aard, dat God onze vijand is, omdat Hij verbolgen is, dan zegt het geloof daarop, dat Hij ook, wanneer Hij kastijdt, barmhartig is, omdat de kastijding veeleer uit liefde dan uit toorn voortkomt. Als het getroffen wordt door deze gedachte, dat God een wreker is der ongerechtigheden, dan stelt het daartegenover, dat voor alle zonden vergeving bereid is, zo dikwijls als de zondaar zich begeeft tot 's Heeren goedertierenheid. Zo komt een vroom hart, op welke wonderbare wijzen het ook geschokt en gekweld

wordt, toch eindelijk alle moeilijkheden te boven en laat zich nooit het vertrouwen op Gods barmhartigheid ontnemen. Ja zelfs alle aanvechtingen, door welke het gekweld en vermoeid wordt, lopen uit op de zekerheid van dat vertrouwen. Ten bewijze hiervan strekt, dat de heiligen, wanneer ze het meest in benauwdheid menen te zijn, toch voor Hem hun klachten neerleggen, en wanneer het hun toeschijnt, dat ze het minst verhoord worden, ze Hem desniettemin aanroepen. Want waartoe zou het dienen te klagen bij Hem, van wie ze geen troost zouden verwachten? En zij zouden er nooit toe komen Hem aan te roepen, indien ze niet geloofden, dat voor hen bij Hem hulp bereid was. Zo klaagden de discipelen, in wie Christus hun kleinheid van geloof berispt, wel, dat ze omkwamen, maar toch riepen zij zijn hulp in (Matth. 8:25). En wanneer Hij hen bestraft om hun klein geloof, verwerpt Hij hen niet uit het getal der zijnen en rekent hen niet tot het getal der ongelovigen, maar spoort hen aan hun zonde uit drijven. Dus, wat reeds boven gezegd is, verzekeren wij wederom, dat de wortel des geloofs nooit uit een vroom hart wordt uitgeroeid, maar veeleer in het diepste deel vastgehecht blijft, hoezeer hij ook wordt geschokt en her en derwaarts schijnt te neigen; dat het licht des geloofs nooit zo wordt uitgedoofd of gedempt, of het blijft tenminste als onder de as schuilen; en dat uit dit betoog blijkt, dat het Woord, hetwelk een onverderfelijk zaad is, een vrucht voortbrengt, die daaraan gelijk is, en wier spruit nooit verdort en geheel vergaat. Immers, hoewel dit voor de heiligen de grootste reden is om te wanhopen, dat ze, naar schatting van wat hun overkomt, Gods hand gevoelen tot hun ondergang, verzekert toch Job (Job 13:15), dat zijn verwachting zover zal gaan, dat, ook al wordt hij door Hem gedood, hij daarom niet zal ophouden op Hem te hopen. Ongetwijfeld, zo is het. Niet binnen in de harten der vromen heerst de ongelovigheid; maar zij bestrijdt hen van buiten; zij wondt hen niet dodelijk met haar wapenen, maar bestormt hen, of althans kwetst hen zo, dat de wond geneselijk is. Want het geloof, zoals Paulus leert (Ef. 6:16), is ons tot een schild; tegenover de pijlen gesteld, vangt het hun kracht zo op, dat het ze geheel afweert, of althans breekt, zodat ze niet kunnen doordringen tot de levende delen. Wanneer dus het geloof geschokt wordt, is het evenzo als wanneer een overigens stevigstaande soldaat door de hevige schok van een werptuig gedwongen wordt zijn voet te verzetten en een weinig te wijken; en wanneer het geloof zelf gewond wordt, is het evenzo, alsof een schild door een indrukking enige breuk ontvangt, maar toch zo, dat het niet doorboord wordt. Want steeds zal een vroom hart zich zover ontworstelen, dat het met David zegt: "Al ging ik in het midden van de schaduw des doods, ik zou geen kwaad vrezen, want Gij zijt met mij" (Ps. 23:4). Voorzeker, wandelen in de duisternis des doods is vreselijk; en het kan niet anders, of de gelovigen, hoeveel sterkte ze ook hebben, huiveren daarvoor. Maar aangezien deze gedachte de overhand behoudt, dat ze God in hun nabijheid hebben, en dat Hij zorgt voor hun redding, wordt de vrees tegelijkertijd overwonnen door gerustheid. En, zoals Augustinus zegt, hoe grote oorlogswerktuigen de duivel ook tegen ons opricht, wanneer hij niet de plaats des harten in zijn macht heeft, waar het geloof woont, dan is hij buiten geworpen. Wanneer men zo naar de uitkomst oordeelt, komen de gelovigen niet slechts behouden uit alle strijd te voorschijn, zodat ze, een weinig later, wanneer ze hun kracht herwonnen hebben, weer bereid zijn om in het strijdperk te treden, maar ook wordt vervuld, wat Johannes zegt in zijn zendbrief (1 Joh. 5:4): "Dit is de overwinning, die de wereld overwint, namelijk uw geloof." Immers hij zegt, dat het niet slechts in één gevecht, of in weinige, of tegen één aanval stand zal houden, maar dat het de gehele wereld overwinnen zal, ook al wordt het duizendmaal aangevallen.

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

22. Er is nog een andere gestalte van vrees en beving, welke echter zo weinig afbreuk doet aan de gerustheid des geloofs, dat het daardoor zelfs steviger bevestigd wordt. Namelijk wanneer de gelovigen, bedenkend, dat de voorbeelden van Gods wraak, betoond tegenover de goddelozen, voor hen zijn als waarschuwingen, zich er zorgvuldig voor hoeden, dat ze niet door dezelfde misdrijven zich Gods toorn op de hals halen; of wanneer ze, hun eigen ellende bij zichzelf overwegend, leren geheel en al van God afhankelijk te zijn, zonder wie ze zien, dat ze vluchtiger en vergankelijker zijn dan enige wind. Want wanneer de apostel (1 Cor. 10:5) e.v. de Corinthiërs vrees inboezemt door hun de geselingen voor ogen te stellen, met welke de Heere het Israëlitische volk oudtijds gestraft had, opdat ze zichzelf niet in gelijke rampen zouden brengen, dan brengt hij daardoor hun vertrouwen niet aan het wankelen, maar drijft slechts de traagheid des vleses uit, waardoor het geloof meer bedolven dan versterkt pleegt te worden. En wanneer hij aan de val der Joden reden ontleent om te vermanen, dat wie staat, toezie, dat hij niet valle (1 Cor. 10:12) (Rom. 11:20), dan beveelt hij ons niet te weifelen, alsof wij van onze standvastigheid te weinig zeker waren; maar hij neemt alleen de aanmatiging en het roekeloos vertrouwen op eigen kracht weg, opdat niet de heidenen, die na de verdrijving der Joden, in hun plaats zijn aangenomen, al te overmoedig zouden zijn. Trouwens niet slechts de gelovigen spreekt hij daar aan, maar in zijn woorden sluit hij ook de huichelaars in, die slechts op uiterlijke schijn roemden. Want hij vermaant niet de mensen afzonderlijk, maar nadat hij een vergelijking gemaakt heeft tussen de Joden en de heidenen, en aangetoond heeft, dat de Joden de rechtmatige straf voor hun ongelovigheid en ondankbaarheid daarin ontvangen hadden, dat ze verworpen waren, vermaant hij de heidenen, dat ze niet door zich te verhovaardigen en te verheffen de genade van de aanneming tot kinderen, die kort te voren op hen overgebracht was, zouden verliezen. En evenals er in die verwerping der Joden sommigen van hen over waren, die allerminst van het verbond der aanneming afgevallen waren, zo konden sommigen uit de heidenen voortkomen, die zonder waar geloof, slechts opgeblazen werden door een dwaas vertrouwen des vleses, en zo Gods goedertierenheid misbruikten tot hun eigen verderf. Maar ook indien men aanneemt, dat dit gezegd is tot de uitverkorenen en gelovigen, zal daaruit geen ongemak volgen. Want het is iets anders of men de roekeloosheid, die uit de overblijfselen des vleses soms komt over de heiligen, bedwingt, opdat ze niet in ijdel vertrouwen overmoedig zij; dan wel of men de consciëntie door vrees doet ontstellen, opdat ze niet met volle verzekerdheid zou rusten in Gods barmhartigheid.

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

23. Vervolgens, wanneer hij leert (Fil. 2:12), dat wij met vrees en beving onze zaligheid zullen bewerken, eist hij niets anders dan dat wij er ons aan gewennen, met grote verwerping van onszelf, op te zien tot Gods kracht. Immers niets wekt ons zozeer op om ons vertrouwen en de zekerheid des gemoeds op de Heere te werpen, als wantrouwen jegens ons zelf en benauwdheid, die ontstaat uit het bewustzijn van onze ellende. In die zin moet opgevat worden, wat men leest bij de profeet (Ps. 5:8): "In de

grootheid uwer goedheid zal ik uw tempel binnengaan: ik zal aanbidden in vrees." Waar hij op passende wijze de vrijmoedigheid, die steunt op Gods barmhartigheid, verbindt met de schroomvallige vrees, die ons moet bevangen telkens wanneer wij, komende voor het aanschijn van Gods majesteit, uit haar glans leren inzien, hoe groot onze onreinheid is. Waarheid spreekt ook Salomo (Spr. 28:14), wanneer hij de mens gelukzalig noemt, die voortdurend zijn hart bevreesd maakt, aangezien hij door verharding in het ongeluk stort. Maar hij verstaat daaronder een vrees, die ons voorzichtiger maakt, en niet een waardoor we bezwijken, wanneer ze ons aantast, namelijk wanneer de geest, verward in zichzelf, in God zich weer herstelt, bij zichzelf terneergeslagen, in Hem weer opgericht wordt, wantrouwend aan zichzelf, door vertrouwen op Hem herademt. Daarom staat niets in de weg, dat de gelovigen tegelijkertijd verschrikt worden en een zeer onbekommerde vertroosting ontvangen, alnaargelang ze nu eens de ogen wenden op hun eigen ijdelheid, dan weer de gedachten huns geestes richten op de waarheid Gods. Hoe, zo zal men zeggen, zullen de vrees en het geloof in dezelfde geest hun zetel hebben? Wel, evenals daartegenover de onverschilligheid en de angst. Want wanneer de goddelozen zichzelf brengen in een toestand van ongevoeligheid, opdat de vrees Gods hen niet zou kwellen, dan benauwt hen toch Gods oordeel, zodat ze niet verkrijgen, wat ze begeren. Zo verhindert niets, dat God de zijnen oefent tot nederigheid, opdat ze, dapper strijdend, zich houden onder de teugel van ingetogenheid. En dat dit de bedoeling van de apostel geweest is, blijkt uit het tekstverband, waar hij als oorzaak van de vrees en beving aanwijst Gods welbehagen, waardoor Hij de zijnen geeft het goede te willen en naarstig te volgen. In deze zin moet men ook nemen het woord van de profeet (Hos. 3:5): "De kinderen Israëls zullen vrezende komen tot de Heere en tot zijn goedheid." Want niet alleen de vroomheid brengt eerbied tot God voort, maar ook de zoetheid en liefelijkheid der genade schenkt de mens, die in zichzelf ternedergeworpen is, tegelijkertijd vrees en bewondering, opdat hij God aanhange en zichzelf nederig onderwerpe aan zijn macht.

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

24. En toch geven wij zo geen plaats aan de zeer verderfelijke filosofie, welke sommige halfpausgezinden tegenwoordig in het verborgen beginnen te smeden. Want daar ze die grove twijfeling, die in de scholen onderwezen is, niet in bescherming kunnen nemen, nemen zij hun toevlucht tot een ander verzinsel, om een vertrouwen te maken, dat met ongelovigheid vermengd is. Zo dikwijls wij op Christus zien, erkennen zij, dat wij bij Hem een volkomen reden vinden om het goede te hopen maar omdat wij altijd al die goederen onwaardig zijn, die ons in Christus worden aangeboden, willen zij, dat wij door op onze onwaardigheid te zien, weifelen en aarzelen. Kortom, zij plaatsen de consciëntie zo tussen hoop en vrees, dat zij bij tussenpozen en beurten nu eens hier dan weer daarheen gericht wordt; en de hoop en de vrees brengen zij zo met elkaar in verband, dat wanneer de een opkomt, de ander onderdrukt wordt, maar wanneer de laatste oprijst, de eerste weer instort. Zo poogt Satan, nu hij ziet, dat de openlijke middelen, waarmee hij vroeger de zekerheid des geloofs placht te vernielen, thans geen kracht meer hebben, het geloof door zijdelingse loopgraven aan het wankelen te brengen. Maar wat voor een vertrouwen zal dat zijn,

dat nu en dan plaats maakt voor wanhoop ? Indien ge ziet op Christus, zo zeggen zij, is uw zaligheid vast; indien ge terugkeert tot uzelf, is uw verdoemenis vast. Zo moeten dus twijfeling en goede hoop beurtelings in uw gemoed heersen. Alsof wij Christus moeten denken als van verre staande, en niet veeleer als in ons wonende. Want wij verwachten de zaligheid van Hem, niet omdat Hij van verre voor ons zichtbaar is, maar omdat Hij ons, die in zijn lichaam ingelijfd zijn, niet alleen deelgenoten maakt aan al zijn goederen, maar ook aan Hemzelf. Daarom keer ik dit argument van hen aldus om. Indien gij ziet op uzelf, is uw verdoemenis vast; maar aangezien gij zo deel gekregen hebt aan Christus met al zijn goederen, dat al het zijne het uwe wordt, dat gij een lid van Hem wordt, en zo één met Hem, zo bedekt zijn gerechtigheid uw zonden, zijn zaligheid doet uw verdoemenis te niet, en Hij komt met zijn waardigheid tussenbeide, opdat uw onwaardigheid niet voor Gods aanschijn kome. Zo is het ongetwijfeld: Christus van ons te scheiden of ons van Hem, past allerminst; maar met beide handen moeten wij krachtig vasthouden de gemeenschap, waarmee Hij zich aan ons verbonden heeft. Zo leert ons de apostel. "Het lichaam," zegt hij (Rom. 8:10), "is wel dood om der zonden wil; maar de Geest van Christus, die in u woont, is leven om der gerechtigheid wil." Volgens hun dwaze opvatting had hij moeten zeggen: "Christus heeft wel het leven bij zich, maar gij blijft, daar ge zondaren zijt, onderworpen aan dood en verdoemenis." Maar hij spreekt geheel anders. Want hij leert, dat de verdoemenis, die wij door onszelf verdienen, door de zaligheid van Christus verslonden is; en om dit te bevestigen, gebruikt hij de reden, die ik aangevoerd heb, namelijk deze: dat Christus niet buiten ons is, maar in ons woont en niet alleen door een onverbrekelijke band der gemeenschap met ons verbonden is, maar ook door een wonderbare vereniging met de dag meer en meer met ons tot één lichaam samengroeit, totdat Hij geheel één met ons wordt. En toch loochen ik niet, wat ik kort te voren gezegd heb, namelijk, dat somtijds het geloof enige onderbrekingen ondervindt, naarmate zijn zwakheid temidden van hevige aanstormingen hier of gindsheen gebogen wordt. Zo wordt zijn licht in de dichte duisternis der verzoekingen gesmoord. Maar wat ook gebeure, het laat niet af van de ijver om God te zoeken.

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

25. Niet anders is de uiteenzetting van Bernardus, wanneer hij dit onderwerp opzettelijk behandelt in zijn vijfde leerrede over de inwijding van de tempel. "Wanneer ik," zo zegt hij, "door Gods goedheid soms over de ziel denk, komt het mij voor, dat ik in haar als het ware twee tegengestelde dingen vind. Indien ik haar, zoals ze is in zichzelf en uit haarzelf, beschouw, kan ik omtrent haar niets met meer juistheid zeggen, dan dat ze tot niets geworden is. Waartoe is het nu nodig al haar ellenden een voor een op te sommen, hoe zij beladen is met zonden, overgoten met duisternis, verstrikt in verlokkingen, belust door begeerten, onderworpen aan hartstochten, vervuld met begoochelingen, altijd geneigd tot het kwade, tot elke zonde bereid, en eindelijk vol van schande en verwarring? Wanneer nu zelfs al haar gerechtigheden, bij het licht der waarheid bezien, bevonden worden als een wegwerpelijk kleed, voor hoedanig zullen dan haar ongerechtigheden gehouden worden? Indien het licht, dat in ons is, duisternis is, hoe groot zal dan de duisternis zelve zijn? (Matth. 6:23). Wat zullen we dus zeggen? Ongetwijfeld de mens is der

ijdelheid gelijk geworden; de mens is gebracht tot niets; de mens is niets. Maar hoe is hij geheel en al niets, terwijl God hem toch verheerlijkt? Hoe is hij niets, tot wie Gods hart genegen is? Laat ons herademen, broeders. Ook al zijn wij niets in onze harten, kan wellicht in Gods hart iets verborgen zijn aangaande ons. O Vader der barmhartigheden, o Vader der ellendigen, hoe neigt Gij uw hart tot ons? Want uw hart is, waar uw schat is. En hoe zijn wij uw schat, indien wij niets zijn? Alle volkeren zijn voor U, alsof ze niet waren: zij zullen voor niets geacht worden. Namelijk voor U, niet in U; zo zijn ze in het oordeel uwer waarheid, maar niet zo in de aandoening uwer liefde. Immers Gij roept de dingen, die niet zijn, alsof ze waren, en dus zijn ze niet, omdat Gij roept, wat niet is, en zij zijn, omdat Gij ze roept. Want al zijn ze niet, voorzover hun betreft, zo zijn ze toch bij U, naar het woord van Paulus (Rom. 9:11): "niet uit de werken der gerechtigheid, maar uit de roepende." Vervolgens zegt hij, dat de verbinding van beide overwegingen wonderbaarlijk is. Voorzeker, de dingen, die onder elkaar verbonden zijn, vernietigen elkaar wederkerig niet. Dit verklaart hij ook in zijn besluit met deze woorden: "Indien wij nu door beide overwegingen naarstig onszelf bezien, wat wij zijn, ja in de ene hoezeer wij niets zijn, en in de andere, hoe verheerlijkt wij zijn, dan meen ik, dat onze roem getemperd schijnt; maar misschien is ze nog meer vermeerderd; immers zij is versterkt, zodat wij niet in onszelf, maar in de Heere roemen. Zeker, indien wij denken: als Hij besloten heeft ons zalig te maken, zullen wij terstond verlost worden, dan mogen we hierin herademen. Maar laat ons tot een hoger standpunt opklimmen en de Stad Gods zoeken, laat ons de Tempel zoeken, laat ons het Huis zoeken, laat ons de Bruid zoeken. Ik heb het niet vergeten, maar met vrees en eerbied zeg ik het: wij zijn, zeg ik, maar in het hart Gods. Wij zijn, maar door zijn verwaardiging, niet door onze waardigheid."

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

26. Verder, de vreze des Heeren, waarvan op vele plaatsen aan alle heiligen getuigenis wordt gegeven, en die soms het begin der wijsheid, soms de wijsheid zelf genoemd wordt (Ps. 111:10) (Spr. 1:7) (Spr. 15:33) (Job 28:28), komt, ofschoon ze één is, toch uit een tweevoudig besef te voorschijn. Want God heeft in zich de eerbiedwaardigheid van een Vader en van een Heer. Wie Hem dus naar behoren wil dienen, zal er naar streven zich jegens Hem een gehoorzaam zoon en een onderdanig dienstknecht te betonen. De gehoorzaamheid, die Hem als aan een Vader betoond wordt, noemt de Heere door de mond van de profeet eer; de onderdanigheid, die Hem als aan een Heer bewezen wordt, noemt Hij vrees. "Een zoon," zegt Hij, (Mal. 1:6) eert de vader, en een knecht zijn heer: hen Ik dan een Vader, waar is mijn eer ? en ben Ik een Heere, waar is mijn vreze ?" En ook al onderscheidt Hij beide, toch ziet ge, dat Hij ze tevens samenvoegt. De vreze des Heeren zij dus voor ons eerbiedigheid, samengevoegd uit eer en vrees. En het is geen wonder, indien dezelfde geest beide gezindheden in zich ontvangt. Want wie bij zichzelf overweegt, hoedanig een Vader God voor ons is, heeft genoeg reden, ook al zou er geen hel zijn, om zijn ongenade erger te vrezen dan welke

dood ook. Maar, gezien de wufte neiging onzes vleses om ongebreideld te zondigen, moeten wij tevens, om die op alle mogelijke wijzen in te binden, deze gedachte aangrijpen: dat de Heere, onder wiens macht wij leven, alle ongerechtigheid tot een verfoeiing is; aan wiens wraak zij niet ontkomen zullen, die door misdadig te leven zijn toorn jegens hen opwekken.

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

27. Wat Johannes zegt (1 Joh. 4:18), dat in de liefde geen vrees is, maar dat de volmaakte liefde de vrees uitdrijft, omdat de vrees pijn heeft, strijdt daarmee geenszins. Want hij spreekt van de vrees der ongelovigheid, waarvan de vrees der gelovigen veel verschilt. Immers de goddelozen vrezen God niet, omdat ze er voor terugschrikken in zijn ongenade te vallen, indien ze dit ongestraft zouden kunnen; maar omdat ze weten, dat Hij gewapend is met de macht om te straffen, worden ze op het horen van zijn toorn door angst aangegrepen. En zo vrezen ze ook zijn toorn, omdat ze menen, dat die hen bedreigt, omdat ze ieder ogenblik verwachten, dat die zich over hun hoofd uitstort. Maar de gelovigen, zoals gezegd is, vrezen de ongenade meer dan de straf, en worden niet door de vrees voor straf in verwarring gebracht, alsof die hun boven de nek hing; maar zij worden behoedzamer gemaakt, opdat zij haar niet zouden uitlokken. Zo zegt de apostel, wanneer hij de gelovigen toespreekt: "Laat u niet bedriegen, hierom komt de toorn Gods over de kinderen der ongehoorzaamheid" (Ef. 5:6) (Col. 3:6). Hij dreigt niet, dat de toorn op hen zal neerdalen; maar hij vermaant hen, dat zij er aan mogen denken, dat voor de goddelozen om de misdaden, die hij opgesomd heeft, de toorn Gods bereid is, opdat zij ook zelf niet de toorn zouden willen ondervinden. Trouwens, het gebeurt zelden, dat de verworpenen door de enkele en eenvoudige bedreiging wakker gemaakt worden; maar veeleer verharden ze zich, reeds traag en afgestompt door hun eigen hardheid, zo dikwijls als God met zijn woorden dondert uit de hemel, tot halsstarrigheid; maar, wanneer ze getroffen zijn door zijn hand, worden ze, of ze willen of niet, gedwongen te vrezen. Deze vrees noemt men gemeenlijk een slaafse, en men stelt haar tegenover de vrije en vrijwillige, die de kinderen past. Sommigen voegen scherpzinnig nog een tussensoort in; want die slaafse en gedwongen gezindheid dwingt de gemoederen somtijds, dat ze van zelf tot de vrees Gods komen.

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

28. Verder verstaan wij het zo, dat in de goedgunstigheid Gods, waarop het geloof, gelijk gezegd is, ziet, het bezit van de zaligheid en het eeuwige leven verkregen wordt. Want indien ons, wanneer God ons goedgunstig is, niets goeds ontbreken kan, is het voor ons meer dan genoeg tot verzekerdheid der zaligheid, wanneer Hij ons verwittigt van zijn liefde. "Hij tone zijn aanschijn," zegt de profeet (Ps. 80:4), "en wij zullen verlost zijn." Daarom stelt de Schrift dit als de hoofdzaak onzer zaligheid, dat Hij ons met tenietdoening van alle vijandschap, in genade heeft aangenomen (Ef. 2:14). En daarmee geeft zij te kennen, dat, wanneer God met ons verzoend is, geen gevaar blijft,

maar alles ons goed zal gaan. Daarom heeft het geloof, na Gods liefde aangegrepen te hebben, alle beloften van het tegenwoordige en toekomende leven, en de grondige gerustheid van alle goederen: maar dan een zodanige, als uit het Woord vernomen kan worden. Immers het geloof belooft zichzelf niet vast en zeker langdurigheid, of eer, of schatten van dit leven (aangezien de Heere niet gewild heeft, dat iets van deze dingen voor ons vastgesteld zou zijn), maar het is tevreden met deze zekerheid, dat, ook al ontbreekt ons veel, dat dient tot steun van dit leven, God toch nooit ontbreken zal. Maar zijn voornaamste gerustheid is gelegen in de verwachting van het toekomende leven, die door Gods Woord buiten twijfel gesteld is. Maar welke ellenden en rampen ook hen te wachten staan, die God met zijn liefde omhelsd heeft, die kunnen toch niet verhinderen, dat zij n goedgunstigheid het volle geluk is. Daarom hebben wij, toen wij de hoofdsom der gelukzaligheid wilden uitdrukken, die gesteld in de genade Gods, uit welke springbron alle soorten van goederen tot ons vloeien. En dit kan men op vele plaatsen in de Schrift opmerken, dat wij tot des Heeren liefde geroepen worden, telkens wanneer gehandeld wordt niet alleen over de eeuwige zaligheid, maar ook over elk mogelijk goed van ons. Daarom zingt David (Ps. 63:4), dat Gods goedheid, wanneer ze in een vroom hart gevoeld wordt, liefelijker en meer wensenswaard is dan het leven zelf. Kortom, indien ons alles naar onze wens zou toevloeien, maar we aangaande Gods liefde of haat onzeker zouden zijn, zou ons geluk vervloekt en daarom ellendig zijn. Maar indien Gods vaderlijk aangezicht tot ons licht, zullen ook de ellenden zelf gelukkig zijn, omdat ze veranderd zullen worden in hulpmiddelen tot zaligheid. Gelijk Paulus (Rom. 8:35), alle tegenspoeden opsommend, toch roemt, dat wij daardoor van de liefde Gods niet gescheiden worden; en in zijn gebeden begint hij altijd bij de genade Gods, waar alle voorspoed uit voortvloeit. Evenzo stelt David (Ps. 23:4) tegenover alle verschrikkingen, die ons in verwarring brengen, alleen Gods gunst. "Al ging ik ook in het midden van de schaduw des doods", zo zegt hij, "ik zal geen kwaad vrezen; want Gij zijt met mij", En wij gevoelen altijd onze gemoederen wankelen, tenzij ze, met Gods genade tevreden, hun vrede in haar zoeken, en diep ingedrukt vasthouden wat gezegd wordt in de Psalm (Ps. 33:12): "Welgelukzalig is het volk, wiens God de Heere is, het volk, dat Hij zich ten erve verkoren heeft."

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

29. Wij zeggen, dat het fundament des geloofs is de genadige belofte, omdat op haar het geloof eigenlijk berust. Want ofschoon het vaststelt, dat God in alles waarachtig is, hetzij Hij beveelt, hetzij Hij verbiedt, hetzij Hij belooft, hetzij Hij dreigt; ofschoon het zijn bevelen ook gehoorzaam aanvaardt, op zijn verboden acht geeft en zijn dreigingen opmerkt: eigenlijk begint het toch bij de belofte, daarop berust het, daarin eindigt het. Want het zoekt het leven in God, hetwelk niet in geboden, of in afkondiging van straffen, maar in de belofte der barmhartigheid gevonden wordt, en dat slechts in de genadige belofte, aangezien de aan een voorwaarde gebonden belofte, waardoor wij verwezen worden naar onze werken, niet anders het leven belooft, dan wanneer wij zien, dat het in ons gelegen is. Dus, indien wij niet willen, dat het geloof siddert en wankelt, moeten wij het schragen door de belofte der zaligheid, die door de Heere uit eigen beweging en milddadig en meer terwille van onze ellende dan van onze waardigheid wordt aangeboden. Daarom geeft de apostel (Rom. 10:8) aan het evangelie dit getuigenis, dat het het woord des geloofs is; aan de geboden zowel als

aan de beloften der wet onthoudt hij het, daar er niets is, wat het geloof kan stutten, dan die milddadige boodschap, waardoor God de wereld met zich verzoent. Daarom vindt men ook bij dezelfde apostel herhaaldelijk een onderlinge vergelijking van geloof en evangelie, wanneer hij leert, dat de dienst des evangelies hem toevertrouwd is tot gehoorzaamheid des geloofs; dat het evangelie een kracht Gods is tot zaligheid een ieder, die gelooft; dat daarin de gerechtigheid Gods geopenbaard wordt uit geloof tot geloof (Rom. 1:5,16) e.v. En geen wonder; immers, daar het evangelie is een bediening der verzoening (2 Cor. 5:18), bestaat er geen enkel voldoende vast getuigenis van Gods goedgunstigheid jegens ons, waarvan de kennis door het geloof vereist wordt. Wanneer wij dus zeggen, dat het geloof op de genadige belofte behoort te steunen, ontkennen wij niet, dat de gelovigen Gods Woord in alle opzichten moeten omhelzen en aannemen, maar wij bestemmen de belofte der barmhartigheid voor het geloof tot een eigen doelwit. Evenals de gelovigen God wel moeten erkennen als een rechter en wreker der misdaden en toch eigenlijk zien op zijn goedertierenheid; want Hij wordt hun beschreven als een God, die zo beschouwd moet worden, dat Hij goedertieren is en barmhartig, ver van toorn, groot van goedheid, liefelijk voor allen, en over al zijn werken zijn barmhartigheid uitstortend (Ps. 86:5) (Ps. 103:8) (Ps. 145:8).

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

30. Ik houd me echter niet op met het geblaf van Pighius of dergelijke honden, wanneer ze te keer gaan tegen deze beperking, alsof deze het geloof verscheurde en slechts een stuk aangreep. Ik erken, zoals ik reeds zeide, dat het algemene voorwerp des geloofs (zoals zij het noemen) is de waarheid Gods, hetzij Hij dreigt, hetzij Hij hoop wekt op genade. Daarom schrijft de apostel (Hebr. 11:7) het aan het geloof toe, dat Noach de ondergang der wereld, toen die nog niet gezien werd, vreesde. Indien de vrees voor de dreigende straf het werk was van het geloof, moeten de bedreigingen van de bepaling des geloofs niet uitgesloten worden. Dit is wel waar: maar ten onrechte bezwaren de lasteraars ons hierdoor, alsof wij zouden loochenen, dat het geloof ziet op alle delen van het Woord Gods. Want wij willen slechts deze twee dingen aanwijzen, dat het geloof nooit vaststaat, voordat het gekomen is tot de genadige belofte; en vervolgens, dat wij niet anders door het geloof met God verzoend worden, dan omdat het ons met Christus verenigt. Beide deze dingen zijn opmerkenswaardig. Wij zoeken een geloof, dat Gods kinderen onderscheidt van de verworpenen, en de gelovigen van de ongelovigen. Indien iemand gelooft, dat God rechtvaardig gebiedt, wat Hij gebiedt, en naar waarheid dreigt, zal hij daarom een gelovige genoemd worden ? Geenszins. Dus zal de stand van het geloof niet vast zijn, tenzij het gevestigd wordt op Gods barmhartigheid. En waarom handelen wij over het geloof? Is het niet, opdat wij de weg der zaligheid mogen weten? En hoe is het geloof zaligmakend, dan in zoverre het ons in het lichaam van Christus inlijft? Er is dus niets ongerijmds in gelegen, wanneer wij in de bepaling van het geloof aldus de nadruk leggen op zijn voornaamste uitwerking, en het kenmerk, dat de gelovigen van de ongelovigen scheidt, stellen als een onderscheid van de soort, waartoe ze behoren. Eindelijk, deze kwaadwilligen hebben in deze leer niets wat ze kunnen berispen, of ze moeten Paulus, die het evangelie in het bijzonder noemt het Woord des geloofs (Rom. 10:8), met ons in dezelfde berisping insluiten.

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

31. Hieruit maken wij wederom op, wat tevoren uiteengezet is, dat het geloof evenzo het Woord nodig heeft als de vrucht de levende wortel van de boom; want, volgens getuigenis van David (Ps. 9:11) kunnen slechts zij op God hopen, die zijn naam kennen. En deze kennis komt niet voort uit ieders verbeelding, maar uit het getuigenis, dat God zelf van zijn goedheid geeft. Dezelfde profeet bevestigt dat elders (Ps. 119:41): "Uw zaligheid overkome mij naar uw uitspraak." Evenzo: "Ik heb gehoopt op uw woord, maak mij zalig." Daarin moet men letten op de betrekking tussen het geloof en het Woord, en vervolgens op het daarop volgen van de zaligheid. En toch sluiten wij intussen de macht Gods niet uit, want wanneer het geloof niet, door daarop te zien, zich staande houdt, zal het nooit aan God zijn eer toekennen. Paulus schijnt (Rom. 4:21) iets onbeduidends en gewoons te verhalen van Abraham, namelijk, dat hij geloofde, dat God, die hem het gezegende zaad beloofd had, machtig was. Evenzo elders (2 Tim. 1:12) van zich zelf: "Ik weet, wie ik geloofd heb, en ik ben verzekerd, dat Hij machtig is, mijn pand, bij Hem weggelegd, te bewaren tot die dag." Maar wanneer ieder bij zichzelf nagaat, hoeveel twijfelingen aangaande Gods macht hem herhaaldelijk besluipen, zal hij genoegzaam erkennen, dat zij, die haar grootmaken, naardat ze waardig is, geen geringe vorderingen gemaakt hebben in het geloof. Wij zullen allen erkennen, dat God vermag, al wat Hij wil, maar daar ook de geringste beproeving ons door vrees terneer werpt en door verschrikking ontstelt, is hieruit duidelijk, dat wij te kort doen aan Gods macht, die wij achterstellen bij de bedreigingen van Satan tegen zijn beloften. Dit is de reden, waarom Jesaja, wanneer hij de vastheid der zaligheid in het hart des volks wil indrukken, zo heerlijk handelt over de oneindige macht Gods. Hij schijnt wel dikwijls, wanneer hij zijn rede begonnen heeft met te spreken over de hoop der vergiffenis en der verzoening, in een andere richting uit te weiden, en langs lange en overbodige omwegen te dolen, door te vermelden, op hoe wondere wijze God het samenstel van hemel en aarde met de gehele orde der natuur bestuurt. Maar toch is er niets, dat niet dienstbaar is aan het onderwerp, waarover hij spreekt: want indien niet Gods macht, waardoor Hij alles vermag, ons voor ogen staat, zullen de oren het woord kwalijk ontvangen, of niet op de juiste prijs schatten. Daarbij komt, dat hier gesproken wordt van de daadwerkelijke macht; want, zoals elders gezien is, de vroomheid wendt Gods macht altijd aan tot haar nut en gebruik; in het bijzonder stelt ze zich die werken Gods voor ogen, waardoor Hij betuigd heeft, dat Hij een Vader is. Vandaar dat in de Schrift zo dikwijls melding gemaakt wordt van de verlossing, waaruit de Israëlieten kon,den leren, dat God, die eenmaal de bewerker van hun zaligheid geweest was, daarvan de eeuwige bewaarder zou zijn. David herinnert er ons ook door zijn voorbeeld aan, dat de weldaden, die God aan een ieder in het bijzonder bewezen heeft, dienstig zijn tot de versterking van zijn geloof in de latere tijd; ja wanneer Hij ons schijnt verlaten te hebben, moeten wij onze zinnen verder uitstrekken, opdat zijn vroegere weldaden ons oprichten, zoals in een andere psalm gezegd wordt (Ps. 143:5): "Ik gedenk aan de dagen van ouds, ik overleg al uw daden enz." Evenzo (Ps. 77:12): "Ik zal de daden des Heeren gedenken, en zijn wonderen van den beginne." Maar aangezien al wat wij van Gods macht en werken gewaar worden, geen betekenis heeft zonder zijn Woord, bewezen wij niet ten onrechte, dat er geen geloof is, voordat God met het getuigenis

zijner genade voorlicht. Maar hier zou de vraag gedaan kunnen worden, wat men moet denken van Sara en Rebekka, die beiden, naar het schijnt, door de ijver des geloofs aangedreven, buiten de grenzen van het Woord gegaan zijn. Toen Sara brandde van verlangen naar het beloofde kroost, heeft zij haar dienstmaagd gemeenschap doen hebben met haar man. Dat zij op vele manieren gezondigd heeft, is niet te loochenen, maar ik spreek hier nu slechts over deze zonde, dat zij, door haar ijver meegesleurd, zich niet binnen de perken van Gods Woord gehouden heeft. Toch is het zeker, dat dat verlangen voortgesproten is uit het geloof. Rebekka, door een Goddelijk woord verwittigd van de verkiezing van haar zoon Jakob, draagt er door een slechte kunstgreep zorg voor, dat hij gezegend wordt, haar man, de getuige en dienaar van Gods genade, bedriegt zij, haar zoon dwingt zij te liegen, met verschillende bedriegerijen en listen tast zij de waarheid Gods aan. Kortom, zijn belofte ten spot stellend, doet zij die, voor zoveel in haar is, te niet. En toch was dit werk, hoe zondig en lakenswaardig ook, niet ontbloot van geloof: want zij moest vele bezwaren overwinnen, eer ze zozeer begeerde datgene, wat zonder hoop op aards nut, vol was van grote moeilijkheden en gevaren. Gelijk we ook de heilige aartsvader Izak niet geheel het geloof zullen ontzeggen, omdat hij, door dezelfde Godsspraak onderricht, dat de eer op zijn jongste zoon was overgebracht, toch niet ophoudt genegenheid te koesteren tot zijn eerstgeboren zoon Ezau. Deze voorbeelden leren ongetwijfeld, dat het geloof dikwijls met dwalingen vermengd is; maar dan toch zo, dat het geloof, als het waar is, steeds de overhand behoudt. Want evenals de bijzondere dwaling van Rebekka de uitwerking der zegening niet van haar kracht beroofd heeft, zo heeft die ook niet te niet gedaan het geloof, dat in het algemeen in haar gemoed heerste, en het beginsel en de oorzaak was van haar handelen. Niettemin heeft Rebekka daarin aangetoond, hoe licht de menselijke geest uitglijdt, zodra hij zich ook maar het minste toegeeft. En ofschoon afwijking en zwakheid het geloof verduistert, dooft ze het toch niet uit; intussen herinnert dit er ons aan, hoe zorgvuldig wij moeten hangen aan Gods Woord, en tevens bevestigt het, dat we geleerd hebben, dat het geloof vergaat, als het niet steunt op het Woord; gelijk ook de gemoederen van Sara, Izak en Rebekka in hun afbuigingen ter zijde zouden te niet gegaan zijn, indien ze niet door de verborgen breidel Gods bij de gehoorzaamheid aan het Woord gehouden waren.

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

32. Wederom niet zonder oorzaak besluiten wij in Christus alle beloften, daar ook de apostel in zijn kennis het gehele evangelie besluit (Rom. 1:17), en elders leert, dat alle beloften Gods, die er zijn, in Hem zijn ja en amen (2 Cor. 1:20). En daarvan ligt de reden voor de hand. Want indien God iets belooft, betuigt Hij daardoor zijn goedgunstigheid, zodat er geen enkele belofte is, die niet het getuigenis is van zijn liefde. En het doet er niet toe, dat de goddelozen, terwijl ze overladen worden met grote en voortdurende weldaden van Gods milddadigheid, een des te zwaarder oordeel over zich halen. Want daar ze niet bedenken, dat die weldaden hun overkomen uit Gods hand, en dat niet erkennen, of indien ze het soms erkennen, toch zijn goedheid geenszins bij zichzelf overwegen, kunnen ze daaruit niet meer aangaande zijn barmhartigheid onderwezen worden, dan het redeloze vee, dat, in overeenstemming met zijn staat, wel dezelfde vrucht der milddadigheid ontvangt, maar toch niet daarop let. Evenmin staat in de weg, dat ze, door gemeenlijk de voor hen bestemde beloften te

versmaden, zich een grotere wraak op de hals halen. Want ofschoon de werkdadigheid der beloften zich dan eerst openbaart, wanneer ze geloof bij ons gevonden hebben, wordt toch hun kracht en eigenaardigheid door ons ongeloof of onze ondankbaarheid nooit uitgeblust. Dus wanneer de Heere de mens door zijn beloften uitnodigt niet alleen om de vruchten zijner weldadigheid te ontvangen, maar ook te overdenken, toont Hij hem tegelijkertijd zijn liefde. Daarom moet men hiertoe terugkomen, dat iedere belofte een betuiging is van Gods liefde tot ons. Maar het is buiten kijf, dat niemand door God bemind wordt buiten Christus. Hij is de geliefde Zoon, in wie de liefde des Vaders zetelt en rust (Matth. 3:17) (Matth. 17:5), en van wie ze zich vervolgens over ons uitstort, gelijk Paulus leert (Ef. 1:6), dat wij de genade verkregen hebben in de Geliefde. Door zijn tussenkomst dus moet zij tot ons geleid worden en tot ons komen. Daarom noemt de apostel Hem elders onze Vrede, en elders stelt hij Hem voor als de band, waardoor God in Vaderlijke liefde met ons verbonden wordt (Ef. 2:14) (Rom. 8:3). Daaruit volgt, dat wij de ogen moeten slaan op Hem, zo dikwijls ons enige belofte wordt aangeboden, en dat niet ten onrechte door Paulus geleerd wordt, dat in Hem alle beloften Gods bevestigd en vervuld worden (Rom. 15:8). Hiertegen strijden enige voorbeelden: immers het is niet te geloven, dat Naaman, de Syriër, toen hij bij de profeet inlichtingen vroeg over de wijze om God naar behoren te dienen, aangaande de Middelaar onderwezen is; toch wordt zijn vroomheid geprezen. Cornelius, een heidens man en een Romein, kon nauwelijks weten datgene, wat niet aan alle Joden bekend was, en dan nog slechts duister; toch waren zijn aalmoezen en gebeden Gode aangenaam (Hand. 10:31), en zijn de offers van Naaman door het antwoord van de profeet goedgekeurd (2 Kon. 5:17) e.v., wat geen van beiden kon bereiken dan door het geloof. Evenzo staat het met de kamerheer, tot wie Filippus gebracht werd, die zich niet de moeite en kosten van een lange en moeilijke reis om te aanbidden zou getroost hebben, wanneer hij niet met enig geloof toegerust was. (Hand. 8:27) e.v.. Toch zien ze, hoe hij, door Filippus ondervraagd, zijn onkunde aangaande de Middelaar verraadt. En ik erken wel, dat hun geloof in zeker opzicht ingehuld is geweest, niet slechts wat de Persoon van Christus betreft, maar ook wat aangaat zijn kracht en het ambt, Hem door de Vader opgelegd. Intussen is het zeker, dat zij beginselen gehad hebben, die een zekere smaak, zij het een geringe, van Christus schonken. En dit moet niet iets ongehoords schijnen: want de kamerheer zou zich niet uit een ver land naar Jeruzalem tot een onbekende God gespoed hebben, en Cornelius, heeft nadat hij eenmaal de Joodse godsdienst had aanvaard, niet zoveel tijd doorgebracht zonder zich te gewennen aan de eerste beginselen der ware leer. Wat Naaman betreft, het zou al te ongerijmd geweest zijn, wanneer Elisa hem wel onderwezen had aangaande kleine bijzonderheden, maar over de hoofdzaak gezwegen had. Ofschoon dus de kennis omtrent Christus bij hen duister was, is het toch niet aan te nemen, dat ze er in het geheel niet geweest is; want ze oefenden zich in de offeranden der wet, die door hun doel zelf, dat is Christus, onderscheiden moesten worden van de valse offeranden der heidenen.

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

33. En dit open en uiterlijk betoog van Gods Woord moest ruimschoots genoeg zijn om geloof te wekken, indien niet onze blindheid en hardnekkingheid het verhinderde. Maar, daar ons verstand geneigd is tot ijdelheid, kan het Gods waarheid nooit

aanhangen, en daar het stomp is, is het altijd blind voor zijn licht. Daarom, zonder de verlichting des Heiligen Geestes, wordt er door het Woord niets gewerkt. Daaruit blijkt ook, dat het geloof het menselijk inzicht ver overtreft. En het is ook niet genoeg, dat het verstand door Gods Geest verlicht is, indien ook niet het hart door zijn kracht versterkt en gesteund wordt. En op dat ganse terrein dwalen de Scholastieken af, die bij de beschouwing van het geloof de blote en eenvoudige toestemming uit de kennis aangrijpen, met voorbijgaan van het vertrouwen en de gerustheid des harten. Dus is het geloof op beide wijzen een bijzondere gave Gods, zowel daarin, dat het verstand van de mens gereinigd wordt tot het smaken van Gods waarheid, als ook daarin, dat het hart in die waarheid bevestigd wordt. Immers de Geest is niet slechts een beginner des geloofs, maar Hij vermeerdert het ook trapsgewijs, totdat Hij ons door het geloof brengt in het hemelse Koninkrijk. "Bewaar het goede pand, dat u toebetrouwd is", zegt Paulus (2 Tim. 1:14), "door de Heilige Geest, die in ons woont." En hoe Paulus leert (Gal. 3:2), dat de Geest uit het gehoor des geloofs geschonken wordt, kan men zonder moeite verklaren. Indien er slechts één gave des Geestes was, zou hij ten onrechte de Geest een uitwerking des geloofs genoemd hebben, daar Hij de bewerker en de oorzaak des geloofs is; maar daar hij de gaven opsomt, waarmede God zijn kerk versiert, en door het wassen des geloofs tot volmaaktheid leidt, is het niet wonderlijk, wanneer hij aan het geloof datgene toeschrijft, wat ons toebereidt om die gaven te ontvangen. Het wordt wel voor allerongerijmdst gehouden, wanneer gezegd wordt, dat niemand in Christus kan geloven, dan aan wie het geschonken is; maar dit komt deels daardoor, dat ze niet bemerken, hoe verborgen en verheven de hemelse wijsheid is, of hoe groot de menselijke stompzinnigheid is in het begrijpen van de verborgenheden Gods, deels doordat ze niet letten op die vaste en stevige standvastigheid des harten, dat is, het voornaamste deel des geloofs.

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

34. Maar indien niemand getuigen kan van de wil des mensen (zoals Paulus predikt) dan de geest des mensen, die in hem is (1 Cor. 2:11), hoe zou de mens dan zeker kunnen zijn van Gods wil? En indien Gods waarheid bij ons niet vaststaat ook in die dingen, die wij met onze ogen aanschouwen, hoe zou zij dan zeker en standvastig zijn, wanneer de Heere die dingen belooft, die het oog niet ziet en het verstand niet begrijpt ? Hier wordt het menselijk inzicht zozeer ternedergeworpen en zo gebrekkig, dat de eerste trap om in des Heeren school vordering te maken is: van dat inzicht afstand te doen. Want daardoor worden wij, als door een omhulsel, verhinderd te verstaan de verborgenheden Gods, die slechts de kinderkens geopenbaard worden (Matth. 11:25) (Luc. 10:21) (Matth. 16:17). Want vlees en bloed openbaart die niet, en de natuurlijke mens begrijpt niet de dingen, die des Geestes zijn (1 Cor. 2:14), ja veeleer is de leer Gods hem een dwaasheid, omdat zij geestelijk moet onderscheiden worden. Dus is de steun van de Heilige Geest nodig, of liever hier is zijn kracht het enige. Niemand der mensen is er, die de zin Gods gekend heeft, of zijn raadgever geweest is (Rom. 11:33) (1 Cor. 2:10,16); maar de Geest onderzoekt alle dingen, ook de diepten Gods: en door Hem is het, dat wij de zin van Christus weten. "Niemand kan tot Mij komen," zegt Hij

(Joh. 6:44), tenzij de Vader, die Mij gezonden heeft, hem trekke. Een ieder dan, die het van de Vader gehoord en geleerd heeft, die komt tot Mij. Niet dat iemand de Vader gezien heeft, dan die door God gezonden is." Gelijk wij dus geenszins tot Christus kunnen naderen, tenzij we door Gods Geest getrokken zijn, zo worden wij, wanneer we getrokken worden, met ons verstand en gemoed uitgevoerd boven ons eigen inzicht. Want de door Hem verlichte ziel krijgt als het ware een nieuwe scherpzinnigheid, waarmee zij de hemelse verborgenheden gadeslaat, door wier glans ze te voren in zichzelf verblind werd. En wanneer het verstand van de mens zo door het licht van de Heilige Geest bestraald is, begint het eerst waarlijk te smaken, datgene, wat behoort tot het Koninkrijk Gods, terwijl het te voren geheel en al dwaas en onverstandig was om dat te proeven. Daarom, wanneer Christus de verborgenheden van zijn Rijk aan de twee discipelen zeer duidelijk uitlegt, vordert Hij niets, totdat Hij hun het verstand opent, dat zij de Schriften begrijpen (Luc. 24:27,45). Zo moest ook aan de apostelen, die door zijn Goddelijke mond onderwezen waren, toch de Geest der waarheid gezonden worden, om in hun verstand in te druppelen dezelfde leer, die zij met hun oren hadden vernomen (Joh. 16:13). Het Woord Gods is wel als een zon, die toestraalt allen, aan wie het gepredikt wordt; maar het is zonder enige vrucht temidden van blinden. En wij zijn allen van nature in dit opzicht blind; daarom kan het in ons hart niet doordringen, tenzij de inwendige leermeester, de Geest, door zijn verlichting, de toegang bereidt.

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

35. Op een andere plaats, waar we moesten handelen over de verdorvenheid der natuur, hebben wij uitvoeriger aangetoond, hoe ongeschikt de mensen zijn om te geloven. Daarom zal ik de lezers niet vermoeien door hetzelfde nog eens te zeggen. Voldoende moge zijn, dat de Geest des geloofs door Paulus (2 Cor. 4:13) genoemd wordt het geloof zelf, waarmee wij door de Geest begiftigd worden, maar dat we van nature niet hebben. Daarom bidt hij, dat God in de Thessalonicenzen vervulle al zijn welbehagen en het werk des geloofs met kracht (2 Thess. 1:11). En wanneer hij daar het geloof noemt Gods werk, en het met een bijstelling noemt Gods welbehagen, onkent hij, dat het uit des mensen eigen beweging voortkomt; en daarmee niet tevreden, zegt hij, dat het een bewijs is van Gods kracht. In de brief aan de Corinthiërs (1 Cor. 2:4), waar hij zegt, dat het geloof niet hangt aan de wijsheid der mensen, maar gegrond is in de kracht van de Geest, spreekt hij wel van uitwendige wondertekenen, maar aangezien de verworpenen blind zijn bij het aanschouwen daarvan, verstaat hij daaronder ook dat inwendig zegel, waarvan hij elders melding maakt. En opdat God des te meer bij een zo voortreffelijke gave zijn mildheid in het licht zou stellen, keurt Hij niet allen zonder onderscheid haar waardig, maar deelt haar met een bijzonder voorrecht toe, aan wie Hij wil. Daarvan hebben wij vroeger de getuigenissen aangehaald. En als getrouwe uitlegger daarvan roept Augustinus uit 1): "Opdat de Zaligmaker zou leren, dat ook het geloof zelf een gave is, en geen verdienste, zegt Hij: "Niemand komt tot Mij; tenzij dat mijn Vader hem getrokken heeft, en wie het door mijn Vader gegeven is" (Joh. 6:44). Het is een wonder, dat twee horen: de een versmaadt het, de ander stijgt op. Wie het versmaadt, rekene het zichzelf toe; wie opstijgt, schrijve het zichzelf niet toe." Op een andere plaats: "Waarom is het de een gegeven, en niet de ander? Ik schaam mij niet het te zeggen: dit is de diepte van het

Kruis. Al wat wij kunnen komt uit ik weet niet welke diepte der oordelen Gods, die wij niet kunnen uitvorsen. Wat ik kan, zie ik: vanwaar ik het kan, zie ik niet, behalve dat ik het inzovere zie, dat het van God is. Maar waarom deze wel en die niet? Het is te veel voor mij; het is een afgrond, de diepte des Kruises. In bewondering kan ik uitroepen, niet in uiteenzetting bewijzen." Hierop komt de hoofdzaak neer, dat Christus, wanneer Hij ons door de kracht zijns Geestes verlicht tot geloof, ons tegelijk in zijn lichaam inlijft, opdat wij alle goederen deelachtig worden. 1} August. de verb. apost. 11.

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

36. Daarna moet datgene, wat het verstand in zich opgenomen heeft, iII het hart zelf overgegoten worden. Immers niet wanneer het boven in de hersenen zich bevindt, is het door het geloof aangenomen; maar wanneer het diep in het hart zijn wortels geschoten heeft, opdat het een onoverwinlijk bolwerk zij om alle werktuigen der verzoekingen te weerstaan en af te weren. Indien waar is, dat de verlichting het ware verstand van de geest is, dan blijkt in zulk een versterking des harten veel duidelijker haar kracht, inzoverre namelijk als het gebrek aan vertrouwen des harten groter is dan de blindheid van het verstand, en het moeilijker is het hart toe te rusten met gerustheid dan het verstand met kennis te vullen. Daarom doet de Geest de dienst van een zegel, om juist die beloften in onze harten te verzegelen, waarvan Hij de zekerheid eerst in ons verstand heeft ingedrukt; en Hij is tot een pand om die te bevestigen en vast te maken. "Nadat gij geloofd hebt", zegt de apostel (Ef. 1:13), "zijt gij verzegeld geworden met de Heilige Geest der belofte, die het onderpand is van onze erfenis." Ziet ge, hoe hij leert, dat in de harten der gelovigen door de Geest, als door een zegel, een indruksel wordt gemaakt? Hoe hij Hem daarom noemt de Geest der belofte, omdat Hij het evangelie bij ons bekrachtigt? Evenzo zegt hij tot de Corinthiërs: "Die ons gezalfd heeft, is God, die ons ook verzegeld heeft en het onderpand des Geestes in onze harten gegeven" (2 Cor. 1:21). En elders (2 Cor. 5:5), wanneer hij spreekt over het vertrouwen en de vrijmoedigheid der hoop, maakt hij het onderpand des Geestes tot een fundament daarvan.

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

37. Ik heb echter niet vergeten wat ik tevoren gezegd heb, en waaraan de ervaring voortdurend weer herinnert, namelijk dat het geloof door verschillende weifelingen gedreven wordt, zodat de harten der vromen zelden kalm zijn, tenminste niet altijd een toestand van rust genieten; maar door welke belagingen zij ook geschokt worden, zij komen of uit de poel der beproevingen weer op, of zij houden op hun plaats stand. Deze gerustheid alleen koestert en beschermt het geloof, wanneer wij vaststellen wat in de psalm (Ps. 46:2,3) gezegd wordt: "De Heere is onze toevlucht, een hulp in benauwdheid; daarom zullen wij niet vrezen, al beefde de aarde, en al werden de bergen verzet in het hart der zee." Deze liefelijke tekst wordt ook elders geroemd (Ps. 3:6): "Ik lag neder en sliep en ik ontwaakte: want de Heere ondersteunde mij." Niet

dat David onafgebroken steeds tot blijde opgewektheid gestemd was; maar voorzover hij Gods genade naar de mate des geloofs smaakte, roemt hij, dat hij onverschrokken veracht al wat de vrede des harten zou kunnen verstoren. Wanneer daarom de Schrift tot geloof wil aansporen, gebiedt zij rustig te zijn. Bij Jesaja (Jes. 30:15) lezen we: "In verwachting en stilheid zal uw sterkte zijn." In Psalm 37:7: "Zwijg de Heere en verbeid Hem." Daarmee stemt overeen het woord van de apostel tot de Hebreën (Hebr. 10:36): "Gij hebt lijdzaamheid van node enz."

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

38. Hieruit kan men oordelen hoe verderfelijk het leerstuk der Scholastieken is, dat wij aangaande de genade Gods jegens ons op geen andere wijze iets kunnen vaststellen dan door gissing uit onze werken, naarmate ieder zich haar niet onwaardig acht. Indien uit de werken geoordeeld moet worden, hoedanig God jegens ons gezind is, erken ik, dat wij dat zelfs niet door de geringste gissing kunnen bereiken; maar daar het geloof moet antwoorden op de eenvoudige en genadige belofte, blijft er geen plaats voor twijfel over. Want met wat voor vertrouwen, vraag ik u, zullen wij gewapend worden, wanneer wij aldus redeneren, dat God ons genadig is op deze voorwaarde, dat de zuiverheid van ons leven het verdient ? Maar aangezien wij tot de behandeling van deze vraag een eigen plaats bestemd hebben, zullen wij daar thans niet verder op ingaan, vooral daar ruimschoots duidelijk is, dat niets méér strijdig is tegen het geloof dan gissing of iets dergelijks, dat verwant is aan twijfel. En volkomen ten onrechte verdraaien zij hiertoe het getuigenis van de Prediker (Pred. 9:1), hetwelk ze telkens in de mond hebben: "Niemand weet of hij haat of liefde waardig is." Want om nu maar voorbij te gaan, dat deze plaats in de gewone datijnse) vertaling verkeerd is overgezet, kan het zelfs voor kinderen niet verborgen zijn, wat Salomo met dergelijke woorden bedoelt. Namelijk: indien iemand uit de tegenwoordige stand van zaken wil oordelen, welke mensen God met haat vervolgt en welke Hij met liefde omhelst, dat hij dan tevergeefs tobt en zich pijnigt zonder enig resultaat; daar alle dingen gelijkelijk overkomen de rechtvaardige en de goddeloze, degene, die offert en die niet offert. Daaruit volgt, dat God niet onafgebroken zijn liefde betuigt aan hen, wie Hij alles voorspoedig laat gelukken; noch zijn haat altijd betoont aan hen, die Hij teistert. En dit doet Salomo om de ijdelheid van 's mensen geest te bestraffen, daar deze in zaken, die het meest noodzakelijk zijn om te weten, met zulk een kortzichtigheid bevangen is. Gelijk hij een weinig te voren geschreven had (Pred. 3:19), dat niet onderscheiden kan worden, waarin de ziel des mensen verschilt van de ziel der beesten, daar zij op dezelfde wijze schijnt om te komen. Indien iemand daaruit wilde afleiden, dat de opvatting, die wij hebben aangaande de onsterfelijkheid der zielen, alleen op gissing steunt, zou hij dan niet terecht voor dwaas gehouden worden? Zijn dan zij gezond van verstand, die de gevolgtrekking maken, dat er geen zekerheid is aangaande de genade Gods, omdat die uit het lichamelijk aanschouwen der dingen niet begrepen kan worden?

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

39. Maar ze beweren, dat het van een vermetele verwaandheid getuigt, wanneer men zich een ontwijfelbare kennis van Gods wil toeschrijft. Dit zou ik hun wel toegeven, indien wij onszelf zoveel aanmatigden, dat wij de onbegrijpelijke raad Gods aan de geringheid van ons verstand wilden onderwerpen. Maar wanneer wij slechts met Paulus (1 Cor. 2:12) zeggen, dat wij ontvangen hebben niet de geest dezer wereld, maar de Geest, die uit God is, door wiens onderwijzing wij weten, wat ons door God geschonken is: wat kunnen zij dan hier tegenin keffen, zonder de Geest Gods smadelijk aan te tijgen? Indien het een gruwelijke heiligschennis is, de openbaring, die van Hem gekomen is, te beschuldigen van leugen, of onzekerheid, of twijfelachtigheid, wat misdoen wij dan, wanneer we haar zekerheid verdedigen? Maar zij roepen uit, dat ook dit niet vrij is van grote vermetelheid, dat wij over de Geest van Christus aldus durven roemen. Wie zou geloven, dat de domheid van hen, die voor leermeesters der wereld gehouden willen worden, zo groot is, dat ze in de eerste beginselen van de Godsdienst zo schandelijk struikelen? Voor mij althans zou het ongelofelijk zijn, indien niet hun werken, die zijn uitgegeven, het getuigden. Paulus (Rom. 8:14) noemt hen eerst kinderen Gods, die door zijn Geest geleid worden; dezen willen, dat zij, die kinderen Gods zijn, geleid worden door hun eigen geest, maar van Gods Geest ontbloot zijn. Paulus leert, dat God door ons Vader genoemd wordt (Rom. 8:16), terwijl de Geest ons dat woord ingeeft, die alleen van onze geest het getuigenis kan geven, dat wij kinderen Gods zijn; maar zij, ofschoon ze niet afhouden van de aanroeping Gods, scheiden toch de Geest daarvan af, door wiens leiding God alleen naar behoren kan aangeroepen worden. Paulus zegt, dat zij geen dienstknechten van Christus zijn (Rom. 8:9), die niet door de Geest van Christus geleid worden; zij verzinnen een Christendom, dat de Geest van Christus niet nodig heeft. Paulus geeft geen hoop op een gelukzalige opstanding, indien wij niet de Geest in ons voelen wonen (Rom. 8:11); zij verzinnen een hoop, die ontbloot is van zulk een gevoelen. Maar zij zullen misschien antwoorden, dat zij niet loochenen, dat men met die Geest toegerust behoort te zijn, maar dat het een blijk van bescheidenheid en nederigheid is, dat niet te bekennen. Wat bedoelt Paulus dan als hij de Corinthiërs beveelt (2 Cor. 13:5) te beproeven, of ze in het geloof zijn, en zich te onderzoeken of ze Christus hebben, daar een ieder, die niet bekent, dat Hij in hem woont, verworpen is? "En uit de Geest, die Hij ons gegeven heeft," zegt Johannes (1 Joh. 3:24) "weten wij, dat Hij in ons blijft." En wat doen we anders dan de beloften van Christus in twijfel trekken, wanneer wij voor dienstknechten Gods willen gehouden worden zonder zijn Geest, die Hij beloofd heeft over ons allen te zullen uitstorten? Wat doen wij anders dan onrechtvaardig zijn tegenover de Heilige Geest, wanneer wij het geloof, dat zijn bijzonder werk is, van Hem afscheiden? Daar dit de eerste beginselen der vroomheid zijn, getuigt het van een zeer ellendige verblindheid, wanneer men de Christenen beschuldigt van aanmatiging, die durven roemen van de tegenwoordigheid des Heiligen Geestes, zonder welke roem het Christendom zelfs niet bestaat. Evenwel, zij betonen door hun voorbeeld, hoezeer naar waarheid Christus gezegd heeft (Joh. 14:17), dat zijn Geest aan de wereld onbekend is, en dat Hij slechts door hen gekend wordt, bij wie Hij blijft.

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

40. En opdat ze niet door het graven van slechts één loopgraaf de vastheid des geloofs zouden trachten te vernielen, vallen zij haar ook van elders aan. Ze zeggen namelijk, dat ook al kan men naar de tegenwoordige staat der gerechtigheid aangaande Gods genade een oordeel hebben, toch de kennis van de volharding tot het einde toe twijfelachtig blijft. Een voortreffelijk vertrouwen der zaligheid blijft ons zo over, wanneer we voor het tegenwoordige ogenblik door gissing uit onze levenswandel achten, dat we ons in de genade Gods bevinden, maar niet weten, wat morgen gebeuren zal! Geheel anders de apostel. "Ik ben verzekerd," zegt hij (Rom. 8:38), "dat noch engelen, noch tegenwoordige, noch toekomende dingen ons zullen scheiden van de liefde, waarmede de Heere ons in Christus omhelst." Zij trachten te ontkomen door een onbeduidende oplossing, bazelend, dat de apostel dit gehad heeft uit een bijzondere openbaring; maar ze worden te zeer in het nauw gebracht, dan dat ze zouden kunnen ontkomen. Immers hij handelt daar over die goederen, die voor alle gelovigen in 't algemeen uit het geloof voortkomen, en niet over die, welke hij in het bijzonder ondervindt. Maar dezelfde apostel verschrikt ons elders door melding te maken van onze zwakheid en onstandvastigheid. "Wie staat," zegt hij (1 Cor. 10:12) "zie toe, dat hij niet valle." Dat is waar, maar niet met een schrik, waardoor wij worden ternedergeworpen, maar waaruit wij leren ons te verootmoedigen onder de machtige hand Gods, zoals Paulus uitlegt (1 Petrus 5:6). Vervolgens, hoe verkeerd is het, de zekerheid des geloofs te begrenzen tot een punt des tijds, terwijl toch dit aan het geloof eigen is, dat het over de tijd van dit leven heen zich uitstrekt tot in de toekomende onsterfelijkheid! Daar dus de gelovigen dit danken aan de genade Gods, dat ze, door zijn Geest verlicht, door het geloof genieten de aanschouwing van het hemelse leven, is zulk een roemen zo ver af van aanmatiging, dat, indien iemand zich er voor schaamt om dat te belijden, hij daardoor meer blijk geeft van de uiterste ondankbaarheid, doordat hij Gods goedheid boosaardig onderdrukt, dan dat hij getuigt van bescheidenheid of onderworpenheid.

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

41. Aangezien ons bleek, dat de natuur van het geloof door niets beter of duidelijker kan worden verklaard dan door het wezen der belofte, waarop het, als op een eigen fundament, zo steunt, dat wanneer zij weggenomen wordt, het geloof terstond instort of liever verdwijnt, zo hebben wij daarom daaruit onze bepaling genomen. Maar daarom wijkt deze toch allerminst af van de bepaling of liever omschrijving van de apostel, die hij doet aansluiten aan zijn uiteenzetting, en waarin hij leert, dat het geloof is een vaste grond der dingen, die men hoopt, en een bewijs der zaken, die men niet ziet (Hebr. 11:1). Want onder hypostasis (welk woord hij gebruikt) verstaat hij als het ware een stut, waarop het vrome hart steunt en rust. Alsof hij wilde zeggen, dat het geloof zelf is een zeker vast en onbekommerd bezitten van de dingen, die ons door God beloofd zijn. Tenzij men liever hypostasis wil beschouwen als vertrouwen, wat ik goed vind, hoewel ik de andere betekenis, die meer algemeen aangenomen is, aanvaard. Wederom, om te kennen te geven, dat de beloofde dingen tot op de laatste dag toe, op welke de boeken zullen geopend worden, te hoog zijn dan dat ze door onze bevatting begrepen, of met de ogen gezien of met de handen getast zouden kunnen

worden, en dat ze ondertussen door ons niet anders bezeten worden, dan wanneer wij het ganse begrip van ons verstand te buiten gaan, en onze scherpzinnigheid uitstrekken boven alles, wat in de wereld is, en eindelijk onszelf te boven gaan, heeft hij er aan toegevoegd, dat deze onbekommerdheid van beZit betreft dingen, die in hoop gelegen zijn en daarom niet gezien worden. Want, zoals Paulus schrijft (Rom. 8:24), het duidelijk zien is geen hoop, en wat wij zien, hopen wij niet; maar, wanneer hij het geloof noemt een aanwijzing of een bewijs of (zoals Augustinus het dikwijls weergegeven heeft 1) een overtuiging van de dingen, die niet tegenwoordig zijn (want in het Grieks luidt het elenchos), dan spreekt hij evenzo, alsof hij zeide, dat het geloof is een aanschouwelijke voorstelling van de dingen, die zich niet vertonen, een zien van de dingen, die niet gezien worden, een helderheid van duistere, een aanwezigheid van afwezige, een aantoning van verborgene dingen. Want de verborgenheden Gods, waartoe datgene, wat tot onze zaligheid dient, behoort, kunnen in zichzelf en in hun aard (zoals men zegt) niet gezien worden; maar wij zien ze slechts in zijn Woord, van welks waarheid we zo overtuigd moeten zijn, dat we voor afgedaan en vervuld moeten houden al wat het zegt. En hoe zou het hart zich kunnen opheffen tot zulk een smaken van Gods goedheid, zonder dat het tegelijkertijd geheel ontbrandt in wederliefde tot God? Want die overvloedige liefelijkheid, welke God weggelegd heeft voor hen, die Hem vrezen, kan niet naar waarheid gekend worden, zonder tegelijkertijd een heftige aandoening te wekken. Bij wie zij echter eenmaal een aandoening gewekt heeft, die trekt zij geheel naar zich en voert hem mee. Daarom is het geen wonder, dat in een verkeerd en verdraaid hart deze aandoening nooit binnenkomt: door welke wij, in de hemel zelf overgebracht, tot de meest verborgen schatten Gods worden toegelaten, en tot de allerheiligste heiligdommen van zijn Koninkrijk, die door het binnentreden van een onrein hart niet ontheiligd mogen worden. Want wat de Scholastieken leren 2), dat de liefde gaat voor het geloof en de hoop, is louter onzin, aangezien het alleen het geloof is, dat in ons eerst de liefde voortbrengt. Hoeveel juister is wat Bernardus zegt 3): "Ik geloof, dat het getuigenis der consciëntie, hetwelk Paulus de roem der vromen noemt (2 Cor. 1:12), bestaat in drie dingen: want het eerst van alles is het nodig te geloven, dat ge geen vergeving van zonden kunt hebben dan door de goedertierenheid Gods; vervolgens dat gij in het geheel geen goed werk kunt hebben, tenzij Hij ook dit geve; ten slotte, dat gij door geen werken het eeuwige leven kunt verdienen, tenzij ook dat om niet gegeven worde." Een weinig verder zegt hij, dat deze dingen niet voldoende zijn, maar dat ze slechts een begin des geloofs zijn; want, wanneer wij geloven, dat de zonden niet kunnen vergeven worden dan door God alleen, dat we dan tevens moeten weten, dat ze ons vergeven zijn, totdat wij ook door het getuigenis des Heiligen Geestes overtuigd zijn, dat de zaligheid voor ons is weggelegd, en dat we, omdat God de zonden vergeeft, en zelf de verdiensten geeft, en eveneens de beloningen weergeeft, bij dat begin niet kunnen blijven staan. Maar deze en andere dingen zullen op hun plaats behandeld moeten worden; nu moge voldoende zijn te weten, wat het geloof zelf is.

1} August. Hom. in loann. 79, 1; 95, 2; de peccat. merit. et rem. 11, 31.
2} Lombard. Sent. 111 dist. 25 en elders.
3} Bern. Serm. I in Annuntiatione.

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

42. Overal dan waar dit levende geloof is, moet het noodzakelijk de hoop op eeuwige zaligheid als een onafscheidelijke metgezellin bij zich hebben, of liever uit zichzelf voortbrengen en doen voortkomen: want indien de hoop weggenomen is, worden wij overtuigd geen geloof te hebben, hoe welsprekend en sierlijk wij er ook over spreken. Want indien het geloof, zoals we hoorden, een vaste overtuiging is aangaande de waarheid Gods, dat ze niet liegen, noch bedriegen, noch ijdel zijn kan, verwachten zij, die deze zekerheid hebben ontvangen, ongetwijfeld tegelijkertijd, dat God zijn beloften zal houden, die naar hun overtuiging niet anders dan waar kunnen zijn, zodat, kortom, de hoop niets anders is dan de verwachting van die dingen, welke, naar het geloof gelooft, waarlijk door God beloofd zijn. Zo gelooft het geloof, dat God waarachtig is; de hoop verwacht, dat Hij te gelegener tijd zijn waarachtigheid zal betonen. Het geloof gelooft, dat Hij ons een Vader is; de hoop verwacht, dat Hij zich altijd als zodanig jegens ons zal gedragen. Het geloof gelooft, dat ons het eeuwige leven geschonken is; de hoop verwacht, dat het eens zal geopenbaard worden. Het geloof is het fundament, waarop de hoop rust; de hoop voedt het geloof en ondersteunt het. Want evenals niemand iets van God kan verwachten, dan wie eerst zijn beloften geloofd heeft, zo moet wederom de zwakheid van ons geloof, wil het niet als het ware vermoeid bezwijken, ondersteund en gesterkt worden door geduldig hopen en verwachten. Daarom stelt Paulus terecht onze zaligheid in de hoop (Rom. 8:24). Want wanneer de hoop in stilte de Heere verwacht, houdt zij het geloof in bedwang, opdat het niet in al te grote haast voortijle; zij versterkt het, opdat het niet wankele in de beloften Gods, of aan hun waarheid beginne te twijfelen; zij verkwikt het, opdat het niet vermoeid worde; zij laat het voortduren tot de eindpaal, opdat het niet midden in de loop of ook in het begin daarvan bezwijke. Eindelijk door het voortdurend te vernieuwen en te herstellen, maakt ze, dat het geloof herhaaldelijk krachtiger dan te voren zich opricht tot volharding. En in 't algemeen, om hoeveel redenen de hulp van de hoop nodig is om het geloof te versterken, zal beter blijken, wanneer we bedenken door hoeveel vormen van verzoeking zij worden aangevallen en geschokt, die Gods Woord omhelsd hebben. In de eerste plaats reeds houdt de Heere, door zijn beloften uit te stellen, dikwijls langer dan we wensten onze harten in het onzekere. In dat geval is het de taak der hoop, om te doen, wat de profeet beveelt (Hab. 2:3): "Ook al vertoeven de beloften, laat ons hen toch verwachten." Somtijds laat Hij ons niet alleen verslappen, maar laat Hij ook openlijke verbolgenheid blijken. Dan moet ons de hoop veel meer te hulp komen, opdat wij, naar het woord van een andere profeet (Jes. 8:17) de Heere kunnen verwachten, die zijn aangezicht van Jakob heeft verborgen. Er staan ook spotters op, zoals Petrus zegt (2 Petrus 3:4), die vragen: "Waar is zijn belofte of zijn toekomst? want van die dag, dat de vaderen ontslapen zijn, blijven alle dingen alzo, gelijk van het begin der schepping." Ja ditzelfde fluisteren ons ook vlees en wereld in. Hier moet het geloof, gesteund door de lijdzaamheid, gehouden worden bij het beschouwen der eeuwigheid, opdat het duizend jaren rekene als één dag. (Ps. 90:4) (2 Petrus 3:8).

Boek III hoofdstuk 2

Over het geloof: waarin ook een bepaling van het geloof gegeven wordt en de eigenaardigheden, die het heeft, worden uitgelegd.

43. Vanwege deze verbinding en verwantschap gebruikt de Schrift soms de woorden geloof en hoop door elkander. Want wanneer Petrus leert (1 Petrus 1:5), dat wij in de kracht Gods bewaard worden door het geloof tot de openbaring der zaligheid, schrijft hij aan het geloof toe wat meer paste bij de hoop. En dat niet ten onrechte; want we hebben reeds geleerd, dat de hoop niets anders is dan het voedsel en de kracht des geloofs. Somtijds worden ze verbonden, zoals in dezelfde brief (1 Petrus 1:21): "Opdat uw geloof en hoop op God zijn zou." En Paulus in de brief aan de Filippenzen (Fil. 1:20) leidt uit de hoop verwachting af, omdat wij door lijdzaam te hopen onze wensen ophouden, totdat de juiste tijd Gods geopenbaard is. En dit alles kan men beter begrijpen uit het tiende hoofdstuk van de brief aan de Hebreën, dat ik reeds aangehaald heb. Paulus verstaat elders (Gal. 5:5), hoewel hij in oneigenlijke zin spreekt, toch hetzelfde met deze woorden: "Wij verwachten door de Geest, uit het geloof, de hoop der rechtvaardigheid", namelijk omdat wij, na het getuigenis van het evangelie aangaande Gods onverdiende liefde aanvaard te hebben, wachten, totdat God openlijk toont, hetgeen nu onder de hoop verborgen is. Nu is het niet meer onduidelijk, hoe dwaas Petrus Lombardus een tweevoudig fundament der hoop legt, namelijk de genade Gods en de verdienste der werken. De hoop kan geen ander doelwit hebben dan het geloof. En wij hebben reeds zeer duidelijk uiteengezet, dat het geloof een enig doelwit heeft, namelijk Gods barmhartigheid, op welke het, om zo te zeggen, met beide ogen moet zien. Maar het is de moeite waard te horen, welke krachtige reden hij aanvoert. Indien gij iets, zo zegt hij, zonder verdiensten durft hopen, dan zal dat niet hoop, maar verwaandheid genoemd moeten worden. Wie zou niet terecht, waarde lezer, zulke beesten vervloeken, die uitspreken, dat het vermetel en verwaand is, wanneer iemand vertrouwt, dat God waarachtig is? Want hoewel de Heere wil, dat wij alles van zijn goedheid verwachten, zeggen zij, dat het verwaandheid is daarop te steunen en gerust te zijn. Wat een meester, waardig zodanige leerlingen als hij in de dwaze scholen der dolzinnigen aangetroffen heeft? Laat ons echter, daar we zien, dat door Gods Woord de zondaren bevolen wordt de hoop op de zaligheid op te vatten, gaarne zo vermetel zijn ten opzichte van zijn waarheid; opdat wij alleen op zijn barmhartigheid steunend, met wegwerping van het vertrouwen op de werken, goede hoop durven hebben. Hij zal niet bedriegen, die gezegd heeft: "U geschiede naar uw geloof" (Matth. 9:29).

Boek III hoofdstuk 3

Dat wij door het geloof wedergeboren worden. Over de boetvaardigheid.

1. Ofschoon wij reeds in zeker opzicht geleerd hebben, hoe het geloof Christus bezit en wij door het geloof zijn goederen genieten, zou dit toch nog duister zijn, indien er niet aan toegevoegd werd een uitlegging van de werkingen, die we gevoelen. Niet ten onrechte wordt de hoofdinhoud van het evangelie gesteld in boetvaardigheid en vergeving van de zonden. Wanneer men dus die twee hoofdstukken zou weglaten, zou iedere verhandeling over het geloof nuchter en verminkt zijn en daarom nagenoeg zonder nut. Daar nu Christus ons beide dingen schenkt en wij beide door het geloof verkrijgen, namelijk de vernieuwing des levens en de genadige verzoening, eist de manier en de orde van het onderricht, dat ik over beide op deze plaats aanvang te handelen. En het meest voor de hand zal voor ons liggen de overgang van het geloof naar de boetvaardigheid; want wanneer we dit hoofdstuk goed kennen, zal des te beter blijken, hoe de mens alleen door het geloof en uit louter genade gerechtvaardigd wordt en toch van de genadige toerekening van de gerechtigheid de daadwerkelijke heiligheid des levens (om haar zo te noemen) niet, gescheiden wordt. Dat echter de boetvaardigheid niet alleen terstond volgt op het geloof, maar ook daaruit geboren wordt, moet buiten geschil zijn. Want daar de genade en de vergeving door de prediking van het evangelie daarom wordt aangeboden, omdat de zondaar, bevrijd van de tirannie van Satan, het juk van de zonde en de ellendige dienstbaarheid van de misdrijven, tot het Koninkrijk Gods overga, kan voorzeker niemand de genade des evangelies aanvaarden, zonder dat hij van de dwalingen van zijn vroeger leven zich begeeft op de rechte weg, en al zijn ijver aanwendt tot de overdenking van de boetvaardigheid. Zij echter, die menen, dat de boetvaardigheid veeleer aan het geloof voorafgaat dan daaruit voortkomt, of daardoor voortgebracht wordt gelijk de vrucht door de boom, hebben haar kracht nooit gekend en laten zich door een al te licht bewijs tot dit gevoelen brengen.

Boek III hoofdstuk 3

Dat wij door het geloof wedergeboren worden. Over de boetvaardigheid.

2. Christus, zeggen zij, en Johannes vermanen in hun prediking het volk eerst tot boetvaardigheid; daarna voegen zij er aan toe, dat het Koninkrijk der hemelen nabij gekomen is (Matth. 3:2) (Matth. 4:17). Een dergelijke predikopdracht krijgen de apostelen; een dergelijke orde heeft Paulus gevolgd, gelijk Lucas verhaalt (Hand. 20:21). Maar terwijl ze met bijgelovigheid blijven hangen aan de samenhang der lettergrepen, bemerken ze niet, in welke zin die woorden onderling samenhangen. Want wanneer de Heere Christus en Johannes op deze wijze prediken: Bekeert u, want het Koninkrijk der hemelen is nabij gekomen, nemen ze dan niet de oorzaak om boetvaardig te zijn, juist uit de genade en de belofte der zaligheid? Hun woorden hebben dus dezelfde kracht alsof ze zeiden: aangezien het Koninkrijk der hemelen nabij gekomen is, daarom bekeert u. Want wanneer Mattheüs (Matth. 3:2) verteld heeft, dat Johannes zo gepredikt heeft, leert hij, dat in hem de profetie van Jesaja vervuld is aangaande de stem die in de woestijn roept: "Bereidt de weg des Heeren, maakt de paden onzes Godes recht" (Jes. 40:3). Maar bij de profeet krijgt die stem het bevel te beginnen met vertroosting en blijde boodschap. Maar wanneer wij zeggen, dat de oorsprong der boetvaardigheid in het geloof ligt, dromen wij toch niet van een

tijdsruimte, in welke het geloof bezig is haar te baren, maar wij willen alleen aantonen, dat de mens zich niet met ernst op de boetvaardigheid kan toeleggen, tenzij hij weet, dat hij God toebehoort. En niemand is waarlijk overtuigd God toe te behoren, dan alleen hij, die eerst zijn genade heeft aangegrepen. Maar dit zal in de voortgang duidelijker uiteengezet worden. Dit bedriegt hen wellicht, dat velen door de angst der consciëntie eerder bedwongen of tot gehoorzaamheid gevormd worden dan ze de kennis der genade ontvangen hebben of er zelfs maar een proef van gehad hebben. En dit is de begin vrees, welke sommigen onder de deugden rekenen, omdat zij zien, dat ze de ware en rechte gehoorzaamheid nabij komt. Maar het gaat er hier niet over, op hoe verschillende wijzen Christus ons tot zich trekt, of voorbereidt tot de oefening der vroomheid. Ik zeg slechts, dat er geen oprechtheid kan gevonden worden, waar die Geest niet heerst, die Hij ontvangen heeft om Hem aan zijn leden mede te delen. Vervolgens, naar het woord van de psalm (Ps. 130:4): "Bij U is vergeving, opdat Gij gevreesd wordt", zal niemand ooit God met eerbied vrezen, dan wie vertrouwt, dat Hij hem genadig is; niemand zal zich gaarne aangorden tot de onderhouding der wet, dan wie overtuigd is, dat zijn gehoorzaamheid Hem behaagt; welke goedertierenheid in het vergeven en verdragen der zonden een teken is van zijn Vaderlijke gunst. Dat bewijst ook de aansporing van Hosea (Hos. 6:1): "Komt, laat ons wederkeren tot de Heere, want Hij heeft weggerukt en Hij zal ons genezen; Hij heeft geslagen en Hij zal ons verzorgen"; want de hoop op vergeving wordt als een prikkel toegevoegd, opdat ze in hun zonden niet ongevoelig zouden worden. Elke schijn van redelijkheid mist de dwaasheid van hen, die, om met de boetvaardigheid te beginnen, hun nieuwelingen bepaalde dagen voorschrijven, gedurende welke zij zich in de boetvaardigheid moeten oefenen; en hen na verloop van die dagen tot de gemeenschap van de evangelische genade toelaten. Ik spreek hier van de meesten der Wederdopers, voornamelijk van hen, die er zich wonderlijk in verheugen voor geestelijken gehouden te worden, en van hun metgezellen, de Jezuïeten, en dergelijk uitvaagsel. Zulke vruchten brengt die geest der duizeling voort, dat hij de boetvaardigheid, die door een Christenmens over zijn ganse leven moet uitgestrekt worden, insluit binnen de grenzen van weinige daagjes.

Boek III hoofdstuk 3

Dat wij door het geloof wedergeboren worden. Over de boetvaardigheid.

3. Verder hebben over de boetvaardigheid sommige geleerde mannen, ook lang voor deze tijd, terwijl ze naar de regel der Schrift eenvoudig en oprecht wilden spreken, gezegd, dat ze bestaat in twee stukken, namelijk in de doding en de levendmaking. Onder doding verstaan ze de smart en de angst der ziel, die voortkomt uit de kennis der zonde en het gevoel van Gods oordeel. Want wanneer iemand tot de ware kennis der zonde gebracht is, dan begint hij waarlijk de zonde te haten en te verfoeien, dan mishaagt hij zichzelf van harte, erkent, dat hij ellendig en verloren is en wenst, dat hij een ander mens moge zijn. Wanneer hij daarenboven aangeraakt is door enig gevoel van Gods oordeel (want het een volgt terstond uit het ander), dan ligt hij verslagen en ternedergeworpen, hij siddert vernederd en terneergeslagen, hij geeft de moed op en wanhoopt. Dit is het eerste stuk der boetvaardigheid, hetwelk zij gemeenlijk verbrijzeling noemden. Onder levendmaking verstaan zij de vertroosting, die uit het geloof geboren wordt; wanneer namelijk de mens, door het bewustzijn der zonde ternedergeworpen en door de vrees voor God verslagen, later, ziende op de barmhartigheid, genade en zaligheid, die is door Christus, zich opricht, herademt,

weer moed vat, en als het ware uit de dood tot het leven weerkeert. En die woorden drukken, wanneer slechts de juiste uitlegging vaststaat, de kracht der boetvaardigheid voldoende en naar behoren uit; maar dat ze onder de levendmaking verstaan de blijdschap, die het gemoed ontvangt, wanneer het na de beroering en de vrees tot kalmte gekomen is, daarin ben ik het niet met hen eens; immers zij duidt veeleer aan de begeerte om heilig en vroom te leven, welke ontstaat uit de wedergeboorte; alsof men zeide, dat mens zichzelf sterft, opdat hij Gode beginne te leven.

Boek III hoofdstuk 3

Dat wij door het geloof wedergeboren worden. Over de boetvaardigheid.

4. Anderen hebben, omdat ze zagen, dat dit woord in de Schrift in verschillende betekenis genomen wordt, twee vormen van boetvaardigheid gesteld, en om die door een kenmerk te onderscheiden, hebben ze de ene genoemd de boetvaardigheid der wet, waardoor de zondaar gewond met het brandijver der zonde en verbrijzeld door de schrik van Gods toorn, in die beroering verstrikt blijft hangen, en zich daaruit niet kan ontwarren; de andere noemden ze de boetvaardigheid van het evangelie, waardoor de zondaar, wel ernstig bij zichzelf verslagen, toch hoger opklimt en Christus als een medicijn voor zijn wonde, een troost in zijn angst en een haven voor zijn ellende aangrijpt. Zij nemen als voorbeelden van de boetvaardigheid der wet Kaïn, Saul en Judas (Gen. 4:13) (1 Sam. 15:20) (Matth. 27:4), mannen van wie de Schrift, wanneer ze hun boetvaardigheid ons verhaalt, deze opvatting heeft, dat ze, na de zwaarte van hun zonde te hebben leren kennen, Gods toorn vreesden, maar daar ze God slechts dachten als een wreker en rechter, in dat gevoelen bezweken zijn. Dus was hun boetvaardigheid niets anders dan een soort van voorhof der hel, hetwelk ze reeds in dit leven binnentraden en zo aanvingen door het gelaat van de vertoornde majesteit Gods straf te lijden. De boetvaardigheid van het evangelie zien wij in allen, die door de prikkel der zonde bij zichzelf gewond, en door het vertrouwen op Gods barmhartigheid opgericht en opgeleefd, tot de Heere bekeerd zijn. Hizkia verschrikte toen hij de tijding des doods ontving; maar wenend heeft hij gebeden en ziende op Gods goedheid het vertrouwen herwonnen (2 Kon. 20:2). De Ninevieten werden ontroerd door de vreselijke aanzegging van hun ondergang; maar in zak en as hebben zij gebeden, hopend, dat de Heere kon worden omgekeerd en afgekeerd van de hittigheid zijns toorns (Jona 3:5). David beleed, dat hij in het tellen van het volk al te zeer gezondigd had; maar hij voegde er aan toe: "Here, neem de ongerechtigheid van uw dienstknecht weg" (2 Sam. 24:10). Hij heeft het misdrijf van zijn overspel, toen Nathan hem bestrafte, erkend, en zich voor Gods aangezicht ter aarde geworpen; maar tegelijkertijd heeft hij vergeving verwacht (2 Sam. 12:13,16). Zodanig was de boetvaardigheid van hen, die op de prediking van Petrus verslagen werden van hart, maar vertrouwend op Gods goedheid hebben ze gezegd: "Wat zullen wij doen, mannen broeders?" (Hand. 2:37). Zo was ook de boetvaardigheid van Petrus zelf, die wel bitter geweend heeft, maar niet ophield te hopen (Matth. 26:75) (Luc. 22:62).

Dat wij door het geloof wedergeboren worden. Over de boetvaardigheid.

5. Hoewel dit alles waar is, moet toch het woord boetvaardigheid (voorzover ik uit de Schrift kan nagaan) anders verstaan worden. Want dat ze het geloof samenvatten onder de boetvaardigheid, strijdt met wat Paulus in de Handelingen (Hand. 20:21) zegt, dat hij de Joden en heidenen betuigd heeft boetvaardigheid tot God en geloof in Jezus Christus. Daar somt hij boetvaardigheid en geloof als twee verschillende zaken op. Wat dan ? Kan de ware boetvaardigheid bestaan zonder het geloof? Geenszins. Maar, ook al kunnen ze niet gescheiden worden, zo moeten ze toch worden onderscheiden. Evenals het geloof niet is zonder de hoop, en toch het geloof en de hoop verschillende dingen zijn, zo willen ook de boetvaardigheid en het geloof, ofschoon ze door een voortdurende band onderling samenhangen, toch meer samengevoegd dan met elkander vermengd worden. Voorwaar, het ontgaat mij ook niet, dat onder het woord boetvaardigheid de gehele bekering tot God begrepen wordt, waarvan het geloof niet het laatste deel is; maar in welke zin, zal zeer gemakkelijk blijken, wanneer de kracht en de aard der boetvaardigheid verklaard zal zijn. Het woord boetvaardigheid is in het Hebreeuws afgeleid van bekering of terugkeer, in het Grieks van de verandering van de geest en de raad; en de zaak zelf beantwoordt niet kwaad aan beide afleidingen, waarvan de hoofdsom is, dat wij, ons afkerend van onszelf, ons wenden tot God, en de oude geest afgelegd hebbende, een nieuwe aandoen. Daarom kan vrij juist, althans naar mijn oordeel, van de boetvaardigheid deze bepaling gegeven worden, dat ze is een ware bekering van ons leven tot God, die voortkomt uit een oprechte en ernstige vreze Gods, en die bestaat in de doding van ons vlees en de oude mens en in de levendmaking des geestes. In die zin moeten genomen worden alle predikingen, waardoor eertijds de profeten of later de apostelen hun tijdgenoten tot boetvaardigheid vermaanden. Want naar dit ene streefden zij, dat de mensen, ontsteld door hun zonden, en getroffen door de vrees voor het oordeel Gods, voor Hem, tegen wie zij gezondigd hadden, zouden nedervallen en zich verootmoedigen, en door ware bekering zich weer zouden begeven op zijn rechte weg. Daarom worden bij hen met dezelfde betekenis deze woorden door elkander gebruikt: zich bekeren of terugkeren tot de Heere, tot inkeer komen en boetvaardigheid betonen. Daarom zegt ook de gewijde geschiedenis, dat boetvaardigheid betoond wordt tot God, wanneer mensen, die met terzijdestelling van God, in hun begeerten ongebonden leefden, zijn Woord beginnen te gehoorzamen en zich stellen onder hun leidsman om te gaan, waarheen Hij hen roept. En Johannes en Paulus spraken ook van vruchten voortbrengen der boetvaardigheid waardig (Luc. 3:8) (Rom. 6:4) in de betekenis van een leven leiden, dat zulk een bekering in al zijn handelingen toont en betuigt.

Boek III hoofdstuk 3

Dat wij door het geloof wedergeboren worden. Over de boetvaardigheid.

6. Maar voordat we verder gaan, zal het nuttig zijn de door ons gestelde bepaling helderder uiteen te zetten. Daarin moeten vooral drie hoofdzaken beschouwd worden. In de eerste plaats, wanneer we de boetvaardigheid een bekering des levens tot God noemen, dan verlangen wij een verandering niet alleen in de uiterlijke werken, maar ook in de ziel zelf, want wanneer die haar oudheid afgelegd heeft, dan eerst brengt zij de vruchten der werken uit zichzelf voort, die overeenstemmen met haar vernieuwing. Wanneer de profeet dat wil uitdrukken (Ez. 18:31), beveelt hij hun, die hij tot

boetvaardigheid roept, dat ze zich een nieuw hart maken. Wanneer daarom Mozes wil tonen, hoe de Israëlieten zich naar behoren tot de Heere moeten bekeren, geleid door boetvaardigheid, dan leert hij meermalen, dat dit geschieden moet uit gans het hart, uit gans de ziel (welke spreekwijze wij nu en dan door de profeten herhaald zien) en dit noemend de besnijding des harten, doorzoekt hij de innerlijke aandoeningen. Toch is er geen plaats, waar men beter kan zien, wat de ware eigenaardigheid der boetvaardigheid is, dan uit het vierde hoofdstuk van Jeremia (Jer. 4:1) e.v. "Zo gij u bekeren zult, Israël, spreekt de Heere, bekeer u tot Mij; braakt ulieden een braakland, en zaait niet onder de doornen; besnijdt u de Heere en doet weg de voorhuiden uwer harten." Zie, hoe hij aankondigt, dat zij in de ijver om de gerechtigheid te betrachten niets zullen uitwerken, tenzij vooral de goddeloosheid uit het diepst van hun hart is uitgerukt. En om hen in het hart te treffen, vermaant hij hen, dat ze met God te doen hebben, bij wie men niets uitwerkt door uitvluchten te zoeken, omdat Hij een dubbel hart haat. Daarom bespot Jesaja (Jes. 58:6) de verkeerde pogingen der huichelaars, die zich wel met ijver inspannen tot de uiterlijke bekering der ceremoniën, maar intussen de banden der ongerechtigheid, waarmee zij de armen gebonden hielden, niet zochten los te maken. En daar toont hij schoon aan, in welke diensten de ongeveinsde boetvaardigheid eigenlijk gelegen is.

Boek III hoofdstuk 3

Dat wij door het geloof wedergeboren worden. Over de boetvaardigheid.

7. De tweede hoofdzaak was, dat we leerden dat de boetvaardigheid voortkomt uit een ernstige vreze Gods. Want voordat het hart van de zondaar neigt tot inkeer, moet het door de gedachte aan Gods oordeel worden aangezet. En wanneer deze gedachte diep wortel geschoten heeft, dat God eenmaal de rechterstoel zal beklimmen om van alle woorden en daden rekenschap te eisen, zal zij de ellendige mens geen rust laten, en hem geen ogenblik laten herademen, maar hem voortdurend prikkelen tot het denken over een andere wijze van leven, opdat hij zich onbekommerd voor dat oordeel kan stellen. Daarom maakt de Schrift dikwijls, wanneer ze vermaant tot boetvaardigheid, melding van het oordeel, zoals bij Jeremia (Jer. 4:4): "opdat mijn grimmigheid niet uitvare als een vuur, dat niemand blussen kunne vanwege de boosheid uwer handelingen". En in de prediking van Paulus tot de Atheners (Hand. 17:30):, God dan, de tijden der onwetendheid overzien hebbend, verkondigt nu alle mensen alom, dat zij zich bekeren; daarom dat Hij een dag gesteld heeft, op welke Hij de aardbodem rechtvaardig zal oordelen." En op verscheidene andere plaatsen. Somtijds toont de Schrift uit de reeds opgelegde straffen aan, dat God een rechter is, opdat de zondaars bij zichzelf bedenken, dat hun erger dingen dreigen, indien ze niets bijtijds tot inkeer komen. Voorbeelden hiervan hebt ge in hoofdstuk negen en twintig van Deuteronomium. En daar de bekering begint bij de afschuw en haat jegens de zonde, daarom maakt de apostel de droefheid, die naar God is, tot een oorzaak der boetvaardigheid. En droefheid naar God noemt hij (2 Cor. 7:10), wanneer We niet alleen huiveren voor de straf, maar de zonde zelf haten en verfoeien, zodra wij inzien, dat ze Gode mishaagt. En dat is geen wonder, want indien wij niet heftig werden geprikkeld, zou de traagheid onzes vleses niet kunnen verbeterd worden; ja de prikkels zouden voor de afgestomptheid en laksheid van het vlees niet voldoende zijn, indien God niet door het openbaren van zijn gesels dieper doordrong. Daar komt nog bij de hardnekkigheid, die als met hamers verbrijzeld moet worden. Dus dwingt de slechtheid van onze aard God tot de strengheid, die Hij in het dreigen gebruikt, want

tevergeefs zou Hij vriendelijk aanlokken hen, die slapen. Ik som de getuigenissen niet op, die men overal lezen kan. Ook op een andere wijze is de vreze Gods het begin der boetvaardigheid; want, ook al was het leven des mensen door allerlei soorten van deugd volmaakt: indien het zich niet begeeft tot de dienst van God, zal het wel geprezen kunnen worden door de wereld, maar in de hemel louter verfoeiing zijn, daar het voornaamste deel der gerechtigheid is Gode zijn recht en eer te geven, waarvan Hij goddeloos beroofd wordt, wanneer het ons voornemen niet is ons aan zijn macht te onderwerpen.

Boek III hoofdstuk 3

Dat wij door het geloof wedergeboren worden. Over de boetvaardigheid.

8. In de derde plaats blijft nog over uit te leggen, wat het betekent, wanneer we zeggen, dat de boetvaardigheid bestaat uit twee delen, namelijk de doding des vleses en de levendmaking des geestes. Dit drukken de profeten, zij het naar het begrip van het vleselijke volk wat eenvoudig en grof, toch duidelijk uit, wanneer ze zeggen: "Wijk af van het kwade en doe het goede"; evenzo: "Wast u, en reinigt u, doet de boosheid uwer handelingen van voor mijn ogen weg, laat af van verkeerd te doen, leert goed doen, zoekt het recht, helpt de verdrukte" (Ps. 34:15) (Jes. 1:16) enz. Want wanneer ze terugroepen van de boosheid, eisen ze de ondergang van het ganse vlees, dat vervuld is met boosheid en verkeerdheid. Een door en door moeilijke en bezwaarlijke zaak, ons zelf af te leggen en te verhuizen uit onze aangeboren aard. Want men moet niet menen, dat het vlees goed ten onder gegaan is, tenzij al wat wij hebben van onszelf vernietigd is. Maar daar de ganse neiging des vleses vijandschap is tegen God (Rom. 8:6), is die verzaking van onze natuur de eerste stap tot de gehoorzaamheid der wet. Daarna wijzen ze op de vernieuwing uit de vruchten, die er uit volgen, namelijk gerechtigheid, oordeel en barmhartigheid. Immers het zou niet voldoende zijn dergelijke werken naar behoren te verrichten, indien niet eerst de geest en het hart de gezindheid der gerechtigheid, des oordeels en der barmhartigheid hadden aangenomen. Dit geschiedt, wanneer Gods Geest onze zielen, gedrenkt in zijn heiligheid, met nieuwe gedachten en neigingen zo vervult, dat ze met recht voor nieuw gehouden kunnen worden. En ongetwijfeld, daar we van nature van God afgewend zijn, zullen wij nooit streven naar datgene, wat recht is, tenzij verzaking van onszelf voorga. Daarom ontvangen wij zo dikwijls het bevel de oude mens af te leggen, wereld en vlees op te geven en na onze begeerten vaarwel gezegd te hebben in de geest van ons gemoed vernieuwd te worden. Het woord doding zelf leert verder, hoe moeilijk het is de vroegere natuur te vergeten; want hieruit maken we op, dat wij op geen andere wijze gevormd worden tot de vreze Gods en de beginselen der vroomheid leren, dan wanneer we, door het zwaard des Geestes met geweld geslacht, tot niets worden; alsof God uitsprak, dat de ondergang van de algemene natuur nodig is, opdat we onder zijn kinderen gerekend worden.

Boek III hoofdstuk 3

Dat wij door het geloof wedergeboren worden. Over de boetvaardigheid.

9. Beide dingen vallen ons te beurt uit het deelgenootschap aan Christus. Want indien wij waarlijk deel hebben aan zijn dood, wordt door zijn kracht onze oude mens gekruisigd en sterft het lichaam der zonde, opdat de verdorvenheid der eerste natuur

geen kracht meer hebbe. Indien wij zijner opstanding deelachtig zijn, worden wij door haar opgewekt tot nieuwheid des levens, die beantwoordt aan Gods gerechtigheid. In één woord gezegd, ik versta onder boetvaardigheid de wedergeboorte, die geen ander doel heeft dan dat Gods beeld, dat door Adams overtreding bezoedeld en bijna uitgewist was, in ons hersteld wordt. Zo leert de apostel, wanneer hij zegt (2 Cor. 3:18): "En wij met ongedekten aangezichte de heerlijkheid des Heeren aanschouwende, worden naar hetzelfde beeld in gedaante veranderd, van heerlijkheid tot heerlijkheid, als van des Heeren Geest." Evenzo (Ef. 4:23): "Wordt vernieuwd in de geest uws gemoeds, en doet de nieuwe mens aan, die naar God geschapen is in ware rechtvaardigheid en heiligheid." Evenzo elders (Col. 3:10): "aandoende de nieuwe mens, die vernieuwd wordt tot kennis en het beeld van Hem, die hem geschapen heeft". Daarom worden wij door die wedergeboorte door de weldaad van Christus vernieuwd tot Gods gerechtigheid, van welke wij door Adam vervallen waren; en op die wijze behaagt het de Heere weer terug te brengen hen, die Hij verkiest tot de erfenis des levens. En deze vernieuwing wordt niet op één ogenblik, of dag, of jaar volbracht, maar door voortdurende, ja soms ook langzame voortgang doet God de verdorvenheden des vleses in zijn uitverkorenen te niet; Hij reinigt hen van hun vuilheid, en heiligt ze zich tot tempelen, terwijl Hij al hun zinnen vernieuwt tot ware zuiverheid, opdat zij zich hun gehele leven oefenen in boetvaardigheid, en weten mogen, dat deze krijgsdienst geen einde vindt dan in de dood. Daarom is de verdorvenheid van een zekere onzuivere zwetser en afvallige Staphylus des te groter, die wauwelt, dat de staat van het tegenwoordige leven door mij vermengd wordt met de hemelse heerlijkheid, wanneer ik de woorden van Paulus (2 Cor. 4:16) zo versta, dat het beeld Gods is de waarachtige heiligheid en gerechtigheid. Alsof men, wanneer men een bepaling geeft van iets, niet juist de gaafheid en volmaaktheid daarvan moet onderzoeken. En toch wordt niet ontkend, dat er plaats is voor wasdom: maar alnaarmate iemand dichter komt tot de gelijkenis met God, zeg ik, dat in hem Gods beeld meer schittert. En opdat de gelovigen hiertoe komen mogen, wijst God hun de loopbaan der boetvaardigheid toe, om daarin hun ganse leven te lopen.

Boek III hoofdstuk 3

Dat wij door het geloof wedergeboren worden. Over de boetvaardigheid.

10. Zo worden dus de kinderen Gods van de dienstbaarheid der zonde bevrijd door de wedergeboorte, niet zo, dat ze als het ware het volle bezit der vrijheid reeds verkregen hebben en daarom geen moeilijkheid van hun vlees meer ondervinden, maar zo, dat er voor hen een voortdurende oorzaak tot strijd blijft, om daardoor geoefend te worden, en niet alleen geoefend te worden, maar ook hun zwakheid beter te leren kennen. En daarin stemmen alle schrijvers, die een enigszins gezond oordeel hebben, met elkaar overeen, dat in de wedergeboren mens een voedingsbodem van kwaad overblijft, waaruit voortdurend begeerten spruiten, die hem verlokken en prikkelen tot zonde. Zij erkennen ook, dat de heiligen door die ziekte der begeerte nog zo bevangen gehouden worden, dat ze niet kunnen verhinderen, dat ze nu en dan of tot onkuisheid, of tot gierigheid, of tot eerbejag, of tot andere zonden gekitteld en geprikkeld worden. En het is niet nodig veel moeite te besteden om te onderzoeken, wat de ouden hiervan gedacht hebben, daar Augustinus 1) alleen hiervoor voldoende kan zijn, die getrouw en met grote ijver aller opvattingen verzameld heeft. Uit hem dus kunnen de lezers het nemen, als ze iets zekers willen vernemen aangaande de mening der oudheid. Verder kan tussen hem en ons dit verschil schijnen te zijn, dat hij, hoewel hij toegeeft, dat de

gelovigen, zolang ze in het sterfelijk lichaam wonen, zo door de begeerten gevangen gehouden worden, dat het niet mogelijk is, dat ze niet begeren, toch die krankheid geen zonde durft noemen; maar dat hij tot het aanduiden van die krankheid tevreden is met het woord zwakheid, en leert, dat ze eerst dan zonde wordt, wanneer bij het opvatten en aangrijpen van de begeerte het werk of de instemming komt, dat is, wanneer de wil wijkt voor de eerste begeerte: maar wij houden juist dat voor zonde, dat de mens door een of andere begeerte tegen de wet Gods gekitteld wordt; ja wij beweren, dat de slechtheid zelf, die dergelijke begeerten in ons voortbrengt, zonde is. Wij leren dus, dat in de heiligen altijd zonde is, totdat zij het sterfelijk lichaam afleggen: want in hun vlees zetelt die slechtheid tot begeren, die tegen de rechtheid strijdt. En toch onthoudt Augustinus zich niet altijd van het woord zonde; gelijk wanneer hij zegt 2): "Met dit woord zonde duidt Paulus datgene aan, waaruit alle zonden voortkomen, namelijk de vleselijke begeerte. Dat verliest, voor wat de heiligen betreft, zijn heerschappij op aarde, in de hemel verdwijnt het." Met deze woorden erkent hij, dat de gelovigen, in zover ze onderworpen zijn aan de begeerten des vleses, schuldig zijn aan de zonde.

1} August. ad Bonif IV; contra lul. I en 11.

2} Serrn. 6 de verb. Apost.

Boek III hoofdstuk 3

Dat wij door het geloof wedergeboren worden. Over de boetvaardigheid.

11. En dat gezegd wordt, dat God zijn kerk reinigt van alle zonde, dat Hij deze genade der verlossing door de doop belooft en in zijn uitverkorenen volbrengt, dat heeft naar onze mening meer betrekking op de schuld dan op de stof der zonde. Wanneer God de zijnen wederbaart, brengt Hij dit wel tot stand, dat Hij de heerschappij der zonde in hen te niet doet. Want Hij schenkt hun de kracht des Geestes, opdat ze daardoor de overhand behouden in de strijd en overwinnaars worden. Maar de zonde houdt slechts op in hen te heersen, niet ook in hen te wonen. Daarom zeggen wij, dat de oude mens in Gods kinderen zo gekruisigd is, en de wet der zonde in hen zo te niet gedaan is, dat toch nog overblijfsels over zijn: niet om te heersen, maar om hen door het bewustzijn hunner zwakheid te verootmoedigen. En wij erkennen wel, dat die hun niet toegerekend worden, alsof ze er niet waren; maar wij beweren tevens, dat het door Gods barmhartigheid is, dat de heiligen van deze schuld verlost worden, die anders terecht zondaars en schuldig voor Gods aangezicht zouden zijn. En het zal niet moeilijk voor ons zijn deze mening te bevestigen, want er bestaan duidelijke getuigenissen der Schrift aangaande deze zaak. Want wat willen wij duidelijker dan wat Paulus in Rom. 7 uitroept? In de eerste plaats, dat hij daar spreekt in de persoon van een wedergeboren mens, hebben wij elders aangetoond, en ook Augustinus bewijst het met krachtige redenen. Ik zwijg er over, dat hij de woorden kwaad en zonde gebruikt. Ook al kunnen zij, die ons tegenspreken willen, door die woorden een uitvlucht zoeken, wie zou nochtans loochenen, dat wederstrevigheid tegen de wet Gods kwaad is? Wie zou ontkennen, dat verhindering der gerechtigheid zonde is ? Wie eindelijk zou niet toegeven, dat er schuld aanwezig is, waar geestelijke ellende is ? En toch wordt dit alles door Paulus aan deze krankheid toegeschreven. Vervolgens hebben wij een zeker bewijs uit de wet, waardoor deze hele kwestie in het kort kan worden behandeld. Want wij krijgen het bevel God lief te hebben uit geheel ons hart, uit geheel onze ziel en met alle krachten. Daar zo alle delen onzer ziel door de liefde tot God in beslag genomen moeten worden, is het zeker, dat zij niet voldoen aan het

gebod, die ook maar de geringste begeerte in hun hart kunnen opvatten, of enige gedachte in hun gemoed kunnen toelaten, die hen van de liefde Gods tot ijdelheid kan vervoeren. Immers wat? Zijn dat geen krachten der ziel, door plotselinge bewegingen aangedaan te worden, door het gevoel aangrijpen, in de geest opvatten? Daar dus die krachten door ijdele en slechte gedachten de toegang tot zich openstellen, tonen ze daardoor niet, dat ze evenveel van Gods liefde ontbloot zijn? Daarom, wie niet erkent, dat alle begeerten des vleses zonde zijn, en dat die krankheid van te begeren, die men de voedingsbodem noemt, de springbron der zonde is, die moet wel loochenen, dat de overtreding der wet zonde is.

Boek III hoofdstuk 3

Dat wij door het geloof wedergeboren worden. Over de boetvaardigheid.

12. Indien het iemand ongerijmd schijnt, dat zo in het algemeen alle begeerten veroordeeld worden, door welke de mens van nature getroffen wordt, daar ze ingegeven zijn door God, de auteur der natuur, zo antwoorden wij, dat wij geenszins die begeerten veroordelen, welke God in de aard van de mens van het begin der schepping af zo heeft ingegrift, dat ze er niet uitgerukt kunnen worden, zonder de menselijkheid zelf weg te nemen, maar slechts de onbeschaamde en teugelloze bewegingen, die strijden met de ordinantie Gods. Maar daar vanwege de slechtheid der natuur alle krachten zo geschonden en verdorven zijn, dat in alle handelingen een voortdurende tuchteloosheid en onmatigheid aan de dag treedt, beweren wij, dat de begeerten zondig zijn, omdat ze van zulk een onmatigheid niet gescheiden kunnen worden. Of (wanneer men de hoofdzaak in minder woorden uitgedrukt wil zien), wij leren, dat alle begeerten der mensen slecht zijn en houden ze voor schuldig aan zond,e, niet inzoverre ze natuurlijk zijn, maar omdat ze ongeregeld zijn, en dat ze ongeregeld zijn, omdat uit de verdorven en bezoedelde natuur niets reins en zuivers kan voortkomen. En Augustinus wijkt ook van deze leer niet zover af, als hij schijnt te doen. Terwijl hij, meer dan passend is, terugschrikt voor de verdachtmaking, waarmee de Pelagianen hem trachtten te bezwaren, onthoudt hij zich soms van het woord zonde; daar hij echter schrijft, dat in de heiligen de wet der zonde blijft en dat slechts de schuld weggenomen wordt, geeft hij genoegzaam te kennen, dat hij niet zozeer afwijkt van ons gevoelen.

Boek III hoofdstuk 3

Dat wij door het geloof wedergeboren worden. Over de boetvaardigheid.

13. We zullen enige andere uitspraken aanvoeren, waaruit beter blijkt, wat zijn opvatting geweest is. In het tweede boek tegen Julianus zegt hij: "Deze wet der zonde is vergeven door de geestelijke wedergeboorte, en blijft in het sterfelijke vlees: vergeven namelijk is ze, omdat de schuld betaald is in het sacrament, waardoor de gelovigen wedergeboren worden; maar ze blijft, omdat ze verlangens werkt, tegen welke ook de gelovigen strijden." Evenzo: "Dus de wet der zonde (die ook in de leden van een zo groot apostel was) wordt vergeven in de doop, maar niet geëindigd." Evenzo: "Ambrosius noemde de wet der zonde, die blijft, maar wier schuld in de doop betaald is, ongerechtigheid, omdat het ongerechtig is, dat het vlees begeert tegen de Geest." Evenzo: "De zonde is gestorven in die schuld, waardoor ze ons vasthield, en zij is weerbarstig ook na haar dood, totdat ze door een volmaakte begrafenis genezen

wordt." In het vijfde boek zegt hij nog duidelijker: "Zoals de blindheid des harten een zonde is, waardoor men niet in God gelooft, en een straf der zonde, waardoor het hovaardige hart met verdiende kastijding gestraft wordt, en een oorzaak der zonde, wanneer iets misdreven wordt door de dwaling van het verblinde hart, zo is ook de begeerte des vleses, tegen welke de goede geest begeert, een zonde omdat in haar is de ongehoorzaamheid tegen de heerschappij des geestes, en een straf der zonde, omdat zij een vergelding is voor de verdiensten van de ongehoorzame, en een oorzaak der zonde door de afval van hem, die er mee instemt, of de besmetting van hem, die met haar geboren wordt." Hij noemt haar hier zonder twijfeling zonde, want, daar hij de dwaling ter neer geworpen heeft en de waarheid bevestigd, vreest hij de lastering minder. Gelijk ook in de 41e predikatie over Johannes, waar hij uit het gevoelen van zijn hart zonder strijd aldus spreekt: "Indien gij met het vlees de wet der zonde dient, doe dan wat de apostel zelf zegt (Rom. 6:12): " "Dat dan de zonde niet heerse in uw sterfelijk lichaam, om haar te gehoorzamen in de begeerlijkheden des lichaams." " Hij zegt niet: laat de zonde niet zijn; maar: laat haar niet heersen. "Zolang gij leeft, moet de zonde in uw leden zijn; maar haar heerschappij moet haar tenminste ontnomen worden, wat zij beveelt, geschiede niet." Zij die de opvatting verdedigen, dat begeerte geen zonde is, plegen tegen te werpen de woorden van Jacobus (Jac. 1:15): "De begeerlijkheid ontvangen hebbende, baart zonde." Maar dit wordt zonder moeite weerlegd; want indien wij het niet zo verstaan, dat hij alleen over de boze werken of over de werkelijke zonden spreekt, zal zelfs de boze wil niet voor een zonde gehouden worden. En daaruit, dat hij de schanddaden en boze werken voortbrengselen noemt der begeerlijkheid en aan hen zelf de naam van zonde toekent, volgt niet terstond, dat de begeerlijkheid geen boze zaak is en verdoemelijk voor God.

Boek III hoofdstuk 3

Dat wij door het geloof wedergeboren worden. Over de boetvaardigheid.

14. Sommige Wederdopers hebben in onze tijd de een of andere dolzinnige ongematigdheid uitgedacht in plaats van de geestelijke wedergeboorte, namelijk, dat de kinderen Gods in de staat der onschuld hersteld zijn en niet meer bekommerd moeten zijn om de lusten des vleses te beteugelen; maar dat men de Geest als leidsman moet volgen, onder wiens leiding men nooit afdwaalt. Het zou ongelofelijk zijn, dat de geest des mensen tot zulk een dwaasheid zou komen, als zij niet openlijk en vol trots dit hun leerstuk uitsnaterden. Het is ongetwijfeld een monsterachtig leerstuk, maar het is passend, dat zij zulke straffen ontvangen voor hun heiligschendende stoutmoedigheid die de waarheid Gods in leugen zoeken te verkeren. Zal dan alle onderscheid tussen schande en eerbaarheid, recht en onrecht, goed en kwaad, deugd en ondeugd weggenomen worden? Zulk een onderscheid, zeggen ze, is uit de vervloeking van de oude,Adam, van welke wij door Christus zijn verlost. Dus zal er geen onderscheid meer zijn tussen hoererij en kuisheid, oprechtheid en listigheid, waarheid en leugen, eerlijkheid en roof. Neem de ijdele vrees weg, zeggen ze, de Geest zal u niets kwaads bevelen, mits gij u slechts onbezorgd en onbevreesd aan zijn werking overgeeft. Wie zou bij deze monsterachtigheid niet verstomd staan ? Toch is het een gewone wijsheid bij hen, die, door de zinneloosheid der lusten verblind, het algemeen gevoelen hebben afgelegd. Maar, vraag ik u, wat voor een Christus maken ze ons, en wat voor een Geest braken ze uit? Want wij kennen één Christus en één Geest van Hem, die de profeten hebben aangeprezen en die het evangelie als geopenbaard predikt, over wie wij daar niets dergelijks horen.

Die Geest is geen schutsheer van doodslag, hoererij, dronkenschap, hovaardigheid, twist, gierigheid en bedrog; maar een bewerker van liefde, kuisheid, soberheid, bescheidenheid, vrede, matigheid en waarheid. Hij is geen draaigeest, die in volle vaart onberaden door recht en onrecht heen ijlt, maar vol van wijsheid en verstand, waardoor Hij naar behoren onderscheid maakt tussen rechtvaardigheid en ongerechtigheid. Hij zet niet aan tot losse en teugelloze ongebondenheid; maar gelijk Hij het geoorloofde van het ongeoorloofde onderscheidt, leert Hij maat en matiging in acht nemen. Maar waartoe zouden wij langer moeite doen om die monsterachtige razernij te weerleggen? Voor de Christenen is de Geest des Heeren niet een onrustig spooksel, dat ze of zelf in de droom hebben voortgebracht of als een verzinsel van anderen hebben ontvangen; maar zij zoeken vromelijk uit de Schrift kennis omtrent Hem te verkrijgen, waar deze twee dingen over Hem geleerd worden: dat Hij ons gegeven is tot heiligmaking, om ons van onreinheid en bezoedeling te zuiveren en te brengen tot gehoorzaamheid aan de Goddelijke gerechtigheid, welke gehoorzaamheid niet kan bestaan, indien niet de begeerten getemd en onderworpen zijn, waaraan zij de vrije teugel willen laten; vervolgens dat wij zo door zijn heiligmaking gereinigd worden, dat wij toch door vele gebreken en veel zwakheid belegerd worden, zolang wij in de last onzes lichaams ingesloten zijn. En daardoor komt het, dat wij, ver verwijderd van de volmaaktheid, het noodzakelijk achten altijd enige vordering te maken en, verstrikt in de zonden, dagelijks met hen te strijden. En daaruit volgt ook, dat wij, na de traagheid en zorgeloosheid van ons geworpen te hebben, met ingespannen gemoed moeten waken, opdat wij niet door de lagen onzes vleses onverhoeds omsingeld worden. Tenzij wij wellicht vertrouwen, dat wij grotere vorderingen gemaakt hebben dan de apostel, die toch van de engel Satans gekweld werd, opdat Gods kracht in zwakheid volbracht zou worden (2 Cor. 12:7), en die die verdeeldheid van vlees en Geest in zijn vlees niet geveinsd voor ogen stelde (Rom. 7:7) e.v.

Boek III hoofdstuk 3

Dat wij door het geloof wedergeboren worden. Over de boetvaardigheid.

15. En dat de apostel in de beschrijving der boetvaardigheid zeven oorzaken, of uitwerkingen of delen van haar opsomt, dat doet hij op zeer goede grond. Deze dan zijn naarstigheid, verantwoording, onlust, vrees, verlangen, ijver, wraak (2 Cor. 7:11). En het moet niet vreemd schijnen, dat ik niet durf vaststellen of deze dingen voor oorzaken of voor uitwerkingen moeten gehouden worden; want men kan betogen, dat beide opvattingen juist zijn. Want men kan ze noemen gezindheden verbonden met de boetvaardigheid. Maar omdat we, met terzijdelating van deze kwesties, kunnen begrijpen wat Paulus bedoelt, zullen we met een eenvoudige uiteenzetting tevreden zijn. Hij zegt dus, dat uit de droefheid, die naar God is, naarstigheid gewekt wordt. Want wie geraakt wordt door een ernstig besef van mishagen, omdat hij tegen zijn God gezondigd heeft, wordt tegelijkertijd geprikkeld tot ijver en opmerkzaamheid, om zich geheel en al los te wikkelen uit de strikken des duivels en om beter tegen diens hinderlagen op zijn hoede te zijn, opdat hij voortaan niet beroofd wordt van de besturing des Heiligen Geestes, en niet door zorgeloosheid onderdrukt wordt. Daarna volgt de verantwoording, die op deze plaats niet betekent een verdediging, waardoor de zondaar, om Gods oordeel te ontvluchten, ontkent, dat hij misdreven heeft of zijn schuld verkleint; maar een zuivering, die meer gelegen is in afbidding dan in vertrouwen op zijn zaak. Evenals kinderen, die niet verdorven zijn, wanneer ze hun

dwalingen erkennen en belijden, toch afbidding aanwenden, en opdat die plaats hebbe, op alle mogelijke wijzen betuigen, dat zij geenszins de eerbied, die ze hun ouders schuldig zijn, weggeworpen hebben, kortom zich zo verontschuldigen, dat ze niet trachten te bewijzen, dat ze rechtvaardig en onschuldig zijn, maar dat ze slechts vergiffenis begeren te ontvangen. Dan volgt de onlust, waardoor de zondaar in zichzelf ontevreden is, met zichzelf twist en toornig is op zichzelf, wanneer hij zijn verkeerdheid en zijn ondankbaarheid jegens God overdenkt. Onder het woord vrees verstaat hij die angst, door welke ons hart getroffen wordt, zo dikwijls wij bedenken, en wat wij verdiend hebben, en hoe vreselijk de gestrengheid is van Gods toorn tegen de zondaars. Want dan moeten wij door een wonderlijke onrust gekweld worden, die ons onderwijst tot nederigheid en voor de toekomst behoedzamer maakt. Indien uit de vrees de naarstigheid onstaat, over welke hij te voren gesproken had, zien wij, met welke band deze dingen onderling samenhangen. Verlangen schijnt hij mij gezet te hebben voor ijver in de plicht en opgewektheid in het gehoorzamen, waartoe ons het meest de kennis van onze misdrijven moet opwekken. Hierop heeft ook betrekking de ijver, die hij daarna noemt; want die betekent de gloed, waardoor wij ontvlammen, wanneer wij geprikkeld worden door deze gedachten: wat heb ik gedaan? waar zou ik toe gekomen zijn, wanneer Gods barmhartigheid mij niet te hulp gekomen was? Het laatst staat de wraak. Want hoe strenger wij tegen onszelf zijn en hoe scherper wij oordelen in het onderzoeken van onze zonden, des te meer moeten wij hopen op Gods genade en barmhartigheid. En ongetwijfeld, het is onmogelijk, dat de ziel, die getroffen is door de schrik voor Gods oordeel, niet de taak der wraak zou aanvatten bij het straffen van zichzelf. Voorzeker, de vromen beseffen, welk een straffen de schaamte, de ontsteltenis, de zuchten, het zelfmishagen en de overige aandoeningen zijn, die uit een ernstige onderzoeking der zonden voortkomen. Maar laat ons bedenken, dat we maat moeten houden, opdat de droefheid ons niet verslinde; want beangstigde consciëntiën zijn tot niets in meerdere mate geneigd, dan tot een vervallen in wanhoop. En ook door deze kunstgreep dompelt Satan hen, die hij door vrees voor God terneergeworpen ziet, meer en meer in de diepe poel der droefheid, opdat ze daaruit nooit meer zouden oprijzen. De vrees kan niet al te groot zijn, die eindigt in nederigheid en niet wijkt van de hoop op vergeving. Maar toch moet men, naar het bevel van de apostel (Hebr. 12:3) oppassen, dat de zondaar, wanneer hij zich tot zelfmishagen aanzet, niet door al te grote vrees gedrukt, bezwijkt; want op die wijze vliedt men van God, die ons door boetvaardigheid tot zich roept. Dienaangaande is ook nuttig de vermaning van Bernardus 1). "De droefheid over de zonden is noodzakelijk, indien ze niet onafgebroken duurt. Ik raad u aan af en toe de voet af te wenden van de drukkende en beangstigende herinnering uwer wegen, en te gaan naar het effen veld van de rustige overdenking van Gods weldaden. Laat ons de alsem mengen met honing, opdat de heilzame bitterheid gezondheid kunne schenken, wanneer ze gematigd door ingemengde zoetheid gedronken wordt; en indien gij van uzelf gevoelt in nederigheid, voelt dan ook van de Heere in goedheid." 1} Serm. 11 in Canticum.

Boek III hoofdstuk 3

Dat wij door het geloof wedergeboren worden. Over de boetvaardigheid.

16. Nu kan ook verstaan worden, welke de vruchten der boetvaardigheid zijn: namelijk de plichten der vroomheid jegens God, der liefde jegens de mensen, daarenboven heiligheid en zuiverheid in het gehele leven. In 't kort gezegd, met hoe

groter ijver men zijn leven onderzoekt naar de maatstaf van Gods wet, des te zekerder tekenen geeft men van zijn boetvaardigheid. Daarom roept de Geest, wanneer Hij ons aanspoort tot boetvaardigheid, ons dikwijls nu eens tot de geboden der wet, ieder afzonderlijk, dan weer tot de plichten der tweede tafel; trouwens op andere plaatsen komt Hij, nadat Hij de onreinheid veroordeeld heeft in de bron zelf, het hart, daarna tot de uiterlijke getuigenissen, die een oprechte inkeer aanprijzen. Daarvan zal ik weldra bij de beschrijving van het Christelijk leven de lezers een tafel onder de ogen geven. Ik zal niet uit de profeten de getuigenissen verzamelen, waarin zij deels de dwaasheden uitlachen van hen, die er naar streven God te verzoenen door ceremoniën, en waarin ze aantonen, dat dat louter zotternij is, deels echter leren, dat de uiterlijke zuiverheid van leven niet de hoofdzaak der boetvaardigheid is, wijl God het hart aanziet. Al wie ook maar enigszins in de Schrift thuis is zal zelf, en zonder dat een ander hem er op wijst, begrijpen dat, wanneer men met God te doen heeft, men niets bereikt, dan wanneer we beginnen bij de inwendige gezindheid des harten. En deze plaats van Joël (Joël 2:13) zal niet weinig betekenen tot het begrijpen van andere plaatsen: "Scheurt uw hart en niet uw klederen." Beide wordt in 't kort ook uitgedrukt in deze woorden van Jacobus (Jac. 4:8): "Reinigt de handen, gij zondaars, en zuivert de harten, gij dubbelhartigen." Daar wordt in het eerste lid wel de vrucht gesteld, maar daarna wordt gewezen op de bron en het beginsel, namelijk, dat de verborgen vuilheden moeten worden afgewist, opdat Gode een altaar worde opgericht in het hart zelf. Er zijn bovendien ook enige uiterlijke oefeningen, die wij ieder in 't bijzonder gebruiken als middelen of om ons te vernederen, of om ons vlees te onderwerpen; en in 't openbaar om te getuigen van onze inkeer. En die komen voort uit die wraak, waarover Paulus spreekt. Want dit zijn de eigenaardigheden van een verslagen hart: in rouw, zuchten en tranen te zijn, schittering en pronk te vermijden en van alle genieting afstand te doen. Verder, wie gevoelt, wat een groot kwaad wederstrevigheid des vleses is, zoekt alle middelen om die te bedwingen. Wie bovendien wel bedenkt, hoe ernstig het is Gods gerechtigheid geschonden te hebben, kan niet rusten, totdat hij in zijn nederigheid God de eer gegeven heeft. Dergelijke oefeningen vermelden de oude schrijvers dikwijls, wanneer ze over de vruchten der boetvaardigheid spreken. En hoewel zij de kracht der boetvaardigheid allerminst daarin stellen, zullen de lezers het mij toch vergeven, wanneer ik zeg, wat ik meen. Het schijnt mij namelijk, dat ze meer dan behoorde, bij die oefeningen blijven staan. En wanneer men verstandig overweegt, zal men mij, naar ik hoop, toestemmen, dat zij in tweeërlei opzicht de maat te buiten gegaan zijn. Want doordat ze zozeer op die lichamelijke tucht aandrongen en haar met onmatige loftuitingen aanprezen, bereikten ze wel dit, dat het gewone volk haar met grote ijver omhelsde, maar datgene, wat van veel meer belang moest zijn, verduisterden zij in zekere zin. In de tweede plaats zijn zij in het straffen vrij wat strenger geweest, dan de kerkelijke zachtmoedigheid meebrengt, zoals elders zal moeten behandeld worden.

Boek III hoofdstuk 3

Dat wij door het geloof wedergeboren worden. Over de boetvaardigheid.

17. Maar daar sommigen, wanneer ze, zowel op veel andere plaatsen, als ook in het bijzonder bij Joël gewag horen maken van wenen, vasten en as, het voornaamste deel van de inkeer afmeten naar vasten en wenen, moet die inbeelding weggenomen worden. Wat over de bekering van het ganse hart tot de Heere, en over de verscheuring niet der kleren, maar des harten daar gezegd wordt, is eigen aan de

inkeer; het wenen echter en het vasten worden daaraan vastgeknoopt niet als voortdurende of noodzakelijke uitwerkingen daarvan, maar die hebben een bijzondere omstandigheid. Aangezien hij voorzegd had, dat de Joden een zeer ernstig verderf dreigde, raadt hij aan, dat ze Gods toorn voor zouden zijn, niet slechts door tot inkeer te komen, maar ook door de tekenen der droefheid te tonen. Want evenals een aangeklaagde zich deemoedig pleegt te vernederen met een ongeschoren baard, ongekamd haar en rouwkleding om de deernis van de rechter op te wekken, zo moesten zij, daar ze aangeklaagd werden voor de rechterstoel Gods, zijn gestrengheid afbidden door deerniswekkende houding. En ofschoon zak en as in die tijden wellicht meer pasten, zo staat toch vast, dat het gebruik van wenen en vasten onder ons zeer geschikt zal wezen, zo dikwijls als de Heere ons met enig ongeluk of enige ramp schijnt te dreigen. Want wanneer Hij gevaar doet verschijnen, verkondigt Hij, dat Hij zich tot wraak toerust en als het ware wapent. De profeet doet er dus goed aan, dat hij de zijnen aanspoort tot wenen en vasten, dat is tot de droefheid van aangeklaagden, daar er, naar hij een weinig te voren gezegd had, naar hun misdaden een onderzoek ingesteld was. Gelijk ook tegenwoordig de herders der kerken niet kwaad zullen doen, indien ze uitroepen, dat men zich moet haasten tot vasten en wenen, wanneer ze zien, dat de hunnen verderf boven het hoofd hangt, mits ze maar met groter en meer ingespannen zorg en moeite aandringen op wat het voornaamste is, namelijk, dat de harten verscheurd moeten worden en niet de klederen. Het is buiten twijfel, dat niet altijd met de boetvaardigheid vasten verbonden is, maar dat het in het bijzonder voor tijden van rampspoed bestemd is. Daarom wordt het door Christus verbonden met de rouw, wanneer Hij de apostelen van de noodzakelijkheid van het vasten vrijstelt (Matth. 9:15), totdat zij, van zijn tegenwoordigheid beroofd, door droefheid verteerd zouden worden. Ik spreek over het vasten, zoals dat naar de gewoonte geschiedt. Want het leven der vromen moet door eenvoudigheid en matigheid gematigd zijn, zodat in de gehele levensloop onafgebroken een zekere vorm van vasten zichtbaar is. Maar deze gehele zaak wordt door mij nu slechts in het kort aangeroerd, omdat ze wederom behandeld zal moeten worden, wanneer gesproken wordt over de kerkelijke tucht.

Boek III hoofdstuk 3

Dat wij door het geloof wedergeboren worden. Over de boetvaardigheid.

18. Dit echter moge ik nog invoegen, dat, wanneer uitwendige betoning de naam boetvaardigheid wordt bracht, men op oneigenlijke wijze spreekt en afwijkt rechte zin, die ik gesteld heb. Want die betoning is niet zozeer bekering tot God, als wel belijdenis van schuld met afbidding van straf en schuld. Zo is boete doen in as en in een harig kleed niets anders dan getuigenis geven van mishagen, wanneer God wegens zware zonden toornig op ons is. En dit is een openlijke vorm van belijdenis, waardoor wij ons veroordelen voor de engelen en de wereld, en Gods oordeel voorkomen. Want wanneer Paulus wijst op de traagheid van hen, die aan hun zonden toegeven, zegt hij: "Indien wij onszelf oordeelden, zouden wij niet geoordeeld worden" (1 Cor. 11:31). Maar het is niet altijd noodzakelijk de mensen openlijk deelgenoten en getuigen van onze inkeer te maken; maar in het verborgen Gode te belijden is een deel der ware boetvaardigheid, dat niet nagelaten mag worden. Want niets is minder natuurlijk, dan dat God de zonden zou vergeven, waarin wij onszelf vleien, en die wij door huichelarij verbergen, opdat Hij ze niet in het licht zou brengen. En wij moeten niet slechts de zonden belijden, die wij dagelijks bedrijven; maar de ernstiger misstappen moeten ons verder trekken en in de herinnering terugroepen de zonden, die al lang

begraven schijnen; wat David ons met zijn voorbeeld voorschrijft (Ps. 51:7). Want geroerd door schaamte over zijn pas bedreven wandaad, onderzoekt hij zichzelf tot aan de schoot zijner moeder toe en bekent, dat hij toen reeds verdorven en door de smet des vleses bezoedeld was. En dat niet om zijn schuld te verkleinen; zoals velen in de grote massa zich verschuilen en door anderen met zich in de schuld te wikkelen, straffeloosheid trachten te verkrijgen. Geheel anders David, die oprecht zijn schuld vergroot, omdat hij, van zijn prille jeugd af verdorven, niet opgehouden heeft kwaad op kwaad te hopen. Ook op een andere plaats (Ps. 25:7) onderneemt hij zulk een onderzoek van zijn vroegere leven, dat hij de barmhartigheid Gods inroept over de zonden zijner jeugd. En voorzeker, eerst dan zullen wij bewijzen, dat de traagheid bij ons uitgedreven is, wanneer wij, zuchtend onder de last en onze zonden bewenend, verlichting begeren van God. Bovendien moet opgemerkt worden, dat de boetvaardigheid, waarop, naar ons wordt bevolen, wij ons voortdurend moeten toeleggen, verschilt van die boetvaardigheid, welke als het ware uit de dood opwekt hen, die of schandelijker gevallen waren, of in teugelloze losbandigheid zich hadden weggeworpen tot het zondigen, of door een soort van afval het juk Gods hadden afgeschud. Want dikwijls, wanneer de Schrift aanspoort tot boetvaardigheid, duidt zij als het ware een doorgang en opstanding van de dood tot het leven aan; en wanneer zij verhaalt, dat het volk boetvaardigheid betoond heeft, verstaat ze daaronder, dat het zich van afgodendienst en andere grove wandaden bekeerd heeft. Daarom kondigt Paulus (2 Cor. 12:21) de zondaren rouw aan, die geen boetvaardigheid betoond hebben van onreinheid, hoererij en onkuisheid. Dit onderscheidt moet naarstig in acht genomen worden, opdat ons, wanneer we weinigen tot boetvaardigheid geroepen horen worden, niet een vadsige zorgeloosheid bekruipe, alsof de doding des vleses ons niets meer aanging, terwijl de slechte begeerten, die ons steeds kittelen, en de zonden, die nu en dan uitbotten, niet toestaan de zorg daarvoor te laten varen. Dus de bijzondere boetvaardigheid, die slechts van sommigen geëist wordt, welke de duivel van de vreze Gods afgerukt en in dodelijke strikken verward heeft, neemt de gewone boetvaardigheid niet weg, waaraan de verdorvenheid onzer natuur ons dwingt gedurende de ganse loop des levens zorg te wijden.

Boek III hoofdstuk 3

Dat wij door het geloof wedergeboren worden. Over de boetvaardigheid.

19. Verder, indien waar is, wat zeer duidelijk blijkt, dat de gehele hoofdsom van het evangelie in die twee hoofdstukken vervat is, namelijk de boetvaardigheid en de vergeving der zonden, zien wij dan niet, dat de Heere daarom de zijnen om niet rechtvaardigt, opdat Hij hen tegelijkertijd door de heiligmaking zijns Geestes tot ware gerechtigheid zou vernieuwen? Johannes, de engel, die voor het aangezicht van Christus gezonden was om zijn wegen te bereiden, predikte: "Bekeert u, want het Koninkrijk der hemelen is nabij gekomen" (Matth. 3:2). Terwijl hij nodigde tot boetvaardigheid, vermaande hij de mensen, dat ze zouden erkennen, dat ze zondaars waren, en dat al het hunne voor Gods aanschijn verdoemd was, opdat ze met hun ganse begeerte de doding huns vleses en de nieuwe wedergeboorte in de Geest zouden verlangen. Terwijl hij hun het Koninkrijk Gods aankondigde, riep hij hen tot het geloof; immers door het Koninkrijk Gods, waarvan hij leerde, dat het nabij was, duidde hij aan de vergeving der zonden, de zaligheid, het leven, kortom al wat wij in Christus verkrijgen. Daarom leest men bij de andere evangelisten: "Johannes is gekomen, predikende de doop der bekering, tot vergeving der zonden" (Marc. 1:4)

(Luc. 3:3). En wat is dat anders, dan dat zij, die door de last der zonden gedrukt en vermoeid zijn zich zouden bekeren tot de Heere en aangaande de vergeving en de zaligheid hoop zouden opvatten? Zo heeft ook Christus zijn predikingen aangevangen (Marc. 1:15): "Het Koninkrijk Gods is nabij gekomen; bekeert u, en gelooft het evangelie." Eerst verklaart Hij, dat in Hem de schatten van Gods barmhartigheid geopend zijn, dan eist Hij boetvaardigheid, en eindelijk vertrouwen op de beloften Gods. Dus toen Hij de gehele inhoud van het evangelie in het kort wilde samenvatten, zeide Hij (Luc. 24:26,46), dat Hij moest lijden, opstaan van de doden, en dat in zijn naam bekering en vergeving van zonden moest gepredikt worden. Dit hebben ook de apostelen na zijn opstanding gepredikt (Hand. 5:31), dat Hij door God verwekt was om Israël te geven bekering en vergeving van zonden. De bekering in de naam van Christus wordt gepredikt, wanneer de mensen door de leer des evangelies horen, dat hun gedachten, hun aandoeningen en hun neigingen verdorven en zondig zijn; dat het daarom nodig is, dat ze wedergeboren worden, indien ze in Gods Koninkrijk willen ingaan. De vergeving der zonden wordt gepredikt, wanneer de mensen geleerd wordt, dat Christus hun geworden is tot verlossing, gerechtigheid, zaligheid en leven (1 Cor. 1:30); in wiens naam zij uit genade voor Gods aangezicht gehouden worden voor rechtvaardig en onschuldig. En hoewel deze beide genadegaven door het geloof aangegrepen worden (zoals elders aangetoond is), was het toch van belang, daar de goedheid Gods, door welke de zonden vergeven worden, het eigenlijke voorwerp is des geloofs, dat die genade der vergeving naarstig onderscheiden wordt van de boetvaardigheid.

Boek III hoofdstuk 3

Dat wij door het geloof wedergeboren worden. Over de boetvaardigheid.

20. Verder, evenals de haat jegens de zonde, die het begin is der boetvaardigheid, voor ons de eerste toegang opent tot de kennis van Christus, die zich aan geen anderen vertoont dan aan ellendige en terneergeslagen zondaren, die zuchten, bekommerd en belast zijn, hongeren, dorsten, en van smart en ellende verkwijnen (Jes. 61:1) (Matth. 11:5) (Luc. 4:18), zo moeten wij streven naar de boetvaardigheid zelf, ons ganse leven ons op haar toeleggen en haar tot het einde toe najagen, indien Wij in Christus willen staande blijven. Want Hij is gekomen om zondaren te roepen; maar tot bekering (Matth. 9:13) (Hand. 3:26) (Hand. 5:31). Hij is gezonden om onwaardigen te zegenen; maar opdat een ieder zich bekere van zijn boosheid. De Schrift is vol van dergelijke woorden. Daarom, wanneer God vergeving der zonden aanbiedt, pleegt Hij gemeenlijk wederkerig van ons bekering te eisen, te kennen gevend, dat zijn barmhartigheid de mensen een oorzaak van bekering moet zijn. "Doet," zo zegt Hij, "recht en gerechtigheid, want het heil is nabij" (Jes. 56:1). Evenzo: "Er zal een Verlosser tot Sion komen, namelijk voor hen, die in Jakob zich bekeren van hun zonden" (Jes. 59:20). Evenzo: "Zoekt de Heere, terwijl Hij te vinden is, roept Hem aan, terwijl Hij nabij is; de goddeloze verlate zijn weg, en de ongerechtigheid zijner gedachten, en bekere zich tot de Heere, en Hij zal zich zijner ontfermen" (Jes. 55:6). Evenzo: "Bekeert u en komt tot inkeer, opdat uw zonden uitgewist worden" (Hand. 2:38). Daarbij moet echter opgemerkt worden, dat die voorwaarde niet zo daarbij gezet wordt, alsof onze boetvaardigheid het fundament was tot het verdienen van vergeving; maar, omdat de Heere besloten heeft de mensen barmhartigheid te bewijzen met dit doel, dat ze zich zouden bekeren, wijst Hij veeleer aan, waarheen ze moeten streven, indien ze genade willen verkrijgen. Daarom moeten wij, zolang wij in

de kerker van ons lichaam zullen wonen, voortdurend met de gebreken van onze verdorven natuur strijden en dus met onze natuurlijke ziel. Plato zegt enige malen 1), dat het leven van een wijsgeer is een overdenking des doods. Met meer waarheid mogen wij zeggen, dat het leven van een Christen een voortdurend streven en voortdurende oefening is om het vlees te doden, totdat het geheel gestorven is en de Geest de heerschappij in ons heeft Daarom ben ik van oordeel, dat hij het meest gevorderd is; die zichzelf het meest heeft leren mishagen: niet om in dit slijk te blijven steken, en niet verder voort te gaan, maar meer om zich tot God te haasten en naar Hem te verlangen; opdat hij in de dood en het leven van Christus ingelijfd, bedacht zij op een voortdurende boetvaardigheid, zoals ongetwijfeld niet anders kunnen zij, die door een echte haat jegens de zonde bevangen zijn. Want niemand heeft ooit de zonde gehaat, dan wanneer hij eerst door liefde tot de gerechtigheid bevangen was. Deze opvatting is niet alleen de eenvoudigste van alle, maar scheen mij ook het best overeen te stemmen met de waarheid der Schrift.
1} Onder andere in de Phaedo.

Boek III hoofdstuk 3

Dat wij door het geloof wedergeboren worden. Over de boetvaardigheid.

21. Dat verder de boetvaardigheid een bijzondere gave Gods is, blijkt uit de bovenstaande leer zo duidelijk, dat het niet nodig is daarover opnieuw breedvoerig te spreken. Daarom prijst en bewondert de kerk Gods weldaad, dat Hij de heidenen boetvaardigheid gegeven heeft tot zaligheid (Hand. 11:18); en wanneer Paulus Timotheus beveelt lijdzaam en zachtmoedig te zijn jegens de ongelovigen, zegt hij: "of God hun bekering gave, waardoor zij ontwaken mochten uit de strikken des duivels" (2 Tim. 2:25,26). God verzekert wel, dat Hij de bekering wil van allen, en Hij bestemt de vermaningen voor allen gemeenschappelijk; maar toch hangt de uitwerking aan de Geest der wedergeboorte. Want het zou gemakkelijker zijn, dat wij mensen scheppen, dan dat we door eigen kracht een voortreffelijker natuur aandoen. Daarom worden wij door de ganse loop der wedergeboorte niet ten onrechte genoemd Gods maaksel, geschapen tot goede werken, welke Hij voorbereid heeft, opdat wij daarin zouden wandelen (Ef. 2:10). Allen, die God wil ontrukken aan het verderf, maakt Hij levend door de Geest der wedergeboorte: niet omdat de boetvaardigheid eigenlijk de oorzaak der zaligheid is, maar omdat ze gelijk gezien is, niet gescheiden kan worden van het geloof en de barmhartigheid Gods; want, gelijk Jesaja (Jes. 59:20) getuigt, de Verlosser komt tot Sion en tot hen, die in Jakob teruggekeerd zijn van hun ongerechtigheid. Dit staat vast, dat overal, waar Gods vrees krachtig is, de Geest gewerkt heeft tot zaligheid des mensen. Daarom stellen de gelovigen bij Jesaja, wanneer ze klagen en jammeren, dat ze door God verlaten zijn, dit als een teken van hun verwerping, dat hun harten van Godswege verhard zijn (Jes. 63:17). Ook de apostel (Hebr. 6:6) geeft, wanneer hij de afvalligen van de hoop op zaligheid wil uitsluiten, daarvan deze reden, dat het onmogelijk is, dat zij vernieuwd worden tot boetvaardigheid, namelijk omdat God, door hen te vernieuwen, die Hij niet wil laten verloren gaan, een teken geeft van zijn Vaderlijke gunst en hen als door de stralen van zijn vriendelijk en blij gelaat tot zich trekt; aan de andere kant met verharding bliksemt tegen de verworpenen, wier goddeloosheid onvergefelijk is. En deze soort van wraak verkondigt de apostel (Hebr. 10:29) degenen, die vrijwillig afvallen, die wanneer zij van het geloof des evangelies afwijken, God bespotten, zijn genade beledigend versmaden, het bloed van Christus ontheiligen en vertreden, ja zelfs,

voorzoveel in hen is, Hem wederom kruisigen. Immers hij snijdt niet voor alle vrijwillig bedreven zonden de hoop op vergeving af, zoals verkeerdelijk sommige stuurse mensen willen, maar hij leert, dat de afval elke verontschuldiging onwaardig is, zodat het niet te verwonderen is, dat God met onverbiddelijke strengheid een zo heiligschennende verachting van Hemzelf wreekt. Want hij leert, dat het onmogelijk is (Hebr. 6:4), dat zij, die eenmaal verlicht geweest zijn, de hemelse gave gesmaakt hebben, des Heiligen Geestes deelachtig geweest zijn, en gesmaakt hebben het goede Woord Gods en de krachten der toekomende eeuw, wanneer ze afvallig worden, weer vernieuwd worden tot boetvaardigheid, daar ze opnieuw de Zoon Gods kruisigen en ten spot stellen. Evenzo zegt hij elders (Hebr. 10:26): zo wij willens zondigen, nadat wij de kennis der waarheid ontvangen hebben, zo blijft er geen slachtoffer meer over voor de zonden, maar een schrikkelijke verwachting des oordeels" enz. Ook deze behoren tot de plaatsen, waaruit de Novatianen, doordat ze die slecht begrepen, stof geput hebben tot dwaze redenering; en sommige goede mannen, aanstoot nemend aan de hardheid van deze plaatsen, hebben geloofd, dat deze brief onecht was, terwijl hij toch in alle opzichten in waarheid de apostolische geest ademt. Maar aangezien wij slechts strijden met hen, die die brief aanvaarden, is het gemakkelijk aan te tonen, dat die uitspraken hun dwaling in het geheel geen steun bieden. In de eerste plaats is het noodzakelijk, dat de apostel met zijn Meester overeenstemt, die verzekert, dat alle zonde en lastering vergeven zal worden, uitgenomen de zonde tegen de Heilige Geest, die noch in deze tijd, noch in de toekomende vergeven wordt. Het is zeker, zeg ik, dat de apostel met deze uitzondering tevreden geweest is, tenzij wij hem willen maken tot een tegenstander van Christus' genade. En daaruit is op te maken, dat aan geen bijzondere zonden vergeving ontzegd wordt, behalve aan één, die, voortgekomen uit een hopeloze razernij, niet aan zwakheid kan worden toegeschreven en openlijk toont, dat zulk een mens door de duivel bezeten is.

Boek III hoofdstuk 3

Dat wij door het geloof wedergeboren worden. Over de boetvaardigheid.

22. Om dit echter te verklaren, is het passend te onderzoeken, wat dat voor een verschrikkelijke zonde is, die geen vergeving zal ontvangen. De bepaling, die Augustinus ergens geeft, dat ze is een halsstarrige hardnekkigheid tot de dood toe, gepaard met wantrouwen van vergeving, komt niet voldoende overeen met de woorden van Christus, dat ze niet vergeven zal worden in deze tijd. Want of dit wordt tevergeefs gezegd, of de zonde kan in dit leven begaan worden. Wanneer echter Augustinus' bepaling juist is, wordt ze niet bedreven, tenzij ze voortduurt tot de dood. Ik zie ook niet, vanwaar gehaald is, wat anderen zeggen, dat tegen de Heilige Geest zondigt hij, die afgunstig is op de genade zijn broeder geschonken. Maar laat ons de juiste verklaring aanvoeren, die, wanneer ze met vaste getuigenissen bewezen zal zijn, gemakkelijk door zichzelve alle andere zal omverwerpen. Ik zeg dus, dat zij tegen de Heilige Geest zondigen, die de Goddelijke waarheid, door wier glans zij zo getroffen worden, dat ze geen onwetendheid kunnen voorwenden, toch in hardnekkige boosheid weerstaan alleen met het doel om haar te weerstaan. Want wanneer Christus zal uitleggen, wat Hij gezegd had, voegt Hij terstond toe: "Zo wie enig woord gesproken zal hebben tegen de Zoon des mensen, het zal hem vergeven worden; maar zo wie gelasterd zal hebben tegen de Heilige Geest, het zal hem niet vergeven worden" (Matth. 12:31) (Marc. 3:28) (Luc. 12:10). En Mattheus zet voor lastering tegen de Geest, de geest der lastering. Hoe zou iemand tegen de Zoon smaad kunnen spreken,

zonder tegelijkertijd zich tegen de Geest te wenden? Namelijk zij, die zich stoten aan de waarheid Gods, die hun onbekend is, die in onwetendheid Christus vloeken, maar intussen zo gezind zijn, dat ze de waarheid Gods, wanneer die hun geopenbaard was, niet zouden willen uitblussen, of niet met één woord zouden willen kwetsen Hem, die ze zouden hebben leren kennen als de Christus des Heeren: zulke mensen zondigen tegen de Vader en de Zoon. Zo zijn er tegenwoordig velen, die de leer van het evangelie op zeer slechte wijze vervloeken, maar die, wanneer ze wisten, dat het de leer des evangelies was, bereid zouden zijn haar met hun ganse hart te vereren. Maar zij, die in hun geweten overtuigd zijn, dat het Gods Woord is, dat ze versmaden en bestrijden, maar die toch niet ophouden het te bestrijden, die zijn het, van wie gezegd wordt, dat ze tegen de Geest lasteren, aangezien zij strijden tegen de verlichting, die het werk is van de Heilige Geest. Zulken waren sommigen uit de Joden, die, toen zij de Geest, die door Stefanus sprak, niet konden weerstaan, toch er naar streefden Hem te weerstaan (Hand. 6:10). Het is niet twijfelachtig, dat velen van hen door ijver voor de wet daartoe gedreven werden; maar het blijkt, dat er anderen geweest zijn, die door kwaadwillige goddeloosheid tegen God zelf woedden, dat is tegen de leer, van welke zij zeer goed wisten, dat ze van God was. Zulken waren ook de Farizeën zelf, welke de Heere bestraft, die, om de kracht des Heiligen Geestes te verstrooien, Hem met de naam Beëlzebub in kwaad gerucht brachten (Matth. 9:34) (Matth. 12:24). Dit is dus de geest der lastering, wanneer des mensen vermetelheid opzettelijk te voorschijn komt tot het smaden van Gods naam. En dat bedoelt Paulus (1 Tim. 1:13), wanneer hij leert, dat hij barmhartigheid verkregen heeft, omdat hij in onwetendheid door ongeloof daden bedreven had, ter oorzake waarvan hij anders de genade des Heeren onwaardig geweest zou zijn. Indien onwetendheid verbonden met ongeloof gemaakt heeft, dat hij vergiffenis kreeg, volgt hieruit, dat er geen plaats is voor vergissing, wanneer bij ongeloof kennis gekomen is.

Boek III hoofdstuk 3

Dat wij door het geloof wedergeboren worden. Over de boetvaardigheid.

23. Dat nu de apostel niet van één bijzondere val of van twee spreekt, maar over de algemene afval, waardoor de verworpenen de zaligheid afwijzen, zult ge, wanneer ge goed opmerkt, begrijpen. En het is geen wonder, dat zij ondervinden, dat God onverzoenlijk is, van wie Johannes in zijn brief verzekert, dat zij niet behoorden tot de uitverkorenen, van wie ze uitgegaan zijn (1 Joh. 2:19). Want de apostel richt zijn woorden tegen hen, die zich verbeelden, dat ze de Christelijke godsdienst weer konden aannemen, ook al waren ze eenmaal daarvan afvallig geworden; en hen van deze valse en verderfelijke mening wegroepend, zegt hij, wat volkomen waar is, dat de terugkeer tot de gemeenschap met Christus niet open staat voor hen, die haar willens en wetens verworpen hebben. En niet zij verwerpen haar, die eenvoudig door een ongebonden teugelloosheid Gods Woord overtreden, maar zij, die zijn ganse leer opzettelijk verwerpen. De verkeerde gevolgtrekking is dus gelegen in het woord afvallen en zondigen. Want de Novatianen houden het voor afvallen indien iemand, die door de wet des Heeren geleerd heeft, dat men niet mag stelen noch hoereren, zich van diefstal en hoererij niet onthoudt. Maar ik beweer daarentegen, dat in de woorden van de apostel een stilzwijgende tegenstelling gelegen is, waarin weer herhaald moet worden alles, wat strijdt met hetgeen tevoren gezegd was; zodat hier niet een bijzondere zonde, maar een algemene afkeuring van God, en een afval van de gehele mens, om zo te zeggen, uitgedrukt wordt. Wanneer hij dus spreekt van hen, die

afgevallen zijn, nadat ze eenmaal verlicht geweest zijn, de hemelse gave gesmaakt hebben, des Heiligen Geestes deelachtig geworden zijn, gesmaakt hebben ook het goede Woord Gods en de krachten der toekomende eeuw, dan moeten daaronder verstaan worden zij, die het licht des Geestes met opzettelijke goddeloosheid verstikt, de smaak der hemelse gave versmaad, zich van de heiligmaking des Geestes vervreemd en Gods Woord en de krachten der toekomende eeuw met de voeten getreden hebben. En om dat vaste besluit tot goddeloosheid des te meer uit te drukken, heeft hij later op een andere plaats (Hebr. 10:26) met name het woord "willens" toegevoegd. Want wanneer hij zegt, dat er geen slachtoffer overblijft voor hen, die na de kennis der waarheid ontvangen te hebben, zondigen, loochent hij niet, dat Christus een voortdurende offerande is tot verzoening van de ongerechtigheden der heiligen (wat hij bijna in de ganse brief uitdrukkelijk uitroept, terwijl hij bezig is Christus' priesterschap uit te leggen), maar hij zegt, dat er geen andere offerande overblijft, wanneer men zich daarvan verwijderd heeft. En men verwijdert zich daarvan, wanneer men met opzet de waarheid van het evangelie loochent.

Boek III hoofdstuk 3

Dat wij door het geloof wedergeboren worden. Over de boetvaardigheid.

24. En wat aan sommigen al te hard en niet in overeenstemming met Gods goedertierenheid schijnt, namelijk dat mensen, die de toevlucht nemen tot het inroepen van Gods barmhartigheid, verstoten worden, dat wordt gemakkelijk weerlegd. Want hij zegt niet, dat hun vergiffenis geweigerd wordt, indien zij zich tot de Heere bekeren; maar hij ontkent ten enen male, dat ze tot boetvaardigheid zich kunnen opmaken: en wel omdat ze door Gods rechtvaardig oordeel wegens hun ondankbaarheid met eeuwige blindheid geslagen zijn. Daartegen verzet zich niet, dat dezelfde apostel later hierop toepast het voorbeeld van Ezau (Hebr. 12:12), die tevergeefs met tranen en gejammer gepoogd heeft het verloren eerstgeboorterecht terug te krijgen. Evenmin de bedreiging van de profeet: "Ook al zullen zij roepen, ik zal niet horen" (Zach. 7:13). Immers door dergelijke uitdrukkingen wordt noch de ware bekering, noch de aanroeping van God te kennen gegeven; maar die angst der goddelozen, waardoor ze in de uiterste nood bevangen, gedwongen worden te letten op datgene, wat ze te voren zorgeloos veronachtzaamden, namelijk, dat ze niets goeds hebben, tenzij in de hulp des Heeren. En die hulp roepen ze niet zo zeer in, maar ze zuchten er over, dat die hun ontnomen is. Dus duidt de profeet door geroep, en de apostel door tranen niets anders aan, dan die vreselijke kwelling, die de goddelozen pijnigt en martelt uit wanhoop. Het is van belang dit naarstig op te merken, daar anders God tegen zichzelf zou strijden, die door de profeet uitroept, dat Hij genadig zal zijn, zodra de zondaar zich bekeerd heeft (Ez. 18:20,21). En (zoals ik reeds gezegd heb) het is vast, dat het hart van de mens zich niet verandert ten goede dan door zijn voorafgaande genade. Ook ten aanzien van de aanroeping zal de belofte nooit bedriegen. Maar die blinde kwelling, waardoor de verworpenen worden verscheurd, wanneer ze zien, dat ze God moeten zoeken om genezing te vinden voor hun rampen en het toch ontvlieden tot Hem te naderen, wordt oneigenlijk bekering en aanroeping genoemd.

Boek III hoofdstuk 3

Dat wij door het geloof wedergeboren worden. Over de boetvaardigheid.

25. Toch, daar de apostel leert, dat God door geveinsde boetvaardigheid niet verzoend wordt, rijst de vraag, hoe Achab vergeving gekregen heeft, en de hem aangezegde straf afgewend heeft (1 Kon. 21:27), hoewel uit de verdere loop zijns levens blijkt, dat hij slechts door een plotselinge schrik terneergeslagen was. Hij heeft wel een zak aangedaan, zich bestrooid met as, hij heeft op de grond gelegen en (zoals van hem getuigd wordt) heeft zich vernederd voor Gods aanschijn; maar het betekende niet veel, dat hij zijn klederen scheurde, daar zijn hart verstokt en van boosheid gezwollen bleef. En toch zien we, hoe God zich laat bewegen tot goedertierenheid. Ik antwoord, dat somtijds de huichelaars voor een tijd zo gespaard worden, dat toch steeds de toorn Gods op hen blijft rusten, en dat dit geschiedt niet zozeer om hunnentwil als wel tot een algemeen voorbeeld. Want dat de straf voor Achab verzacht is, welk ander nut heeft hij daarvan gehad dan dat hij haar zolang hij op aarde leefde, niet gevoelde? Dus heeft Gods vloek, zij het verborgen, een vaste zetel gehad in zijn huis, en hij zelf is ten eeuwigen verderve gegaan. Hetzelfde kan men zien bij Ezau. Want hoewel hij verstoten werd, is hem toch op zijn tranen een tijdelijke zegening toegestaan (Gen. 27:38). Maar omdat de geestelijke erfenis volgens Gods woord slechts bij één van de broederen kon berusten, heeft, doordat Ezau voorbijgegaan en Jakob uitverkoren is, die afwijzing Gods barmhartigheid uitgesloten, en deze troost is hem, als dierlijk mens, overgebleven, dat hij gemest zou worden met het vette der aarde en de dauw des hemels. En dit is het, waarvan ik tevoren zeide, dat het moet dienen tot een voorbeeld van anderen, opdat wij zouden leren ons hart en ons streven des te vuriger te richten op oprechte boetvaardigheid: want het is allerminst twijfelachtig, dat God gewillig is om hun vergeving te schenken, die zich waarlijk en van harte bekeren, daar zijn goedertierenheid zich uitstrekt ook tot de onwaardigen, wanneer zij slechts van enig mishagen blijk geven. Tegelijkertijd leren wij hier, een hoe vreselijk oordeel alle hardnekkigen te wachten staat, voor wie het een scherts is Gods bedreigingen met een brutaal gelaat en een ijzeren hart te verachten en voor niets te rekenen. Op deze wijze heeft Hij dikwijls de kinderen Israëls de hand gereikt tot verlichting van hun moeilijkheden, hoewel hun geroep geveinsd was en hun hart dubbel en trouweloos; gelijk Hij zelf klaagt in de Psalm (Ps. 78:36,37), dat ze terstond tot hun oude aard waren teruggekeerd. En zo wilde Hij hen door een zo vriendelijke goedertierenheid brengen tot een ernstige bekering, of hen niet te verontschuldigen maken. En, ook al scheldt Hij de straffen voor een tijd kwijt, zo stelt Hij zichzelf toch geen altijd durende wet, maar veeleer betoont Hij zich somtijds tegen de huichelaars gestrenger en verdubbelt de straffen, opdat daaruit blijke, hoezeer de veinzerij Hem mishaagt. Maar, zoals ik reeds zeide, Hij geeft enige voorbeelden van zijn geneigdheid tot het schenken van vergeving, opdat daardoor de vromen verlevendigd worden tot verbetering van hun leven, en des te ernstiger verdoemd wordt de hovaardigheid van hen, die onbeschaamd de verzenen tegen de prikkels slaan.

Boek III hoofdstuk 4

Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening.

1. Nu kom ik tot het onderzoeken van datgene, wat de scholastieke sofisten geleerd hebben aangaande de boetvaardigheid, en dat zal ik met zo weinig mogelijk woorden doorlopen, omdat ik geen lust heb alles te behandelen, opdat dit boek, dat ik begeer te maken tot een kort begrip van de leer, niet tot in het onmetelijke gerekt worde. En zij hebben deze zaak, die anders toch niet bijzonder ingewikkeld is, in zoveel boeken gehuld, dat ge er niet gemakkelijk zult uitkomen, wanneer ge u een weinig in hun drek hebt gedompeld. In de eerste plaats, in het geven van een bepaling tonen zij duidelijk, dat ze nooit begrepen hebben wat boetvaardigheid is. Want zij grijpen sommige uitspraken uit de boeken van de ouden aan, die de kracht van de boetvaardigheid allerminst uitdrukken; namelijk, dat boete doen is: wenen over vroeger bedreven zonden en zonden, die beweend moeten worden, niet bedrijven. Evenzo, dat het is over voorbijgegane zonden rouwmisbaar te maken en zonden, waarover men rouwmisbaar moet maken, niet weerom bedrijven. Evenzo, dat het is een smart doende wraak, die in de mens straft datgene, over het bedrijven waarvan hij smart heeft. Evenzo, dat het is een smart des harten en een bitterheid van de ziel om de zonden, die men bedreven heeft, of waarin men toegestemd heeft 1). Want of schoon, wij toegeven, dat dit door de vaderen goed gezegd is (wat echter voor een twistgierig mens niet moeilijk zou zijn te loochenen), werd het toch niet gezegd met de bedoeling om de boetvaardigheid te beschrijven, maar slechts opdat zij de hunnen zouden aansporen niet weerom in dezelfde misdrijven te vallen, waar ze uitgetrokken waren. En wanneer men dergelijke uitspraken alle tot begripsbepalingen wil maken, moesten ook andere daar met evenveel recht aan toe gevoegd worden. Bijvoorbeeld deze van Chrysostomus: de boetvaardigheid is een medicijn, die de zonde uitblust, een gave uit de hemel geschonken, een bewonderenswaardige deugd, een genade, die de kracht van de wetten overwint. Daar komt bij, dat de leer, die ze later uiteenzetten, vrij wat slechter is dan hun bepalingen. Want ze houden zozeer met hand en tand vast aan de uiterlijke oefeningen, dat men uit hun kolossale boekdelen niets anders opmaakt dan dat de boetedoening is een tucht en gestrengheid, die deels dient tot temming van het vlees, deels tot kastijding en straffen van de zonden; maar over de inwendige vernieuwing van het gemoed, die de ware verbetering van het leven met zich brengt, heerst een wonderlijk stilzwijgen. Over de verbrijzeling en verslagenheid des harten wordt wel veel door hen gezegd, met veel moeilijkheden martelen ze de zielen en zij komen aandragen met veel zwarigheid en angst; maar wanneer ze de harten door en door schijnen gewond te hebben, genezen zij de ganse bitterheid met een lichte besprenging van de ceremoniën. De boetvaardigheid, die ze zo scherpzinnig bepaald hebben, verdelen ze in verbrijzeling des harten, belijdenis des monds, en voldoening door de werken, een verdeling, die evenmin in overeenstemming is met de regelen van de dialectiek of redeneerkunde als de bepaling, die ze gaven, hoewel ze de schijn willen hebben hun gehele leven besteed te hebben aan het maken van sluitredenen. Maar indien men van hun bepaling uit redeneert (een bewijsvoering die bij de redeneerkundigen voor juist geldt) en zegt, dat men vroegere zonden kan bewenen en bewenenswaardige zonden niet bedrijven, dat men over voorbijgegane zonden rouwmisbaar kan maken en zonden, waarover men rouwmisbaar moet maken, niet

bedrijven, dat men kan straffen datgene, over het bedrijven waarvan men smart heeft enz., hoewel men het met de mond niet belijdt, hoe zullen ze dan hun verdeling beschermen? Want indien zulk een waarlijk boetvaardig mens niet belijdt, kan de boetvaardigheid zijn zonder belijdenis. En wanneer ze antwoorden, dat deze verdeling betrekking heeft op de boetedoening in zoverre die een sacrament is of verstaan wordt van de gehele volmaaktheid van de boetedoening, die zij in hun begripsbepalingen niet insluiten, dan is er nog geen reden om mij te beschuldigen: dan moeten zij het zichzelf verwijten, omdat ze niet zuiverder en helderder hun bepaling geven. Ik tenminste met mijn grof verstand, breng wanneer er over enige zaak gedisputeerd wordt, alles terug tot de definitie zelf, die de hoofdzaak en het fundament is van de gehele redenering. Maar laat dat de vrijheid zijn van meesters in het vak, en laat ons die onderdelen op de rij af beschouwen. Dat ik die dingen, die zij met grote trots, als waren het verborgenheden, te koop bieden, onachtzaam voorbijga, doe ik niet uit onkunde. Immers het zou mij niet zeer moeilijk vallen omver te werpen al wat door hen, naar zij menen, scherpzinnig en grondig beredeneerd wordt, maar ik zou er bezwaar tegen hebben met dergelijke dwaasheden de lezers nutteloos te vermoeien. Het is voorzeker gemakkelijk in te zien uit de vragen, die zij opwerpen en verhandelen en waarin zij zichzelf ellendig verstrikken, dat zij bazelen over dingen, die hun onbekend zijn. Bijvoorbeeld of de boetedoening over één zonde Gode behaagt, wanneer men in de andere zonden hardnekkig blijft. Evenzo, of de straffen, die van Godswege opgelegd zijn, iets vermogen ter voldoening. Evenzo, of de boetedoening meermalen herhaald kan worden voor doodzonden. En daar stellen zij op schandelijke en goddeloze wijze vast, dat men slechts over vergeeflijke zonden dagelijks boete doet. Evenzo martelen zij zich in grove dwaling zeer af inzake de woorden van Hieronymus, dat boetvaardigheid de tweede plank is na de schipbreuk. En daarin tonen zij, dat ze nooit ontwaakt zijn uit hun domme stompzinnigheid, zodat ze het duizendste deel van hun zonden zelfs maar van verre zouden gevoelen.
1} Het eerste is van Gregorius en wordt vermeld Sent. IV, dist. 14, cap. 1; het tweede van Ambrosius en wordt vermeld aldaar en Decr. distinct. 3 de poenit. c. poenit. priore;
het derde, van Augustinus, wordt vermeld ib. c. poenit. posteriore;
het vierde van Ambrosius, wordt vermeld dist. 1. de poen. c. Vera poenit.

Boek III hoofdstuk 4

Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening.

2. Ik zou gaarne willen, dat de lezers opmerkten, dat de strijd hier niet gaat over een kleinigheid, maar dat over de allerbelangrijkste zaak gehandeld wordt, namelijk over de vergeving der zonden. Want wanneer zij drie dingen vereisen tot boetvaardigheid, namelijk verbrijzeling des harten, belijdenis des monds en voldoening door de werken, dan leren zij tegelijkertijd dat deze noodzakelijk zijn om vergeving van zonden te verkrijgen. En indien er in de ganse Godsdienst voor iets van belang is te weten, dan is dat toch zeker van het hoogste belang, namelijk te begrijpen en degelijk te weten, op welke wijze, volgens welke wet, op welke voorwaarde, en met welke gemakkelijkheid of moeilijkheid de vergeving der zonden verkregen wordt. Indien deze kennis niet duidelijk en zeker vaststaat, kan de consciëntie in 't geheel geen rust, geen vrede met God, geen vertrouwen of gerustheid hebben; maar voortdurend siddert

zij, weifelt, is onrustig, wordt gekweld, heen en weer geslingerd, huivert, haat en ontvlucht zij Gods aanschijn. Indien de vergeving der zonden hangt aan die voorwaarden, waaraan zij haar verbinden, dan is er niets ellendiger en wanhopigers dan wij. De verbrijzeling des harten maken zij tot het eerste deel om vergiffenis te krijgen en zij eisen, dat die is, zoals ze verschuldigd is te zijn, dat wil zeggen oprecht en volmaakt; maar inmiddels stellen zij niet vast, wanneer men gerust kan zijn, dat men deze verbrijzeling tot de juiste maat doorgemaakt heeft. Ik beken, dat men naarstig en met kracht er op moet aanhouden, dat een ieder, door zijn zonden bitter te bewenen, zich meer en meer scherpt tot een mishagen en haat jegens de zonde. Want dit is de onberouwelijke droefheid, die boetvaardigheid voortbrengt tot zaligheid, maar wanneer een scherpte van droefheid geëist wordt, die in overeenstemming is met de grootte der schuld en die in de weegschaal wordt opgewogen tegen het vertrouwen op vergeving, dan worden de ellendige consciëntiën op wonderlijke wijze gekweld en geschokt, als ze zien, dat hun een verschuldigde verbrijzeling vanwege hun zonden wordt opgelegd, maar ze niet de maat van het verschuldigde bereiken, zodat ze bij zichzelf kunnen vaststellen, dat zij betaald hebben, wat ze verschuldigd waren. Indien ze zeggen, dat we moeten doen, zoveel we kunnen, komen wij altijd weer tot hetzelfde punt terug. Want wanneer zal iemand zichzelf durven beloven, dat hij al zijn krachten aangewend heeft om zijn zonden te betreuren? Wanneer dus de consciëntiën, na lange tijd met zichzelf geworsteld te hebben en door langdurige strijd gekweld te zijn, ten slotte geen haven vinden om tot rust te komen, zo ontwringen ze, om ten minste in enig opzicht zichzelf te verlichten, zich smart en persen zich tranen uit, om daardoor hun verbrijzeling te voltooien.

Boek III hoofdstuk 4

Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening.

3. Indien zij beweren, dat ik laster, laat hen dan komen en één mens aanwijzen, die door de leer van een dergelijke verbrijzeling niet tot wanhoop gebracht is, of niet veinzing van smart in plaats van werkelijke smart gesteld heeft tegenover Gods oordeel. Ook wij hebben ergens gezegd, dat nooit zonder boetvaardigheid vergeving van zonden kan verkregen worden, omdat slechts zij, die terneergeslagen zijn en door het bewustzijn der zonden gewond, Gods barmhartigheid oprecht kunnen inroepen; maar wij hebben daar ook aan toegevoegd, dat de boetvaardigheid niet de oorzaak is van de vergeving der zonden. En wij hebben die foltering der zielen weggenomen, dat het verschuldigde moet worden volbracht. Wij hebben geleerd, dat de zondaar moet zien niet op zijn verbrijzeling, niet op zijn tranen, maar dat hij beide ogen alleen op 's Heeren barmhartigheid moet vestigen. Wij hebben slechts er op gewezen, dat de vermoeiden en belasten door Christus geroepen worden, daar Hij gezonden is om de armen het evangelie te verkondigen, te genezen de verbrokenen van hart, om de gevangenen verlossing te prediken, de gebondenen uit te leiden en de treurenden te vertroosten (Matth. 11:5,28) (Jes. 61:1) (Luc. 4:18). Opdat daardoor zouden worden uitgesloten de Farizeën, die door hun eigen rechtvaardigheid verzadigd, hun armoede niet bekennen, en ook de verachters, die onbekommerd om de toorn Gods voor hun kwaad geen genezing zoeken. Want zulken zijn niet vermoeid en niet belast, niet verbroken van hart en niet gebonden en gevangen. En er is een groot onderscheid tussen, of ge leert, dat de vergeving van zonden verdiend wordt door een volkomen en

volledige verbrijzeling (die de zondaar nooit kan tot stand brengen), of dat ge hem onderwijst te hongeren en te dorsten naar Gods barmhartigheid, opdat ge hem door de kennis zijner ellende, door zijn brandende onrust, vermoeidheid en gevangenschap toont, waar hij verkoeling, rust en vrijheid moet zoeken, en ten slotte hem leert in zijn vernedering Gode de eer te geven.

Boek III hoofdstuk 4

Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening.

4. Over de biecht is altijd een grote strijd geweest tussen de Canonisten en de scholastieke theologen: dezen beweren, dat de biecht door Gods gebod bevolen wordt, terwijl de Canonisten daartegen beweren, dat ze slechts geboden wordt door de instellingen der kerk. In die strijd echter is de grote onbeschaamdheid der theologen gebleken, die evenveel plaatsen der Schrift vervalst en met geweld verdraaid hebben, als zij ter verdediging van hun zaak aanhaalden. En daar ze zagen, dat ze zelfs zo met verkrijgen konden, wat ze eisten, zijn diegenen, die boven anderen in scherpzinnigheid wilden uitsteken, met deze uitvlucht ontsnapt, dat de biecht haar oorsprong neemt uit het Goddelijk recht, voorzover haar wezen betreft; maar dat ze haar vorm later gekregen heeft uit het door de mensen ingezette recht. Want zij, die onder de letterknechten de dwaasten zijn, brengen de dagvaarding terug tot het Goddelijk recht, omdat er gezegd is: "Adam, waar zijt gij ?" en de tegenwerping evenzo, omdat Adam antwoordde, als het ware als tegenwerping: "De vrouw, die Gij mij gegeven hebt" enz, maar ze zeggen dat toch aan beide de vorm gegeven is, ontleend aan het burgerlijk recht. Maar laat ons zien, op welke gronden zij aantonen, dat deze gevormde of ongevormde biecht een bevel van God is. De Heere heeft, zo zeggen zij, de melaatsen naar de priesters gezonden (Matth. 8:4) (Luc. 5:14) (Luc. 17:14). Wat? Heeft Hij hen gezonden om te biechten? Wie heeft ooit vernomen, dat de Levitische priesters tot taak hadden biechten aan te horen? Zij nemen dus hun toevlucht tot allegorieën: door de Mozaische wet was bepaald (Lev. 14:2), dat de priesters onderscheid zouden maken tussen melaatsheid en melaatsheid; de zonde is een geestelijke melaatsheid, dus is het de taak der priesters, daarover uitspraak te doen. Voordat ik antwoord, vraag ik terloops: indien deze plaats hen maakt tot rechters over geestelijke melaatsheid, waarom trekken zij dan de kennisneming van de natuurlijke en vleselijke melaatsheid tot zich? Is dit dan niet spotten met de Schrift, te zeggen: de wet draagt de kennisneming van de melaatsheid op aan de Levitische priesters, laat ons daarop ook aanspraak maken; de zonde is een geestelijke melaatsheid: laat ons ook van de zonde kennis nemen? Nu antwoord ik: wanneer het priesterschap overgebracht is, moet ook overbrenging van de wet plaats hebben (Hebr. 7:12). Alle priesterschappen zijn op Christus overgebracht, in Hem vervuld en geëindigd; op Hem alleen dus is alle recht en eer van het priesterschap overgebracht. Indien zij er zo van houden allegorieën na te jagen, laat hen dan zich de enige Priester Christus voor ogen stellen en zijn rechterstoel bekronen met de vrije rechtspraak over alle dingen: dat zullen wij gemakkelijk verdragen. Bovendien is hun allegorie ongeschikt, daar ze een zuiver burgerlijke wet onder de ceremoniën plaatst. Waarom zendt Christus dan de melaatsen tot de priesters? Opdat de priesters Hem niet zouden belasteren, dat Hij de wet schond, die beval, dat iemand, die van melaatsheid genezen was, zich aan de priester vertoonde en door het offeren van een offerande verzoend

zou worden; Hij beveelt de gereinigde melaatsen te doen, wat de wet voorschreef. "Gaat," zeide Hij, "en vertoont ulieden de priesteren, en offert de gave, die Mozes geboden heeft in de wet, opdat die hun tot een getuigenis zij." En waarlijk zou hun dit wonder tot een getuigenis zijn: zij hadden uitgesproken, dat ze melaats waren, nu spreken zij uit, dat ze genezen zijn. Worden ze niet, of ze willen of niet, gedwongen getuigen te worden van Christus' wonderen? Christus laat hun zijn wonder ter onderzoek over, zij kunnen het niet ontkennen; en omdat ze nog aarzelen, is hun dit werk tot een getuigenis. Zo staat elders (Matth. 24:14): "Dit evangelie zal in de gehele wereld gepredikt worden tot een getuigenis alle volken." Evenzo (Matth. 10:18): "Gij zult voor koningen en stadhouders geleid worden, hun tot een getuigenis." Dat is, opdat ze voor Gods oordeel des te krachtiger overtuigd worden. Indien ze liever het met Chrysostomus 1) eens willen zijn: ook hij leert, dat dit door Christus om de Joden gedaan is, opdat Hij niet voor een overtreder der wet zou gehouden worden. Trouwens ik schaam me in een zo duidelijke zaak de instemming van enig mens er bij te halen: want Christus spreekt daarin uit, dat Hij het recht der wet de priesteren ongeschonden laat, als aan uitgesproken vijanden van het evangelie, die altijd er op uit waren om tegen te spreken, als hun mond niet gestopt was. Daarom moeten de pauselijke priesters, als ze dit willen blijven vasthouden, openlijk overgaan tot de rol van hen, die met geweld bedwongen moeten worden om Christus niet te vloeken. Want op zijn ware dienaren heeft dit geen betrekking.
1} Hom. 12 de muliere Cananaea

Boek III hoofdstuk 4

Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening.

5. Hun tweede bewijs putten ze uit dezelfde bron, namelijk uit de allegorie, alsof allegorieën veel betekenden tot het bevestigen van enig leerstuk. Maar laat ze veel betekenen, indien ik niet zal aantonen, dat ze door mij op meer indrukwekkende wijze kunnen worden voorgehouden dan door hen. Zij zeggen dan: De Heere heeft zijn discipelen geboden, dat ze de opgewekte Lazarus zouden losmaken en ontbinden uit zijn grafdoeken (Joh. 11:44). Dit liegen ze in de eerste plaats; want het staat nergens te lezen, dat de Heere dit Tot de discipelen gezegd heeft en het is veel waarschijnlijker, dat Hij het gezegd heeft tot de Joden, die er hij stonden, op lat het wonder zonder enig vermoeden van bedrog des te duidelijker zou blijken en zijn kracht des te groter aan de dag zou komen, dat Hij zonder enige aanraking, alleen door zijn stem, doden opwekte. Ik leg het aldus uit, dat de Heere om alle boze argwaan bij de Joden weg te nemen, gewild heeft, dat zij de steen afwentelden, de stank waarnamen, de zekere tekenen des doods aanschouwden, Lazarus alleen door de kracht des woords zagen opstaan en de eersten waren, die de levende aanraakten. En dit is de mening van Chrysostomus 1) Maar ook al gaven wij toe, dat dit tot de discipelen gezegd was, wat zouden ze daardoor winnen? Dat de Heere de apostelen de macht gegeven heeft om te ontbinden? Hoeveel geschikter en handiger zal dit allegorisch behandeld kunnen worden, wanneer wij zeggen, dat God door dit teken zijn gelovigen heeft willen leren, dat zij de door Hem opgewekten zouden ontbinden, dat wil zeggen, dat ze niet de zonden in de herinnering terug zouden roepen, die Hij zelf vergeten had; dat ze niet als zondaars zouden veroordelen, die Hij vrijgesproken had, dat ze niet meer zouden verwijten, wat Hij vergeven had, dat ze niet, waar Hij zelf barmhartig was en bereid

om te sparen, zelf streng en hard zouden zijn om te straffen. Voorzeker niets moet ons meer bewegen tot vergevensgezindheid dan het voorbeeld van de rechter, die dreigt, dat hij onverzoenlijk zal zijn tegen hen, die al te hard en onmenselijk zijn. Laat hen nu gaan en met hun allegorieën te koop lopen.
1} Serm. contra ludaeos, gentiles et haeret.

Boek III hoofdstuk 4

Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening.

6. Nu komen ze dichterbij om handgemeen te worden, doordat ze (naar het hun toeschijnt) met duidelijke uitspraken strijden. Die tot de doop van Johannes kwamen, beleden hun zonden (Matth. 3:6) en Jacobus wil, dat wij elkander de zonden belijden (Jac. 5:16). Het is geen wonder, dat zij, die gedoopt wilden worden, hun zonden beleden; want tevoren is gezegd, dat Johannes de doop der bekering predikte en dat hij doopte met water tot bekering. Wie zou hij dus gedoopt hebben anders dan wie beleden hadden, dat zij zondaars waren ? De doop is een teken van de vergeving der zonden, en wie zouden tot dat teken toegelaten worden, dan de zondaars en zij, die bekenden, dat ze zodanigen waren? Zij beleden dus hun zonden, opdat ze gedoopt zouden worden. Ook niet zonder oorzaak beveelt Jacobus, dat wij elkander moeten belijden. Maar indien ze letten op wat onmiddellijk volgt, zouden ze begrijpen, dat ze ook hier door weinig gesteund worden. "Belijdt," zegt hij, "elkander de zonden en bidt voor elkander." De wederkerige belijdenis en het wederkerige gebed voegt hij samen. Als men de priesters alleen moet biechten, moet men dus ook voor hen alleen bidden. Ja, uit de woorden van Jacobus zou volgen, dat alleen de priesters biechten kunnen. Immers wanneer hij wil, dat we elkander belijden, spreekt hij alleen tot hen, die de belijdenis van anderen kunnen horen: elkander zegt hij, wederkerig, beurtelings, ieder op zijn beurt, of indien ze liever willen, over en weer. En over en weer kunnen slechts zij biechten, die geschikt zijn om de biechten aan te horen. En daar zij alleen de priesters dit voorrecht waardig keuren, zo leggen wij ook de plicht om te biechten hun alleen op. Weg dus met dergelijke beuzelarijen, en laat ons de bedoeling van de apostel zelf aanvaarden, die eenvoudig en duidelijk is, namelijk, dat wij onze zwakheden elkander wederkerig in de schoot leggen, om wederkerige raad, wederkerig samenlijden en wederkerige vertroosting te ontvangen. Vervolgens dat wij, wederkerig kennis dragend van de zwakheden der broederen, voor hen tot de Heere bidden. Waartoe halen zij dan Jacobus aan tegen ons, die zozeer de nadruk leggen op de belijdenis van Gods barmhartigheid? En Gods barmhartigheid kan niemand belijden dan wie eerst zijn eigen ellende beleden heeft. Ja veeleer zeggen wij, dat hij vervloekt is, die niet voor God, voor zijn engelen, voor de kerk, eindelijk voor alle mensen beleden heeft, dat hij zondaar is. Want de Heere heeft alles besloten onder de zonde, opdat alle mond gestopt worde en alle vlees voor God vernederd, en Hij alleen gerechtvaardigd en verhoogd worde (Gal. 3:22) (Rom. 3:9,19).

Boek III hoofdstuk 4

Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening.

7. Ik vraag mij verwonderd af, met welk een onbeschaamdheid ze durven beweren, dat de biecht, waarover zij spreken, uit het Goddelijk recht voortkomt. Wij erkennen wel, dat het gebruik daarvan zeer oud is; maar wij kunnen gemakkelijk bewijzen, dat het gebruik vroeger vrij geweest is. In ieder geval verhalen ook hun eigen geschiedboeken, dat aangaande haar geen bepaalde wet of inzetting geweest is voor de tijd van Innocentius de derde 1). Ongetwijfeld, indien ze een oudere wet gehad hadden, zouden ze die liever aangegrepen hebben, dan dat ze, tevreden met het besluit van het Lateraans concilie, zich zelfs voor kinderen belachelijk gemaakt hadden. Zij aarzelen niet in andere zaken verzonnen besluiten te smeden, die ze aan zeer oude conciliën toeschrijven, om reeds door de eerbiedwaardigheid van de ouderdom de ogen der eenvoudigen te treffen. Maar in dit stuk zulk een bedrog voor te houden, is hun niet in de geest gekomen. Dus zijn er, volgens hun eigen getuigenis, nog geen driehonderd jaren voorbijgegaan sinds de strik door Innocentius de derde is aangelegd en de noodzaak om te biechten is opgelegd. En om te zwijgen over de tijd, alleen de onwetendheid der woorden ontneemt aan de wet geloof. Want dat de goede vaderen bevelen, dat een ieder van beiderlei kunne eenmaal 's jaars aan zijn eigen priester alle zonden moet belijden, daarvoor vinden die geestige mensen gevat deze uitvlucht, dat onder dit gebod alleen de hermafrodieten of manvrouwen vallen, maar dat het op niemand ziet, die of man, of vrouw is. En een nog grover dwaasheid heeft zich daarna in hun discipelen vertoond, doordat ze niet kunnen verklaren, wat de eigen priester betekent. Wat ook alle gehuurde zwetsers van de paus leuteren, wij weten, dat Christus niet de auteur van deze wet is, die de mensen dwingt hun zonden op te sommen, ja, dat er sedert Christus' opstanding twaalfhonderd jaren voorbijgegaan zijn, voordat zulk een wet gemaakt werd. En dat dus deze tirannie eerst ingevoerd is, toen, nadat de vroomheid en de ware leer uitgeblust waren, zij, die de schijngestalten waren van herders, iedere ongebondenheid zonder onderscheid reeds voor zich hadden aangenomen. Bovendien bestaan duidelijke getuigenissen zowel in de geschiedenissen, als ook bij andere oude schrijvers, die doen zien, dat dit een burgerlijke tuchtmaatregel geweest is, door de bisschoppen ingesteld, en niet een wet door Christus of de apostelen gegeven. Eén getuigenis slechts uit de vele zal ik vermelden, dat een duidelijk bewijs hiervan zal zijn. Sozomenus vermeldt 2), dat deze instelling der bisschoppen ijverig werd onderhouden in de westerse kerken en vooral te Rome. Daardoor geeft hij te kennen, dat het niet een algemene instelling van alle kerken was; en hij zegt, dat één van de priesters in het bijzonder bestemd was, om dit ambt waar te nemen. En daarmee wederlegt hij volkomen, wat zij liegen, dat de sleutelen aan de gehele priesterstand zonder onderscheid tot dit gebruik gegeven zijn, want deze bediening was niet alle priesters gemeen, maar de bijzondere taak van één, die hiertoe door de bisschop uitgekozen was. Dat is hij, die zij ook thans in iedere kathedrale kerk de poenitentiarius of biechtvader noemen, die kennis neemt van de meer ernstige misdaden en van die, welker bestraffing tot een voorbeeld strekt 3). Daaraan voegt hij toe, dat die gewoonte ook te Konstantinopel bestaan heeft, totdat een vrouw, die veinsde te biechten, er op betrapt is, dat ze onder die schijn de gemeenschap, die ze had met een diaken, verborgen hield. Wegens die misdaad heeft Nectarius, een man, die beroemd was om zijn heiligheid en geleerdheid, de bisschop

van die kerk, de gewoonte om te biechten afgeschaft. Hier, hier moeten die ezels hun oren spitsen. Indien de oorbiecht een wet Gods was, hoe zou dan Nectarius haar hebben durven afschaffen en ter zijde stellen? Zullen zij Nectarius, een heilig man Gods, geprezen door alle beoordelingen der ouden, van ketterij en scheurmaking beschuldigen? Maar met hetzelfde oordeel zullen ze dan ook de kerk van Konstantinopel veroordelen, in welke de gewoonte om te biechten niet slechts voor een tijd in onbruik geweest is, maar, zoals Sozomenus verzekert, tot zijn tijd toe afgeschaft is geweest. Ja, laat hen niet alleen de kerk van Konstantinopel, maar alle oosterse kerken beschuldigen van afvalligheid, daar ze een onschendbare wet (als zij de waarheid spreken) en een wet, die aan alle Christenen bevolen is, veronachtzaamd hebben.
1} Hij was de 183e paus.
2} I. VII,16.
3} De uitgevers der Latijnse editie vermoeden, dat in deze woorden een fout schuilt.

Boek III hoofdstuk 4

Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening.

8. En deze afschaffing betuigt Chrysostomus, die ook zelf bisschop van de kerk te Konstantinopel geweest is, op vele plaatsen zo duidelijk 1), dat het wonderlijk is, dat ze een kik daartegen durven geven. "Zeg uw zonden," zo zegt hij, "opdat gij ze moogt te niet doen; indien gij verlegen zijt tot iemand te zeggen, wat gij gezondigd hebt, zeg uw zonden dan dagelijks in uw ziel, ik zeg niet, dat gij moet belijden aan uw mededienstknecht, die u zou kunnen verwijten; zeg uw zonden tot God, die ze geneest; belijd uw zonden op uw leger, opdat uw consciëntie daar dagelijks haar gebreken bekenne." Evenzo: "Nu echter is het ook niet nodig in tegenwoordigheid van getuigen te belijden; in uw gedachte geschiede het onderzoek uwer zonden, dit oordeel zij zonder getuige, moge alleen God zien, dat gij belijdt." Evenzo: "Ik leid u niet tot de aanschouwing uwer mededienstknechten, ik dwing u niet uw zonden te ontdekken voor mensen, open uw consciëntie voor God en breid haar voor Hem uit; toon de Heere, de uitnemendste geneesheer, uw wonden, en vraag van Hem het geneesmiddel; toon ze Hem, die niets verwijt, maar liefderijk geneest." Evenzo: "Zeg ze voorwaar aan geen mens, opdat hij u niet verwijte; immers men moet niet aan een mededienstknecht belijdenis doen, die het openbaar zou kunnen maken, maar toon uw woorden aan de Heere, die zorg voor u draagt, en die vriendelijk is en een geneesheer." Later voert hij God aldus sprekende in:Ik dwing u niet midden in een schouwplaats te komen, en vele getuigen te gebruiken; zeg aan Mij alleen in het verborgen uw zonde, opdat Ik de wonde plek geneze." Zullen wij zeggen, dat Chrysostomus zover gaat in vermetelheid, wanneer hij deze en dergelijke dingen schrijft, dat hij de consciëntiën der mensen bevrijdt van de banden, met welke zij door Gods wet gebonden worden ? Allerminst, maar hij durft niet als noodzakelijk eisen datgene, waarvan hij begrijpt, dat het door Gods Woord geenszins is voorgeschreven.
1} Hom. 2 in Ps. 50; Serm. de poenit. et confess.; Hom. 5 de incompreh. Dei natura, contra Anomoeos; Hom. 4 de Lazaro.

Boek III hoofdstuk 4

Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening.

9. Maar, opdat de gehele zaak duidelijker en gemakkelijker worde, zullen wij eerst te goeder trouw vermelden, welke soort van belijdenis ons door Gods Woord geleerd is, dan zullen wij ook hun verzinselen daarnaast zetten, wel niet alle (want wie zou die onmetelijke zee kunnen uitputten?), maar slechts die, waarin zij de hoofdzaak van hun geheime biecht samenvatten. Het verdriet mij, hier te vermelden, hoe dikwijls de oude vertaler het woord belijden gezet heeft in de plaats van prijzen, wat algemeen bekend is bij de meest ongeleerde ondeskundigen; alleen is het nuttig, dat hun vermetelheid aan de kaak gesteld wordt, wanneer ze op hun tiranniek gebod overbrengen wat geschreven was over de lof Gods. Om te bewijzen, dat de biecht kracht heeft tot opvrolijking der gemoederen, dringen zij dit woord van de psalm (Ps. 42:5) op: "met een stem van vreugdegezang en van belijdenis". Maar indien zulk een gedaanteverwisseling kracht heeft, kan men uit alles halen al wat men wil. Maar daar ze zo de schaamte hebben afgelegd, mogen de vrome lezers bedenken, dat zij door Gods rechtvaardige wraak tot een verdorven geest zijn gebracht, opdat hun vermetelheid des te verfoeilijker zou zijn. Indien wij in de eenvoudige leer der Schrift willen berusten, zal er geen gevaar zijn, dat iemand ons met een dergelijke valse schijn bespot. Want daar wordt één wijze van belijden voorgeschreven, namelijk deze: daar het de Heere is, die de zonden vergeeft, vergeet en te niet doet, moeten wij Hem onze zonden belijden om vergiffenis te krijgen. Hij is de geneesheer: laat ons Hem dus onze wonden voorleggen. Hij is gekwetst en beledigd: laat ons van Hem vrede verlangen. Hij is de kenner der harten, en Hij weet al onze gedachten, laat ons ons haasten om voor Hem onze harten uit te storten. Eindelijk: Hij is het, die de zondaars roept, laat ons niet dralen tot Hem te gaan. "Mijn zonde," zegt David (Ps. 32:5) "maakte ik u bekend, en mijn ongerechtigheid bedekte ik niet. Ik zeide: ik zal belijdenis van mijn overtredingen doen voor de Heere, en Gij vergaaft de ongerechtigheid van mijn hart." De andere belijdenis, ook van David, is deze (Ps. 51:3): "Wees mij goedertieren, God, naar uw grote goedertierenheid." Zo is ook die van Daniël (Dan. 9:5): "Wij hebben gezondigd, Heere, en verkeerd gedaan, en goddeloos gehandeld, en gerebelleerd, met af te wijken van uw geboden." En andere belijdenissen, die men overal in de Schrift aantreft, en wier opsomming bijna een boek zou vullen. "Indien wij onze zonden belijden," zegt Johannes (1 Joh. 1:9), "de Heere is getrouw, dat Hij ons de zonden vergeve." Aan wie moeten wij belijden ? Natuurlijk aan Hem; dat is, indien wij met een terneergeslagen en vernederd hart voor Hem nedervallen, indien wij, bij Hem ons van harte beschuldigend en veroordelend, door zijn goedheid en barmhartigheid vrijspraak zoeken te verkrijgen.

Boek III hoofdstuk 4

Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening.

10. Wie van harte en voor God deze belijdenis aanvaard heeft, zal zonder twijfel zijn tong en belijdenis gereed hebben, zo dikwijls het nodig is bij de mensen Gods

barmhartigheid te verkondigen, en niet slechts om het geheim zijns harten aan één mens, en eenmaal, en dan in het oor te fluisteren, maar om meermalen, openlijk, terwijl de ganse wereld het hoort, oprecht zijn eigen smaad en Gods heerlijkheid en eer te verkondigen. Op die wijze beleed David, toen hij door Nathan beschuldigd werd, getroffen door de prikkel zijner consciëntie, zijn zonde zowel voor God als voor de mensen (2 Sam. 12:13). "Ik heb," zegt hij "tegen de Heere gezondigd"; dat is: ik verontschuldig mij niet, ik zoek er niet aan te ontkomen, dat alle mensen mij voor een zondaar houden en dat, wat ik wilde verborgen houden voor de Heere, ook aan de mensen zelf bekend wordt. Op die verborgen belijdenis, die aan God gedaan wordt, volgt dus een vrijwillige belijdenis bij de mensen, zo dikwijls dit van belang is voor de ere Gods of voor onze vernedering. Daarom heeft de Heere oudtijds in het Israëlitische volk ingesteld (Lev. 16:21) dat, terwijl de priester de woorden voorzegde, het volk zijn ongerechtigheden openlijk in de tempel zou belijden. Immers Hij voorzag, dat dit hulpmiddel voor hen noodzakelijk was, opdat daardoor een ieder des te beter gebracht zou worden tot een juiste kennis van zichzelf. En het is passend, dat wij door de belijdenis van onze ellende de goedheid en barmhartigheid van onze God onder elkaar en voor de gehele wereld verheerlijken.

Boek III hoofdstuk 4

Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening.

11. Deze soort van belijdenis nu behoort zowel regelmatig in de kerk plaats te hebben, als ook buiten de orde op bijzondere wijze gebruikt te worden, indien het soms gebeurt, dat het volk in een gemeenschappelijke zonde verstrikt wordt. Van deze tweede soort hebben wij een voorbeeld in die plechtige belijdenis, die het ganse volk aflegt onder leiding van Ezra en Nehemia. Want daar die langdurige ballingschap, de verwoesting van de stad en de tempel en de verstrooiing van de godsdienst, de gemeenschappelijke straf was geweest voor aller afval, konden zij de weldaad der bevrijding niet naar behoren erkennen, indien zij zich niet van te voren schuldig verklaarden. En het doet er niet toe of in een gemeente soms enige weinigen onschuldig zijn; want aangezien zij leden zijn van een ziek en slecht gesteld lichaam, moeten zij niet roemen van gezondheid. Ja het is onmogelijk, dat zij ook niet enigszins besmet zijn en zo niet ook zelf enige schuld dragen. Daarom zo dikwijls als wij door pest, of oorlog, of onvruchtbaarheid, of enig ander onheil getroffen worden, en het onze plicht is onze toevlucht te nemen tot rouw, tot vasten en andere tekenen van schuld, moet de belijdenis zelf, waaraan al het andere hangt, allerminst veronachtzaamd worden. De gewone belijdenis zal niemand met gezond verstand, behalve dat ze door de mond des Heeren aangeprezen is, durven afkeuren, wanneer hij haar nut overwogen heeft. Want daar wij in alle heilige samenkomsten ons stellen voor het aangezicht Gods en der engelen, welk ander begin zal dan onze handeling hebben, dan de erkenning onzer onwaardigheid ? Maar, zult ge zeggen, die geschiedt in elk gebed. Want zo dikwijls als wij om vergeving bidden, belijden wij onze zonden. Ik erken dat; maar indien gij overweegt, hoe groot onze zorgeloosheid, of slaperigheid, of onverschilligheid is, zult gij mij toestemmen, dat het een heilzame instelling zou zijn, indien het Christenvolk door een plechtig gebruik om te belijden geoefend werd tot verootmoediging. Want ofschoon de ceremonie, die de Heere de Israëlieten voorschreef, behoorde tot de opvoeding naar de wet, heeft toch de zaak zelf

ook op ons enigszins betrekking. En voorzeker wij zien, dat deze gewoonte in welgeaarde kerken met vrucht waargenomen wordt, dat op iedere dag des Heeren de dienaar een formulier van belijdenis in zijn naam en in naam van het volk uitspreekt, waarin hij allen schuldig stelt aan ongerechtigheid, en de Heere om vergiffenis bidt. Eindelijk door deze sleutel wordt de deur geopend om te bidden, zowel voor een ieder persoonlijk, als voor allen in het openbaar.

Boek III hoofdstuk 4

Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening.

12. Bovendien keurt de Schrift twee vormen van persoonlijke belijdenis goed. Een, die om onzentwil geschiedt: daarop slaat het woord van Jacobus (Jac. 5:16), dat wij elkander onze zonden moeten belijden. Want hij is van oordeel, dat wanneer wij elkander onze zwakheden ontdekken, wij elkander met raad en wederzijdse vertroosting steunen. De andere, die ter wille van de naaste gedaan moet worden, om hem te verzoenen en voor ons te herwinnen, wanneer hij in enige zaak door onze fout gekwetst is. En hoewel in de eerste soort van belijdenis Jacobus, door niemand met name aan te wijzen, voor wie wij ons hart kunnen uitstorten, de keuze vrij laat, om aan hem te belijden, die uit de schare der kerk daartoe het meest geschikt schijnt, zullen wij toch, omdat de herders meestal boven anderen geschikt geoordeeld moeten worden, hen het liefst moeten uitkiezen. En ik noem hen daarom geschikt boven anderen, omdat ze juist door de roeping tot de dienst ons door de Heere aangewezen worden, opdat we door hun mond onderricht zouden worden tot het onderwerpen en verbeteren der zonden, en ook vertroosting zouden ontvangen uit het vertrouwen op vergeving (Matth. 16:19) (Matth. 18:18) (Joh. 20:23). Want evenals de plicht van wederkerige vermaning en bestraffing wel aan alle Christenen is bevolen, maar toch in het bijzonder aan de dienaren is opgelegd, zo zien we, hoewel allen wederkerig moeten vertroosten en in het vertrouwen op Gods barmhartigheid versterken, toch dat juist de dienaren, opdat ze de consciëntiën zouden vergewissen van de vergeving der zonden, tot getuigen en borgen daarvan gesteld worden, zo dat van hen gezegd wordt, dat ze de zonden vergeven en de zielen ontbinden. Wanneer gij hoort, dat dit hun wordt toegekend, bedenk dan, dat het tot uw nut is. Laat dus een ieder van de gelovigen bedenken, dat dit zijn plicht is: indien hij persoonlijk zo beangst en gekweld wordt door het gevoel zijner zonden, dat hij zich slechts door de hulp van een ander kan redden, het middel niet te veronachtzamen, dat hem door de Heere wordt aangeboden, namelijk dat hij tot zijn verlichting gebruik maakt van bijzondere belijdenis bij zijn herder, en om troost te verkrijgen persoonlijk de hulp inroept van hem, wiens ambt het is en in 't openbaar en in 't bijzonder het volk Gods te troosten met de leer des evangelies. Maar men moet altijd deze matiging gebruiken, dat men, waar God niets zeker voorschrijft, de consciëntiën niet een zeker juk oplegt. Hieruit volgt, dat zulk een belijdenis vrij moet zijn, zodat ze niet van allen geëist wordt, maar slechts hun aangeprezen wordt, die begrijpen, dat zij haar nodig hebben. Bovendien moeten ook zij niet, die haar voor hun noodzaak gebruiken, door enig voorschrift gedwongen worden, om al hun zonden op te sommen, en ook niet door enige list daartoe gebracht worden, maar slechts voorzover zij menen, dat het in hun belang is, om een volkomen vrucht der vertroosting te verkrijgen. Deze vrijheid moeten trouwe herders de kerken niet alleen laten, maar haar ook beschermen en krachtig handhaven,

indien zij willen, dat hun dienst zonder tirannie en het volk zonder bijgelovigheid zal zijn.

Boek III hoofdstuk 4

Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening.

13. Over de andere vorm van belijdenis spreekt Christus bij Mattheüs (Matth. 5:23): "Indien gij uw gave offert op het altaar, en aldaar gedachtig wordt, dat uw broeder iets tegen u heeft, laat uw gave daar, en ga heen, en verzoen u eerst met uw broeder; en dan zult gij komen en uw gave offeren." Want zo moet de liefde, die door onze schuld verbroken is, weer hersteld worden, door de schuldige daad, die wij bedreven hebben, te erkennen en af te bidden. Onder deze soort valt de belijdenis van hen, die tot aanstoot van de ganse kerk gezondigd hebben. Want indien Christus de bijzondere ergernis van één mens zo belangrijk acht, dat Hij van de heilige verrichtingen allen afweert, die in enig opzicht jegens hun broederen gezondigd hebben, totdat ze door behoorlijke genoegdoening weer verzoend zijn: hoeveel te meer reden is er dan dat hij, die de kerk door een of ander slecht voorbeeld gekwetst heeft, haar door de erkenning van zijn schuld weer met zich verzoent. Zo is die Corinthiër weer in de gemeenschap opgenomen, toen hij zich gewillig aan de bestraffing onderworpen had (2 Cor. 2:6). Deze vorm van belijdenis is ook in de oude kerk geweest, zoals ook Cyprianus vermeldt. "Zij betonen boetvaardigheid," zegt hij, "op een bepaalde tijd; vervolgens komen zij tot belijdenis en ontvangen door de oplegging der handen van de bisschop en de geestelijkheid het recht der gemeenschap." Een andere manier of gedaante van belijdenis is aan de Schrift geheel onbekend. En het komt ons niet toe met nieuwe banden de consciëntiën te binden, welke Christus zeer gestreng verbiedt in dienstbaarheid te brengen. Intussen verzet ik mij er zo weinig tegen, dat de schapen zich voor hun herder stellen, zo dikwijls zij aan het Heilig Avondmaal willen deelnemen, dat ik zelfs wel zou willen, dat dit overal waargenomen werd. Want zij, die een bezwaarde consciëntie hebben, kunnen daaruit een buitengewone vrucht ontvangen; en zij, die vermaand moeten worden, geven zo gelegenheid tot vermaning; wanneer slechts tirannie en bijgeloof verre zijn.

Boek III hoofdstuk 4

Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening.

14. In die drie soorten van belijdenis heeft de sleutelmacht haar plaats, hetzij wanneer de gehele kerk door openbare bekentenis van haar zonden om vergeving bidt, hetzij wanneer een afzonderlijk persoon, die door een of ander in het oog lopend misdrijf algemene ergernis gegeven heeft, getuigt van zijn boetvaardigheid, hetzij wanneer iemand, die wegens de onrust zijner consciëntie de hulp van de dienaar nodig heeft, hem zijn zwakheid openbaart. Maar met het wegnemen der ergernis staat het anders: want ofschoon ook dan gezorgd wordt voor de vrede der consciëntie, is toch het voornaamste doel, dat, na wegneming van de haat, de harten door de band des vredes onder elkander verenigd worden. Maar die vrucht, over welke ik sprak, moet

allerminst versmaad worden, opdat wij met des te meer bereidwilligheid onze zonden mogen belijden. Want wanneer de gehele kerk als het ware voor Gods rechterstoel staat, zichzelf schuldig erkent en alleen tot Gods barmhartigheid haar toevlucht neemt, dan is het geen gewone of geringe troost daar aanwezig te hebben een afgezant van Christus, voorzien van een bevel tot verzoening, en van hem te horen, dat haar vergeving aangekondigd wordt. Hier wordt het nut der sleutelen terecht bewezen, wanneer dat gezantschap behoorlijk met passende orde en eerbied volbracht wordt. Evenzo, wanneer hij, die zich enigszins van de kerk vervreemd had, weer in de broederlijke gemeenschap wordt opgenomen na vergiffenis verkregen te hebben, hoe groot een weldaad is het dan, dat hij begrijpt, dat hem vergiffenis geschonken wordt door hen, tot wie Christus gezegd heeft (Matth. 18:18) (Joh. 20:23): "Wie gij op aarde de zonden vergeven zult hebben, die zullen ze vergeven zijn in de hemel." En niet minder doeltreffend en vruchtdragend is de bijzondere vergeving, wanneer ze gevraagd wordt door hen, die een buitengewoon middel nodig hebben tot verlichting van hun zwakheid. Want het gebeurt niet zelden, dat hij, die de algemene beloften hoort, welke voor de gehele vergadering der gelovigen bestemd zijn, desniettemin in enige twijfeling blijft, en nog een ongerust hart heeft, alsof hij de vergeving nog niet verkregen had. Indien dezelfde aan zijn herder de geheime wonde zijner ziel openbaart en het woord des evangelies in het bijzonder tot hem heeft horen richten: "Wees welgemoed, uw zonden zijn u vergeven" (Matth. 9:2), dan zal hij zijn gemoed versterken tot gerustheid en van de angst, waarvan hij eerst gloeide, bevrijd worden. Evenwel, wanneer over de sleutelen gehandeld wordt, moeten wij er altijd voor oppassen, dat we niet dromen van een of andere macht, die afgescheiden is van de prediking des evangelies. Op een andere plaats zal deze zaak wederom en dan uitvoeriger moeten worden uitgelegd, alwaar gehandeld zal worden over de regering der kerk; en daar zullen we zien, dat al het recht, hetwelk Christus aan zijn kerk gegeven heeft om te binden en te ontbinden, aan het Woord gebonden is. Maar dit is het meest waar in de bediening der sleutelen, welker gehele kracht daarin gelegen is, dat de genade des evangelies door hen, die de Heere geordineerd heeft, in het openbaar en in het bijzonder in de harten der gelovigen verzegeld wordt, en dat kan niet geschieden dan alleen door de prediking.

Boek III hoofdstuk 4

Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening.

15. Wat doen de Roomse theologen? Zij bepalen 1), dat alle personen van het mannelijk en vrouwelijk geslacht, zodra als zij tot de jaren des onderscheids gekomen zijn, tenminste eenmaal 's jaars al hun zonden zullen belijden aan hun eigen priester; en dat de zonde niet vergeven wordt, tenzij men een vast voornemen heeft opgevat om te biechten. En indien dat voornemen, wanneer men daartoe gelegenheid heeft, niet ten uitvoer gebracht wordt, dat er dan geen toegang tot het paradijs openstaat. En dat de priester de sleutelmacht heeft, om daardoor de zondaar te ontbinden of te binden, omdat niet tevergeefs is Christus' woord: "wat gij zult binden" enz. Over deze macht echter voeren ze onder elkaar een heftige strijd. Sommigen zeggen, dat er in wezen maar één enkele sleutel is, namelijk de macht om te binden en te ontbinden; dat er wel kennis vereist wordt tot goed gebruik, maar dat die slechts als bijkomstig is, en niet wezenlijk met die macht samenhangt. Anderen hebben, omdat ze zagen, dat dit een al

te onbeteugelde vrijheid was, twee sleutels opgesomd, namelijk de onderscheiding en de macht. Weer anderen hebben, daar ze zagen, dat door zulk een matigheid de slechtheid der priesters bedwongen werd, andere sleutels gesmeed, namelijk het gezag om te onderscheiden, hetwelk ze in het vaststellen zouden gebruiken en de macht die ze zouden uitoefenen in het tenuitvoerleggen van hun uitspraak, terwijl ze verder zeiden, dat de kennis daarbij komt als raadgever. Dat binden nu en ontbinden durven ze niet eenvoudig uitleggen als zonden vergeven en te niet doen; want zij horen de Heere uitroepen bij de profeet (Jes. 43:11,25): "Ik ben het, die uw ongerechtigheden uitdelg, Israël." Maar zij zeggen, dat het de priester toekomt uit te spreken, wie gebonden zijn of ontbonden, en te verklaren, wier zonden vergeven of gehouden zijn, en dat hij dat verklaart, of door de biecht, wanneer hij de zonden vergeeft of ze houdt, of door zijn uitspraak, wanneer hij uitsluit van of opneemt tot de gemeenschap der sacramenten. Eindelijk, wanneer zij begrijpen, dat zij uit deze strik nog niet los raken, daar hun altijd tegengeworpen kan worden, dat door hun priesters dikwijls onwaardigen gebonden en ontbonden worden, die daarom nog niet gebonden of ontbonden worden in de hemel, dan antwoorden ze, en dat is hun laatste toevlucht, dat het schenken der sleutelen met deze beperking aangenomen moet worden, dat Christus beloofd heeft, dat voor zijn rechterstoel goedgekeurd zal worden het vonnis van de priester, dat rechtvaardig uitgesproken is, naardat de verdiensten van de gebondene of ontbondene eisten. Verder, dat deze sleutels aan alle priesters door Christus gegeven zijn, welke aan hen door de bisschoppen bij hun bevordering tot hun waardigheid geschonken worden; maar dat het vrije gebruik slechts bij hen berust, die kerkelijke ambten waarnemen; dat bij uitgeslotenen en geschorsten die sleutels wel blijven, maar verroest en vastgebonden. En zij, die dit zeggen, zouden terecht voor bescheiden en matig gehouden kunnen worden in vergelijking met anderen, die op een nieuw aambeeld nieuwe sleutelen gesmeed hebben, door welke, naar zij leren, de schat der kerk toegesloten wordt, en die wij later te zijner plaatse zullen onderzoeken. 1} C. omnes utriusque sexus. De summa Trinit. et fide cathol. Besluit van Innoc. op het Later. conc. Ook vermeld door Lombard. Sent. IV, dist. 14, 2, en hist. 18, 2.

Boek III hoofdstuk 4

Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening.

16. Op ieder van deze punten zal ik met enige woorden antwoorden. Ik zwijg er voor 't ogenblik over, met welk recht of met welk onrecht zij de zielen der gelovigen door hun wetten vastsnoeren, want dat zal te zijner plaatse bezien worden. Maar dat ze een wet opleggen aangaande de opsomming van alle zonden, dat ze zeggen, dat de zonde niet vergeven wordt, tenzij onder de voorwaarde, dat er een vast voornemen is opgevat om te biechten, dat ze bazelen, dat er geen toegang tot het paradijs over is, indien de gelegenheid om te biechten verwaarloosd is: dat is op generlei wijze te dulden. Moeten alle zonden opgesomd worden ? Maar David, die bij zichzelf terdege (naar ik meen) had nagedacht over de belijdenis der zonden, riep toch uit (Ps. 19:13): "Wie zal de afdwalingen verstaan? reinig mij, Heere, van mijn verborgen afdwalingen." En elders (Ps. 38:5): "Mijn ongerechtigheden zijn over mijn hoofd gegaan, en als een zware last zijn zij voor mijn krachten te zwaar geworden." Ongetwijfeld begreep hij, hoe groot de afgrond onzer zonden was, hoe vele de gedaanten der misdaden zijn, hoeveel koppen deze slang droeg, en een hoe lange

staart zij nasleepte. Hij begaf zich dus niet tot het opmaken van een lijst, maar riep uit de diepte der ellenden tot de Heere: ik ben bedolven, begraven en gesmoord, de poorten der hel hebben mij omgeven, uw hand moge mij uittrekken, mij, die in een diepe put verzonken ben, die verga en sterf. Wie zou nu denken over een optelling zijner zonden, wanneer hij ziet, dat David het getal der zijne niet kan berekenen?

Boek III hoofdstuk 4

Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening.

17. Door deze marteling zijn meer dan wreed verscheurd de zielen van hen, die door enig besef van God getroffen werden. In het eerst riepen zij zichzelf tot berekening, zij kloofden de zonden tot armen, tot takken, tot twijgen, tot bladeren, naar het voorschrift der priesters; dan wogen ze de hoedanigheden, de hoegrootheden, en de omstandigheden. En de zaak vorderde wel een weinig. Maar toen ze verder voortgegaan waren, was het overal hemel, en overal zee, geen haven, geen rustplaats. Hoe meer zonden ze gepasseerd waren, des te groter hoop deed zich aan hun ogen voor; ja zij rezen op als hoge gevaarten, en geen enkele verwachting vertoonde zich om tenminste na lange omwegen te ontkomen. Dus bleven zij steken tussen het heilige en de bezwaren, en eindelijk was er geen andere uitkomst meer dan wanhoop. Daar hebben die wrede beulen, om de wonden te helen, die ze geslagen hadden, sommige geneesmiddelen aangewend: namelijk, dat ieder moest doen, wat hij kon. Maar nieuwe zorgen kwamen weer storen, ja nieuwe martelingen stroopten de arme zielen: ik heb er niet genoeg tijd aan besteed, ik heb er mij niet met de nodige inspanning op toegelegd, veel heb ik door onachtzaamheid overgeslagen, en de vergeetachtigheid, die uit zorgeloosheid voortkomt, is niet te verontschuldigen. Nog andere kruiden werden aangebracht, die dergelijke smarten verzachtten: doe boete van uw onachtzaamheid, als die boete maar niet traag is, zal ze u vergeven worden. Maar dat alles kan wonden niet sluiten en het is niet zozeer verlichting van het kwaad, als wel vergif met honing bestreken, opdat het niet door zijn bitterheid de eerste smaak kwetse, maar tot in het binnenste doordringe, voordat het gevoeld wordt. Steeds drukt dat vreselijke woord en klinkt in de oren: "belijd al uw zonden"; en deze huivering kan niet gestild worden dan door een vaste troost. Laat de lezers hier eens bedenken, in hoeverre het mogelijk is de daden van een geheel Jaar na te rekenen, en na te gaan wat ze op iedere dag afzonderlijk voor zonde bedreven hebben: daar de ervaring een ieder overtuigt, dat, wanneer de zonden van slechts één dag des avonds onderzocht moeten worden, de herinnering het begeeft: zulk een schare en verscheidenheid van zonden biedt zich aan. Immers ik spreek niet van grove en afgestompte huichelaars, die, wanneer ze drie of vier van de ernstigste zonden hebben opgemerkt, menen, dat ze klaar zijn, maar van oprechte dienaren Gods, die, na het onderzoek gehouden te hebben en gezien te hebben, dat ze bedolven zijn, daaraan nog toevoegen het woord van Johannes (1 Joh. 3:20): "Indien ons hart ons veroordeelt, God is meerder dan ons hart" en zo bevreesd worden op het zien van die rechter, wiens kennis ons besef verre te boven gaat.

Boek III hoofdstuk 4

Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening.

18. En dat een goed deel der wereld in zulk een verzachting, waardoor een zo dodelijk gif getemperd werd, rust gevonden heeft, is niet geschied, omdat men geloofde, dat Gode voldoening geschonken was, of dat men ook voor zichzelf voldaan was, maar opdat men, alsof men midden op zee een anker uitgeworpen had, een weinig van de vaart zou rusten, of als een moede en uitgeputte reiziger op de weg zich een weinig zou neerleggen. Ik geef me geen moeite om de juistheid hiervan aan te tonen. Want ieder kan voor zich zijn eigen getuige zijn. Ik zal in hoofdzaak zeggen, wat dat voor een wet geweest is. In de eerste plaats is ze eenvoudigweg onmogelijk. Dus kan ze niet anders dan verderven, verdoemen, verwarren, tot ondergang en wanhoop voeren. Vervolgens leidt ze de zondaren van het werkelijk besef hunner zonden af en maakt ze tot huichelaars, die God en zichzelf niet kennen. Immers, terwijl ze geheel in beslag genomen worden door de optelling hunner zonden, vergeten ze intussen die heimelijke poel van zonden, hun verborgen ongerechtigheden, en inwendige vuilheden, door welke te kennen zij het meest hun ellende moesten overwegen. Maar de allerzekerste regel der belijdenis zou zijn, te bekennen en te erkennen, dat de afgrond van ons kwaad zo groot is, dat hij ook ons besef te boven gaat. Naar deze regel zien we, dat de belijdenis van de tollenaar is ingericht: "Here, wees mij, zondaar, genadig." Alsof hij zeide: zo groot als ik ben, ben ik geheel zondaar, en ik kan de grootheid mijner zonden noch met mijn geest, noch met mijn tong voldoende uitdrukken: moge de afgrond uwer barmhartigheid deze afgrond der zonde verslinden. Wat, zult ge zeggen, moeten dan de zonden niet afzonderlijk beleden worden ? Is dan geen belijdenis aangenaam voor God, dan die in deze woorden besloten is: ik ben een zondaar? Ja, wij moeten veeleer ons best doen om, voorzover we kunnen, ons ganse hart uit te storten voor de Heere, en niet alleen met één woord erkennen, dat we zondaars zijn, maar waarlijk en van harte bekennen, dat we het zijn, met onze ganse gedachte overwegen, hoe groot en hoe velerlei de smet der zonde is; niet alleen dat wij onrein zijn, maar ook hoedanig en hoe groot onze onreinheid is en in hoevele opzichten zij zich vertoont; niet alleen dat wij schuldenaars zijn, maar ook met hoe grote schulden wij bezwaard en door hoeveel schuldposten wij gebonden zijn; niet alleen, dat wij gewond zijn, maar ook door hoeveel en hoe dodelijke slagen wij gewond zijn. Maar wanneer de zondaar zich door deze monstering geheel voor God heeft uitgestort, dan moet hij ernstig en oprecht bedenken, dat er nog meer over is, en dat de schuilhoeken zijner zonden te diep zijn, dan dat hij ze geheel zou kunnen doorzoeken. En zo moet hij met David (Ps. 19:13) uitroepen: "Wie verstaat zijn afdwalingen? reinig mij, Heere, van mijn verborgen afdwalingen." Verder, dat zij verzekeren, dat de zonden niet vergeven worden, indien niet een vast voornemen tot belijden opgevat is, en dat de poort van het paradijs gesloten is voor hem, die de hem geboden gelegenheid om te biechten veronachtzaamd heeft, het is er verre vandaan, dat wij hun dit zouden toegeven. Want de vergeving der zonden is nu niet een andere dan ze altijd geweest is. Van allen, van wie men leest, dat ze vergeving der zonden van Christus ontvangen hebben, leest, men niet, dat ze in de oren van enige priester gebiecht hebben. En zij konden voorwaar ook niet biechten, daar er geen biechtpriesters waren en ook de biecht zelf niet. En vele eeuwen daarna heeft men niet gehoord van deze biecht, gedurende welke tijd de zonden zonder deze voorwaarde vergeven werden. Maar om niet, alsof het een

twijfelachtige zaak betrof, langer te strijden: het Woord Gods, dat in eeuwigheid blijft, is duidelijk: "Zo dikwijls een zondaar zal zuchten, zal ik al zijn ongerechtigheden niet gedenken" (Ez. 18:21). Wie aan dit woord iets durft toe te voegen, bindt de zonden niet, maar de barmhartigheid des Heeren. Want dat ze beweren, dat geen oordeel geveld kan worden, tenzij men van de zaak kennis genomen heeft, daarvan ligt de oplossing voor de hand, dat zij, die door zichzelf tot rechters aangesteld zijn, zich dit zo maar aanmatigen. En 't is wonderlijk, dat zij zich zo zorgeloos beginselen smeden, die niemand met gezond verstand zal toelaten. Zij roemen, dat hun het ambt van binden en ontbinden is opgedragen, alsof het een soort van rechtspraak was, die toegekend was aan een rechtbank. Verder, dat dit recht de apostelen onbekend geweest is, roept hun ganse leer uit. En vast te weten of de zondaar ontbonden wordt, komt de priester niet toe, maar Hem, van wie de vergeving gevraagd wordt; want nooit kan hij, die de biecht hoort, weten, of de opsomming juist en volkomen is. Zo zou er geen vergeving zijn, dan een, die beperkt was tot de woorden van hem, die geoordeeld moet worden. Daarbij komt, dat de gehele ontbinding berust op het geloof en de boetvaardigheid: welke beide zaken zich onttrekken aan de kennisneming van een mens, wanneer over de ander een oordeel uitgesproken moet worden. Hieruit volgt dus, dat de zekerheid van het binden en ontbinden niet onderworpen wordt aan het oordeel van een aardse rechter; want de dienaar des Woords kan, als hij zijn ambt naar behoren vervult, slechts voorwaardelijk vrijspreken; maar dat dit: "wier zonden gij vergeeft enz." gezegd wordt ter wille van de zondaren, opdat ze niet twijfelen, dat de vergeving, die naar Gods bevel en door zijn stem beloofd wordt, in de hemelen van kracht zal zijn.

Boek III hoofdstuk 4

Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening.

19. Het is dus geen wonder, dat wij die oorbiecht, een zaak, die zo verderfelijk en in zo menig opzicht schadelijk is voor de kerk, veroordelen en weggenomen begeren te zien. Indien ze op zichzelf een onverschillige zaak was, wie zou dan niet, daar ze toch geen nut heeft en geen vrucht afwerpt, en oorzaak geboden heeft tot zoveel goddeloosheden, heiligschennis en dwalingen, oordelen, dat ze terstond moet worden afgeschaft? Zij sommen wel enige nuttigheden op, die ze als zeer vruchtdragend voorstellen, maar die zijn of verzonnen, of van geheel geen belang. Alleen één ding prijzen ze in het bijzonder aan, namelijk, dat de schaamte van de biechteling een ernstige straf is, waardoor de zondaar voor het vervolg voorzichtiger wordt en Gods wraak voorkomt, doordat hij zichzelf straft. Alsof wij een mens niet door een voldoende schaamte vernederen, wanneer wij hem roepen tot de hoogste hemelse vierschaar, tot het gerechtelijk onderzoek, bedoel ik, van God. Het is voorwaar een uitnemende vordering, indien wij uit schaamte voor één mens ophouden te zondigen en ons niet schamen God te hebben tot een getuige van ons kwaad geweten! Trouwens ook dit is geheel en al vals. Want men kan overal zien, dat door geen enkele zaak een grotere brutaliteit of vermetelheid om te zondigen ontstaat, dan wanneer de mensen, na aan de priester gebiecht te hebben, menen hun mond te kunnen afwissen en te zeggen: ik heb niets gedaan. En zij worden niet alleen het hele jaar door stoutmoediger om te zondigen, maar, voor de overige tijd van het jaar zonder zorg aangaande de biecht, zuchten zij nooit tot God, keren zij nooit tot zichzelf in, maar

stapelen zonden op zonden, totdat ze alle zonden, naar ze menen, tegelijkertijd uitspuwen. En wanneer ze die uitgespuwd hebben, schijnt het hun toe, dat ze van hun last verlost zijn, en dat ze het oordeel van God hebben weggenomen, dat ze aan de priester hebben overgelaten, en dat ze God er toe gebracht hebben hun zonden te vergeten, wanneer ze die de priester bekend gemaakt hebben. Verder, wie ziet vol vreugde de dag van de biecht naderen? Wie gaat met vurig gemoed tot de biecht over? en komt niet veeleer onwillig en als een tegenstrevende, alsof hij met verwrongen hals naar de kerker gesleurd wordt? Behalve misschien de priesters zelf, die door de wederkerige verhalen van hun wandaden, als door grappige fabelen, elkaar vol genot vermaken. Ik zal niet veel papier bekladden met het verhalen van monsterachtige gruwelijkheden, waarvan de oorbiecht wemelt. Ik zeg slechts: indien die heilige man niet onberaden gedaan heeft, die wegens één gerucht van hoererij de biecht uit zijn kerk, of liever uit de herinnering der zijnen weggenomen heeft, worden wij tegenwoordig door talloze ontuchtigheden, echtbreuken, bloedschendingen en koppelarijen vermaand, wat te doen staat.

Boek III hoofdstuk 4

Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening.

20. Dat de voorstanders van de biecht hierbij wijzen op de sleutelmacht en daarop de voorsteven, zoals zij zeggen, en de achtersteven van hun rijk doen rusten: we moeten eens zien welke kracht daaraan moet worden toegekend. Zijn dan, zo zeggen ze, de sleutels zonder reden gegeven? Is er dan zonder reden gezegd: "Alwat gij ontbinden zult op de aarde, zal ook in de hemel ontbonden zijn"? Verijdelen wij dan het woord van Christus ? Ik antwoord, dat er een ernstige oorzaak was, waarom de sleutels gegeven werden, zoals ik kort te voren uiteengezet heb en wederom duidelijker zal leren, wanneer over de ban gehandeld wordt. Maar wat, wanneer ik met één slag al dergelijke vragen van hen van hun houvast beroof door te zeggen, dat de priesters niet de plaatsvervangers noch de opvolgers der apostelen zijn? Maar ook dit zal elders moeten behandeld worden; nu zeg ik, dat ze uit datgene, waarmee zij zich het meest willen versterken, een stormram maken, waardoor al hun versterkingen ternedergeworpen worden. Want Christus heeft niet eerder de apostelen de macht gegeven om te binden en te ontbinden dan Hij hen met de Heilige Geest begiftigd heeft. Ik zeg dus dat aan niemand de sleutelmacht toekomt, die niet eerst de Heilige Geest ontvangen heeft. Ik zeg, dat niemand de sleutelen kan gebruiken, tenzij de Heilige Geest voorgaat en leert, en zegt, wat gedaan moet worden. Zij bazelen, dat ze de Heilige Geest hebben, maar zij loochenen het metterdaad, tenzij ze zich wellicht verbeelden, dat de Heilige Geest een ijdele en nietswaardige zaak is, zoals ze zich inderdaad verbeelden: maar hun zal geen geloof geschonken worden. En met dit geschut worden ze in het algemeen omgeworpen, namelijk dat men, van welke deur ze ook roemen de sleutel te hebben, hun altijd moet vragen of ze de Heilige Geest hebben, die de beschikker en bestuurder der sleutelen is. Indien ze antwoorden, dat ze Hem hebben, moet men hen wederom ondervragen of de Heilige Geest kan dwalen. Dat zullen ze niet uitdrukkelijk durven zeggen, al geven ze het zijdelings door hun leer te kennen. Dan zal dus de gevolgtrekking gemaakt moeten worden, dat geen priesters de sleutelmacht hebben, daar ze overal zonder onderscheid ontbinden, wat de Heere gebonden had willen hebben, en binden wat Hij had bevolen te ontbinden.

Boek III hoofdstuk 4

Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening.

21. Wanneer ze zien, dat.ze door zeer duidelijke bewijzen overtuigd worden, dat ze waardigen en onwaardigen zonder onderscheid ontbinden en binden, matigen ze zich de macht aan zonder kennis der zaak. En ofschoon ze niet durven ontkennen, dat tot een goed gebruik kennisneming vereist wordt, schrijven ze toch, dat de macht ook aan kwade uitdelers overgegeven is. En toch, dit is de macht: al wat gij zult binden of ontbinden op aarde, zal in de hemelen gebonden of ontbonden zijn. Dus of de belofte van Christus moet liegen, of zij, die met deze macht zijn toegerust, binden en ontbinden op juiste wijze. En zij kunnen ook niet als uitvlucht zeggen, dat Christus' woorden bepaald worden naar de verdiensten van hem, die gebonden of ontbonden wordt. En wij erkennen ook, dat slechts zij gebonden en ontbonden kunnen worden, die verdienen gebonden of ontbonden te worden. Maar de verkondigers van het evangelie en de kerk hebben het Woord om daarmee deze waardigheid te meten. Met dit Woord kunnen de verkondigers van het evangelie aan allen de vergeving der zonden in Christus beloven door het geloof, en zij kunnen de verdoemenis uitroepen tegen allen en over allen, die Christus niet omhelzen. Met dit Woord verklaart de kerk, dat hoereerders, overspelers, dieven, moordenaars, gierigaards en ongerechtigen geen deel hebben in het Rijk Gods (1 Cor. 6:9); en zulken bindt ze met zeer vaste banden. Door hetzelfde Woord ontbindt ze hen, die ze vertroost, wanneer ze tot bekering komen. Maar wat zal dat voor een macht zijn, niet te weten, wat gebonden of ontbonden moet worden? En niet te kunnen binden of ontbinden, indien men dat niet weet? Waarom zeggen ze dan, dat zij ontbinden door het hun gegeven gezag, daar de ontbinding onzeker is? Waartoe dient ons deze ingebeelde macht, indien ze geen nut heeft ? En dit heb ik reeds gewonnen, dat er of geen nut is, of dat het zo onzeker is, dat het voor geen nut geacht moet worden. Want daar ze erkennen, dat er een goed deel der priesters is, die de sleutelen niet naar behoren gebruiken, en dat de macht zonder wettig gebruik zonder uitwerking is, wie zal mij dan doen geloven, dat hij, door wie ik ontbonden word, een goed bedienaar der sleutelen is ? Indien hij een kwaad bedienaar is, wat heeft hij dan anders dan deze waardeloze bediening: wat in u gebonden of ontbonden moet worden, weet ik niet, daar ik het recht gebruik der sleutelen mis maar indien gij het verdient, ontbind ik u. Maar evenveel zo ook kunnen doen, ik zeg niet een leek (want dat zouden ze niet met rustige oren verdragen) maar een Turk, of de duivel. Want dit betekent hetzelfde als te zeggen: ik heb het Woord Gods niet, dat een vaste regel is om te ontbinden; maar mij is het gezag gegeven om u te ontbinden, als uw verdiensten van die aard zijn. Wij zien dus, wat zij op het oog hebben, toen ze verklaarden, dat de sleutels zijn het gezag om te onderscheiden en de macht om het vonnis ten uitvoer te leggen; dat de kennisneming daarbij komt als raadgever, en als raadgever dient tot het goed gebruik. Zij wilden namelijk naar hun lusten, ongebonden, zonder God en Zijn Woord regeren.

Boek III hoofdstuk 4

Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening.

22. Indien iemand hiertegen inbrengt, dat de wettige dienaren van Christus niet minder onzeker zullen zijn in hun bediening, omdat de ontbinding, die van het geloof afhankelijk is, altijd twijfelachtig zal zijn; vervolgens dat de zondaren geen of een onbetekenende troost zullen hebben, daar de dienaar zelf, die niet een geschikt rechter is over hun geloof, van hun ontbinding niet zeker is: dan ligt de oplossing voor de hand. Want zij zeggen, dat door de priester slechts de zonden vergeven worden, waarvan hij zelf kennis genomen heeft. Zo hangt volgens hen de vergeving af van het oordeel des priesters. En indien die niet met verstand onderscheidt, wie vergeving waardig zijn, is de gehele handeling ijdel en vergeefs. Kortom de macht, waarover zij spreken, is een rechtspraak, verbonden met een onderzoek, aan hetwelk de vergeving en de ontbinding gebonden wordt. In dit stuk vindt men niets, dat vast is; ja het is een diepe afgrond; want wanneer de biecht niet volkomen is, is ook de hoop op vergeving verminkt. Vervolgens moet ook de priester zelf wel in onzekerheid blijven, daar hij niet weet, of de zondaar zijn zonden te goeder trouw opsomt, en ten slotte is (gezien de onwetendheid en onervarenheid der priesters) het grootste deel van hen tot het uitoefenen van dit ambt niet geschikter dan een schoenmaker tot het bebouwen van het land; en bijna alle anderen moeten zichzelf terecht verdacht voorkomen. Hieruit komt dus de onzekerheid en twijfelachtigheid van de pauselijke ontbinding voort, dat ze willen, dat die haar fundament heeft uit de persoon van de priester; en dat niet alleen, maar ook uit de kennisneming, zodat hij alleen over aangebrachte, onderzochte en aldus bevonden zaken oordeelt. Verder, indien men aan die goede leraren vraagt, of de zondaar met God verzoend wordt, wanneer sommige zonden vergeven zijn, dan zie ik niet, wat ze moeten antwoorden, anders dan dat ze gedwongen worden te erkennen, dat al wat de priester uitspreekt aangaande het vergeven der zonden, die hij heeft horen opsommen, onvruchtbaar is, zolang de andere zonden niet aan de schuld ontnomen worden. En welk een verderfelijke angstigheid aan de kant van de biechteling de consciëntie gebonden houdt, blijkt hieruit, dat hij, terwijl hij steunt op de discretie van de priester, zoals zij zeggen, niets uit Gods Woord kan vaststellen. Van al deze ongerijmdheden is de leer, die wij leren, vrij en verschoond. Want de ontbinding geschiedt met deze voorwaarde, dat de zondaar vertrouwt, dat God hem genadig is, als hij maar oprecht in de offerande van Christus verzoening zoekt en berust in de hem aangeboden genade. Zo kan hij niet dwalen, die als in het ambt van heraut verkondigt, wat hem uit Gods Woord gezegd is. En de zondaar kan een vaste en duidelijke ontbinding ontvangen, wanneer die eenvoudige voorwaarde er bij gesteld wordt aangaande het omhelzen van de genade van Christus, naar die algemene regel van de Meester zelf, die in het pausdom goddeloos versmaad is: "U geschiede naar uw geloof" (Matth. 9:29).

Boek III hoofdstuk 4

Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening.

23. Hoe dwaas zij dooreenhalen, wat de Schrift over de sleutelmacht leert, heb ik beloofd elders te zullen zeggen en daarvoor zal een geschikter gelegenheid zijn bij het behandelen van de regering der kerk. Toch mogen de lezers bedenken, dat verkeerdelijk tot de geheime oorbiecht verdraaid wordt, wat door Christus deels over de prediking van het evangelie, deels over de ban gezegd is. Wanneer ze daarom voorwerpen, dat het recht om te ontbinden de apostelen gegeven is, opdat de priesters dat zouden uitoefenen door de zonden, die hun beleden zijn, te vergeven, dan is het duidelijk, dat ze een vals en nietswaardig beginsel nemen; want de ontbinding, die het geloof dient, is niets anders dan een getuigenis der genade, genomen uit de onverdiende belofte van het evangelie; maar de andere ontbinding, die samenhangt met de kerkelijke tucht, heeft niets te maken met de geheime zonden, maar strekt meer tot een voorbeeld, opdat de openbare ergernis der kerk worde weggenomen. En dat ze van hier en van daar getuigenissen samenrapen, om daarmee te bewijzen, dat het niet voldoende is of alleen aan God, of aan leken de zonden te belijden, indien de priester er geen kennis van neemt, dat is een walgelijke en schandelijke ijver van hen. Want indien de vaderen ooit de zondaren aanraden om zich bij hun herder te ontlasten, kan dat niet verstaan worden van het opsommen der zonden, dat toen niet in gebruik was. Vervolgens, slinks als Lombardus en dergelijken waren, schijnen zij met opzet zich te hebben onderworpen aan vervalste boeken, om door de uiterlijke schijn daarvan de eenvoudigen te bedriegen. Zij erkennen wel terecht, dat, daar de ontbinding altijd de boetvaardigheid begeleidt, er eigenlijk geen band blijft, wanneer iemand door boetvaardigheid geraakt is, ofschoon hij nog niet gebiecht heeft, en dat daarom de priester dan niet zo zeer de zonden vergeeft, alswel uitspreekt en verklaart, dat ze vergeven zijn. Trouwens met het woord verklaren doen ze een grove dwaling binnendringen, doordat ze een ceremonie stellen in de plaats van de leer. En dat ze daarbij voegen, dat ten overstaan van de kerk ontbonden wordt hij, die reeds voor God vergeving ontvangen had, daarin betrekken ze ten onrechte op het bijzonder gebruik van een ieder datgene, wat, naar we reeds zeiden, bestemd is voor de algemene tucht, wanneer de ergernis van een ernstiger en bekende schuld moet worden weggenomen. Maar een weinig later werpen ze deze matigheid weg en verderven haar door een andere wijze van vergeven daaraan toe te voegen: namelijk die met oplegging van straf en voldoening. En daarin kennen zij aan hun offeranden toe het recht om in tweeën te delen, wat God overal ons als geheel beloofd heeft. Want daar Hij alleen boetvaardigheid en geloof eist, is deze verdeling of beperking door en door heiligschennend. Want het betekent evenveel alsof de priester, in de persoon van een tribuun tegenover God tussenbeide kwam en niet wilde dulden, dat God door zijn loutere milddadigheid iemand tot genade aanneemt dan hem, die voor de tribunenzetel zich ter aarde geworpen heeft en daar gestraft is.

Boek III hoofdstuk 4

Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening.

24. De gehele hoofdzaak komt hierop neer: dat, indien ze God willen maken tot de auteur van de verzonnen biecht, hun ijdelheid bewezen wordt; gelijk ik hen als vervalsers heb aangewezen in de weinige plaatsen, die ze aanhalen. En daar het openbaar is, dat het een door mensen opgelegde wet is, zeg ik, dat het een tirannieke wet is en een, die uitgevaardigd is met verongelijking van God, die de consciëntiën

bindt aan zijn Woord, en wil, dat ze vrij zijn van de heerschappij der mensen. Verder, wanneer ter verkrijging van vergiffenis de noodzakelijkheid voorgeschreven wordt van die zaak, waarvan God heeft gewild, dat ze vrij zou zijn, zeg ik, dat het een heel onverdragelijke heiligschennis is: want niets is Gode meer eigen, dan de zonden te vergeven en daarin is voor ons de zaligheid gelegen. Bovendien heb ik aangetoond, dat deze tirannie eerst ingevoerd is, toen de wereld door een schandelijke onkundigheid onderdrukt was. Daarenboven heb ik doen zien, dat het een verderfelijke wet is, die de ongelukkige zielen of in wanhoop stort, waar vreze Gods is, of, waar zorgeloosheid is, die met ijdele verleiding streelt, ze nog meer afstompt. Ten slotte heb ik uiteengezet, dat, welke verzachtingen ze ook aanbrengen, die nergens anders toe dienen, dan om de zuivere leer te omwikkelen, te verduisteren en te bederven en hun goddeloosheden met opsmukkende kleuren te bedekken.

Boek III hoofdstuk 4

Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening.

25. De derde plaats in de boetedoening kennen zij toe 1) aan de voldoening, en wat ze daarover wauwelen, kan met één woord weerlegd worden. Zij zeggen, dat het voor iemand, die boete doet niet voldoende is zich te onthouden van de vorige zonden en zijn leven te beteren, tenzij hij voor de bedreven zonden God voldoening schenkt. En dat er veel hulpmiddelen zijn, waarmee we de zonden kunnen afkopen: tranen, vasten, offers en werken der liefde. Dat men daarmee de Heere gunstig stemmen, de schulden van Gods gerechtigheid betalen, de zonden goedmaken en de vergiffenis verdienen moet. Want dat Hij, ofschoon Hij door de mildheid zijner barmhartigheid de schuld vergeven heeft, toch de straf houdt door de tuchtoefening zijner rechtvaardigheid, en dat deze straf het is, die door genoegdoeningen moet afgekocht worden. Toch komt dit alles in hoofdzaak hierop neer, dat wij wel van Gods zachtmoedigheid vergiffenis van zonden ontvangen, maar door tussenkomst van de verdienste der werken, waardoor de schuld der zonden vergoed en de aan Gods rechtvaardigheid verschuldigde genoegdoening betaald wordt. Tegenover zulke leugens stel ik de onverdiende vergeving der zonden, die zo duidelijk als iets in de Schrift verkondigd wordt (Jes. 52:3) (Rom. 5:8) (Col. 2:13) e.v. (Tit. 3:5). In de eerste plaats, wat is vergeving anders dan een gave van louter milddadigheid? Want men zegt niet, dat een schuldeiser kwijtscheldt, die door een kwitantie betuigt, dat het geld hem toegeteld is, maar een, die zonder betaling, uit eigen beweging, door zijn weldadigheid de naam van de schuldenaar schrapt. Waarom verder wordt er bij gevoegd "om niet" anders dan om elke gedachte aan voldoening weg te nemen ? Met welk een brutaliteit richten zij dus nog hun voldoeningen op, die door een zo krachtige bliksemstraal ternedergeworpen worden ? Wat ? Wanneer de Heere door Jesaja (Jes. 43:25) uitroept: "Ik ben het, Ik ben het, die uw overtredingen uitdelg om Mijnentwil, en ik zal uwer zonden niet gedenken", verkondigt Hij daarmede niet duidelijk, dat Hij de oorzaak en het fundament der vergeving alleen aan zijn goedheid ontleent? Bovendien, wanneer de gehele Schrift Christus getuigenis geeft, dat de vergeving der zonden door zijn naam moet ontvangen worden (Hand. 10:43), sluit zij dan niet alle andere namen uit ? Hoe leren ze dan, dat die op grond van de voldoeningen verkregen wordt ? En laat hen niet ontkennen, dat zij dit aan de voldoeningen toeschrijven, ook indien die als hulpmiddelen tussenbeide komen. Want als de Schrift zegt: "door de naam van

Christus", dan verstaat zij daaronder, dat wij niets aanbrengen, dat wij niets, dat van ons is, voorwenden, maar alleen steunen op Christus' verdienste. Evenals Paulus (2 Cor. 5:19), wanneer hij zegt, dat God de wereld met zich in Christus verzoenende was, om Zijnentwil de mensen hun zonden niet toerekenende, daaraan terstond de wij ze en de reden toevoegt, namelijk omdat Hij voor ons zonde geworden is, die zonder zonde was.

1} Sent.IV, dist.10, c.4 c. Non sufficilt; de poenit.cap.medio,eadem dist.c. Nullus,ead.dist.

Boek III hoofdstuk 4

Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening.

26. Maar, verkeerd als ze zijn, zeggen zij, dat de vergeving der zonden en de verzoening eenmaal geschieden, wanneer wij door Christus in de doop in de genade Gods worden aangenomen; dat men na de doop weer moet opstaan door de voldoeningen; dat het bloed van Christus geen voordeel brengt, dan voorzover het door de sleutelen der kerk wordt uitgedeeld. En ik spreek niet over een twijfelachtige zaak, daar ze hun onzuiverheid in de duidelijkste geschriften hebben bekend gemaakt; en niet een of twee, maar alle Scholastieken tezamen. Want nadat hun meester 1) beleden heeft, dat Christus aan het hout de straf der zonden betaald heeft, verbetert hij die uitspraak door er terstond deze uitzondering bij te voegen, dat in de doop alle tijdelijke straffen der zonden vergeven worden, maar dat die na de doop door de weldaad der boetedoening verminderd worden: zodat op die wijze het kruis van Christus en onze boetedoening samenwerken. Maar geheel anders zegt Johannes: "Indien iemand gezondigd heeft, wij hebben een Voorspraak bij de Vader, Jezus Christus, en Hij is een verzoening voor onze zonden" (1 Joh. 2:1). "Ik schrijf u, kinderkens, want de zonden worden u vergeven om zijns naams wil" (1 Joh. 2:12). Voorzeker, hij spreekt tot de gelovigen, en terwijl hij hun Christus voorstelt als een verzoening der zonden, toont hij aan, dat er geen andere voldoening is, waardoor de gekwetste God kan gunstig gestemd of verzoend worden. Hij zegt niet: eenmaal is God door Christus met u verzoend, nu moet gij andere middelen zoeken; maar hij maakt Hem tot een eeuwige Voorspraak, die door zijn tussenkomst ons steeds in de genade des Vaders herstelt, tot een eeuwige verzoening, waardoor onze zonden verzoend worden. Want dit is eeuwig waar, wat de andere Johannes zeide: zie het Lam Gods, dat de zonden der wereld wegneemt (Joh. 1:29). Hij, zeg ik, neemt ze weg, niet een ander; dat is, daar Hij alleen het Lam Gods is, is ook Hij alleen de voldoening. Want daar het recht en de macht om te vergeven eigenlijk aan de Vader toekomt, wanneer Hij van de Zoon wordt onderscheiden, zoals we reeds zagen, wordt Christus hier in een andere graad geplaatst, namelijk dat Hij door de straf, die ons toekwam, op zich te laden, onze schuld voor Gods oordeel teniet gedaan heeft. En daaruit volgt, dat wij niet anders deelgenoten zullen zijn aan de door Christus volbrachte verzoening, dan wanneer hij Hem de eer berust, welke zij, die God trachten te verzoenen door hun vergeldingen, voor zich roven.

1} Libr. 111, sent., dist. 9.

Boek III hoofdstuk 4

Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening.

27. En hier moet men twee dingen overwegen, namelijk, dat Christus zijn eer gaaf en ongeschonden houde, en dat de consciëntiën, gerust omtrent de vergeving der zonde, vrede hebben bij God. Jesaja zegt (Jes. 53:4,6), dat de Vader ons aller ongerechtigheden gelegd heeft op de Zoon, opdat wij door zijn wonden genezen zouden worden. En Petrus, dit met andere woorden herhalend, zegt (1 Petrus 2:24), dat Christus in zijn lichaam onze zonden gedragen heeft op het hout. Paulus schrijft (Rom. 8:3), dat de zonden veroordeeld is in zijn vlees, toen Hij voor ons zonde geworden is : dat is, dat de kracht en de vloek der zonde in zijn vlees gedood is, toen Hij tot een slachtoffer gegeven is, opdat daarop de gehele zwaarte onzer zonden, met haar vervloeking en verfoeiing, met het vreselijk oordeel Gods, en de verdoemenis des doods geworpen zou worden. Hier hoort men geenszins van die beuzelarijen : dat na de beginzuivering niemand van ons de uitwerking van Christus' lijden bemerkt dan naar de mate van genoeg doende boete ; maar tot de enige voldoening van Christus worden wij, zo dikwijls als wij gevallen zijn, geroepen. Stel u nu hun verderfelijke dwaasheden voor. Namelijk dat de genade Gods alleen in de eerste vergeving der zonden werkt; dat, indien wij later in zonde vallen, onze werken medewerken tot het verkrijgen van de tweede vergeving. Indien dit plaats heeft, blijft dan wat boven aan Christus toegekend is, voor Hem ongeschonden? Welk een ontzaglijk verschil is hier tussen, dat onze ongerechtigheden op Christus gelegd zijn om in Hem verzoend te worden, en dat ze door onze werken verzoend worden ; dat Christus de verzoening is voor onze zonden, en dat God door de werken verzoend moet worden. Indien het gaat om het tot vrede brengen der consciëntie, wat zal dat voor een tot vrede brengen zijn, als ze hoort, dat de zonden vergeven worden door voldoening? Wanneer zal eindelijk de maat der voldoening voor haar vast kunnen staan ? Dus zal ze altijd twijfelen of ze overtuigd kan zijn, dat God haar genadig is, altijd zal ze vrezen, altijd huiveren. Want zij, die gerust zijn in kleine voldoeninkjes, taxeren Gods oordeel met te veel minachting en overwegen te weinig, hoe groot de zwaarte der zonde is, zoals wij elders zullen zeggen. En ook al gaven wij hun toe, dat enige zonden door een juiste genoegdoening verzoend worden, wat zullen zij dan nog doen, waar ze door zoveel zonden overstelpt worden, tot wier genoegdoening geen honderd levens, ook al werden die daaraan geheel besteed, voldoende zouden kunnen zijn? Daar komt bij, dat alle plaatsen, waar de vergeving der zonden verzekerd wordt, niet betrekking hebben op hen, die het eerste onderricht krijgen, maar op de wedergeboren kinderen Gods, en hen die lange tijd in de schoot der kerk gevoed zijn. Die boodschap, welke Paulus zo heerlijk uitspreekt (2 Cor. 5:20):" Ik bid u in de naam van Christus, laat u met God verzoenen", wordt niet gericht tot hen, die buiten zijn, maar tot hen, die al lang wedergeboren waren. En toch laat hij de voldoeningen varen en verwijst hen naar het kruis van Christus. Zo wanneer hij schrijft aan de Colossenzen (Col. 1:20), dat Christus door het bloed des kruises tot vrede gebracht heeft wat in de hemel of op aarde is, dan beperkt hij dit niet tot het ogenblik, waarop wij in de kerk opgenomen worden, maar strekt het uit tot de ganse loop. En dat blijkt gemakkelijk uit het tekstverband, waar hij zegt, dat de gelovigen verlossing hebben door het bloed van Christus, namelijk vergeving der zonden. Trouwens het is overbodig meerdere plaatsen bijeen te brengen, die dikwijls voorkomen.

Boek III hoofdstuk 4

Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening.

28. Hier vluchten ze naar het toevluchtsoord van een dwaze onderscheiding, namelijk deze, dat sommige zonden vergeeflijk zijn en andere dodelijk, dat voor dodelijke zonden een zware voldoening verschuldigd is, en vergeeflijke door gemakkelijker middelen gezuiverd worden : door het gebed des Heeren, door de besprenging met wijwater, en de absolutie der mis. Zo spelen en sollen zij met God. En hoewel zo voortdurend de vergeeflijke en de dodelijke zonde in de mond hebben, hebben ze de ene nog niet van de andere kunnen onderscheiden, behalve dat ze de goddeloosheid en de onreinheid des harten tot een vergeeflijke zonde maken. Wij echter verklaren (wat de Schrift, de regel van recht en onrecht, leert) dat de dood de bezoldiging is der zonde en dat de ziel, die gezondigd heeft, de dood waardig is (Rom. 6:23) (Ez. 18:20). Verder, dat de zonden der gelovigen vergeeflijk zijn, niet omdat zij de dood niet verdienen, maar omdat door Gods barmhartigheid geen verdoemenis is voor hen, die in Christus Jezus zijn, omdat de zonden hun niet toegerekend worden, omdat ze door vergeving te niet gedaan worden (Rom. 8:1). Ik weet, hoe onrechtmatig zij deze onze leer belasteren. Want zij zeggen, dat het de ongerijmde leer der Stoïcijnen is over de gelijkheid der zonden : maar door hun eigen woorden zullen zij zonder moeite weerlegd worden. Want ik vraag, of ze niet erkennen, dat onder die zonden, waarvan zij zeggen, dat ze dodelijk zijn, de ene minder is dan de andere. Dus volgt daaruit niet terstond, dat de zonden, die tezamen dodelijk zijn, gelijk zijn. Daar de Schrift verklaart, dat de bezoldiging der zonde de dood is, en de gehoorzaamheid aan de wet de weg des levens is, en de overtreding de dood, zo kunnen zij aan deze uitspraak niet ontkomen. Welk einde aan het genoegdoening schenken zullen ze dus vinden bij een zo grote hoop van zonden? Indien de genoegdoening van één dag die is voor één zonde, zo wikkelen ze zich in meerdere zonden, terwijl ze denken over die ene genoegdoening, immers zelfs de allerrechtvaardigste kan geen dag laten voorbijgaan, waarop hij niet ettelijke malen in zonden valt. En terwijl zij zich aangorden tot voldoening daarvan, zullen ze talrijke of liever ontelbare zonden opstapelen. Reeds is het vertrouwen om te voldoen afgesneden. Wat dralen ze nog ? Hoe durven ze nog denken over het schenken van voldoening?

Boek III hoofdstuk 4

Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening.

29. Zij trachten zich wel te redden uit de moeilijkheid, maar, zoals men wel zegt, het loopt niet. Zij verzinnen een onderscheid tussen straf en schuld: zij erkennen, dat de schuld door Gods barmhartigheid vergeven wordt, maar dat, na het vergeven der schuld, de straf overblijft, en dat Gods rechtvaardigheid eist, dat die betaald wordt. Dat dus de voldoeningen eigenlijk dienen tot vergeving der straf. Wat is dat, o goede God, voor een verbazingwekkende lichtzinnigheid? Zij belijden nu, dat de vergeving der schuld om niet te verkrijgen is, van welke ze meermalen leren, dat ze door

gebeden en tranen en andere voorbereidingen van allerlei soort verdiend wordt. Maar met die onderscheiding is nog regelrecht in strijd al wat ons in de Schrift geleerd wordt over de vergeving der zonden. En ofschoon ik meen, dat dit reeds meer dan genoeg door mij bewezen is, zal ik toch enige andere getuigenissen toevoegen, waardoor die kronkelende slangen zo vastgesnoerd worden, dat ze daarna zelfs niet het uiterste deel van hun staart kunnen krommen. Dit is het Nieuwe Testament, dat God in zijn Gezalfde met ons gemaakt heeft, dat Hij onze ongerechtigheden niet zal gedenken (Jer. 31:31,34). Wat Hij hiermee heeft aangeduid, leren wij uit een andere profeet (Ez. 18:24) e.v., waar de Heere zegt: "Als de rechtvaardige zich afkeert van zijn gerechtigheid, zal Ik al zijn gerechtigheden niet gedenken ; als de goddeloze zich bekeert van zijn goddeloosheid, zal Ik al zijn ongerechtigheden niet gedenken." En wanneer Hij zegt, dat Hij de gerechtigheden niet zal gedenken, dan betekent dat in elk geval dit, dat Hij er geen rekening mee zal houden om ze te belonen. Dus ook dat Hij de zonden niet gedenkt, betekent, dat Hij ze niet opeist tot straf. Ditzelfde wordt elders (Jes. 38:17) (Jes. 44:22) (Micha 1:19) (Ps. 32:1) genoemd de zonden achter de rug werpen, ze uitdelgen als een wolk, ze werpen in de diepte der zee, niet toerekenen en bedekt houden. Door dergelijke wijzen van zeggen had de Heilige Geest ons duidelijk zijn mening uitgelegd, als wij Hem leergierige oren leenden. Ongetwijfeld, als God de zonden straft, rekent Hij de toe ; als Hij ze wreekt, denkt Hij er aan ; als Hij ze voor het gericht roept, houdt Hij ze niet bedekt ; als Hij ze onderzoekt, heeft Hij ze niet achter de rug geworpen ; als Hij ze aanziet, heeft Hij ze niet uitgedelgd als een wolk ; als Hij ze voor zich brengt, heeft Hij ze niet in de diepte der zee geworpen. En op deze wijze legt Augustinus 1) het uit met duidelijke woorden: "Indien God de zonden bedekt heeft, heeft Hij ze niet willen opmerken ; indien Hij ze niet heeft willen opmerken, heeft Hij zijn aandacht er niet op willen vestigen ; indien Hij zijn aandacht er niet op heeft willen vestigen, heeft Hij ze niet willen straffen ; Hij heeft ze niet willen leren kennen, Hij heeft ze liever willen vergeven: Waarom heeft Hij dan gezegd, dat de zonden bedekt zijn? Opdat ze niet gezien worden ; wat zou, dat God de zonden ziet, anders zijn dan dat Hij ze straft?" En laat ons ook uit een andere plaats van de profeet (Jes. 1:18) horen, op welke voorwaarden de Heere de zonden vergeeft. " Al waren uw zonden als scharlaken," zo zegt Hij, " zij zullen wit worden als sneeuw, en al waren ze rood als een worm, zij zullen zijn als wol." En bij Jeremia leest men aldus (Jer. 50:20): " In die dag zal Jacobs ongerechtigheid gezocht worden en niet gevonden worden, de zonde van Juda, en zij zal er niet zijn: want Ik zal het overblijfsel, dat Ik zal bewaren, genadig zijn." Wilt ge in het kort weten, wat de zin van die woorden is? Overweeg dan wat daartegenover deze uitdrukkingen bedoelen: dat de Heere de ongerechtigheden in een zak samenbindt en bewaart, dat Hij met een ijzeren griffel schrijft in een diamantsteen (Job 14:17) (Hos. 13:12) (Jer. 17:1). Namelijk indien ze te kennen geven, dat er straf betaald zal worden (Wat buiten twijfel is), valt er ook niet aan te twijfelen, dat God door de tegengestelde uitspraken verzekert, dat Hij alle vergelding van wraak laat varen. Hier moet ik de lezers dringend verzoeken, niet dat ze naar mijn uitleggingen luisteren, maar slechts toestaan, dat Gods Woord enige plaats heeft.

Boek III hoofdstuk 4

Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening.

30. Wat, vraag ik u, zou Christus voor ons gedaan hebben, indien er nog straf geëist werd voor de zonden? Want wanneer wij zeggen, dat Hij al onze zonden in zijn lichaam op het hout gedragen heeft, (1 Petrus 2:24), geven wij niets anders te kennen, dan dat Hij de straf en de wraak ten einde toe gedragen heeft, die door onze zonden verschuldigd was. Dit heeft Jesaja duidelijker verklaard, wanneer hij zegt (Jes. 53:5), dat de kastijding (Of de straf) van onze vrede op Hem geweest is. En wat is de straf van onze vrede anders dan de straf, die onze zonden verdiend hadden, en die door ons betaald moest worden, voordat wij met God verzoend konden worden, indien Christus zich niet in onze plaats gesteld had? Zie, ge ziet duidelijk, dat Christus de straf der zonden gedragen heeft, om de zijnen daarvan te verlossen. En zo dikwijls als Paulus melding maakt van de verlossing, door Hem aangebracht, pleegt hij die te noemen een rantsoen (Rom. 3:24) (1 Cor. 1:30) (Ef. 1:7) (Col. 1:14), waarmee hij niet eenvoudig een verlossing aanwijst, zoals men het gemeenlijk verstaat; maar de prijs zelf en de voldoening der verlossing. Daarom schrijft hij ook, dat Christus zelf zich voor ons tot een rantsoen gegeven heeft (1 Tim. 2:6)."Wat is bij de Heere anders een verzoening," zegt Augustinus 1), dan de offerande? En welke offerande is er anders dan, welke voor ons opgeofferd is in de dood van Christus?" En ons wordt vooral een sterke stormram geschonken door wat in de Mozaische wet wordt voorgeschreven aangaande het verzoenen van de schuld der zonden. Immers de Heere heeft daar niet deze of die manier van voldoen vastgesteld, maar Hij eist, dat de gehele verzoening geschiedt door offers. En toch beschrijft Hij daar zeer naarstig en in zeer nauwkeurige volgorde alle ceremonieën der verzoening. En hoe komt het, dat Hij geheel zonder enige werken de bedreven misdaden beveelt te herstellen, maar tot de verzoening alleen de offers eist, dan alleen daarom, dat Hij zo wil betuigen, dat er slechts één soort van voldoening is, waardoor aan zijn oordeel voldaan wordt? Want de offers, die de Israëlieten toen offerden, werden niet gehouden voor werken der mensen, maar ze werden getaxeerd naar hun waarheid, dat is naar de enige offerande van Christus. En hoedanige vergelding de Heere van ons ontvangt, heeft Hosea met weinige woorden keurig uitgedrukt. " Gij zult," zo zegt hij (Hos. 14:3) " alle ongerechtigheid wegnemen, o God", zie hier de vergeving der zonden; " en wij zullen betalen de varren onzer lippen": zie hier de voldoening. Ik weet wel, dat ze nog scherpzinniger uitvlucht zoeken, doordat ze onderscheiden tussen eeuwige straf en tijdelijke straffen. Maar daar ze leren, dat de tijdelijke straf iedere strafoefening is, die God zowel het lichaam als de ziel doet ondergaan, met uitzondering alleen van de eeuwige dood, helpt deze beperking hen slechts weinig. Want de boven door ons aangehaalde plaatsen willen met name dit, dat wij door God op deze voorwaarde in genade aangenomen worden, dat Hij, door ons de schuld te vergeven, alle straf, die wij verdiend hadden, kwijtscheld. En zo dikwijls als David of de andere profeten om vergeving voor hun zonden vragen, bidden zij tegelijkertijd de straf af. Ja, het besef van het oordeel Gods drijft hen hiertoe. Wederom, wanneer zij van 's Heeren wege barmhartigheid beloven, prediken zij bijna steeds met opzet over de straffen en hun kwijtschelding. Ongetwijfeld, wanneer de Heere bij Ezechiël (Ez. 36:22), (Ez. 36:32) uitspreekt, dat Hij een einde zal maken aan de Babylonische ballingschap, en dat om Zijnentwil en niet om der Joden wil, dan toont hij voldoende aan, dat beide uit genade geschiedt. Eindelijk, als wij van de schuld verlost worden door Christus, moeten ook de straffen, die daaruit voortkomen, ophouden.

1} In Ps. 129, c. 3.

Boek III hoofdstuk 4

Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening.

31. Maar aangezien ook zij zich met getuigenissen der Schrift wapenen, zo laat ons zien, hoedanig de bewijzen zijn, die ze aanvoeren. David, zeggen zij, wegens overspel en doodslag door de profeet Nathan berispt, krijgt vergeving van zijn zonde, en toch wordt hij later met de dood van zijn zoon, die hij uit overspel gewonnen had, gestraft (2 Sam. 2:13). Ons wordt geleerd zulke straffen, die ook na de vergeving der schuld moesten opgelegd worden, door voldoeningen af te kopen. Want Daniël vermaande Nebukadnézar, dat hij door aalmoezen zijn zonden zou afkopen. (Dan. 4:24). En Salomo schrijft, dat de ongerechtigheden ter wille van gerechtigheid en vroomheid vergeven worden. Elders ook, dat door liefde een menigte van overtredingen toegedekt wordt (Spr. 16:6) (Spr. 10:12). En ook Petrus bevestigt deze uitspraak (1 Petrus 4:8). Evenzo zegt de Heere bij Lucas (Luc. 7:47) over de zondige vrouw, dat haar veel zonden vergeven zijn, omdat ze veel liefgehad heeft. Hoe verkeerd en averechts beoordelen zij de daden Gods! Maar indien ze opgemerkt hadden (wat allerminst over ' t hoofd gezien had mogen worden), dat er twee soorten van oordelen Gods zijn, zouden ze in deze terechtwijzing van David een geheel andere vorm van straf gezien hebben, dan zulk een, waarvan men zou moeten denken, dat hij tot wraak diende. En aangezien het voor ons allen van niet gering belang is te begrijpen, waartoe Gods kastijdingen dienen, waarmede Hij onze zonden straft, en hoezeer zij verschillen van de voorbeeldige straffen, waarmede Hij de goddelozen en verworpenen in zijn verontwaardiging achtervolgt, zal het, dunkt me, niet ongeschikt zijn dat in 't kort na te gaan. Laat ons, ter onderwijzing, het ene oordeel noemen het oordeel der wraak, het andere dat der kastijding. Verder moeten we het zo verstaan, dat God door het oordeel der wraak zijn vijanden zo straft, dat Hij zijn toorn tegen hen uitoefent, hen verbrijzelt, verstrooit en te niet doet. Dit zij ons dus in eigenlijke zin Gods wraak, wanneer de bestraffing met verontwaardiging verbonden is. Door het oordeel der kastijding treedt Hij niet zo hevig op, dat Hij toornig wordt, en Hij straft niet zo, dat Hij vernietigt of bliksemt tot de ondergang toe. Daarom is het niet een straf of wraakoefening in eigenlijke zin, maar een terechtwijzing en vermaning. Het ene oordeel is dat des rechters, het andere des Vaders. Want wanneer een rechter een misdadiger straft, straft hij de misdaad zelf en eist boete van de slechte daad zelf. Wanneer een vader zijn zoon wat streng kastijdt, is het niet zijn bedoeling te wreken of te straffen, maar meer te onderwijzen en voor het vervolg voorzichtiger te maken. Chrysostomus gebruikt ergens een vergelijking, die een weinig anders is, maar die toch op hetzelfde neerkomt. Een zoon, zegt hij, wordt geslagen, en een knecht wordt geslagen. Maar deze wordt gestraft als een slaaf, omdat hij gezondigd heeft, de ander echter wordt gekastijd als een vrije en als een zoon, die tucht nodig heeft. Voor de zoon dient de kastijding tot beproeving en verbetering, voor de ander tot geseling en straf.

Boek III hoofdstuk 4

Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening.

32. Om in het kort de gehele zaak duidelijk in te zien, worde van de twee deze onderscheiding als de eerste gesteld. Overal waar straf is tot wraak, daar vertoont zich Gods vloek en toorn, die Hij van de gelovigen altijd afhoudt. De kastijding daarentegen is een zegen en zij draagt het getuigenis van liefde, zoals de Schrift leert (Job 5:17) (Spr. 3:11) (Hebr. 12:5). Dit onderscheid wordt voldoende overal door Gods Woord aangeduid. Want al de teisteringen, die de goddelozen in het tegenwoordige te verduren hebben, worden ons afgeschilderd als een soort van voorportaal der hel, vanwaar ze uit de verte hun eeuwige verdoemenis reeds aanschouwen, en het is er zover vandaan, dat ze daardoor verbeterd worden, of dat ze er enige vrucht van plukken, dat ze veeleer door zulke voorspelen toebereid worden tot de vreselijke hel, die hun eindelijk te wachten staat. Maar wanneer de Heere kastijdt, kastijdt Hij zijn dienaren, maar geeft hen niet aan de dood over; en daarom wanneer ze met zijn roede geslagen zijn, erkennen zij, dat dit goed voor hen geweest is tot waar onderricht (Ps. 118:18) (Ps. 119:71). En gelijk wij overal lezen, dat de heiligen dergelijke straffen met een kalm gemoed gedragen hebben, zo hebben ze de geselingen van de bovengenoemde soort altijd heftig afgebeden. " Kastijd mij, Heere," zegt Jeremia (Jer. 10:24), " maar in uw oordeel, niet in uw toorn, opdat Gij mij wellicht niet te niet maakt; stort uw grimmigheid uit over de heidenen, die u niet kennen, en over de koninkrijken, die uw naam niet aangeroepen hebben." En David zegt: " Heere, straf mij niet in uw grimmigheid en kastijd mij niet in uw toorn" (Ps. 6:2) (Ps. 38:2). En hiertegen gaat niet in, dat van de Heere meermalen wordt gezegd, dat Hij toornig is op zijn heiligen, wanneer Hij hun zonden straft. Gelijk bij Jesaja (Jes. 12:1):"Ik zal u, o Heere, belijden want Gij zijt toornig op mij geweest; maar uw toorn is gekeerd en Gij hebt mij vertroost." Evenzo Habakuk (Hab. 3:2)" Wanneer Gij toornig zult zijn, zult Gij aan uw barmhartigheid gedenken." En Micha (Micha 7:9): " Ik zal Gods gramschap dragen, want ik heb tegen Hem gezondigd." Daar wijst hij er op, dat niet alleen zij, die rechtvaardig gestraft worden, niets winnen door er tegen in te gaan, maar dat er voor de gelovigen in het overdenken van Gods raad verzachting der smart gelegen is. Want evenzo wordt er van Hem gezegd, dat Hij zijn erfenis ontheiligt, die Hij, gelijk wij weten, in eeuwigheid niet ontheiligen zal. Maar dit heeft betrekking niet op de raad of de gezindheid van de straffende God, maar op het hevig gevoel van smart, dat zij hebben, die iets van zijn gestrengheid dragen. En Hij treft zijn gelovigen niet slechts met een matige bitterheid, maar wondt hen somtijds zo, dat zij menen niet ver van het helse verderf af te zijn. Hij betuigt zo wel, dat ze zijn toon verdiend hebben, en regelt het zo, dat ze zich in hun zonden mishagen, door een grotere zorg om God te verzoenen worden bevangen, en zich vol kommer haasten om vergeving te vragen, maar juist daarin geeft Hij ondertussen een duidelijker getuigenis van zijn goedertierenheid dan van zijn toorn. Want het verbond, dat in onze ware Salomo met ons gesloten is, staat vast, en Hij, die niet bedriegen kan, heeft verklaard, dat de trouw daarvan nooit verijdeld zal worden. "Indien zijn kinderen mijn wet verlaten," zegt Hij (Ps. 89:31) e.v."en in mijn oordelen niet wandelen, indien zij mijn inzettingen ontheiligen, en mijn geboden niet houde, zo zal Ik hun ongerechtigheden met de roede bezoeken en hun zonden met plagen: maar mijn barmhartigheid zal Ik van hem niet wegnemen". En om ons des te zekerder te maken van zijn

barmhartigheid, zegt Hij, dat de roede, waarmede Hij Salomo's nakomelingschap zal straffen, een roede der mannen zal zijn en de slagen slagen der mensenkinderen (2 Sam. 7:14). En terwijl Hij met deze woorden matigheid en zachtzinnigheid aanduidt, geeft Hij tevens te kennen, dat zij, die Gods hand tegen zich voelen, wel door een uiterste en dodelijke verschrikking ontsteld moeten worden. Hoezeer Hij met deze zachtzinnigheid rekening houdt bij het kastijden van zijn Israël, toont Hij bij de profeet (Jes. 48:10). " In het vuur heb Ik u gelouterd," zegt Hij, "doch niet als zilver, want dan zoudt gij geheel verteerd zijn." Trouwens Hij leert, dat de kastijdingen voor Hem de plaats innemen van zuivering; maar toch voegt Hij er aan toe, dat Hij die zó matigt, dat zijn volk daardoor niet te zeer verzwakt wordt. En dit is ook geheel en al noodzakelijk, want hoe Godvrezender iemand is, en hoe meer iemand zich wijdt aan het beoefenen der vroomheid, des te teergevoeliger is hij om Gods toorn te dragen. Want hoewel de verworpenen onder de slagen zuchten, worden zij, omdat zij de oorzaak niet overwegen, ja veeleer zowel aan hun zonden, als aan Gods oordeel de rug toekeren, toch tengevolge van die zorgeloosheid verhard: of omdat ze morren en weerbarstig zijn, en zo tegen hun rechter tieren, brengt die razende heftigheid hen door dwaasheid en dolle drift tot onverstand. De gelovigen echter, door Gods roede vermaand, verootmoedigen zich terstond tot het overdenken hunner zonden, en door vrees en schrik terneergeslagen, nemen zij smekend hun toevlucht tot het gebed. Indien God deze smarten, waarmee de ongelukkige zielen zichzelf kwellen, niet verzachtte, zouden ze honderdmaal bezwijken ook onder de middelmatige tekenen van zijn toorn.

Boek III hoofdstuk 4

Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening.

33. Dit moge vervolgens het andere onderscheid zijn, dat wanneer de verworpenen met Gods geselen geslagen worden, zij reeds enigzins aan zijn oordeel de straffen beginnen te betalen. En hoewel het voor hen niet zonder straf zal aflopen, dat zulke bewijzen van Gods toorn geen gehoor gegeven hebben, worden ze toch niet daarom gestraft, opdat ze tot een betere gezindheid zouden komen, maar slechts opdat ze tot hun groot ongeluk zouden ondervinden, dat God een rechter en een wreker is. Maar de kinderen worden met roeden geslagen, niet opdat ze God de boete voor hun misdrijven zouden betalen, maar opdat ze daardoor vordering zouden maken tot bekering. Daarom begrijpen wij, dat die straffen meer zien op de toekomst dan op het verleden. Dit zou ik liever met de woorden van Chrysostomus willen uitdrukken dan met de mijne."Hierom," zo zegt hij 1), " legt Hij ons straf op, niet om de zonden te straffen, maar om ons tegen de toekomstige zonden te verbeteren." Zo zegt ook Augustinus 2): "Wat gij lijdt, tengevolge waarvan gij jammert, dat is medicijn voor u, geen straf; kastijding, geen verdoeming: wijs de roede niet af, als gij niet afgewezen wilt worden van de erfenis enz." "Weet broeders, dat die gehele ellende van het menselijk geslacht, waarin de wereld zucht, een genezing aanbrengende smart is, niet een straffend oordeel enz." Deze uitspraken wilde ik daarom aanhalen, opdat de uitdrukking, die ik gebruikt heb, niemand nieuw of minder gebruikelijk zou schijnen. En hierop hebben betrekking de klachten, vol van verontwaardiging, waarmee God dikwijls klaagt over de ondankbaarheid des volks, dat het hardnekkig alle straffen veracht heeft. Bij Jesaja (Jes. 1:5): "Waartoe zou ik u meer slaan? Van de voetzool af

tot de kruin toe is er geen gezondheid." Maar omdat de profeten vol zijn van dergelijke uitspraken, moge het voldoende zijn in 't kort aangetoond te hebben, dat God zijn kerk met geen andere bedoeling straft, dan opdat ze, ternedergeworpen, zich zou bekeren. Toen Hij dus Saul uit de regering geworpen heeft (1 Sam. 15:23), strafte Hij hem tot wraak; toen Hij David van zijn zoontje beroofd heeft (2 Sam. 12:18), tuchtigde Hij hem tot verbetering. In deze zin moet opgevat worden wat Paulus zegt (1 Cor. 11:32): " Als wij door de Heere geoordeeld worden, worden wij getuchtigd, opdat wij met deze wereld niet veroordeeld worden." Dat is, wanneer wij, kinderen Gods, door de hand des hemelse Vaders geslagen worden, is dit geen straf, waardoor wij zouden verbrijzeld worden, maar slechts een kastijding, waardoor wij moeten onderwezen worden. En daarin staat Augustinus geheel aan onze zijde. Want hij leert 3), dat de straffen, waarmee de mensen gelijkelijk door God gekastijd worden, op verschillende wijzen moeten beschouwd worden; want zij zijn de heiligen, na de vergeving der zonden, tot strijd en oefening, de verworpenen, zonder vergeving, tot straffen voor hun ongerechtigheid. Wanneer hij de straffen, die David en anderen vromen zijn opgelegd, vermeldt, zegt hij, dat ze ook daartoe gediend hebben, dat hun vroomheid door zulk een verootmoediging zou geoefend en beproefd worden. En wanneer Jesaja (Jes. 40:2) zegt, dat aan het Joodse volk zijn ongerechtigheid vergeven is, omdat het volle kastijding van de hand des Heeren ontvangen had, dan bewijst dat nog niet, dat de vergeving der zonden afhangt van de betaling der straf; maar het is even alsof hij zeide: er is nu genoeg straf geëist, en om de zwaarte en veelheid daarvan, is het nu, daar gij reeds door langdurige rouw en droefheid verteerd zijt, tijd, dat uw harten, na de boodschap der volle barmhartigheid ontvangen te hebben, zich vervrolijken tot blijdschap, en gevoelen, dat Ik een Vader ben. Want God neemt daar de persoon eens Vaders aan, wie ook zijn rechtvaardige gestrengheid berouwt, wanneer hij gedwongen geweest is zijn zoon vrij hevig te straffen.
1} Serm. de poen. et confessione.
2} Expos. in Ps. 102 (103) c. 20.
3} De peccat. meritis ac remiss. II, 33,34.

Boek III hoofdstuk 4

Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening.

34. Het is nodig, dat de gelovige in de bitterheid der verdrukkingen met deze gedachten toegerust is. Het is de tijd, dat het oordeel beginne van het huis des Heeren, waarin zijn naam is aangeroepen (1 Petrus 4:17) (Jer. 25:29). Wat zouden de kinderen Gods doen, wanneer zij geloofden, dat de gestrengheid, die zij gevoelen, Gods wraak is? Want wie, geslagen door Gods hand zich God denkt als een straffend rechter, die kan niet anders menen, dan dat God vertoornd op hem is en hem tegen is, en niet anders doen dan Gods gesel als een vloek en veroordeling verfoeien; kortom hij, die gevoelt, dat God zo jegens hem gestemd is, dat Hij hem nog willen straffen, zal er nooit van kunnen overtuigd worden, dat hij door God bemind wordt. Maar hij maakt eerst vorderingen onder de gesel Gods, die bedenkt, dat Hij toornig is op zijn zonden, maar hemzelf genadig en goedgunstig is. Want anders moest geschieden, wat de profeet (Ps. 88:17) klaagt ondervonden te hebben: " Uw toornigheden zijn over mij gegaan, o God, uw verschrikkingen hebben mij in het nauw gebracht." Eveneens wat Mozes (Ps. 90:7) schrijft: "Want wij zijn vergaan door uw toorn, en door uw

grimmigheid zijn wij verschrikt; Gij hebt onze ongerechtigheden voor uw aangezicht gesteld, onze heimelijke zonden in het licht uws aanschijns; want al onze dagen zijn heengegaan in uw toorn, onze jaren zijn verteerd, als een woord, dat ten monde uitgezonden is." David daarentegen zingt over de vaderlijke kastijdingen, om te leren, dat de gelovigen daardoor meer geholpen dan onderdrukt worden, aldus (Ps. 94:12):" Welgelukzalig is de man, die Gij tuchtigt, o Heere, en in uw wet onderwijst, om hem rust te geven van de kwade dagen, totdat de kuil voor de zondaar gegraven wordt." Het is ongetwijfeld een harde beproeving, wanneer God de ongelovigen spaart en geen acht slaat op hun misdrijven, maar zich jegens de zijnen hard betoont. Daarom voegt hij als reden tot troost toe de onderwijzing der wet, waardoor zij leren, dat voor hun zaligheid gezorgd wordt, doordat ze tot de rechte weg teruggeroepen worden, maar dat de goddelozen hals over kop in hun dwalingen storten, welker einde is de kuil. En het doet er niet toe of de straf eeuwig is of tijdelijk. Want zowel oorlogen, hongersnood, pestilentiën, ziekten zijn vloeken Gods, als het oordeel des eeuwigen doods zelf: doordat ze gezonden worden met het doel, om tegen de verworpenen instrumenten te zijn van 's Heeren toorn en wraak.

Boek III hoofdstuk 4

Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening.

35. Nu doorziet een ieder, naar ik meen, wat de bedoeling is van des Heeren straf tegen David: namelijk, dat ze een bewijs zou zijn, dat doodslag en overspel de Heere ernstig mishagen, tegen welke Hij ten aanzien van zijn geliefde en getrouwe knecht een zo grote ontstemming had betoond, opdat David zelf zou worden onderwezen, dat hij later niet meer zulk een wandaad moest durven begaan; en niet opdat het een straf zou zijn, waardoor hij Gode enige vergelding zou betalen. Zo moet ook geoordeeld worden over de andere tuchtiging, waardoor de Heere het volk met een heftige pestilentie teistert (2 Sam. 24:15) wegens Davids ongehoorzaamheid, tot welke hij door het tellen van het volk vervallen was. Want de schuld der zonde heeft Hij David om niet kwijt gescholden, maar omdat het diende zowel tot een algemeen voorbeeld voor alle tijden, als ook tot vernedering van David, dat zulk een wandaad niet ongestraft bleef, heeft Hij hem met zijn gesel zeer heftig gekastijd. En dit doel moet men ook in de algemene vervloeking van het menselijk geslacht voor ogen hebben. Want daar wij, na verkregen genade, toch allen nog alle ellenden, welke tot straf voor de zonde onze vader aangezegd waren, lijden, gevoelen wij, dat we door dergelijke oefeningen er aan herinnerd worden, hoe ernstig Gode de overtreding van zijn wet mishaagt; opdat wij, door het bewustzijn van ons ellendig lot terneergeworpen en vernederd, des te vuriger naar de ware gelukzaligheid zouden streven. Maar men zou zeer dwaas zijn, wanneer men zou menen, dat de rampen van het tegenwoordige leven ons opgelegd zijn tot straf der zonde. Dit schijnt me Chrysostomus gewild te hebben, toen hij aldus schreef 1): "Indien God daarom straf oplegt om hen, die in zonden volharden, tot berouw te roepen, zal de straf, wanneer berouw getoond is, verder overbodig wezen." Daarom behandelt God, al naar Hij weet, dat het nuttig is voor een ieders aard, de een met groter gestrengheid, de ander met vriendelijker toegevendheid. Wanneer Hij dus leren wil, dat Hij in het eisen van straffen niet onmatig is, verwijt Hij het harde en halsstarrige volk, dat het, hoewel geslagen, toch niet ophoudt met zondigen (Jer. 5:3). In deze zin klaagt Hij (Hos. 7:8), dat Efraim is als een koek, aan

de ene zijde aangebrand, aan de andere zijde ongebakken: namelijk omdat de slagen niet doordrongen tot in de harten, zodat het volk, nadat de zonden er waren uitgebakken, zelf vatbaar zou worden voor vergeving. Ongetwijfeld, wie zo spreekt, toont, dat Hij, zodra als men tot inkeer gekomen is, weldra verzoenlijk zal zijn, en dat Hem door onze hardnekkigheid de gestrengheid afgeperst wordt, die Hij oefent in het kastijden der zonden, welke gestrengheid door een vrijwillige verbetering zou voorkomen worden. Daar echter ons aller hardheid en ruwheid van die aard is, dat ze geheel en al kastijding nodig heeft, heeft het de allerwijste Vader goed gedacht allen zonder uitzondering met een gemeenschappelijke gesel het gehele leven door te oefenen. En het is te verwonderen, waarom zij zo de ogen slaan alleen op het voorbeeld van David, en door zoveel voorbeelden niet bewogen worden, waarin ze de vergeving der zonden om niet hadden kunnen aanschouwen. Men leest, dat de tollenaar gerechtvaardigd uit de tempel ging; geen enkele straf volgt (Luc. 18:14). Petrus kreeg vergeving voor zijn zonde (Luc. 22:61); "wij lezen," zegt Ambrisius 2)," van zijn tranen; van genoegdoening lezen wij niet." En tot de geraakte wordt gezegd: " Sta op, uw zonden worden u vergeven" (Matth. 9:2); straf wordt niet opgelegd. Alle zondevergevingen, waarvan in de Schrift sprake is, worden beschreven als gegeven uit genade. Uit deze veelheid van voorbeelden had liever een regel behoren genomen te worden dan uit dat ene, dat ik weet niet wat voor bijzonders bevat.
1} Homil. 3 de provid. ad Stagirum.
2}. Serm. 46 de poenitent. Petri.

Boek III hoofdstuk 4

Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening.

36. Daniël heeft door zijn aansporing (Dan. 4:24), waarmee hij Nebukadnezar aanried zijn zonden door rechtvaardigheid af te kopen en zijn ongerechtigheden door barmhartigheid jegens de armen, niet willen te kennen geven, dat rechtvaardigheid en barmhartigheid betekenen verzoening met God en afkoping van straffen (want het zij verre, dat er ooit enig ander rantsoen geweest zou zijn dan het bloed van Christus), maar van dat afkopen sprak hij meer met betrekking tot de mensen dan tot God. Alsof hij gezegd had: Gij hebt, o koning, een onrechtvaardige en gewelddadige heerschappij uitgeoefend, gij hebt de nederigen onderdrukt, de armen beroofd, en uw volk hard en onrechtvaardig behandeld; vergeld nu de onrechtvaardige afpersingen, de gewelddadigheid en de onderdrukking met barmhartigheid en rechtvaardigheid. Evenzo zegt ook Salomo (Spr. 10:12), dat door liefde menigte van zonden bedekt wordt; niet bij God, maar onder de mensen zelf. Want zó luidt het gehele vers: " Haat verwekt krakelen, maar de liefde dekt alle overtredingen toe." In dat vers vergelijkt hij, naar zijn gewoonte, door middel van tegenstelling, de slechte dingen, die uit haat ontstaan, met de vruchten der liefde, in deze zin: wie elkander haten, bijten, hekelen, verwijten, verscheuren elkander, en duiden alles ten kwade; maar wie elkander liefhebben, zien wederkerig veel van elkaar over 't hoofd, zien veel door de vingers, en vergeven elkaar veel: niet dat de een de gebreken van de ander prijst, maar hij draagt en geneest ze door vermaning, liever dan dat hij ze door ze aan te vallen verergert. Het is niet twijfelachtig, of in dezelfde zin is deze plaats aangehaald door Petrus (1 Petrus 4:8) (Spr. 16:6), tenzij wij hem ervan willen beschuldigen, dat hij de schrift misvormt en op sluwe wijze verdraait. En wanneer Salomo leert, dat door

barmhartigheid en milddadigheid de zonde verzoend wordt, bedoelt hij daarmee niet, dat de zonde daardoor voor des Heeren aangezicht vergolden wordt, opdat God, door zulk een genoegdoening tevreden gesteld, de straf, die Hij anders zou afeisen, zou kwijtschelden, maar volgens de gewoonte der Schrift geeft hij te kennen, dat zij, die hun vroegere zonden en boosheden vaarwel zeggen, en zich in vroomheid en waarheid tot Hem bekeren, zullen bevinden, dat Hij hun genadig is. Alsof hij zeide, dat Gods toorn bedaart en zijn oordeel rust, wanneer wij rusten van onze zonden. En hij beschrijft niet de oorzaak der vergeving, maar veeleer de manier der ware bekering. Gelijk de profeten dikwijls verkondigen, dat de huichelaars tevergeefs met hun verzonnen ceremonieën in plaats van met boetvaardigheid aankomen bij God, die behagen heeft in oprechtheid tezamen met de plichten der liefde. Gelijk ook de schrijver van de brief aan de Hebreën (Hebr. 13:16), terwijl hij de weldadigheid en de mededeelzaamheid aanprijst, er op wijst, dat dergelijke offeranden Gode welbehagelijk zijn. En wanneer Christus (Matth. 23:25) (Luc. 11:41), de Farizeën bespottend, omdat ze vol ijver de schotels reinigden, maar de onreinheid des harten veronachtzaamden, hun beveelt aalmoezen te geven, opdat alles rein zou zijn, dan spoort Hij hen ongetwijfeld niet aan tot genoegdoening, maar leert Hij hun slechts, hoedanige reinheid Gode behaagt. Over deze uitdrukking is elders gehandeld.

Boek III hoofdstuk 4

Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening.

37. Wat betreft de plaats bij Lucas (Luc. 7:36), zal niemand, die de gelijkenis, welke daar door de Heere voorgesteld is, met gezond oordeel gelezen heeft, daaraan een bestrijding van ons ontlenen. De Farizeeër dacht bij zichzelf, dat de vrouw door de Heere niet gekend werd, aan wie Hij zo gemakkelijk toegang tot zich verleende. Want hij dacht, dat Hij haar niet tot zich toegelaten zou hebben, wanneer Hij haar gekend had als de zondares, die ze was. En daaruit maakte hij op, dat Hij, die op die manier bedrogen kon worden, geen profeet was. Om aan te tonen, dat zij geen zondares was, aan wie de zonden reeds vergeven waren, stelde de Heere een gelijkenis voor. Een woekeraar had twee schuldenaren; de een was vijftig de ander vijfhonderd schuldig; aan beiden werd de schuld kwijtgescholden; wie van beiden is de dankbaarste? De Farizeeër antwoordt: hij natuurlijk, aan wie het meest geschonken is. De Heere zegt dan: beken hieruit, dat aan deze vrouw haar zonden vergeven zijn, want zij heeft veel liefgehad. En met die woorden maakt Hij, zoals ge ziet, haar liefde niet tot een oorzaak van de vergeving der zonden, maar tot een bewijs daarvan. Want die woorden zijn genomen uit de gelijkenis van de schuldenaar, aan wie vijfhonderd kwijtgescholden waren, van wie Hij niet zeide, dat ze hem daarom kwijtgescholden waren, omdat hij veel liefgehad had, maar dat hij daarom veel liefhad, omdat ze hem kwijtgescholden werden. En die gelijkenis moet men hierop toepassen op deze manier: gij denkt, dat deze vrouw een zondares is; maar dat ze dat niet is, had gij behoren te weten, daar haar de zonden vergeven zijn; en van de vergeving harer zonden had u moeten overtuigen haar liefde, waarmee zij haar dank betuigt voor de weldaad. Het is een bewijs a posteriori, waardoor iets bewezen wordt uit de kentekenen, die als gevolgen uit de oorzaak voortkomen. En op welke wijze zij de vergeving der zonden verkregen heeft, betuigt de Heere openlijk. " Uw geloof," zegt

Hij, " heeft u behouden." Door het geloof dus verkrijgen wij vergeving, door de liefde zeggen wij dank en geven wij getuigenis van 's Heeren weldadigheid.

Boek III hoofdstuk 4

Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening.

38. Wat men in de geschriften der ouden op vele plaatsen over de voldoening leest, maakt weinig indruk op mij. Ik zie wel, dat sommigen van hen (laat me eenvoudig zeggen, nagenoeg allen, wier boeken over zijn) òf in dit stuk uitgegleden zijn, òf al te scherp en hard gesproken hebben; maar ik zal niet toegeven, dat zij zelf zo onverstandig en onbekwaam geweest zijn, dat ze in die zin geschreven hebben, waarin ze in die zin geschreven hebben, waarin ze door die nieuwe voldoening leraars gelezen worden. Chrysostomus schrijft ergens 1) aldus: "Waar barmhartigheid gevraagd wordt, daar houdt de ondervraging op ; waar barmhartigheid geëist wordt, toornt niet het oordeel; waar barmhartigheid verzocht wordt, is geen plaats voor straf; waar barmhartigheid is, is geen onderzoek; waar barmhartigheid is, is de verantwoording kwijtgescholden." Hoe men deze woorden ook verdraait, ze zullen nooit met de leerstellingen der Scholastieken kunnen verzoend worden. En in het boek over de kerkelijke leerstellingen, dat op naam van Augustinus gesteld is, leest men aldus 2): " De voldoening der boetvaardigheid bestaat hierin, dat men de oorzaken der zonden uitroeit, en aan hun ingevingen geen toegang verleent." Daaruit blijkt, dat ook in die tijden overal bespot is geweest de leer der voldoening, waarvan men zeide, dat ze voor begane zonden betaald werd; daar de schrijver alle voldoening hiertoe terugbrengt, dat men op zijn hoede zij om zich in 't vervolg van zonden te onthouden. Ik wil niet aanhalen, wat dezelfde Chrysostomus leert 3), namelijk, dat God van ons niets meer eist, dan dat wij onze zonden onder tranen bij Hem belijden; want dergelijke uitspraken komt men telkens in zijn en andere geschriften tegen. Augustinus noemt wel ergens 4) de werken der barmhartigheid middelen om vergeving van zonden te verkrijgen; maar dat niemand zich aan dat woordje stoten kan, voorkomt hij zelf op een andere plaats. " Het vlees van Christus," zegt hij, " is de ware en enige offerande voor de zonden, niet alleen voor die, welke gezamenlijk in de doop worden te niet gedaan, maar ook voor die, welke later uit zwakheid voortkomen; vanwege welke de ganse kerk dagelijks uitroept: vergeef ons onze schulden. En zij worden door die enige offerande vergeven."

1} Homil. 2 in Ps. 50.
2} De dogm. eccles. 54 (24).
3} Hom. 10 in Gens.
4} Enchir. ad Laurent. 48 e.v.

Boek III hoofdstuk 4

Hoe ver al wat de sofisten in hun scholen wauwelen over de boetvaardigheid verwijderd is van de zuiverheid van het evangelie; waarbij gehandeld wordt over de biecht en de voldoening.

39. Zij hebben ook, grotendeels, de voldoening genoemd niet een vergelding, die aan God gedaan moest worden, maar een openlijke betuiging, waardoor zij, die met de ban

gestraft geweest waren, de kerk verzekering gaven van hun boetvaardigheid, wanneer ze weer in de gemeenschap wilden opgenomen worden. Want aan die boetelingen werden zekere vasten opgelegd en andere dingen, om daardoor te bewijzen, dat zij waarlijk en van harte berouw hadden over hun vroegere leven, of liever om de herinnering aan het vroegere uit te wissen. En zo werd van hen gezegd, dat ze niet Gode, maar de Kerk voldeden. En dat is ook juist met deze woorden uitgedrukt door Augustinus in het Handboek geschreven aan Laurentius 1). Uit dit oude gebruik hebben de biechten en voldoeningen, die thans in gebruik zijn, hun oorsprong genomen. Ongetwijfeld addergebroedsels, waardoor het geschied is, dat zelfs geen schaduw van die betere vorm over is. Ik weet, dat de ouden somtijds wat hard spreken; en ik ontken ook niet, zoals ik te voren zeide, dat ze wellicht uitgegleden zijn. Maar wat met weinig vlekken besprenkeld was, wordt geheel verontreinigd, wanneer het door hun ongewassen handen behandeld wordt. En indien men moet strijden met het gezag der ouden, welke oude schrijvers, goede God, dringen ze ons op? Een goed deel van die uitspraken, uit welke Lombardus, hun aanvoerder, zijn lappendekens heeft samengenaaid, is ontleend aan de dwaze raaskallerijen van sommige monniken, die staan op naam van Ambrosius, Hiëronymus, Augustinus en Chrysostomus. Zoals hij over dit onderwerp bijna alles neemt uit het boek van Augustinus over de boetedoening, dat, door een of andere lapper op dwaze wijze gelijkelijk uit goede en slechte schrijvers samengelapt, wel de naam van Augustinus draagt, maar dat niemand, al was hij maar matig geleerd, zou waardig achten als zijn boek te erkennen. En dat ik hun dwaasheden niet zo scherpzinnig onderzoek, mogen de lezers mij vergeven, die ik voor moeite wil sparen. Voor mij zou het zeker niet lastig en toch gemakkelijk bijval verwekkend zijn die dingen, die ze vroeger als verborgenheden geroemd hebben, tot hun grote schande aan de kaak te stellen; maar omdat het mijn bedoeling is vruchtbaar onderwijs te geven, zie ik daarvan af. 1} Cap. 65. Het wordt aangehaald in Decret.c. in act. de poenit. dist. 1.

Boek III hoofdstuk 5

Over de aanvullingen, die ze aan de voldoeningen toevoegen, namelijk de aflaten en het vagevuur.

1. Uit deze leer van de voldoening verder hebben de aflaten hun oorsprong. Want wat aan ons vermogen tot voldoening ontbreekt, dat wordt, naar zij bazelen, door de aflaten aangevuld, en zij komen tot zulk een dwaasheid, dat ze van de aflaten deze bepaling geven, dat ze zijn de uitdeling van de verdiensten van Christus en van de martelaren, die de paus door zijn bullen toedeelt. En ofschoon ze eerder nieskruid 1) nodig hebben dan dat ze bewijzen waardig zijn, zodat het niet zeer de moeite waard is om zich in te spannen tot het weerleggen van zo onbenullige dwalingen, die, reeds door vele slagen gebeukt, vanzelf beginnen te verouderen en tot de val te neigen, zal ik toch, omdat voor sommige onervaren een korte weerlegging nuttig zal zijn, deze niet achterwege laten. En voorzeker, dat de aflaten zo lange tijd ongedeerd in stand gebleven zijn en bij een zo teugelloze en dolzinnige ongebondenheid zo lang ongestraft gebleven zijn, dat kan tot een bewijs strekken in hoe diepe nacht van de dwalingen de mensen ettelijk eeuwen gedompeld geweest zijn. Zij zagen, dat ze door de paus en zijn buldragers openlijk en ongeveinsd voor de gek gehouden werden; dat er over de zaligheid hunner zielen winstgevende markten gehouden werden; dat de prijs hunner zaligheid op weinige geldstukjes geschat werd; dat niets kosteloos te krijgen was; dat hun onder deze schijn de offerpenningen afgezet werden om ze schandelijk te verbruiken aan hoeren, koppelaars en braspartijen; dat de grootste loftrompetters van de aflaten de grootste verachters waren; dat dat monster met de dag in groter ongebondenheid voortging en steeds meer uitgelaten werd, en dat er geen eind aan gemaakt werd; dat er altijd nieuw lood aangebracht werd, en nieuw geld afgetroggeld. Toch ontvingen zij de aflaten met de grootste eerbied, zij aanbaden ze en kochten ze; en zij, die scherper zagen dan de anderen, meenden toch dat de aflaten een vroom bedrog waren, waardoor ze zich met enig nut konden laten bedriegen. Eindelijk nu de wereld zich veroorloofd heeft een weinig wijs te zijn, worden de aflaten koud en bevriezen ook langzamerhand, totdat ze geheel verdwijnen.
1} In de oudheid werd nieskruid beschouwd als een middel tegen waanzin (Vert.).

Boek III hoofdstuk 5

Over de aanvullingen, die ze aan de voldoeningen toevoegen, namelijk de aflaten en het vagevuur.

2. Maar aangezien er zeer velen zijn, die de vuilheden, bedriegerijen, dieverijen en roverijen (waarmee de aflaatkramers tot nu toe gespeeld hebben en ons hebben beetgenomen) zien, maar de bron zelf der goddeloosheid niet zien, is het nodig, dat we aantonen niet alleen van welke aard de aflaten zijn, maar ook wat ze eigenlijk zijn, wanneer ze van elke vlek zijn gereinigd. Zij noemen ze de schat der kerk, de verdiensten van Christus en van de heilige apostelen en martelaren. Zij stellen het voor, dat de volkomen bewaking van deze voorraadschuur (zoals ik reeds vermeldde) aan de bisschop van Rome is overgegeven, en dat bij hem de uitdeling van zo grote goederen berust, zodat hij zowel zelf kan wegschenken, alsook het recht om weg te schenken aan anderen kan verlenen. Hierdoor komt het, dat door de paus soms volkomen aflaat, soms aflaat voor een bepaald aantal jaren geschonken wordt, door de kardinalen aflaat voor honderd en door de bisschoppen van veertig dagen. Maar die aflaten zijn (om ze naar waarheid te beschrijven) een ontheiliging van Christus' bloed en een spot van Satan, waardoor ze het Christelijke volk van de genade Gods, van het leven, dat in Christus is, afvoeren en van de ware weg der zaligheid afwenden. Want hoe kon Christus' bloed schandelijker ontheiligd worden, dan doordat geloochend

wordt, dat het voldoende is tot vergeving der zonden tot verzoening en tot voldoening, tenzij wat er aan ontbreekt, alsof het verdroogd en uitgeput was, van elders wordt aangevuld en toegevoegd? Aan Christus geven de wet en alle profeten getuigenis, zegt Petrus (Hand. 10:43), dat door Hem vergeving van zonden verkregen moet worden: de aflaten schenken de vergeving der zonden door Petrus, Paulus en de martelaren. "Het bloed van Christus reinigt ons van zonde," zegt Johannes (1 Joh. 1:7): de aflaten maken het bloed der martelaren tot afwassing der zonden. "Christus," zegt Paulus (2 Cor. 5:21), " die de zonde niet kende, is voor ons zonde geworden (dat is voldoening der zonde), opdat wij zouden worden rechtvaardigheid Gods in Hem": de aflaten stellen de voldoening der zonden in het bloed der martelaren. Paulus riep en betuigde de Corinthiës (1 Cor. 1:13), dat alleen Christus voor hen gekruist en gestorven was: de aflaten verkondigen, dat Paulus en anderen voor ons gestorven zijn. Elders (Hand. 20:28) zegt hij, dat Christus de kerk verkregen heeft door zijn eigen bloed: de aflaten stellen een andere prijs der verkrijging in het bloed der martelaren. "Met één offerande heeft Christus in eeuwigheid volmaakt degenen, die geheiligd worden," zegt de apostel (Hebr. 10:14): de aflaten roepen daartegen in, dat door de martelaren de heiligmaking volmaakt wordt, die anders niet voldoende zou zijn. Johannes zegt (Openb. 7:14), dat alle heiligen hun klederen gewassen hebben in het bloed des Lams: de aflaten leren de klederen wassen in het bloed der heiligen.

Boek III hoofdstuk 5

Over de aanvullingen, die ze aan de voldoeningen toevoegen, namelijk de aflaten en het vagevuur.

3. Voortreffelijk schrijft tegen deze heiligschennis Leo, de bisschop van Rome aan de Palastijnen 1):" Ofschoon van vele heiligen de dood in Gods oog dierbaar geweest is, is toch de terdoodbrenging van niemand, ook al was hij onschuldig, de verzoening der wereld geweest. De rechtvaardigen hebben kronen ontvangen, niet gegeven, en uit de onverschrokkenheid der gelovigen zijn geboren voorbeelden der lijdzaamheid, niet gaven der gerechtigheid; immers ieders dood had alleen betekenis voor hemzelf en niemand heeft door zijn einde de schuld van een ander betaald: daar er slechts één geweest is, de Heere Christus, in wie allen gekruisigd zijn, allen gestorven, begraven en opgewekt." En deze uitspraak heeft hij, daar ze opmerkenswaard was, ook elders herhaald 2). Ongetwijfeld, er zou niets duidelijkers verlangd kunnen worden om dit goddeloze leerstuk de doodsteek te geven. Toch zegt Augustinus 3) niet minder juist in dezelfde zin: "Ook al sterven wij als broeders voor onze broeders, toch wordt van geen enkele martelaar het bloed vergoten tot vergeving der zonden, wat Christus voor ons gedaan heeft; en Hij heeft het gedaan met de bedoeling, niet dat wij het zouden nadoen, maar dat we Hem er voor zouden danken." Evenzo elders 4):"Evenals alleen de Zoon Gods een Zoon des mensen geworden is om ons met zich zonen Gods te maken, zo heeft Hij alleen voor ons, zonder dat Hij kwaad verdiend had, de straf op zich genomen, opdat wij door Hem, zonder dat wij goed verdiend hadden, de onverdiende genade zouden verkrijgen." Voorzeker, hoewel hun ganse leer uit huiveringwekkende heiligschenderijen en godslasteringen is samengelapt, is dit toch wel een godslastering, die in monsterachtigheid boven de andere uitsteekt. Laat hen erkennen, of dit niet hun leer is, dat de martelaren door hun dood meer vervuld en verdiend hebben bij God, dan voor henzelf nodig was, en dat zij een zo grote overvloed van verdiensten over gehad hebben, dat die ook tot anderen kon overvloeien. Dat dus, opdat een zo groot goed niet overtollig zou zijn, hun bloed

vermengd wordt met het bloed van Christus en uit dat tweeërlei bloed de schat der kerk bijeengebracht wordt tot vergeving en voldoening der zonden. En dat zo verstaan moet worden wat Paulus zegt (Col. 1:24):"Ik vervul in mijn lichaam datgene, wat er aan het lijden van Christus ontbreekt voor zijn lichaam, dat is de kerk." Wat is dit anders dan aan Christus zijn naam laten, maar Hem overigens tot een gewoon heiligje maken, dat onder de grote massa ternauwernood onderscheiden wordt? Hij, Hij alleen behoorde gepredikt te worden, Hij alleen voorgesteld, Hij alleen genoemd, op Hem alleen gezien te worden, wanneer het gaat over de verkrijging van vergeving der zonden, verzoening en heiligmaking. Maar laat ons horen naar hun eigenaardige bewijsvoering. Opdat het bloed der martelaren niet zonder vrucht vergroten zij, moet het aangewend worden tot algemeen nut der kerk. Zo? Was het dan in 't geheel geen vrucht, dat ze God door hun dood verheerlijkten? Dat ze met hun bloed zijn waarheid ondertekenden? Dat ze door verachting van het tegenwoordige leven getuigen, dat ze een beter leven zochten? Dat ze het geloof der kerk door hun standvastigheid bevestigden en de hardnekkigheid der vijanden braken? Maar dit is het juist, ze erkennen geen enkele vrucht, indien alleen Christus de Verzoener is, indien alleen Hij gestorven is om onze zonden, indien allen Hij opgeofferd is voor onze verlossing. Petrus en Paulus, zeggen zij, zouden evengoed de kroon der overwinning verkregen hebben, als ze op hun legerstede gestorven waren. En daar ze nu ten bloedde toe gestreden hebben, zou het niet te rijmen zijn met de rechtvaardigheid Gods, wanneer dat onvruchtbaar en nutteloos zou blijven. Alsof God naar de mate hunner verdiensten de heerlijkheid in zijn dienstknechten niet wist te vermeerderen! En genoegzame nuttigheid wordt in 't algemeen door de kerk verkregen, wanneer ze door hun triumf ontstoken wordt tot ijver om te strijden.

1} Ep. 81.
2} Ep. 95.
3} Tract. in Ioann. 84.
4} Ad. Bonif. IV, 4.

Boek III hoofdstuk 5

Over de aanvullingen, die ze aan de voldoeningen toevoegen, namelijk de aflaten en het vagevuur.

4. Hoe kwaadaardig echter verdraaien ze de plaats van Paulus, waar hij zegt, dat hij in zijn lichaam vervult datgene, wat ontbrak aan het lijden van Christus. Want dat ontbreken of dat vervullen betrekt hij niet op het werk der verlossing, voldoening en verzoening, maar op die verdrukkingen, waardoor de leden van Christus, namelijk alle gelovigen, moeten geoefend worden, zolang zij in dit vlees leven. Hij bedoelt dus, dat van het lijden van Christus dit nog over is, wat Hij, na het eenmaal in zichzelf geleden te hebben, nog dagelijks in zijn leden lijdt. Die eer keurt Christus ons waardig, dat Hij onze verdrukking rekent en houdt voor de Zijne. En dat Paulus toevoegt: voor de kerk, daaronder verstaat hij niet voor de verlossing, voor de voldoening der kerk, maar voor haar opbouwing en bevordering. Gelijk hij elders zegt, dat hij alles verdraagt om de uitverkorenen, opdat zij de zaligheid zouden verkrijgen, die is in Christus Jezus (2 Tim. 2:10). En aan de Corinthiërs schreef hij (2 Cor. 1:6), dat hij tot hun vertroosting en zaligheid alle verdrukkingen verdroeg, die hij leed. En onmiddellijk daarna verklaart hij zijn woorden, doordat hij er aan toevoegt, dat hij een dienaar der kerk geworden is, niet tot verlossing, maar naar de bediening, die hem toevertrouwd was om het evangelie van Christus te prediken. Indien ze ook een andere uitlegger

verlangen, laat hen dan luisteren naar Augustinus 1). "Het lijden van Christus," zegt deze, "is in Christus alleen, als in het hoofd; in Christus en de kerk, als in het gehele lichaam; daarom zegt Paulus, die één lid is: ik vervul in mijn lichaam, wat ontbreekt aan het lijden van Christus. Indien dus gij, die dit hoort, tot de leden van Christus behoort, zo ontbrak aan het lijden van Christus al wat gij lijdt van hen, die niet Christus' leden zijn." En waartoe het lijden der apostelen, dat zij voor de kerk verdragen hebben dient, zet hij elders 2) uiteen: "Christus is mij een deur tot ulieden; omdat gij schapen van Christus zijt, verworven door zijn bloed, moet gij uw prijs bekennen, die door mij niet gegeven wordt, maar gepredikt." Daaraan voegt hij dit toe: " Zoals Hij zijn ziel gesteld heeft, zo moeten ook wij onze zielen stellen voor de broederen om vrede te stichten, om het geloof te bevestigen." Dit zegt Augustinus. Het zij verre, dat Paulus zou gemeend hebben, dat er iets ontbrak aan het lijden van Christus voor wat betreft de ganse volheid der gerechtigheid, der zaligheid en des levens, of dat hij iets zou hebben willen toevoegen, daar hij zo duidelijk en kostelijk predikt, dat de overvloedigheid der genade door Christus met zo grote mildheid is uitgestort, dat ze alle kracht der zonde verre te boven gegaan is (Rom. 5:15). Door haar alleen zijn alle heiligen zalig geworden, niet door de verdienste van hun leven of hun dood, gelijk Petrus uitdrukkelijk getuigt (Hand. 15:11); zodat diegene Gode en zijn Christus smaadheid zou aandoen, die de waardigheid van enige heilige elders zou stellen dan alleen in de barmhartigheid Gods. Maar waartoe houd ik me hierbij langer op, alsof het een nog duistere zaak ware, daar dergelijke monsterachtigheden uiteen te zetten gelijk staat met ze te overwinnen?

1} In Ps. 61, c. 4.

2} Tract. in Ioann. 47, 2.

Boek III hoofdstuk 5

Over de aanvullingen, die ze aan de voldoeningen toevoegen, namelijk de aflaten en het vagevuur.

5. Verder, om dergelijke afschuwelijkheden voorbij te gaan, wie heeft de paus geleerd de genade van Jezus Christus, welke de Heere door het woord des evangelies uitgedeeld wilde zien, in lood en perkament in te sluiten? Gewis, òf het evangelie Gods moet leugenachtig zijn, òf de aflaten zijn leugenachtig. Want dat Christus met al de overvloed der hemelse goederen, met al zijn verdiensten, met al zijn gerechtigheid, wijsheid en genade, zonder enige uitzondering, ons door het evangelie wordt aangeboden, getuigt Paulus, wanneer hij zegt, dat de dienaren het woord der verzoening is toevertrouwd, opdat ze deze vorm van gezantschap zouden waarnemen, alsof Christus door hen vermaande: "wij bidden u, laat u met God verzoenen" (2 Cor. 5:18)."Die, die geen zonde kende, heeft Hij zonde voor ons gemaakt, opdat wij zouden worden rechtvaardigheid Gods in Hem." En wat de gemeenschap met Christus vermag, die, volgens getuigenis van dezelfde apostel (1 Cor. 1:9) in het evangelie ons te genieten aangeboden wordt, weten de gelovigen. De aflaten daarentegen halen een afgemeten deel der genade uit de voorraadkamer van de paus te voorschijn, hechten het aan lood, perkament en ook aan een bepaalde plaats en scheuren het af van Gods Woord. En indien men vraagt naar de oorsprong hiervan: dit misbruik schijnt hieruit voortgekomen te zijn, dat oudtijds, wanneer aan boetenden voldoeningen opgelegd werden, die te streng waren dan dat een ieder ze dragen kon, zij, die gevoelden, dat ze door de hun opgelegde boetedoening boven mate bezwaard werden, aan de kerk om verlichting vroegen. De ontheffing, die zulken kregen, werd aflaat genoemd. Toen ze

echter de voldoeningen overbrachten op God, en zeiden, dat ze vergoedingen waren, waardoor de mensen zich van het oordeel Gods loskochten, hebben ze ook de aflaten in die richting getrokken, dat ze verzoeningsmiddelen zouden zijn om ons te bevrijden van de verdiende straffen. En die godslasteringen, die wij vermeld hebben, hebben zij met zo grote onbeschaamdheid verzonnen, dat ze geen voorwendsel ter verontschuldiging kunnen aanwenden.

Boek III hoofdstuk 5

Over de aanvullingen, die ze aan de voldoeningen toevoegen, namelijk de aflaten en het vagevuur.

6. Laat hen verder ons ook niet lastig vallen met hun vagevuur, dat door deze bijl gebroken, omvergehaald en geheel en al van de fundamenten af is neergeworpen. Want ik ben het niet eens met sommigen, die menen, dat men in dit stuk maar wat over het hoofd moet zien, en van het vagevuur maar niet moet spreken, waaruit (zoals ze zeggen) heftige strijd ontstaat en zeer weinig opbouwing kan worden verkregen. Ook ik zelf zou aanraden dergelijke onbenulligheden te laten lopen, indien zij ze niet voor iets ernstigs hielden. Maar daar het vagevuur uit veel lasteringen is samengesteld en dagelijks door nieuwe geschraagd wordt, daar het vele zware ergernissen verwekt, moet men het waarlijk niet door de vingers zien. Men had wellicht dit op een of andere wijze een tijdlang kunnen laten passeren, dat het buiten Gods Woord om door nieuwsgierige en stoutmoedige vermetelheid uitgedacht was; dat men aangaande het vagevuur geloof geschonken had aan een soort van door duivelskunst verzonnen openbaringen; dat tot bevestiging ervan enige Schriftplaatsen op onkundige wijze verdraaid waren, hoewel de Heere niet duldt, dat menselijke stoutmoedigheid zo doorbreekt in de verborgen schuilhoeken zijner oordelen, en streng verboden heeft (Deut. 18:11) om, met terzijdestelling van zijn stem, bij de doden te speuren naar de waarheid, en niet toestaat, dat zijn Woord zo oneerbiedig bezoedeld wordt. Laat ons echter toegeven, dat dit alles een tijdlang had kunnen geduld worden, als een zaak van niet groot gewicht; maar wanneer de verzoening der zonden elders gezocht wordt dan in het bloed van Christus, wanneer de voldoening naar elders wordt overgebracht, dan is zwijgen zeer gevaarlijk. Men moet dus uitroepen niet alleen met inspanning van de stem, maar ook van de keel en de longen, dat het vagevuur een verderfelijk verzinsel van Satan is, dat het kruis van Christus ijdel maakt, dat aan Gods barmhartigheid een niet te dragen smaad aandoet, dat ons geloof aan het wankelen brengt en terneerwerpt. Want wat is voor hen het vagevuur anders dan een voldoening, die na de dood door de zielen der afgestorvenen betaald wordt voor hun zonden? Zodat, wanneer de mening om te voldoen terneergeworpen is, het vagevuur terstond tot de grond toe vernield is. Indien door de zoëven voorgedragen uiteenzetting meer dan duidelijk is, dat het bloed van Christus de enige voldoening, verzoening en reiniging is voor de zonden der gelovigen, wat blijft er dan anders over dan dat het vagevuur een loutere en huiveringwekkende godslastering is tegen Christus? Ik ga voorbij de heiligschenderijen, waardoor het dagelijks verdedigd wordt, de ergernissen, die het in de godsdienst verwekt, en de ontelbare andere zaken, die wij uit zulk een bron der goddeloosheid hebben zien voortkomen.

Boek III hoofdstuk 5

Over de aanvullingen, die ze aan de voldoeningen toevoegen, namelijk de aflaten en het vagevuur.

7. De plaatsen echter, die zij valselijk en verkeerd uit de Schrift plegen aan te grijpen, is het nodig hun uit de handen te wringen. Wanneer de Heere, zo zeggen zij, betuigt, dat de zonde tegen de Heilige Geest noch in deze noch in de toekomende eeuw vergeven zal worden (Matth. 12:32) (Marc. 3:28) (Luc. 12:10), dan geeft Hij daardoor tevens te kennen, dat er voor sommige zonden in de toekomende eeuw vergeving is. Maar wie zou niet zien, dat de Heere daar spreekt van de schuld der zonde? En indien dat zo is, wat betekent dat dan voor hun vagevuur, daar ze niet loochenen, dat in het tegenwoordige leven de schuld vergeven is van die zonden, welker straf naar hun mening daar betaald wordt? Opdat ze ons echter niet nog tegenspreken, zullen ze een duidelijker wederlegging ontvangen. Toen de Heere alle hoop op vergiffenis van een zo schandelijke slechtheid wilde afsnijden, achtte Hij het niet voldoende te zeggen, dat ze nooit vergeven zou worden; maar om het nog sterker te zeggen, gebruikte Hij een verdeling, waaronder Hij samenvatte het oordeel, dat in dit leven ieders geweten gevoelt, en het laatste oordeel, dat openlijk bij de opstanding geveld zal worden; alsof Hij zeide: hoedt u voor boosaardige wederspannigheid als van een zeer gewis verderf. Want wie het aangeboden licht des Geestes met opzet tracht uit te blussen, zal noch in dit leven, dat de zondaren tot bekering gegeven is, vergiffenis verkrijgen, noch op de jongste dag, wanneer door de engelen Gods de lammeren van de bokken gescheiden zullen worden en het Koninkrijk der hemelen van alle ergernissen zal worden gezuiverd. Verder voeren zij aan de gelijkenis uit Mattheüs (Matth. 5:25)" Heb eensgezindheid met uw wederpartijder, opdat hij u niet misschien de rechter overlevere, en de rechter de dienaar en de dienaar de kerker, waar gij niet uit zult komen, totdat gij de laatste penning zult betaald hebben." Indien de rechter op deze plaats God betekent, de wederpartij de duivel, de dienaar een engel, de kerker het vagevuur, dan zal ik mij gaarne gewonnen geven. Maar indien het voor een ieder vaststaat, dat Christus daar heeft willen aantonen, aan hoeveel gevaren en rampen zij zich blootstellen, die liever hardnekkig het hoogste recht willen op de proef stellen, dan handelen naar billijkheid en goedheid, opdat Hij daardoor de zijnen des te krachtiger tot billijke eendracht zou aansporen: waar, vraag ik u, zal dan het vagevuur gevonden worden?

Boek III hoofdstuk 5

Over de aanvullingen, die ze aan de voldoeningen toevoegen, namelijk de aflaten en het vagevuur.

8. Zij ontlenen ook een bewijs aan de woorden van Paulus, waar hij zegt, dat de knieën van degenen, die in de hemel, en die op de aarde en die onder de aarde zijn, zich buigen voor Christus (Fil. 2:10). Want dat onder degenen, die onder de aarde zijn niet verstaan kunnen worden zij, die tot de eeuwige verdoemenis zijn veroordeeld, nemen zij als een uitgemaakte zaak aan. Dan blijft dus over, dat het de zielen zijn, die in het vagevuur gepijnigd worden. Zij zouden niet slecht redeneren, indien de apostel door de kniebuiging de ware dienst der vroomheid aanduidde; maar daar hij eenvoudig leert, dat aan Christus een heerschappij verleend is, waaraan alle schepselen zich onderwerpen moeten, wat verhindert dan dat we onder degenen, die onder de aarde zijn, de duivelen verstaan, die gewis voor des Heeren rechterstoel

zullen gesteld worden en Hem met schrik en beving als hun rechter zullen erkennen? Gelijk Paulus zelf dezelfde profetie elders (Rom. 14:10) uitlegt:" Allen," zegt hij, "zullen wij voor de rechterstoel van Christus gesteld worden; want er is geschreven: Ik leef, voor mij zal alle knie zich buigen enz." Maar, zo zeggen ze, men mag zo toch niet uitleggen, wat in de Openbaring (Openb. 5:13) staat: "Alle schepselen, dat in de hemel is, en op de aarde, en onder de aarde, en dat in de zee is, en alles wat in die is, hoorde ik zeggen: Hem, die op de troon zit, en het Lam, zij de dankzegging, en de eer, en de heerlijkheid, en de kracht in alle eeuwigheid." Dat stem ik geredelijk toe; maar hoedanige schepselen menen zij, dat hier opgesomd worden? Want het is meer dan zeker, dat er onder verstaan worden de schepselen, die de rede missen en die onbezield zijn. En daardoor wordt niets anders betuigd, dan dat alle delen der wereld, van de hoogste top der hemelen af tot het middelpunt der aarde toe op hun wijze de heerlijkheid des Scheppers verkondigen. Wat zij te voorschijn halen uit de geschiedenis der Maccabeën (2 Macc. 12:43) zal ik geen antwoord waardig keuren, opdat ik niet de schijn hebbe, dat werk te rekenen tot de heilige boeken,. Maar Augustinus, zullen ze zeggen, heeft het als kanoniek aanvaard 1).Maar met welke vaste overtuiging? "Het geschrift der Maccabeën," zegt hij, "hebben de Joden niet zoals zij de wet, de profeten en de psalmen hebben, aan welke de Heere getuigenis geeft als aan zijn getuigen, zeggende: alles moest vervuld worden wat van Mij geschreven is in de wet, de psalmen en de profeten (Luc. 24:44); maar het is door de kerk niet zonder nut aangenomen, indien het met ingetogenheid gelezen of aangehoord wordt enz." En Hieronymus leert zonder aarzeling, dat het gezag van dat boek niet de minste waarde heeft tot bevestiging van leerstukken. En uit dat oude boekje, dat op naam van Cyprianus staat en getiteld is: "De uitlegging van de artikelen des geloofs", blijkt openlijk, dat het in de oude kerk geen gezag heeft gehad. Maar waartoe strijd ik hier tevergeefs? Alsof de schrijver zelf niet voldoende aantoont, welke waarde men aan hem moet hechten, daar hij in het slot vergeving vraagt voor het geval, dat hij iets minder goed gezegd heeft (2 Macc. 15:38). Ongetwijfeld, wie erkent, dat zijn geschriften vergeving nodig hebben, spreekt daarmee duidelijk uit, dat ze geen Godsspraken van de Heilige Geest zijn. Daar komt bij, dat de vroomheid van Judas om geen andere reden geprezen wordt, dan omdat hij een vaste hoop had aangaande de laatste opstanding, toen hij een offer naar Jeruzalem zond voor de doden. Want de schrijver van deze geschiedenis vat het niet zo op, dat, wat Judas deed, diende tot prijs voor hun verlossing, maar opdat ze met de overige gelovigen, die voor hun vaderland en godsdienst gestorven waren, deel zouden hebben aan het eeuwige leven. Deze daad was niet zonder bijgeloof en verkeerde ijver; maar meer dan dwaas zijn zij, die aan een offerande der wet betekenis toekennen tot op onze tijd, daar wij weten, dat wat toen in gebruik was, door de komst van Christus, opgehouden is.

1} Contra Gaudent. 1, 31.

Boek III hoofdstuk 5

Over de aanvullingen, die ze aan de voldoeningen toevoegen, namelijk de aflaten en het vagevuur.

9. Maar zij hebben een onoverwinnelijk wapen in Paulus, dat niet zo gemakkelijk terneergeslagen kan worden. "Indien iemand," zo zegt hij (1 Cor. 3:12) "op dit fundament bouwt, goud, zilver, kostelijke stenen, hout, hooi, stoppelen, hoe een ieders werk is, zal de dag des Heeren aan het licht brengen; want het zal in het vuur

geopenbaard worden, en hoedanig eens ieders werk is, zal het vuur beproeven; zo iemands werk zal branden, die zal schade lijden, hij zelf echter zal behouden worden, maar als door vuur." Wat, zeggen zij, kan dat voor een vuur zijn dan het vagevuur, waardoor de smetten der zonden worden afgewist, opdat wij zuiver mogen ingaan in het Koninkrijk Gods? Maar verscheidenen van de ouden 1) hebben gemeend, dat het een ander vuur is, namelijk de verdrukking of het kruis, waardoor de Heere de zijnen beproeft, opdat ze niet in de vuilheid des vleses zouden berusten; en dat menen zij met veel groter waarschijnlijkheid dan gelegen is in het verzinnen van het vagevuur. Ofschoon ik het ook met hen niet eens ben, want het schijnt me toe, dat ik een veel zekerder en duidelijker inzicht in die plaats verkregen heb. Voordat ik dat echter te voorschijn breng, zou ik wel willen, dat ze mij antwoordden of zij menen, dat de apostelen en alle heiligen door dit vagevuur heen hebben moeten gaan. Zij zullen zeggen van neen, dat weet ik; want het zou al te dwaas klinken, dat zij gereinigd hadden moeten worden, van wie ze dromen, dat hun bovenmatige verdiensten overvloeien tot alle leden der kerk. Maar de apostel zegt van ja; immers hij zegt niet, dat sommiger werk beproefd zal worden, maar aller werk. Ook dit is niet een bewijs van mij, maar van Augustinus 2), die zo die uitlegging bestrijdt. En (wat nog ongerijmder is) hij zegt niet dat ze door het vuur zullen gaan om alle mogelijke werken; maar indien ze de kerk met zeer grote getrouwheid gebouwd hebben, dat ze dan loon zullen ontvangen, wanneer hun werk door het vuur beproefd zal zijn. In de eerste plaats zien wij, dat de apostel figuurlijk sprak, wanneer hij de leringen, die door de hoofden van mensen uitgedacht zijn, hout, hooi en stoppelen noemde. De reden van deze beeldspraak ligt ook voor de hand: namelijk dat, evenals hout, zodra als het met vuur in aanraking gebracht wordt, wordt verteerd en vernietigd, zo ook die leringen niet zullen kunnen duren, wanneer ze beproefd worden. Verder is het voor niemand verborgen, dat een dergelijke beproeving uitgaat van de Geest Gods. Om dus de draad van de beeldspraak vast te houden, en de delen in juiste onderlinge verhouding tot elkaar te stellen, heeft hij de beproeving door de Heilige Geest vuur genoemd. Want evenals goud en zilver, hoe dichter ze bij het vuur gebracht worden, des te zekerder bewijs van hun echtheid en zuiverheid geven, zo ontvangt ook de waarheid des Heeren, hoe nauwkeuriger ze door een geestelijke beproeving wordt onderzocht, een des te grotere versterking van haar gezag. Evenals hooi, hout en stoppelen, wanneer ze in het vuur geworpen worden, aangetast worden tot plotselinge vertering, zo kunnen ook de uitvindsels der mensen, die niet door des Heeren Woord bevestigd zijn, de beproeving des Heiligen Geestes niet verdragen, zonder terstond in een te storten en te vergaan. Kortom, indien de verzonnen leringen vergeleken worden met hout, hooi en stoppelen, omdat ze evenals hout, hooi en stoppelen door het vuur verbrand en vernietigd worden ten ondergang, maar ze niet vernield of vernietigd worden anders dan door de Geest des Heeren, dan volgt daaruit, dat de Geest dat vuur is, waardoor ze beproefd zullen worden. En zijn beproeving noemt Paulus de dag des Heeren, naar het gewone gebruik der Schrift. Want er wordt gesproken van de dag des Heeren, telkens als de Heere zijn tegenwoordigheid aan de mensen op enigerlei wijze openbaart. En dan licht zijn aangezicht het meest, wanneer zijn waarheid haar licht verspreidt. Nu is geheel en al bewezen, dat Paulus onder vuur niets anders verstaat dan de beproeving des Heiligen Geestes. Maar hoe worden zij dan door dat vuur behouden, die schade lijden aan hun werk? Dit zal niet moeilijk te begrijpen zijn, wanneer we bedenken, over welke soort van mensen hij spreekt. Immers hij duidt hen als bouwmeesters der kerk aan, die het echte fundament behouden, maar daarop ongelijk materiaal bouwen, dat is, die niet afwijken van de voornaamste en noodzakelijkste hoofdstukken des geloofs, maar in de mindere en niet zo gevaarlijke mistasten, doordat ze hun eigen

verzinsels vermengen met Gods Woord. Zulken, zeg ik, moeten schade lijden aan hun werk, doordat hun verzinsels vernietigd worden; zij zelf echter worden behouden, maar als door vuur, dat is niet omdat hun onwetendheid en mistasting voor God goedkeurenswaard is, maar omdat ze door de genade en de kracht des Heiligen Geestes daarvan gezuiverd worden. Daarom moeten allen die de gulden zuiverheid van Gods Woord bezoedeld hebben met de drek van dat vagevuur, schade lijden aan hun werk.
1} Chrysostomus, Augustinus en anderen
2} Enchir. ad Laurent.68.

Boek III hoofdstuk 5

Over de aanvullingen, die ze aan de voldoeningen toevoegen, namelijk de aflaten en het vagevuur.

10. Maar, zo zeggen ze, het is een zeer oude opvatting van de kerk geweest. Deze tegenwerping ontzenuwt Paulus, doordat hij ook zijn tijd in die uitspraak insluit, waarin hij betuigt, dat allen schade aan hun werk moeten lijden, die bij de bouw der kerk iets geplaatst hebben, dat minder goed past bij het fundament. Wanneer mijn tegenstanders mij dus voor de voeten werpen, dat het voor dertienhonderd jaar gebruikelijk geweest is om voor de doden te bidden, dan vraag ik hun op mijn beurt, volgens welk woord van God, welke openbaring, welk voorbeeld dat geschied is. Immers hier ontbreken niet alleen getuigenissen der Schrift, maar ook alle voorbeelden der heiligen, die men daar leest, tonen niets van die aard. Over de rouw en de eerbewijzen der begrafenis vindt men daar vele en somtijds lange verhalen; maar van gebeden leest men daar zelfs geen zweem. En toch, van hoe groter gewicht deze zaak is, des te meer had ze behoren vermeld te worden. En ook de ouden zelf, die voor de doden baden, zagen, dat ze hierin verstoken waren van een gebod Gods en een wettig voorbeeld. Waarom durfden zij het dan te doen? Ik zeg, dat hun daarin iets menselijks overkomen is, en daarom beweer ik, dat wat zij gedaan hebben, niet ter navolging genomen moet worden. Want daar de gelovigen geen werk ter hand moeten nemen anders dan met een verzekerde consciëntie, zoals Paulus leert (Rom. 14:23), wordt vooral in het gebed deze verzekerdheid geëist. Toch is het gelofelijk, dat ze door een bepaalde reden daartoe gedreven zijn; namelijk deze, dat ze troost zochten, om daarmee hun smart te verlichten en dat het hun onmenselijk scheen voor God geen getuigenis af te leggen van hun liefde jegens de doden. Dat 's mensen aard tot deze aandoening geneigd is, ervaart een ieder. Er was ook een algemene gewoonte, die als een fakkel de brand stak in veler gemoederen. Wij weten, dat bij alle volkeren en in alle tijden lijkplechtigheden voor de doden gehouden werden en dat hun zielen jaarlijks door offers verzoend werden. En ofschoon Satan door deze begoochelingen de dwaze mensen bespot heeft, heeft hij toch de gelegenheid om hen te bedriegen genomen uit een juist beginsel, namelijk dit, dat de dood niet een ondergang is, maar een overgang uit dit leven in een ander. En het is niet twijfelachtig, of de heidenen staan ook door dit bijgeloof schuldig voor de rechterstoel Gods, omdat zij de zorg voor het toekomende leven, waarin zij betuigden te geloven, veronachtzaamden. En om nu niet slechter te zijn dan de onheilige mensen, hebben de Christenen er zich voor geschaamd geen dienst te bewijzen aan de doden, alsof die geheel en al te niet gegaan waren. Vanhier die slecht overwogen ijver: want indien ze traag zouden zijn in het verzorgen der lijkplechtigheden, in de dodenmalen en offers, meenden zij zich aan grote verwijten te zullen blootstellen. En wat uit een verkeerde navolging

voortgekomen was, is door nieuwe toevoegsels allengs zo vermeerderd dat de voornaamste heiligheid van het pausdom is de doden die gepijnigd worden, hulp te brengen. Maar de Schrift schaft een andere troost, die veel beter e n vaster is, wanneer ze betuigt, dat die doden zalig zijn, die in de Heere sterven (Openb. 14:13). En zij voegt de reden daaraan toe: omdat ze van die tijd af rusten van hun arbeid. En wij moeten aan onze liefde niet zover toegeven, dat wij een verkeerde wijze van bidden in de kerk zouden invoeren. Voorwaar, al wie maar een weinig verstand heeft, ziet gemakkelijk in, dat al wat over deze zaak bij de ouden te lezen staat, toegegeven is aan de algemene gewoonte en aan het onverstand van de grote massa. Ook zij, ik erken het, zijn tot dwaling meegesleurd, zoals namelijk onberaden lichtgelovigheid de geest der mensen van oordeel pleegt te beroven. Intussen toont het lezen van hun geschriften, hoe weifelend zij de gebeden voor de doden aanprijzen. Augustinus vertelt in de boeken der Belijdenissen, hoe dringend zijn moeder Monnica gevraagd had, dat men harer zou gedenken bij het volbrengen der verborgenheden aan het altaar. Kennelijk de wens van een oude vrouw, die haar zoon niet onderzocht naar de regel der Schrift, maar die hij naar zijn natuurlijke aandoening door anderen goedgekeurd wilde zien. Maar het boek, dat hij schreef over de zorg voor de doden, bevat zoveel aarzelingen, dat het door zijn koudheid terecht de gloed van dwaze ijver behoort uit te blussen; indien iemand begeerde de voorspraak der doden te zijn, zou hij waarlijk door de kille waarschijnlijkheden de bekommernis wegnemen van hen, die tevoren bekommerd waren. Want dit is het enige steunsel, dat, omdat de gewoonte in gebruik gekomen is om voor de doden te bidden, deze plicht niet veracht mag worden. Maar ofschoon ik toegeef, dat het de oude schrijvers der kerk een vrome daad toescheen om de doden te steunen, moet de regel, die niet bedriegen kan, altijd vastgehouden worden, dat het niet geoorloofd is in onze gebeden iets van onszelf aan te brengen, maar dat onze wensen aan Gods Woord moeten onderworpen worden: want het staat aan zijn oordeel voor te schrijven wat Hij wil hebben, dat gevraagd wordt. Daar nu de ganse wet en het evangelie met geen lettergreep de vrijheid bieden om voor de doden te bidden, is het een ontheiliging van de aanroeping Gods, wanneer men meer beproeft, dan Hij ons beveelt. Opdat echter onze tegenstanders niet zouden roemen, dat ze de oude kerk in hun dwaling tot bondgenote hebben, zeg ik, dat er een groot verschil is. Zij hielden de gedachtenis hunner doden, opdat ze niet alle zorg voor hen zouden schijnen afgelegd te hebben; maar tegelijkertijd erkenden zij, dat ze weifelden aangaande hun staat. Omtrent het vagevuur verzekerden zij zeker niets, zo zelfs, dat zij het voor een onzekere zaak hielden. Maar dezen eisen, dat wat zij over het vagevuur gedroomd hebben, zonder tegenspreken gehouden wordt voor een leerstuk des geloofs. Genen bevalen bij de gemeenschapsoefening van het heilig Avondmaal hun doden aan God aan spaarzamelijk en slechts om hun plicht te doen. Dezen zijn onophoudelijk bezig met de zorg voor de doden en bewerken door hun listige prediking, dat die gesteld wordt boven alle plichten der liefde. Ja zelfs zou het niet moeilijk voor ons zijn enige getuigennissen der ouden voor de dag te brengen, die geheel die gebeden voor de doden, die toen in gebruik waren, duidelijk omverwerpen. Zoals dit getuigenis van Augustinus is 1), wanneer hij leert, dat de opstanding des vleses en de eeuwige heerlijkheid door allen verwacht wordt, maar dat de rust, die na de dood volgt, door een ieder, wanneer hij haar waardig is, dan ontvangen wordt, wanneer hij sterft. Dus betuigt hij, dat alle vromen niet minder dan de profeten en de apostelen en martelaren terstond na de dood de zalige rust genieten. Indien hun toestand zo is, wat zullen dan, vraag ik u, onze gebeden hun toebrengen? Ik ga die grovere bijgelovigheden, waarmede zij de gemoederen der eenvoudigen betoverd hebben, voorbij: en toch zijn die talloos en de meeste zo monsterachtig, dat ze die met

geen enkele schijn van eerlijkheid kunnen bemantelen. Ik zwijg ook van die zeer schandelijke handel, die ze bij zo grote verdwazing der wereld naar hun lust hebben gedreven. Want er zou geen einde aan zijn en ook zonder vermelding zullen de vrome lezers hier genoeg hebben, om daarmede hun consciënties te steunen.
1} Homil. in Joann. 49,10. Vgl. August. de civ. dei, IV,13,16.

Boek III hoofdstuk 6

Over het leven van de Christen: en in de eerste plaats met welke bewijzen de Schrift ons daartoe vermaant.

1. Wij hebben gezegd, dat de bedoeling van de weergeboorte is, dat in het leven van de gelovigen blijke een evenredigheid en overeenstemming tussen Gods gerechtigheid en hun gehoorzaamheid, en zij zo de aanneming bevestigen, waardoor zij tot kinderen zijn aangenomen. En ofschoon die vernieuwing, door welke het beeld Gods in ons hersteld wordt, in zijn wet vervat is, zal het toch, daar onze traagheid vele prikkels en ook hulpmiddelen nodig heeft, nuttig zijn uit verschillende plaatsen van de Schrift bijeen te brengen de wijze, waarop wij ons leven moeten inrichten, opdat zij, wie de bekering ter harte gaat, in hun ijver niet afdwalen. Verder, wanneer ik het op mij neem om te tekenen op welke wijze de Christen zijn leven moet inrichten, dan weet ik zeer wel, dat ik een veelzijdig en inhoudrijk onderwerp ter hand neem, en dat door zijn uitgebreidheid een groot boek zou kunnen vullen, wanneer men het in al zijn delen zou willen behandelen. Want we zien, Tot welk een uitvoerigheid de leringen van de ouden uitdijen, die slechts één deugd behandelen. En dat niet door al te grote breedsprakigheid, want welke deugd men zich ook voorneemt in een redevoering aan te prijzen: de pen wordt door de overvloed van stof tot zulk een uitvoerigheid gebracht, dat men het onderwerp niet naar behoren besproken schijnt te hebben, wanneer men niet veel zegt. Mijn bedoeling is echter niet de onderwijzing van het leven, die ik nu aankondig te zullen geven, zo te verstrekken, dat zij iedere deugd in het bijzonder nagaat en zich begeeft tot wijdlopige vermaningen. Dit moge men zoeken in de geschriften van anderen, en in het bijzonder in de predikatiën van de ouden. Mij zal het genoeg zijn, wanneer ik de weg heb aangetoond, waarlangs een vroom man geleid wordt tot het juiste doel om zijn leven in te richten, en in het kort een algemene regel heb vastgesteld, naar welke hij zijn plichten behoorlijk kan onderzoeken. Lange voordrachten zullen wellicht ook wel te eniger tijd aan de beurt komen; of ik zal aan anderen de taak, waartoe ik niet zo geschikt ben, overlaten. Ik bemin van nature de kortheid, en wanneer ik uitvoeriger zou willen spreken, zou dat misschien niet zo goed gelukken. En indien een uitvoeriger wijze van onderrichten meer zou aanstaan, dan zou ik er toch ternauwernood behagen in hebben om die te beproeven. En de opzet van dit boek eist, dat wij de eenvoudige leer met zo groot mogelijke kortheid behandelen. Gelijk nu de wijsgeren bepaalde begrenzingen hebben van het goede en eerbare, waaruit zij de bijzondere plichten en de ganse schare van deugden afleiden, zo heeft ook de Schrift in dezen haar orde; ja zij heeft een zeer schone indeling, en een, die veel zekerder is dan alle indelingen van de wijsgeren. Slechts dit onderscheid is er, dat dezen, eerzuchtig als ze waren, met ijver gestreefd hebben naar een uitgezochte helderheid van indeling, om daardoor de vernuftigheid van hun verstand te tonen, maar dat de Geest Gods, omdat Hij zonder gekunsteldheid onderwees, niet zo nauwkeurig en niet zo onafgebroken een methodische wijze van behandelen heeft in acht genomen; maar daar Hij die somtijds wel gebruikt, geeft Hij daardoor genoegzaam te kennen, dat wij die niet mogen veronachtzamen.

Boek III hoofdstuk 6

Over het leven van de Christen: en in de eerste plaats met welke bewijzen de Schrift ons daartoe vermaant.

2. In twee stukken dan voornamelijk is deze onderwijzing der Schrift, waarover wij spreken, gelegen. Het eerste is dit, dat de liefde tot de gerechtigheid, waartoe wij overigens van nature allerminst geneigd zijn, in onze harten worde ingedrupt en ingebracht, het andere, dat ons een regel voorgeschreven zij, die ons in ons streven naar gerechtigheid niet doet afdwalen. Tot het aanprijzen dan van de gerechtigheid heeft de Schrift zeer vele en zeer goede redenen, van welke wij vele tevoren op verschillende plaatsen hebben aangetekend en sommige nog in het kort hier zullen aanroeren. Van welk fundament zou zij beter kunnen uitgaan dan van dit, dat zij ons vermaant, tot heiligmaking, omdat onze God heilig is (Lev. 19:1) e.v. (1 Petrus 1:16)? Want toen wij als uiteengedreven schapen verspreid waren, en verstrooid door de doolhof der wereld, heeft Hij ons weer verzameld, om ons met Hem te verenigen. Wanneer wij melding horen maken van onze verbinding met God, moeten wij bedenken, dat heiligheid daarvan de band moet zijn: niet omdat wij door de verdienste der heiligheid tot zijn gemeenschap komen (want wij moeten veeleer Hem eerst aanhangen om, met zijn heiligheid overgoten, Hem te volgen, waarheen Hij ons roept), maar omdat het ten zeerste dienstig is tot zijn eer, dat Hij geen gemeenschap heeft met ongerechtigheid en onreinheid. Daarom leert zij ook, dat dit het doel is onzer roeping, waarop wij altijd moeten zien, indien wij Gode op zijn roepen willen antwoorden. Want wat zou het voor zin hebben, dat wij uit de slechtheid en onreinheid der wereld, waarin wij verzonken waren, werden bevrijd, indien wij onszelf verlof geven om ons gehele leven lang daarin rond te wentelen? Bovendien vermaant zij ons tevens (Jes. 35:8) en elders, dat wij, om tot het volk des Heeren gerekend te worden, de heilige stad Jeruzalem bewonen moeten, die, gelijk Hij haar zichzelf gewijd heeft, zo ook door de onreinheid van haar bewoners niet mag ontheiligd worden. En daarvandaan komen deze woorden, dat zij een plaats zullen hebben in des Heeren tabernakel, die wandelen zonder smet, en streven naar gerechtigheid enz. Want het past allerminst, dat het heiligdom, waarin Hij woont, als een stal, gevuld is met vuil.

Boek III hoofdstuk 6

Over het leven van de Christen: en in de eerste plaats met welke bewijzen de Schrift ons daartoe vermaant.

3. En om ons des te beter op te wekken, toont de Schrift, dat God de Vader, gelijk Hij ons in zijn Christus met zich verzoend heeft, zo ook in Hem ons beeld heeft getekend, naar hetwelk Hij wil, dat wij gevormd worden. Welaan, laat hen, die menen, dat bij de wijsgeren alleen de zedeleer behoorlijk en ordelijk ingedeeld is, bij hen een voortreffelijker ordening voor mij vinden. Wanneer de wijsgeren ons uitnemend willen vermanen tot de deugd, dan brengen ze niets anders aan, dan dat wij in overeenstemming met de natuur moeten leven: de Schrift echter leidt de vermaning uit de ware bron af; doordat ze niet alleen beveelt, dat wij ons leven aan God, die het schonk, en aan wie het verbonden is, moeten overgeven, maar, nadat ze geleerd heeft, dat wij van de ware oorsprong en wet onzer schepping zijn ontaard, er aan toevoegt, dat Christus, door wie wij wederom met God verzoend zijn, ons tot een voorbeeld is gesteld, om zijn gestalte in ons leven uit te drukken. Wat zou men werkdadiger kunnen verlangen dan dit ene? Ja wat zou men boven dit ene kunnen verlangen? Want indien wij op deze voorwaarde door de Heere tot kinderen aangenomen worden, dat ons leven Christus, die de band onzer aanneming is, voor ogen stelt, dan wijken wij niet alleen in zeer slechte trouweloosheid van onze Schepper af, maar verwerpen ook de Zaligmaker zelf, wanneer we ons niet overgeven en toewijden aan de

gerechtigheid. Verder ontleent ze aan alle weldaden Gods, die ze ons in herinnering brengt, en aan alle delen onzer zaligheid stof tot vermaning. Want zij zegt, dat, daar God zich ons een Vader betoond heeft, wij van de uiterste ondankbaarheid te beschuldigen zijn, indien wij niet wederkerig ons Hem kinderen betonen (Mal. 1:6) (Ef. 5:1) (Joh. 3:1). Dat, daar Christus ons door het bad van zijn bloed gereinigd heeft, en deze reiniging door de doop heeft medegedeeld, het niet betaamt, dat wij met nieuw vuil bezoedeld worden (Ef. 5:26) (Hebr. 10:10) (1 Cor. 6:11,15) (1 Petrus 1:15 en 19). Dat, daar Hij ons in zijn lichaam heeft ingelijfd, wij er ons nauwgezet voor moeten hoeden, dat wij onszelf, die zijn leden zijn, met geen smet of vlek bezoedelen (Joh. 15:3) (Ef. 5:23). Dat, daar Hij, die ons Hoofd is, ten hemel is gevaren, wij alle aardse gezindheid moeten afleggen en met ons ganse hart daarheen moeten streven (Col. 3:1). Dat wij, daar de Heilige Geest ons Gode tot tempelen heeft gewijd, ons er toe moeten inspannen, dat Gods eer door ons verheerlijkt worde, en niet moeten toelaten, dat wij door de vuilheid der zonde ontheiligd worden (1 Cor. 3:16) (1 Cor. 6:19) (2 Cor. 6:16). Dat wij, daar onze ziel en ons lichaam tot de hemelse onverderfelijkheid en de onverwelkelijke kroon bestemd zijn, er naarstig naar moeten streven, dat zij zuiver en ongeschonden tot de dag des Heeren bewaard worden (1 Thess. 5:23). Dit zijn, zeg ik, de zeer gelukkige fundamenten van de goede inrichting des levens, wier gelijke men niet zal aantreffen bij de wijsgeren, die in het aanprijzen der deugd nooit boven de natuurlijke waardigheid van de mens uitkomen.

Boek III hoofdstuk 6

Over het leven van de Christen: en in de eerste plaats met welke bewijzen de Schrift ons daartoe vermaant.

4. En hier is het de plaats om hen toe te spreken, die niets hebben van Christus behalve de naam en het teken, maar toch Christenen genoemd willen worden. Met welk een onbeschaamdheid roemen ze eigenlijk in zijn heilige naam. Want gemeenschap met Christus hebben slechts zij, die de ware kennis van Hem uit het Woord des evangelies ontvangen hebben. En de apostel loochent (Ef. 4:22), dat zij allen Christus recht hebben leren kennen, die niet geleerd hebben, dat men de oude mens moet afleggen, die verdorven wordt naar de begeerten der dwaling, en Christus moet aandoen. Zij verraden dus, dat ze vals en ook ten onrechte de kennis van Christus voorwenden, hoewel ze intussen welsprekend en vaardig over het evangelie praten. Want het is niet een leer der tong, maar des levens, en het wordt niet slechts gevat met het verstand en het geheugen, zoals de overige wetenschappen, maar het wordt eerst dan aangenomen, wanneer het de ganse ziel bezit en wanneer het zijn zetel en woonplaats vindt in de innerlijke aandoening des harten. Laat hen dus of ophouden tot smaad Gods te roemen van datgene, wat ze niet zijn, of zich discipelen betonen, die hun Meester Christus niet onwaardig zijn. Aan de leer, waarin onze godsdienst vervat is, hebben wij de eerste plaats gegeven, aangezien onze zaligheid van haar begint; maar zij moet in ons hart overgebracht worden en in onze wandel overgaan en zo ons in haar doen veranderen, opdat ze voor ons niet onvruchtbaar zij. Indien de wijsgeren terecht toornig worden op hen, en hen smadelijk uit hun gezelschap verdrijven, die wel openlijk verkondigen, dat ze een kunst onderwijzen, welke een meesteres des levens moet zijn, maar die kunst in spitsvondige breedsprakigheid verkeren, met hoeveel betere reden zullen wij dan die beuzelachtige drogredenaars verfoeien, die er mede tevreden zijn het evangelie op het uiterste deel van hun lippen te hebben, welks krachtige werking, honderdmaal meer dan de kille vermaningen der

wijsgeren, had behoren door te dringen, tot in de diepste aandoeningen des harten, te zetelen in de ziel en de ganse mens te beheersen?

Boek III hoofdstuk 6

Over het leven van de Christen: en in de eerste plaats met welke bewijzen de Schrift ons daartoe vermaant.

5. Ik eis niet, dat de zeden van een Christen niets ademen dan het volkomen evangelie, hoewel wij dat toch moeten wensen en noodzakelijk moeten nastreven. Maar ik eis niet zo streng de volkomenheid naar het evangelie, dat ik niet voor Christen zou houden hem, die haar nog niet heeft bereikt. Want zo zouden allen van de kerk uitgesloten worden, daar er niemand gevonden wordt, die niet nog door een grote afstand daarvan gescheiden is; en velen zijn nog slechts weinig gevorderd, die toch ten onrechte zouden verworpen worden. Wat wil ik dan? Dat het doel der volkomenheid voor ogen gesteld wordt, opdat wij daarop alleen onze ijver mogen richten. Laat zij als eindpaal voor ons gezet worden, opdat wij naar haar streven en wedijveren. Want het is niet geoorloofd zo met God te delen, dat ge van die dingen, die u door zijn Woord voorgeschreven worden, een deel aanvaardt en een deel naar uw goeddunken voorbijgaat. Want in de eerste plaats prijst God overal de oprechtheid aan, als het voornaamste deel van zijn dienst; en daaronder verstaat Hij een zuivere eenvoudigheid des harten, die bedrog en veinzerij mist, en waaraan een dubbel hart tegenovergesteld is, alsof er gezegd werd, dat er een geestelijk beginsel is om recht te leven, waar de innerlijke aandoening des gemoeds zonder veinzerij Gode wordt toegewijd tot het beoefenen van heiligheid en gerechtigheid. Maar daar aan niemand in deze aardse kerker des lichaams zoveel kracht ten dienste staat, dat hij met voldoende vurigheid zijn loop zou kunnen lopen, en daar het grootste getal door zulk een zwakte gedrukt wordt, dat ze, waggelend en hinkend, zelfs kruipend over de grond, zeer weinig vorderen, moeten wij gaan, een ieder naar de mate van zijn klein vermogen, en de begonnen weg voortzetten. Niemand zal zo ongelukkig voortschrijden, dat hij niet tenminste een klein stukje wegs dagelijks aflegt. Laat ons dus niet ophouden het hierop toe te leggen, dat wij voortdurend iets vorderen op de weg des Heeren, en niet de moed laten zinken vanwege de geringheid der vordering. Want ook al beantwoordt de vordering niet aan onze wens, toch is de moeite niet verloren, wanneer de dag van heden die van gisteren overtreft: laat ons slechts met oprechte eenvoudigheid zien naar ons doel, en streven naar de eindpaal, niet onszelf vleiend en strelend, en ook niet aan onze gebreken toegevend, maar in een voortdurend streven ons hierop toeleggend, dat we beter worden dan we zijn, totdat wij tot de goedheid zelf gekomen zijn; welke wij wel gedurende de ganse tijd onzes levens zoeken en najagen, maar eerst dan zullen grijpen, wanneer wij, na de zwakheid des vleses afgelegd te hebben, tot haar volle gemeenschap zullen zijn aangenomen.

Boek III hoofdstuk 7

De hoofdsom van het Christelijk leven; waar gesproken wordt over de verloochening van onszelf.

1. Ofschoon de wet des Heeren een zeer goede en zeer geschikt geregelde orde heeft om het leven naar te richten, heeft het toch de hemelse Leermeester goed gedacht op een nog nauwkeuriger wijze de zijnen te vormen naar de regel, die Hij in de wet had voorgeschreven. En van deze wijze is dit het beginsel: dat het de plicht is van de gelovigen aan God hun lichamen te geven tot een levende, heilige en Hem welbehaaglijke offerande, en dat daarin de rechte dienst van Hem gelegen is (Rom. 12:1). En daaraan wordt de grond ontleend om hen te vermanen, dat ze zich niet aanpassen aan de gedaante dezer wereld, maar dat ze veranderd worden door vernieuwing huns gemoeds, opdat ze mogen beproeven, wat de wil Gods is. Dit nu is iets groots, dat wij Gode geheiligd en toegewijd zijn, opdat wij daarna niets denken, spreken, overwegen en doen, dan wat tot zijn eer strekt. Want wat geheiligd is, wordt niet zonder groot onrecht tegenover Hem aangewend tot onheilig gebruik. Indien wij niet van onszelf zijn, maar van de Heere, dan is het duidelijk, welke dwaling ontvlucht moet worden, en waarheen al de handelingen onzes levens gericht moeten worden. Wij zijn niet van onszelf: laat dus niet onze rede of wil in onze plannen en daden heerschappij voeren. Wij zijn niet van onszelf: laat ons dus niet ons dit ten doel stellen, dat wij zoeken wat ons naar het vlees nuttig is. Wij zijn niet van onszelf: laat ons dus, voorzover het mogelijk is onszelf en al het onze vergeten. Aan de andere kant, wij zijn van God: laat ons dus Hem leven en sterven. Wij zijn van God: laat dus zijn wijsheid en wil al onze handelingen leiden. Wij zijn van God: laat dus tot Hem, als tot het enige rechte doel, alle delen van ons leven streven. O, welk een vordering heeft hij gemaakt, die geleerd heeft, dat hij niet van zichzelf is en de heerschappij en het bestuur over zichzelf aan zijn eigen verstand onttrokken heeft, om het Gode toe te kennen. Want evenals dit de meest doeltreffende pestziekte is tot verderf van de mensen, dat zij zichzelf gehoorzamen, zo is de enige haven van de redding niets te weten en niets te willen van zichzelf, maar slechts de Heere te volgen, waar Hij voorgaat. Dit zij dus de eerste trap, dat de mens van zichzelf afwijkt, opdat hij de gehele kracht van zijn verstand richte op gehoorzaamheid aan de Heere. Gehoorzaamheid zeg ik, niet alleen die, welke in gehoorzaamheid aan het Woord gelegen is, maar die, waardoor het hart des mensen, ontbloot van zijn eigen vleselijk gevoelen, zich geheel bekeert tot de wil van Gods Geest. Deze verandering, die Paulus de vernieuwing des gemoeds noemt (Ef. 4:23), heeft geen enkele wijsgeer gekend, hoewel zij de eerste ingang tot het leven is. Want zij stellen alleen de rede tot bestuurster over de mens, zij menen, dat naar haar alleen geluisterd moet worden, kortom aan haar alleen dragen zij op en laten zij over de bevelvoering over de zeden; maar de Christelijke wijsbegeerte beveelt haar te wijken uit haar plaats en zich te onderwerpen en onderdanig te zijn aan de Heilige Geest; opdat de mens niet meer zelf leve, maar Christus in zich late leven en regeren (Gal. 2:20).

Boek III hoofdstuk 7

De hoofdsom van het Christelijk leven; waar gesproken wordt over de verloochening van onszelf.

2. Daaruit volgt ook dat andere, dat wij niet zoeken wat van ons is, maar de dingen,

die naar 's Heeren wil zijn en strekken tot bevordering van zijn eer. ook dit getuigt van grote vordering, als wij onszelf bijna vergeten, althans het rekening houden met onszelf achterstellen en onze ijver getrouw trachten te wijden aan God en zijn geboden. Want wanneer de Schrift ons beveelt, onze persoonlijke zorg voor ons zelf te laten varen, dan schrapt zij uit onze harten niet alleen de hebzucht, de begeerte naar macht, het streven naar gunst bij de mensen, maar roeit ook de eerzucht, alle lust tot menselijke roem en andere meer verborgen boosheden uit. Voorzeker een Christen behoort zo geschikt en toegerust te zijn, dat hij bedenkt, dat hij in zijn ganse leven met God te doen heeft. Zo zal hij al het zijne schikken naar de wil en de beslissing Gods en de ganse opmerkzaamheid van zijn geest Godvrezend op Hem richten. Want wie geleerd heeft in al zijn doen op God te zien, wendt zich tevens af van alle ijdele bedenking. Dit is die verloochening van onszelf, die Christus zijn discipelen van hun eerste leertijd af met zo grote naarstigheid beveelt: die, wanneer ze eenmaal haar plaats gekregen heeft in het hart, ten eerste noch aan trotsheid, noch aan hooghartigheid, noch aan pralerij, en verder ook niet aan gierigheid, onkuisheid, zucht naar weelde, verwijfdheid en andere boosheden, die ontstaan uit liefde tot onszelf, enige ruimte laat. Daarentegen overal waar die verloochening niet regeert, daar dringen zelfs de schandelijkste zonden zonder schaamte door; of, indien er enige schijn van deugd is, wordt die door een boze eergierigheid geschonden. Immers, toon mij een mens, als ge kunt, die, indien hij niet naar 's Heeren bevel van zichzelf afziet, om niet goedheid wil oefenen onder de mensen. Want allen die door dit gevoelen niet in beslag genomen waren, hebben tenminste ter wille van de lof de deugd nagevolgd. En al diegenen onder de wijsgeren, die het krachtigst beweerd hebben, dat de deugd om haar zelfs wil nagestreefd moet worden, zijn door zulk een aanmatiging opgeblazen geweest, dat blijkt, dat zij de deugd om niets anders gezocht hebben, dan opdat ze stof zouden hebben om trots te zijn. En toch is het er zo ver vandaan, dat God vermaak zou scheppen in zulke najagers van ijdele eer en zulke opgeblazen harten, dat Hij betuigt, dat zij hun loon in de wereld ontvangen hebben, en dat hoeren en tollenaars dichter bij het Koninkrijk der hemelen zijn dan zij. We hebben echter nog niet duidelijk uiteengezet door hoeveel en hoe grote beletselen de mens afgehouden wordt van de beoefening der deugd zolang hij zichzelf niet verloochend heeft. Want naar waarheid is oudtijds gezegd, dat in des mensen ziel een wereld van boosheden verborgen is. En gij zult geen ander middel vinden, dan wanneer ge, na uzelf verloochend te hebben en het rekening houden met uzelf te hebben afgelegd, uw geest geheel inspant om datgene te zoeken, wat de Heere van u eist, en dat slechts daarom te zoeken, omdat het Hem behaagt.

Boek III hoofdstuk 7

De hoofdsom van het Christelijk leven; waar gesproken wordt over de verloochening van onszelf.

3. Elders behandelt dezelfde Paulus (Tit. 2:11) alle delen van een wel ingericht leven nauwkeuriger, hoewel in het kort. "De zaligmakende genade Gods is verschenen aan allemensen, en onderwijst ons, dat wij, de goddeloosheid en de wereldse begeerlijkheden verzakende, matig en rechtvaardig, en Godzalig leven zouden in deze tegenwoordige wereld, verwachtende de zalige hoop en de verschijning der heerlijkheid van de grote God, en van onze Zaligmaker Jezus Christus, die zichzelf voor ons gegeven heeft, opdat Hij ons zou verlossen van alle ongerechtigheid, en zichzelf een eigen volk zou reinigen, ijverig in goede werken." Want nadat hij, om ons

te bemoedigen, Gods genade heeft voorgesteld, om ons de weg te banen tot de ware dienst van God, neemt hij twee beletselen weg, die het meest in de weg staan, namelijk de goddeloosheid, waartoe wij van nature al te zeer geneigd zijn, en vervolgens de wereldse begeerten, die zich verder uitstrekken. En onder de goddeloosheid verstaat hij niet slechts de bijgelovigheden, maar vat daaronder ook samen al wat strijdt met de ernstige vreze Gods. En de wereldse begeerlijkheden betekenen zoveel als de gezindheden des vleses. Zo gebiedt hij, wat betreft beide tafelen der wet, dat wij onze eigen aard moeten afleggen, en verloochenen al wat ons verstand en onze wil voorschrijft. Verder beperkt hij alle handelingen des levens tot drie leden, namelijk matigheid, rechtvaardigheid en Godzaligheid. Van deze betekent ongetwijfeld de matigheid zowel de kuisheid en de ingetogenheid, alsook het reine en spaarzame gebruik der tijdelijke goederen en het verdragen der armoede. En de rechtvaardigheid omvat alle plichten der billijkheid, dat aan een ieder gegeven wordt, wat het zijne is. Dan volgt de Godzaligheid, die ons afscheidt van de besmettingen der wereld en door de ware heiligheid met God verenigt. Wanneer deze eigenschappen door een onlosmakelijke band met elkaar verbonden zijn, bewerken zij een hechte volmaking. Maar omdat er niets moeilijker is, dan het rekening houden met het vlees vaarwel te zeggen, de begeerten te bedwingen, ja zelfs te verloochenen en ons Gode en onze broederen te wijden en temidden van de onreinheid der wereld een leven te overdenken als dat van engelen, roept Paulus, om onze harten uit alle strikken los te maken, ons terug tot de hoop op een zalige onsterfelijkheid, er aan herinnerend, dat wij niet tevergeefs strijden, daar Christus, evenals Hij eenmaal verschenen is als onze Zaligmaker, zo ook bij Zijn laatste komst de vrucht zal tonen van de zaligheid, die door Hem verworven is. En op deze wijze verdrijft hij alle verlokkingen, die ons omwolken, zodat wij niet streven naar de hemelse heerlijkheid, zoals we moeten doen; ja hij leert, dat wij in de wereld in vreemdelingschap moeten verkeren, opdat de hemelse erfenis ons niet ontga of ontvalle.

Boek III hoofdstuk 7

De hoofdsom van het Christelijk leven; waar gesproken wordt over de verloochening van onszelf.

4. Verder zien wij in deze woorden, dat de zelfverloochening deels ziet op de mensen, en deels (en dat voornamelijk) op God. Want wanneer de Schrift ons beveelt (Rom. 12:10) (Fil. 2:3) ons zo jegens de mensen te gedragen, dat wij hen in eer boven ons stellen, dat wij ons geheel met goede trouw toeleggen op het verzorgen van hun belangen, dan geeft zij zulke geboden, dat ons gemoed die niet bevatten kan, tenzij het van tevoren van zij natuurlijke gezindheid ontledigd is. Want (teroorzake van de verblindheid, waarmee wij allen tot liefde jegens onszelf geneigd zijn) meent ieder een rechtvaardige reden te hebben om zich te verheffen, en alle anderen in vergelijing met zichzelf te verachten. Indien God ons iets geschonken heeft, waarover we geen berouw behoeven te hebben, dan vertrouwen we daar terstond op en gaan er prat op; en niet alleen zwellen wij, maar wij barsten bijna van trots. De gebreken, die wij in overvloedige mate hebben, verbergen wij naarstig voor anderen en vleiend maken wij onszelf wijs, dat ze licht en gering zijn, ja somstijds kussen wij ze alsof ze deugden waren. Indien dezelfde gaven, die wij in ons bewonderen, of nog grotere, in anderen aan de dag treden, dan verkleinen en hekelen wij die in onze afgunstigheid; hebben ze enige gebreken, dan zijn wij er niet mede tevreden ze met strenge en scherpe opmerkzaamheid waar te nemen, maar op hatelijke wijze vergroten wij ze. Vanhier

die overmoed, dat ieder onzer, alsof hij buiten de algemene wet stond, boven de anderen wil uitsteken, en alle mensen onbekommerd en brutaal minacht, of althans als minderen op hen neerziet. De armen wijken voor de rijken, de onaanzienlijken voor de edelen, de ongeleerden voor de geleerden; maar niemand is er, die niet in zijn binnenste enige dunk van zijn voortreffelijkheid voedt. Zo draagt een ieder, door zichzelf te vleien, een of ander koninkrijk in zijn hart. Want zichzelf iets aanmatigend, waardoor hij zichzelf behaagt, oefent hij kritiek op de aanleg en de levenswijze van anderen: komt het echter tot een twist, dan barst het gif uit. Want velen vertonen wel enige zachtmoedigheid, zolang ze vriendelijk en beminnenswaardige dingen ondervinden. Maar hoevelen zijn er, die dezelfde onafgebroken bescheidenheid bewaren, wanneer ze gekrenkt en geprikkeld worden? En er is geen ander geneesmiddel, dan dat deze zeer schadelijke ziekte van de eerzucht en de eigenliefde uit het diepst der ingewanden uitgeroeid wordt, gelijk ze ook door de leer der Schrift wordt uitgeroeid. Want wij worden zo onderwezen, dat wij moeten bedenken, dat de gaven, die God ons geschonken heeft, niet onze goederen zijn, maar genadegiften Gods; en indien sommigen op die gaven trots zijn, verraden zij hun ondankbaarheid. "Wie maakt u voortreffelijker," zegt Paulus (1 Cor. 4:7), "indien gij alles ontvangen hebt, wat roemt gij, alsof het u niet gegeven was?" Verder wordt ons geleerd, dat wij door een onafgebroken monstering van onze gebreken onszelf moeten brengen tot nederigheid. Zo zal er niets in ons overblijven, waardoor wij opgezwollen zijn, maar zal er veel stof zijn tot verootmoediging. Aan de andere kant wordt ons bevolen, dat wij alle gaven Gods, die wij in anderen zien zo moeten eren en hoogachten, dat wij ook hun eer aandoen, bij wie ze berusten. Want het zou van grote boosheid getuigen hen te beroven van de eer, welke de Heere hen waardig gekeurd heeft. En ons wordt geleerd hun gebreken door de vingers te zien, waarlijk niet om ze door vleierij te voeden, maar opdat we niet ter oorzake van die gebreken hen zouden honen, die we met welwillendheid en eerbetuiging behoren te bejegenen. Zo zal het gebeuren, dat met wie der mensen wij ook te maken hebben, wij ons niet alleen gematigd en bescheiden, maar ook voorkomend en vriendelijk gedragen. Gelijk men nooit langs een andere weg tot ware zachtmoedigheid zal komen, dan wanneer men een gemoed heeft, dat doortrokken is van zelfvernedering en eerbied voor de ander.

Boek III hoofdstuk 7

De hoofdsom van het Christelijk leven; waar gesproken wordt over de verloochening van onszelf.

5. Verder welk een moeilijkheid houdt het in onze plicht te doen in het zoeken van het nut van onze naaste. Indien gij niet ophoudt met op uzelf te letten en uzelf in zekere zin aflegt, zult gij hierin niets bereiken. Want hoe zult ge de werken kunnen doen, die Paulus de werken der liefde noemt, tenzij ge uzelf verloochent, om u geheel aan anderen te wijden? "De liefde," zegt hij (1 Cor. 13:4) "is lankmoedig, zij is goedertieren, niet onbeschaamd, niet trots, zij is niet afgunstig, niet opgeblazen; zij zoekt zichzelve niet, zij wordt niet verbitterd enz." Indien dit alleen van ons geëist werd, dat wij niet zoeken wat het onze is, dan zou toch aan onze natuur groot geweld moeten worden aangedaan, die ons zo neigt tot eigenliefde alleen, dat ze niet zo gemakkelijk duldt, dat we onszelf en het onze zouden veronachtzamen om naarstig te letten op de belangen van anderen, ja dat we uit eigen beweging van ons recht zouden afstand doen, om het te geven aan een ander. Maar om ons daar met de hand heen te leiden, herinnert de Schrift ons er aan, dat alle genadegaven, die wij van de Heere

krijgen, ons op deze voorwaarde zijn toevertrouwd, dat we ze zouden aanwenden tot algemeen nut der kerk. En dat daarom het wettig gebruik van alle gaven bestaat in een mild en bereidwillig deelgeven daarvan aan anderen. En er kon geen zekerder regel en geen krachtiger aansporing om zich daaraan te houden, uitgedacht worden, dan wanneer ons geleerd wordt, dat alle gaven, waarin onze kracht gelegen is, panden Gods zijn, ons toevertrouwd op die voorwaarde, dat ze besteed worden ten nutte van onze naasten. Maar de Schrift gaat nog verder, wanneer ze die gaven vergelijkt met de vermogens, waarmee de ledematen van het menselijk lichaam toegerust zijn. Geen enkel lid heeft zijn vermogen voor zichzelf of wendt het aan tot zijn bijzonder gebruik, maar het draagt het over op zijn medeledematen. En het trekt daaruit geen enkel nut dan wat voorkomt uit het gemeenschappelijk welvaren van het ganse lichaam. Zo moet een vroom man al wat hij vermag, vermogen voor de broeders, doordat hij voor zichzelf persoonlijk niet anders zorgt, dan zo, dat zijn gemoed bedacht is op de gemeenschappelijke opbouwing der kerk. Laat dit dus voor ons de juiste weg zijn tot goedgunstigheid en weldadigheid, dat wij van alles wat God ons geschonken heeft, waarmee wij onze naaste kunnen helpen, beheerders zijn, die gehouden zijn om van de uitdeling daarvan rekenschap af te leggen. Verder, dat eerst dat de rechte uitdeling is, die wordt afgemeten naar de regel der liefde. Zo zal het gebeuren, dat wij niet alleen de ijver voor eens anders voordeel steeds met de zorg voor ons eigen nut verbinden, maar dat wij ook het laatste aan het eerste ondergeschikt maken. En opdat het niet wellicht voor ons verborgen zou zijn, dat dit de wet is om naar behoren te bedienen alle gaven, die wij van God ontvangen, heeft Hij oudtijds die wet ook in de geringste geschenken van zijn milddadigheid gelegd. Want Hij heeft bevolen, dat Hem de eerstelingen der vruchten zouden geofferd worden (Exod. 22:29) (Exod. 23:19), opdat het volk daardoor zou getuigen, dat het hem niet geoorloofd was enige vrucht te genieten uit goederen, die Hem te voren niet waren geheiligd. Indien de gaven Gods eerst dan voor ons geheiligd worden nadat wij ze met onze hand aan de Schenker zelf hebben gewijd, blijkt daaruit, dat het gebruik, dat niet een dergelijke wijding kent, onrein is. En nu zult gij tevergeefs uw best doen om de Heere met de mededeling van uw goederen te verrijken. Daar dus uw milddadigheid niet tot Hem kan reiken, zoals de profeet zegt (Ps. 16:2), moet zij geoefend worden jegens zijn heiligen, die op de aarde zijn. En daarom worden de aalmoezen vergeleken met heilige offeranden, zodat ze nu beantwoorden aan de offeranden der wet (Hebr. 13:16).

Boek III hoofdstuk 7

De hoofdsom van het Christelijk leven; waar gesproken wordt over de verloochening van onszelf.

6. Verder, opdat wij niet zouden verslappen in het weldoen, wat anders terstond zou moeten gebeuren, moet dat andere er bij komen, wat de apostel schrijft, namelijk dat de liefde lijdzaam is en niet verbitterd wordt (1 Cor. 13:4). De Heer beveelt, dat men allen in het algemeen zal weldoen, van wie een groot deel dit geheel onwaardig is, wanneer ze naar eigen verdienste beoordeeld worden, maar hier komt de Schrift op uitnemende wijze te hulp, wanneer ze leert, dat men niet zien moet op wat de mensen uit zichzelf verdienen, maar dat men in allen moet opmerken het beeld Gods, aan hetwelk wij alle eer en liefde schuldig zijn. En dat in de huisgenoten des geloofs datzelfde beeld ijveriger moet opgemerkt worden, aangezien het door de Geest van Christus vernieuwd en weder opgericht is. (Gal. 6:10). Dus welke mens nu ook op uw

weg komt, die uw dienstbetoon nodig heeft: gij hebt geen oorzaak, waarom gij er u aan onttrekken zoudt u aan zijn belangen te wijden. Zeg, dat hij een vreemdeling is: maar de Heere heeft op hem een kenmerk gedrukt, dat u vertrouwd moet zijn; daarom verbiedt Hij ook uw eigen vlees te minachten (Jes. 58:7). Zeg, dat hij te minachten is en van geen waarde: maar de Heere toont aan, dat hij iemand is, wie Hij het sieraad van zijn beeld heeft waardig gekeurd. Zeg, dat gij door geen dienstbetoon van zijn kant hem verplicht zijt: maar God heeft hem als het ware in zijn plaats gesteld, opdat gij jegens hem erkennen zoudt, de zovele en zo grote weldaden, waardoor Hij u aan zich verplicht heeft. Zeg, dat hij niet waardig is, dat gij om zijnentwil ook maar de minste moeite op u neemt; maar Gods beeld, onder hetwelk hij u wordt aangeprezen, is waard, dat gij uzelf en al het uwe er aan ter beschikking stelt. Indien hij niet alleen niets goeds verdiend heeft, maar zelfs door onrechtvaardige bejegeningen en kwade daden u heeft getergd, dan is zelfs dat geen rechtmatige oorzaak, waarom gij zoudt ophouden hem in liefde te omhelzen en hem de plichten der liefde te bewijzen (Matth. 6:14) (Matth. 18:35) (Luc. 17:3). Hij heeft, zo zult ge zeggen, geheel anders van mij verdiend. Maar wat heeft de Heere verdiend? Die, wanneer Hij beveelt, dat aan uw naaste vergeven wordt, al wat hij jegens u misdreven heeft, ongetwijfeld wil, dat het Hem zal toegerekend worden (Matth. 5:44). Waarlijk langs deze weg alleen komt men tot datgene, wat geheel tegen de menselijke natuur indruist, om niet te zeggen dat het moeilijk voor haar is, namelijk, dat wij liefhebben degenen, die ons haten, kwaad met goed vergelden, smaad met zegening betalen; men komt hiertoe, zeg ik, wanneer wij bedenken, dat men niet de boosheid der mensen moet overwegen, maar in hen het beeld Gods zien, dat hun zonden bedekt en doet vergeten, en ons door zijn schoonheid en waardigheid er toe lokt om hen lief te hebben en te omhelzen.

Boek III hoofdstuk 7

De hoofdsom van het Christelijk leven; waar gesproken wordt over de verloochening van onszelf.

7. Deze doding zal dus eerst dan plaats in ons hebben, wanneer wij de plichten der liefde vervullen. En niet hij vervult die, die alle plichten der liefde slechts verricht, zelfs al slaat hij geen enkele over, maar hij, die dit doet uit een oprechte gezindheid der liefde. Want het kan gebeuren, dat iemand wel ten volle aan allen betaalt, wat hij schuldig is, voorzover de uiterlijke plichten betreft, maar dat hij intussen toch ver af is van de ware manier der betaling. Want men kan sommigen zien, die zeer milddadig willen schijnen, en die toch niets schenken, dat ze niet met trotsheid van gelaat of onbeschaamdheid van woorden verwijten. En in deze ongelukkige tijd is men in zulk een rampzalige toestand gekomen, dat bijna geen aalmoezen, althans door het grootste deel der mensen, zonder smaad worden uitgereikt. Een slechte toestand die zelfs niet onder de heidenen had behoren geduld te worden. Want van de Christenen wordt nog iets meer geëist, dan dat ze met opgewektheid op het gelaat te koop lopen en door vriendelijkheid van woorden hun dienstbetoon aangenaam maken. In de eerste plaats moeten ze de persoon van hem, die, naar ze zien, hun hulp nodig heeft, aannemen en met zijn lot evenzeer medelijden hebben, alsof ze het zelf gevoelden en droegen, opdat ze door het gevoel van medelijden en menselijkheid hem hulp mogen brengen op dezelfde wijze als zichzelf. Wie zo te moede zich er toe zet om zijn broederen ten dienste te zijn, zal niet alleen niet met enige aanmatiging of enig verwijt zijn dienstbetoon bezoedelen, maar hij zal ook niet op zijn broeder, die hij weldoet, neerzien als op een hulpbehoevende, of hem als een schuldenaar aan zich

onderwerpen. Evenmin als we een ziek lid bespotten, tot welks verkwikking het overige deel van het lichaam moeite doet; of menen, dat het in 't bijzonder schuldenaar is der overige ledematen, omdat het meer hulp ontvangen heeft, dan terugbetaald. Immers men gelooft niet, dat de gemeenschap van hulpbetoon onder de ledematen iets inhoudt, dat onverdiend is, maar men gelooft veeleer, dat het de betaling is van datgene, wat zonder grote onbehoorlijkheid niet zou kunnen geweigerd worden, daar het volgens de wet der natuur verschuldigd is. Op deze wijze zal het ook gebeuren, dat hij zich niet bevrijd zal achten, die één soort van dienstbetoon heeft volbracht; zoals gemeenlijk pleegt te gebeuren, dat een rijke, nadat hij iets van het zijne uitgegeven heeft, andere lasten op anderen schuift, alsof ze hem niet aangaan. Maar zo zal ieder veeleer bij zichzelf bedenken, dat hij, hoe groot hij ook is, voor zijn naasten een schuldenaar van zichzelf is, en dat er geen andere grens gesteld mag worden aan het weldoen van hen, dan wanneer zijn vermogen hem in de steek laat; en hoe ver zich dit uitstrekt, moet naar de regel der liefde worden afgebakend.

Boek III hoofdstuk 7

De hoofdsom van het Christelijk leven; waar gesproken wordt over de verloochening van onszelf.

8. Laat ons het voornaamste deel van onze zelfverloochening, dat, zoals we zeiden, ziet op God, wederom en dan uitvoeriger behandelen. En veel is daarover reeds gezegd, wat te herhalen overbodig zou zijn; het zal voldoende zijn dit deel te behandelen voorzover het ons leidt tot geduldigheid en verdraagzaamheid. In de eerste plaats dus brengt de Schrift ons, bij het zoeken van gemak en rust in het tegenwoordige leven, er toe, dat wij onszelf en al het onze aan de wil des Heeren overgeven en de aandoeningen van ons hart aan Hem overleveren om getemd en onder het juk gebracht te worden. Wij hebben een razende lust en een onbegrensde begeerte om schatten en eer na te jagen, om macht na te streven, om rijkdommen op te hopen, en om al die dwaze dingen bijeen te brengen, die schijnen te dienen tot grootsheid en praal. Aan de andere kant koesteren wij voor armoede, onaanzienlijkheid en nederigheid een wonderlijke vrees en hebben jegens die een wonderlijke haat opgevat, waardoor wij er toe geprikkeld worden om ze op alle mogelijke manieren te verwijderen. Hieruit kan men zien hoe onrustig van gemoed allen zijn, die hun leven naar hun eigen plan inrichten, hoeveel listen zij beproeven, en met hoeveel moeiten zij zich aftobben, namelijk opdat ze verkrijgen die dingen, waarnaar hun eerzuchtige of hebzuchtige gezindheid uitgaat, en aan de andere kant armoede en een nederige staat vermijden. Vrome mensen moeten dus, om niet in zulke strikken verward te raken, deze weg bewandelen. In de eerste plaats moeten ze niet begeren, of hopen, of denken van elders voorspoed te verkrijgen dan uit de zegening des Heeren, en daarom op haar zich veilig en vol vertrouwen verlaten en op haar steunen. Want ook al meent het vlees, dat het zichzelf genoeg is, wanneer het door eigen ijver streeft naar eer en rijkdom, of door inspanning daarnaar jaagt, of door gunst der mensen daartoe geholpen wordt, zo is het toch zeker, dat dit alles niets is, en dat wij door onze aanleg of door onze inspanning niets zullen vorderen, dan voorzover de Heere die beide zal voorspoedig maken. Maar daarentegen vindt alleen zijn zegening ook door alle beletselen heen de weg, om voor ons alles tot een blijde en gelukkige afloop te doen voortgaan; vervolgens, ook al kunnen wij nog zo zeer zonder haar ons enige roem en rijkdom verwerven (gelijk wij zien, dat de goddelozen dagelijks overladen worden met grote eer en grote rijkdom), zo zullen wij toch, daar

zij, op wie Gods vloek rust, zelfs niet het kleinste deeltje geluk smaken, zonder haar niets bereiken, dan wat ons ten kwade uitkomt. En men moet geenszins nastreven datgene, wat de mensen nog ongelukkiger maakt.

Boek III hoofdstuk 7

De hoofdsom van het Christelijk leven; waar gesproken wordt over de verloochening van onszelf.

9. Indien wij dus geloven, dat de grond van een voorspoedig en gewenst succes gelegen is alleen in de zegen Gods, zonder welke allerlei soort van ellende en rampspoed ons te wachten staat, volgt daaruit ook, dat wij niet, vertrouwende op onze vlugheid van verstand of op onze naarstigheid, of steunende op de gunst van mensen, of vertrouwende op de ijdele inbeelding der fortuin, begerig moeten streven naar rijkdom en eer, maar altijd op de Heere zien, opdat wij, onder zijn leiding, gevoerd mogen worden tot dat lot, dat Hij in zijn voorzienigheid voor ons bestemd heeft. Zo zal het ten eerste geschieden, dat wij niet door zonde, listen en slechte handelwijzen of door roofgierigheid, met onrecht tegenover onze naasten voortijlen om schatten te bemachtigen en eer na te jagen, maar dat wij alleen naar die goederen streven, die ons niet afvoeren van onschuld. Want wie zou temidden van bedriegerijen, roverijen, en andere listige streken der boosheid kunnen hopen op de hulp van Gods zegen? Want evenals die slechts hem volgt, die rein denkt en recht handelt, zo roept hij allen, die hem begeren, weg van onzuivere gedachten en slechte daden. Vervolgens zal ons een breidel aangelegd zijn, opdat wij niet branden van een onmatige begeerte naar rijkdom en niet eerzuchtig haken naar eer. Want hoe zal iemand kunnen vertrouwen dat hij door God geholpen zal worden tot het verkrijgen van datgene, wat hij tegen Gods Woord begeert? Want verre zij het, dat God door de hulp van zijn zegen zou schenken, wat Hij met zijn mond vervloekt. Eindelijk, indien het ons niet gaat naar wens en hoop, zullen wij toch weerhouden worden van gebrek aan lijdzaamheid, en van vervloeking van onze toestand, hoe die ook zij; omdat wij zullen weten, dat dit is murmureren tegen God, naar wiens goeddunken rijkdom en armoede, verachting en eer uitgedeeld worden. Kortom, wie op de gezegde wijze steunt op Gods zegen, zal niet met boze listigheden jagen naar datgene, wat de mensen met grote verwoedheid nastreven, en zal bedenken, dat hij daarvan geen voordeel zal hebben, en ook zal hij, wanneer iets voorspoedig gaat, het niet zichzelf toerekenen, en zijn ijver of naarstigheid of geluk, maar God als de Gever ervoor danken. Indien hij, terwijl anderen voorspoed hebben, zelf slechts weinig vordert, ja zelfs achteruitgaat, zal hij toch met meer gelijkmoedigheid en kalmte des gemoeds zijn armoede dragen dan een onheilig mens zijn middelmatig geluk, wanneer dat slechts niet beantwoordt aan zijn wens; immers hij heeft een troost, waarin hij groter rust vindt dan in de hoogste staat van rijkdom of macht; want hij bedenkt, dat zijn zaken door de Heere zo bestuurd worden, als voor zijn zaligheid nuttig is. We zien, dat dit de gezindheid van David geweest is (Ps. 131:1), die, terwijl hij God volgt en zich aan Hem overgeeft, om door Hem bestuurd te worden, getuigt, dat hij is gelijk een gespeend kind, en dat hij niet wandelt in dingen, die te hoog of te wonderlijk voor hem zijn.

Boek III hoofdstuk 7

De hoofdsom van het Christelijk leven; waar gesproken wordt over de verloochening van onszelf.

10. En die gerustheid en lijdzaamheid moeten niet alleen in dit opzicht in vrome gemoederen aanwezig zijn, maar moeten ook uitgestrekt worden tot alle gevallen, waaraan dit leven onderworpen is. Dus heeft niemand naar behoren zichzelf verloochend, dan wie zich geheel zo aan de Heere heeft overgegeven, dat hij het verdraagt, dat alle delen van zijn leven door Gods wil bestuurd worden. En wie in zijn gemoed zo gesteld is, zal, wat er ook gebeure, zich niet voor ongelukkig houden, noch zich over zijn lot tot Gods misnoegen beklagen. En hoe noodzakelijk deze gezindheid is, zal daaruit blijken, indien men bedenkt aan hoeveel toevalligheden wij onderworpen zijn. De ene ziekte na de andere valt ons telkens aan; nu eens woedt de pest, dan weer worden wij wreedaardig gekweld door de rampen van de oorlog; somtijds neemt vorst of hagel de verwachting van het jaar weg en veroorzaakt onvruchtbaarheid, die ons tot armoede brengt; onze vrouw, ouders, kinderen, verwanten worden door de dood weggerukt; ons huis brandt af: dit zijn gebeurtenissen, waarom de mensen hun leven vervloeken, hun geboortedag verwensen, de hemd en het licht voor een verfoeilijk iets houden, God tegenspreken, en (welsprekend als ze zijn in godslastering) Hem van onrechtvaardigheid en wreedheid beschuldigen. Maar een gelovige moet ook in deze dingen Gods zachtmoedigheid en waarlijk vaderlijke goedertierenheid opmerken. Daarom, ook al ziet hij, dat zijn huis, doordat zijn verwanten zijn weggenomen, tot eenzaamheid gebracht is, zal hij toch niet ophouden de Heere te loven, ja veeleer zal hij zich keren tot deze overdenking: toch zal de genade des Heeren, die in mijn huis woont, het niet verlaten laten blijven. Of ook al ziet hij dat hongersnood dreigt, doordat de rijp het gewas heeft aangetast, of vorst het vernietigd heeft, zal hij toch de moed niet opgeven, en bij God geen misnoegen verwekken, maar in dit geloof blijven (Ps. 79:13): toch zijn wij in de hoede des Heeren, en schapen, in zijn weiden opgevoed; Hij zal ons dus, ook in de grootste onvruchtbaarheid, voedsel verschaffen. Ook al wordt hij door een ziekte aangetast, dan zal hij niet door de hevigheid der smart gebroken worden, zodat hij zijn lijdzaamheid verliest, en zo twist met God, maar door de gerechtigheid en zachtheid in de kastijding Gods op te merken, zal hij zich opwekken tot lijdzaamheid. Eindelijk, wat er ook gebeurt, hij zal, omdat hij weet dat het door Gods hand geordineerd is, alles met een kalm en dankbaar gemoed aanvaarden, opdat hij zich niet hardnekkig tegen Gods bestuur zou verzetten, in wiens macht hij zich en al het zijne eenmaal heeft overgegeven. Verre blijve van het gemoed van een Christen vooral die dwaze en allerellendigste troost der heidenen, die, om hun gemoed tegen tegenspoed te versterken, die aan de fortuin toeschreven: op welke vertoornd te worden zij dwaas oordeelden, omdat ze niet een bepaald doel had en onbezonnen was, daar ze blindelings wondde zowel hen, die dat verdienden als hen die het niet verdienden. Want dit is integendeel de regel der vroomheid: dat alleen Gods hand voorspoed en tegenspoed beoordeelt en bestuurt, en dat zij niet in onberadenheid voortijlt, maar met een zeer geordende rechtvaardigheid goed zowel als kwaad ons toedeelt.

Boek III hoofdstuk 8

Over het dragen van het kruis, hetwelk een deel is van de zelfverloochening.

1. Ja nog hoger moet een vroom hart opstijgen, namelijk daarheen, waar Christus zijn discipelen roept, dat een ieder zijn kruis opneme (Matth. 16:24). Want allen, die de Heere heeft aangenomen en de gemeenschap van de zijnen waardig gekeurd heeft, moeten zich voorbereiden tot een hard, inspannend, onrustig en met zeer vele en verschillende soorten van rampen vervuld leven. Zo is het de wil des hemelsen Vaders de Zijnen op zulk een wijze te oefenen, om een gewisse proef van hen te nemen. Begonnen bij Christus zijn Eniggeborene, gaat Hij ten opzichte van al zijn kinderen met deze orde door. Want ofschoon Hij een Zoon was, geliefd boven anderen, en in wie het hart des Vaders rustte, zien wij toch, dat Hij niet toegeeflijk en zacht behandeld is: zodat men naar waarheid kan zeggen, dat Hij niet alleen door een voortdurend kruis geoefend is, zolang Hij op aarde gewoond heeft, maar dat zijn gehele leven niets anders geweest is dan de betoning van een voortdurend kruis. De oorzaak daarvan wijst de apostel aan (Hebr. 5:8), namelijk, dat Hij gehoorzaamheid moest leren, uit hetgeen Hij geleden heeft. Waarom zouden wij dan onszelf uitzonderen van die voorwaarde, welke Christus, ons Hoofd, heeft moeten aanvaarden; vooral daar Hij die om onzentwil aanvaard heeft, opdat Hij ons in zichzelf een voorbeeld van lijdzaamheid zou tonen? Daarom leert de apostel, dat voor alle kinderen Gods dit als doel vastgesteld is, dat zij aan Hem gelijkvormig worden (Rom. 8:29). En daaruit komt ook een aanmerkelijke vertroosting tot ons, namelijk deze, dat wij in harde en moeilijke omstandigheden, die geacht worden als tegenspoeden en rampen, deel hebben aan het lijden van Christus; opdat wij, evenals Hij uit de doolhof van alle rampen tot de hemelse heerlijkheid is ingegaan, zo tot diezelfde heerlijkheid door verschillende verdrukkingen heen, geleid worden. Want zo spreekt Paulus zelf elders (Fil. 3:10), zeggende, dat wanneer wij leren de gemeenschap aan zijn lijden, wij tevens leren kennen de kracht zijner opstanding; en wanneer wij gelijkvormig gemaakt worden aan zijn dood, wij zo voorbereid worden tot de gemeenschap van de heerlijke opstanding. Van welk een kracht kan dit zijn tot het verzachten van alle bitterheid des kruises, dat, hoe meer wij gedrukt worden door tegenspoeden, onze gemeenschap met Christus des te vaster versterkt wordt. En door de gemeenschap met Hem wordt het lijden voor ons niet alleen gezegend, maar brengt het ook veel hulp aan tot het bevorderen van onze zaligheid.

Boek III hoofdstuk 8

Over het dragen van het kruis, hetwelk een deel is van de zelfverloochening.

2. Hierbij komt nog, dat onze Heere het opnemen en dragen van het kruis slechts nodig gehad heeft om aan de Vader zijn gehoorzaamheid te betuigen en te bewijzen; maar voor ons is het om vele redenen nodig onder een voortdurend kruis te leven. In de eerste plaats (gelijk wij van nature al te zeer geneigd zijn om alles aan ons vlees toe te kennen) stellen wij, indien onze zwakheid ons niet als met het oog wordt aangewezen, licht onze kracht boven de rechte maat, en twijfelen er niet aan of zij zal, wat er ook gebeure, tegenover alle moeilijkheden onverbrekelijk en onoverwinnelijk zijn. Daardoor komen wij tot een dwaas en ijdel vertrouwen des vleses; en daarop bouwend betonen wij een halsstarrige trots tegenover God zelf, even alsof onze eigen vermogens, zonder zijn genade, voldoende waren. Deze aanmatiging kan God niet

beter breken, dan doordat Hij door de ondervinding ons aantoont, aan hoe grote zwakheid niet alleen, maar ook aan hoe grote broosheid wij lijden. Dus teistert Hij ons of met schande, of armoede, of verlies van dierbaren, of ziekte, of andere rampen, tot het dragen van welke wij verre van in staat zijn, zodat we daaronder, voorzover het van ons afhangt, weldra bezwijken. Zo vernederd, leren wij zijn kracht inroepen, die ons alleen onder het gewicht der verdrukkingen staande doet blijven. Ja zelfs de allerheiligsten, ook al weten ze, dat ze staan door Gods genade en niet door eigen krachten, zijn toch meer dan recht is gerust omtrent hun eigen kracht en standvastigheid, tenzij Hij hen door de beproeving des kruises tot een diepere zelfkennis brengt. Deze zorgeloosheid heeft ook David beslopen (Ps. 30:7): "Ik zeide," zegt hij, "in mijn gerustheid, ik zal niet wankelen in eeuwigheid. Gij Heere, Gij hadt in uw goedgunstigheid voor mijn berg kracht vastgezet: Gij verbergdet uw aangezicht, en ik werd verschrikt." Want hij erkent, dat in voorspoed door zorgeloosheid zijn zinnen verlamd waren, zodat hij, met terzijdestelling van de genade Gods, waarvan hij afhankelijk had moeten zijn, op zichzelf steunde, en zich een voortdurend standhouden beloofde. Indien dit een zo groot profeet overkomen is, wie van ons zou dan niet vrezen, opdat hij zich er voor zou hoeden? Dat ze dus in voorspoed zichzelf vleiden met een gedachte van grotere standvastigheid en lijdzaamheid, daarvan leren ze, wanneer ze door tegenspoed vernederd zijn, dat het veinzerij geweest is. Wanneer de gelovigen, zeg ik, door zulke bewijzen herinnerd zijn aan hun ziekten, maken zij vordering tot nederigheid, zodat ze, na het boze vertrouwen op het vlees afgelegd te hebben, zich begeven tot Gods genade. En wanneer ze zich daartoe begeven hebben, ervaren ze de tegenwoordigheid van Gods kracht, waarin genoeg en meer dan genoeg hulp gelegen is.

Boek III hoofdstuk 8

Over het dragen van het kruis, hetwelk een deel is van de zelfverloochening.

3. En dit is het, wat Paulus leert, dat door de verdrukkingen lijdzaamheid gewerkt wordt en door de lijdzaamheid bevinding (Rom. 5:3). Want dat God beloofd heeft, dat Hij de gelovigen zal bijstaan in verdrukkingen, daarvan gevoelen ze, dat het waar is, wanneer ze, door zijn hand gesteund, met lijdzaamheid stand houden, wat ze door eigen krachten geenszins zouden kunnen. De lijdzaamheid schenkt dus de heiligen deze ondervinding, dat God de hulp, die Hij beloofd heeft, metterdaad betoont, wanneer het nodig is. Daardoor wordt ook hun hoop versterkt, want het zou een blijk van al te grote ondankbaarheid zijn, wanneer ze voor de toekomst niet de waarheid Gods verwachtten, wier standvastigheid en kracht zij ervaren hebben. Nu zien wij, hoeveel goede dingen in onderlinge samenhang uit het kruis ontstaan. Want het werpt die gedachte, die we ten onrechte koesteren van onze eigen kracht, weg, ontdekt onze veinzerij, die ons vermaak schenkt en drijft ons verderfelijk vertrouwen op het vlees uit. En nadat wij zo vernederd zijn, leert het ons steunen op God alleen; en daardoor komt het, dat wij niet onderdrukt worden en niet bezwijken. En op de overwinning volgt de hoop, en wel aangezien de Heere door te volbrengen wat Hij beloofd heeft, zijn waarheid voor de toekomst bevestigt. Voorzeker, ook al waren dit de enige redenen, dan blijkt toch, hoe noodzakelijk voor ons de oefening van het kruis is. Immers het is van niet geringe betekenis, dat uw blinde eigenliefde afgewist wordt, opdat ge u terdege bewust zoudt zijn van uw zwakheid, dat gij onder de indruk komt van het besef van uw eigen zwakheid, opdat gij uzelf leert wantrouwen; dat gij uzelf wantrouwt, opdat gij uw vertrouwen op God leert stellen; dat gij met het vertrouwen

uws harten op God steunt, opdat gij, bouwend op zijn hulp, ten einde toe onoverwonnen moogt volharden; dat gij u vestigt op zijn genade, opdat gij moogt inzien, dat Hij waarachtig is in zijn belofte; dat gij de zekerheid van zijn beloften duidelijk hebt leren kennen, opdat uw hoop daardoor versterkt worde.

Boek III hoofdstuk 8

Over het dragen van het kruis, hetwelk een deel is van de zelfverloochening.

4. Ook een andere bedoeling heeft de Heere met het treffen der zijnen, namelijk om hun lijdzaamheid te beproeven en hen te onderwijzen tot gehoorzaamheid. Weliswaar kunnen ze Hem geen gehoorzaamheid bewijzen, dan die, welke Hij zelf hun gegeven heeft, maar zo behaagt het Hem door voortreffelijke bewijzen bekend en duidelijk te maken de genadegaven, die Hij de heiligen geschonken heeft, opdat die niet in hun binnenste werkeloos verborgen zouden blijven. Wanneer Hij dus de deugd der lijdzaamheid en de standvastigheid, waarmede Hij zijn dienaren heeft toegerust, aan de dag brengt, wordt er gezegd, dat Hij hun lijdzaamheid beproeft. Vanhier komen die uitdrukkingen, dat God Abraham beproefd heeft en zijn vroomheid bewezen bevonden heeft, daardoor dat hij niet geweigerd had zijn eigen en enige zoon te offeren (Gen. 22:1,12). Daarom leert Petrus (1 Petrus 1:7), dat ons geloof door verdrukkingen beproefd wordt, evenals het goud in de oven door het vuur wordt onderzocht. En wie zou kunnen zeggen, dat het niet nuttig is, dat de zeer voortreffelijke gave der lijdzaamheid, die de gelovige van zijn God ontvangt, ten gebruik te voorschijn wordt gehaald om zeker en duidelijk te worden? Immers anders zullen de mensen haar nooit naar verdienste waarderen. Indien God, opdat de deugden, die Hij zijn gelovigen geschonken heeft, niet in het duister verborgen blijven, ja onnut ter neer liggen en te gronde gaan, er goed aan doet, dat Hij stof verleent om ze op te wekken, hebben de verdrukkingen der heiligen, zonder welke hun lijdzaamheid er niet zou zijn, een zeer goede reden. Ook tot gehoorzaamheid worden zij door het kruis onderwezen, zeg ik; want zo leren zij niet naar hun eigen wens, maar naar Gods wil te leven. Voorzeker, wanneer hun alles naar hun eigen wens ging, zouden ze niet weten, wat het is God te volgen. En Seneca 1) vermeldt, dat dit een oud spreekwoord was, wanneer men iemand aanspoorde tot het verdragen van de tegenspoed: "Volg God." Waarmede men te kennen gaf, dat de mens dan eerst komt onder Gods juk, wanneer hij zijn hand en rug aan Gods gesel aanbiedt. En indien het zeer billijk is, dat wij ons in alles gehoorzaam betonen aan de hemelse Vader, dan mogen wij er zeker niets tegen hebben, dat Hij ons op alle manieren er aan gewent Hem gehoorzaamheid te betonen.

Boek III hoofdstuk 8

Over het dragen van het kruis, hetwelk een deel is van de zelfverloochening.

5. Toch zien wij nog niet in, hoe noodzakelijk voor ons deze gehoorzaamheid is, indien wij niet tegelijkertijd bedenken, hoe groot de losbandigheid van ons vlees is om Gods juk van ons te werpen, zodra ons vlees een weinig zachter en toegeeflijker behandeld wordt. Want dan gaat het er geheel mee, als met weerbarstige paarden, die, wanneer ze enige dagen zonder arbeid te verrichten gemest worden, daarna vanwege hun wildheid niet getemd kunnen worden, en hun berijder niet dulden, ook al gehoorzaamden ze vroeger aan zijn besturing. En geheel en al is in ons voortdurend

aanwezig datgene, wat, gelijk God klaagt (Deut. 21:15) in het Israëlitische volk was, dat wij, vet geworden en met vet overdekt, achteruitslaan tegen Hem, die ons gevoed heeft en heeft doen opgroeien. De weldadigheid Gods moest ons wel verlokken tot het overleggen en beminnen zijner goedheid; maar daar onze boosaardigheid zo groot is, dat wij veeleer voortdurend door zijn goedertierenheid bedorven worden, is het meer dan noodzakelijk, dat wij door enige tucht in de band gehouden worden, opdat wij tot zulk een lichtvaardigheid niet komen. Zo komt de Heere zelf, naardat Hij ziet, dat nuttig is, ons tegen en temt en beteugelt de overmoed van ons vlees door middel van het kruis, opdat wij niet door bovenmatige overvloed van rijkdommen verwilderen, opdat wij niet, door eer in de hoogte gestoken, ons verhovaardigen, en opdat wij niet, opgeblazen vanwege de overige goederen van geest, lichaam of fortuin, overmoedig worden. En dit doet de Heere op verschillende wijzen, namelijk zoveel voor een ieder heilzaam is. Immers wij lijden niet allen aan dezelfde ziekten even ernstig, en hebben ook niet allen een even moeilijke genezing nodig. Tengevolge daarvan kan men zien, hoe de een door deze, de ander door die soort van kruis geoefend wordt. En hoewel de hemelse Geneesheer de ene zachter behandelt, de andere met scherper middelen geneest, terwijl Hij voor aller gezondheid wil zorgen, laat Hij toch niemand vrij en onaangetast voorbijgaan; want Hij weet, dat allen tot de laatste toe ziek zijn. 1} De vita beata 15.

Boek III hoofdstuk 8

Over het dragen van het kruis, hetwelk een deel is van de zelfverloochening.

6. Daar komt bij, dat de allergoedertierenste Vader het nodig acht niet alleen onze zwakheid te voorkomen, maar ook de vroegere zonden dikwijls te straffen, opdat Hij ons in een passende gehoorzaamheid jegens zich houde. Daarom moet, zo dikwijls als wij getroffen worden, terstond de herinnering aan ons vroegere leven ons in de geest komen. Zo zullen wij zonder twijfel bevinden, dat wij iets bedreven hebben, dat een dergelijke kastijding verdiende. Maar toch moet de vermaning tot lijdzaamheid niet voornamelijk ontleend worden aan de bekentenis der zonde. Want de Schrift levert een veel betere overweging, wanneer ze zegt, dat wij door tegenspoed van de Heere getuchtigd worden, opdat wij niet met deze wereld veroordeeld worden (1 Cor. 11:32). Dus moeten wij ook temidden van de bitterheid der verdrukkingen de barmhartigheid en de goedgunstigheid van onze Vader jegens ons erkennen, daar Hij zelfs dan niet ophoudt onze zaligheid te bevorderen. Want Hij tuchtigt ons niet om ons te verderven of te doelen, maar veeleer om ons te bevrijden van de veroordeling der wereld. Die gedachte zal ons leiden tot datgene, wat de Schrift elders leert (Spr. 3:11): "Mijn zoon, verwerp de tucht des Heeren niet, en wees niet verdrietig wanneer ge door Hem gekastijd wordt; want de Heere kastijdt degenen, die Hij liefheeft, ja, gelijk een vader zijn zoon omhelst." Wanneer wij de roede des Vaders waarnemen, behoren wij dan niet veeleer ons gehoorzame en leerzame kinderen te betonen, dan door hardnekkigheid de goddelozen na te volgen, die in boze daden zijn verhard ? God verderft ons, tenzij Hij ons, wanneer wij van Hem zijn afgeweken, terugroept. Zodat Hij terecht zegt (Hebr. 12:8), dat wij bastaarden zijn en geen zonen, wanneer wij zonder kastijding zijn. Wij zijn dus zeer verkeerd, indien wij Hem niet kunnen verdragen, wanneer Hij ons zijn goedertierenheid betoont en de zorg, die Hij heeft voor onze zaligheid. De Schrift leert, dat dit het onderscheid is tussen ongelovigen en gelovigen, dat de eerste, als slaven van een verouderde en telkens weer oplevende slechtheid, door de geselingen steeds slechter en hardnekkiger worden; maar dat de

gelovigen, als zonen, die toegerust zijn met adeldom, daardoor vordering maken tot boetvaardigheid. Nu moet ge kiezen tot wie van beiden gij het liefst wilt behoren. Maar daar hierover elders gesproken is, vind ik het voldoende, dat ik het in 't kort aangeroerd heb, en zal hier thans mee eindigen.

Boek III hoofdstuk 8

Over het dragen van het kruis, hetwelk een deel is van de zelfverloochening.

7. Verder ligt daarin een bijzondere vertroosting, wanneer wij om de gerechtigheid vervolging lijden. Want dan moet ons in de gedachte komen, hoe grote eer de Heere ons waardig keurt, dat Hij ons zo siert met het bijzondere kenmerk van zijn krijgsdienst. Ik zeg, dat vervolging lijden om der gerechtigheid wil niet alleen zij, die om de verdediging van het evangelie, maar ook zij, die om iedere bescherming der gerechtigheid moeite ondervinden. Hetzij dus dat wij hij de verdediging van de waarheid Gods tegen de leugens van Satan, hetzij bij het beschermen van goeden en onschuldigen tegen de ongerechtigheden der bozen, moeten vallen in de ergernissen en de haat der wereld, tengevolge waarvan of ons leven, of onze bezittingen, of onze eer met gevaar bedreigd wordt: laat het ons niet zwaar vallen of lastig om ons inzoverre aan God ten dienste te stellen, of laat ons niet menen, dat wij ongelukkig zijn in die dingen, waarin Hij zelf met zijn mond ons zalig gesproken heeft (Matth. 5:10). De armoede is wel, op zichzelf beschouwd, een ellende; evenzo ballingschap, verachting, gevangenis, smaad; de dood eindelijk zelf is de uiterste van alle rampen. Maar wanneer de gunst van onze God tot ons komt, is er niets van dat alles, wat voor ons niet verandert in geluk. Laat ons dus liever tevreden zijn met het getuigenis van Christus, dan met de valse beoordeling des vleses. Zo zal het geschieden, dat wij naar het voorbeeld der apostelen ons verheugen (Hand. 5:41), zo dikwijls als Hij ons waardig zal achten om voor zijn naam smaadheid te lijden. Immers, indien wij onschuldig en met een goed geweten door de misdaad der goddelozen van onze goederen beroofd worden, worden wij wel bij de mensen tot armoede gebracht, maar aldus groeit de ware rijkdom bij God in de hemel voor ons aan; indien wij uit ons huis gestoten worden, worden wij des te inniger in Gods gezin opgenomen; indien wij gekweld en veracht worden, schieten wij des te steviger wortel in Christus; indien wij met smaad en schande worden gemerkt, des te heerlijker plaats nemen wij in het Koninkrijk Gods; indien wij gedood worden, wordt ons zo de toegang geopend tot het gelukzalige leven. Wij moeten ons schamen om de dingen, waarvoor de Heere een zo grote prijs heeft vastgesteld, van minder waarde te achten dan de schaduwachtige en vergankelijke verlokkingen van het tegenwoordige leven.

Boek III hoofdstuk 8

Over het dragen van het kruis, hetwelk een deel is van de zelfverloochening.

8. Daar dus de Schrift door deze en dergelijke vermaningen de smaadheden en rampen, die we terwille van de verdediging der gerechtigheid lijden, overvloedig verzacht, zijn wij al te ondankbaar, als wij ze niet gaarne en blijmoedig uit de hand des Heeren aanvaarden. Vooral daar deze soort van kruis de gelovigen het meest eigen is, waardoor Christus in ons wil verheerlijkt worden, gelijk ook Petrus leert (1 Petrus 4:11). En omdat het voor edele naturen bitterder is smaad te lijden dan honderd doden, vermaant Paulus met name, dat ons niet alleen vervolgingen te wachten staan, maar

ook smaadheden, omdat wij hopen op de levende God (1 Tim. 4:10). Gelijk hij ons elders beveelt naar zijn voorbeeld te wandelen door kwaad gerucht en goed gerucht (2 Cor. 6:8). Maar er wordt van ons niet zulk een blijmoedigheid geëist, dat die alle gevoel van bitterheid en smart wegneemt. Want er zou geen lijdzaamheid der heiligen in het kruis zijn, wanneer ze niet door smart gekweld en door moeilijkheden beangstigd werden. Indien er in de armoede geen bitterheid, in ziekten geen kwelling, in smaad geen pijn, in de dood geen siddering was, wat voor een kracht of zelfbeheersing zou er dan in gelegen zijn, die kwade dingen kalm te verdragen? Maar daar ieder van die door zijn ingeboren bitterheid ons aller gemoederen van nature kwelt, openbaart de kracht van een gelovige zich daarin, als hij, door het gevoel van zulk een bitterheid aangetast, ook al lijdt hij nog zo zwaar, toch zich krachtig verzet en zich ontworstelt. Daarin vertoont zich zijn lijdzaamheid, indien hij, heftig geprikkeld, toch door de vrees Gods in toom gehouden wordt, dat hij niet uitbreekt tot enige onmatigheid; en daarin schittert zijn opgewektheid, wanneer hij, gewond door droefheid en smart, in de geestelijke vertroosting Gods rust vindt.

Boek III hoofdstuk 8

Over het dragen van het kruis, hetwelk een deel is van de zelfverloochening.

9. Deze strijd, die de gelovigen tegen het natuurlijk gevoel van smart aanbinden, wanneer ze zich toeleggen op lijdzaamheid en matigheid, heeft Paulus keurig beschreven met deze woorden (2 Cor. 4:8): "In alles worden wij verdrukt, doch niet benauwd; wij zijn in nood, maar niet van hulp verstoken; wij lijden verdrukking, maar worden daarin niet verlaten; wij worden nedergeworpen, maar niet verdorven." Ge ziet, dat het kruis geduldig dragen niet betekent geheel en al ongevoelig worden en van alle gevoel van smart beroofd worden, zoals de Stoïcijnen oudtijds dwaselijk als een fier man beschreven hebben hem, die, zijn menselijkheid afgelegd hebbende, in tegenspoed evenzo gestemd is als in voorspoed en in droeve omstandigheden evenzo als in blijde; ja, die gelijk een steen door niets bewogen wordt. En wat hebben ze met die hoge wijsheid bereikt? Wel, zij hebben een beeld van lijdzaamheid geschilderd, dat nooit onder de mensen gevonden is, en ook niet bestaan kan. Ja zelfs, daar ze een al te nauwkeurige en scherp afgebakende lijdzaamheid willen hebben, hebben ze haar kracht uit het menselijk leven weggenomen. Ook nu zijn er onder de Christenen nieuwe Stoïcijnen, die niet alleen het zuchten en wenen, maar ook het bedroefd en bekommerd zijn voor zonde houden. En deze wonderlijke opvattingen komen meest voort van mensen, die een werkeloos leven hebben, die, zich meer oefenend door denken dan door werken, niets kunnen dan dergelijke wonderlijke leringen voortbrengen. Maar wij hebben niets te maken met die ijzeren wijsbegeerte, welke onze Meester en Heer niet slechts door zijn woord, maar ook door zijn voorbeeld veroordeeld heeft. Want Hij heeft gezucht en geweend om zijn eigen en andere rampen, en zijn leerlingen niet anders geleerd. "De wereld," zegt Hij (Joh. 16:20), "zal zich verblijden; maar gij zult bedroefd zijn en wenen." En opdat niemand dit voor zonde zou houden, heeft Hij in het openbaar hen zalig gesproken, die treuren (Matth. 5:4). En dat is geen wonder. Want indien alle tranen afgekeurd worden, wat moeten wij dan oordelen over de Heere zelf, uit wiens lichaam bloedige tranen gedroppeld zijn (Luc. 22:44) ? Indien elke vrees gekenmerkt wordt als blijk van ongeloof, hoe zullen wij dan die siddering beschouwen, waardoor Hij, naar we lezen, niet weinig terneergeslagen is geweest? Indien alle droefheid mishaagt, hoe zal het ons dan behagen, dat Hij bekent, dat zijn ziel bedroefd is tot de dood toe (Matth. 28:38)?

Boek III hoofdstuk 8

Over het dragen van het kruis, hetwelk een deel is van de zelfverloochening.

10. Dit heb ik willen zeggen met het doel om vrome gemoederen van wanhoop af te houden, opdat ze niet het streven naar lijdzaamheid terstond daarom laten varen, omdat ze de natuurlijke aandoening van smart niet van zich kunnen doen. Dat moet hun overkomen, die van lijdzaamheid ongevoeligheid en van een krachtig en standvastig man een blok hout maken. Want de Schrift prijst de heiligen van wege hun vermogen om te verdragen, wanneer ze zo door de hardheid der rampen aangetast worden, dat ze niet worden gebroken of bezwijken, wanneer ze zo door bitterheid worden gewond, dat ze tegelijkertijd overgoten worden met een geestelijke blijdschap; wanneer ze zo door angst gedrukt worden, dat ze door Gods vertroosting opgebeurd, weer adem scheppen. Intussen bevindt zich in hun harten die tweestrijd, dat hun natuurlijk gevoel de dingen, die het gevoelt als tegen zich ingaande, ontvlucht en vreest; maar dat hun vrome gezindheid ook temidden van deze moeilijkheden streeft naar de gehoorzaamheid aan de wil Gods. Deze tweestrijd heeft de Heere uitgedrukt, toen Hij zo sprak tot Petrus (Joh. 21:18): "Toen gij jonger waart, gorddet gij u zelf, en wandeldet, alwaar gij wildet; maar wanneer gij oud zult geworden zijn, zal een ander u gorden, en brengen, waar gij niet wilt." Het is zeker niet waarschijnlijk, dat Petrus, toen hij door de dood God verheerlijken moest, onwillig en tegenstrevend daartoe gesleurd is, want dan zou zijn martelaarschap weinig lof verdienen. Maar ook al gehoorzaamde hij met de grootste vurigheid des harten aan Gods ordinantie, zo werd hij toch, omdat hij zijn menselijkheid niet had afgelegd, door tweeërlei wil uiteengerukt. Want toen hij die wrede dood, die hij ondergaan zou, op zichzelf overwoog, zou hij gaarne, door de gruwelijkheid daarvan verschrikt, ontvlucht zijn. Maar toen hem aan de andere kant in de gedachte kwam, dat hij door Gods bevel tot die dood geroepen werd, overwon en vertrad hij die vrees, en onderging hem gaarne, ja zelfs met blijmoedigheid. Hierop moeten wij ons dus toeleggen, indien wij Christus' discipelen willen zijn, dat onze harten vervuld worden met een zo grote eerbied en gehoorzaamheid jegens God, dat die alle daartegen strijdende neigingen kunnen bedwingen en onderwerpen aan zijn ordinantie. Zo zal het geschieden, dat, door welke soort van kruis wij ook gekweld worden, wij ook in de grootste benauwdheden der ziel standvastig de lijdzaamheid behouden. Want de tegenspoeden zelf zullen hun scherpte hebben, waardoor wij worden gekweld. Zo zullen wij, getroffen door ziekte, zuchten en verontrust worden en gezondheid begeren; zo zullen wij, gedrukt door armoede door de prikkels der bekommerdheid en droefheid worden gewond; zo zullen wij door de smart van smaad, verachting en onrecht worden geslagen; zo zullen wij bij de dood van de onzen de aan de natuur verschuldigde tranen betalen. Maar dit zal altijd het slot zijn: Maar de Heere heeft het zo gewild, laat ons dus zijn wil volgen. Ja zelfs temidden van de pijn der smart, van zuchtingen en tranen, moet deze gedachte opkomen, opdat ze het gemoed er toe moge neigen, dat het juist datgene blijmoedig draagt, waardoor het zulke aandoeningen ondergaat.

Over het dragen van het kruis, hetwelk een deel is van de zelfverloochening.

11. En aangezien wij de voornaamste reden om het kruis te dragen genomen hebben uit de beschouwing van de wil Gods, moeten wij met weinige woorden het onderscheid vaststellen tussen de wijsgerige en de Christelijke lijdzaamheid. Ongetwijfeld zijn zeer weinigen van de wijsgeren tot dat inzicht opgeklommen, dat ze begrepen, dat wij door de hand Gods door de verdrukkingen geoefend worden, en van oordeel waren, dat God in dit opzicht gehoorzaamd moet worden. Maar zelfs ook die brengen geen andere reden aan, dan deze, dat het noodzakelijk zo moet. Maar wat betekent dat anders dan dat men moet wijken voor God, omdat men tevergeefs zich inspant om tegen Hem te strijden? Want indien wij God slechts gehoorzamen, omdat het moet, zullen wij ophouden te gehoorzamen, wanneer we er aan kunnen ontkomen. Maar de Schrift beveelt op iets geheel anders in Gods wil te letten, namelijk in de eerste plaats op zijn rechtvaardigheid en billijkheid en vervolgens op de zorg voor onze zaligheid. Dus zijn de Christelijke opwekkingen tot lijdzaamheid van de volgende aard. Hetzij armoede, hetzij ballingschap, hetzij gevangenschap, hetzij smaad, hetzij ziekte, hetzij verlies van dierbaren, hetzij iets anders dergelijks ons kwelt, wij moeten bedenken, dat niets van die dingen ons overkomt zonder de wil en de voorzienigheid Gods, en verder, dat Hij niets doet zonder een zeer rechtvaardige besturing. Immers, verdienen onze ontelbare, dagelijkse zonden niet ernstiger en met zwaarder roeden gekastijd te worden, dan die zijn, waarmede wij door zijn zachtmoedigheid geslagen worden ? Is het niet volkomen billijk, dat ons vlees getemd en als het ware aan het juk gewend wordt, opdat het niet in overeenstemming met zijn aard naar willekeur woedt? Is de gerechtigheid en de waarheid Gods niet waardig, dat wij om harentwil lijden? Indien de ontwijfelbare gerechtigheid Gods in verdrukkingen zich vertoont, kunnen wij niet zonder ongerechtigheid daartegen murmureren of strijden. Wij horen dan niet die laffe deun: men moet wijken, omdat het moet, maar een bevel, dat levendig en vol van werkdadigheid is, namelijk: men moet gehoorzamen, omdat het ongeoorloofd is zich te verzetten; men moet lijdzaam dragen, omdat onlijdzaamheid wederspannigheid is tegen Gods gerechtigheid. Verder omdat slechts dat liefelijk voor ons is, waarvan wij bekennen, dat het ons ten goede en tot zaligheid is, troost ons de zeer goede Vader ook in dat opzicht, doordat Hij verklaart, dat Hij juist daardoor, dat Hij ons het kruis oplegt, zorgt voor onze zaligheid. Indien vaststaat, dat de verdrukkingen voor ons heilzaam zijn, waarom zouden wij ze dan niet met dankbaar en kalm gemoed op ons nemen? En daarom, wanneer we ze lijdzaam dragen, zwichten we niet voor de noodzaak, maar berusten wij in wat goed voor ons is. Deze overdenkingen, zeg ik, maken, dat onze harten evenzeer door een geestelijke blijdschap worden ontspannen, als ze in het kruis door het natuurlijk besef van bitterheid worden gedrukt. En daaruit volgt de dankzegging, die er zonder vreugde niet kan zijn. Indien de lof des Heeren en de dankzegging slechts uit een vrolijk en blij hart kan voortkomen, en er niets is, dat ze in ons mag verhinderen, dan blijkt hieruit hoe nodig het is, dat de bitterheid des kruises door geestelijke vreugde wordt verzoet.

Boek III hoofdstuk 9

Over de overdenking van het toekomende leven.

1. En door welke soort van verdrukking wij ook gedrukt worden, altijd moeten wij zien op dit doel, dat wij ons gewennen tot de verachting van het tegenwoordige leven en daardoor opgewekt worden tot de overdenking van het toekomende. Want aangezien God zeer wel weet, hoe wij van nature geneigd zijn tot een beestachtige liefde tot deze wereld, wendt Hij een zeer geschikt middel aan om ons terug te trekken en onze verlamming te verdrijven, opdat wij niet al te vasthoudend in die liefde blijven hangen. Er is wel niemand onzer, die niet begeert de schijn te hebben, dat hij door de ganse loop zijns levens naar de hemelse onsterfelijkheid streeft en jaagt. Want wij schamen ons er voor in niets boven het onredelijke vee uit te steken; welks staat in niets beneden de onze zou zijn, als ons niet de hoop op de eeuwigheid na de dood zou overblijven. Maar wanneer ge ieders overleggingen, neigingen en daden zoudt onderzoeken, zoudt ge daar niets anders zien dan de aarde. En hiervandaan komt die stompzinnigheid, dat ons verstand, door de ijdele schittering van rijkdommen, macht en eer getroffen, zo afgestompt wordt, dat het niet verder zien kan. Het hart wordt ook door hebzucht, eerzucht en boze lust in beslag genomen en zo bezwaard, dat het niet hoger kan oprijzen. Kortom de gehele ziel zoekt, daar ze verstrikt is in de verlokkingen des vleses, haar geluk op de aarde. Om dit kwaad tegen te gaan, onderwijst de Heere door voortdurende bewijzen van de ellende de zijnen aangaande de ijdelheid van dit leven. Opdat ze dus daarin zichzelf geen grote en kommerloze vrede zouden beloven, laat Hij toe, dat ze of door oorlogen, of oproeren, of roverijen, of andere onrechtvaardige bejegeningen dikwijls verontrust en aangevallen worden. Opdat ze niet met al te grote begeerte zouden jagen naar vergankelijke en onbestendige rijkdommen, of rust zouden vinden in de rijkdom, die ze bezitten, brengt Hij hen nu eens door onvruchtbaarheid van de aarde, dan weer door brand, en dan weer door andere middelen tot armoede, of houdt hen althans in een middelmatige toestand. Opdat ze niet al te genoeglijk hun vermaak zouden hebben in de aangenaamheden van het huwelijk, maakt Hij, dat zij door de boosheid van hun vrouwen gekweld worden, of Hij vernedert hen door slechte kinderen, of treft hen door verlies van verwanten. En indien Hij in al deze dingen hun wat meer goedertieren is, stelt Hij, opdat ze niet van dwaze roem zouden opzwellen, of uitgelaten zouden zijn door zelfvertrouwen, door ziekten en gevaren hun voor ogen, hoe onstandvastig en ongestadig alle goederen zijn, die aan de sterfelijkheid onderworpen zijn. Dan dus hebben wij eerst naar behoren profijt van de tucht des kruises, wanneer wij leren, dat dit leven, wanneer het in zichzelf beoordeeld wordt, onrustig, verward, op talloze manieren ongelukkig en in geen enkel opzicht gelukzalig is, dat alles wat gerekend wordt tot het goede, dat het biedt, ongewis, vluchtig, ijdel en verdorven is door de vermenging met veel kwade dingen, en wanneer we daaruit tevens de gevolgtrekking maken, dat hier niets gezocht en gehoopt mag worden dan strijd, dat we onze ogen naar de hemel moeten opheffen, wanneer we denken over de kroon. Want we moeten deze opvatting hebben, dat ons gemoed nooit met ernst opgericht wordt tot het verlangen naar het eeuwige leven en tot de overdenking daarvan, tenzij het te voren vervuld is van verachting voor het tegenwoordige leven.

Over de overdenking van het toekomende leven.

2. Immers tussen deze twee is geen middenweg: of de aarde moet ons waardeloos worden, of zij moet ons in ongebreidelde liefde tot zich vasthouden: Daarom, indien wij enige zorg voor de eeuwigheid hebben, moeten wij ons naarstig hierop toeleggen, dat wij ons uit die slechte boeien losmaken. Verder, daar het tegenwoordige leven zeer veel bekoorlijkheden heeft, waardoor het ons verlokt, veel schijn van liefelijkheid, aangenaamheid en aantrekkelijkheid, waardoor het ons streelt, is het voor ons van groot belang, dat wij herhaaldelijk daarvan worden weggeroepen, opdat wij niet door zulke lokmiddelen worden betoverd. Want wat, vraag ik u zou er gebeuren, wanneer wij hier een onafgebroken toevloeiing van goede dingen en geluk genoten, hoewel we door de voortdurende prikkels der tegenspoeden niet voldoende kunnen opgewekt worden tot de overdenking van de ellende des levens? Dat het menselijk leven is als een rook of een schaduw, is niet alleen de geleerden bekend, maar ook de eenvoudige mensen hebben geen zegswijze, die meer gebruikt is dan deze. En omdat ze zagen, dat dit een zaak is, die in de eerste plaats nuttig is om geweten te worden, hebben zij die met vele buitengewone spreekwijzen aangeprezen. Maar er is bijna geen zaak, die wij met meer veronachtzaming overwegen of waaraan wij minder denken. Want alles zetten wij op touw, alsof wij menen, dat op aarde de onsterfelijkheid ons beschoren is. Als er een lijkstatie passeert, of als we tussen de graven wandelen, dan filosoferen wij, ik erken het, uitnemend over de ijdelheid van dit leven, omdat dan het beeld van de dood voor onze ogen is. Hoewel we zelfs dat niet altijd doen: want meermalen maakt dat alles geen enkele indruk op ons. Maar wanneer het gebeurt, is het slechts wijsheid voor een ogenblik, die, zodra als wij ons omkeren, verdwijnt, en zelfs niet het geringste spoor van herinnering achter zich laat, kortom ze vloeit heen gelijk de bijvalsbetuiging in de schouwburg na de een of andere aardige vertoning. Immers wij vergeten niet alleen de dood, maar ook de sterfelijkheid zelve, alsof nooit enig gerucht daarvan tot ons doorgedrongen was, en keren weer terug tot de vadsige onbekommerdheid van aardse onsterfelijkheid. Indien intussen iemand het spreekwoord opdreunt, dat de mens een wezen is van een dag, dan erkennen wij dat wel, maar met zo weinig opmerkzaamheid, dat de gedachte aan een voortdurend leven-blijven niettemin in onze harten blijft. Wie zou dus durven loochenen, dat het voor ons allen van de hoogste waarde is, dat wij, ik zeg niet door woorden worden vermaand, maar door alle mogelijke middelen worden overtuigd van de ongelukkige staat van het aardse leven: daar wij, ook al zijn we daarvan overtuigd, ternauwernood ophouden verstomd te staan van slechte en dwaze bewondering van dat leven, alsof het de uiterste grens van goede dingen bevatte? Indien God het nodig acht ons te onderwijzen, is het wederkerig onze plicht naar Hem te luisteren, als Hij roept en onze slapheid verdrijft, opdat wij de wereld verachten en van ganser harte streven naar de overdenking van het toekomende leven.

Boek III hoofdstuk 9

Over de overdenking van het toekomende leven.

3. Evenwel, de gelovigen moeten zich gewennen aan zulk een verachting van dit leven, dat die geen haat tegen dat leven wekt en geen ondankbaarheid jegens God. Immers dit leven, ook al is het vervuld van talloze ellenden, wordt toch terecht gerekend tot de niet te versmaden zegeningen Gods. Daarom, indien wij daarin niet

Gods weldaad erkennen, staan wij reeds schuldig aan een niet geringe ondankbaarheid jegens God zelf. En vooral de gelovigen moet het een getuigenis zijn van Gods goedgunstigheid, daar het geheel bestemd is tot bevordering van hun zaligheid. Want voordat Hij ons de erfenis der eeuwige heerlijkheid openlijk schenkt, wil Hij door mindere bewijzen tonen, dat Hij onze Vader is. Die bewijzen zijn de goederen, die wij dagelijks van Hem ontvangen. Daar dus dit leven ons dient om Gods goedheid te leren verstaan, zullen wij het dan geringschatten alsof het geen korreltje goeds in zich had ? Wij moeten dus dit besef en deze gezindheid ons eigen maken, dat wij het rekenen tot de geenszins te versmaden gaven van Gods goedertierenheid. Want ook indien de getuigenissen der Schrift ontbraken, die zeer vele en duidelijke zijn, dan zet ook de natuur zelf ons aan om de Heere dank te betuigen, omdat Hij ons het licht des levens heeft doen aanschouwen, omdat Hij ons het gebruik daarvan toestaat, en omdat Hij alle middelen schenkt, die nodig zijn om het te bewaren. En de reden daartoe is nog veel groter, wanneer wij bedenken, dat wij in dat leven in zekere zin voorbereid worden tot de heerlijkheid van het hemels Koninkrijk. Want de Heere heeft het zo beschikt, dat zij, die eens gekroond moeten worden in de hemel, eerst op aarde de strijd moeten aangaan, opdat zij niet triumferen, dan nadat ze de moeilijkheden van de oorlog te boven gekomen zijn en de overwinning behaald hebben. Vervolgens is er nog een andere reden, namelijk deze, dat wij in dit leven door verschillende weldaden de liefelijkheid van Gods goedertierenheid beginnen te smaken, opdat daardoor onze hoop en ons verlangen gescherpt worden om de volkomen openbaring daarvan te begeren. Wanneer dit vastgesteld is, dat het een geschenk is van Gods goedertierenheid, dat we op aarde leven, ter wille waarvan wij Hem verplicht zijn, en daarom daaraan behoren te denken en dankbaar te zijn, dan zullen wij geschikt komen tot de beschouwing van de jammerlijke staat des levens, en wel opdat wij losgemaakt worden van de al te grote begeerte naar het leven, waartoe wij, zoals gezegd is, van onszelf van nature geneigd zijn.

Boek III hoofdstuk 9

Over de overdenking van het toekomende leven.

4. Verder, al wat aan de slechte liefde tot het leven wordt onttrokken, moet gevoegd worden bij het verlangen naar het betere leven. Ik erken voorzeker, dat zij een zeer juist besef hadden, die meenden, dat het beste was niet geboren te worden; en het beste daarna, zo spoedig mogelijk te sterven; immers, wat konden zij, daar ze verstoken waren van Gods licht en de ware godsdienst, in het leven zien, dat niet ongelukkig en afschuwelijk was? En ook niet zonder reden handelden zij, die bij de geboorte der hunnen treurden en weenden, maar bij hun dood openlijk vreugde bedreven. Maar dit deden zij vergeefs, want daar ze van de rechte leer des geloofs verstoken waren, zagen ze niet, hoe de vromen ten goede komt, wat op zichzelf noch gelukkig, noch begerenswaardig is. En daarom besloten zij hun oordeel met wanhopen. Hierop moeten dus de gelovigen bij het waarderen van het sterfelijk leven het oog gevestigd houden, dat ze, daar ze begrijpen, dat het in zichzelf niets dan ellende is, des te vuriger en gereder zich geheel wijden aan de overdenking van het toekomende eeuwige leven. Wanneer men er toe gekomen is te vergelijken, dan kan het tegenwoordige leven niet alleen gerust veronachtzaamd worden, maar moet het ook, in vergelijking met het toekomende, geheel en al veracht en versmaad worden. Want indien de hemel ons vaderland is, wat is dan de aarde anders dan een oord der ballingschap? Indien het verhuizen uit de wereld is de ingang tot het leven, wat is de

wereld dan anders dan een graf? En wat is in de wereld blijven dan anders dan verzonken liggen in de dood ? Indien bevrijd te worden van het lichaam betekent gebracht te worden in volkomen vrijheid, wat is het lichaam dan anders dan een kerker? Indien Gods tegenwoordigheid te genieten het hoogste geluk is, is het dan niet ellendig haar te missen? En toch, zolang we niet uit de wereld zijn weggegaan, wonen wij uit van de Heere (2 Cor. 5:6). Dus, wanneer het aardse leven met het hemelse vergeleken wordt, is het niet twijfelachtig of het moet gemakkelijk veracht en vertreden worden. Ongetwijfeld moet men het nooit haten, tenzij inzoverre als het ons aan de zonde onderworpen houdt, ofschoon ook die haat eigenlijk niet tegen het leven zelf gekeerd moet worden. Hoe het ook zij, het moet toch zo onze afkeer en haat opwekken, dat wij, ook al verlangen wij naar het einde, toch ook bereid zijn naar 's Heeren wil er in te blijven, en wel opdat onze afkeer verre zij van alle murmurering en ongeduld. Want het is als een wachtpost, waarop de Heere ons geplaatst heeft, en die wij zolang moeten bewaren, totdat Hij ons wegroept. Paulus beweent wel zijn lot (Rom. 7:24), dat hij langer dan hij wenst door de banden des lichaams vastgehouden wordt, en hij zucht van een vurig verlangen naar verlossing; maar niettemin betuigde hij, om aan Gods bevel gehoorzaam te zijn, dat hij tot beide bereid was (Fil. 1:23); want hij erkent, dat hij aan God schuldig is diens naam of door de dood of door het leven te verheerlijken. En het staat aan God vast te stellen wat het meest dienstig is tot zijn eer. Dus indien wij de Heere moeten leven en sterven, moeten wij de grens van onze dood en ons leven aan zijn goeddunken overlaten; maar zo, dat wij branden van ijver naar de dood en voortdurend bezig zijn met de overdenking daarvan; maar dat wij het leven verachten in vergelijking met de toekomende onsterfelijkheid, en wegens de dienstbaarheid der zonde verlangen het vaarwel te zeggen, wanneer het de Heere zal behagen.

Boek III hoofdstuk 9

Over de overdenking van het toekomende leven.

5. Maar dit is iets onnatuurlijks, dat in plaats van met dit verlangen naar de dood, velen, die zich uitgeven voor Christenen, bevangen zijn met zulk een vrees voor de dood, dat ze bij iedere melding, die er van de dood gemaakt wordt, sidderen, als voor een in alle opzichten afschuwelijke en ongelukkige zaak. Het is wel niet te verwonderen, indien ons natuurlijk besef in ons huivert, wanneer het hoort van onze ontbinding. Maar dit is geenszins te verdragen, dat in het hart van een Christen niet is het licht der vroomheid, dat door zijn grotere vertroosting die vrees, hoe die dan ook zij, overwint en onderdrukt. Want indien wij bedenken, dat deze onstandvastige, gebrekkige, verderfelijke, bouwvallige, verwelkelijke en wegkwijnende tabernakel van ons lichaam daarom ontbonden wordt, opdat hij weldra tot een vaste, volmaakte, onverderfelijke, kortom hemelse heerlijkheid zou vernieuwd worden, zal dan het geloof ons niet dwingen vurig te verlangen datgene, waarvoor onze natuur terugdeinst? Indien wij bedenken, dat wij door de dood Uit de ballingschap teruggeroepen worden om ons vaderland, en dat wel ons hemels vaderland te bewonen, zullen wij daaruit geen troost verkrijgen ? Maar, zal men zeggen, er is niets, dat niet verlangt altijd te blijven. Ongetwijfeld erken ik dat, en daarom beweer ik, dat wij moeten zien op de toekomende onsterfelijkheid, waar ons een blijvende toestand ten deel valt, die op aarde nergens te vinden is. Want Paulus leert de gelovigen uitstekend (2 Cor. 5:2), met opgewektheid tot de dood te gaan, niet omdat ze ontkleed, maar omdat ze overkleed begeren te worden. Of zullen de onredelijke wezens, ja zelfs

de onbezielde schepselen tot hout en stenen toe, zich hun tegenwoordige ijdelheid bewust zijn, en uitzien naar de uiterste dag der opstanding, om met de kinderen Gods van de ijdelheid verlost te worden (Rom. 8:19), maar zullen wij, die begaafd zijn met het licht des verstands, en boven het verstand door Gods Geest verlicht zijn, wanneer het gaat over ons wezen, onze gemoederen niet opheffen boven deze verrotting der aarde? Maar het is niet in overeenstemming met mijn voornemen en past niet op deze plaats tegen deze zo grote verkeerdheid te handelen. En reeds in het begin heb ik verklaard, dat ik een uitvoeriger behandeling van gemeenplaatsen hier allerminst ter hand wil nemen. Ik zou zulke vreesachtige harten willen aanraden, dat zij het boekje van Cyprianus over de onsterfelijkheid lezen, of het moest zijn, dat ze veeleer waard waren om verwezen te worden naar de wijsgeren, opdat ze de doodsverachting ziende, die dezen doen blijken, zouden beginnen schaamrood te worden. Maar laat ons dit voor vastgesteld houden, dat niemand goede vordering gemaakt heeft in de leerschool van Christus, dan hij, die de dag zijns doods en der laatste opstanding met vreugde verwacht. Want Paulus tekent door dit merkteken alle gelovigen (Tit. 2:13) en de Schrift is gewoon om zo dikwijls als ze een reden voor grondige blijdschap voor ogen wil stellen, ons daarop te wijzen. "Springt op," zegt de Heere, (Luc. 21:28), "en heft uw ogen op, omdat uw verlossing nabij is." Is het redelijk, vraag ik u, dat datgene, waarvan Hij wilde, dat het zoveel kracht had om ons te doen opspringen en blijdschap in ons te verwekken, niets dan droefheid en verslagenheid zou verwekken ? Indien dat zo is, waarom roemen wij dan nog in Hem als in onze Meester? Laat ons dus verstandiger worden, en ook al strijdt de blinde en domme begeerlijkheid van ons vlees daartegen, niet aarzelen, de komst des Heeren niet alleen met wensen, maar ook met hijgen en zuchten te verlangen als de allergelukkigste zaak. Want Hij zal komen als onze Verlosser, om ons uit deze onmetelijke poel van zonden en ellenden uit te trekken en ons te voeren naar dat gelukzalige leven en de erfenis zijner heerlijkheid.

Boek III hoofdstuk 9

Over de overdenking van het toekomende leven.

6. Voorwaar zo is het: het gehele volk der gelovigen moet, zolang zij de aarde bewonen, als schapen ter slachting bestemd zijn, opdat zij Christus, hun Hoofd, gelijkvormig mogen worden (Rom. 8:36). Zij zouden dus de allerellendigsten zijn, indien ze niet, door hun hart ten hemel te verheffen, overwonnen al wat in de wereld is, en de tegenwoordige gedaante der dingen voorbijgingen. Daarentegen, wanneer ze eenmaal hun hoofd boven al het aardse hebben uitgestoken, ook al zien ze dan de bloeiende schatten en de eer der goddelozen, en ook al zien ze, dat die grote vrede genieten, dat ze pronken met de schittering en weelde van alle dingen en overvloed hebben van alle genietingen ook al worden ze bovendien door de boosheid der goddelozen gestoten, al hebben ze van hun trots smaad te verduren, al worden ze door hun hebzucht geplunderd, en door andere willekeur gekweld: toch zullen zij zich gemakkelijk ook in dergelijke rampen staande houden. Want die dag zal hun voor ogen staan, waarop de Heere zijn gelovigen in de rust van zijn Koninkrijk zal opnemen, van hun ogen alle tranen zal afwissen, hen zal bekleden met het kleed der heerlijkheid en der vreugde, hen zal weiden met de onuitsprekelijke liefelijkheid zijner genietingen, hen zal opvoeren tot de gemeenschap met zijn hoogheid en eindelijk hen het deelgenootschap aan zijn gelukzaligheid zal waardig keuren (Jes. 25:8) (Openb. 7:17). De goddelozen echter, die op aarde gebloeid hebben, zal Hij tot de uiterste smaadheid verwerpen, hun genietingen zal Hij verwisselen met kwellingen, hun

lachen en blijdschap met geween en knersing der tanden, hun vrede zal Hij verontrusten door vreselijke kwelling der consciëntie, hun wellust zal Hij straffen met onuitblusselijk vuur; hun hoofden ook zal Hij onderwerpen aan de vromen, wier lijdzaamheid zij misbruikt hebben. Want dit is gerechtigheid, volgens het getuigenis van Paulus (2 Thess. 1:6), de ellendigen en onrechtvaardig verdrukten verlichting te schenken, maar verdrukking te vergelden aan de goddelozen, die de vromen verdrukken, wanneer de Heere Jezus uit de hemel zal geopenbaard worden. Dit waarlijk is onze enige troost: indien die weggenomen wordt, moeten wij de moed laten zinken, of met de ijdele vertroostingen der wereld ons tot ons verderf strelen. Want ook de profeet (Ps. 73:2) belijdt, dat hem de voeten gewankeld hebben, toen hij te zeer bezig was met het overdenken van de tegenwoordige voorspoed der goddelozen, en dat hij niet anders staande had kunnen blijven dan doordat hij in Gods heiligdom inging en zijn ogen sloeg op het einde der bozen. Om met één woord te besluiten, dan eerst triumfeert in de harten der gelovigen het kruis van Christus over de duivel, het vlees, de zonde en de goddelozen, wanneer hun ogen gericht worden op de kracht der opstanding.

Boek III hoofdstuk 10

Hoe men het tegenwoordige leven en zijn hulpmiddelen gebruiken moet.

1. Door zulke onderwijzingen leert de Schrift ons tevens uitnemend, wat het rechte gebruik is van de aardse goederen: een zaak, die bij het inrichten van ons leven geenszins veronachtzaamd mag worden. Want als we moeten leven, moeten we ook de noodzakelijke hulpmiddelen des levens gebruiken. En wij kunnen ook die dingen niet vermijden, die meer het genot dan de noodzakelijkheid schijnen te dienen. Wij moeten dus maat houden, opdat wij ze met een zuiver geweten, hetzij tot noodzaak, hetzij tot genieting gebruiken. Die maat schrijft ons God in zijn Woord voor, wanneer Hij leert, dat het tegenwoordige leven voor de zijnen een zekere reis is, waardoor zij trekken naar het hemelse Koninkrijk. Indien wij slechts over de aarde moeten trekken, dan moeten wij ongetwijfeld haar goederen in zover gebruiken, dat ze onze loop eerder helpen dan vertragen. Daarom raadt ons Paulus terecht aan, dat wij deze wereld zo moeten gebruiken, alsof we haar niet gebruikten (1 Kor. 7:30), en dat we bezittingen met dezelfde gezindheid moeten kopen, waarmede ze verkocht worden. Maar aangezien dit terrein glibberig is en naar beide zijden hellende tot de val, moeten wij ons beijveren de voet stevig neer te zetten waar we veilig staan kunnen. Want er zijn sommigen geweest, overigens goede en heilige mannen, die, daar ze zagen, dat de onmatigheid en de zucht naar weelde door een ongebreidelde lust voortdurend de maat overschrijden, indien ze niet tamelijk streng bedwongen worden, en daar ze een zo verderfelijk kwaad begeerden te verbeteren, de mens toestonden (als de enige wijze van verbetering, die hun in de geest kwam) de lichamelijke goederen te gebruiken, voorzover de noodzaak het eiste. Zeker een vrome raad; maar zij waren rijkelijk streng. Want (en dat is zeer gevaarlijk) zij hebben de consciënties gebonden met enger banden, dan waarmee Gods Woord ze bindt. Verder betekent noodzaak voor hen dit, dat men zich van alles onthoudt, wat men kan missen. Zo zou men volgens hen aan brood en water ternauwernood iets mogen toevoegen. De strengheid van anderen was nog groter, zoals verhaald wordt van de Thebaan Crates, die zijn schatten in de zee wierp, omdat hij meende, dat, wanneer zij niet te gronde gingen, hij door hen te gronde zou gaan. Maar tegenwoordig houden velen, terwijl ze een voorwendsel zoeken om de onmatigheid des vleses in het gebruik van de uitwendige dingen te verontschuldigen en terwijl ze ondertussen de weg willen banen voor de losbandigheid van het vlees, het voor een uitgemaakte zaak, wat ik hun allerminst toegeef, dat deze vrijheid door generlei maatstelling beperkt moet worden, maar dat het aan ieders geweten overgelaten moet worden, dat hij gebruikt zoveel als hij meent, dat hem geoorloofd is. Ik erken wel, dat hierin de consciëntiës niet moeten en niet kunnen gebonden worden aan vastgestelde nauwkeurige wettelijke bepalingen; maar daar de Schrift algemene regels voor een wettelijk gebruik geeft, moeten wij het ongetwijfeld naar die regels afmeten.

Boek III hoofdstuk 10

Hoe men het tegenwoordige leven en zijn hulpmiddelen gebruiken moet.

2. Dit zij het beginsel, dat het gebruik van Gods gaven niet van de rechte weg afdoolt, wanneer het gericht wordt tot dat doel, waarvoor de Gever zelf die gaven voor ons geschapen en bestemd heeft; immers Hij heeft ze geschapen tot ons welzijn, niet tot

ons verderf. Daarom zal niemand beter het juiste spoor houden dan wie naarstig dit doel in het oog houdt. Indien wij dan nagaan tot welk doel Hij het voedsel geschapen heeft, dan zullen wij bevinden, dat Hij niet alleen voor de nooddruft, maar ook voor genieting en blijdschap heeft willen zorgen. Zo was in de klederen, behalve de noodzaak, ook de sierlijkheid en de eerbaarheid zijn bedoeling. In de gewassen, bomen en veldvruchten, behalve menigerlei nuttig gebruik, ook aangenaamheid van aanblik en liefelijkheid van geur. Want indien dit niet juist was, zou de profeet onder de weldaden Gods niet vermelden, dat de wijn het hart des mensen verheugt, en dat de olie zijn gelaat blinkende maakt (Ps. 104:15). De Schrift zou niet op vele plaatsen vermelden, tot prijs van Gods milddadigheid, dat Hij al dergelijke dingen de mensen gegeven heeft. En de natuurlijke gaven der dingen zelf tonen genoegzaam aan, waartoe en in hoeverre men ze mag gebruiken. Of zou de Heere de bloemen een zo grote schoonheid geschonken hebben, die zich vanzelf aan onze ogen voordoet, een zo grote liefelijkheid van geur, die in onze reukorganen komt, en zou het dan niet geoorloofd zijn, dat de ogen getroffen worden door die schoonheid, of de neus door die heerlijke geur ? Wat ? Heeft Hij de kleuren niet zo onderscheiden, dat Hij de ene aangenamer maakte dan de andere? Wat? Heeft Hij niet aan goud en zilver, aan ivoor en marmer een schoonheid toegekend, die hen kostbaar maken boven andere metalen of gesteenten? Kortom heeft Hij niet vele zaken, boven het noodzakelijk gebruik, prijzenswaard voor ons gemaakt?

Boek III hoofdstuk 10

Hoe men het tegenwoordige leven en zijn hulpmiddelen gebruiken moet.

3. Weg dus met die onmenselijke filosofie, die, doordat ze slechts het noodzakelijk gebruik van het geschapene toestaat, ons niet alleen boosaardig berooft van het geoorloofde gebruik der Goddelijke weldadigheid, maar ook niet zich kan handhaven zonder de mens van al zijn zintuigen te beroven en tot een blok hout te maken. Maar niet minder naarstig moet men aan de andere kant de lust des vleses tegengaan, want wanneer die niet binnen de perken gehouden wordt, treedt hij zonder maat buiten de oevers, en heeft, zoals ik zeide, zijn aanhangers, die onder het voorwendsel van geoorloofde vrijheid, hem alles toestaan. In de eerste plaats wordt hem een breidel aangelegd wanneer vastgesteld wordt, dat alle dingen daarom voor ons geschapen zijn, opdat wij de Gever leren kennen en zijn goedertierenheid jegens ons met dankzegging erkennen. Maar waar is de dankzegging, wanneer gij in spijs of wijn zo zwelgt, dat gij of afstompt, of onbekwaam wordt tot de plichten der vroomheid en van uw roeping ? Waar is de erkentenis Gods, indien het vlees ten gevolge van al te grote overvloed uitspat tot schandelijke lust en de geest door zijn onreinheid zo aantast, dat gij niet meer kunt zien wat goed of eerbaar is? Waar is in de klederen de dankbaarheid tot God, wanneer we door hun kostbare versiering onszelf bewonderen en anderen versmaden ? Wanneer we door sier en schittering ons toebereiden tot onkuisheid? Waar is de erkentenis Gods, indien onze harten hangen aan hun luister ? Want velen onderwerpen al hun zinnen zo aan genietingen, dat hun geest bedolven terneerligt; velen scheppen in marmer, goud en schilderingen zulk een vermaak, dat ze als het ware marmer worden, in metaal veranderen en gelijk zijn aan de geschilderde figuren. De geur van de keuken of de liefelijkheid der reukwerken stompt anderen zo af, dat ze niets geestelijks meer kunnen ruiken. En ditzelfde kan men ook in de andere dingen zien. Daarom blijkt, dat hier de ongebondenheid van het misbruik reeds enigszins bedwongen wordt, en dat bevestigd wordt de regel van Paulus (Rom. 13:14), dat we

het vlees niet moeten verzorgen tot begeerlijkheden, want indien wij al te veel daaraan toegeven, spatten zij zonder maat en beheersing uit.

Boek III hoofdstuk 10

Hoe men het tegenwoordige leven en zijn hulpmiddelen gebruiken moet.

4. Maar geen weg is zekerder of meer gebaand, dan die zich voor ons opent door de verachting van het tegenwoordige leven en de overdenking van de hemelse onsterfelijkheid. Want daaruit volgen twee regels, namelijk dat zij, die deze wereld gebruiken, zo gezind zijn, alsof ze haar niet gebruiken, die vrouwen huwden, alsof ze haar niet huwden, die kopen, alsof ze niet kochten, gelijk Paulus leert (1 Cor. 7:30) e.v.. Vervolgens dat ze het gebrek evenzeer kalm en lijdzaam als de overvloed matig weten te dragen. Wie voorschrijft, dat men deze wereld moet gebruiken alsof men ze niet gebruikte, roeit niet alleen uit onmatige gulzigheid in spijs en drank, al te grote wekelijkheid, praalvertoon, trotsheid, hoogmoed en eigenzinnigheid in maaltijden, gebouwen en klederen, maar ook elke zorg en gezindheid, die u zou afleiden of afhouden van de overdenking van het hemels leven en van de ijver in het verzorgen van uw ziel. Terecht heeft oudtijds Cato gezegd, dat grote zorg voor de uiterlijke levenswijze betekent grote zorgeloosheid aangaande de deugd; en een oud spreekwoord zegt, dat zij, die veel in beslag genomen worden door de zorg voor het lichaam, gemeenlijk hun ziel veronachtzamen. Dus, ook al moet de vrijheid der gelovigen in uiterlijke zaken niet naar een bepaalde regel afgemeten worden, zo is ze toch althans aan deze wet onderworpen, dat zij zichzelf zo min mogelijk moeten toegeven; dat zij daarentegen door een onafgebroken oplettendheid van de geest bij zichzelf erop moeten aanhouden om alle toerusting van overtollige overvloed af te snijden, om niet eens te zeggen, dat ze alle lust tot weelde moeten bedwingen, en dat ze dus naarstig er zich voor moeten hoeden om zich uit hulpmiddelen beletselen te maken.

Boek III hoofdstuk 10

Hoe men het tegenwoordige leven en zijn hulpmiddelen gebruiken moet.

5. De andere regel zal deze zijn, dat zij, die slechts weinige en povere goederen hebben, groter bezit gelaten weten te missen, opdat ze niet door een onmatige begeerte daarnaar worden gekweld. Zij, die deze regel houden, hebben geen geringe vordering gemaakt in de school des Heeren. Gelijk hij, die in dit opzicht niet althans enige vordering gemaakt heeft, ternauwernood iets heeft, waardoor hij kan bewijzen, dat hij een discipel van Christus is. Want behalve dat de begeerte naar aardse goederen vergezeld wordt door verscheidene andere zonden, vertoont hij, die de armoede niet gelaten draagt, gemeenlijk in overvloed een tegenovergestelde ziekte. Ik bedoel dit, dat hij, die zich zal schamen over een schamel kleed, op een kostbaar kleed trots zal zijn; wie, niet tevreden met een eenvoudige maaltijd, door verlangen naar een rijkere verontrust wordt, die zal ook die weelderigheid ongebonden misbruiken, als ze hem te beurt valt; wie een eenvoudige en nederige staat moeilijk en met een ongerust hart verdraagt, zal, als hij tot eer opklimt, zich niet van grootsheid kunnen afhouden. Laat dus allen, die zonder geveinsdheid streven naar vroomheid, het hierop toeleggen, dat zij, naar het voorbeeld van de apostel (Fil. 4:12) leren, verzadigd te zijn en hongerig te zijn, overvloed te hebben en gebrek te lijden. De Schrift heeft bovendien een derde

regel, waarnaar zij het gebruik der aardse goederen afmeet: over welke regel een en ander gezegd is, toen wij de geboden der liefde behandelden. Want zij stelt vast, dat al die goederen ons door Gods milddadigheid zo gegeven zijn en tot ons nut bestemd, dat ze als het ware in bewaring gegeven goederen zijn, waarvan eens rekenschap moet worden afgelegd. Wij moeten ze dus zo besturen, dat voortdurend in onze oren weerklinkt het woord: "Geef rekenschap van uw rentmeesterschap" (Luc. 16:2). Tevens moeten we bedenken, door wie een dergelijke rekenschap geëist wordt, namelijk door Hem, die onthouding, soberheid, matigheid en ingetogenheid heeft aangeprezen en weelde, trotsheid, praalvertoon en ijdelheid verfoeit; wie geen ander beheer der goederen aangenaam is, dan hetwelk verbonden is met liefde; die alle genietingen, welke de geest des mensen aftrekken van kuisheid en reinheid, of die zijn verstand verduisteren, met zijn mond reeds veroordeeld heeft.

Boek III hoofdstuk 10

Hoe men het tegenwoordige leven en zijn hulpmiddelen gebruiken moet.

6. Ten slotte moet ook dit opgemerkt worden, dat de Heere een ieder onzer beveelt bij al de handelingen zijns levens te letten op zijn roeping. Want Hij weet van welk een onrust 's mensen natuur bruist, door welk een onbestendige lichtvaardigheid ze her en derwaarts geslingerd wordt, hoe begerig haar eerzucht is om verschillende zaken tegelijk aan te grijpen. Opdat dus niet door onze dwaasheid en roekeloosheid alle dingen ondersteboven en door elkaar zouden geraken, heeft Hij de soorten van leven onderscheiden en aan een ieder zijn plichten toegewezen. En opdat niemand onbezonnen zijn grenzen te buiten zou gaan, heeft Hij zulke soorten van leven roepingen genoemd. Aan een ieder is dus zijn eigen soort van leven als een wachtpost door de Heere toegekend, opdat hij niet in de ganse loop zijns levens onbestemd zou worden rondgedreven. En die onderscheiding is zo noodzakelijk, dat al onze handelingen daarnaar voor zijn aangezicht beoordeeld worden, en dat dikwijls geheel anders dan in overeenstemming zou zijn met de menselijke en wijsgerige redenering. Geen daad wordt voor voortreffelijker gehouden, ook bij de wijsgeren, dan het vaderland te bevrijden van tirannie. En toch wordt door de stem van de hemelse Rechter openlijk veroordeeld hij, die als particulier persoon aan een tiran de hand geslagen heeft. Maar ik wil me niet ophouden met het opsommen van voorbeelden. Het is voldoende, als we weten, dat de roeping des Heeren het beginsel en fundament is om in elke zaak goed te handelen; en wie zich aan haar niet houdt, zal in zijn plichten nooit de rechte weg houden. Wellicht zal hij somtijds iets kunnen verrichten, dat in schijn lofwaardig is; maar hoe dat ook zij in de ogen der mensen, voor Gods troon zal het verworpen worden. Bovendien zal in de delen van zijn leven geen enkele gelijkmatigheid zijn. Daarom zal uw leven dan zeer goed ingericht zijn, wanneer dit in het oog zal gehouden worden; want dan zal niemand, door zijn eigen onbezonnenheid gedreven, meer proberen dan zijn roeping meebrengt, omdat hij weet, dat hij zijn grenzen niet mag overschrijden. Wie een onopgemerkt burger is, zal zijn ambteloos leven niet moeilijk leiden, opdat hij de plaats, waarop hij van Godswege gezet is, niet verlate. Aan de andere kant zal dit in zorgen, moeiten en zwarigheden een niet geringe verlichting zijn, wanneer een ieder weet, dat God hem in dit alles tot een leidsman is. De overheid zal met meer bereidwilligheid haar ambt waarnemen, de huisvader zich tot zijn plicht zetten, een ieder zal in zijn eigen soort van leven gemakkelijker de ongemakken, bekommernissen, verdrietigheden en moeilijkheden dragen en verwerken, als ze overtuigd zijn, dat aan een ieder door God zijn last is opgelegd.

Hieruit zal ook een uitnemende vertroosting ontstaan, dat geen werk zo onaanzienlijk en gering zal zijn, dat (wanneer men slechts gehoorzaamt aan zijn roeping) niet in Gods oog schittert en voor kostbaar gehouden wordt.

Boek III hoofdstuk 11

Over de rechtvaardigmaking des geloofs en in de eerste plaats over de definitie van de naam en de zaak zelf.

1. Ik meen in het bovenstaande naarstig genoeg uiteengezet te hebben, hoe voor de mensen, die door de wet vervloekt zijn, het enige middel om de zaligheid te herwinnen gelegen is in het geloof. Verder, wat het geloof zelf is, welke weldaden Gods het de mens toebrengt, en welke vruchten het in hem werkt. De hoofdinhoud daarvan was dit: dat Christus, die ons door Gods goedertierenheid gegeven is, door het geloof door ons aangegrepen en bezeten wordt, door wiens gemeenschap wij voornamelijk tweeërlei genade ontvangen, namelijk dat wij, door zijn onschuld met God verzoend, in plaats van een Rechter nu een genadige Vader in de hemelen hebben, en verder dat wij, door zijn Geest geheiligd, ons toeleggen op onschuld en reinheid des levens. En over de weergeboorte, die de tweede genade is, is gesproken zoveel als voldoende scheen te zijn. De wijze van de rechtvaardigmaking is daarom minder aangeroerd, omdat het van belang was eerst te begrijpen, hoe weinig het geloof, waardoor wij alleen de onverdiende rechtvaardigheid door Gods barmhartigheid verkrijgen, zorgeloos is ten opzichte van de goede werken, en ook hoedanig de goede werken zijn, waarin een deel van het vraagstuk van de rechtvaardigmaking gelegen is. Deze moet dus nu grondig besproken worden, en wel zo besproken worden, dat wij bedenken, dat zij de voornaamste pijler is, waarop de godsdienst rust, opdat we des te groter aandacht en zorg aan haar wijden. Want indien ge niet eerst van al weet, welke plaats ge bij God inneemt, en hoe zijn oordeel over u is, zo hebt ge geen enkel fundament om uw zaligheid te schragen en ook niet om uw vroomheid tot God op te richten. Maar de noodzakelijkheid om dit te kennen zal beter aan de dag treden uit de kennis zelf.

Boek III hoofdstuk 11

Over de rechtvaardigmaking des geloofs en in de eerste plaats over de definitie van de naam en de zaak zelf.

2. Verder, opdat wij ons niet stoten terstond reeds in het begin (wat gebeuren zou, als we een verhandeling aanvingen over een onbekende zaak), moeten we eerst uitleggen, wat die zegswijzen betekenen, dat de mens voor God gerechtvaardigd wordt, dat hij gerechtvaardigd wordt door het geloof of door de werken. Dat hij gerechtvaardigd wordt voor God zegt men van hem, die door Gods oordeel voor rechtvaardig gehouden wordt en die van wege zijn gerechtigheid voor God aangenaam is; want evenals de ongerechtigheid voor God verfoeilijk is, zo kan ook een zondaar in zijn ogen geen genade vinden, inzoverre als hij een zondaar is en zolang hij daarvoor gehouden wordt. Daarom, waar zonde is, daar vertoont zich ook de toorn en de wraak Gods. En gerechtvaardigd wordt hij, die niet voor een zondaar, maar voor een rechtvaardige gehouden wordt, en daarom kan bestaan voor Gods rechterstoel, waar alle zondaars bezwijken. Evenals men van een onschuldig aangeklaagde, wanneer hij geleid wordt voor de rechterstoel van een rechtvaardig rechter, waar het vonnis geveld wordt in overeenstemming met zijn onschuld, zegt, dat hij bij de rechter gerechtvaardigd is, zo wordt bij God gerechtvaardigd hij, die weggenomen wordt uit het getal der zondaren en God heeft als getuige en beschermer zijner rechtvaardigheid.

Men zal dus op deze wijze zeggen, dat gerechtvaardigd wordt door de werken hij, in wiens leven zulk een reinheid en heiligheid gevonden wordt, die bij Gods troon verdienen het getuigenis der gerechtigheid; of die door de volmaaktheid zijner werken aan Gods oordeel kan beantwoorden en genoegdoen. Daarentegen zal hij gerechtvaardigd worden door het geloof, die, uitgesloten van de gerechtigheid der werken, Christus' gerechtigheid door het geloof aangrijpt, met welke bekleed zijnde, hij voor Gods aangezicht niet als een zondaar, maar als een rechtvaardige verschijnt. Dus leggen wij de rechtvaardigmaking eenvoudig zo uit, dat ze is de aanneming, waarmede God ons in genade aanneemt en voor rechtvaardigen houdt. En wij zeggen, dat die gelegen is in de vergeving der zonden en in de toerekening van Christus' gerechtigheid.

Boek III hoofdstuk 11

Over de rechtvaardigmaking des geloofs en in de eerste plaats over de definitie van de naam en de zaak zelf.

3. Er zijn vele duidelijke getuigenissen der Schrift om dit te bevestigen. In de eerste plaats kan niet geloochend worden, dat dit de eigenlijke en meest gebruikelijke betekenis van het woord is. Maar omdat het te lang zou duren alle plaatsen te verzamelen en met elkander te vergelijken, moge het genoeg zijn, de lezers daarop gewezen te hebben; want zij zullen die uit zichzelf gemakkelijk opmerken. Slechts weinige plaatsen zal ik vermelden, waar deze rechtvaardigmaking, over welke wij spreken, met name genoemd en behandeld wordt. In de eerste plaats, waar Lucas vertelt, dat het volk, na Christus gehoord te hebben, God rechtvaardigde en waar Christus zegt, dat de wijsheid gerechtvaardigd wordt door hare kinderen (Luc. 7:29 en 35), daar betekent het woord rechtvaardigen niet rechtvaardigheid toebrengen, want de rechtvaardigheid blijft altijd ongeschonden bij God, ook al tracht de gehele wereld haar Hem te ontroven; en het betekent ook niet de leer der zaligheid rechtvaardig maken, want zij heeft dat van zichzelf, dat ze rechtvaardig is, maar beide wijzen van zeggen hebben deze kracht: aan God en aan zijn leer de lof toekennen, die ze verdienen. Wederom, wanneer Christus de Farizeën verwijt (Luc. 16:15), dat zij zichzelf rechtvaardigen, verstaat Hij daaronder niet, dat ze rechtvaardigheid verwerven door goed te handelen, maar dat ze eergierig streven naar de roem van rechtvaardigheid, welke ze niet bezitten. Deze zin verstaan beter zij, die ervaren zijn in de Hebreeuwse taal, waarin niet slechts zij misdadigen genoemd worden, die zich hun misdaad bewust zijn, maar ook zij, die het vonnis der veroordeling ondergaan. Want wanneer Bathseba zegt, dat zij en Salomo zondaars zullen zijn (1 Kon. 1:21), bekent ze niet, dat ze schuldig zijn, maar klaagt ze, dat zij en haar zoon aan schande blootgesteld zullen worden, zodat ze gerekend zullen worden tot de verworpenen en veroordeelden. Uit het tekstverband blijkt echter gemakkelijk, dat dit woord, ook wanneer het in het Latijn gelezen wordt, niet anders genomen kan worden, namelijk zondaars in de ogen van anderen, maar niet zo, dat het enige hoedanigheid te kennen geeft. Maar wat betreft het onderwerp, waarover wij spreken, wanneer Paulus zegt (Gal. 3:8), dat de Schrift tevoren zag, dat God de heidenen uit het geloof zou rechtvaardigen, wat zou men daaronder anders kunnen verstaan dan dat God de rechtvaardigheid toerekent uit het geloof? Evenzo, wanneer hij zegt (Rom. 3:26), dat God de goddeloze, die uit het geloof van Christus is, rechtvaardigt, wat kan de betekenis daarvan dan anders zijn dan dat Hij door de weldaad des geloofs de goddeloze bevrijdt van de verdoemenis, die zijn goddeloosheid verdiende? Nog

duidelijker spreekt hij aan het slot, wanneer hij aldus uitroept (Rom. 8:33): "Wie zal beschuldiging inbrengen tegen de uitverkorenen Gods? God is het, die rechtvaardig maakt. Wie zal verdoemen? Christus is het, die gestorven is; ja wat meer is, die ook opgewekt is, en nu voor ons bidt." Want dat is hetzelfde, alsof hij zeide: "Wie zal hen beschuldigen, die God vrijspreekt? wie zal hen veroordelen, die Christus door zijn bescherming verdedigt ? Rechtvaardigmaken is dus niets anders dan hem, die aangeklaagd werd, van de beschuldiging vrijspreken, alsof zijn onschuld bewezen was. Wanneer dus God ons door de tussenkomst van Christus rechtvaardig maakt, spreekt Hij ons vrij niet door het bewijs van onze eigen onschuldigheid, maar door toerekening der rechtvaardigheid, zodat wij, die in onszelf niet rechtvaardig zijn, in Christus als rechtvaardigen gerekend worden. Zo zegt in Handelingen 13 (Hand. 13:38) Paulus in een prediking: "door deze wordt u vergeving der zonden verkondigd, en van alles, waarvan gij niet kondt gerechtvaardigd worden door de wet van Mozes, wordt een ieder, die in Hem gelooft, gerechtvaardigd." Ge ziet, dat na de vergeving der zonden deze rechtvaardigmaking bij wijze van uitlegging geplaatst wordt; ge ziet duidelijk, dat ze genomen wordt als vrijspreking; ge ziet, dat ze aan de werken der wet ontnomen wordt; ge ziet, dat ze een loutere weldaad van Christus is; ge ziet dat ze door het geloof ontvangen wordt; ge ziet eindelijk, dat er genoegdoening wordt tussen geplaatst, wanneer hij zegt, dat wij van onze zonden gerechtvaardigd worden door Christus. Zo kunnen wij ook, wanneer er van de tollenaar gezegd wordt (Luc. 18:14), dat hij gerechtvaardigd heenging uit de tempel, niet zeggen, dat hij door enige verdiensten der werken rechtvaardigheid verkregen heeft. Dit wordt dus gezegd, dat hij, na vergeving van zonden verkregen te hebben, voor God gehouden is voor een rechtvaardige. Hij was dus rechtvaardig niet door goedkeuring der werken, maar door onverdiende vrijspraak van God. Daarom spreekt Ambrosius zeer juist 1), wanneer hij de belijdenis van zonden een wettige rechtvaardigmaking noemt.

1} In Ps. 118, Serm. 10.

Boek III hoofdstuk 11

Over de rechtvaardigmaking des geloofs en in de eerste plaats over de definitie van de naam en de zaak zelf.

4. En om de strijd om het woord te laten varen, als wij de zaak zelf beschouwen, zoals ze ons beschreven wordt, zal er geen enkele twijfel overblijven. Want Paulus duidt met het woord aanneming ongetwijfeld de rechtvaardigmaking aan, wanneer hij zegt tot de Efeziërs (Ef. 1:5): "Wij zijn verordineerd tot aanneming tot kinderen door Christus, naar het welbehagen Gods, tot prijs zijner heerlijke genade, door welke Hij ons aangenomen en begenadigd heeft." Want hij bedoelt daarmee hetzelfde als wat hij elders pleegt te zeggen, dat God ons om niet rechtvaardigt (Rom. 3:24). En in het vierde hoofdstuk aan de Romeinen (Rom. 4:6) noemt hij ten eerste de rechtvaardigmaking toerekening der rechtvaardigheid, en ook aarzelt hij niet haar te stellen in de vergeving der zonden. "Zalig", zo zegt hij, "wordt door David de mens genoemd, aan wie God rechtvaardigheid toeschrijft of toerekent zonder de werken; gelijk geschreven is: zalig zijn zij, welker ongerechtigheden vergeven zijn enz." Daar spreekt hij zeker niet over een deel der rechtvaardigmaking, maar over haar als geheel. Hij betuigt verder, dat van haar een beschrijving gegeven wordt door David, wanneer deze verklaart, dat zij zalig zijn, aan wie de vergeving der zonden om niet geschonken wordt. En daaruit blijkt, dat deze rechtvaardigheid, waarover hij spreekt, eenvoudig gesteld wordt tegenover de schuldigheid. Maar hiertoe is de beste van alle die plaats,

waar hij leert, dat dit de hoofdsom is der evangelische boodschap, dat wij verzoend worden met God (2 Cor. 5:18), omdat Hij ons door Christus in genade wil aannemen, zonder ons de zonden toe te rekenen. Laat de lezers het ganse tekstverband naarstig overwegen, want wanneer hij een weinig later bij wijze van uitlegging toevoegt, dat Christus, die geen zonde had, voor ons zonde geworden is, om zo de wijze der verzoening aan te wijzen, dan verstaat hij zonder twijfel onder het woord verzoenen niets anders dan gerechtvaardigd worden. En ook wat hij elders leert (Rom. 5:19), dat wij door de gehoorzaamheid van Christus tot rechtvaardigen gesteld worden, zou geen stand houden, indien wij niet in Hem en buiten ons rechtvaardig gerekend werden voor God.

Boek III hoofdstuk 11

Over de rechtvaardigmaking des geloofs en in de eerste plaats over de definitie van de naam en de zaak zelf.

5. Maar aangezien Osiander het een of ander gedrocht van een essentiële rechtvaardigheid heeft ingevoerd, waardoor hij de onverdiende rechtvaardigheid wel niet heeft willen op zij zetten, maar haar toch in zulk een duisternis gehuld heeft, dat die de vrome harten verdonkert en van het ernstig besef van Christus' genade berooft, is het, voordat ik tot andere dingen overga, nodig deze razernij te weerleggen. In de eerste plaats getuigt deze bespiegeling van een loutere en nutteloze nieuwsgierigheid. Hij stapelt wel veel getuigenissen der Schrift op, om daarmee te bewijzen, dat Christus één is met ons, en wij wederkerig met Hem, wat geen bewijs nodig heeft; maar omdat hij de band van deze eenheid niet waarneemt, verstrikt hij zichzelf. Voor ons is het echter gemakkelijk al zijn knopen los te maken, daar wij weten, dat wij met Christus verbonden worden door de verborgen kracht van zijn Geest. Deze man had iets bedacht, dat verwant is aan de opvatting der Manichaeërs, namelijk dit dat hij er naar streefde om het wezen Gods in de mensen over te gieten. Hieruit kwam zijn andere verzinsel voort, dat Adam geschapen is naar het beeld Gods, omdat Christus reeds voor de val bestemd was tot een voorbeeld van de menselijke natuur. Maar omdat ik mij toeleg op kortheid, zal ik bij het tegenwoordige onderwerp blijven. Hij zegt, dat wij één zijn met Christus. We erkennen dat: maar intussen ontkennen wij, dat Christus' wezen met het onze vermengd wordt. Vervolgens zeggen wij, dat dit beginsel verkeerd te pas gebracht wordt om te komen tot de volgende goochelarijen van hem: dat Christus ons rechtvaardigheid is, omdat Hij de eeuwige God is, de bron der rechtvaardigheid, en de rechtvaardigheid Gods zelf. De lezers zullen het mij vergeven, wanneer ik nu slechts aanroer, wat naar de juiste volgorde van onderwijs tot een andere plaats uitgesteld moet worden. En ofschoon hij, zich verontschuldigend, zegt, dat hij met het woord essentiële of wezenlijke rechtvaardigheid niets anders bedoelt, dan in te gaan tegen deze mening, dat wij om Christus' wil rechtvaardig gerekend worden, drukt hij toch duidelijk uit, dat hij niet tevreden is met die rechtvaardigheid, welke ons door de gehoorzaamheid en de offerande des doods van Christus verworven is, maar verzint, dat wij naar ons wezen in God rechtvaardig zijn, doordat ons zowel Gods wezen als ook zijn hoedanigheid ingegoten is. Want dit is de reden, waarom hij zo heftig beweert, dat niet alleen Christus, maar ook de Vader en de Geest in ons woont. En ook al erken ik, dat dit waar is, zo zeg ik toch, dat het verkeerd door hem wordt verdraaid. Want men behoorde te overwegen op welke wijze die inwoning plaats heeft, namelijk dat de Vader en de Geest in Christus zijn; en evenals in Hem de volheid der Godheid woont, bezitten wij in Hem de ganse God. Al wat hij

dus afzonderlijk over de Vader en de Geest te berde brengt, heeft geen andere bedoeling, dan dat hij de eenvoudigen van Christus aftrekt. Vervolgens leert hij een wezensvermenging, waardoor God zich in ons overstort en als het ware tot een deel van zichzelf maakt. Want dat het door de kracht des Heiligen Geestes geschiedt, dat wij verenigd worden met Christus, en dat Hij ons Hoofd is en wij zijn ledematen zijn, dat rekent hij voor niets, indien niet zijn wezen met ons vermengd wordt. Maar ten aanzien van de Vader en de Geest openbaart hij, zoals ik zeide, duidelijker wat hij meent: namelijk, dat wij gerechtvaardigd worden niet door de genade van de Middelaar alleen, en dat ons ook niet in diens Persoon de rechtvaardigheid eenvoudig of geheel aangeboden wordt, maar dat wij deelgenoten worden aan de Goddelijke rechtvaardigheid, wanneer God naar het wezen met ons verenigd wordt.

Boek III hoofdstuk 11

Over de rechtvaardigmaking des geloofs en in de eerste plaats over de definitie van de naam en de zaak zelf.

6. Indien hij slechts zeide, dat Christus, ons rechtvaardigmakende, door een wezenlijke vereniging ons eigen wordt, en niet alleen ons Hoofd is, voorzover Hij mens is, maar dat ook het wezen zijner Goddelijke natuur in ons verspreid wordt, dan zou hij zich met minder schade met zulke liefhebberijen vermaken, en zou wellicht wegens deze dwaasheid niet een zo grote strijd behoeven opgewekt te worden; maar daar dit beginsel is als een inktvis, die door uitstorting van zwart en troebel bloed zijn vele staarten verbergt, moeten wij ons krachtig verzetten, indien wij het niet willens en wetens willen dulden, dat die rechtvaardigheid ons ontroofd wordt, die alleen ons het vertrouwen schenkt om te roemen van onze zaligheid. Want in deze gehele uiteenzetting verstaat hij onder het woord rechtvaardigheid en het werkwoord rechtvaardigmaken twee dingen, namelijk, dat gerechtvaardigd worden niet alleen is verzoend worden met God door onverdiende genade, maar ook rechtvaardig gemaakt worden, zodat rechtvaardigheid niet is een onverdiende toerekening, maar heiligheid en rechtschapenheid, die Gods wezen, in ons wonende, ons inblaast. Verder loochent hij krachtig, dat Christus onze rechtvaardigheid is, inzoverre Hij, als priester onze zonden verzoenende, ons met de Vader verzoend heeft, maar dat Hij het is als de eeuwige God en het leven. Om het eerste te bewijzen, dat God niet slechts door te vergeven, maar door te wederbaren, rechtvaardigt, vraagt hij, of God hen, die Hij rechtvaardigt, laat, zoals ze van nature waren en niets van hun gebreken verandert. Het antwoord is zeer gemakkelijk: evenals Christus niet in stukken gescheurd kan worden, zo zijn ook onscheidbaar deze twee, die wij tegelijkertijd, verenigd in Hem verkrijgen, namelijk rechtvaardigheid en heiligmaking. Allen dus, die God in genade aanneemt, begiftigt Hij tevens met de Geest der aanneming tot kinderen, door wiens kracht Hij hen hervormt naar zijn beeld. Indien de helderheid van de zon niet van haar warmte kan gescheiden worden, zullen wij dan daarom zeggen, dat de aarde door het licht der zon verwarmd wordt en door haar warmte verlicht wordt ? Er is niets, dat beter past bij de zaak, waarover wij spreken, dan deze gelijkenis. De zon maakt door haar warmte de aarde groeizaam en vruchtbaar, en door haar stralen bestraalt en verlicht zij haar. Hier is een wederkerige en onafscheidelijke verbinding; maar toch verhindert de rede zelf hetgeen eigen is aan het ene over te brengen op het andere. In deze vermenging der tweevoudige genade, die Osiander opdringt, ligt een gelijke ongerijmdheid: want daar God inderdaad hen, die Hij Uit genade voor rechtvaardigen houdt, vernieuwt tot het oefenen van rechtvaardigheid, vermengt hij die gave der

wedergeboorte met deze aanneming uit genade en beweert, dat ze een en hetzelfde zijn. Maar, ofschoon de Schrift beide verbindt, maakt zij toch duidelijk onderscheid, opdat de menigerlei genade Gods voor ons des te beter zou blijken. Immers het woord van Paulus (1 Cor. 1:30) is niet overbodig, dat Christus ons gegeven is tot rechtvaardigheid en heiligmaking. En zo dikwijls hij uit de voor ons verworven zaligheid, uit de Vaderlijke liefde Gods en uit de genade van Christus tot de slotsom komt, dat wij tot heiligheid en reinheid geroepen zijn, toont hij duidelijk aan, dat gerechtvaardigd worden iets anders is dan nieuwe schepselen worden. Maar wanneer men tot de Schrift komt vervalst Osiander evenveel plaatsen, als hij aanhaalt. Wanneer Paulus zegt, dat het geloof tot rechtvaardigheid gerekend wordt niet hem, die werkt, maar degene, die gelooft in Hem, die de goddeloze rechtvaardigt, dan zet hij uiteen, dat dit betekent de goddeloze tot rechtvaardige maken. Met dezelfde lichtvaardigheid bederft hij ook het 4e hoofdstuk van de Romeinen; en hij aarzelt niet met dezelfde bedriegerij te besmetten de woorden, die ik kort te voren aanhaalde: Wie zal de uitverkorenen Gods beschuldigen ? God is het, die rechtvaardigt. Het is duidelijk, dat daar enkel gesproken wordt van de beschuldiging en de vrijspraak, en dat de bedoeling van de apostel berust op de tegenstelling. Dus wordt Osiander zowel in die redenering als ook in het aanhalen van de getuigenissen der Schrift al te onbetrouwbaar bevonden. En in geen enkel opzicht beter handelt hij over het woord rechtvaardigheid, zeggende, dat het geloof Abraham gerekend is tot rechtvaardigheid, nadat hij, na Christus (die de rechtvaardigheid Gods, en God zelf is) omhelsd te hebben, in uitnemende deugden uitgemunt had. En daaruit blijkt, dat hij uit twee ongeschonden zaken op verkeerde wijze één bedorven zaak maakt. Immers de rechtvaardigheid, waarvan daar melding gemaakt wordt, strekt zich niet uit tot de ganse loop zijner roeping; ja veeleer getuigt de Geest, dat, hoe uitnemend de voortreffelijkheid van Abrahams deugden ook was, en hoezeer hij die ook, door lang te volharden, vermeerderd had, hij toch Gode op geen andere wijze behaagd heeft, dan doordat hij de genade, die hem in de belofte was aangeboden, door het geloof ontvangen heeft. En daaruit volgt, dat in de rechtvaardigmaking voor de werken geen plaats is, zoals Paulus op verstandige wijze beweert.

Boek III hoofdstuk 11

Over de rechtvaardigmaking des geloofs en in de eerste plaats over de definitie van de naam en de zaak zelf.

7. Wat hij voorhoudt, dat het geloof uit zichzelf niet de kracht heeft om te rechtvaardigen, maar alleen inzoverre het Christus aanneemt, dat aanvaard ik gaarne. Want indien het geloof door zichzelf of, zoals men zegt, door inwendige kracht rechtvaardigde, zou het, daar het altijd zwak en onvolmaakt is, dit slechts ten dele bewerken. Zo zou de rechtvaardigheid gebrekkig zijn en ons slechts een stukje der zaligheid toebrengen. Wij beelden ons wel niet iets dergelijks in, maar zeggen, om in eigenlijke zin te spreken, dat God alleen rechtvaardigt; verder brengen wij dit ook op Christus over, omdat Hij ons gegeven is tot rechtvaardigheid; en het geloof vergelijken wij met een vat, omdat wij Christus niet kunnen bevatten, tenzij wij ledig en met open mond der ziel komen om Christus' genade te begeren. En daaruit kan men opmaken, dat wij aan Christus niet de kracht om te rechtvaardigen onttrekken, wanneer wij leren, dat Hij door het geloof eerder ontvangen wordt dan zijn rechtvaardigheid. En toch laat ik intussen niet toe de kronkelachtige redenering van deze drogredenaar, die hij gebruikt, wanneer hij zegt, dat het geloof Christus is. Alsof

de aarden pot de schat was, omdat het goud er in geborgen is. Immers deze vergelijking gaat wel op, dat het geloof, ook al heeft het van zichzelf geen waardigheid of waarde, ons rechtvaardigt, doordat het ons Christus toebrengt, evenals een pot, met geld gevuld, de mens rijk maakt. Ik zeg dus, dat het geloof, dat slechts een werktuig is om de rechtvaardigheid te verkrijgen, op onverstandige wijze vermengd wordt met Christus, die de materiële oorzaak is en tegelijkertijd de schenker en de dienaar is van zo grote weldaad. Nu is ook die knoop ontward, hoe het woord geloof verstaan moet worden, wanneer gehandeld wordt over de rechtvaardigmaking.

Boek III hoofdstuk 11

Over de rechtvaardigmaking des geloofs en in de eerste plaats over de definitie van de naam en de zaak zelf.

8. Wat betreft de aanneming van Christus gaat hij nog verder, zeggende, dat door de bediening van het uiterlijke woord het inwendige woord ontvangen wordt, opdat hij ons van het priesterschap van Christus en de Persoon des Middelaars overbrenge tot zijn eeuwige Godheid. Maar wij verdelen Christus niet, maar bekennen, dat dezelfde, die ons in zijn vlees met de Vader verzoend en ons de rechtvaardigheid geschonken heeft, het eeuwige Woord Gods is, en dat door Hem het ambt van Middelaar niet anders had kunnen vervuld worden, en de rechtvaardigheid voor ons verworven worden, tenzij dat Hij de eeuwige God was. Maar dit is de opvatting van Osiander, dat Christus, daar Hij God en mens is, ons rechtvaardigheid geworden is ten aanzien van zijn Goddelijke, maar niet van zijn menselijke natuur. Maar indien dit eigenlijk behoort tot zijn Godheid, zal het niet in het bijzonder van Christus zijn, maar ook gemeen zijn aan de Vader en de Geest, immers de rechtvaardigheid van de een is niet een andere dan die van de ander. Vervolgens zou het niet uitkomen, wanneer wij zeiden, dat Hij geworden is wat Hij van nature van eeuwigheid geweest is. Maar ook al gaven wij hem dit toe, dat God ons tot rechtvaardigheid geworden is, hoe zou dan uitkomen wat Paulus er tussen geplaatst heeft, namelijk dat Hij rechtvaardigheid geworden is van God? Dit is ongetwijfeld iets, dat in het bijzonder de Persoon des Middelaars eigen is, die, hoewel Hij in zich de Goddelijke natuur heeft, hier toch met een eigen titel wordt aangeduid, waardoor Hij van de Vader en de Geest wordt onderscheiden. En belachelijk is het, dat hij victorie kraait naar aanleiding van een woord Jeremia (Jer. 23:6) en (Jer. 33:16), waar deze belooft, dat de Heere onze gerechtigheid zal zijn. En toch zal hij daaraan niets anders ontlenen dan dat Christus, die onze gerechtigheid is, God is, geopenbaard in het vlees. Elders hebben wij vermeld uit de prediking van Paulus (Hand. 20:28), dat God zich de kerk verworven heeft door zijn bloed. Als iemand daaruit nu opmaakte, dat het bloed, waardoor de zonden verzoend zijn, Goddelijk is en van Goddelijke natuur, wie zou dan een zo schandelijke dwaling kunnen verdragen ? Maar toch meent Osiander, dat hij door deze kinderachtige spitsvondigheid alles gewonnen heeft, hij zwelt op, springt op van vreugde en vult vele bladzijden met zijn bombast; hoewel echter de oplossing eenvoudig en gemakkelijk is, namelijk deze, dat wel de Heere, als Hij een spruit van David zal geworden zijn, de rechtvaardigheid der vromen zal wezen; maar in welke zin Hij dat zal zijn, leert Jesaja (Jes. 53:11): "Door zijn kennis zal mijn knecht, de rechtvaardige, velen rechtvaardig maken." Laat ons opmerken, dat de Vader spreekt, dat Hij aan de Zoon de taak toedeelt om rechtvaardig te maken; dat Hij de oorzaak daarbij voegt, namelijk omdat Hij de rechtvaardige is; en dat Hij de wijze of het middel plaatst in de leer, waardoor Christus gekend wordt. Want het is passender om

het Hebreeuwse woord da'at passief te nemen. Hieruit maak ik op, dat Christus rechtvaardigheid geworden is, toen Hij de gedaante eens dienstknechts aangenomen heeft; ten tweede, dat Hij ons rechtvaardigt, inzoverre als Hij zich de Vader gehoorzaam betoond heeft; en dat Hij daarom ons dit niet schenkt naar zijn Goddelijke natuur, maar naar de wijze van de Hem opgelegde bediening. Want ofschoon God alleen de bron is der rechtvaardigheid, en wij niet anders rechtvaardig zijn dan door zijn gemeenschap, is het toch, daar wij door een ongelukkige scheiding van zijn rechtvaardigheid vervreemd zijn, nodig, dat wij afdalen tot dit lagere hulpmiddel, dat Christus ons rechtvaardigt door de kracht van zijn dood en Zijn opstanding.

Boek III hoofdstuk 11

Over de rechtvaardigmaking des geloofs en in de eerste plaats over de definitie van de naam en de zaak zelf.

9. Indien hij tegenwerpt, dat dit werk door zijn voortreffelijkheid de natuur van de mens te boven gaat, en dat het daarom alleen aan de Goddelijke natuur kan toegeschreven worden, dan geef ik het eerste toe; in het tweede zeg ik, dat hij zonder verstand bazelt. Want ofschoon Christus noch door zijn bloed onze zielen had kunnen reinigen, noch de Vader door zijn offerande verzoenen, noch ons van de schuld bevrijden, noch eindelijk zijn priesterambt volbrengen, indien Hij niet waarachtig God geweest was, omdat het vermogen des vleses niet opgewassen was tegen zulk een last, is het toch zeker, dat Hij dit alles volbracht heeft naar zijn menselijker natuur. Want wanneer men vraagt, hoe wij gerechtvaardigd zijn, dan antwoordt Paulus: "door Christus' gehoorzaamheid" (Rom. 5:19). En heeft Hij anders gehoorzaamd dan door het aannemen van de gestalte eens dienstknechts? Daaruit maken wij op, dat de rechtvaardigheid ons in zijn vlees geschonken is. Evenzo stelt Paulus ook in andere woorden (hoe Osiander zich er niet voor schaamt die meermalen aan te halen, daarover verwonder ik mij zeer) de bron der rechtvaardigheid nergens anders dan in het vlees van Christus. Die, die geen zonde kende, heeft Hij zonde voor ons gemaakt, opdat wij zouden zijn rechtvaardigheid Gods in Hem. Met opgeblazen wangen spreekt Osiander van rechtvaardigheid Gods, en hij kraait victorie, alsof hij overtuigend bewezen had, dat die rechtvaardigheid is zijn schijnvoorstelling van de essentiële rechtvaardigheid, terwijl toch Paulus' woorden geheel anders luiden, namelijk, dat wij rechtvaardig zijn door de verzoening in Christus geschied. Dat rechtvaardigheid Gods betekent de rechtvaardigheid, die Gode behaagt, moest bekend zijn aan mensen, die nog leren lezen en schrijven, gelijk bij Johannes de eer Gods vergeleken wordt met de eer der mensen (Joh. 12:43). Ik weet wel, dat somtijds rechtvaardigheid Gods genoemd wordt de rechtvaardigheid, wier auteur God is en waarmee Hij ons begiftigt; maar dat er op deze plaats niets anders onder verstaan wordt, dan dat wij, door het zoenoffer van Christus' dood gesteund, voor Gods rechterstoel staan, begrijpen lezers met gezond verstand, ook zonder dat ik het zeg. En aan het woord is ook niet zoveel gelegen, mits Osiander het maar hierin met ons eens is, dat wij in Christus gerechtvaardigd worden, aangezien Hij voor ons een zoenoffer geworden is, wat Hij niet kon naar zijn Goddelijke natuur. Daarom, wanneer Christus de rechtvaardigheid en de zaligheid die Hij ons aangebracht heeft, wil verzegelen, stelt Hij ons in zijn lichaam een zeker pand daarvan voor. Hij noemt zichzelf wel het levende brood, maar, terwijl Hij uitlegt op welke wijze Hij dat is, voegt Hij er aan toe, dat zijn vlees waarlijk spijs is, en zijn bloed waarlijk drank. Deze wijze van leren wordt gezien in de

sacramenten, want ofschoon die ons geloof richten op de gehele Christus, en niet op de halve, leren zij toch tegelijkertijd, dat de stof der rechtvaardigheid en der zaligheid in zijn vlees gelegen is. Niet, omdat de mens als zodanig van zich zelf rechtvaardigt of levend maakt, maar omdat het Gode behaagd heeft in de Middelaar te openbaren, wat in Hem verborgen en onbegrijpelijk was. Daarom pleeg ik te zeggen, dat Christus voor ons is als een ter beschikking gestelde bron, waaruit wij kunnen putten datgene, wat anders zonder vrucht verscholen zou blijven in die verborgen en diepe bronwel, die in de Persoon van de Middelaar tot ons opwelt. Op deze wijze en in deze zin loochen ik niet, dat Christus, zoals Hij God is en mens, ons rechtvaardigt, dat dit werk ook de Vader en de Heilige Geest gemeen is, en eindelijk, dat de rechtvaardigheid, waarvan Christus ons deelgenoten maakt, de eeuwige rechtvaardigheid is van de eeuwige God, mits hij maar Uit de weg gaat voor de krachtige en duidelijke redenen, die ik heb aangehaald.

Boek III hoofdstuk 11

Over de rechtvaardigmaking des geloofs en in de eerste plaats over de definitie van de naam en de zaak zelf.

10. Opdat hij verder de onervarenen niet bedriege door zijn listigheden, erken ik, dat wij van dit zo onvergelijkelijke goed beroofd blijven, totdat Christus de onze wordt. Dus die verbinding van hoofd en ledematen, het wonen van Christus in onze harten, en eindelijk de geestelijke vereniging worden door ons op de hoogste trap gesteld, opdat Christus, wanneer Hij de onze geworden is, ons deelgenoten maakt van de gaven, waarmede Hij toegerust is. Wij bezien Hem dus niet van verre buiten ons, opdat zijn rechtvaardigheid ons toegerekend worde; maar omdat wij Hem aangedaan hebben, en wij in zijn lichaam ingelijfd zijn, en Hij eindelijk ons waardig gekeurd heeft om ons met zich één te maken, daarom roemen wij, dat wij gemeenschap der rechtvaardigheid met Hem hebben. Zo wordt Osianders laster weerlegd, dat wij het geloof houden voor rechtvaardigheid; alsof wij Christus beroofden van zijn recht, wanneer wij zeggen, dat wij ledig tot Hem komen, om aan zijn genade plaats te geven, opdat Hij alleen ons vervulle. Maar Osiander verwerpt deze geestelijke verbinding en houdt met geweld vast aan een grove vermenging van Christus met de gelovigen; en daarom noemt hij hatelijk Zwinglianen allen, die zijn waanzinnige dwaling omtrent de essentiële rechtvaardigheid niet onderschrijven, omdat ze niet de opvatting hebben, dat Christus in het Avondmaal wezenlijk gegeten wordt. Maar voor mij is het de hoogste roem dit smadelijk woord te horen van een man, die trots is en aan zijn eigen goochelarijen overgegeven. Hoewel het niet mij alleen treft, maar ook schrijvers, die aan de wereld genoeg bekend zijn en die hij met bescheidenheid had moeten vereren. Maar mij raakt het niet, want ik bepleit niet mijn eigen zaak, en daardoor bepleit ik deze zaak des te oprechter, want ik ben vrij van alle slechte genegenheid. Dat hij dus de wezenlijke rechtvaardigheid en de wezenlijke inwoning van Christus in ons zo onbeschaamd eist, heeft deze bedoeling in de eerste plaats, dat God zich door een grove vermenging in ons zou overstorten, gelijk ook door Osiander een vleselijk eten in het Avondmaal verzonnen wordt, en vervolgens dat Hij zijn rechtvaardigheid ons zou inblazen, opdat wij daardoor werkelijk met Hem rechtvaardig zouden zijn; want volgens hem is deze rechtvaardigheid evenzeer zelf God als de goedheid of de heiligheid, of de zuiverheid Gods. Ik zal niet veel moeite besteden aan het weerleggen van de getuigenissen, die hij aanvoert, en die hij verkeerdelijk van het hemelse leven verdraait tot de tegenwoordige toestand. "Door Christus", zegt Petrus (2 Petrus 1:4),

"zijn ons de kostbare en grootste beloften geschonken, opdat wij der Goddelijke natuur deelachtig zouden worden". Alsof wij nu zo waren, als het evangelie belooft, dat we zijn zullen bij de laatste komst van Christus; ja, Johannes leert dat we dan God zullen zien, gelijk Hij is, omdat wij Hem gelijk zullen zijn (1 Joh. 3:2). Ik heb de lezers slechts een kleine smaak willen geven, en aantonen, dat ik met opzet van deze beuzelarijen afzie, niet omdat het moeilijk is ze omver te werpen,maar omdat ik niet lastig wil zijn in overbodige arbeid.

Boek III hoofdstuk 11

Over de rechtvaardigmaking des geloofs en in de eerste plaats over de definitie van de naam en de zaak zelf.

11. Maar in het tweede lid schuilt meer venijn, waar hij leert, dat wij tezamen met God rechtvaardig zijn. Ik meen reeds voldoende aangetoond te hebben, dat ofschoon dit leerstuk niet zo verderfelijk was, het toch voor met gezond verstand begaafde en vrome lezers terecht onaannemelijk moet zijn, omdat het ijdel en ledig is en door zij ijdelheid uiteenvalt. Maar dit is een onverdraaglijke goddeloosheid, dat hij onder de dekmantel van een dubbele rechtvaardigheid het vertrouwen op de zaligheid aan het wankelen brengt en ons boven de wolken wegsleurt, opdat wij niet de genade der verzoening door het geloof zouden omhelzen en God met geruste harten aanroepen. Osiander lacht om hen, die leren, dat het woord rechtvaardigmaken in de taal der rechtspraak gebruikelijk is; want wij moeten, zo zegt hij, metterdaad rechtvaardig zijn. En niets verwerpt hij ook meer, dan dat wij gerechtvaardigd worden door onverdiende toerekening. Welaan dan, als God ons niet rechtvaardigt door ons vrij te spreken en ons vergiffenis te schenken, wat betekent dan dat woord van Paulus (2 Cor. 5:21): " God was in Christus de wereld met zichzelf verzoenende, de mensen hun zonden niet toerekenende. Want die, die geen zonde gedaan had, heeft Hij zonde voor ons gemaakt, opdat wij zouden zij rechtvaardigheid Gods in Hem." In de eerste plaats zie ik hieruit, dat zij voor rechtvaardig gehouden worden, die met God worden verzoend; de wijze, waarop dat geschiedt, wordt er bij gevoegd, namelijk dat God rechtvaardigt door vergiffenis te schenken, gelijk op een andere plaats de rechtvaardigmaking gesteld wordt tegenover de beschuldiging. Die tegenstelling toont duidelijk aan, dat de spreekwijze ontleend is aan de taal der rechtspraak.En een ieder, die maar een weinig de Hebreeuwse taal verstaat, weet (als hij tenminste kalm van verstand is) zeer goed, dat deze zegswijze daaruit is voortgekomen, en verder ook, wat haar bedoeling en kracht is.Laat Osiander mij nu antwoorden, wanneer Paulus zegt, dat door David beschreven wordt de rechtvaardigheid zonder de werken met deze woorden (Rom. 4:7) (Ps. 32:1) "Zalig zijn zij, welker ongerechtigheden vergeven zijn",of dat dan een volle beschrijving is of een halve. Voorzeker, Paulus voert de profeet niet aan als een getuige, alsof hij leerde,dat de vergeving der zonden een deel der rechtvaardigheid is, of dat ze er mede toe bijdraagt om de mens te rechtvaardigen; maar hij sluit de gehele rechtvaardigheid in in de onverdiende vergeving, de mens zalig sprekende, wiens zonden zijn bedekt, aan wie God zijn ongerechtigheden vergeven heeft en wie Hij zijn overtredingen niet toerekent; zijn geluk waardeert hij en beoordeelt hij daarnaar,omdat hij op die manier rechtvaardig is, niet metterdaad, maar door toerekening. Osiander zegt hiertegen in, dat dit smadelijk zou zijn voor God en tegen zijn natuur, indien Hij rechtvaardigde hen, die metterdaad goddelozen blijven.Maar men moet onthouden wat ik reeds gezegd heb, dat de genade der rechtvaardigmaking niet gescheiden wordt van de wedergeboorte,ook al zijn het onderscheidene zaken. Maar daar het door de

ervaring meer dan genoeg bekend is, dat in de rechtvaardigen altijd een overblijfsel der zonde blijft, is het noodzakelijk, dat zo op geheel andere wijze gerechtvaardigd worden dan ze wedergeboren worden tot nieuwheid des levens. Want dit laatste begint God in zijn uitverkorenen zo, en Hij gaat daarmee in de ganse loop huns levens allengs en somtijds langzaam voort, dat ze altijd voor zijn rechterstoel onderworpen zijn aan het oordeel des doods. Maar wat betreft de rechtvaardigmaking: die bewerkstelligt Hij niet ten dele, maar zo, dat ze vrijelijk, als met Christus' zuiverheid bekleed, in de hemelen verschijnen. Immers een gedeelte der rechtvaardigheid zou de consciënties niet tot rust brengen, voordat vaststaat, dat wij Gode behagen, daardoor dat wij zonder uitzondering rechtvaardig zijn voor zijn aangezicht. En daaruit volgt, dat de leer der rechtvaardigmaking omvergeworpen en met wortel en tak wordt uitgeroeid, wanneer in de harten twijfel gelegd wordt, het vertrouwen op de zaligheid wordt geschokt, en de vrije en onversaagde aanroeping vertraging ondervindt ja wanneer de vrede en de gerechtigheid niet met de geestelijke blijdschap wordt bevestigd. En daarom ontleent Paulus (Gal. 3:18) zijn bewijs aan dingen, die onderling tegenstrijdig zijn, zeggende, dat de erfenis niet is uit de wet: want zo zou het geloof te niet gemaakt zijn, daar het, wanneer het let op de werken, begint te wankelen; want niemand van de allerheiligsten zal in de werken iets vinden, waarop hij kan vertrouwen. Dit onderscheid tussen de rechtvaardigmaking en de wedergeboorte (welke twee Osiander met elkaar vermengt en dan een tweevoudige rechtvaardigheid noemt) wordt schoon uitgedrukt door Paulus. Want sprekende van zijn werkelijke rechtvaardigheid of zuiverheid, waarmede hij begiftigd was (waaraan Osiander)de naam geeft van essentiële rechtvaardigheid) roept hij weeklagend uit (Rom. 7:24):"Ik ellendig mens,wie zal mij verlossen van het lichaam dezes doods?" Maar wanneer hij de toevlucht neemt tot de rechtvaardigheid, die alleen in Gods barmhartigheid gegrond is, dan tart hij op fiere wijze het leven, de dood, de smaadheden, de honger, het zwaard en alle tegenspoeden. "Wie zal beschuldiging inbrengen tegen de uitverkorenen Gods, welke Hij zelf rechtvaardig maakt? Want ik ben verzekerd, dat niets ons zal scheiden van zijn liefde in Christus"(Rom. 8:33). Hij spreekt duidelijk uit, dat hij een rechtvaardigheid heeft, die alleen tot zaligheid ten volle genoeg is voor God, zodat die ellendige dienstbaarheid, van welke hij geen afbreuk doet aan het vertrouwen van zijn roemen en dat niet tegenhoudt. Deze verscheidenheid is genoeg bekend en daarom dan ook vertrouwd aan alle heiligen, die onder de last der ongerechtigheden zuchten, en intussen, doordat het vertrouwen overwint, alle vrees te boven komen. En wat Osiander tegenwerpt, dat het niet in overeenstemming is met de natuur Gods, dat valt op hemzelf terug. Want ofschoon hij de heiligen met een tweevoudige gerechtigheid als met een gevoerd kleed bekleedt, toch ziet hij zich gedwongen te erkennen, dat zonder vergeving der zonden niemand aan God behaagt. Indien dit waar is, laat hem dan tenminste toegeven, dat naar dat deel der toerekening, dat vaststaat, voor rechtvaardig gehouden worden zij, die het metterdaad niet zijn. Maar hoever zal de zondaar deze onverdiende aanneming, die in de plaats der rechtvaardigheid gesteld wordt, uitstrekken? Tot elf twaalfde deel, of tot één twaalfde deel? Hij zal voorwaar blijven weifelen en wankelen naar de ene en naar de andere kant: want hij zal niet zoveel rechtvaardigheid mogen nemen als hij tot een vast vertrouwen nodig heeft. Het is goed, dat hij in de zaak niet de scheidsrechter is, die aan God de wet zou willen voorschrijven.Maar deze woorden zullen vast blijven staan: "opdat Gij gerechtvaardigd wordt in uw spreken, en overwint, wanneer Gij geoordeeld wordt" (Ps. 51:6). En van welk een aanmatiging getuigt het, de opperste Rechter te veroordelen, wanneer Hij uit genade vrijspreekt, zodat niet van kracht zou zijn de uitspraak: "Ik zal barmhartig zijn, wie Ik barmhartig zal zijn." (Exod. 33:19).

En toch bedoelde de bemiddeling van Mozes, die door God door dit woord bevredigd werd, dat God niemand zou ontzien, maar dat Hij allen gelijkelijk, hoewel zij schuldig waren, van de schuld zou verlossen en vrijspreken. En wij zeggen wel, dat degenen, die verloren zijn, daarom met begraving van hun zonden voor God gerechtvaardigd worden, omdat (gelijk Hij de zonden haat) Hij slechts hen kan liefhebben, die Hij rechtvaardigt. Maar dit is een wonderbare wijze van rechtvaardigen,dat zij, die met Christus' gerechtigheid bedekt zijn, niet huiveren voor het oordeel, dat ze waardig zijn, en dat ze, terwijl ze zichzelf terecht veroordelen, buiten zichzelf voor rechtvaardig gehouden worden.

Boek III hoofdstuk 11

Over de rechtvaardigmaking des geloofs en in de eerste plaats over de definitie van de naam en de zaak zelf.

12. De lezers moeten er echter op gewezen worden, dat ze naarstig letten op de verborgenheid, die Osiander, zoals hij roemt, voor hen niet wil verbergen. Want nadat hij lang en uitvoerig beweerd heeft, dat wij niet door de toerekening van Christus' rechtvaardigheid alleen genade bij God verkrijgen, omdat het Hem onmogelijk zou zijn voor rechtvaardig te houden, hen, die het niet zijn(ik gebruik zijn eigen woorden), komt hij eindelijk tot de slotsom, dat Christus ons niet naar zijn menselijke, maar naar zijn Goddelijke natuur tot rechtvaardigheid gegeven is, en dat deze rechtvaardigheid, hoewel ze slechts in de Persoon van de Middelaar gevonden kan worden, toch niet de rechtvaardigheid van een mens, maar van God is. Nu bindt hij zijn touwtje niet samen uit twee rechtvaardigheden, maar hij ontneemt het ambt der rechtvaardigmaking aan de menselijke natuur van Christus. En het is de moeite waard te zien, op welke manier hij strijdt. Er wordt, zo zegt hij, op dezelfde plaats gezegd, dat Christus tot wijsheid geworden is: dat past slechts op het eeuwige Woord. Dus is ook Christus als mens de rechtvaardigheid niet. Ik antwoord, dat de eniggeboren Zoon Gods wel Gods eeuwige Wijsheid geweest is, maar dat deze naam Hem op een andere wijze wordt toegekend bij Paulus, namelijk omdat in Hem verborgen zijn alle schatten der wijsheid en der kennis (Col. 2:3). Wat Hij dus bij de Vader had, heeft Hij ons geopenbaard, en zo heeft wat Paulus zegt geen betrekking op het wezen van de Zoon Gods, maar op ons nut en wordt terecht toegepast op de menselijke natuur van Christus; want ofschoon Hij een licht schitterde in de duisternis, voordat Hij het vlees aannam, was dat licht toch verborgen,totdat dezelfde Christus verscheen in de natuur van een mens,als de Zon der gerechtigheid, die zich daarom het Licht der wereld noemt (Joh. 8:12). Dwaselijk wordt door hem ook de tegenwerping gemaakt, dat de kracht om te rechtvaardigen ver uitgaat boven de kracht zowel der engelen als der mensen;want dit berust niet op de waardigheid van enig schepsel, maar op de ordinantie Gods. Indien het de engelen lustte om Gode genoeg te doen, zouden ze niets bereiken, omdat ze daartoe niet bestemd te zijn. Maar dit is alleen eigen geweest aan de mens Christus, die de wet onderworpen is, om ons van de vloek der wet te verlossen (Gal. 3:13). Al te boos lastert hij ook, dat zij, die loochenen, dat Christus naar zijn Goddelijke natuur voor ons rechtvaardig is, alleen één deel van Christus over laten en(wat nog slechter is) twee Goden maken; want ofschoon ze erkennen, dat God in ons woont, zeggen ze toch, dat wij niet rechtvaardig zijn door de rechtvaardigheid Gods. Immers, wanneer wij Christus, inzoverre Hij de dood geleden heeft,opdat Hij vernietigen zou degene, die de macht des doods had (Hebr. 2:14), noemen de auteur des levens, dan beroven wij daardoor toch niet de gehele Christus, zoals Hij is God, geopenbaard in het vlees,

van deze eer; maar wij onderscheiden slechts, hoe de rechtvaardigheid Gods tot ons komt, opdat wij haar genieten. En daarin is Osiander al te schandelijk uitgegleden.Wij loochenen ook niet, dat datgene, wat ons in Christus openlijk is geschonken, voorkomt uit de verborgen genade en kracht Gods en wij bestrijden ook niet, dat de rechtvaardigheid, welke Christus ons toebrengt, de rechtvaardigheid Gods is, die van Hem uitgaat; maar wij houden dit standvastig staande, dat wij de gerechtigheid en het leven hebben in de dood en de opstanding van Christus. Ik laat varen dat schandelijk samenraapsel van plaatsen, waarmee hij zonder keur en ook zonder algemeen besef de lezers bezwaard heeft, om te bewijzen, dat waar gesproken wordt van rechtvaardigheid, daaronder verstaan moet worden deze essentiële rechtvaardigheid. Gelijk waar David Gods rechtvaardigheid inroept om hem hulp te brengen; en ook al doet David dat meer dan honderdmaal, dan aarzelt Osiander niet om zoveel uitspraken te vervalsen. Niets steekhoudender is ook de tegenwerping, dat rechtvaardigheid in eigenlijke zin en terecht genoemd wordt, waardoor wij bewogen worden tot recht handelen, en dat God alleen in ons werkt het willen en het volbrengen (Fil. 2:13). Immers wij loochenen niet, dat God ons door zijn Geest hervormt tot heiligheid en rechtvaardigheid des levens, maar in de eerste plaats moet men nagaan of Hij dit doet door zichzelf zonder middel, dan wel door de hand zijns Zoons, aan wie Hij al de volheid van de Heilige Geest toevertrouwd heeft, om door zijn overvloed het gebrek zijner ledematen te hulp te komen. Vervolgens, ofschoon uit de verborgen bron de Godheid de rechtvaardigheid tot ons komt, volgt daaruit niet, dat Christus, die om onzentwil in het vlees geheiligd heeft, naar zijn Goddelijke natuur ons tot rechtvaardigheid is. Niet minder zouteloos is wat hij aanvoert, dat Christus zelf door de Goddelijke rechtvaardigheid rechtvaardig was; want indien de wil des Vaders Hem niet aangedreven had, zou Hij ook zelf het Hem opgelegde ambt niet volbracht hebben. Want ofschoon elders gezegd is, dat alle verdiensten van Christus zelf voortvloeien uit het loutere welbehagen Gods, heeft dat toch niets te maken met de hersenschim, waarmede Osiander zijn eigen en der eenvoudigen ogen betovert. Want zie zou toestaan tot zulk een besluit te komen, dat wij in wezen rechtvaardig zijn en dat het wezen van Gods rechtvaardigheid in ons woont, omdat God de bron en het beginsel onzer rechtvaardigheid is? Bij het verlossen van zij kerk, zegt Jesaja (Jes. 59:17), "heeft God rechtvaardigheid aangetrokken als een pantser". Maar heeft Hij dat gedaan, om Christus te beroven van de wapenen, die Hij Hem had gegeven, opdat Hij geen volkomen Verlosser zou zijn? Maar de profeet wilde niets anders zeggen, dan dat God niets van buiten zich ontleend heeft, en door geen enkel hulpmiddel gesteund is om ons te verlossen. Met andere woorden heeft Paulus dat kort aangeduid (Rom. 3:25), zeggende, dat Hij ons de zaligheid gegeven heeft tot betoning zijner gerechtigheid. Maar dit werpt allerminst omver wat hij elders leert, dat wij door de gehoorzaamheid van één mens rechtvaardig zijn (Rom. 5:19). Kortom, al wie een tweevoudige rechtvaardigheid invoert, opdat de ellendige zielen niet zouden rusten louter en alleen in de barmhartigheid Gods die kroont Christus bij wijze van spot met gevlochten doornen.

Boek III hoofdstuk 11

Over de rechtvaardigmaking des geloofs en in de eerste plaats over de definitie van de naam en de zaak zelf.

13. Maar aangezien veel mensen zich een rechtvaardigheid fantaseren, die samengesteld is uit het geloof en de werken, moeten wij ook dit eerst bewijzen, dat er

een zodanig onderscheid is tussen de rechtvaardigheid des geloofs en die der werken, dat wanneer de ene staat, de andere noodzakelijk moet vallen. De apostel zegt (Fil. 3:7), dat hij alles voor drek heeft, om Christus te winnen, en in Hem bevonden te worden niet hebbende zijn eigen rechtvaardigheid, die uit de wet is, maar die uit het geloof van Jezus Christus is, namelijk de rechtvaardigheid, die uit God is door het geloof. Ge ziet, dat hier een vergelijking is van tegengestelde dingen en dat te kennen gegeven wordt, dat hij, die de rechtvaardigheid van Christus wil verkrijgen, zijn eigen rechtvaardigheid als in de steek gelaten moet beschouwen. Daarom leert hij elders (Rom. 10:3), dat dit voor de Joden de oorzaak van hun ondergang geweest is, dat ze, hun eigen gerechtigheid willende vast zetten, aan Gods rechtvaardigheid niet onderworpen geweest zijn. Indien wij door het vast zetten van onze eigen rechtvaardigheid Gods rechtvaardigheid verdrijven, moet voorzeker, opdat we deze verkrijgen, de andere geheel en al vernietigd worden. Dit toont hij ook aan, wanneer hij zegt, dat onze roem wordt uitgesloten niet door de wet, maar door het geloof (Rom. 8:27). En daaruit volgt, dat zolang als een nog zo kleine rechtvaardigheid der werken overblijft, ons nog enige stof tot roemen blijft. Indien nu het geloof alle roem uitsluit, kan de rechtvaardigheid der werken op geen enkele wijze met de rechtvaardigheid des geloofs verbonden worden. In deze zin spreekt hij zo duidelijk in Romeinen 4, dat hij geen enkele plaats voor uitvluchten of weifelingen overlaat. "Indien Abraham," zo zegt hij (Rom. 4:2), "uit de werken der gerechtigheid is, zo heeft hij roem." Dan voegt hij er aan toe: "maar niet bij God." Hieruit volgt dus, dat hij niet gerechtvaardigd is door de werken. Vervolgens geeft hij nog een ander bewijs, ontleend aan het tegenstrijdige. Wanneer de werken loon betaald wordt, geschiedt dat uit schuld, niet uit genade. Maar aan het geloof wordt de gerechtigheid toegekend naar de genade. Dus geschiedt dat niet uit de verdiensten der werken. Weg dus met de droom van hen, die fantaseren, dat de rechtvaardigheid uit het geloof en de werken is samengesmolten.

Boek III hoofdstuk 11

Over de rechtvaardigmaking des geloofs en in de eerste plaats over de definitie van de naam en de zaak zelf.

14. De drogredenaars, die zich een spel en een genot bereiden uit de vervalsing der Schrift en uit ijdele spitsvondigheden, menen, dat ze een scherpzinnige uitvlucht hebben; want ze zetten uiteen, dat er sprake is van werken, die slechts letterlijk en door het streven van de vrije wil zonder de genade van Christus gedaan worden door mensen, die nog niet wedergeboren zijn. En zij ontkennen, dat het slaat op geestelijke werken. Zo wordt volgens hen de mens zowel door het geloof als door de werken gerechtvaardigd, als het maar niet zijn eigen werken zijn, maar de gaven van Christus en de vruchten der wedergeboorte. Want Paulus heeft, zo zeggen ze, om geen andere reden gesproken, dan opdat hij de Joden, die op hun eigen krachten vertrouwden, zou overtuigen, dat zij zich dwaselijk de rechtvaardigheid hadden aangematigd, daar alleen de Geest van Christus ons die schenkt, en niet onze ijver uit de eigen beweging onzer natuur. Maar zij merken niet op, dat in de tegenstelling van de gerechtigheid der wet en die van het evangelie, die Paulus elders aanvoert (Gal. 3:11,12) de werken uitgesloten worden, hoe die dan ook zijn en met welke naam zij ook gesierd worden. Want hij leert, dat dit de rechtvaardigheid der wet is, dat de zaligheid verkrijgt hij, die gedaan heeft, wat de wet beveelt; maar de rechtvaardigheid des geloofs dit, als wij geloven, dat Christus is gestorven en opgestaan. Bovendien zullen wij later te zijner plaats zien, dat de heiligmaking en de rechtvaardigheid onderscheiden weldaden van

Christus zijn. En daaruit volgt, dat zelfs de geestelijke werken niet in rekening komen, wanneer de kracht om rechtvaardig te maken aan het geloof wordt toegeschreven. En wanneer Paulus zegt (wat ik zoëven aanhaalde), dat Abraham geen reden heeft om te roemen bij God, omdat hij door de werken niet rechtvaardig is, dan moet dat niet beperkt worden tot de letterlijke en uiterlijke schijn der deugden, of tot het streven van de vrije wil, maar dan moet men dat zo verstaan, dat, ofschoon het leven van de aartsvader geestelijk en bijna het leven van een engel geweest is, toch de verdiensten der werken niet voldoende waren, om voor hem rechtvaardigheid bij God te verwerven.

Boek III hoofdstuk 11

Over de rechtvaardigmaking des geloofs en in de eerste plaats over de definitie van de naam en de zaak zelf.

15. Een weinig onverstandiger handelen de Scholastieken, die hun voorbereidingen er bij brengen; maar toch drenken ze de eenvoudige en onbehoedzame mensen met een niet minder slechte leerstelling, doordat het voorwendsel van de Geest en de genade de barmhartigheid Gods, die alleen beangstigde harten tot rust kan brengen, bedekken. Maar wij belijden met Paulus, dat de volbrengers der wet bij God gerechtvaardigd worden; maar omdat wij allen van de onderhouding der wet af zijn, maken wij hieruit op, dat de werken, die de meeste kracht behoorden te hebben tot de rechtvaardigheid, ons daarom niets helpen, omdat wij door hen in de steek gelaten worden. Wat betreft de gewone schare der pausgezinden of scholastieken, die vergissen zich hierin in tweeërlei opzicht: daarin dat ze geloof noemen een verzekerdheid der consciëntie in het verwachten van loon van God voor hun verdienste en daarin, dat ze onder de genade Gods niet verstaan de toerekening der onverdiende rechtvaardigheid, maar de Geest, die steun biedt tot het streven naar heiligheid. Zij lezen bij de apostel (Hebr. 11:6): "Die tot God komt, moet eerst geloven, dat Hij is, en vervolgens dat Hij een beloner is dergenen, die in Hem zoeken." Maar zij bemerken niet, wat de wijze is om Hem te zoeken. En dat zij in het woord genade dwalen, wordt duidelijk uit hun geschriften. Want Lombardus 1) legt de rechtvaardigmaking, die ons door Christus geschonken is, op twee manieren uit. In de eerste plaats, zegt hij, rechtvaardig ons de dood van Christus, doordat door die dood de liefde in onze harten opgewekt wordt, waardoor wij rechtvaardigen worden; vervolgens omdat door diezelfde dood de zonde uitgeblust is, waardoor de duivel ons gevangen hield, zodat ze nu geen macht meer heeft om ons te veroordelen. Ge ziet, hoe hij de genade Gods voornamelijk beschouwt in de rechtvaardigmaking, inzoverre als wij door de genade des Heiligen Geestes tot goede werken gedreven worden. Hij wilde natuurlijk de opvatting van Augustinus volgen; maar hij volgt die van verre, en wijkt zelfs veel af van de juiste navolging; want hij verduistert al wat door Augustinus duidelijk gezegd is, en hij verderft wat bij hem niet zo onzuiver was. De scholen zijn altijd tot erger afgedwaald, totdat ze eindelijk in snelle val gekomen zijn tot een soort van Pelagianisme. En ook de opvatting van Augustinus, of althans zijn manier van spreken, moet niet in alles aangenomen worden. Want ofschoon hij op uitnemende wijze de mens berooft van alle lof der rechtvaardigheid, en die geheel toeschrijft aan Gods genade, doet hij toch de genade betrekking hebben op de heiligmaking, waardoor wij tot nieuwheid des levens door de Geest wedergeboren worden.

1} Sent. III. dist. 16, 1

Boek III hoofdstuk 11

Over de rechtvaardigmaking des geloofs en in de eerste plaats over de definitie van de naam en de zaak zelf.

16. Maar wanneer de Schrift spreekt over de gerechtigheid des geloofs, voert zij ons geheel ergens anders heen: namelijk dat wij, ons van het aanschouwen van onze eigen werken afwendend, alleen op Gods barmhartigheid en Christus volmaaktheid zullen zien. Immers zij leert deze orde van rechtvaardigmaking, dat God van de beginne aan door loutere en onverdiende goedheid zich verwaardigt de zondige mens te omhelzen, niets in hem opmerkende, waardoor Hij tot barmhartigheid zou kunnen bewogen worden, dan zijn ellende, daar Hij ziet, dat de mens geheel en al ontbloot en buiten het bezit is van goede werken; maar uit zichzelf oorzaak nemende om hem wel te doen, opdat 1) Hij in de zondaar het besef wekke van zijn goedheid en hij, niet vertrouwend op zijn eigen werken, zijn ganse zaligheid in Gods barmhartigheid stelle. Dit is het besef des geloofs, waardoor de zondaar in het bezit komt van zijn zaligheid, wanneer hij uit de leer van het evangelie bekent, dat hij met God verzoend is: dat hij, door tussenkomst van Christus rechtvaardigheid, en nadat hij vergeving der zonden verkregen heeft, gerechtvaardigd is, en, ofschoon hij wedergeboren is door Gods Geest, bedenkt,dat niet in de goede werken, waarop hij zich toelegt, maar alleen in de gerechtigheid van Christus voor hem de eeuwige zaligheid gelegen is. Wanneer deze dingen stuk voor stuk overdacht zijn, zullen zij aan onze opvatting een duidelijke uitlegging schenken. Zij zouden evenwel in een andere orde, dan ze voorgesteld zijn, beter kunnen geschikt worden. Maar dat doet er weinig toe, als ze maar zo onderling samenhangen, dat wij de ganse zaak, behoorlijk uiteengezet en vast bevestigd, voor ogen hebben.

1} Voor quod lees ik hier quo. De Franse vertaling heeft "afin que". (Vert.)

Boek III hoofdstuk 11

Over de rechtvaardigmaking des geloofs en in de eerste plaats over de definitie van de naam en de zaak zelf.

17. Hier moeten wij in de herinnering terugroepen de verhouding, die wij tevoren vastgesteld hebben tussen het geloof en het evangelie, omdat gezegd wordt, dat het geloof daarom rechtvaardigt, omdat het de in het evangelie aangeboden rechtvaardigheid aanvaardt en omhelst. En wanneer gezegd wordt, dat zij door het evangelie wordt aangeboden, dan wordt daardoor alle in acht nemen der werken uitgesloten. Dit bewijst Paulus dikwijls elders, maar vooral zeer duidelijk op twee plaatsen. Want wanneer hij in zijn brief aan de Romeinen (Rom. 10:5) de wet en het evangelie met elkaar vergelijkt, dan zegt hij: "De rechtvaardigheid, die uit de wet is, spreekt aldus: de mens, die deze dingen doet, zal daarin leven. Maar de rechtvaardigheid, die uit het geloof is, verkondigt de zaligheid, indien gij gelooft in uw hart, en met uw mond belijdt de Heere Jezus, en dat de Vader Hem opgewekt heeft uit de doden." Ziet ge, hoe hij dit onderscheidt maakt tussen de wet en het evangelie, dat de wet rechtvaardigheid toekent aan de werken, en dat het evangelie zonder de hulp der werken onverdiende rechtvaardigheid schenkt? Een belangrijke plaats, en die ons uit veel moeilijkheden kan redden, indien wij begrijpen, dat de rechtvaardigheid, die ons door het evangelie geschonken wordt, vrij is van de voorwaarden der wet. Dit is de reden, waarom hij met zo grote schijn van tegenstrijdigheid de belofte meer dan

eens stelt tegenover de wet. "Indien de erfenis uit de wet is, is zij niet meer uit de beloftenis" (Gal. 3:18) en wat er meer in hetzelfde hoofdstuk in deze zin te lezen is. Ongetwijfeld ook de wet zelf heeft haar beloften. Daarom moet in de beloften des evangelies iets onderscheidens en verschillends aanwezig zijn, tenzij we zouden willen erkennen, dat de vergelijking niet klopt. En wat zal dat anders zijn dan dit, dat zij onverdiend zijn en alleen steunen op Gods barmhartigheid, daar de beloften der wet afhankelijk zijn van de voorwaarde der werken? En hiertegen moet niemand inbrengen, dat alleen die rechtvaardigheid verworpen wordt, die de mensen uit eigen kracht en uit vrije wil God willen opdringen. Want Paulus leert, zonder uitzondering te maken, dat de wet door te bevelen geen voordeel verschaft (Rom. 8:3), omdat er niemand is, die haar vervult, niet slechts van de gewone mensen, maar ook van de allervolmaaksten. De liefde is ongetwijfeld het voornaamste hoofdstuk der wet, daar de Geest Gods ons naar haar vormt: waarom is zij dan voor ons niet de oorzaak der rechtvaardigheid tenzij daarom, dat ze ook in de heiligen onvolkomen is, en daarom op zichzelf geen prijs verdient?

Boek III hoofdstuk 11

Over de rechtvaardigmaking des geloofs en in de eerste plaats over de definitie van de naam en de zaak zelf.

18. De tweede plaats is deze (Gal. 3:11): "Dat niemand door de wet gerechtvaardigd wordt voor God, is openbaar: want de rechtvaardige zal uit het geloof leven; doch de wet is niet uit het geloof, maar de mens, die deze dingen doet, zal door dezelve leven." Hoe zou dit argument standhouden, indien het niet vaststond, dat de werken bij het geloof niet in rekening komen, maar geheel daarvan afgezonderd moeten worden? De wet, zegt hij, is verscheiden van het geloof. Waarom? Omdat tot de rechtvaardigheid der wet de werken vereist worden. Dus volgt daaruit, dat ze tot de rechtvaardigheid des geloofs niet vereist worden. Uit die vergelijking blijkt, dat zij, die door het geloof gerechtvaardigd worden, zonder, ja geheel buiten de verdienste der werken gerechtvaardigd worden, omdat het geloof de rechtvaardigheid ontvangt, die het evangelie schenkt. En het evangelie verschilt daarin van de wet, dat het de rechtvaardigheid niet biedt aan de werken, maar alleen plaatst in Gods barmhartigheid. Daaraan gelijk is wat hij betuigt aan de Romeinen (Rom. 4:2), dat Abraham geen stof tot roemen heeft, omdat het geloof hem tot rechtvaardigheid gerekend is; en hij voegt daaraan de bevestiging toe, dat er dan plaats is voor de gerechtigheid des geloofs, wanneer er geen werken zijn, waaraan loon verschuldigd is. Waar werken zijn, zegt hij, daar wordt hun het verschuldigde loon betaald; wat aan het geloof geschonken wordt, is onverdiend. Immers ook de zin der woorden, die hij daar gebruikt, heeft hierop betrekking. Uit wat hij een weinig later zegt, dat wij daarom de erfenis uit het geloof verkrijgen, opdat ze naar de genade zij, maakt hij op, dat de erfenis onverdiend is, omdat ze door het geloof wordt verkregen. Vanwaar komt dit anders dan omdat het geloof zonder de steun der werken, geheel rust op Gods barmhartigheid? En ongetwijfeld in dezelfde zin leert hij elders (Rom. 3:21), dat de rechtvaardigheid Gods zonder de wet geopenbaard is, ofschoon ze getuigenis heeft van de wet en de profeten, want nadat hij de wet uitgesloten heeft, zegt hij, dat die rechtvaardigheid niet door de werken geholpen wordt, en dat wij haar ook niet verkrijgen door de werken, maar dat wij ledig naderen om haar te ontvangen.

Boek III hoofdstuk 11

Over de rechtvaardigmaking des geloofs en in de eerste plaats over de definitie van de naam en de zaak zelf.

19. De lezer ziet nu, met welk recht de drogredenaars tegenwoordig onze leer belasteren, als wij zeggen, dat de mens alleen door het geloof gerechtvaardigd wordt. Omdat het zo telkens terugkeert in de Schrift, dat de mens door het geloof gerechtvaardigd wordt, durven ze het niet te loochenen, maar daar het woord "alleen" nergens uitdrukkelijk gezegd wordt, kunnen ze niet verdragen, dat het er bij gevoegd wordt. Zo, zo, maar wat zullen ze antwoorden op deze woorden van Paulus, waarmee betuigt, dat de rechtvaardigheid niet uit het geloof is, tenzij ze uit genade is? Hoe zal wat uit genade is, overeenkomen met de werken? Door welke lasteringen zullen zij ook ontkomen aan wat Paulus elders zegt (Rom. 1:17), dat Gods gerechtigheid in het evangelie geopenbaard wordt? Indien de gerechtigheid in het evangelie geopenbaard wordt, is ze daarin zeker niet verminkt en half, maar vol en geheel vervat. De wet heeft dus in haar geen plaats. En niet alleen onjuist, maar ge heel belachelijk is de uitvlucht, waaraan zij zich vasthouden ten aanzien van het woordje "alleen". Want kent hij niet volledig genoeg alles aan het geloof toe, die het aan de werken ontneemt? Wat betekenen, vraag ik u, deze uitdrukking: dat de gerechtigheid zonder de wet geopenbaard is, dat de mens om niet gerechtvaardigd wordt, en zonder de werken der wet (Rom. 3:21,24)? Hier hebben ze een vernuftige uitvlucht, die, hoewel ze haar zelf niet uitgedacht hebben, maar van Origenes en sommige oude schrijvers hebben overgenomen, toch zeer dwaas is. Ze wauwelen namelijk, dat de ceremoniële werken der wet uitgesloten worden, maar niet de zedelijke. Zulke vorderingen maken ze door hun gedurig twisten, dat ze zelfs niet de eerste beginselen der redeneerkunst kennen. Of denken zij, dat de apostel raaskalt, als hij tot bewijs van zijn opvatting deze plaatsen aanvoert: "De mens, die deze dingen doet, zal door dezelve leven," en: "vervloekt is een iegelijk, die niet vervult al wat geschreven is in het boek der wet" (Gal. 3:10,12)? Indien ze niet dwaas zijn, zullen ze niet zeggen, dat het leven beloofd is aan hen, die de ceremoniën onderhouden, en de vervloeking is alleen aan hen, die ze overtreden. Indien deze plaatsen te verstaan zijn van de zedenwet, is het niet twijfelachtig, of ook de werken der wet worden van de macht om te rechtvaardigen uitgesloten. Daarop zien ook de redeneringen, die hij gebruikt: omdat door de wet de kennis der zonde is, is door haar dus niet de rechtvaardigheid; omdat de wet toorn werkt, werkt ze dus geen rechtvaardigheid; omdat de wet de consciëntie niet zeker kan maken, daarom vermag ze ook niet rechtvaardigheid aan te brengen; omdat het geloof gerekend wordt tot rechtvaardigheid, is dus de rechtvaardigheid niet het loon voor het werk, maar wordt zij onverschuldigd geschonken; omdat wij uit het geloof gerechtvaardigd worden, is de roem uitgesloten; indien een wet gegeven was, die levend kon maken, zou naar waarheid de rechtvaardigheid uit de wet zijn; maar God heeft alles onder de zonde besloten, opdat de belofte gegeven zou worden aan hen, die geloven (Rom. 3:20) (Rom. 4:15) (Gal. 3:21) enz. Laat hen nu, als ze durven, bazelen, dat dat alles behoort tot de ceremoniën, niet tot de zeden; maar zelfs kinderen zouden zulk een onbeschaamdheid uitlachen. Laat het dus voor ons blijven vaststaan, dat over de ganse wet gesproken wordt, wanneer aan de wet het vermogen om te rechtvaardigen onttrokken wordt.

Boek III hoofdstuk 11

Over de rechtvaardigmaking des geloofs en in de eerste plaats over de definitie van de naam en de zaak zelf.

20. Indien echter iemand er zich over verwondert, waarom de apostel zulk een toevoeging gebruikt heeft, niet tevreden met het noemen van de werken alleen, dan ligt de reden daarvan voor de hand. Want dat de werken zo hoog geacht worden, dat hebben ze meer van Gods goedkeuring dan van hun eigen waardigheid. Want wie zou de rechtvaardigheid der werken bij God durven aan te prijzen, tenzij Hij die zelf goedgekeurd heeft? Wie zou het wagen voor de werken loon te eisen, alsof dat voor hen verschuldigd was, indien Hij het beloofd had? Dus hebben de werken dit door Gods weldadigheid, dat ze de naam en het loon der rechtvaardigheid waardig geacht worden. Ja zelfs hebben zij alleen op deze wijze betekenis, wanneer het voornemen aanwezig is door hen Gode gehoorzaamheid te betonen. Daarom, wanneer de apostel elders wil bewijzen, dat Abraham uit de werken niet kon gerechtvaardigd worden, beroept hij zich hierop, dat eerst ongeveer vierhonderd en dertig jaren na het sluiten van het verbond de wet gegeven is (Gal. 3:17). Onervaren mensen zouden om een dergelijk argument lachen en zeggen, dat ook voor de afkondiging van de wet rechtvaardige werken hebben kunnen bestaan; maar omdat de apostel wist, dat de werken slechts door Gods getuigenis en waardigkeuring zulk een belang hebben, heeft hij als uitgemaakt aangenomen, dat ze vóór de wet niet de kracht gehad hebben om rechtvaardig te maken. Nu weten wij, waarom hij de werken der wet met name noemt, wanneer hij aan hen de rechtvaardigmaking wil ontzeggen, namelijk omdat alleen over die werken geschil kon ontstaan. Trouwens ook zonder toevoeging van het woord "der wet" verwerpt hij somtijds alle werken, zo wanneer hij zegt, dat volgens getuigenis van David de zaligheid wordt toegekend aan de mens, aan wie God de rechtvaardigheid toerekent zonder de werken (Rom. 4:6). Ze kunnen dus door geen uitvluchten maken, dat we de algemene uitsluiting niet zouden behouden. En tevergeefs jagen zij ook naar een niets betekenende scherpzinnigheid, wanneer ze zeggen, dat wij gerechtvaardigd worden alleen door het geloof, dat door de liefde werkt, opdat zo de rechtvaardigheid zou steunen op de liefde. Wij bekennen wel met Paulus, dat geen ander geloof rechtvaardig maakt, dan hetwelk werkdadig is door de liefde; maar het ontleent zijn kracht om te rechtvaardigen niet aan die werkdadigheid der liefde. Ja, het rechtvaardigt op geen andere wijze, dan doordat het ons brengt tot de gemeenschap met de rechtvaardigheid van Christus. Anders zou datgene, waarop de apostel met zo grote heftigheid de nadruk legt, vervallen. "Hem, die werkt," zegt hij (Rom. 4:4), "wordt het loon niet toegerekend naar genade,maar naar schuld. Maar hem, die niet werkt, maar gelooft in Hem, die de goddeloze rechtvaardigt, wordt zijn geloof gerekend tot rechtvaardigheid." Kon hij duidelijker spreken dan zo? Dan door te zeggen, dat alleen daar rechtvaardigheid des geloofs is, waar geen werken zijn, aan welke loon verschuldigd is, en dat het geloof eerst dan tot rechtvaardigheid gerekend wordt, wanneer of rechtvaardigheid door onverschuldigde genade geschonken wordt?

Boek III hoofdstuk 11

Over de rechtvaardigmaking des geloofs en in de eerste plaats over de definitie van de naam en de zaak zelf.

21. Laat ons nu onderzoeken, hoe waar datgene is, wat in de definitie gezegd is, namelijk, dat de rechtvaardigheid des geloofs is de verzoening met God, die alleen

gelegen is in de vergeving der zonden. Steeds moet men terugkeren tot die grondregel, dat de toorn Gods op allen rust, zolang ze volharden zondaars te zijn. Dit heeft Jesaja uitnemend te kennen gegeven (Jes. 59:1,2) met deze woorden: "De hand des Heeren is niet verkort, dat zij niet zou kunnen verlossen, en zijn oor is niet zwaar geworden, dat het niet zou kunnen horen; maar uw ongerechtigheden hebben een scheiding gemaakt tussen ulieden en uw God, en uw zonden hebben zijn aangezicht van u verborgen, dat Hij niet hoort." Wij horen, dat de zonde een scheiding is tussen de mens en God, en een afwending van Gods aangezicht van de zondaar. En het kan ook niet anders, daar het vreemd is aan zijn rechtvaardigheid om iets van doen te hebben met de zonde. Daarom leert de apostel dat de mens Gods vijand is (Rom. 5:8), totdat hij door Christus in genade hersteld wordt. Er wordt dus gezegd, dat God hem rechtvaardigt, die Hij tot gemeenschap aanneemt, omdat Hij noch in genade kan aannemen, noch met zich verenigen, tenzij Hij van zondaar een rechtvaardige maakt. En wij voegen er aan toe, dat dat geschiedt door de vergeving der zonden. Want indien zij die de Heere met zich verzoend heeft, naar de werken geoordeeld worden, zullen zij nog inderdaad zondaars bevonden worden, terwijl ze toch van zonde bevrijd en rein behoren te wezen. Dus staat vast, dat zij, die God omhelst, niet anders rechtvaardig worden, doordat ze door vergeving der zonden van hun smetten worden gezuiverd en gereinigd: zodat zulk een rechtvaardigheid met één woord genoemd kan worden de vergeving der zonden.

Boek III hoofdstuk 11

Over de rechtvaardigmaking des geloofs en in de eerste plaats over de definitie van de naam en de zaak zelf.

22. Ieder van deze beide dingen blijkt zeer schoon uit de woorden van Paulus, die ik reeds aangehaald heb: "God was in Christus de wereld met zichzelf verzoenende, de mensen hun zonden niet toerekenende, en heeft het woord der verzoening in ons gelegd" (2 Cor. 5:19) enz.. Daarna voegt hij de hoofdinhoud van zijn boodschap er aan toe: "Die, die geen zonde kende, heeft Hij zonde voor ons gemaakt, opdat wij zouden worden rechtvaardigheid Gods in Hem." Rechtvaardigheid en verzoening noemt hij hier zonder onderscheid opdat wij begrijpen, dat ze wederkerig onder elkaar vervat zijn. En hij leert, op welke wijze deze rechtvaardigheid verkregen wordt, namelijk doordat ons de zonden niet toegerekend worden. Daar ge dus hoort, dat Hij ons met zich verzoent door ons de zonden niet toe te rekenen, moet ge voortaan niet twijfelachtig zijn aangaande de wijze, waarop God ons rechtvaardigt. Zo bewijst hij in de brief aan de Romeinen (Rom. 4:6), door het getuigenis van David, dat de rechtvaardigheid de mens toegerekend wordt zonder de werken, omdat David de mens gelukzalig noemt, wiens ongerechtigheden zijn vergeven, wiens zonden zijn bedekt, aan wie de Heere zijn misdaden niet heeft toegerekend. De gelukzaligheid stelt hij daar ongetwijfeld in de plaats van de rechtvaardigheid. En daar hij verzekert, dat die bestaat in vergeving der zonden, is er voor ons geen reden, die anders te definiëren. Daarom zingt Zacharias, de vader van Johannes de Doper, dat de kennis der zaligheid in de vergeving der zonden gelegen is (Luc. 1:77) En terwijl Paulus die regel volgt in de prediking, die hij over de hoofdsom der zaligheid tot de bewoners van Antiochië hield, besluit hij, gelijk Lucas verhaalt (Hand. 13:38): "Door deze wordt u vergeving der zonden verkondigd, en van alles, waarvan gij niet gerechtvaardigd kondt worden door de wet van Mozes, wordt door deze een ieder, die gelooft, gerechtvaardigd." De apostel verbindt de vergeving der zonden zo met de rechtvaardigheid, dat hij aantoont,

dat ze beide geheel hetzelfde zijn; en daaruit besluit hij terecht, dat de rechtvaardigheid, die wij door Gods goedertierenheid verkrijgen, voor ons verdiend is. En de uitdrukking, dat de gelovigen rechtvaardig zijn voor God niet door de werken, maar door genadige aanneming, moet niet ongewoon schijnen; want ze komt zo dikwijls voor in de Schrift en de ouden spreken somtijds ook zo. Want Augustinus spreekt ergens 1) aldus: "De rechtvaardigheid der heiligen in deze wereld bestaat meer in de vergeving der zonden dan in de volmaaktheid der deugden." En daarmee in overeenstemming zijn de voortreffelijke uitspraken van Bernardus 2): "Niet te zondigen, is Gods gerechtigheid; 's mensen gerechtigheid echter is Gods goedertierenheid." En tevoren had hij verzekerd, 3), dat Christus ons is rechtvaardigheid door de kwijtschelding, en dat daarom alleen zij rechtvaardig zijn, die vergiffenis uit barmhartigheid verkregen hebben.
1} De civ. dei XIX, 27.
2} Serm. 23 in Cant.
3} Ibid. Serm. 22.

Boek III hoofdstuk 11

Over de rechtvaardigmaking des geloofs en in de eerste plaats over de definitie van de naam en de zaak zelf.

23. Hieruit volgt ook dit, dat wij alleen door de tussenkomst van Christus' rechtvaardigheid verkrijgen, dat wij voor God gerechtvaardigd worden. Dat betekent hetzelfde, alsof gezegd werd, dat de mens niet rechtvaardig is in zichzelf, maar omdat de gerechtigheid van Christus hem door toerekening wordt medegedeeld. Dit is nauwkeurige opmerking waardig. Immers hierdoor verdwijnt het verzinsel, dat de mens daarom gerechtvaardigd wordt door het geloof, omdat het geloof hem deelgenoot maakt aan de Geest Gods, door welke hij rechtvaardig gemaakt wordt, wat zozeer strijdt tegen de te tevoren uiteengezette leer, dat het daarmee nooit verzoend kan worden. Want er is niet aan te twijfelen, dat hij arm is aan eigen rechtvaardigheid, aan wie geleerd wordt de rechtvaardigheid buiten zichzelf te zoeken. En dit betuigt de apostel zeer duidelijk (2 Cor. 5:21), wanneer hij schrijft, dat Hij die geen zonde kende, voor ons tot een zoenoffer der zonde gemaakt is, opdat wij zouden worden rechtvaardigheid Gods in Hem. Ge ziet niet in ons, maar in Christus onze gerechtigheid is, en dat ze ons door geen ander recht toekomt, dan omdat wij Christus deelachtig zijn; want wij bezitten al zijn rijkdommen met Hem. En hier gaat niet tegen in, wat hij elders leert (Rom. 8:3), dat de zonde door de zonde veroordeeld is in het vlees van Christus, opdat de rechtvaardigheid der wet zou vervuld worden in ons; waar hij geen andere vervulling aanduidt, dan die wij door toerekening verkrijgen.Want de Heere Christus deelt ons zijn rechtvaardigheid toe met dit recht, dat Hij op een wonderbare wijze, voor zoveel het oordeel Gods aangaat, zijn kracht in ons overgiet. Dat hij niet anders bedoeld heeft, blijkt overvloedig uit een andere uitspraak, die hij even te voren gezet had (Rom. 5:19): "Gelijk wij door de ongehoorzaamheid van één mens tot zondaren gesteld zijn, zo worden wij door de gehoorzaamheid van Eén gerechtvaardigd." Onze rechtvaardigheid in de gehoorzaamheid van Christus stellen, wat is dat anders dan verzekeren, dat wij daardoor alleen voor rechtvaardig gehouden worden, omdat de gehoorzaamheid van Christus ons toegerekend wordt, alsof ze de onze was? Daarom schijnt het mij toe, dat Ambrosius 1) zeer terecht een voorbeeld van deze rechtvaardigheid gesteld heeft in de zegening van Jakob; immers, evenals die de eerstgeboorte niet verdiend had van

zichzelf, maar zich verborgen heeft onder het uiterlijk van zijn broeder, en diens kleding, welke een uitnemende geur van zich gaf, aandeed, en zich zo aan zijn vader opdrong, opdat hij tot zijn voordeel onder de persoon van een ander de zegening ontvangen zou, dat zo ook wij schuil gaan onder de kostbare zuiverheid van Christus, onze eerstgeboren broeder, opdat wij het getuigenis der rechtvaardigheid van Gods aangezicht zouden krijgen. De woorden van Ambrosius zijn deze:"Dat Izak de geur der klederen geroken heeft, betekent wellicht dit, dat wij niet door de werken gerechtvaardigd worden, maar door het geloof; want de zwakheid des vleses is de werken tot een hinderpaal, maar de helderheid des geloofs, dat de vergiffenis der zonden verdient, verduistert de dwaling der werken." En zeker, zo is het. Want opdat wij tot zaligheid voor Gods aangezicht mogen verschijnen, is het nodig, dat wij welriekend zijn door zijn volmaaktheid onze gebreken bedekt en begraven worden.
1) De Iacob et vita beata II,2.

Boek III hoofdstuk 12

Dat wij onze harten tot Gods rechterstoel moeten verheffen, opdat wij met ernst overtuigd worden van de onverdiende rechtvaardigmaking.

1. Ofschoon het door heldere getuigenissen blijkt, dat dit alles volkomen waar is, zal toch niet eerder duidelijk voor ons vaststaan, hoe noodzakelijk het is, dan wanneer we ons voor ogen gesteld hebben datgene, wat de grondslag moet zijn van de gehele uiteenzetting. Dus moet ons in de eerste plaats deze gedachte voor de geest staan, dat niet gesproken wordt over een rechtvaardigheid, die stand houdt voor een menselijke rechtbank, maar over een, die stand houdt voor de hemelse rechterstoel, opdat wij niet naar onze maatstaf afmeten, hoe zuiver de werken moeten zijn om aan Gods oordeel te voldoen. En toch is het wonderlijk, met welk een lichtzinnigheid dit gemeenlijk wordt bepaald. Ja zelfs kan men zien, dat er geen mensen zijn, die brutaler en, zoals men zegt, met groter mond wauwelen over de rechtvaardigheid van de werken, dan zij, die op vreselijke wijze aan tastbare zonden lijden, of zoveel inwendige gebreken hebben, dat ze barsten. Dit komt doordat ze zich Gods rechtvaardigheid niet indenken, want wanneer ze daarvan ook maar het allergeringste besef hadden, zouden zij die nooit zozeer bespotten. En toch wordt die ongetwijfeld bovenmate gering geacht, indien men niet bekent, dat ze zodanig en zo volmaakt is, dat haar niets aangenaam is, tenzij het in alle opzichten zuiver en volkomen is, en door geen smet bezoedeld. En zo iets heeft men nooit in de mens kunnen vinden en zal men ook nooit in hem kunnen vinden. Het is natuurlijk gemakkelijk en voor een ieder mogelijk om in de studeerkamers van de scholen een en ander te wauwelen over de waardigheid van de werken tot rechtvaardiging van de mensen; maar wanneer men voor Gods aanschijn komt, moeten dergelijke aardigheden verdwijnen, omdat daar de zaak in ernst behandeld wordt, en daar geen woordenstrijd gehouden wordt uit scherts. Hierop, ja hierop moeten wij de geest richten, wanneer wij aangaande de ware rechtvaardigheid met vrucht een onderzoek willen instellen: hoe wij de hemelse Rechter moeten antwoorden, wanneer Hij ons ter verantwoording roept. Laat ons die Rechter ons voorstellen, niet zoals ons verstand zich Hem vanzelf voorstelt, maar zoals Hij ons geschilderd wordt in de Schrift 1), namelijk, door wiens glans de sterren verduisterd worden, door wiens kracht de bergen versmelten, door wiens toorn de aarde geschokt wordt, door wiens wijsheid de verstandigen in hun listigheid gegrepen worden, voor wiens reinheid alle dingen onrein worden, wiens rechtvaardigheid ook de engelen niet bij machte zijn te dragen, die de schuldige niet onschuldig maakt, wiens wraak, wanneer ze eenmaal ontstoken is, doordringt tot in het uiterste van de hel. Laat, zeg ik, Hem ternederzitten om de daden van de mensen te onderzoeken: wie zal zich met gerustheid voor zijn troon stellen? "Wie zal wonen bij een verterend vuur?" zegt de profeet (Jes. 33:14), "wie zal blijven bij een eeuwige gloed? Die in gerechtigheid wandelt, en waarheid spreekt enz." Maar laat zulk een te voorschijn komen, wie hij ook is. Ja, het antwoord maakt, dat er niemand te voorschijn komt. Want aan de andere kant klinkt het verschrikkelijk woord (Ps. 130:3): "Zo Gij, Heere, de ongerechtigheden gadeslaat, wie, Heere zal bestaan?" Ongetwijfeld, allen zouden terstond moeten vergaan, gelijk elders geschreven is (Job 4:17): "Zou een mens in vergelijking met God gerechtvaardigd worden, of reiner zijn dan zijn Maker? Zie, wie Hem dienen, zijn Hem getrouw, en in zijn engelen vindt Hij verkeerdheid; hoeveel te meer zullen zij, die lemen huizen bewonen, die hun fundamenten in de aarde hebben, voor de mot verbrijzeld worden? Van de morgen tot aan de avond zullen zij vermorzeld worden. "Evenzo (Job 15:15): "Zie, onder zijn heiligen is niemand getrouw, en de hemelen zijn niet zuiver in zijn ogen; hoeveel te meer is een man verfoeilijk en onnut, die de ongerechtigheid drinkt als water?" Ik erken wel, dat in het boek Job melding gemaakt wordt van een rechtvaardigheid, die verhevener is dan de onderhouding van de wet, en dit onderscheid moet in acht genomen worden; want ook al zou iemand aan de wet voldoen, zou hij toch niet kunnen bestaan voor het

onderzoek van die rechtvaardigheid, die alle besef te boven gaat. Dus ook al is Job zich geen kwaad bewust, toch is hij verplet en stom; want hij ziet, dat God zelfs niet door de heiligheid van engelen kan worden verzoend, indien Hij hun werken in de hoogste weegschaal zou leggen. Ik laat dus die rechtvaardigheid, die ik aanroerde, omdat ze onbegrijpelijk is, nu varen; maar ik zeg slechts, dat, als ons leven onderzocht wordt naar de maatstaf van de geschreven wet, wij meer dan zorgeloos zijn, indien ons niet met een verschrikkelijke vrees kwellen zoveel vervloekingen, waardoor God ons heeft willen wakker maken, en onder andere deze algemene vervloeking (Deut. 27:26): "Vervloekt is een ieder, die niet blijft in alles, wat geschreven is in dit boek." Kortom, deze gehele uiteenzetting zal onbetekenend en zwak zijn, indien niet ieder zich stelt als schuldig voor de hemelse Rechter, en, voor zijn vrijspraak bekommerd, zich uit eigen beweging ter neer werpt en vernietigt.
1} Zie voornamelijk het boek Job.

Boek III hoofdstuk 12

Dat wij onze harten tot Gods rechterstoel moeten verheffen, opdat wij met ernst overtuigd worden van de onverdiende rechtvaardigmaking.

2. Hierheen, hierheen moesten onze ogen opgeheven worden, opdat wij liever leren zouden te sidderen dan ijdel te roemen. En het is wel gemakkelijk, wanneer de vergelijking gemaakt wordt tussen mensen, dat een ieder het er voor houdt, dat hij iets heeft, wat anderen niet behoren te minachten; maar wanneer wij tot God opklimmen, stort dat vertrouwen ineen en vergaat het sneller dan men zeggen kan. En het gaat met onze ziel tegenover God geheel zo, als met ons lichaam tegenover de zichtbare hemel. Want zolang de blik van het oog zich bezig houdt met het beschouwen van de dingen, die nabij zijn, ontvangt het oog de bewijzen van zijn scherpziendheid; maar richt het zich op de zon, dan wordt het door al te grote glans gekwetst en verblind en gevoelt in het aanschouwen der zon een even grote zwakheid, als het kracht ondervond bij het zien der lagere dingen. Laat ons dus niet bedriegen, door ijdel vertrouwen, ook al menen wij, dat wij gelijk zijn aan of uitsteken boven de andere mensen: dit betekent niets voor God, aan wiens oordeel deze zaak onderworpen moet worden. Indien onze overmoed door die vermaningen niet bedwongen kan worden, zal Hij ons antwoorden, wat Hij tot de Farizeën zeide (Luc. 16:15): "Gij zijt het, die uzelf rechtvaardigt voor de mensen, maar wat hoog is voor de mensen, is verfoeilijk voor God." Ga nu en beroem u met hoge borst onder de mensen op uw rechtvaardigheid, terwijl God uit de hemel die verfoeit. Maar wat zeggen de dienstknechten Gods, die waarlijk onderwezen zijn door zijn Geest? " Ga niet in het gericht met uw knecht; want niemand, die leeft, zal voor uw aangezicht gerechtvaardigd worden" (Ps. 143:2). En een ander zegt, hoewel met een weinig andere zin: "De mens zal niet rechtvaardig kunnen zijn bij God; zo Hij lust heeft om met hem te twisten, niet één uit duizend zal hij Hem beantwoorden" (Job 9:2). Hier horen wij duidelijk, hoe Gods rechtvaardigheid is, namelijk zo, dat haar door geen menselijke werken genoeg gedaan kan worden: wanneer zij ons ondervraagt naar duizend misdaden, zullen we ons bij haar niet van één kunnen zuiveren. Zulk een rechtvaardigheid ongetwijfeld had Paulus, dat uitverkoren vat Gods, zeer goed in zijn geest begrepen, toen hij uitsprak, dat hij zich van geen ding bewust was, maar dat hij daardoor niet gerechtvaardigd werd (1 Cor. 4:4).

Boek III hoofdstuk 12

Dat wij onze harten tot Gods rechterstoel moeten verheffen, opdat wij met ernst overtuigd worden van de onverdiende rechtvaardigmaking.

3. En niet alleen in de Heilige Schrift hebben we dergelijke voorbeelden, maar alle vrome schrijvers tonen aan, dat dit hun mening geweest is. Zo zegt Augustinus: 1) "Dit is de enige hoop van alle vromen, die onder deze last van het verderfelijke vlees en in deze zwakheid des levens zuchten, dat wij een Middelaar hebben, Jezus Christus de rechtvaardige; en Hij is het, die onze zonden afbidt." Wat horen wij? Indien dit hun enige hoop is, waar is dan het vertrouwen op de werken? En Bernardus 2) zegt: "En inderdaad, waar is voor de zwakken een veilige en zekere rust en onbekommerdheid anders dan in de wonden van de Zaligmaker? Des te geruster woon ik daar, naarmate Hij machtiger is om zalig te maken: de wereld roept, het lichaam dringt, de duivel loert; ik val niet, omdat ik gegrondvest ben op een stevige rots; ik heb een zware zonde begaan, mijn consciëntie wordt geroerd, maar zal niet geheel en al in verwarring raken, omdat ik gedachtig zal zijn aan de wonden des Heeren." Later besluit hij daaruit dit: "Daarom is de ontferming des Heeren mijn verdienste; ik ben niet geheel verstoken van verdienste, zolang Hij niet verstoken is van ontfermingen; indien de barmhartigheden des Heeren veel zijn, ben ik dus evenzo veel in verdiensten; zal ik dan zingen van mijn rechtvaardigheden? Heere, ik zal alleen uw gerechtigheid gedenken; want zij is ook de mijne; want Hij is mij van God tot gerechtigheid geworden." Evenzo 3): "Dit is de gehele verdienste van de mens, indien hij zijn ganse hoop stelt op Hem, die de gehele mens zalig maakt." Evenzo, wanneer hij de vrede voor zich behoudende, de eer aan God laat 4). "Voor U," zegt hij, "blijve de eer onaangetast, mij gaat het goed, wanneer ik vrede heb: ik wijs de eer geheel af, opdat ik, wanneer ik mij aanmatig, wat niet van mij is, niet ook verlieze, wat mij is aangeboden." Nog duidelijker ook op een andere plaats 5): "Waartoe zou de kerk zich bekommerd maken over verdiensten? Terwijl er voor haar in het voornemen Gods een veel sterker en zekerder reden tot roemen aanwezig is? Zo is er geen reden voor u om te vragen, door welke verdiensten wij het goede hopen: vooral, daar ge bij de profeet hoort (Ez. 36:22,32): Ik zal het niet doen om uwentwil, maar om mijnentwil, spreekt de Heere. Tot verdienste is het voldoende om te weten, dat de verdiensten niet voldoende zijn: maar evenals het tot verdienste voldoende is zich niets omtrent verdiensten in te beelden, zo is ook geen verdiensten te hebben voldoende tot het oordeel." Dat hij het woord verdiensten vrij gebruikt voor goede werken, dat moet men toegeven aan de gewoonte. En in het slot was het zijn bedoeling om de huichelaars te verschrikken, die door de vrijheid om te zondigen, welke zij zich aanmatigen, op brutale wijze optreden tegen Gods genade; gelijk hij daarna zijn eigen woorden uitlegt: "Gelukkig de kerk, die niet verstoken is van verdiensten zonder vertrouwen, noch van vertrouwen zonder verdiensten; zij heeft iets, tengevolge waarvan ze vertrouwen kan, maar geen verdiensten; ze heeft verdiensten, maar om te verdienen, niet om te vertrouwen. Niet vertrouwen, betekent dat niet juist: verdienen? Dus vertrouwt zij des te veiliger omdat ze niet vertrouwt, daar ze ruime stof tot roemen heeft, namelijk de vele barmhartigheden des Heeren."

1} Ad Bonif.III, 5.
2} Super Cantic. Serm. 61.
3} In Psalm. qui habit. serm. 13.
4} Serm. 13 in Cant.
5} Serm. 68.

Boek III hoofdstuk 12

Dat wij onze harten tot Gods rechterstoel moeten verheffen, opdat wij met ernst overtuigd worden van de onverdiende rechtvaardigmaking.

4. Ja, zo is het inderdaad. De verontruste consciëntiën gevoelen, dat dit het enige toevluchtsoord is, waar ze veilig op adem kunnen komen, wanneer ze te doen hebben met het oordeel Gods. Want wanneer de sterren, die 's nachts het helderst schijnen, hun glans verliezen door het aanschijn der zon, wat denken we dan, dat er met zelfs de allerzeldzaamste onschuldigheid van de mens zal gebeuren, wanneer ze vergeleken wordt met de zuiverheid Gods? Want dat zal een zeer streng onderzoek zijn, dat tot in de meest verborgen gedachten des harten zal doordringen; en, zoals Paulus zegt (1 Cor. 4:5), het zal in het licht brengen hetgeen in de duisternis verborgen is en openbaren het verborgene der harten; en het zal de zich schuil houdende en weerstrevende consciëntie dwingen te voorschijn te brengen alle dingen, die nu ook uit ons geheugen verdwenen zijn. De aanklager, de duivel, zal ons in het nauw brengen, daar hij kennis draagt van alle misdrijven, tot welker volvoering hij ons aangezet heeft; daar zal niets baten de uiterlijke praal der goede werken, die nu alleen in aanzien is; daar zal alleen geëist worden oprechtheid van wil. Daarom zal de huichelarij, niet alleen die, waarmee de mens, die tegenover God zich zijn boosheid bewust is, zich bij de mensen groot tracht voor te doen, maar ook die, waarmee een ieder zich voor God bedriegt (geneigd als we zijn om ons te strelen en te vleien), ontsteld terneder zinken, ook al verhovaardigt ze zich nu door een meer dan dronken vermetelheid. Wie hun bewustzijn niet op zulk een schouwspel richten, kunnen zich wel aangenaam en bedaard voor een ogenblik rechtvaardigheid toeschrijven, maar dan is het er een, die in het oordeel Gods spoedig uit hen gedreven zal moeten worden, evenals grote schatten, in de droom opgehoopt, verdwijnen, wanneer men wakker geworden is. Maar wie met ernst, als onder Gods aanblik onderzoeken naar de ware regel der rechtvaardigheid, die zullen zeker bevinden, dat alle werken der mensen, als ze naar hun waardigheid beoordeeld worden, niets zijn dan smetten en vuil, en dat wat gewoonlijk voor rechtvaardigheid gehouden wordt, bij God louter ongerechtigheid is, bezoedeling, wat voor reinheid, en schande, wat voor eer gehouden wordt.

Boek III hoofdstuk 12

Dat wij onze harten tot Gods rechterstoel moeten verheffen, opdat wij met ernst overtuigd worden van de onverdiende rechtvaardigmaking.

5. Het moet ons niet verdrieten van de beschouwing van deze Goddelijke volmaaktheid af te dalen om ons te bezien zonder vleierij en zonder blinde aandoening van liefde. Want het is geen wonder, indien wij in dit opzicht zo blind zijn, daar niemand onzer zich hoedt voor de verderfelijke toegeeflijkheid jegens zichzelf, die, gelijk de Schrift getuigt, ons allen van nature aankleeft. "Aan een ieder man," zegt Salomo (Spr. 21:2) (Spr. 16:2), "is zijn weg recht in zijn ogen." Evenzo: "alle wegen des mensen zijn zuiver in zijn ogen." Wat dan? Wordt hij vanwege die begoocheling vrijgesproken? Integendeel (gelijk Salomo op dezelfde plaats toevoegt): "de Heere weegt de harten", dat is, terwijl de mens vanwege het uiterlijke masker van rechtvaardigheid, dat hij vertoont, zichzelf streelt, onderzoekt intussen de Heere de verborgen onreinheid des harten in zijn weegschaal. Daar men dus door dergelijke

vleierijen niets vordert, laat ons onszelf niet uit eigen beweging bedriegen tot ons verderf. En opdat wij onszelf naar behoren onderzoeken, moet onze consciëntie noodzakelijk gebracht worden voor de rechterstoel Gods. Want zijn licht is beslist nodig om onze verborgen boosheden, die anders al te diep schuil gaan, te ontdekken. Dan zullen wij eerst duidelijk zien, wat deze woorden betekenen: dat het er vandaan is, dat voor God zou gerechtvaardigd worden een mens, die verrotting is en een worm, gruwelijk en ijdel, die de ongerechtigheid indrinkt als water (Job 15:16). Want wie zou iemand, die uit onrein zaad ontvangen is, rein maken? Niet één (Job 14:4). Dan zullen wij ook hetzelfde ondervinden, wat Job van zichzelf zeide (Job 9:20): "Zo ik zal bewijzen, dat ik onschuldig ben, zal mijn mond mij verdoemen; wil ik bewijzen, dat ik rechtvaardig ben, dan zal mijn mond aantonen, dat ik slecht ben." Want niet op één eeuw, maar op alle, heeft betrekking, wat de profeet (Jes. 53:6) eertijds klaagde over Israël, dat ze allen dwaalden als schapen, en dat een ieder zich keerde naar zijn eigen weg. Immers daar vat hij allen samen, tot wie de genade der verlossing komen zou. En de strengheid van dat onderzoek moet zover gaan, totdat het ons tot een volkomen verslagenheid gebracht heeft, en ons op die wijze toebereid heeft tot het ontvangen van Christus' genade. Want hij vergist zich, die meent, dat hij in staat is om die te genieten, indien hij niet eerst de hoogheid zijns harten heeft neergeworpen. Bekend is de uitspraak, dat God de hovaardigen wederstaat, maar de nederigen genade geeft (1 Petrus 5:5).

Boek III hoofdstuk 12

Dat wij onze harten tot Gods rechterstoel moeten verheffen, opdat wij met ernst overtuigd worden van de onverdiende rechtvaardigmaking.

6. En welke wijze is er om onszelf te vernederen, anders dan dat wij geheel arm en ledig aan Gods barmhartigheid plaats geven? Want ik noem het geen nederigheid, indien wij menen, dat er nog iets in ons over is. En een verderfelijke geveinsdheid hebben tot nog toe geleerd zij, die deze twee samengevoegd hebben, dat wij voor God nederig moeten denken over onszelf, en dat wij onze eigen gerechtigheid in enige waarde moeten houden. Want indien wij voor God belijden tegen wat wij menen in, liegen wij schandelijk tegenover Hem; en wij kunnen niet een mening hebben, zoals het past, zonder dat al wat in ons prijzenswaard schijnt, vernietigd wordt. Wanneer ge dus bij de profeet (Ps. 18:28) verneemt, dat zaligheid bereid is voor het nederige volk, maar vernedering voor de ogen der trotsen, bedenk dan eerst, dat tot de zaligheid de toegang niet openstaat, tenzij alle trots is afgelegd en een grondige nederigheid is aangenomen; vervolgens, dat die nederigheid niet is een zekere bescheidenheid, waardoor gij voor de Heere een haarbreed van uw recht wijkt (zoals bij de mensen nederig genoemd worden zij, die zich niet hovaardig verheffen, en anderen niet verachten, hoewel ze toch steunen op enig bewustzijn van voortreffelijkheid), maar een ongeveinsde vernedering van het gemoed, dat door een ernstig besef van zijn ellende en armoede verslagen is: want zo wordt het overal in Gods Woord beschreven. Wanneer de Heere bij Zefanja (Zef. 3:11) aldus spreekt: "Ik zal van u wegnemen, wie van vreugde opspringt, maar Ik zal in het midden van uw volk doen overblijven de bedrukte en de arme, en die zullen op de Heere hopen", toont Hij dan niet duidelijk aan, wie de nederigen zijn? Namelijk zij, die door de kennis van hun armoede verslagen, terneerliggen. Daarentegen noemt Hij hovaardig hen, die van vreugde opspringen, omdat de mensen, in voorspoed verblijd, plegen op te springen. Maar de nederigen, die Hij besloten heeft te redden, laat Hij niets over, dan dat zij hopen op de

Heere. Zo zegt Hij ook bij Jesaja (Jes. 66:2) (Jes. 57:15): "Op wie zal Ik zien anders dan op de arme en verbrijzelde van geest en op hem, die beeft voor mijn woorden?" Evenzo: "de Hoge en Verhevene, die in de eeuwigheid woont, en wiens naam heilig is, wonende in de hoogte en in het heilige, en met de verbrijzelde en nederige van geest: opdat Hij levend maakt de geest der nederigen en het hart der verbrijzelden." Wanneer ge zo dikwijls het woord verbrijzeling hoort, versta daaronder dan de wond des harten, die niet toestaat, dat de mens, die verslagen ter aarde ligt, zich opheft. Door zulk een verbrijzeling moet uw hart gewond zijn, indien ge met de nederigen, naar Gods woorden, verhoogd wilt worden. Als dat niet geschiedt, zult ge door de machtige hand Gods vernederd worden tot uw schaamte en schande.

Boek III hoofdstuk 12

Dat wij onze harten tot Gods rechterstoel moeten verheffen, opdat wij met ernst overtuigd worden van de onverdiende rechtvaardigmaking.

7. En, met woorden niet tevreden, heeft onze zeer goede Leermeester in een gelijkenis, als op een schilderij, het beeld der oprechte nederigheid ons voor ogen gesteld (Luc. 18:13). Want Hij voert een tollenaar ten tonele, die, van verre staande en zijn ogen niet naar de hemel durvende opheffen, met groot weeklagen bidt: "Here, wees mij, zondaar, genadig." Laat ons niet menen, dat dit tekenen zijn van een geveinsde bescheidenheid, dat hij de hemel niet durft aanzien, en niet naderbij komen, en dat hij, op zijn borst slaande, dat hij een zondaar is; maar laat ons overtuigd zijn, dat het getuigenissen zijn van een inwendige gezindheid. Daartegenover stelt Hij de Farizeër, die God dankt, dat hij niet behoort tot de gewone mensen, of een rover is, of een onrechtvaardige, of een overspeler, omdat hij tweemaal per week vastte, en tienden gaf van alles, wat hij bezat. Met openlijke belijdenis erkent hij, dat de gerechtigheid, die hij heeft, een gave Gods is; maar omdat hij vertrouwt, dat hij rechtvaardig is, gaat hij van het aangezicht Gods weg onwelgevallig en gehaat. Maar de tollenaar wordt door de erkentenis zijner ongerechtigheid gerechtvaardigd. Hieruit kan men zien, hoe welgevallig onze nederigheid is voor Gods aanschijn: zodat het hart niet openstaat tot het ontvangen van zijn barmhartigheid, indien het niet geheel en al ledig is van alle inbeelding van eigen waardigheid. Wanneer die het hart in beslag genomen heeft, sluit ze voor Gods barmhartigheid de toegang. En opdat dit voor niemand twijfelachtig zou zijn, is Christus door de Vader op aarde gezonden met dit bevel, dat Hij de armen het evangelie zou verkondigen, de verbrokenen van hart genezen, de gevangenen vrijheid, de gebondenen opening verkondigen, en de treurende zou vertroosten, dat Hij hun eer zou geven voor as, olie voor droefheid, het gewaad des lofs voor de geest der droefheid (Jes. 61:1). Volgens dat bevel nodigt Hij alleen de vermoeiden en belasten uit tot het deelhebben aan zijn weldadigheid (Matth. 11:28). En elders (Matth. 9:13): "Ik ben niet gekomen om te roepen rechtvaardigen maar zondaars."

Boek III hoofdstuk 12

Dat wij onze harten tot Gods rechterstoel moeten verheffen, opdat wij met ernst overtuigd worden van de onverdiende rechtvaardigmaking.

8. Indien we dus aan de roeping van Christus plaats willen geven, dan moeten wij verre van ons doen zowel alle aanmatiging als alle zorgeloosheid. De aanmatiging ontstaat uit een dwaze inbeelding van eigen rechtvaardigheid, wanneer de mens meent, dat hij iets heeft, door welks verdienste hij bij God aangenaam zou worden, de zorgeloosheid kan ook bestaan zonder enige inbeelding der werken. Want vele zondaren liggen, omdat ze dronken van de zoetheid der zonden, niet denken aan Gods oordeel, terneer als waren ze door een of andere slaapziekte ongevoelig geworden, zodat ze niet jagen naar de hun aangeboden barmhartigheid. Maar zulk een ongevoeligheid moet evenzeer afgeschud worden als elk vertrouwen op onszelf moet worden weggeworpen, opdat we onbelemmerd ons tot Christus mogen haasten, en opdat we, ledig en hongerig, met zijn goederen vervuld mogen worden. Want nooit zullen wij voldoende op Hem vertrouwen, tenzij wij geheel en al onszelf wantrouwen; nooit zullen wij in Hem voldoende onze harten opheffen, tenzij zij eerst ternedergeworpen zijn in onszelf; nooit zullen zij in Hem voldoende ons troosten, tenzij wij in onszelf mistroostig zijn. Wij zijn dus geschikt om de genade Gods aan te grijpen en te behouden, wanneer wij het vertrouwen op onszelf geheel en al weggeworpen hebben, en alleen vertrouwen op de gewisheid zijner goedheid, wanneer wij (zoals Augustinus zegt 1)), onze eigen verdiensten vergeten en Christus' gaven omhelzen, want wanneer Hij in ons verdiensten zocht, zouden wij tot zijn gaven niet komen. En hiermee stemt Bernardus 2) schoon overeen, wanneer hij de hovaardigen, die zich op hun verdiensten ook het minst laten voorstaan, vergelijkt met ontrouwe dienstknechten; omdat ze de lof der genade die slechts door hen heengaat, onbeschaamd vasthouden, evenals of een wand zeide, dat hij de lichtstraal voortbrengt, die hij door het venster ontvangt. Om hier ons niet langer mee bezig te houden: laat ons als een korte, maar algemene en zekere regel dit hebben, dat hij toebereid is om deel te hebben aan de vruchten van Gods barmhartigheid, die zichzelf, ik zeg niet van de rechtvaardigheid (die er niet is), maar van de ijdele en opgeblazen inbeelding der rechtvaardigheid, geheel ontledigd heeft; want voorzover iemand berust in zichzelf, in diezelfde mate staat hij Gods weldadigheid in de weg.
1} De verb. apostoli Serm. 8 (174).
2} Serm. 13 in Cant.

Boek III hoofdstuk 13

Dat men bij de onverdiende rechtvaardigmaking op twee dingen moet letten.

1. En in 't algemeen moeten wij hier op twee dingen voornamelijk letten, namelijk dat voor de Heere zijn eer onaangetast en als het ware in ongeschonden staat blijve, en onze consciënties voor zijn oordeel een kalme vrede en ongestoorde rust hebben. Wij zien, hoe dikwijls en hoe ernstig de Schrift ons er toe aanspoort, wanneer het gaat over de rechtvaardigheid, om Gode alleen belijdenis des lofs te betalen. Ja zelfs betuigt de apostel (Rom. 3:25), dat de Heere, toen Hij ons de rechtvaardigheid in Christus toebracht, dit doel had, dat Hij zijn eigen rechtvaardigheid zou betonen. En terstond daarna voegt hij er aan toe hoedanig die betoning is, namelijk indien alleen Hij als rechtvaardig gekend wordt, en rechtvaardigende degene, die uit het geloof van Jezus Christus is. Ziet ge wel, dat de rechtvaardigheid Gods niet voldoende belicht wordt, tenzij Hij alleen voor rechtvaardig gehouden wordt en de genade van de rechtvaardigheid mededeelt aan mensen, die het niet verdienen? Hierom wil Hij dat alle mond gestopt wordt, en de gehele wereld aan Hem onderworpen wordt; want zolang de mens iets heeft, dat hij tot zijn verdediging zou kunnen zeggen, gaat er van Gods eer iets af. Zo leert Hij bij Ezechiël (Ez. 20:43), hoezeer wij door de erkenning van onze gerechtigheid zijn naam verheerlijken. "Gij zult gedenken, " zegt Hij, "aan uw wegen, en aan al uw misdaden, waarmee gij bevlekt zijt, en gij zult uzelf mishagen voor uw aangezicht om al uw boosheden, die gij bedreven hebt, en gij zult weten, dat Ik de Heere ben, als Ik u welgedaan zal hebben om Mijns Naams wil, en niet naar uw boze misdaden." Indien dit tot de ware kennis Gods behoort, dat wij, door het bewustzijn van onze eigen ongerechtigheid verbrijzeld, bedenken, dat Hij ons onwaardigen, weldoet, wat pogen wij dan nog, tot ons groot nadeel, de Heere te ontfutselen zelfs een klein deeltje van die lof van zijn onverdiende weldadigheid? Geeft evenzo Jeremia (Jer. 9:23), wanneer hij uitroept: "een wijze beroeme zich niet in zijn wijsheid, of een rijke in zijn rijkdom, of een sterke in zijn sterkheid, maar wie roemt, roeme in de Heere", niet te kennen, dat van Gods eer iets verloren gaat, wanneer de mens roemt in zichzelf? Tot dit gebruik wendt ongetwijfeld Paulus (1 Kor. 1:13) deze woorden aan, wanneer hij leert, dat alle delen onzer zaligheid bij Christus berusten, opdat wij slechts in de Heere zouden roemen. Want hij geeft te kennen, dat tegen God opstaat en zijn eer verduistert een ieder, die meent, dat hij iets, al is het nog zo weinig, van zich heeft.

Boek III hoofdstuk 13

Dat men bij de onverdiende rechtvaardigmaking op twee dingen moet letten.

2. Zo is ongetwijfeld: wij roemen nooit waarlijk in Hem, tenzij wij geheel afstand gedaan hebben van onze eigen eer. Daartegenover moeten wij dit als een algemene regel vasthouden, dat al wie zichzelf roemen, tegen God roemen. Immers Paulus oordeelt (Rom. 3:19), dat dan eerst de wereld aan God onderworpen wordt, wanneer de mensen iedere stof tot roemen geheel ontnomen is. Daarom, wanneer Jesaja (Jes. 45:25) aankondigt, dat Israël in God zal gerechtvaardigd worden, dan voegt hij tegelijkertijd de lof toe daaraan, alsof hij zeide, dat de uitverkorenen door de Heere gerechtvaardigd worden tot dit doel, dat ze in Hem, en niet in iets anders zouden roemen. En hoe wij in de Heere behoren geprezen te worden, had hij in het

voorafgaande vers geleerd, namelijk, dat wij moeten zweren, dat in de Heere onze gerechtigheden en onze sterkte zijn. Merk op, dat hier niet een eenvoudige belijdenis geëist wordt, maar een, die met een eed bevestigd is, opdat men niet mene, dan men met een soort van nederigheid zou kunnen volstaan. En niemand wende hier voor, dat hij geenszins roemt, wanneer hij zonder aanmatiging zijn eigen rechtvaardigheid erkent; want zulk een waardering kan er niet zijn, zonder dat ze vertrouwen voortbrengt, en het vertrouwen kan er niet zijn, zonder dat het roem baart. Laat ons dus bedenken, dat bij de gehele behandeling der rechtvaardigheid dit doel in het oog gehouden moet worden, dat de lof daarvan geheel en al ongeschonden bij de Heere blijft. Want volgens getuigenis van Paulus (Rom. 3:26) heeft Hij zijn genade in ons uitgestort tot betoning van zijn rechtvaardigheid, opdat Hij zelf rechtvaardig zij en rechtvaardigende degene, die uit het geloof Christus is. Daarom, nadat hij op een andere plaats (Ef. 1:6) geleerd had, dat de Heere ons de zaligheid heeft toegebracht, om daardoor de eer zijns naams te verheerlijken, voegde hij, als het ware hetzelfde nog een zeggende, er aan toe: "Uit genade zijt gij zalig geworden, en door Gods gave, niet door de werken, opdat niemand roeme" (Ef. 2:8). En wanneer Petrus leert, dat wij geroepen zijn tot de hoop der zaligheid, opdat wij zouden verkondigen de deugden desgenen, die ons uit de duisternis geroepen heeft tot zijn wonderbaar licht (1 Petrus 2:9), wil hij ongetwijfeld, dat alleen de lof Gods zo weerklinkt in de oren der gelovigen, dat daardoor alle aanmatiging des vleses in een diep stilzwijgen bedolven wordt. De hoofdsom is deze, dat de mens zich geen korreltje rechtvaardigheid zonder heiligschennis kan toeëigenen, omdat dan evenveel ontnomen en onttrokken wordt aan de eer der Goddelijke rechtvaardigheid.

Boek III hoofdstuk 13

Dat men bij de onverdiende rechtvaardigmaking op twee dingen moet letten.

3. Indien wij verder vragen, op welke wijze de consciëntie voor God tot rust gebracht kan worden, zullen wij geen andere manier vinden, dan doordat de onverdiende rechtvaardigheid ons door Gods gave wordt toegebracht. Laat ons altijd bedenken, wat Salomo (Spr. 20:9) zegt: "Wie zal zeggen: ik heb mijn hart gezuiverd, ik ben rein van mijn zonde?" Er is voorzeker niemand, die niet door een oneindige samenvloeiing van onreinheid wordt overstelpt. Een ieder, ook de allervolmaakste dale dus af in zijn eigen consciëntie, en roepe zijn daden ter verantwoording: welk een afloop zal hij dan vinden? Zal hij, alsof al zijn zaken met God geheel in orde zijn, liefelijk gaan rusten, of zal hij veeleer door vreselijke kwellingen verscheurd worden, wanneer hij merkt, dat de stof tot zijn veroordeling in hem aanwezig is, wanneer hij naar die werken beoordeeld wordt? Wanneer de consciëntie op God ziet, moet ze òf met zijn oordeel een vaste vrede hebben, òf door de verschrikkingen der hel gekweld worden. Wij vorderen dus niets in de beschouwing der rechtvaardigheid, indien wij niet zulk een rechtvaardigheid stellen, door welker onwankelbaarheid onze ziel in Gods oordeel geschraagd wordt. Wanneer onze ziel niets zal hebben, waardoor ze zonder beving voor Gods aangezicht verschijnt, en ongeschokt zijn oordeel ontvangt, dan eerst zullen wij weten, dat wij geen denkbeeldige rechtvaardigheid gevonden hebben. Dus niet zonder reden houdt de apostel zozeer op dit stuk aan, en ik wil liever zijn woorden gebruiken dan de mijne. "Indien," zo zegt hij (Rom. 4:14)" de belofte der erfenis uit de wet is, is het geloof ijdel geworden en de beloftenis te niet gedaan." Eerst vermeldt hij, dat het geloof ijdel en ledig gemaakt is, indien de belofte der rechtvaardigheid ziet op de verdiensten van onze werken, of hangt aan de waarneming der wet. Want nooit

zou daarin iemand zorgeloos rust kunnen vinden, daar nooit iemand zeker bij zichzelf zou kunnen vaststellen, dat hij aan de wet genoeggedaan heeft, zoals ongetwijfeld niemand ooit door de werken volledig genoeggedaan heeft. En om de getuigenissen daarvan maar niet ver te zoeken: een ieder, die zichzelf met een recht oog zal willen bezien, kan zichzelf tot getuige zijn. En hieruit blijkt in hoe diepe en duistere schuilhoeken de veinzerij de zielen der mensen begraaft, daar ze tegenover zichzelf zo zorgeloos toegeeflijk zijn, dat ze niet aarzelen hun eigen vleierijen te stellen tegenover Gods oordeel, alsof ze Hem een staking der rechtspleging aanzegden. De gelovigen echter, die zichzelf oprecht onderzoeken, worden door een geheel andere bezorgdheid beangstigd en gekweld. Dus zou in aller harten eerst weifeling en eindelijk wanhoop opkomen, wanneer ieder voor zichzelf zou uitrekenen, door een hoe grote schuldenlast hij nog gedrukt wordt, en hoe ver hij nog af is van het vervullen der hem opgelegde voorwaarde. Zie, dan is het geloof reeds onderdrukt en uitgeblust. Want weifelen, veranderlijk zijn, op en neergedreven worden, aarzelen, in het onzekere verkeren, wankel staan, en eindelijk wanhopen is niet geloven; maar geloven is het gemoed door standvastige zekerheid en onwrikbare gerustheid sterk maken, en iets te hebben, waarop gij steunen kunt en uw voet vastzetten.

Boek III hoofdstuk 13

Dat men bij de onverdiende rechtvaardigmaking op twee dingen moet letten.

4. In de tweede plaats zegt hij, dat de belofte vergeefs zal zijn en verdwijnen zal. Want indien haar vervulling van onze verdienste afhangt, wanneer zal het dan eindelijk hiertoe komen, dat wij Gods weldadigheid verdienen? Ja, zelfs volgt dat tweede lid uit het eerste; want de belofte zal niet vervuld worden dan alleen voor hen, die in haar geloofd hebben. Wanneer dus het geloof verdwenen is, zal de kracht der belofte er niet meer zijn. Daarom is de erfenis uit het geloof, opdat ze naar de genade zou zijn ter bevestiging van de belofte. Want zij is ruimschoots bevestigd, wanneer ze steunt op Gods barmhartigheid alleen, want door een eeuwige band zijn de barmhartigheid en de waarheid onderling verbonden; al wat God barmhartig belooft, volbrengt Hij ook getrouw. Zo stelt David, voordat Hij om zaligheid vraagt naar Gods toezegging, eerst de oorzaak der zaligheid. "Laat," zo zegt hij (Ps. 119:76), "uw goedertierenheden tot mij komen, en uw zaligheid naar uw toezegging." En terecht: want door geen andere oorzaak wordt God er toe gebracht om te beloven, dan door loutere goedertierenheid. Hierop moeten wij dus onze gehele hoop vestigen en als het ware diep vaststeken, en niet zien op onze werken, om van hen enige hulp te zoeken. Zo gebiedt ook Augustinus 1) te doen, opdat ge niet meent, dat we hier iets nieuws zeggen. "In eeuwigheid," zegt hij, "zal Christus in zijn dienstknechten regeren; dit heeft God beloofd, dit heeft God gezegd; of, indien dit niet genoeg is, dit heeft God gezworen: daar dus de belofte vast is, niet naar onze verdiensten, maar naar zijn barmhartigheid, moet niemand met vrees verkondigen datgene, waaraan hij niet kan twijfelen." Bernardus zegt ook 2): "Wie kan zalig zijn? zeggen de discipelen van Christus; maar Hij antwoord: bij de mensen is dit onmogelijk, maar niet bij God. Dit is ons ganse vertrouwen, dit onze enige troost, dit de ganse grond van onze hoop. Maar, nu we verzekerd zijn van de mogelijkheid, wat zeggen we van zijn wil? Wie weet, of hij liefde of haat waardig is? Wie heeft de zin des Heeren gekend, of wie is zijn raadsman geweest (Pred. 9:1) (1 Cor. 2:16)? Hier moet nu uitdrukkelijk het geloof ons te hulp komen; hier moet de waarheid steun bieden, opdat wat aangaande ons verborgen is in het hart des Vaders, door de Geest geopenbaard worde en zijn Geest, getuigenis

gevende, onze harten overtuige, dat wij kinderen Gods zijn. Overtuige, door ons te roepen en te rechtvaardigen om niet, door het geloof; in welke roeping en rechtvaardiging ongetwijfeld als het ware een doorgang gelegen is van de eeuwige voorverordinering tot de toekomende heerlijkheid." Laat ons dit in 't kort zo samenvatten: de Schrift toont aan, dat de beloften Gods niet gewis zijn, tenzij ze door een vast vertrouwen der consciëntie aangegrepen worden. Waar weifeling is of onzekerheid, daar verklaart ze, dat ze krachteloos worden; wederom verklaart ze, dat ze wankelen en onzeker zijn, indien ze berusten op onze werken. Dus moet òf onze gerechtigheid te gronde gaan, òf onze werken moeten niet in aanmerking komen, maar alleen het geloof moet een plaats verkrijgen, welks aard deze is, dat het de oren opent en de ogen sluit, dat is, dat het alleen zich richt op de belofte en de gedachte afwendt van alle waardigheid of verdienste des mensen. Zo wordt die heerlijke voorzegging van Zacharia (Zach. 3:9,10) vervuld, dat, wanneer de ongerechtigheid der aarde verdelgd zal zijn, een ieder zijn vriend zal nodigen onder zijn wijnstok en onder zijn vijgeboom. Waar de profeet te kennen geeft, dat de gelovigen niet anders de ware vrede genieten, dan nadat ze vergeving der zonden verkregen hebben. Want men moet bij de profeten, waar ze over het Rijk van Christus spreken, er op letten, dat ze deze wijze van vergelijken gebruiken, dat ze de uiterlijke zegeningen Gods voorstellen als de figuren der geestelijke goederen. Daarom wordt ook Christus de Koning des vredes en onze Vrede genoemd (Jes. 9:6), (Ef. 2:14), omdat Hij alle beroeringen der consciëntie tot bedaren brengt. Indien men vraagt naar de wijze, waarop Hij dat doet, moet men komen tot het offer, waardoor God verzoend is; want al wie niet voor vast houdt, dat God alleen door die verzoening genadig gestemd is, waardoor Christus zijn toorn gedragen heeft, die zal nooit ophouden te vrezen. Kortom nergens elders dan in de verschrikkingen van Christus, onze Verlosser, moeten wij onze vrede zoeken.
1} In Ps. 88 tract. 1,5.
2} Serm. 5 in dedic. templi.

Boek III hoofdstuk 13

Dat men bij de onverdiende rechtvaardigmaking op twee dingen moet letten.

5. Maar waartoe gebruik ik een getuigenis, dat nog enigszins duister is? Paulus (Rom. 5:1) loochent overal, dat vrede of rustige vreugde de consciëntiën gelaten wordt, tenzij voor vast aangenomen is, dat wij door het geloof gerechtvaardigd worden. En vanwaar die zekerheid is, verklaart hij tegelijkertijd, namelijk: omdat de liefde Gods in onze harten uitgestort is door de door de Heilige Geest (Rom. 5:5), alsof hij zeide, dat onze zielen niet anders tot rust kunnen worden, tenzij wij vast overtuigd zijn, dat wij Gode behagen. Daarom roept hij ook elders (Rom. 8:34) uit in de naam van alle vromen: "Wie zal ons scheiden van de liefde Gods, die is in Christus?" Want bij elk, zelfs het geringste windje zullen zij beven, totdat wij die haven binnengelopen zijn; maar wij zullen onbekommerd zijn in de duisternis des doods, zolang de Heere betoont, dat Hij onze herder is (Ps. 23:4). Zij dus, die bazelen, dat wij door het geloof gerechtvaardigd worden, omdat wij, na wedergeboren te zijn, door geestelijk te leven rechtvaardig zijn, hebben nooit de liefelijkheid der genade gesmaakt, dat ze overwegen, dat God hun genadig zal zijn. En daaruit volgt ook, dat ze de juiste wijze van bidden evenmin weten als de Turken en alle mogelijke andere onheilige volkeren. Want het is, volgens getuigenis van Paulus (Gal. 4:6) geen waar geloof, indien het niet ons voor zegt en in de mond geeft die zeer liefelijke naam van Vader, ja, indien het ons de mond niet opent, zodat we met vrijmoedigheid uitroepen: Abba, Vader. En dat drukt hij elders

(Ef. 3:12) duidelijker uit, zeggende, dat wij in Christus vrijmoedigheid hebben en de toegang met vertrouwen door het geloof in Hem. Dit geschiedt zeker niet door de gave der wedergeboorte; want gelijk die altijd onvolmaakt is in dit vlees, houdt ze ook een veelvuldige stof van twijfeling in zich. Daarom moet men tot dit geneesmiddel komen, dat de gelovigen voor vast houden, dat ze door geen ander recht de erfenis van het hemels Koninkrijk moeten verwachten, dan omdat ze, in Christus' lichaam ingelijfd, uit genade voor rechtvaardig gerekend worden. Want wat de rechtvaardigmaking betreft: het geloof is een zuiver passieve zaak, niets aanbrengend van onszelf tot het verwerven van Gods genade, maar van Christus ontvangende, wat ons ontbreekt.

Boek III hoofdstuk 13

Dat men bij de onverdiende rechtvaardigmaking op twee dingen moet letten.

2. In de eerste plaats loochen ik niet, dat alle uitnemende gaven, die in de ongelovigen aan de dag treden, geschenken Gods zijn. En ik wijk niet zozeer af van de algemene opvatting, dat ik zou beweren, dat er geen onderscheid is tussen de gerechtigheid, gematigdheid en billijkheid van Titus en Trajanus en de razernij, ongematigdheid en wreedheid van Caligula, Nero of Domitianus, tussen de vuile wellusten van Tiberius en de in dit opzicht ingetogen levenswijze van Vespasianus, en (om niet bij iedere deugd of ondeugd afzonderlijk te blijven stilstaan) tussen de onderhouding en de verachting van het recht en de wetten. Want er is een zo groot onderscheid tussen recht en onrecht, dat het zelfs in het dode beeld daarvan aan de dag treedt. Want wat zal er in de wereld welgeordend blijven, indien wij recht en onrecht dooreenhalen? Daarom heeft dan ook de Heere een dergelijk onderscheid tussen eerbare en schandelijke daden niet alleen in het hart van een ieder ingegrift, maar Hij versterkt het ook dikwijls door de bediening zijner voorzienigheid. Want wij zien, dat Hij met veel zegeningen van het tegenwoordige leven hen bejegent, die onder de mensen de deugd betrachten. Niet dat dat uiterlijke beeld der deugd ook maar de minste weldaad van Hem zou verdienen, maar het behaagt Hem zo te tonen, hoezeer Hem de ware gerechtigheid ter harte gaat, doordat Hij niet duldt, dat ook de uiterlijke en geveinsde zou zijn zonder tijdelijke vergelding. En daaruit volgt, wat wij zoëven beleden hebben, dat al zulke deugden, of liever beeltenissen van deugden, Gods gaven zijn, daar er niets enigszins prijzenswaard is, wat niet van Hem komt.

Boek III hoofdstuk 16

Hoedanig het begin is van de rechtvaardigmaking en de onafgebroken voortgang daarvan.

1. Laat ons, opdat de zaak des te duidelijker worde, onderzoeken, hoedanig de rechtvaardigheid van de mens kan zijn in de ganse loop zijns levens. Laat ons de mensen dan verdelen in vier groepen. Want de mensen zijn, of doordat ze met geen kennis van God zijn toegerust, in afgoderij verzonken; of ze zijn in de sacramenten ingewijd, maar loochenen door de onreinheid van hun leven God, die ze met hun mond belijden, door hun daden, en zijn slechts in naam Christenen; of ze zijn huichelaars, die de slechtheid van hun hart met ijdele schijn bedekken; of ze zijn door Gods Geest weergeboren en beoefenen de ware heiligheid. In de eerste zal, daar ze naar hun natuurlijke gaven beoordeeld moeten worden, van de kruin des hoofds tot de voetzool toe geen vonkje goeds gevonden worden, tenzij we de Schrift van bedrog willen beschuldigen, wanneer ze van alle kinderen Adams deze getuigenis geeft: dat ze een boos en halsstarrig hart hebben, dat alle gedichtsel huns harten boos is van hun jeugd aan, dat hun gedachten ijdel zijn, dat ze de vrees Gods niet voor ogen hebben, dat niemand hunner verstandig is of God zoekt (Jer. 17:9) (Gen. 8:21), (Ps. 94:11), (Ps. 14:2); in één woord, dat ze vlees zijn (Gen. 6:3), onder welk woord verstaan worden al die werken, die door Paulus (Gal. 5:19) worden opgesomd: hoererij, onreinheid, ontuchtigheid, overdaad, afgoderij, venijngeving, vijandschappen, twisten, afgunstigheden, toorn, gekijf, tweedrachten, ketterijen, nijd, moord, en alle vuilheid en verfoeilijkheid, die uitgedacht kan worden. Dit is dan de waardigheid, waarop zij mogen vertrouwen en hovaardig zijn. En indien er sommigen onder hen zijn met zulk een eerbaarheid van zeden, dat die enige schijn van heiligheid heeft onder de mensen moeten wij toch, omdat we weten, dat God niet let op de uiterlijke schijn, tot de bron zelf van de werken doordringen, indien wij willen, dat zij iets betekenen tot rechtvaardigheid. Men moet, zeg ik, door en door inzien, uit welke gezindheid des harten die werken voortkomen. En hoewel zich hier een zeer ruime stof tot spreken voordoet, zal ik toch, omdat de zaak met zeer weinig woorden kan behandeld worden, voorzover mogelijk is, in het onderwijzen kortheid betrachten.

Boek III hoofdstuk 16

Hoedanig het begin is van de rechtvaardigmaking en de onafgebroken voortgang daarvan.

2. In de eerste plaats loochen ik niet, dat alle uitnemende gaven, die in de ongelovigen aan de dag treden, geschenken Gods zijn. En ik wijk niet zozeer af van de algemene opvatting, dat ik zou beweren, dat er geen onderscheid is tussen de gerechtigheid, gematigdheid en billijkheid van Titus en Trajanus en de razernij, ongematigdheid en wreedheid van Caligula, Nero of Domitianus, tussen de vuile wellusten van Tiberius en de in dit opzicht ingetogen levenswijze van Vespasianus, en (om niet bij iedere deugd of ondeugd afzonderlijk te blijven stilstaan) tussen de onderhouding en de verachting van het recht en de wetten. Want er is een zo groot onderscheid tussen recht en onrecht, dat het zelfs in het dode beeld daarvan aan de dag treedt. Want wat zal er in de wereld welgeordend blijven, indien wij recht en onrecht dooreenhalen? Daarom heeft dan ook de Heere een dergelijk onderscheid tussen eerbare en

schandelijke daden niet alleen in het hart van een ieder ingegrift, maar Hij versterkt het ook dikwijls door de bediening zijner voorzienigheid. Want wij zien, dat Hij met veel zegeningen van het tegenwoordige leven hen bejegent, die onder de mensen de deugd betrachten. Niet dat dat uiterlijke beeld der deugd ook maar de minste weldaad van Hem zou verdienen, maar het behaagt Hem zo te tonen, hoezeer Hem de ware gerechtigheid ter harte gaat, doordat Hij niet duldt, dat ook de uiterlijke en geveinsde zou zijn zonder tijdelijke vergelding. En daaruit volgt, wat wij zoëven beleden hebben, dat al zulke deugden, of liever beeltenissen van deugden, Gods gaven zijn, daar er niets enigszins prijzenswaard is, wat niet van Hem komt.

Boek III hoofdstuk 16

Hoedanig het begin is van de rechtvaardigmaking en de onafgebroken voortgang daarvan.

3. Maar desniettemin is toch waar, wat Augustinus schrijft 1), dat allen, die van de dienst van de enige God vervreemd zijn, ook al worden ze door de roep van deugd bewonderenswaardig geacht, niet alleen geen enkele vergelding, maar veelmeer straf waardig zijn, omdat ze de reine goederen Gods door de bezoedeling van hun hart verontreinigen. Want ofschoon ze Gods werktuigen zijn om door rechtvaardigheid, ingetogenheid, vriendschap, gematigdheid, flinkheid en verstandigheid de gemeenschap der mensen in stand te houden, zo volbrengen ze toch goede werken Gods op zeer slechte wijze; want ze worden niet door een oprechte begeerte naar het goede, maar of door enkel eerzucht, of door eigenliefde, of door enige andere verkeerde gezindheid van boze daden afgehouden. Daar dus hun werken uit de onreinheid des harten, als uit hun oorsprong, bedorven zijn, moeten zij evenmin onder de deugden gerangschikt worden als de ondeugden, die vanwege de verwantschap met het gelijken op de deugd plegen te bedriegen. Eindelijk, daar we ons herinneren, dat het eeuwige doel van de gerechtigheid is, dat God gediend worde, verliest al wat een ander doel nastreeft, terecht de naam gerechtigheid. Omdat ze dus niet zien op het doel, dat Gods wijsheid voorschrijft, is toch wat ze doen, ofschoon het ten opzichte van hun plicht goed schijnt te zijn, zonde, omdat het doel verkeerd is. Augustinus besluit dus, dat alle Fabriciussen, Scipio's en Cato's in die voortreffelijke werken, die ze deden, hierin gezondigd hebben, dat ze, daar ze het licht des geloofs misten, die werken niet richten op het doel, waarop ze hen hadden moeten richten. Dat dus in hen de ware gerechtigheid niet aanwezig geweest is, omdat de plichten afgewogen worden niet naar de daden, maar naar de bedoelingen.
1} Contra Julian IV, 3

Boek III hoofdstuk 16

Hoedanig het begin is van de rechtvaardigmaking en de onafgebroken voortgang daarvan.

4. Bovendien, wanneer waar is, wat Johannes (1 Joh. 5:12) zegt, dat er geen leven is buiten de Zoon Gods, zo gaan zij, die geen deel hebben in Christus, hoedanigen ze ook zijn, en wat ze ook doen of op touw zetten, toch in volle hoop de ondergang en het oordeel van de eeuwige dood tegemoet. Om deze reden is dit ook Augustinus 1): " Onze godsdienst onderscheidt de rechtvaardigen van de onrechtvaardigen niet door de wet der werken, maar door de wet des geloofs, zonder welke de werken, die goed

schijnen, in zonden veranderd worden." Daarom spreekt dezelfde elders 2) zeer schoon, wanneer hij de ijver van zulke mensen vergelijkt met een dwaalloop. Want hoe naarstig men loopt buiten de weg, des te verder verwijdert men zich van het doel. en des te ongelukkiger word men daardoor. Daarom beweert hij, dat het beter is op de weg kreupel te gaan, dan buiten de weg te lopen. Ten slotte staat het vast, dat ze kwade bomen zijn, want zonder gemeenschap met Christus is er geen heiligmaking; zij kunnen dus wel vruchten voortbrengen die schoon zijn en prachtig om te zien, en ook heerlijk van smaak maar geenszins die goed zijn. Hieruit zien wij gemakkelijk, dat al wat de mens denkt, overlegt en volbrengt, voordat hij met God door het geloof verzoend is, vervloekt is, en niet alleen van geen waarde is tot rechtvaardigheid, maar gewis de veroordeling verdient. En wat betogen wij nog, alsof het ging over een aan twijfel onderhevige zaak, daar reeds door het getuigenis van de apostel bewezen is, dat het onmogelijk is, dat iemand zonder geloof God behaagt (Hebr. 11:6). 1) Ad Bonif. III,5
2} Praef. in Ps.31.Enarr. 2,4.

Boek III hoofdstuk 16

Hoedanig het begin is van de rechtvaardigmaking en de onafgebroken voortgang daarvan.

5. Maar een nog duidelijker bewijs zal aan de dag treden, wanneer tegenover de natuurlijke toestand van de mens Gods genade gesteld wordt. Want de Schrift roep overal uit, dat God in de mens niets vindt, waardoor Hij kan worden aangespoord om hem wel te doen, maar dat Hij door zijn onverdiende goedertierenheid de mens voorkomt. Want wat zou een dode vermogen tot levendmaking? En toch wordt er van God gezegd, dat Hij, wanneer Hij ons verlicht met zijn kennis, ons van de dood opwekt en tot een nieuw schepsel maakt (Joh. 5:25). Immers wij zien, dat Gods goedertierenheid jegens ons dikwijls onder deze titel (vooral bij de apostel) aangeprezen wordt."God," zegt hij, "die rijk is in barmhartigheid, door zijn grote liefde, waarmede Hij ons liefgehad heeft, ook toen wij dood waren door de zonden, heeft ons levend gemaakt met Christus enz." (Ef. 2:4). Elders, wanneer hij onder het voorbeeld van Abraham de algemene roeping der gelovigen behandelt, zegt hij: "God is het, die de doden levend maakt, en roept de dingen, die niet zijn, alsof ze waren"(Rom. 4:17). Indien wij niets zijn, wat, vraag ik u, vermogen wij dan? Daarom stoot de Heere deze aanmatiging krachtig ter neder in de geschiedenis van Job, met deze woorden: "Wie heeft Mij voorgekomen, dat Ik hem zou vergelden? Want alles is het mijne" (Job 41:2). En Paulus, die uitspraak uitleggend (Rom. 11:35), wendt haar daartoe aan, dat wij niet zouden menen, dat wij de Heere iets aanbrengen dan loutere schande van armoede en gebrek. Daarom voert hij op de boven aangehaalde plaats, om te bewijzen, dat wij alleen door zijn genade, niet door de werken, tot de hoop der zaligheid gekomen zijn, aan, dat wij zijn schepselen zijn, aangezien wij wedergeboren zijn in Christus Jezus tot goede werken, welke Hij voorbereid heeft, opdat wij in dezelve zouden wandelen (Ef. 2:10). Alsof hij zeide: wie onzer zou zich er op kunnen beroemen, dat hij door zijn rechtvaardigheid God aangezet heeft, daar ons eerste vermogen om goed te doen uit de wedergeboorte voortvloeit? Want wij zijn van nature zo gesteld, dat er eerder olie uit een steen dan uit ons een goed werk geperst zal worden. Waarlijk, het is wonderlijk, dat de mens, die veroordeeld is tot zo grote schande, zichzelf nog iets durft toeschrijven. Laat ons dus bekennen met die voortreffelijke dienaar, dat wij door de Heere geroepen zijn met een heilige roeping,

niet naar onze werken, maar naar zijn voornemen en genade, en dat de goedertierenheid en liefde jegens ons van God, onze Zaligmaker verschenen is; want Hij heeft ons zalig gemaakt, niet uit de werken der rechtvaardigheid, die wij gedaan hebben, maar naar zijn barmhartigheid, opdat wij, gerechtvaardigd zijnde door zijn genade, erfgenamen zouden worden van het eeuwige leven (2 Tim. 1:9) (Tit. 3:4,5,7). Door deze belijdenis beroven wij de mens van alle gerechtigheid tot het kleinste deeltje toe, totdat hij alleen door de barmhartigheid Gods tot de hoop des eeuwigen levens wedergeboren zal zijn; want, indien de rechtvaardigheid der werken iets toebrengt om ons te rechtvaardigen, wordt er ten onrechte gezegd, dat wij door de genade gerechtvaardigd worden. De apostel had ongetwijfeld zijn eigen woorden niet vergeten, toen hij verzekerde, dat de rechtvaardigmaking uit genade is, daar hij op een andere plaats betoogt, dat de genade geen genade meer is, indien de werken enige waarde hebben (Rom. 11:6). En wat bedoelt de Heere anders, wanneer Hij zegt, dat Hij niet gekomen is om rechtvaardigen te roepen, maar zondaren (Matth. 9:13)? Indien alleen de zondaren toegelaten worden, waartoe zouden wij dan toegang zoeken te verkrijgen door verzonnen gerechtigheden?

Boek III hoofdstuk 16

Hoedanig het begin is van de rechtvaardigmaking en de onafgebroken voortgang daarvan.

6. Telkens weer komt bij mij dezelfde gedachte op, dat ik gevaar loop onrecht te doen aan Gods barmhartigheid, doordat ik met zo grote angstvalligheid mijn best doe die te verdedigen, alsof ze een twijfelachtige of duistere zaak was. Maar aangezien onze boosheid zodanig is, dat ze nooit aan God laat, wat het zijne is, tenzij ze zeer krachtig ternedergestoten wordt, zie ik mij gedwongen hierbij wat langer stil te staan. Omdat echter de Schrift in deze zaak duidelijk genoeg is, zal ik liever met haar woorden strijden dan met de mijne. Toen Jesaja (Jes. 59:15) het algemeen verderf van het menselijk geslacht beschreven had, voegde hij op schone wijze de orde der herstelling daaraan toe: "de Heere zag het, en het was kwaad in zijn ogen; en Hij zag, dat er niemand is, en Hij verwonderde zich, omdat er niemand is, die tussenbeide komt; en Hij plaatste heil in zijn arm en door zijn gerechtigheid versterkte Hij zichzelf." Waar zijn onze gerechtigheden, indien waar is, wat de profeet zegt, dat er niemand is, die in het wederkrijgen van zijn zaligheid de Heere helpt? Zo zegt een ander profeet (Hos. 2:19,23), waar hij verhaalt, hoe de Heere handelt over de verzoening der zondaren met Hem: "Ik zal u Mij in eeuwigheid ondertrouwen in gerechtigheid, gericht, goedertierenheid en barmhartigheid; Ik zal zeggen tot haar, die geen barmhartigheid verkregen heeft: gij, die barmhartigheid verkregen hebt." Indien zulk een verbond, dat gewis onze eerste verbinding met God is, steunt op de barmhartigheid Gods, blijft er geen enkel fundament van onze gerechtigheid over. En waarlijk, ik zou wel eens van hen, die het zo voorstellen, dat de mens met enige gerechtigheid der werken God tegemoet gaat, willen verstaan, of ze menen, dat er in 't geheel enige gerechtigheid is, behalve die, welke aangenaam is bij God. Indien dit te denken dwaasheid is, wat voor aangenaams zou dan Gode van zijn vijanden toekomen, die Hij geheel, met al hun daden, afwijst? Allen, zeg ik, zijn wij uitgesproken doodsvijanden van onze God, zoals de waarheid getuigt, totdat wij, gerechtvaardigd zijnde, tot vriendschap worden aangenomen. Indien de rechtvaardigmaking het begin der liefde is, welke gerechtigheden der werken zullen haar dan voorgaan? Daarom wijst Johannes, om die verderfelijke aanmatiging af te wenden, ons er naarstig op, hoe wij niet eerst Hem

liefgehad hebben (1 Joh. 4:10). En ditzelfde had de Heere oudtijds door zijn profeet geleerd (Hos. 14:5): "Ik zal hen liefhebben," zegt Hij, "met een vrijwillige liefde; want mijn toorn is gekeerd." Door de werken wordt zijn liefde ongetwijfeld niet aangezet, indien zij zich vrijwillig tot ons gewend heeft. Maar het onervaren slag van mensen meent, dat dit niets anders betekent, dan dat niemand verdiend heeft, dat Christus onze verlossing zou volbrengen, en dat wij door onze werken geholpen worden, om in het bezit te geraken van onze verlossing. Ja veeleer zijn wij, ook al zijn we door Christus verlost, toch duisternis en erfgenamen des doods en tegenstanders Gods, totdat we door de roeping des Vaders ingelijfd worden in de gemeenschap met Christus. Want Paulus leert (1 Cor. 6:11), dat wij van onze onreinheden door het bloed van Christus niet gereinigd en gewassen worden, tenzij wanneer de Geest die reiniging in ons bewerkt. En Petrus, ditzelfde willende zeggen (1 Petrus 1:2), verklaart, dat de heiligmaking des Geestes krachtig is tot de gehoorzaamheid en de besprenging van Christus' bloed. Indien wij met het bloed van Christus door de Geest besprengd worden tot reinigmaking, laat ons dan niet menen, dat wij vóór zulk een besprenging anders zijn, dan een zondaar, die zonder Christus is. Laat dit dus vast blijven, dat het begin van onze zaligheid is een opstanding als van de dood tot het leven; want, wanneer het ons om Christus' wil gegeven is in Hem te geloven, dan eerst beginnen wij over te gaan van de dood tot het leven.

Boek III hoofdstuk 16

Hoedanig het begin is van de rechtvaardigmaking en de onafgebroken voortgang daarvan.

7. Hieronder zijn begrepen de tweede en derde soort van mensen, die in de boven gegeven verdeling zijn aangeduid. Want de onzuiverheid der consciëntie bewijst, dat beide soorten nog niet door Gods Geest wedergeboren zijn. Wederom verraadt het feit, dat in hen geen wedergeboorte is, dit, dat het ontbreekt aan geloof. En daaruit blijkt, dat ze met God nog niet zijn verzoend, en dat ze voor zijn aangezicht nog niet gerechtvaardigd zijn; want tot deze goederen komt men slechts door het geloof. Wat kunnen de zondaars, die van God vervreemd zijn, anders voortbrengen dan wat verfoeilijk is voor zijn oordeel? Door dit dwaze vertrouwen zijn zowel alle goddelozen opgeblazen, als vooral de huichelaars, dat, ook al weten ze, dat hun ganse hart vol is van vuilheid, ze toch, wanneer ze enige schoonschijnende werken doen, die werken waardig achten om niet door God versmaad te worden. Vanhier die verderfelijke dwaling, dat ze, hoewel overtuigd van hun boze en goddeloze hart, toch er niet toe gebracht kunnen worden om te erkennen, dat ze ontbloot zijn van gerechtigheid; maar hoewel ze erkennen, dat ze onrechtvaardig zijn, omdat ze dat niet kunnen loochenen, matigen ze zichzelf toch enige rechtvaardigheid aan. Deze ijdelheid weerlegt de Heere uitnemend door de profeet (Hag. 2:12) e.v.: "Vraag," zegt Hij, " de priesters, zeggende: indien niemand heilig vlees draagt in de slip van zijn kleed, en het brood of de andere spijs aanroert, zal het heilig worden? En de priesters antwoordden: neen. En Haggai zeide: indien iemand, die onrein is van een dood lichaam, iets van deze dingen aanroert, zal het dan onrein worden? En de priesters antwoordden: het zal onrein worden. Toen zeide Haggai: zo is dit volk voor mijn aangezicht, spreekt de Heere, en zo is al het werk hunner handen, en alles, wat zij Mij zullen offeren, zal onrein zijn." Och, of de uitspraak bij ons volkomen geloof kon verkrijgen, of zich goed in ons geheugen kon hechten. Want er is niemand, hoe schandelijk hij anders in zijn ganse leven ook is, die zich wil laten overtuigen van wat

de Heere hier duidelijk uitspreekt. Zodra een der allerslechsten één of twee plichten der wet vervuld heeft, twijfelt hij er niet aan, dat hem dat tot gerechtigheid gerekend wordt; maar de Heere roept daartegen, dat daaruit geen heiligmaking verkregen wordt, tenzij het hart tevoren goed gezuiverd is. En daarmee niet tevreden, betuigt Hij, dat alle werken, die van zondaars voortkomen, bezoedeld worden door de onreinheid des harten. Verre zij dus de naam rechtvaardigheid van die werken, die door de mond Gods veroordeeld worden wegens onreinheid. En met hoe schone vergelijking toont Hij dat aan. Want men zou hebben kunnen tegenwerpen, dat onschendbaar heilig is, wat de Heere geboden heeft. Maar Hijzelf stelt daartegenover, dat het geen wonder is, dat hetgeen geheiligd is in de wet des Heeren, door de vuilheid der goddelozen bezoedeld wordt, daar een onreine hand het heilige ontheiligt, wanneer ze het aanroert.

Boek III hoofdstuk 16

Hoedanig het begin is van de rechtvaardigmaking en de onafgebroken voortgang daarvan.

8. Dezelfde zaak behandelt Hij op uitnemende wijze bij Jesaja (Jes. 1:13). "Breng niet vergeefs offer," zegt Hij, "het reukwerk is Mij een gruwel; uw nieuwe maanden en gezette hoogtijden haat mijn ziel; zij zijn Mij tot een last geworden; Ik ben moede geworden die te dragen; als gijlieden uw handen uitbreidt, zal Ik mijn ogen voor u verbergen; wanneer gij het gebed vermenigvuldigt, zal ik niet horen; want uw handen zijn vol bloed; wast u, reinigt u, doet de boosheid uwer gedachten weg." Wat betekent dat, dat de Heere zulk een walging heeft van de gehoorzaamheid aan zijn wet? Ja, maar de Heere verwerpt hier niets, wat in overeenstemming is met de ware onderhouding der wet, waarvan gelijk Hij overal leert, het begin gelegen is in de oprechte vrees zijns naams. Wanneer die er niet is, is alles wat Hem geofferd wordt niet alleen nietswaardig, maar het is vuile en verfoeilijke onreinheid. Laat nu de huichelaars heen gaan en, terwijl ze de in hun hart verborgen boosheid behouden, hun best doen om God door hun werken voor zich te winnen. Maar op deze manier zullen zij Hem meer en meer prikkelen. Want offeranden der goddelozen zijn Hem een gruwel; alleen het gebed der oprechten is Hem aangenaam (Spr. 15:8). Wij stellen dus als buiten twijfel, wat zeer bekend behoort te zijn aan een ieder, die tamelijk ervaren is in de Schrift, dat zelfs de werken, die met de allerschoonste glans schitteren in mensen, die nog niet waarlijk geheiligd zijn zo ver verwijderd zijn van de rechtvaardigheid voor God, dat ze als zonden geacht worden. Daarom hebben volkomen naar waarheid gesproken zij 1), die geleerd hebben, dat er voor de persoon geen genade verworven wordt bij God door de werken; maar dat integendeel de werken dan eerst Gode behagen, wanneer de persoon eerst genade gevonden heeft in Gods ogen. En eerbiedig moet deze orde waargenomen worden, waartoe de Schrift ons met de hand leidt. Mozes schrijft, dat de Heere gezien heeft op Abel en op zijn werken (Gen. 4:4). Ziet ge wel, hoe hij aanwijst, dat de Heere de mensen genadig is, voordat Hij ziet op hun werken? Daarom moet de reinmaking des harten voorgaan, opdat de werken, die uit ons voortkomen, goedertieren door God ontvangen worden; want altijd is van kracht het woord van Jeremia (Jer. 5:3), dat de ogen Gods zien op waarheid. Verder, dat het alleen het geloof is, waardoor de harten der mensen gereinigd worden, heeft de Heilige Geest betuigd door de mond van Petrus (Hand. 15:9), waaruit blijkt, dat het eerste fundament gelegen is in een waar en levend geloof.
1} August. libr. de poenit., en Gregorius, wiens woorden vermeld worden 3, quaest.7.

Boek III hoofdstuk 16

Hoedanig het begin is van de rechtvaardigmaking en de onafgebroken voortgang daarvan.

9. Laat ons nu zien, wat voor rechtvaardigheid zij hebben, die wij in de vierde groep geplaatst hebben. Wij bekennen, dat, wanneer God door tussenkomst van Christus' gerechtigheid ons met zich verzoend, en ons, daar we begiftigd zijn met de genadige vergeving der zonden, voor rechtvaardig houdt, met zulk een barmhartigheid tevens verbonden is deze zijne weldadigheid, dat Hij door zijn Heilige Geest in ons woont, door wiens kracht de begeerten van ons vlees met de dag meer en meer gedood worden, en wij geheiligd, dat is de Heere toegewijd worden tot ware reinheid des levens, daar onze harten gevormd worden tot gehoorzaamheid aan de wet. Zodat dit onze voornaamste wil is, zijn wil te dienen, en alleen zijn eer op alle mogelijke manieren te bevorderen. Maar ook wanneer wij door de leiding des Heiligen Geestes op de wegen des Heeren wandelen, blijven toch, opdat wij niet, onszelf vergetende, opgeblazen zouden worden, overblijfselen der onvolmaaktheid, om ons reden te geven tot nederigheid." Er is geen rechtvaardige," zegt de Schrift (1 Kon. 8:46),"die goed doet en niet zondigt." Welk een rechtvaardigheid zullen zij dan nog uit hun werken verkrijgen? In de eerste plaats zeg ik, dat het beste, dat door hen voortgebracht kan worden, toch altijd door enige onreinheid des vleses bespat en bedorven is, en als het ware met enige droesem vermengd is. Laat, zeg ik, een heilige dienstknecht Gods uit zijn gehele leven uitkiezen het meest uitnemende, dat hij, naar zijn oordeel in zijn levensloop gedaan heeft; laat hem ieder deel afzonderlijk goed overwegen: zonder twijfel zal hij ergens iets vinden, dat smaakt naar de verdorvenheid des vleses; want nooit is onze vurigheid om goed te doen zo, als ze zijn moet; maar in het vertragen van de loop openbaart zich veel zwakheid. Trouwens wij zien, dat de vlekken, waarmee de werken der heiligen bespat zijn, niet duister zijn; maar gesteld al, dat het slechts zeer kleine vlekken zijn: zullen zij dan de ogen Gods geen aanstoot geven, voor wie zelfs de sterren niet zuiver zijn? Wij zien dus, dat er niet één werk door de heiligen gedaan wordt, dat, wanneer het in zichzelf beoordeeld wordt, niet het rechtvaardige loon van smaad verdient.

Boek III hoofdstuk 16

Hoedanig het begin is van de rechtvaardigmaking en de onafgebroken voortgang daarvan.

10. Vervolgens, ook al kon het gebeuren, dat wij enige geheel zuivere en volmaakte werken hadden, dan is toch één zonde voldoende om alle herinnering aan de vroegere rechtvaardigheid te doen verdwijnen en uit te wissen, gelijk de profeet zegt (Ez. 18:24). En Jacobus (Jac. 2:10) stemt met hem overeen. "Wie in één ding struikelt," zegt hij, " die is schuldig geworden aan alle." Daar nu dit sterfelijke leven nooit rein of vrij van zonden is, zou alle gerechtigheid, die door ons verworven zou zijn, daar ze door de herhaaldelijk volgende zonden bedorven, onderdrukt en vernietigd werd, niet voor Gods aanschijn komen, en ons niet gerechtigheid worden toegerekend. Eindelijk, wanneer het gaat over de rechtvaardigheid der werken, moet men zien niet op het werk der wet, maar op het gebod. Daarom, indien men de gerechtigheid zoekt uit de wet, zullen we tevergeefs één of twee werken te voorschijn halen; maar er is een

voortdurende gehoorzaamheid aan de wet noodzakelijk. Daarom rekent ons God (zoals velen dwaselijk menen) die vergeving der zonden, waarover wij gesproken hebben, éénmaal tot gerechtigheid toe, opdat wij, na vergiffenis gekregen te hebben voor ons vorig leven, daarna in de wet de rechtvaardigheid zouden zoeken, wat ons niet anders dan tot een valse hoop zou brengen en ons zou uitlachen en bespotten. Want daar ons geen volmaaktheid te beurt kan vallen, zolang wij met dit vlees bekleed zijn, en de wet de dood en het oordeel aankondigt allen, die door hun werk geen volkomen gerechtigheid hebben tot stand gebracht, zal zij altijd reden hebben om ons aan te klagen, en te beschuldigen, indien Gods barmhartigheid daar niet tegen inging, en ons door een voortdurende vergeving van zonden herhaaldelijk vrijsprak. Daarom staat dit altijd vast, wat wij in het begin gezegd hebben, dat wij, indien we naar onze eigen waardigheid beoordeeld worden, wat we ook bedenken of ondernemen, toch met al ons werken en streven de dood en de ondergang waard zijn.

Boek III hoofdstuk 16

Hoedanig het begin is van de rechtvaardigmaking en de onafgebroken voortgang daarvan.

11. Aan deze twee dingen moeten wij krachtig vasthouden: dat er nooit enig werk van een vroom man bestaan heeft, dat, indien het door God gestreng oordeel onderzocht werd, niet verdoemelijk was. Bovendien, gesteld dat er zulk een werk werd aangewezen, wat voor een mens niet mogelijk is, dat dan toch dat werk door de zonden, waaraan degene, die het werk doet, ongetwijfeld lijdt, verdorven en verontreinigd is en zijn bekoorlijkheid verliest. En dit is de voornaamste spil, waarom onze uiteenzetting draait. Want over het beginsel der rechtvaardigmaking is er tussen ons en de verstandigste Scholastieken geen strijd, namelijk dat de zondaar, uit genade van de verdoemenis bevrijd, rechtvaardigheid verkrijgt, en dat door de vergeving der zonden; behalve dat zij onder het woord rechtvaardigmaking de vernieuwing verstaan, waardoor wij door Gods Geest hervormd worden tot gehoorzaamheid aan de wet. En de rechtvaardigheid van de wedergeboren mens beschrijven zij zo, dat de mens, door het geloof in Christus met God eenmaal verzoend, door zijn goede werken rechtvaardig geacht wordt bij God en door de verdienste van die werken aangenaam is. Maar de Heere daarentegen verklaart, dat Hij Abraham het geloof toegerekend heeft tot rechtvaardigheid (Rom. 4:13), niet in die tijd, toen hij nog de afgoden diende, maar toen hij reeds vele jaren in heiligheid van leven uitgeblonken had. Lange tijd dus had Abraham God gediend uit een rein hart, en hij had die gehoorzaamheid aan de wet betoond, welke door een sterfelijk mens betoond kan worden; maar toch is zijn rechtvaardigheid nog in zijn geloof gelegen. En daaruit maken wij, naar de redenering van Paulus, op, dat hij die niet had uit de werken. Evenzo, wanneer bij de profeet (Hab. 2:4) gezegd wordt: "de rechtvaardige zal uit het geloof leven", dan wordt daar niet gesproken over de goddelozen en onheiligen, die de Heere door ze tot het geloof te bekeren, zou rechtvaardigen; maar het woord wordt gericht tot de gelovigen, en hun wordt het leven beloofd in het geloof. Ook Paulus neemt alle moeilijkheden weg, wanneer hij tot bevestiging van die uitspraak dit vers van David neemt: "Zalig zijn zij, wier ongerechtigheden vergeven zijn" (Rom. 4:7) (Ps. 32:1). En het is zeker, dat David niet over de goddelozen spreekt, maar over de gelovigen, zoals hij zelf was; want hij sprak uit de mening van zijn eigen consciëntie. Dus moeten wij deze gelukzaligheid niet éénmaal hebben, maar ons ganse leven houden. Tenslotte betuigt hij, dat de boodschap van de genade verzoening met God niet wordt afgekondigd voor

één of twee dagen, maar dat zij voortdurend in de kerk plaats heeft (2 Cor. 5:18). Daarom hebben de gelovigen tot het einde van hun leven geen andere rechtvaardigheid dan die daar beschreven wordt. Want Christus blijft altijd de Middelaar, om ons met de Vader te verzoenen, en de uitwerking van zijn dood duurt eeuwig. Namelijk de afwassing, de voldoening, de verzoening en eindelijk de volkomen gehoorzaamheid, waardoor al onze ongerechtigheden bedekt worden. En Paulus zegt in de brief aan de Efeziërs (Ef. 2:8) niet, dat wij het begin der zaligheid hebben uit genade, maar dat wij door genade zalig gemaakt zijn, niet uit de werken, opdat niemand beroeme.

Boek III hoofdstuk 16

Hoedanig het begin is van de rechtvaardigmaking en de onafgebroken voortgang daarvan.

12. De uitvluchten, die de Scholastieken hier zoeken om te ontkomen, helpen hen niet. Zij zeggen, dat de goede werken door hun innerlijke waardigheid niet zoveel waard zijn, dat ze voldoende zijn om gerechtigheid te verwerven, maar dat het te danken is aan de aannemende genade, dat ze zoveel vermogen. Verder, daar ze genoopt worden te erkennen, dat de rechtvaardigheid der werken hier altijd onvolmaakt is, stemmen ze toe, dat wij, zolang we leven, vergeving der zonden nodig hebben, opdat daardoor het gebrek der werken wordt aangevuld, maar dat de zonden, die bedreven worden, door de overtollige werken worden goedgemaakt. Ik antwoord daarop, dat wat zij de aannemende genade noemen geen andere genade is dan de genadige goedheid, waarmee de Vader ons in Christus omhelst: wanneer Hij ons met de schuldeloosheid van Christus bekleedt; en ons die toerekent, zodat Hij ons door haar weldaad houdt voor heiligen, reinen en schuldelozen. Want de rechtvaardigheid van Christus (die, evenals ze alleen volmaakt is, zo ook alleen voor Gods aangezicht bestaan kan), moet in onze plaats gesteld worden, en als een borg verschijnen voor het oordeel. Wanneer wij hiermee toegerust zijn, verkrijgen wij een gestadige vergeving der zonden in het geloof. Met haar reinheid bekleed, worden onze vuilheden en de onreinheden onzer onvolmaaktheden ons niet toegerekend, maar ze worden als het ware begraven en bedekt, opdat ze niet tot het oordeel Gods komen; totdat de ure komt, waarop, nadat de oude mens in ons gedood en geheel uitgeblust is, de Goddelijke goedheid ons tot gelukzalige vrede met de nieuwe Adam zal ontvangen; opdat wij daar de dag des Heeren verwachten, waarop wij, onverderfelijke lichamen verkregen te hebben, in de heerlijkheid van het hemelse Koninkrijk worden overgebracht.

Boek III hoofdstuk 16

Hoedanig het begin is van de rechtvaardigmaking en de onafgebroken voortgang daarvan.

13. Indien dit waar is, kunnen ongetwijfeld geen werken van ons uit zichzelf ons bij God aangenaam en welgevallig maken; en zelfs zelf niet behaaglijk zijn, behalve voorzover de mens, bedekt door de genade van Christus, Gode behaagt en vergeving van zijn zonden verkrijgt. Want God heeft niet aan zekere werken het loon des levens beloofd, maar Hij verklaart alleen (Lev. 18:5), dat hij zal leven, die deze dingen gedaan zal hebben, terwijl Hij die bekende vervloeking stelt tegen allen, die niet blijven in alles. Daarmee wordt ruimschoots weerlegd het verzinsel van de

gedeeltelijke rechtvaardigheid, daar er geen andere rechtvaardigheid in de hemelen wordt toegelaten dan de volledige onderhouding der wet. En niet vaster staat wat ze plegen te bazelen over de genoegdoening door overtollige werken. Want ze komen niet altijd weer terug tot het punt, waarvan ze reeds uitgesloten zijn ? Namelijk dat hij, die de wet ten dele volbrengt, inzoverre rechtvaardig is door de werken. Want niemand, die een gezond oordeel heeft, hun zal toegeven, nemen zij al te onbeschaamd aan als een uitgemaakte zaak.De Heere betuigt zo dikwijls, dat Hij geen rechtvaardigheid der werken erkent behalve die, welke in de volkomen onderhouding van zijn wet gelegen is. Welk een boosheid is het, dat wij, hoewel ons die onderhouding ontbreekt, om niet de schijn te hebben van alle eer beroofd te zijn, dat is, voor God uit de weg gegaan te zijn, ons beroemen op ik weet niet welke kleine stukjes van enige weinige werken, en pogen het ontbrekende door andere genoegdoeningen te kopen! De genoegdoeningen zijn boven reeds krachtig omvergeworpen, zodat ze ons zelfs in de droom niet in de geest mogen komen. Ik zeg slechts, dat zij, die zo dwaas zijn, geenszins nagaan, een hoe verfoeilijke zaak voor God de zonde is. Want dan zouden zij voorzeker begrijpen, dat de gehele rechtvaardigheid der mensen, tot één hoop samengebracht, niet voldoende zou zijn ter voldoening van één zonde. Want wij zien, dat de mens door één misdaad zó door God verworpen en afgewezen is, dat hij tevens alle manier om de zaligheid te herwinnen verloren heeft. Dus is het vermogen tot genoegdoening weggenomen, en zij, die zich daarmee vleien, zullen gewis nooit aan God voldoen, aan wie niets aangenaam en welgevallig is, wat voortkomt van zijn vijanden. En vijanden zijn allen, aan wie Hij besloten heeft hun zonden toe te rekenen. Dus moeten onze zonden bedekt en vergeven zijn, voordat de Heere enig werk van ons aanziet. Daaruit volgt, dat de vergeving der zonden uit genade is, en die vergeving wordt boos gelasterd door hen, die met enige genoegdoeningen komen aandragen. Laat ons dus, naar het voorbeeld van de apostel (Fil. 3:14), vergetende hetgeen achter is, en ons strekkende tot hetgeen vóór ons is, lopen in onze loopbaan, strevende naar de prijs der roeping, die van boven is.

Boek III hoofdstuk 16

Hoedanig het begin is van de rechtvaardigmaking en de onafgebroken voortgang daarvan.

14. En te roemen op overtollige werken, hoe komt dat overeen met datgene, wat ons geboden is, namelijk dat wij, wanneer wij gedaan hebben al wat ons bevolen is, zeggen, dat we onnutte dienstknechten zijn, en niet meer gedaan hebben dan wat we verschuldigd waren? Dat te zeggen voor God is niet te veinzen of liegen, maar het betekent bij zichzelf vast te stellen, wat men voor zeker houdt. De Heere beveelt ons dus oprecht te beseffen en bij onszelf na te gaan, dat wij Hem geen diensten bewijzen, waartoe we niet verplicht waren, maar dat wij verschuldigde diensten verrichten. En terecht: want wij zijn dienstknechten, tot zoveel dienstplichten aan Hem gehouden, dat we ze niet alle zouden kunnen verrichten, ook al werden al onze gedachten en al onze leden gekeerd tot het volbrengen van de plichten der wet. Daarom betekenen de woorden, die Hij zegt: "wanneer gij alles gedaan hebt, wat u bevolen wordt", hetzelfde alsof meer dan alle gerechtigheden der mensen die van één mens waren. Hoe zouden dus wij (die allen zonder uitzondering van deze grens ver af zijn) durven roemen, dat wij boven de juiste maat nog werken toegevoegd hebben? En men moet niet tegenwerpen, dat niets verhindert, dat de ijver van iemand, die in een of ander opzicht

te kort schiet in het verrichten der noodzakelijke werken, toch nog wel verder komt dan de noodzakelijke werken. Want hieraan moeten we goed vasthouden, dat ons niets in de geest kan komen wat of op de dienst van God, of op de liefde betrekking heeft, dat niet begrepen is onder Gods wet. En indien het een deel der wet is, laat ons dan niet roemen van vrijwillige milddadigheid, waar wij door noodzaak genoopt worden.

Boek III hoofdstuk 16

Hoedanig het begin is van de rechtvaardigmaking en de onafgebroken voortgang daarvan.

15. En ten onrechte beroept men zich tot bewijs van deze zaak op de woorden, waarmee Paulus er zich op beroemt (1 Cor. 9:1), (1 Cor. 9:12), dat hij onder de Corinthiërs uit eigen beweging van zijn recht afstand gedaan heeft, hetwelk hij anders, als hij gewild had, had mogen gebruiken, en dat hij aan hen niet slechts besteed heeft, wat hij volgens zijn plicht moest doen, maar dat hij ook onverschuldigd dienstbetoon verricht heeft, buiten wat hem zijn plicht voorschreef. Maar men behoorde te letten op de reden, die daar vermeld wordt, namelijk dat hij dit gedaan heeft om de zwakken geen aanstoot te geven. Want de slechte en bedrieglijke leraars trachtten zich door dit lokmiddel der welwillendheid aan te prijzen, om daardoor gunst te verkrijgen voor hun schadelijke leerstukken en haat op te wekken tegen het evangelie, zodat het voor Paulus noodzakelijk was òf de leer van Christus in gevaar te brengen, òf dergelijke listigheden tegen te gaan. Welaan dan, indien het voor een Christen een onverschillige zaak is tegen ergernis in te gaan, hoewel hij zich er aan kon onttrekken, erken ik, dat de apostel voor God meer gedaan heeft dan hij schuldig was; maar indien juist dit met recht geëist werd van een verstandig uitdeler van het evangelie, dan zeg ik, dat hij deed, wat hij moest doen. Eindelijk ook al doet zich een dergelijke oorzaak niet voor, dan is toch altijd waar het woord van Chrysostomus, dat al het onze in dezelfde toestand is als het bezit van slaven, dat ongetwijfeld volgens het recht het eigendom is van hun heer. En dat heeft ook Christus in de gelijkenis (Luc. 17:7) niet buiten beschouwing gelaten. Want Hij vraagt, welke dank wij onze knecht betuigen, wanneer hij, na de ganse dag zich met allerlei werk vermoeid te hebben, des avonds tot ons wederkeert. Maar, zo zal men zeggen, het is mogelijk, dat hij zich met groter ijver op zijn werk toegelegd heeft, dan wij zouden hebben durven eisen. Laat dat zo zijn: maar toch heeft hij niets gedaan, wat hij niet in zijn toestand van dienstbaarheid schuldig was, omdat hij met gans zijn vermogen ons eigendom is. Ik spreek er niet van, wat voor overtollige werken het zijn, die zij aan God willen aanbieden. Want het zijn beuzelarijen, die Hij zelf nooit bevolen heeft, en die Hij niet goedkeurt, en die Hij ook niet zal aannemen, wanneer Hem rekenschap zal moeten afgelegd worden. In deze betekenis eerst zullen wij toegeven, dat er overtollige werken zijn, als van die, over welke gesproken wordt bij de profeet (Jes. 1:12), "Wie heeft zulks van uw hand geëist?" Maar laat hen bedenken, wat ook elders (Jes. 55:2) van die werken wordt gezegd: "Waarom weegt gijlieden uw geld uit, maar niet in brood? en besteedt gijlieden uw arbeid, maar niet in verzadiging? Het is wel niet zeer inspannend voor zulke rabbijnen om in de rust der scholen over deze dingen op hun katheders verhandelingen te houden. Maar wanneer de opperste Rechter op zijn rechterstoel zal gezeten zijn, zullen dergelijke ijdele leringen moeten verdwijnen. Dit, dit behoorde men te onderzoeken, met welk een vertrouwen wij ons voor zijn rechterstoel kunnen verdedigen, en niet wat wij in scholen en hoeken kunnen babbelen.

Boek III hoofdstuk 16

Hoedanig het begin is van de rechtvaardigmaking en de onafgebroken voortgang daarvan.

16. Twee pesten vooral moeten wij bij dit stuk uit onze harten verdrijven, namelijk dat ze geen vertrouwen stellen op de gerechtigheid der werken, en dat zij hun geen roem toekennen. De Schrift ontneemt ons op vele plaatsen elk vertrouwen op de werken wanneer ze leert, dat al onze gerechtigheden stinken voor Gods aanschijn, tenzij ze van Christus onschuld een goede reuk ontvangen; dat ze niets anders kunnen dan God aanzetten tot wraak, tenzij ze door de vriendelijkheid zijner barmhartigheid verdragen worden. Zo laten de werken in dan niets over dan dat wij onze Rechter verbidden, met de belijdenis van David, dat niemand gerechtvaardigd zal worden voor Hem, indien Hij rekenschap eist van zijn dienstknechten (Ps. 143:2). En hoewel Job (Job 10:15), wanneer hij zegt: "Indien ik goddeloos gehandeld heb, wee mij; indien echter rechtvaardig ook dan zal ik mijn hoofd niet opheffen", het oog heeft op die hoogste rechtvaardigheid Gods, waaraan zelfs de engelen niet voldoen, toont hij toch tevens aan, dat wanneer men tot Gods oordeel komt, er voor alle stervelingen niets overblijft dan dat ze verstommen. Want hij heeft niet alleen deze bedoeling, dat hij liever uit eigen beweging wil wijken dan met gevaar strijden tegen Gods gestrengheid, maar hij geeft ook te kennen, dat hij geen andere gerechtigheid in zichzelf waargenomen heeft, dan zulk een, die op het eerste ogenblik voor Gods aangezicht zou bezwijken. Wanneer het vertrouwen verdreven is, moet ook alle roem zich uit de voeten maken. Want wie zou de lof van rechtschapenheid toekennen aan de werken, op welke hij vreest te vertrouwen voor Gods aangezicht ? We moeten dus komen daar, waarheen Jesaja in roept (Jes. 45:25), dat in God geprezen wordt en zich beroeme het ganse zaad van Israël; want volkomen waar is, wat hij elders (Jes. 61:3) zegt, dat wij een planting zijn van de eer Gods. Het hart zal dus dan behoorlijk gereinigd zijn, wanneer het noch in enig opzicht zal steunen op het vertrouwen der werken, noch in roem daarop zich zal verheffen. En tot de wind van dat vals en leugenachtig vertrouwen worden de dwaze mensen gebracht door deze dwaling, dat ze de oorzaak van hun zaligheid altijd stellen in de werken.

Boek III hoofdstuk 16

Hoedanig het begin is van de rechtvaardigmaking en de onafgebroken voortgang daarvan.

17. Maar wanneer we zien op de vier soorten van oorzaken, waarop men volgens de leer der wijsgeren bij het tot stand komen der dingen moet letten, zullen wij bevinden, dat geen van die soorten betrekking heeft op de werken bij het tot stand brengen van onze zaligheid. Want de schrift verkondigt overal, dat de barmhartigheid des hemelsen Vaders en zijn onverdiende liefde jegens ons de werkende oorzaak is van het voor ons verwerven van het eeuwige leven; en dat de materiële oorzaak Christus is met zij gehoorzaamheid, waardoor Hij voor ons de gerechtigheid verworven heeft. En waarin anders zullen wij zeggen, dat de formele of instrumentele oorzaak gelegen is dan in het geloof? En die drie oorzaken van Johannes in één uitspraak samen, wanneer hij zegt (Joh. 3:16): "Alzo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij zijn eniggeboren Zoon gegeven heeft, opdat een iegelijk, die in Hem gelooft, niet verderve, maar het eeuwige

leven hebbe." Verder betuigd de apostel, dat de doeloorzaak is de betoning van Gods rechtvaardigheid en de lof zijner goedheid; alwaar hij ook de drie andere oorzaken met duidelijke woorden vermeldt. Want zo spreekt hij tot de Romeinen (Rom. 3:23): "Zij hebben allen gezondigd, en derven de heerlijkheid Gods; en worden om niet gerechtvaardigd uit zijn genade": hier hebt ge de hoofdzaak en de eerste bron, namelijk dat God ons door zijn onverdiende barmhartigheid heeft aangenomen. Dan volgt: "door de verlossing, die in Christus Jezus is": hier hebt ge als het ware de stof, waaruit voor ons rechtvaardigheid gemaakt wordt; "door het geloof in zijn bloed": hier wordt de instrumentele oorzaak getoond, waardoor Christus rechtvaardigheid ons wordt toegevoegd. Ten slotte voegt hij het doel er aan toe, wanneer hij zegt: "tot een betoning van zijn rechtvaardigheid, opdat Hij rechtvaardig zij, en rechtvaardigende degene, die uit het geloof van Christus is". En (om in het voorbijgaan er ook op te wijzen, dat deze rechtvaardigheid gelegen is in de verzoening) schrijft hij met name, dat Christus gegeven is tot verzoening. Zo leert hij ook in het eerste hoofdstuk van de brief aan de Efeziërs, dat wij door God in genade aangenomen worden uit louter barmhartigheid; dat dit geschiedt door de tussenkomst van Christus; dat het door het geloof wordt aangegrepen; alles met dit doel, dat de heerlijkheid van Gods goedheid ten volle zou schitteren. Daar wij zien, dat alle deeltjes van onze zaligheid zo buiten ons bestaan, wat voor reden is er dan, dat wij op de werken zouden vertrouwen of roemen? Noch over de werkende, noch over de doeloorzaak kunnen zelfs de allergezworenste vijanden der Goddelijke genade geschil met ons maken, tenzij zij de gehele Schrift zouden willen verloochenen. In de materiële en formele oorzaak trachten ze ons te verschalken, alsof onze werken de plaats deelden met het geloof en de gerechtigheid van Christus. Maar ook hiertegen verzet de Schrift zich, die alleen getuigt, dat Christus ons tot rechtvaardigheid en leven is, en dat dit gevoel de rechtvaardigheid alleen door het geloof bezeten wordt.

Boek III hoofdstuk 16

Hoedanig het begin is van de rechtvaardigmaking en de onafgebroken voortgang daarvan.

18. Dat verder de heiligen zich nog al dikwijls versterken en troosten door de overdenking van hun onschuld en zuiverheid, en zich er niet van onthouden, die soms openlijk te verkondigen, dat geschiedt om twee redenen: òf omdat ze, hun goede zaak vergelijkende met de kwade zaak der goddelozen, daaraan de zekerheid van hun overwinning ontlenen, niet zozeer door de waardigheid van hun eigen gerechtigheid als wel door de rechtmatige en verdiende veroordeling van hun tegenstanders; òf ook,omdat, wanneer ze zonder enige vergelijking met anderen zich voor God onderzoeken, hun enige troost en vertrouwen geschonken wordt door de reinheid van hun eigen consciëntie. De eerste reden zullen wij later bezien; laat ons nu, aangaande de tweede, in het kort nagaan, hoe daarmee overeenstemt, wat we boven gezegd hebben, dat men in Gods oordeel op geen enkel vertrouwen der werken mag steunen, en op geen enkele inbeelding omtrent de werken mag roemen. Dit dan is de overeenstemming, dat de heiligen, wanneer het gaat over het grondvesten en vaststellen van hun zaligheid, zonder te letten op de werken, alleen op Gods goedheid de ogen richten. En zij wenden niet alleen zich tot haar vóór alles als tot het begin van hun gelukzaligheid, maar zij rusten in haar ook als in de vervulling. Wanneer de consciëntie zo gegrondvest, opgericht en bevestigd is, wordt ze ook bevestigd door het beschouwen van de werken; namelijk inzoverre als zij getuigenissen zijn, dat God in

ons woont en regeert. Daar dus dat vertrouwen op de werken geen plaats heeft, tenzij ge eerst het ganse vertrouwen van uw hart op de barmhartigheid Gods gesteld hebt, mag het niet schijnen te strijden met dat vertrouwen, waarvan het afhankelijk is. Daarom wanneer we het vertrouwen op de werken uitsluiten, willen we slechts dit,dat het hart van een Christen zich niet wendt tot de verdienste der werken, als tot de hulp der zaligheid, maar dat het zich geheel en al vestigt op de belofte der onverdiende rechtvaardigheid. Maar wij verbieden niet, dat hij door de tekenen van Gods goedertierenheid jegens hem dit geloof schraagt en versterkt. Want indien alle gaven, die God in geschonken heeft, wanneer we die in de herinnering nagaan, ons in zekere zin zijn als de stralen van Gods aangezicht, waardoor wij verlicht worden tot het aanschouwen van dat hoogste licht zijner goedheid, veel meer is dat voor ons de genade der goede werken, die aantoont, dat de Geest der aanneming tot kinderen ons geschonken is.

Boek III hoofdstuk 16

Hoedanig het begin is van de rechtvaardigmaking en de onafgebroken voortgang daarvan.

19. Wanneer dus de heiligen hun geloof versterken uit de onschuld hunner consciëntie, en daaraan stof ontlenen tot blijdschap, doen ze niets anders dan uit de vruchten van hun roeping besluiten, dat ze door de Heere tot kinderen zijn aangenomen. Wat dus door Salomo geleerd wordt (Spr. 14:26), dat in de vreze des Heeren een sterke gerustheid is, en dat ook de heiligen somtijds, om door de Heere gehoord te worden, deze betuiging gebruiken, dat ze voor zijn aangezicht gewandeld hebben in oprechtheid en eenvoudigheid (Gen. 24:40) (2 Kon. 20:3), dat dient geenszins tot het leggen van een fundament ter versterking van de consciëntie; maar dan eerst hebben die woorden betekenis, wanneer ze achteraf genomen worden: want nergens is zulk een vreze des Heeren, dat ze een volle gerustheid zou kunnen vestigen, en ook zijn de heiligen zich bewust, dat ze zulk een zuiverheid hebben, die nog met vele overblijfselen des vleses vermengd is. Maar aangezien ze aan de vruchten der wedergeboorte het bewijs ontlenen, dat de Heilige Geest in hen woont, versterken ze zich daardoor niet weinig hiertoe, dat ze in alle nood de hulp Gods mogen verwachten, daar zij in een zo grote zaak ondervinden, dat Hij hun Vader is. En zelfs dat kunnen ze niet, tenzij ze eerst Gods goedheid, die door geen enkele andere zekerheid verzegeld is dan die der belofte, hebben aangegrepen. Want wanneer ze die goedheid beginnen te beoordelen naar hun goede werken, dan zal niets onzekerder en zwakker zijn. Want indien de werken op zichzelf beoordeeld worden, zullen ze evenzeer door hun onvolmaaktheid bewijzen zijn van Gods toorn, als dat ze door de aanvang van hun zuiverheid, hoe gebrekkig die ook zij, getuigen van zijn goedgunstigheid. Kortom, zij verkondigen Gods weldaden zo, dat ze toch niet afwijken van Gods onverdiende gunst, waarin, volgens getuigenis van Paulus (Ef. 3:18) e.v. lengte, breedte, diepte en hoogte gelegen is; alsof hij zeide, dat de vromen, waarheen hun zinnen zich ook wenden, hoe hoog zij ook stijgen, hoever ze zich ook in de lengte en breedte uitstrekken, toch niet moeten gaan buiten de liefde van Christus, maar zich geheel houden binnen de overdenking van haar, omdat zij alle afmetingen in zich bevat. En daarom zegt hij, dat ze alle verstand overtreft en te boven gaat; en dat wij bekennen, hoezeer Christus ons heeft liefgehad, vervuld worden tot alle volheid Gods. Gelijk hij elders, wanneer hij roemt, dat de vromen in elke strijd overwinnaars zijn, terstond de reden toevoegt: "door Hem, die ons liefgehad heeft" (Rom. 8:37).

Boek III hoofdstuk 16

Hoedanig het begin is van de rechtvaardigmaking en de onafgebroken voortgang daarvan.

20. Wij zien dan, dat in de heiligen niet aanwezig is zulk een vertrouwen op hun werken, dat ze aan de verdienste van die werken iets toeschrijven (want zij beschouwen ze niet anders dan als gaven Gods, waaruit ze zijn goedheid leren kennen, en niet anders dan als tekenen van hun roeping, waaruit ze hun verkiezing opmaken), of iets onttrekken aan de onverdiende gerechtigheid, die we in Christus verkrijgen: daar dat vertrouwen van die gerechtigheid afhangt en zonder haar niet bestaan kan. Dit geeft Augustinus met weinige woorden, maar keurig, te kennen, wanneer hij schrijft 1): "Ik zeg niet tot de Heere: veracht de werken mijner handen niet; ik heb de Heere gezocht met mijn handen, en ben niet bedrogen; maar ik prijs de werken mijner handen niet aan ; want ik vrees, dat, wanneer Gij ze beziet, Gij meer zonden zult vinden dan verdiensten; dit alleen zeg ik, dit vraag ik, dit begeer ik: veracht het werk uwer handen niet; zie uw werk in mij, niet het mijne; want indien Gij het mijne ziet, veroordeelt Gij het; indien Ge het uwe ziet, kroont Gij het; want ook de goede werken, die ik heb, zijn uit U." Twee oorzaken geeft hij aan, waarom hij zijn werken niet aan God zou durven aanbieden, namelijk omdat hij, als hij enige goede werken heeft, daarin niets ziet, dat van hem is, en verder, omdat ook dit door de veelheid der zonden bedolven wordt. Daardoor komt het, dat de consciëntie daaruit meer vrees en verslagenheid gevoelt dan gerustheid. Hij wil dus, dat God zijn goede daden niet anders aanziet, dan opdat Hij, de genade zijner roeping daarin erkennende, het werk voltooie, dat Hij begonnen heeft.

1} In Ps. 137. c. 18

Boek III hoofdstuk 16

Hoedanig het begin is van de rechtvaardigmaking en de onafgebroken voortgang daarvan.

21. Bovendien, dat de Schrift aantoont, dat de goede werken der gelovigen de oorzaken zijn, waarom de Heere hun weldoet, dat moet zo verstaan worden, dat ongeschokt blijft staan, wat we tevoren gesteld hebben, namelijk, dat de werkende oorzaak van onze zaligheid gelegen is in de liefde van God de Vader, de materie in de gehoorzaamheid van de Zoon, en het instrument in de verlichting des Geestes, dat is in het geloof; en dat het doel is de heerlijkheid van Gods zo grote milddadigheid. Hiertegen strijdt niet, dat de Heere de werken aanvaardt als lagere oorzaken. Maar waarom doet Hij dat? Wel, omdat Hij hen, die Hij door zijn barmhartigheid bestemd heeft tot de erfenis van het eeuwige leven, naar zijn gewone uitdeling door de goede werken tot de bezitting daarvan invoert. Wat in de orde der uitdeling voorgaat, noemt Hij de oorzaak van wat later komt. Op die wijze leidt Hij soms het eeuwige leven voort uit de werken; niet dat het hun moet worden toegeschreven; maar omdat Hij hen, die Hij uitverkoren heeft, rechtvaardigt, om hen eindelijk te verheerlijken (Rom. 8:30), maakt Hij de eerste genade, die de trap is tot de volgende, in zekere zin tot haar oorzaak. Maar zo dikwijls als de ware oorzaak moet worden aangewezen, beveelt Hij ons niet de toevlucht te nemen tot de werken, maar houdt Hij ons uitsluitend bij het bedenken van zijn barmhartigheid. Want wat is dat, wat Hij door de apostel leert

(Rom. 6:23): "de bezoldiging der zonde is de dood, maar de genadegift Gods het eeuwige leven"? Waarom stelt hij niet de rechtvaardigheid tegenover de zonde, evenals hij het leven stelt tegenover de dood? Waarom maakt hij niet de rechtvaardigheid tot oorzaak van het leven, evenals hij de zonde tot oorzaak van de dood maakt? Want zo zou de tegenstelling naar behoren tot stand gekomen zijn, die nu door die verscheidenheid een weinig gebroken wordt. Maar de apostel heeft door die vergelijking willen uitdrukken, hoe het was, namelijk, dat aan de verdiensten der mensen, de dood verschuldigd is, en dat het leven slechts in Gods barmhartigheid alleen gelegen is. Kortom door die wijzen van spreken wordt meer de volgorde aangeduid dan de oorzaak; want God stapelt genadegiften op genadegiften, en ontleent aan de eerste oorzaak om de volgende toe te voegen, opdat Hij niets nalate tot verrijking van zijn dienaren: en Hij gaat met zijn milddadigheid voort zo, dat Hij toch wil, dat wij altijd zien op de genadige verkiezing, die de bron en het begin is. Want ofschoon Hij de gaven, die Hij ons dagelijks schenkt, liefheeft, inzoverre als ze uit die bron voortkomen, is het toch onze plicht die genadige aanneming vast te houden, die alleen onze zielen kan schragen; en de gaven zijns Geestes, die Hij daarna schenkt, moeten wij zo vastknopen aan de eerste oorzaak, dat ze haar in geen enkel opzicht te kort doen.

Boek III hoofdstuk 15

Dat al wat men roemt van de verdiensten van de werken, zowel Gods lof in het toebrengen van de gerechtigheid, als de zekerheid van de zaligheid te niet doet.

1. Wat het voornaamste is in deze zaak hebben we nu uitgelegd: namelijk dat de rechtvaardigheid alleen gelegen is in Gods barmhartigheid, alleen in Christus' gemeenschap en daarom alleen in het geloof, want indien ze op de werken steunt, moet ze terstond voor Gods aangezicht ineenstorten. En laat ons naarstig opmerken, dat het voornaamste punt van deze zaak is, opdat wij niet verward raken in die algemene waanvoorstelling niet alleen van eenvoudige, maar ook van geleerde mensen. Want zodra het gaat over de rechtvaardigmaking des geloofs en van de werken, nemen ze hun toevlucht tot die plaatsen, die aan de werken enige verdienste voor God schijnen toe te kennen, even alsof de rechtvaardigmaking van de werken bewezen was, als aangetoond is, dat zij van enige waarde zijn voor God. Wij hebben evenwel in het voorgaande duidelijk aangetoond, dat de rechtvaardigheid van de werken slecht bestaat in de volkomen onderhouding van de wet. En daaruit volgt, dat de mens niet gerechtvaardigd wordt door de werken, tenzij hij, tot het toppunt van volmaaktheid gekomen, van geen enkele ook zelfs niet de kleinste, overtreding beschuldigd kan worden. Het is dus een andere en hiervan afgescheiden vraag, of de werken, ook al zijn ze allerminst voldoende om de mens te rechtvaardigen, toch niet bij God genade verdienen.

Boek III hoofdstuk 15

Dat al wat men roemt van de verdiensten van de werken, zowel Gods lof in het toebrengen van de gerechtigheid, als de zekerheid van de zaligheid te niet doet.

2. In de eerste plaats moet ik aangaande het woord verdienste dit vooraf zeggen, dat hij, die deze naam het eerst gegeven heeft aan de werken der mensen in hun verhouding tot het oordeel Gods, aan de gaafheid van het geloof afbreuk heeft gedaan. Ik houd mij gaarne ver van woordenstrijd, maar ik zou toch wel willen, dat onder Christelijke schrijvers die soberheid in acht genomen was, dat ze het nooit van zich hadden gedaan gekregen om, hoewel het in 't geheel niet nodig was, woorden te gebruiken, die vreemd zijn aan de Schrift en die veel ergernis verwekten, maar zeer weinig vrucht afwierpen. Want waartoe was het nodig, vraag ik u, om het woord verdienste in te voeren, daar de prijs voor goede werken op duidelijke wijze zonder ergernis door een ander verklaard kon worden? En hoe grote aanstoot het in zich bevat, blijkt door de grote schade, die de wereld er door geleden heeft. Ongetwijfeld, daar het een zeer hovaardig woord is, kan het niet anders dan Gods genade verduisteren, en de mensen vervullen met slechte hovaardij. De oude schrijvers der kerk, ik erken het, hebben het overal gebruikt, en toch, hadden ze maar niet door het misbruik van één woordje aan het nageslacht stof geschonken tot dwaling! Trouwens ook zij zelf getuigen op sommige plaatsen, dat ze de waarheid niet hebben willen te kort doen. Want Augustinus spreekt ergens aldus 1): "Laat de menselijke verdiensten hier verstommen, die door Adam teniet gegaan zijn, en laat de genade Gods heersen door Jezus Christus." Evenzo 2): "De heiligen schrijven aan hun verdiensten niets toe; het geheel zullen zij slecht aan uw barmhartigheid toeschrijven, o God." Elders 3): "En wanneer de mens zal zien, dat hij al het goede, dat hij heeft, niet van zichzelf

heeft, maar van zijn God, dan ziet hij dat alles, wat in hem geprezen wordt niet is uit zijn verdiensten, maar uit de barmhartigheid Gods." Ge ziet, hoe hij, na de mens het vermogen goed te handelen ontnomen te hebben, ook de waardigheid der verdienste ter neer werpt. En Chrysostomus 4) zegt aldus: "Indien enige werken van volgen op de onverdiende roeping Gods, dan is dat een terugbetaling en een schuld, maar toch Gods geschenk, genade, weldadigheid en grote mildheid." Maar laat ons het woord laten varen en liever op de zaak letten. Ik heb wel tevoren de uitspraak uit Bernardus aangehaald 5): "Evenals het voldoende is tot verdienste, zich niets omtrent verdiensten in te beelden, zo is ook geen verdiensten te hebben voldoende tot het oordeel." Maar doordat hij terstond een verklaring toevoegt, verzacht hij de hardheid van dit woord voldoende, wanneer hij zegt: Zorg er daarom voor verdiensten te hebben; wanneer gij ze hebt, weet dan, dat ze u gegeven zijn; hoop op de vrucht, namelijk Gods barmhartigheid, en dan zijt ge aan alle gevaar van armoede, ondankbaarheid en vals vertrouwen ontkomen: gelukkig de kerk, die niet verstoken is van verdiensten zonder vertrouwen, noch van vertrouwen zonder verdiensten." En een weinig te voren had hij overvloedig aangetoond, in hoe vrome zin hij het woord gebruikte. "Want waartoe," zo zegt hij, "zou de kerk bekommerd zijn aangaande de verdiensten, daar ze een vaster en veiliger reden heeft om te roemen van het voornemen Gods? God kan zichzelf niet verloochenen: Hij zal doen, wat Hij beloofd heeft; zo 6) hebt gij geen reden om te vragen, door welke verdiensten wij het goede mogen verwachten, temeer daar ge hoort: niet om uwentwil, maar om mijnentwil. Tot verdienste is het genoeg te weten, dat verdiensten niet genoeg zijn."

1} De praedest.asanct.15.
2} In Ps.139.
3} In Ps.88.
4} Hom.33 in Genes.
5} In Cant.serm.68.
6} voor si lees ik sic. Franse vert.: ainsi (Vert).

Boek III hoofdstuk 15

Dat al wat men roemt van de verdiensten van de werken, zowel Gods lof in het toebrengen van de gerechtigheid, als de zekerheid van de zaligheid te niet doet.

3. Wat al onze werken verdienen, toont de Schrift, wanneer ze zegt, dat de werken Gods gezicht niet kunnen dragen, omdat ze vol zijn van onreinheid; wat verder de volmaakte onderhouding der wet (indien die gevonden kon worden) zou verdienen, toont ze aan, wanneer ze beveelt, dat wij onszelf als onnutte dienstknechten moeten beschouwen, wanneer we gedaan hebben alles wat ons bevolen wordt (Luc. 17:10); omdat wij dan de Heere niets betaald hebben, wat wij niet schuldig waren, maar slechts onze schuldige plicht volbracht hebben, waarvoor geen dank betuigd behoeft te worden. Toch noemt de Heere de goede werken, die Hij ons geschonken heeft ook onze werken, en Hij betuigt niet alleen, dat ze Hem aangenaam zij, maar ook dat ze vergelding zullen ontvangen. Wederkerig is het onze plicht, door zulk een belofte ons te laten bemoedigen en moed te vatten, zodat we niet moede worden goed te doen, en de zo grote goedertierenheid Gods met ware dankbaarheid te bejegenen. Het is niet twijfelachtig, dat al wat prijzenswaard is in de werken, een genade Gods is, en dat er geen druppel is, die wij ons toe mogen schrijven. Indien wij dit inderdaad en met ernst erkennen, dan verdwijnt niet alleen elk vertrouwen op, maar ook elke waan van verdienste. De lof der goede werken, zeg ik, verdelen wij niet (zoals de sofisten doen)

tussen God en de mens; maar wij bewaren die geheel, ongeschonden en gaaf voor de Heere. Slechts dit wijzen wij de mens toe, dat hij juist datgene, wat goed was, door zijn onreinheid besmet en verontreinigt. Want van de mens, ook al is hij nog zo volmaakt, gaat niets uit, dat niet met een of andere vlek besmet is. Laat dus de Heere voor het gericht dagen het beste, dat in menselijke werken aanwezig is: Hij zal daarin wel zijn eigen rechtvaardigheid herkennen, maar 's mensen schande en slechtheid. Dus behagen de goede werken wel de Heere, en zijn ook niet nutteloos voor hen, die ze doen, ja worden veeleer met zeer grote weldaden Gods bij wijze van terugbetaling vergolden: niet omdat ze dat verdienen, maar om Gods goedertierenheid uit zichzelf deze prijs voor hen vastgesteld heeft. Wat is dat dan voor kwaadaardigheid, dat de mensen niet tevreden zijn met die mildheid Gods, die de werken schijne vergolden te worden wat geheel en al een geschenk is van Gods milddadigheid? Hier beroep ik mij op het algemeen besef van een ieder. Indien iemand, die door de mildheid van een ander het vruchtgebruik van een akker heeft, ook aanspraak maakte op de titel van eigenaar, zou hij dan niet door zulk een ondankbaarheid verdienen de bezitting, die hij had, te verliezen? Evenzo indien een slaaf, die door zijn heer vrijgelaten is, met veronachtzaming van de nederige staat van vrijgelatene, zich uitgaf voor een vrijgeboren man, zou hij dan niet waard zijn tot zijn vroegere toestand van slavernij teruggebracht te worden? Want dit is eerst de juiste manier om een weldaad te genieten, wanneer wij ons niet meer aanmatigen dan ons gegeven is, en ook niet de gever van het goede van zijn lof beroven, maar veeleer ons zo gedragen, dat wat hij op ons overgedragen heeft, in zekere zin bij hem schijne te blijven. Indien wij deze matigheid moeten betonen tegenover mensen, moge een ieder voor zich zien en nagaan, welk een matigheid men Gode schuldig is.

Boek III hoofdstuk 15

Dat al wat men roemt van de verdiensten van de werken, zowel Gods lof in het toebrengen van de gerechtigheid, als de zekerheid van de zaligheid te niet doet.

4. Ik weet, dat de sofisten sommige plaatsen misbruiken, om daaruit te bewijzen, dat het woord verdienste jegens God in de Schrift gevonden wordt. Zij halen uit de Ecclesiaticus (16:14) deze uitspraak aan: "De barmhartigheid zal voor een ieder plaats maken naar de verdienste zijner werken." En uit de brief aan de Hebreën (Hebr. 13:16): "Vergeet de weldadigheid en de mededeelzaamheid niet, want door zodanige offeranden maakt men zich verdienstelijk bij God." Ik doe nu afstand van mijn recht om het gezag van de Ecclesiasticus te verwerpen. Maar toch zeg ik, dat zij niet getrouw aanhalen, wat de Ecclesiasticus geschreven heeft, wie ook die schrijver geweest moge zijn; want in de Griekse tekst staat aldus:" Hij zal voor alle barmhartigheid plaats maken; want een ieder zal vinden naar zijn werken." En dat dit de juiste lezing is, die in de Latijnse vertaling bedorven is, blijkt zowel uit die zinsnede zelf, alsook uit het bredere verband met wat in 't voorgaande gezegd is. Wat betreft de plaats uit de brief aan de Hebreën: er is voor hen geen reden om ons in één woordje een strik te spannen; want in de Griekse woorden van de apostel staat niets anders te lezen dan dat zodanige offeranden Gode behagen en Hem aangenaam zijn. Dit ene behoorde ruimschoots voldoende te zijn om de onbeschaamdheid van onze hovaardigheid te bedwingen en in toom te houden, dat wij aan de werken geen enkele waardigheid toekennen buiten de woorden der Schrift om. Verder is het de leer der Schrift, dat onze goede werken voortdurend met veel vuil bespat zijn, door welke werken God terecht verstoord en toornig op ons wordt; zover is het er vandaan, dat ze

Hem met ons zouden kunnen verzoenen of zijn weldadigheid jegens ons opwekken. Maar dat Hij, aangezien Hij ze in zijn goedertierenheid niet naar het hoogste recht onderzoekt, ze aanneemt, alsof ze zuiver waren, en ze daarom, ook al verdienen ze dat niet, vergeldt met ontelbare weldaden, zowel van het tegenwoordige als van het toekomende leven. Want ik aanvaard niet de onderscheiding, die door overigens geleerde en vrome mannen gesteld is, dat de goede werken die genadegaven verdienen, die ons in dit leven geschonken worden, en dat de eeuwige zaligheid de beloning is van het geloof alleen. Want de Heere plaats bijna altijd het loon van de arbeid en de kroon van de strijd in de hemel. Aan de andere kant is het tegen de leer der Schrift om aan de verdienste der werken toe te schrijven en daardoor aan de genade ontnemen dit, dat we de Heere met de ene genadegave na de andere verrijkt worden. Want ofschoon Christus zegt (Matth. 25) (Matth. 21), dat hem, die heeft, zal gegeven worden, en dat de goede en getrouwe dienstknecht, die in weinig getrouw is geweest, over veel gesteld zal gesteld worden, toont Hij toch tevens elders aan, dat de toeneming der gelovigen een geschenk is van zijn onverdiende goedertierenheid. "O, alle gij dorstigen," zegt Hij, "komt tot de wateren, en gij, die geen geld hebt, komt, koopt zonder geld en zonder prijs wijn en melk." Al wat dus de vromen nu geschonken wordt tot steun hunner zaligheid, en ook de zaligheid zelf, is louter Gods weldadigheid. Toch betuigt Hij, dat Hij èn in haar èn in die genadegaven rekening houdt met de werken, omdat Hij tot betuiging van de grootheid zijner liefde jegens ons niet alleen ons, maar ook de gaven, die Hij ons geschonken heeft, zulk een eer waardig keurt.

Boek III hoofdstuk 15

Dat al wat men roemt van de verdiensten van de werken, zowel Gods lof in het toebrengen van de gerechtigheid, als de zekerheid van de zaligheid te niet doet.

5. Indien deze dingen in de voorgaande eeuwen behandeld en uiteengezet waren in de orde, waarin dit behoorde, zouden er nooit zoveel verwarring en onenigheid ontstaan zijn. Paulus zegt (1 Cor. 3:11), dat in het opbouwen der Christelijke leer behouden moet worden het fundament, dat hij zelf bij de Corinthiërs gelegd had, buiten hetwelk geen enkel ander gelegd kan worden, en dat dit fundament is Jezus Christus. Hoedanig fundament is Christus in ons? Zulk een, dat Hij voor ons het begin der zaligheid geweest is, opdat de vervulling door ons zou aangebracht worden? En heeft Hij slechts de weg geopend opdat wij daarop in eigen kracht verder zouden gaan? Geenszins, maar, zoals hij kort tevoren geschreven had, wanneer wij Hem erkennen, is Hij ons gegeven tot rechtvaardigheid. Niemand is dus goed in Christus gefundeerd, dan hij, die een volkomen rechtvaardigheid in Hem heeft: want de apostel zegt niet, dat Hij gezonden is om te helpen tot het verkrijgen der rechtvaardigheid, maar opdat Hij zelf onze rechtvaardigheid zij (1 Cor. 1:30). Namelijk daarin, dat wij in Hem uitverkoren zijn van eeuwigheid voor de grondlegging der wereld, zonder enige verdienste onzerzijds, maar naar het voornemen van Gods welbehagen; dat wij door zijn dood zelf verlost zijn van de vloek des doods en het verderf bevrijd; dat wij in Hem door de hemelse Vader zijn aangenomen tot kinderen en erfgenamen; dat wij door zijn bloed met de Vader verzoend zijn; dat wij, aan Hem ter bewaring gegeven, onttrokken worden aan het gevaar van ondergang en vernietiging; dat wij, zo in Hem ingelijfd, reeds enigermate het eeuwige leven deelachtig zijn, en door hoop het Koninkrijk Gods binnengetreden zijn (Ef. 1:4) (Col. 1:14,20) (Joh. 10:28 enz.). En nog zijn wij niet aan het eind: dat Hij zelf, nadat wij zo deel aan Hem gekregen hebben, ook al zijn we nog

dwaas in ons zelf, ons voor God tot wijsheid is; ook al zijn wij zondaars, dat Hij ons tot rechtvaardigheid is, ook al zijn we onrein, dat Hij ons is tot reinheid; ook al zijn wij zwak, ongewapend en bloot gesteld aan Satan, dat toch voor ons is de macht, die Hem gegeven is in de hemel en op de aarde, waarmee Hij voor ons Satan vertreedt en de poorten der hel verbreekt; ook al dragen wij het lichaam des doods nog met ons om, dat Hij toch ons het leven is. Kortom, dat alles, wat van Hem is, van ons is, dat wij in Hem alles hebben, maar in onszelf niets. Op dit fundament moeten wij gebouwd worden, indien wij willen opwassen tot een tempel de Heere geheiligd.

Boek III hoofdstuk 15

Dat al wat men roemt van de verdiensten van de werken, zowel Gods lof in het toebrengen van de gerechtigheid, als de zekerheid van de zaligheid te niet doet.

6. Maar reeds sinds lang is de wereld geheel anders onderwezen. Er zijn ik weet niet wat voor goede zedelijke werken uitgevonden, waardoor de mensen Gode welgevallig gemaakt worden, voordat ze in Christus worden ingelijfd. Alsof de Schrift loog, wanneer ze zegt, dat in de dood zijn allen, die de Zoon niet bezitten (1 Joh. 5:12). Indien zij in de dood zijn, hoe zouden ze dan stof des levens kunnen voortbrengen? Alsof deze woorden niets te betekenen hebben, dat zonde is, al wat buiten het geloof geschiedt (Rom. 14:23); alsof een slechte boom goede vruchten kon voortbrengen. En wat hebben deze allerverderfelijkste sofisten aan Christus overgelaten, waarin Hij zijn kracht zou kunnen betonen? Zij zeggen, dat Hij voor ons de eerste genade verdient heeft, dat is de gelegenheid om te verdienen, en dat het nu aan ons staat, om de aangeboden gelegenheid waar te nemen. O verachtelijke onbeschaamdheid der goddeloosheid! Wie zou verwacht hebben, dat belijders van de naam van Christus, Hem van zijn kracht zouden durven ontbloten en bijna met de voeten treden? Dit getuigenis wordt Hem overal gegeven, dat gerechtvaardigd zijn allen, die in Hem geloven; zij leren dat geen andere weldaad van Hem komt, dan dat voor een ieder de weg geopend is om zichzelf te rechtvaardigen. Maar och, of zij smaakten, wat de betekenis van deze uitspraken: dat zij het leven hebben, die de Zoon Gods hebben (1 Joh. 5:12); dat een ieder, die gelooft, overgegaan is van de dood tot het leven (Joh. 5:24); dat wij door zijn genade gerechtvaardigd zijn, opdat wij erfgenamen zouden worden des eeuwigens levens (Rom. 3:24); dat de gelovigen Christus hebben in zich blijvende, door wie zij met God verenigd zijn (1 Joh. 3:24); dat ze, zijns leven deelachtig, zitten met Hem in de hemel (Ef. 2:6); dat ze overgezet zijn in het Koninkrijk Gods, en de zaligheid verkregen hebben (Col. 1:13), en talloze uitspraken meer. Want zij geven te kennen niet slechts, dat ons door het geloof in Christus het vermogen te beurt valt om de rechtvaardigheid te verwerven of de zaligheid te verkrijgen, maar ook dat beide ons geschonken worden. Daarom zodra ge door het geloof in Christus ingelijfd zijt, zijt ge reeds een kind Gods, een erfgenaam des hemels, een deelgenoot der rechtvaardigheid, en een bezitter des leven geworden; en (opdat hun leugens des te beter weerlegd worden), gij hebt verkregen niet de gelegenheid om te verdienen, maar alle verdiensten van Christus, daar die u medegedeeld worden.

Boek III hoofdstuk 15

Dat al wat men roemt van de verdiensten van de werken, zowel Gods lof in het toebrengen van de gerechtigheid, als de zekerheid van de zaligheid te niet doet.

7. Zo hebben de scholen der Sorbonne, de moeders van alle dwalingen de rechtvaardigmaking door het geloof, die de hoofdsom is van alle vroomheid, van ons weggenomen. Zij bekennen wel met woorden, dat de mens gerechtvaardigd wordt door het gevormd geloof, maar dit leggen ze daarna zo uit, dat het geschiedt, omdat de goede werken van het geloof de kracht hebben, dat ze in staat zijn te rechtvaardigen; zodat het bijna de schijn heeft, dat ze het geloof spottend noemen, omdat ze er zonder groot misnoegen te wekken niet over konden zwijgen, daar het zo dikwijls door de Schrift vermeld wordt. En hiermee nog niet tevreden, ontfutselen ze een gedeelte van de lof der goede werken aan God om dat op de mens over te brengen. Omdat ze zien, dat de goede werken weinig kracht hebben om de mens op te wekken, en dat ze zelfs eigenlijk geen verdiensten genoemd worden, indien ze vruchten geacht worden van Gods genade, willen ze doen voortkomen uit de kracht van de vrije wil, dat is, ze willen olie halen uit een steen. En zij loochenen wel niet, dat de voornaamste oorzaak gelegen is in de genade; maar zij beweren, dat daardoor toch de vrije wil, door welke alle verdienste is, niet uitgesloten wordt. En dit leren niet alleen de latere sofisten, maar ook Lombardus 1), die hun Pythagoras is, en die men, vergeleken met die lateren, verstandig en ingetogen zou kunnen noemen. Het getuigde waarlijk van een wonderlijke blindheid, dat hij, ofschoon hij Augustinus zo dikwijls in de mond had, niet gezien heeft, met hoe grote zorgvuldigheid die man er voor opgepast heeft, dat geen enkel deeltje van de roem der goede werken op de mens overgebracht werd. We hebben boven, toen we handelden over de vrije wil enige getuigenissen van hem, die hierop betrekking hadden, aangehaald, en herhaaldelijk treft men in zijn geschriften daaraan gelijke aanspraken aan; zoals wanneer hij ons verbiedt, om ergens op onze verdiensten te roemen, omdat ook die Gods gaven zijn; en wanneer hij schrijft, dat al onze verdienste slechts uit de genade voortkomt, dat ze niet verworden wordt door onze eigen genoegzaamheid, maar geheel en al door genade tot stand komt enz.1). Dat Lombardus blind geweest is voor het licht der Schrift, is minder wonderlijk, want het blijkt, dat hij daarin niet zo gelukkig geoefend geweest is. Maar men zou niets duidelijkers tegen hem en zijn leerlingen kunnen verlangen dan het volgende woord van de apostel. Want nadat hij de Christenen alle roem verboden heeft, voegt hij de reden, waarom te roemen ongeoorloofd is, er bij (Ef. 2:10): "omdat wij Gods maaksel zijn, geschapen tot goede werken, welke God voorbereidt heeft, opdat wij in dezelve zouden wandelen." Daar er dus niets goeds uit ons voortkomt, behalve in zover wij wedergeboren zijn, en onze gehele wedergeboorte, zonder uitzondering, van God is, is er geen reden, waarom wij in goede werken een grein aan ons zelf zouden toeschrijven. Tenslotte, doordat de sofisten voortdurend de goede werken instampen, onderwijzen zij de consciëntiën zo,dat deze nooit durven vertrouwen, dat God hun werken genadig en gunstig is. Wij daarentegen beuren, zonder dat we enige melding maken van verdienste. toch door onze leer de gemoederen der gelovigen met een bijzondere troost op, doordat we leren, dat zij in hun werken Gode behagen en ongetwijfeld aangenaam zijn. Ja zelfs eisen wij hier, dat niemand enig werk beproeve of ter hand neme zonder geloof: dat is, indien hij niet met een vast vertrouwen des gemoeds eerst vaststelt, dat het God behagen zal.

1} In Ps.144.c 11 ep.105 (194)

Boek III hoofdstuk 15

Dat al wat men roemt van de verdiensten van de werken, zowel Gods lof in het toebrengen van de gerechtigheid, als de zekerheid van de zaligheid te niet doet.

8. daarom laat ons geenszins dulden, dat wij van dat enige fundament zelfs een duimbreed afgeleid worden; waarop, wanneer het gelegd is, wijze bouwmeesters goed en in juiste orde bouwen. Want indien er lering en vermaning nodig is, dan wijzen zij er op, dat Gods Zoon daarom verschenen is, opdat Hij de werken des duivels verbreken zou (1 Joh. 3:8), dat zij niet zondigen, die uit God zijn; dat het genoeg is, dat wij de voorgaande tijd de wil der heidenen volbracht hebben (1 Petrus 4:3); dat Gods uitverkorenen vaten der barmhartigheid zijn, afgezonderd ter ere, die van vuilheid moeten gereinigd worden (2 Tim. 2:20). Maar alles wordt ineens gezegd, wanneer men er op wijst, dat Christus zulke discipelen wil, die zichzelf verloochend, en hun kruis opgenomen hebbende, Hem navolgen (Luc. 9:23). Wie zichzelf verloochend heeft, heeft de wortel van alle boosheid uitgesneden, zodat hij niet meer zoekt, wat het zijne is. Wie zijn kruis opgenomen heeft, heeft zichzelf toebereid tot alle lijdzaamheid en zachtmoedigheid. En Christus' voorbeeld omvat deze en alle andere plichten der vroomheid en heiligheid. Hij heeft zich de Vader gehoorzaam betoond tot de dood toe. Hij was geheel bezig met het volbrengen van Gods werken; Hij heeft van ganser harte de eer des Vaders bevorderd; Hij heeft zijn leven gesteld voor de broederen; Hij heeft zijn vijanden wel gedaan en voor hen gebeden. Indien er troost nodig is, zal het volgende een wonderbare vertroosting aan brengen (2 Cor. 4:8) e.v.: dat wij verdrukt worden, maar niet benauwd; in moeite verkeren, maar niet verlaten worden; vernederd, maar niet twijfelmoedig worden; nedergeworpen worden, maar niet omkomen; altijd de doding van Jezus Christus in ons lichaam omdragende, opdat het leven van Jezus in ons zou geopenbaard worden; want indien wij met Hem gestorven zijn, zullen wij ook met Hem leven, indien wij met Hem lijden, zullen wij ook met Hem heersen (2 Tim. 2:11); dat wij zo gemeenschap krijgen aan zijn lijden, totdat wij komen tot de gelijkheid zijner opstanding (Fil. 3:10); daar de Vader verordineerd heeft, dat zij, die in Hem uitverkoren heeft, den beelde zijns Zoons gelijkvormig zouden zijn, opdat Hij de eerstgeborene zij onder alle broederen (Rom. 8:29). En dat zo noch dood, noch tegenwoordige, noch toekomende dingen ons zullen scheiden van de liefde Gods, die is in Christus. (Rom. 8:39); ja dat alles ons zal strekken ten goede en ter zaligheid. Zie, wij rechtvaardigen de mens niet uit de werken voor God; maar wij zeggen, dat allen, die uit God zijn, wedergeboren worden, en een nieuw schepsel worden, opdat ze uit het rijk der zonde overgaan tot het rijk der gerechtigheid, en door dit getuigenis hun roeping vast maken, en als uit de vruchten beoordeeld worden.

Boek III hoofdstuk 17

Weerlegging van de lasteringen, waardoor de pausgezinden deze leer met haat pogen te bezwaren.

1. Door dit ene woord kan weerlegd worden de onbeschaamdheid van sommige goddelozen, die lasteren, dat wij de goede werken te niet doen, en de mensen afleiden van het zich daarop toeleggen, wanneer we zeggen, dat ze niet gerechtvaardigd worden uit de werken, en de zaligheid niet verdienen; vervolgens dat wij de weg van de rechtvaardigheid te gemakkelijk maken, wanneer wij leren, dat zij gelegen is in de genadige vergeving van de zonden, en dat wij door dit lokmiddel de mensen, die uit eigener beweging daartoe ten zeerste geneigd zijn, verlokken tot zondigen. Deze lasteringen, zeg ik, worden door dat enen woord voldoende weerlegd; maar toch zal ik in 't kort op beide antwoorden. Zij geven voor, dat door de rechtvaardigmaking des geloofs de goede werken vernietigd worden. Ik zal nu maar niet zeggen, wat voor ijveraars van de goede werken het zijn, die ons zo belasteren. Laat het hun vrijstaan even straffeloos te lasteren als ze ongebonden de gehele wereld met de onreinheid van hun leven besmetten. Zij veinzen, dat het hun smart doet, dat de werken van hun hoge plaats verdreven worden, terwijl het geloof zo heerlijk verheven wordt. Maar wat zullen ze zeggen, wanneer blijkt, dat ze veeleer opgericht en bevestigd worden? Want wij dromen niet een geloof, dat leeg is van goede werken, of een rechtvaardigmaking, die zonder hen bestaan zou; slechts dit is het onderscheid, dat, terwijl we bekennen, dat het geloof en de goede werken noodzakelijk onderling samenhangen, we toch de rechtvaardigmaking plaatsen in het geloof, niet in de werken. Waarom dit geschiedt is, is gemakkelijk uit te leggen, wanneer we ons slechts wenden tot Christus, op wie zich het geloof richt en van wie het zijn ganse kracht ontvangt. Waarom worden wij dan door het geloof gerechtvaardigd? Omdat wij door het geloof de gerechtigheid van Christus aangrijpen, door welke alleen wij met God verzoend worden. Maar deze zou men niet kunnen aangrijpen, zonder dat men tegelijkertijd de heiligmaking aangrijpt. Want Hij is ons gegeven tot rechtvaardigheid, wijsheid, heiligmaking en verlossing 1 Kor.1:30). Christus rechtvaardigt dus niemand, die Hij niet tegelijkertijd heiligt. Want deze weldaden zijn door een voortdurende en ondeelbare band verbonden, zodat Hij hen verlost, die Hij door zijn wijsheid verlicht, en hen rechtvaardigt, die Hij verlost, en hen heiligt, die Hij rechtvaardigt. Maar daar de vraag slechts loopt over de rechtvaardigheid en de heiligmaking, zo laat ons bij die blijven. Ook al onderscheiden wij ze, toch bevat Christus ze beide onafhankelijk in zich. Wilt gij dus de rechtvaardigheid in Christus verkrijgen? Dan moet ge tevoren Christus bezitten. En ge kunt Hem niet bezitten, zonder zijn heiligmaking deelachtig te worden, want Hij kan niet in stukken gescheurd worden. Daar dus de Heere ons deze weldaad laat genieten slecht door zichzelf te geven, schenkt Hij die beide tegelijk: de ene nooit zonder de andere. Zo is duidelijk, hoe waar het is, dat wij niet zonder de werken, maar toch ook niet door de werken gerechtvaardigd worden, aangezien in het deelgenootschap aan Christus, waardoor wij gerechtvaardigd worden, de heiligmaking evenzeer besloten ligt als de rechtvaardigheid.

Boek III hoofdstuk 17

Weerlegging van de lasteringen, waardoor de pausgezinden deze leer met haat pogen te bezwaren.

2. Ook dit is zeer onjuist, dat de gemoederen der mensen afgetrokken worden van de gezindheid om goed te doen, wanneer wij hun de waan van te verdienen ontnemen. Terloops moet ik hier de lezers op wijzen, dat zij dwaselijk uit het loon besluiten tot verdienste, zoals ik later zal uitleggen: en wel omdat ze dit beginsel niet kennen, dat God niet minder mild is, wanneer Hij loon toekent aan de werken, dan wanneer Hij het vermogen schenkt om goed te doen. Maar dit wil ik liever uitstellen tot zijn eigen plaats. Nu zal het voldoende zijn aan te tonen, hoe zwak hun tegenwerping is, wat ik op twee manieren zal doen. Want in de eerste plaats dwalen ze hierin geheel en al, dat ze beweren, dat men in 't geheel geen zorg zal dragen om zijn leven goed in te richten, wanneer niet loon in het vooruitzicht gesteld wordt. Want indien het alleen hier om gaat, dat de mensen, wanneer ze God dienen, zien op het loon, en Hem hun arbeid verhuren of verkopen, dan vordert men weinig. Hij wil om niet gediend, om niet bemind worden; zulk een dienaar, zeg ik, prijst Hij, die, ook al is hem alle hoop om loon te ontvangen, afgesneden, toch niet ophoudt Hem te dienen. Verder, indien de mensen aangespoord moeten worden, zou niemand scherper prikkels kunnen aanwenden, dan die voortkomen uit het einddoel onzer verlossing en roeping:zoals het Woord des Heeren aanwendt, wanneer het leert, dat het een al te goddeloze ondankbaarheid is, niet wederkerig te beminnen Hem, die ons eerst heeft liefgehad (1 Joh. 4:10); dat door het bloed van Christus onze consciëntiën gereinigd worden van dode werken om de levende God te dienen (Hebr. 9:14); dat het een onwaardige heiligschennis is, indien wij, eenmaal gereinigd, ons met nieuwe vuilheid besmetten en zo dat heilige bloed ontheiligen (Hebr. 10:29); dat wij verlost zijn uit de hand onzer vijanden om Hem zonder vrees te dienen in heiligheid en rechtvaardigheid voor Hem alle dagen onzes levens (Luc. 1:74); dat wij van de zonde vrijgemaakt zijn om met een vrije geest de gerechtigheid te dienen (Rom. 6:18); dat onze oude mens gekruisigd is, opdat wij in nieuwigheid des levens zouden opstaan (Rom. 6:6) Evenzo, dat, indien wij gestorven zijn met Christus (zoals zijn ledematen past), wij de dingen moeten zoeken, die boven zijn (Col. 3:1), en dat wij in de wereld vreemdelingen moeten zijn, om onze harten op te heffen naar de hemelen, waar onze schat is; opdat wij, alle goddeloosheid en wereldse begeerlijkheden verzakende, heilig en godzalig zouden leven in deze tijd, verwachtende de zalige hoop en verschijning der heerlijkheid van de grote God en onze Zaligmaker. Dat wij daarom niet gesteld zijn om de toorn jegens ons te verwekken, maar om de zaligheid te verkrijgen door Christus (1 Thess. 5:9); dat wij tempelen zijn van de Heilige Geest, welke te ontheiligen niet geoorloofd is (1 Cor. 3:16) (Ef. 2:21); dat wij niet zijn duisternis, maar licht in de Heere, en dat wij daarom als kinderen des lichts behoren te wandelen Ef.5:8; 1 Thess.5:4); dat wij niet tot onreinheid geroepen zijn, maar tot heiligheid, omdat dit de wil Gods is, namelijk onze heiligmaking; dat wij ons onthouden van ongeoorloofde begeerlijkheden; dat onze roeping heilig is (2 Tim. 1:9); en dat we daaraan slechts beantwoorden door reinheid des levens; dat wij hiertoe van de zonde verlost zijn, opdat wij der gerechtigheid zouden gehoorzamen. Zouden wij wel met enige levendiger argument tot liefde aangezet kunnen worden dan door dat van Johannes (1 Joh. 3:10) (1 Joh. 4:10), dat wij elkander wederkerig moeten liefhebben, gelijk God ons liefgehad heeft? Dat de kinderen Gods hierin van de kinderen des duivels verschillen, en de kinderen des lichts van de kinderen der duisternis, dat zij blijven in de liefde? Evenzo: dan door dit

argument van Paulus (1 Cor. 6:17) (1 Cor. 12:12), dat wij, indien wij Christus aanhangen, leden zijn van één lichaam, die onderling door wederkerig dienstbetoon behoren geholpen te worden? Of kunnen wij wel krachtig tot heiligheid worden aangemaand dan wanneer we wederom van Johannes (1 Joh. 3:3) horen, dat allen, die deze hoop hebben, zichzelf heiligen, omdat hun God heilig is? Evenzo uit de mond van Paulus (2 Cor. 7:1), dat wij, op de belofte der aanneming vertrouwende, ons reinigen van alle besmetting des vleses en des geestes? Dan wanneer wij horen, dat Christus zich ons als een voorbeeld voorstelt, opdat wij zijn voetstappen zouden volgen?

Boek III hoofdstuk 17

Weerlegging van de lasteringen, waardoor de pausgezinden deze leer met haat pogen te bezwaren.

3. En deze weinige plaatsen heb ik slechts als een proeve voorgelegd. Want als het mijn bedoeling was alles één voor één na te gaan, zou ik een groot boek moeten samenstellen. De apostelen zijn geheel vol van vermaningen, aansporingen en bestraffingen, om daardoor de mens Gods tot alle goed werk te onderwijzen, en dat zonder melding te maken van verdienste. Ja zelfs ontlenen zij hun voornaamste aansporingen hieraan, dat onze zaligheid, zonder enige verdienste van ons, berust op Gods barmhartigheid. Zoals Paulus (Rom. 12:1), nadat hij in de ganse brief uiteengezet heeft, dat wij geen enkele hoop des levens hebben behalve in de gerechtigheid van Christus, wanneer hij komt tot de vermaningen, ons smeekt bij de barmhartigheid Gods, welke Hij ons waardig gekeurd heeft. En ongetwijfeld deze ene oorzaak had voor ons genoeg moeten zijn, opdat God in ons verheerlijkt zou worden. Indien sommigen door Gods eer niet zo hevig geroerd worden is toch de herinnering aan zijn weldaden volkomen genoeg, om dezulken aan te zetten tot het doen van het goede. Maar omdat die sofisten misschien door het voorbehouden van de verdiensten enige slaafse en gedwongen gehoorzaamheid weten gedaan te krijgen, zeggen zij leugenachtig, dat wij niets hebben, waardoor wij tot goede werken kunnen aansporen, omdat wij niet dezelfde weg bewandelen. Alsof God in een dergelijke gehoorzaamheid groot behagen zou scheppen, die betuigt, dat Hij de blijmoedige gever liefheeft (2 Cor. 9:7) en verbiedt, dat iets gegeven wordt als het ware uit droefheid en noodzaak. En ik zeg niet, dat ik die wijze van aansporing versmaad of veronachtzaam, die de Schrift dikwijls gebruikt, opdat ze geen enkel middel om ons van alle kanten aan te moedigen zouden laten voorbijgaan. Want zij herinnert aan het loon, dat God een ieder geven zal naar zijn werken; maar ik ontken, dat dit het enige en ook te midden van vele het voornaamste middel is. Bovendien geef ik niet toe, dat daaruit het uitgangspunt moet genomen worden. Daarenboven beweer ik, dat het van geen betekenis is tot het opwekken van de verdiensten, zoals zij prediken, gelijk we later zullen zien. Tenslotte, dat het ook niet tot nut strekt, tenzij deze leer voorafgegaan is, dat wij alleen door Christus' verdienste, die door het geloof aangegrepen wordt, gerechtvaardigd worden, maar door geen enkele verdienste van onze werken; want niemand kan tot het streven van heiligheid geschikt zijn, dan zij, die deze leer eerst hebben ingedronken. En dat geeft ook de profeet (Ps. 130:4) schoon te kennen, wanneer hij God aldus toespreekt: "Bij U is vergeving, Heere, opdat Gij gevreesd wordt". Want hij toont aan, dat er geen dienen van God is, tenzij men zijn barmhartigheid heeft leren kennen, door welke alleen de dienst van God gefundeerd en bevestigd wordt. En dat is bijzonder opmerkenswaard, opdat wij weten, dat het

vertrouwen op zijn barmhartigheid niet alleen het beginsel is van het behoorlijk dienen van God, maar dat ook de vreze Gods (die volgens de pausgezinden verdienstelijk is) daarom niet voor een verdienste gehouden kan worden, omdat zij gegrond is in de vergeving en kwijtschelding der zonden.

Boek III hoofdstuk 17

Weerlegging van de lasteringen, waardoor de pausgezinden deze leer met haat pogen te bezwaren.

4. Maar verreweg de meest ongegronde lastering is het, als zij zeggen, dat de mensen uitgenodigd worden tot zondigen, wanneer wij betuigen de onverdiende vergeving der zonden, waarin, gelijk wij zeggen, de rechtvaardigheid gelegen is. Want wij zeggen, dat die vergeving van zo grote waarde is, dat geen enkel van onze werken daartegen zou kunnen opwegen, en dat ze daarom nooit verkregen zou worden, indien ze niet uit genade was. Verder zeggen wij, dat ze voor ons wel onverdiend is, maar niet voor Christus, wie ze op zoveel te staan gekomen is, namelijk op zijn allerheiligst bloed, buiten hetwelk geen prijs was, waarlijk genoeg om aan Gods oordeel betaald te worden. Wanneer dit de mensen geleerd wordt, worden zij vermaand, dat het niet van hen afhangt, dat het heilige bloed niet, zo dikwijls zij zondigen, opnieuw vergoten wordt. Bovendien zeggen wij, dat onze onreinheid zodanig is, dat ze nooit zou kunnen worden afgewist behalve door de bron van dit zeer zuivere bloed. Moeten zij, die dit horen, niet een grotere afschuw krijgen van de zonde, dan indien gezegd werd, dat ze door besprenging der goede werken worden afgewist? En indien ze iets hebben, dat van God is, hoe zouden ze er niet voor terugschrikken om, eenmaal gereinigd, zich opnieuw in het slijk te wentelen, om daardoor de zuiverheid van deze bron, voorzoveel in hen is, in verwarring te brengen en te verontreinigen? "Ik heb mijn voeten gewassen," zegt de gelovige ziel bij Salomo (Hoogl. 5:3), "hoe zal ik ze weder bezoedelen?" Nu is het duidelijk, wie van beiden de vergeving der zonden goedkoop maakt, en de waardigheid der rechtvaardigheid meer veil stelt. Zij bazelen, dat God door hun nietige voldoeningen, dat is door drek, verzoend wordt; wij betuigen, dat de schuld der zonde te zwaar is, dan dat ze door zo lichte beuzelingen verzoend zou kunnen worden, en dat de belediging Gods te zwaar is, dan dat ze door deze nietswaardige voldoeningen zou kunnen worden kwijtgescholden; dat dit daarom het voorrecht is van Christus' bloed alleen. Zij zeggen, dat de rechtvaardigheid, indien ze ergens bezwijkt, kan vernieuwd en hersteld worden door de werken der voldoening; maar wij menen, dat ze te kostbaar is, dan dat tegen haar enige vergoeding der werken zou kunnen opwegen; dat men daarom, wil ze hersteld worden, tot de barmhartigheid Gods alleen de toevlucht moet nemen. Het overige, dat betrekking heeft op de vergeving der zonden, zoekt men in het volgende hoofdstuk.

Boek III hoofdstuk 17

Vereniging van de beloften van de wet met die van het evangelie.

1. Laat ons nu ook de andere bewijzen nagaan, waarmee Satan door zin trawanten de rechtvaardigmaking des geloofs tracht omver te werpen of te vernielen. Ik meen, dat dit de lasteraars reeds uit de hand geslagen is, dat ze met ons niet mogen handelen als vijanden van de goede werken; want de rechtvaardigheid wordt aan de goede werken ontzegd, niet opdat er geen goede werken gedaan worden of dat men zou loochenen, dat de werken, die gedaan worden, goed zijn; maar opdat wij op hen niet zouden vertrouwen, en niet roemen en hun niet onze zaligheid toeschrijven. Want dit is ons vertrouwen, dit onze roem en ons enig anker van de zaligheid, dat Christus, Gods Zoon, van ons is, en dat wij wederkerig in Hem kinderen Gods en erfgenamen van het hemels Koninkrijk zijn, door Gods goedertierenheid, niet door onze waardigheid geroepen tot de hoop van de eeuwige gelukzaligheid. Maar aangezien zij ons bovendien ook met andere oorlogswerktuigen bestoken, gelijk gezegd is, welaan laat ons voortgaan met ook die te verdrijven. In de eerste plaats komen zij terug tot de beloften van de wet, die de Heere gedaan heeft aan hen, die zijn wet onderhouden, en zij vragen, of wij willen, dat die beloften geheel en al krachteloos zijn of krachtdadig. En aangezien het dwaas en belachelijk zou zijn te zeggen, dat ze krachteloos zijn, nemen zij als uitgemaakt aan, dat ze enige krachtdadigheid hebben. Hieruit beredeneren ze dan, dat wij niet door het geloof alleen gerechtvaardigd worden. Want zo spreekt de Heere (Deut. 7:12) (Jer. 7:5, 23): " En het zal zijn, indien gij deze geboden en rechten zult horen, en ze zult houden en doen, zo zal ook de Heere u het verbond en de weldadigheid houden, die Hij uwe vaderen gezworen heeft; Hij zal u liefhebben en vermenigvuldigen, en u zegenen" enz. Evenzo: "Indien gij uw wegen en handelingen goed richt, niet wandelt achter vreemde goden aan, recht doet tussen man en man, en niet afwijkt tot boosheid, zal Ik wandelen in het midden van ulieden." Ik wil niet duizend uitspraken van dezelfde soort doelloos opsommen, die, daar ze in betekenis niets van de voorgaande verschillen, door dezelfde verklaring zullen worden uitgelegd. De hoofdzaak is deze: Mozes getuigt (Deut. 11:26), dat in de wet voorgesteld is de zegen en de vloek, de dood en het leven. Zij argumenteren dus zo: óf dat die zegen werkeloos en onvruchtbaar gemaakt wordt, óf dat de rechtvaardigmaking niet is uit het geloof alleen. We hebben boven reeds aangetoond, hoe, indien wij blijven hangen aan de wet, wij verstoken worden van de zegening en ons alleen de vervloeking boven het hoofd hangt, die aan alle overtreders aangezegd is. Want de Heere belooft niets dan alleen aan de volmaakte onderhouders van zijn wet, en zo iemand wordt niet gevonden. Dit blijft dus, dat het ganse geslacht van de mensen door de wet bewezen wordt aan Gods vloek en toorn onderworpen te zijn; en dat de mensen, om daarvan bevrijd te worden, uit de macht van de wet moeten uitgaan, en als het ware uit haar dienstbaarheid in de vrijheid gesteld worden, niet die vleselijke vrijheid, die ons afleidt van de onderhouding van de wet en uitnodigt tot ongebondenheid in allerlei dingen, en onze begeerlijkheid als het ware met verbreking van de sluitbomen of met losse teugel laat dartelen, maar de geestelijke vrijheid, die de verslagen en terneer geworpen consciëntie vertroost en opricht, aantonende, dat ze vrij is van de vloek en de veroordeling, waarmee de wet haar geboeid en gebonden neerdrukte. Deze bevrijding van de onderwerping van de wet, en, om zo te zeggen, vrijlating uit de slavernij verkrijgen wij, wanneer wij door het geloof de

barmhartigheid Gods in Christus aangrijpen, die ons onbezorgd en zeker maakt van de vergeving van de zonden, door het besef van welke de wet ons stak en beet.

Boek III hoofdstuk 17

Vereniging van de beloften van de wet met die van het evangelie.

2. Daarom zouden ook de beloften, die ons in de wet aangeboden worden, alle zonder uitwerking en krachteloos zijn, indien niet Gods goedheid door het evangelie te hulp kwam. Want aan deze voorwaarde, dat wij de wet moeten volbrengen, van welke de beloften afhangen en na welke ze eerst behoeven vervuld te worden, zal nooit voldaan worden. En de Heere helpt ons zo, niet wanneer Hij een deel der rechtvaardigheid voor ons in de werken achterlaat, en het andere deel uit zijn goedertierenheid vervult, maar wanneer Hij ons de enige Christus tot vervulling der rechtvaardigheid toewijst. Want nadat de apostel (Gal. 2:16) vooraf gezegd heeft, dat hij en de andere Joden, wetende, dat uit de werken der wet de mens niet gerechtvaardigd wordt, in Jezus Christus geloofd hebben, voegt hij de reden daarbij, namelijk niet opdat ze door het geloof in Christus geholpen zouden worden tot het geheel der rechtvaardigheid, maar opdat ze door het geloof gerechtvaardigd zouden worden en niet uit de werken der wet. Indien de gelovigen van de wet overgaan tot het geloof, om daarin de gerechtigheid te vinden, van welke ze zien, dat ze in de wet niet is, dan geven ze ongetwijfeld de rechtvaardigheid der wet op. Laat dus nu ieder, die wil, de beloningen, welke men zegt, dat de onderhouder der wet te wachten staat, vergroten, als hij maar tevens opmerkt, dat het door onze boosheid geschiedt, dat wij daarvan geen vrucht bemerken, totdat wij een andere rechtvaardigheid uit het geloof verkregen hebben. Zo komt ook David wanneer hij melding maakt van de beloning, die de Heere voor zijn dienstknechten bereid heeft, terstond tot de erkenning der zonden, waardoor de beloning te niet gemaakt wordt. Ook in Psalm 19:12 predikt hij heerlijk de weldaden der wet, maar terstond daarna roept hij uit: "Wie zou de afdwalingen verstaan? reinig mij van mijn verborgen afdwalingen, Heere" (Ps. 19:13). Deze plaats stemt geheel overeen met de vorige, waar hij, na gezegd te hebben (Ps. 25:10,11), dat alle paden goedertieren en waarheid zijn degenen, die Hem vrezen, toevoegt: "Om uws Naam wil Heere, vergeef mij mijn boosheid, want die is groot." Zo moeten ook wij bekennen, dat de goedertierenheid Gods ons wel in de wet is voorgesteld, indien we die door de werken konden verdienen, maar dat ze door de verdienste der werken nooit tot ons komt.

Boek III hoofdstuk 17

Vereniging van de beloften van de wet met die van het evangelie.

3. Wat dan? Zijn de beloften der wet gegeven, om zonder vrucht te verdwijnen? Ik heb tevoren betuigd, dat dit mijn mening niet is. Ik zeg voorzeker, dat ze hun krachtdadigheid tot ons niet uitstrekken, zolang ze zien op de verdiensten der werken; en dat ze daarom, wanneer ze op zichzelf beschouwd worden, enigermate te niet worden. Zo leert de apostel (Rom. 10:15), dat die heerlijke belofte (Lev. 18:5): "Ik heb u goede geboden gegeven, en wie die zal doen, zal daarin leven", van geen waarde is, wanneer we bij haar blijven staan, en dat ze geen haar méér tot voordeel zal zijn dan wanneer ze niet gegeven was, omdat ze zelfs de allerheiligste dienstknechten Gods niet toekomt, die allen ver af zijn van de vervulling der wet, en door veel

overtredingen zijn omgeven. Maar wanneer de beloften van het evangelie daarbij gevoegd worden, die de onverdiende vergeving der zonden verkondigen, dan bewerken ze niet alleen, dat wijzelf bij God aangenaam zijn, maar dat ook onze werken hun gunst hebben. En niet slechts dit, dat ze Gode aangenaam zijn, maar dat Hij ze ook achtervolgt met de zegeningen, die volgens het verbond verschuldigd waren aan de onderhouding der wet. Ik erken dus, dat de werken der gelovigen vergolden worden met datgene, wat de Heere in zijn wet beloofd heeft aan hen, die zich toeleggen op rechtvaardigheid en heiligheid: maar bij deze vergelding moet altijd gelet worden op de oorzaak, die voor de werken hun aangenaamheid verwerft. Wij zien dan, dat deze oorzaak drievoudig is. De eerste oorzaak is deze, dat God, na de blik afgewend te hebben van de werken zijner dienstknechten, die voortdurend meer smaad dan lof verdienen, hen in Christus omhelst, en alleen door tussenkomst van het geloof, zonder de hulp der werken, met zich verzoent. De tweede is deze, dat Hij de werken, zonder hun waardigheid te schatten, met vaderlijke vriendelijkheid en goedertierenheid tot deze graad van eer verheft, dat Hij ze van enige waarde acht. De derde is deze, dat Hij ze met goedgunstigheid aanneemt, zonder hun hun volmaaktheid toe te rekenen, door welke ze alle onrein zouden zijn en meer gerekend zouden moeten worden tot zonden dan tot deugden. En hieruit blijkt, hoezeer de sofisten bedrogen zijn, die meenden dat ze aan alle ongerijmdheden netjes ontsnapt zijn, wanneer ze zeggen, dat de werken niet door hun inwendige goedheid de kracht hebben om de zaligheid te verdienen, maar krachtens het verbond, omdat God door zijn milddadigheid ze van grote waarde geacht heeft. Maar intussen bemerken ze niet, hoever de werken, waarvan zij willen, dat ze verdienstelijk zijn, verwijderd zouden zijn van de voorwaarden der beloften, indien niet de rechtvaardigmaking, die alleen op het geloof steunt, en de vergeving der zonden, door welke zij het voor noodzakelijk houden, dat ook de goede werken van hun smetten gereinigd worden, voorafging. Zo tekenden zij van de drie oorzaken van Gods milddadigheid, door welke geschiedt, dat de werken der gelovigen aangenaam zijn, slechts één aan; de twee andere, en dat wel de voornaamste, verzwegen zij.

Boek III hoofdstuk 17

Vereniging van de beloften van de wet met die van het evangelie.

4. Zij halen aan de woorden van Petrus, die Lucas in de Handelingen (Hand. 10:34), (Hand. 10:35) vermeldt: "Ik verneem in der waarheid, dat God geen aannemer des persoons is; maar in allen volke is, die gerechtigheid werkt, Hem aangenaam." En hieruit maken zij, wat allerminst twijfelachtig schijnt te zijn, op, dat, indien de mens zich door goed werken bij God aangenaam maakt, het niet alleen Gods weldaad is, dat hij de zaligheid verkrijgt, ja, dat God in zijn barmhartigheid de zondaar zo te hulp komt, dat Hij door de werken zich tot barmhartigheid laat bewegen. Maar ge zult de Schriften geenszins met elkaar in overeenstemming kunnen doen zijn, indien ge niet opmerkt, dat de mens op tweeërlei wijze bij God aangenomen wordt. Want zodanig als de mens van nature is, vindt God niets in hem, waardoor Hij tot barmhartigheid bewogen zou worden, behalve alleen zijn ellende. Wanneer het dus vaststaat, dat de mens naakt is en verstoken van alle goed, daarentegen vol en beladen met alle soorten van kwaad, wanneer hij in het eerst door God wordt aangenomen, om welke gave, vraag ik u, zullen wij hem dan de hemelse roeping waardig noemen? Weg dus met die ijdele inbeelding van verdiensten, waar God zijn genadige goedertierenheid zo duidelijk aanprijst. Want wat op die plaats door de stem eens engels tot Cornelius

gezegd wordt, dat zijn gebeden en aalmoezen voor Gods aangezicht zijn opgeklommen, wordt zeer slecht door hen verdraaid, doordat ze zeggen, dat de mens door het streven naar goede werken voorbereid wordt tot het ontvangen van Gods genade. Want Cornelius moest reeds door de Geest der wijsheid verlicht geweest zijn, daar hij met de ware wijsheid, namelijk de vreze Gods toegerust was, en door dezelfde Geest geheiligd, daar hij een vereerder was der gerechtigheid, die een zeer gewisse vrucht is van de Geest, gelijk de apostel leert (Gal. 5:5). Dus had hij alles wat, naar verhaald wordt, Gode in hem behaagde, van Gods genade; zover is het er vandaan, dat hij door die deugden zich in eigen kracht voorbereidde om die genade te ontvangen. Er zal voorzeker geen lettergreep uit de Schrift aangevoerd kunnen worden, die met deze leer niet in overeenstemming is, namelijk dat God geen andere oorzaak heeft om de mens aan te nemen, dan omdat Hij hem op alle manieren verloren ziet, indien hij aan zichzelf overgelaten wordt, en dat Hij, omdat Hij hem niet verloren wil doen gaan, zijn barmhartigheid bewijst in het verlossen van de mens. Nu zien wij, dat die aanneming niet ziet op de gerechtigheid van de mens, maar dat ze een zuiver bewijs is van Gods goedheid jegens ellendige en zulk een weldaad geheel onwaardige zondaars.

Boek III hoofdstuk 17

Vereniging van de beloften van de wet met die van het evangelie.

5. Nadat nu de Heere de mens uit de afgrond des verderfs heeft wedergebracht en voor zich door de genade der aanneming heeft afgezonderd, neemt Hij hem, omdat Hij hem heeft wedergeboren en veranderd tot een nieuw leven, aan als een nieuw schepsel met de gaven zijns Geestes. Dit is die aanneming, waarvan Petrus melding maakt, waardoor de gelovigen na hun roeping Gode behagen ook ten aanzien van hun werken; want de Heere kan niets anders dan het goede, dat Hij door zijn Geest in hen werkt, liefhebben en omhelzen. Maar dit moet men altijd opnieuw bedenken, dat de gelovigen ten aanzien van hun werken niet anders bij God aangenaam zijn, dan omdat Hij alle goede werken, die Hij om hunnentwil en in genade gegeven heeft, ter vermeerdering van zijn milddadigheid, ook zijn aanneming waardig keurt. Want vanwaar krijgen zij de goede werken anders dan daarvandaan, dat de Heere, zoals Hij hen verkoren heeft tot vaten ter ere, hen ook versieren wil met ware zuiverheid? Waarom worden de werken voor goed gerekend, alsof hun niets ontbrak, tenzij omdat de goedertieren Vader voor de vlekken en smetten, die hun aankleven, vergiffenis schenkt? Kortom Petrus geeft op deze plaats niets anders te kennen dan dat aan God zijn kinderen aangenaam en lief zijn, in wie Hij de tekenen en lijnen van zijn gelaat ziet. Want elders hebben wij geleerd, dat de wedergeboorte is het herstellen van het beeld Gods in ons. Aangezien dus terecht God liefheeft en in eer houdt een ieder, in wie Hij zijn eigen gelaat aanschouwt wordt niet zonder oorzaak gezegd, dat het leven der gelovigen zich richt op heiligheid en rechtvaardigheid, Hem welbehaaglijk is. Maar daar de vromen, in sterfelijk vlees gehuld, nog zondaars zijn en hun goede werken nog slechts begonnen zijn en rieken naar de zonde des vleses, kan Hij noch hun, noch hun werken genadig zijn, tenzij Hij ze meer in Christus, dan in henzelf omhelst. Op deze wijze moeten de plaatsen opgevat worden, dat God goedertieren en barmhartig is degenen die de gerechtigheid dienen. Mozes zeide: (Deut. 7:9) tot de Israëlieten: De Heere uw God, die het verbond en de barmhartigheid houdt die, die Hem liefhebben en zijn geboden houden, tot in duizend geslachten", welke uitspraak later door het volk gebruikt werd als een telkens voorkomende zegswijze. Zo zegt Salomo (1 Kon. 8:23) in zijn plechtig gebed: "Here, God van Israël, die het verbond

en de barmharigheid houdt uw knechten, die voor uw aangezicht met hun ganse hart wandelen." Dezelfde woorden worden ook door Nehemia (Neh. 1:5) herhaald. Want evenals God in alle verbonden zijner barmhartigheid de zuiverheid en heiligheid des levens van zijn knechten van hun kant bedingt, opdat zijn goedheid niet tot spot zij, en niemand opgeblazen door een ijdele vreugde over haar, zijn ziel zegene, intussen wandelend in de boosheid zijns harten: zo wil Hij ook hen, die tot de gemeenschap van zijn verbond zijn toegelaten, langs deze weg houden bij hun plicht. En niettemin wordt toch het verbond uit genade gesloten en blijft het voortdurend onverdiend. Naar deze wijze gaat David (2 Sam. 22:20), hoewel hij verkondigt, dat hem het loon gegeven is van de reinheid zijner handen, toch niet die bron voorbij, die ik aangewezen heb, namelijk, dat hij uit de moederschoot is voortgetogen omdat God hem liefhad: waardoor hij de rechtheid van zijn zaak zo aanprijst, dat hij geen afbreuk doet aan de onverdiende barmhartigheid, die aan alle gaven, wier oorsprong zij, is voorafgaat.

Boek III hoofdstuk 17

Vereniging van de beloften van de wet met die van het evangelie.

6. En het zal nuttig zijn hier in 't kort op te merken, in hoeverre deze wijzen van spreken verschillen van de beloften der wet. Beloften der wet noem ik niet die, welke overal in de boeken van Mozes verspreid zijn, (want daarin treft men ook veel beloften des evangelies aan), maar die, welke in eigenlijke zin betrekking hebben op de bediening der wet. Zulke beloften hoe men ze dan ook wil noemen, kondigen aan, dat u vergelding bereid is onder deze voorwaarde, dat gij doet, wat u bevolen wordt. Maar wanneer gezegd wordt, dat de Heere het verbond der barmhartigheid houdt die, die Hem liefhebben, wordt daardoor meer aangetoond, hoedanigen zijn dienstknechten zijn, die te goeder trouw zijn verbond hebben aangenomen, dan de oorzaak wordt uitgedrukt, waarom de Heere hen weldoet. Dit dan is de wijze, waarop dat wordt aangetoond: evenals God ons de genade van het eeuwige leven waardig keurt met dit doel, dat Hij door ons bemind, gevreesd en gediend wordt, zo worden ook alle beloften der barmhartigheid, die in de Schrift aangetroffen worden, tot dit doel gericht, dat wij de Schenker der weldadigheid vrezen en dienen. Zo dikwijls wij dus horen, dat Hij weldoet degenen, doe zijn wet onderhouden, moeten wij bedenken, dat de kinderen Gods aangeduid worden naar de plicht, die voortdurend in hen aanwezig moet zijn: namelijk, dat wij hierom tot kinderen aangenomen zijn, opdat wij Hem als Vader zouden vereren. Opdat wij dus niet zelf afstand zouden doen van het recht der aanneming tot kinderen, moeten wij altijd daarheen streven, waarheen onze roeping zich uitstrekt. Maar dit moeten wij aan de andere kant weten, dat die vervulling van des Heeren barmhartigheid niet hangt aan de werken der gelovigen; maar dat Hij daarom de belofte der zaligheid vervult voor hen, die door de oprechtheid huns levens beantwoorden aan hun roeping, omdat Hij in hen, die door zijn Geest tot het goede geleid worden, eerst de ware kentekenen zijner kinderen herkent. Hierop moet men betrekken, wat in de psalm (Ps. 15:1) staat aangaande de burgers der kerk: "Here, wie zal wonen in uw tent, en wie zal wonen op uw heilige berg? Die onschuldig is van uw hand en rein van hart" enz. Want daar wordt niet beschreven de vastheid, waarop de gelovigen voor de Heere steunen, maar de manier, waarop de zeer goedertieren Vader hem tot zijn gemeenschap inleidt, en daarin bewaart en bevestigt. Want omdat Hij de zonde verfoeit, bemint Hij de gerechtigheid; hen die Hij met zich verbindt, reinigt Hij door zijn Geest, opdat Hij hen aan zich en

zijn Koninkrijk gelijkvormig make. Indien men dus vraagt naar de eerste oorzaak, waardoor voor de heiligen de toegang tot Gods Koninkrijk geopend wordt, en waardoor het hun mogelijk is, dat ze daarin vaste voet krijgen en erin blijven, ligt het antwoord gereed: omdat de Heere hen door zijn barmhartigheid eenmaal tot zijn kinderen heeft aangenomen en voortdurend beschermt. Maar wanneer men vraagt naar de wijze, waarop dat geschiedt, dan moet men komen tot de wedergeboorte en haar vruchten, die in de psalmen genoemd opgesomd.

Boek III hoofdstuk 17

Vereniging van de beloften van de wet met die van het evangelie.

7. Maar er schijnt veel meer moeilijkheid te liggen in die plaatsen, die de goede werken versieren met de naam van gerechtigheid, en betuigen, dat de mens door die gerechtvaardigd wordt. Er zijn zeer veel plaatsen van de eerste soort, waar de onderhoudingen der geboden rechtvaardigmakingen of rechtvaardigheden genoemd worden. Van de andere soort is dit een voorbeeld, wat men bij Mozes (Deut. 6:25) leest: "Het zal onze gerechtigheid zijn, als wij zullen waarnemen al die geboden." En indien men daartegen inbrengt, dat dit een belofte der wet is, die, daar ze verbonden is aan een onvervulbare voorwaarde, niets bewijst, dan zijn er andere voorbeelden, waarover men hetzelfde niet kan antwoorden, zoals dit (Deut. 24:13): "En het zal u gerechtigheid zijn voor het aangezicht des Heeren, dat gij de arme het in bewaring gegeven pand wedergeeft" enz. Evenzo wat de profeet zegt (Ps. 106:31), dat de ijver, die Pinehas betoonde in het wreken van Israëls smaad, hem tot rechtvaardigheid gerekend werd. En zo menen dan de Farizeën van onze tijd, dat ze hier ruime stof hebben om ons aan te vallen. Want daar wij zeggen, dat de rechtvaardigmaking der werken wijkt, wanneer de gerechtigheid des geloofs optreedt, redeneren ze net hetzelfde recht aldus, dat, indien de gerechtigheid is uit de werken, het dus onwaar is, dat wij alleen uit het geloof gerechtvaardigd worden. Ook al geef ik toe, dat de geboden der wet rechtvaardigheden genoemd worden, dan is dat geen wonder: want zij zijn het inderdaad. Hoewel de lezers er op gewezen moet worden, dat de Griekse vertalers niet juist het Hebreeuwse woord chukkim vertaald hebben met dikaiomata (rechtvaardigheden) in plaats van met geboden. Maar de strijd over het woord laat ik gaarne schieten. En wij ontzeggen ook dit niet aan de wet Gods, dat zij een volmaakte rechtvaardigheid in zich bevat. Want ofschoon wij onnutte dienstknechten zijn, ook wanneer wij aan de wet volle gehoorzaamheid betoond hebben, omdat wij schuldenaars zijn van alles, wat zij gebiedt, zo onttrekken wij, omdat de Heere haar de eer van de rechtvaardigheid waardig gekeurd heeft, haar niet, wat Hij haar gegeven heeft. Wij èrkennen dus gaarne, dat de volkomen gehoorzaamheid der wet rechtvaardigheid is, en dat de onderhouding van ieder gebod een deel der rechtvaardigheid is; wanneer tenminste ook in de overige delen de gehele som der rechtvaardigheid in stand blijft. Maar wij ontkennen, dat ergens zulk een gestalte der rechtvaardigheid bestaat. En daarom nemen wij de rechtvaardigheid der wet weg, niet opdat op zichzelf gebrekkig en verminkt zou zijn, maar omdat ze vanwege de zwakheid van ons vlees nergens voorhanden is. Maar de Schrift noemt niet alleen de geboden des Heeren eenvoudig rechtvaardigheden, maar zij kent deze naam ook toe aan de werken der heiligen. Zo wanneer ze verhaalt, dat Zacharias en zijn vrouw gewandeld hebben in de rechtvaardigheden des Heeren (Luc. 1:6). Ongetwijfeld, wanneer ze zo spreekt, schat ze de werken meer naar de natuur der wet dan naar hun eigen toestand. Evenwel moet hier wederom opgemerkt worden, wat ik kort tevoren

gezegd heb, dat men op grond van de zorgeloosheid van de Griekse vertaler geen wet moet vaststellen. Maar omdat Lucas in de algemeen aanvaarde vertaling niets heeft willen veranderen, zal ook ik niet strijden. Want God heeft de mensen die dingen, die in de wet vervat zijn, geboden tot rechtvaardigheid; maar die rechtvaardigheid volbrengen wij niet, tenzij we de gehele wet onderhouden. Want door iedere overtreding wordt ze bedorven. Daar dus de wet niets anders voorschrijft dan rechtvaardigheid, zijn al haar geboden, wanneer wij op haar zien, rechtvaardigheden, maar indien wij zien op de mensen, door wie ze gedaan worden, dan verkrijgen ze de lof der rechtvaardigheid geenszins uit één werk, terwijl ze in vele overtreders zijn, en dan nog wel uit zulk een werk, dat altijd in enig opzicht wegens zijn onvolmaaktheid gebrekkig is.

Boek III hoofdstuk 17

Vereniging van de beloften van de wet met die van het evangelie.

8. Maar ik kom tot de tweede soort, waarin de voornaamste moeilijkheid gelegen is. Paulus, zo zeggen ze, heeft niets krachtigers om de rechtvaardigheid door het geloof te bewijzen, dan wat van Abraham geschreven staat, namelijk dat zijn geloof hem tot rechtvaardigheid gerekend is. Daar dus gezegd wordt, dat de door Pinehas verrichte daad hem tot rechtvaardigheid gerekend is, zullen wij over de werken hetzelfde mogen zeggen, wat Paulus beweert over het geloof. Daarom stellen onze tegenstanders, alsof hun zaak gewonnen was, vast, dat we wel niet gerechtvaardigd worden zonder het geloof, maar dat we ook niet alleen door het geloof gerechtvaardigd worden, en dat het de werken zijn, die onze rechtvaardigheid vervullen. Ik roep hier alle vromen tot getuigen, om, indien ze weten, dat de ware regel der rechtvaardigheid alleen uit de Schrift genomen moet worden, met mij op vrome en ernstige wijze na te gaan, hoe de Schrift zonder spitsvondigheden behoorlijk met zichzelf in overeenstemming gebracht kan worden. Daar Paulus wist, dat de rechtvaardigheid des geloofs een toevlucht is voor hen, wie eigen rechtvaardigheid ontbreekt, besluit hij kloekmoedig dat van de rechtvaardigheid der werken uitgesloten zijn allen, die door het geloof gerechtvaardigd worden. En daar vaststaat, dat die rechtvaardigheid alle gelovigen gemeen is, besluit hij daaruit met gelijk vertrouwen, dat niemand door de werken gerechtvaardigd wordt, ja wat meer is, dat er geen rechtvaardigmaking plaats heeft door enige steun der werken. Maar het is iets anders uiteen te zetten, welke waarde de werken op zichzelf hebben, dan welke plaats hun moet worden toegerekend, nadat de rechtvaardigheid des geloofs bevestigd is. Indien de prijs der werken moet worden vastgesteld naar hun waardigheid, zeggen wij, dat ze onwaardig zijn, om voor Gods aangezicht te verschijnen; dat daarom de mens geen werken heeft, waarop hij bij God kan roemen; dat hij dus van alle steun der werken verstoken alleen door het geloof gerechtvaardigd wordt. Die rechtvaardigheid definiëren wij dan aldus, dat de zondaar, ontvangen tot de gemeenschap met Christus, door zijn genade met God verzoend wordt, doordat hij, door zijn bloed gereinigd, vergeving der zonden verkrijgt, en met zijn gerechtigheid als met zijn eigen bekleed, onbekommerd voor de hemelse rechterstoel verschijnt. Maar wanneer de vergeving der zonden voorafgaat, hebben de goede werken, die dan volgen, een andere waardering, dan ze uit hun eigen verdienste hebben, omdat wat in hen onvolmaakt is, door Christus' volmaaktheid bedekt wordt, en alle vlekken of vuilheid door zijn reinheid worden afgewist, opdat ze niet zouden komen tot het onderzoek van Gods oordeel. Dus wanneer de schuld van alle overtredingen, door welke de mensen

verhinderd worden iets voort te brengen, dat Gode aangenaam is, weggewist is, en bovendien het gebrek van de onvolmaaktheid dat ook de goede werken pleegt te bezoedelen, begraven is, worden de goede werken, die door de gelovigen gedaan worden, voor rechtvaardig geacht of (wat hetzelfde is) tot rechtvaardigheid gerekend.

Boek III hoofdstuk 17

Vereniging van de beloften van de wet met die van het evangelie.

9. Indien iemand mij dat nu zou tegenwerpen om de rechtvaardigheid des geloofs te bestrijden, zal ik hem eerst vragen, of de mens gerechtvaardigd geacht wordt om een of twee heilige werken, terwijl hij in de overige werken zijns levens een overtreder der wet is. Dat zou meer dan ongerijmd zijn. Vervolgens zal ik vragen of hij rechtvaardig geacht wordt om vele goede werken, indien hij in enig opzicht schuldig staat aan overtreding. Ook dit zal hij niet durven beweren, daar de bepaling der wet daartegen in roept, en verkondigt, dat allen vervloekt zijn, die niet alle geboden der wet tot het laatste toe vervuld hebben (Deut. 27:26). Bovendien zal ik nog verder gaan en vragen, of er enig werk is, dat van geen enkele onzuiverheid of onvolmaaktheid beschuldigd verdient te worden. En hoe het zou zijn voor die ogen, voor welke de sterren niet rein genoeg zijn, noch de engelen rechtvaardig genoeg (Job 4:18). Zo zal hij gedwongen worden toe te geven, dat er geen enkel goed werk bestaat, dat niet door de overtredingen, waarvan het vergezeld gaat, en door zijn eigen verdorvenheid besmet is, zodat het de eer der rechtvaardigheid niet behoudt. En indien vaststaat, dat het voortkomt uit de rechtvaardignaking des geloofs, dat werken, die anders onzuiver, onrein, half, Gods aanblik, laat staan dan zijn liefde, onwaardig zijn, tot rechtvaardigheid gerekend worden: waartoe doen zij hun best om, door de rechtvaardigmaking der werken zo op de voorgrond te stellen, de rechtvaardigmaking des geloofs te vernietigen, zonder welke zij tevergeefs zouden roemen van de rechtvaardigmaking der werken? Willen zij een adderengebroedsel maken? Want daarheen strekken de woorden der goddelozen zich. Zij kunnen niet loochenen, dat de rechtvaardigmaking des geloofs is het beginsel, het fundament, de oorzaak, het bewijs, de substantie van de rechtvaardigheid der werken; maar toch besluiten zij, dat de mens door het geloof niet gerechtvaardigd wordt, omdat ook de goede werken tot rechtvaardigheid gerekend worden. Laat ons dus die dwaasheden laten varen en bekennen, wat de werkelijkheid is: indien de rechtvaardigheid der werken, hoe die dan ook geacht wordt te zijn, afhangt van de rechtvaardigmaking des geloofs, dat dan de laatste door de eerste niet alleen niet verminderd, maar veeleer versterkt wordt, en wel omdat daardoor haar kracht des te krachtiger schittert. En ook zo moeten wij niet menen, dat na de onverdiende rechtvaardigmaking de werken aangeprezen worden, opdat ook zij later zouden komen om de mens te rechtvaardigen, of opdat ze een dergelijke taak met het geloof zouden delen. Want indien de rechtvaardigmaking des geloofs niet aldoor in haar geheel blijft, zal de onreinheid der werken ontdekt worden. En het is in 't geheel niet ongerijmd, dat de mens zo door het geloof gerechtvaardigd wordt, dat hij niet alleen zelf rechtvaardig is, maar ook de werken boven hun waardigheid rechtvaardig geacht worden.

Boek III hoofdstuk 17

Vereniging van de beloften van de wet met die van het evangelie.

10. Op deze wijze zullen wij toegeven, dat in de werken niet alleen een deel der rechtvaardigheid is (wat onze tegenstanders zelf willen), maar dat die rechtvaardigheid Gode even welbehagelijk is, alsof ze volmaakt en volkomen ware. Maar wanneer wij bedenken, op welke grondslag zij rust, dan zal alle moeilijkheid opgelost zijn. Want een werk begint dan eerst aangenaam te zijn, wanneer het met vergeving wordt opgenomen. En vanwaar komt die vergeving anders, dan omdat God ons en al het onze in Christus aanschouwt? Evenals dus wij zelf wanneer wij in Christus zijn ingelijfd, daarom rechtvaardig verschijnen voor God, omdat door zijn schuldeloosheid onze gerechtigheden bedekt worden, zo zijn onze werken rechtvaardig en worden daarvoor gehouden, omdat alle gebreken, die anders in hen zijn, door Christus' reinheid worden begraven en daarom niet toegerekend. zo kunnen wij terecht zeggen, dat alleen door het geloof niet slechts wij, maar ook onze werken gerechtvaardigd worden. Verder, indien die rechtvaardigheid der werken, hoedanig dan ook zij, afhangt van het geloof en de onverdiende rechtvaardigmaking, en daardoor bewerkt wordt, dan moet ze daaronder besloten worden, en als de uitwerking onder haar oorzaak (om zo te zeggen) gesteld worden; zo ver is het er vandaan, dat ze zou moeten opgericht worden om haar omver te werpen of te verduisteren. Zo legt Paulus (Rom. 4:7), om met kracht te bewijzen, dat onze gelukzaligheid berust op de barmhartigheid Gods en niet op de werken, zeer sterke nadruk op deze woorden van David (Ps. 32:1): "Zalig zijn zij, wier ongerechtigheden vergeven en wier zonden bedekt zijn; zalig is hij, wie de Heere zijn zonde niet toegerekend heeft. "Indien iemand daar tegenover stelt talloze uitspraken, door welke de gelukzaligheid aan de werken schijnt toegerekend te worden (zoals: "Welgelukzalig is de man, die de Heere vreest, die barmhartig is voor de armen, die niet wandelt in de raad der goddelozen, die verzoeking verdraagt: welgelukzalig zijn zij, die het recht onderhouden, die onbevlekt zijn, arm van geest, zachtmoedig, barmhartig", enz. Ps. 112:1) (Spr. 14:21) (Ps. 1:1) (Jac. 1:12) (Ps. 106:3) (Ps. 119:1) (Matth. 5:3)), dan zullen die niet bewerken, dat niet waar zou zijn, wat Paulus zegt. Want aangezien al die werken, die daar vermeld worden, nooit zo in de mens zijn, dat hij Gode daarom aangenaam zou zijn, volgt daaruit, dat de mens altijd ellendig is, tenzij hij door de vergeving der zonden van zijn ellende verlost wordt. Aangezien dus alle soorten van gelukzaligheid, die door de Schrift verheven worden, als ijdel ineenstorten, zodat de mens van geen van die vrucht kan ontvangen, totdat hij de gelukzalig door de vergeving der zonden verkregen heeft, die dan verder de plaats bereidt voor de andere gelukzaligheden, zo volgt daaruit, dat deze niet alleen de hoogste en voornaamste maar ook de zaligheid is, tenzij ge wellicht wilt, dat ze verzwakt wordt door die, welke in haar alleen bestaan. Er is dan veel minder reden, waarom wij in verwarring gebracht zouden behoeven te worden door de benaming van rechtvaardigen, die gemeenlijk aan de gelovigen wordt toegekend. Ik erken voorzeker, dat ze rechtvaardigen genoemd worden naar de heiligheid huns levens; maar daar ze zich meer toeleggen op het streven naar rechtvaardigheid dan dat ze de rechtvaardigheid zelf vervullen, is het billijk, dat deze rechtvaardigheid, hoedanig ze ook zij, wijkt voor de rechtvaardigmaking des geloofs, uit welke ze heeft, wat ze is.

Boek III hoofdstuk 17

Vereniging van de beloften van de wet met die van het evangelie.

11. Evenwel zij zeggen, dat voor ons nog meer moeite overblijft met Jacobus, daar die ons met duidelijke woorden tegenspreekt. Want hij leert (Jac. 2:14) e.v., dat Abraham

uit de werken gerechtvaardigd is, en dat wij ook allen door de werken gerechtvaardigd worden, niet alleen door het geloof. Wat dan? Zullen zij Paulus in het krijt doen treden met Jacobus? Indien zij Jacobus voor een dienaar van Christus houden, dan moet zijn uitspraak zo opgenomen worden, dat ze niet veschilt van wat Christus zegt, die door de mond van Paulus spreekt. De Geest betuigt door de mond van Paulus, dat Abraham door het geloof niet door de werken, de gerechtigheid verkregen heeft; ook wij leren, dat allen door het geloof, zonder de werken der wet, gerechtvaardigd worden. Dezelfde Geest leert door Jacobus, dat Abrahams gerechtigheid en de onze gelegen is in de werken, niet alleen door het geloof. Dat de Geest niet met zichzelf strijdt, is zeker. Hoe stemmen dan die beide overeen? Het is onze tegenstanders ruimschoots genoeg, indien ze slechts neer kunnen vellen de rechtvaardigheid des geloofd, die wij met zeer diepe wortels bevestigd willen hebben; maar om de consciëntiën hun rust weer te geven, daarom bekommeren zij zich niet zeer. Daaruit kan men zien, dat zij wel knagen aan de rechtvaardigmaking des geloofs, maar intussen geen enkele regel der rechtvaardigheid stellen, waaraan de consciëntiën houvast hebben. Laat hen dus triumferen, zoals het hun lust, als ze maar van geen andere overtuiging kunnen roemen, dan dat ze alle vastheid der rechtvaardigheid weggenomen hebben. En het zal een ellendige overwinning zijn, die ze zullen verkrijgen, wanneer de Heere, nadat het licht der waarheid uitgedoofd is, hun zal toestaan de duisternis der leugens uit te spreiden. Maar overal, waar de waarheid Gods vast zal staan, zullen zij niets vorderen. Ik ontken dus, dat de woorden van Jacobus, die ze ons voortdurend als het schild van Achilles voorhouden, hen ook maar in het minst steunen. Opdat dit duidelijk worde, moet eerst gelet worden op het doel van de apostel; vervolgens moet opgemerkt worden, waarin ze het mis hebben. Aangezien er toen zeer velen waren (een kwaad dat onafgebroken in de kerk pleegt te zijn), die openlijk blijk gaven van het ongeloof door de werken, die de gelovigen eigen zijn, te veronachtzamen en na te laten, maar die toch niet ophielden op hun valselijk dusgenaamd geloof zich te beroemen, bespot Jacobus hier het dwaas vertrouwen van zulke mensen. Het is dus zijn bedoeling niet aan de kracht van het ware geloof in enig opzicht afbreuk te doen, maar te tonen, hoe dwaas die beuzelaars aan het ijdele schijnbeeld van het geloof zoveel toeschreven, dat ze daarmee tevreden, onbekommerd in allerlei ongebondenheid van zonden opgingen. Wanneer men deze stand van zaken begrepen heeft, zal het gemakkelijk zijn op te merken, waarin onze tegenstanders het mis hebben. Want zij komen tot een dubbel verkeerde gevolgtrekking, de ene in het woord geloof, de andere in het woord rechtvaardigmaken. Dat de apostel de ijdele waan, die ver verwijders is van de waarheid des geloofs, geloof noemt, is een kwestie van toegeeflijkheid, die aan de zaak niets te kort doet. Dit toont hij in het begin aan met deze woorden: "Wat nuttigheid is het, mijn broeders indien iemand zegt, dat hij geloof heeft, en hij heeft de werken niet." Hij zegt niet: "indien iemand het geloof heeft zonder de werken", maar: "indien hij zegt, dat hij het heeft". Nog duidelijker spreekt hij een weinig verder, wanneer hij dat geloof spottenderwijs tot iets ergers maakt dan de kennis der duivelen; en eindelijk, wanneer hij het een dood geloof noemt. Maar uit de beschrijving kunt ge voldoende opmaken, wat hij bedoelt. "Gij gelooft," zegt hij, "dat er een God is": ongetwijfeld, indien dat geloof niets anders inhoudt, dan dat men gelooft, dat er een God is, dan is het geen wonder, dat het niet rechtvaardigt. En wanneer de rechtvaardigmaking aan het geloof ontzegd wordt moeten we niet menen, dat daardoor enige afbreuk gedaan wordt aan het Christelijk geloof, welks aard geheel anders is. Want op welke wijze rechtvaardigt het ware geloof anders, dan doordat het ons met Christus verenigt, opdat wij, met Hem één geworden, het deelgenootschap aan zijn rechtvaardigheid genieten? Het rechtvaardigt dus niet daardoor, dat het kennis

ontvangt van Gods Wezen, maar omdat het berust op de zekerheid van zijn barmhartigheid.

Boek III hoofdstuk 17

Vereniging van de beloften van de wet met die van het evangelie.

12. Wij hebben het doel van de apostel nog niet aangeroerd, tenzij wij ook de andere verkeerde gevolgtrekking weerspreken: want, zo zeggen ze, Jacobus plaatst een deel van de rechtvaardigmaking in de werken. Indien ge Jacobus in overeenstemming wilt doen zijn met de overige plaatsen der Schrift, en met zichzelf, is het wel noodzakelijk, het woord rechtvaardigen in een andere betekenis te nemen dan bij Paulus. Want Paulus zegt, dat wij gerechtvaardigd worden, wanneer de herinnering aan onze rechtvaardigheid uitgewist wordt, en wij voor rechtvaardig gehouden worden. Indien Jacobus dit bedoeld had, zou hij verkeerd het woord van Mozes aangehaald hebben: "Abraham geloofde God" enz. Want hij heeft het volgende verband gelegd: Abraham heeft de rechtvaardigheid verkregen door de werken, omdat hij niet geaarzeld heeft op Gods bevel zijn zoon te offeren. En zo is de Schrift vervuld, die zegt, dat hij God geloofd heeft, en het is hem tot gerechtigheid gerekend. Indien het ongerijmd is, dat de uitwerking aan haar zaak voorafgaat, dan betuigt òf Mozes op die plaats ten onrechte, dat Abraham zijn geloof tot rechtvaardigheid gerekend is, òf hij heeft de rechtvaardigheid niet verdiend, door die gehoorzaamheid, die hij betoond heeft in het offeren van Izak. Toen Ismaël nog niet ontvangen was, die reeds opgegroeid was, voordat Izak geboren werd, is Abraham gerechtvaardigd door zijn geloof. Hoe zullen wij dus zeggen, dat hij zich rechtvaardigheid verworven heeft door zijn gehoorzaamheid, die eerst lange tijd daarna gevolgd is? Daarom heeft òf Jacobus de orde verkeerdelijk omgekeerd (wat te denken niet geoorloofd is), òf hij heeft niet willen zeggen, dat hij zo gerechtvaardigd is, alsof hij verdiend had, dat hij voor rechtvaardig gehouden werd. Wat dan? Het blijkt ongetwijfeld, dat hij spreekt over de verklaring, maar niet over de toerekening der rechtvaardigheid, alsof hij zeide: wie door het ware geloof rechtvaardig zijn, die bewijzen hun rechtvaardigheid door gehoorzaamheid en goede werken en niet door een blote en ingebeelde schijn van het geloof. Kortom, hij zet niet uiteen, op welke wijze wij gerechtvaardigd worden; maar hij eist van de gelovigen een werkdadige rechtvaardigheid. En evenals Paulus beweert, dat men zonder de steun der werken gerechtvaardigd wordt, zo wil Jacobus hier niet, dat zij voor rechtvaardig gehouden worden, die goede werken missen. De beschouwing van dit doel zal ons van elke moeilijkheid bevrijden; want onze tegenstanders vergissen zich voornamelijk hierin, dat zij menen, dat Jacobus de wijze van rechtvaardigmaking beschrijft; terwijl hij niets anders bedoelt, dan te niet te maken de slechte onbekommerdheid van hen, die om hun verachting der goede werken te verontschuldigen, op ijdele wijze het geloof daarvoor schoven. Dus, op welke manieren ze ook de woorden van Jacobus verdraaien, ze zullen er niets dan twee gedachten kunnen uithalen: dat de ijdele schijn des geloof niet rechtvaardigt, en dat de gelovige, met zulk een inbeelding niet tevreden, uit zijn werken zijn rechtvaardigheid bewijst.

Boek III hoofdstuk 17

Vereniging van de beloften van de wet met die van het evangelie.

13. En wat ze uit Paulus (Rom. 2:13) in dezelfde zin aanhalen, helpt hen allerminst: dat de daders, niet de hoorders der wet gerechtvaardigd worden. Ik wil niet mij zelf er af maken met de verklaring van Ambrosius, dat dit daarom gezegd is, omdat het geloof in Christus de vervulling der wet is. Want ik zie, dat louter een uitvlucht is, die in 't geheel niet nodig is, waar de weg open voor ons ligt. De apostel verdrijft daar het dwaas vertrouwen der Joden, die hoog van zichzelf opgaven alleen door de kennis der wet, hoewel ze ondertussen haar grootste verachters waren. Opdat ze dus zichzelf niet zo zouden behagen door de blote kennis der wet, wijst hij erop, dat, indien de rechtvaardigheid gezocht wordt uit de wet, er gevraagd wordt niet naar het kennen maar naar het onderhouden der wet. Wij twijfelen er tenminste niet aan, dat de rechtvaardigheid der wet bestaat in de werken, en zelfs ook hier niet aan, dat in de waardigheid en verdiensten der werken rechtvaardigheid gelegen is. Maar daarmee is nog niet bewezen, dat wij door de werken gerechtvaardigd worden, tenzij ze iemand aanwijzen kunnen, die de wet vervuld heeft. En dat Paulus geen andere opvatting gehad heeft, zal het tekstverband der woorden ruimschoots getuigen. Nadat hij de heidenen en de Joden in 't algemeen aan onrechtvaardigheid schuldig verklaard heeft, spreekt hij daarna van een ieder van die beiden afzonderlijk, en zegt dat zij, die zonder wet gezondigd hebben, zonder wet verloren gaan, wat betrekking heeft op de heidenen; maar dat zij, die onder de wet gezondigd hebben, door de wet geoordeeld worden, dat slaat op de Joden. Verder, daar dezen, hun eigen overtredingen door de vingers ziende, alleen prijkten met de wet, voegt hij er bij, wat uitnemend paste, dat de wet niet daarom gegeven is, opdat ze gerechtvaardigd zouden worden, wanneer ze slechts haar stem hoorden, maar eerst dan, wanneer ze gehoorzaamden. Alsof hij wilde zeggen: Zoekt gij de rechtvaardigheid in de wet? Verschuil u dan niet achter het horen, dat op zichzelf van weinig gewicht is, maar breng werken aan, om daardoor te bewijzen, dat de wet voor u niet tevergeefs gegeven is. Daar het allen aan werken ontbrak, volgde daaruit, dat ze van het roemen op de wet beroofd waren. Dus moet men veeleer naar de bedoeling van Paulus een tegenovergesteld bewijs vormen, namelijk aldus: de rechtvaardigheid der wet is gelegen in de volmaaktheid der werken; niemand kan er zich op beroemen, dat hij door de werken aan de wet genoeg gedaan heeft; dus uit de wet komt geen rechtvaardigheid.

Boek III hoofdstuk 17

Vereniging van de beloften van de wet met die van het evangelie.

14. Verder strijden zij op grond van die plaatsen, in welke de gelovigen hun rechtvaardigheid vrijmoedig aan Gods oordeel tot onderzoek aanbieden, en begeren naar die rechtvaardigheid beoordeeld te worden. Als daar zijn: "Richt mij, Heere, naar mijn gerechtigheid, en naar mijn onschuldigheid, die in mij zijn" (Ps. 7:9). Evenzo: "Here, hoor mijn gerechtigheid, Gij hebt mijn hart beproefd en des nachts bezocht, en er is geen ongerechtigheid in mij gevonden" (Ps. 17:1,3). Evenzo: "De Heere zal mij vergelden naar mijn gerechtigheid, en naar de reinheid mijner handen zal Hij mij wedergeven; want ik heb des Heeren wegen gehouden, en ben van mijn God niet goddeloos afgegaan: en ik zal onbevlekt zijn en mij wachten voor mijn ongerechtigheid" (Ps. 18:21,) e.v.. Evenzo: "Doe mij recht, Heere, want ik heb in mijn onschuldigheid gewandeld; ik heb niet gezeten bij leugenachtige mannen, en ik zal niet komen bij de boosdoeners; raap mijn ziel niet weg met de goddelozen, noch mijn leven met de mannen des bloeds, in welker handen ongerechtigheden zijn, welker rechterhand vol geschenken is: maar ik heb onschuldig gewandeld" (Ps. 26:1,9) e.v..

Ik heb in 't voorgaande gesproken over het vertrouwen, dat de heiligen alleen aan de werken schijnen te ontlenen. De getuigenissen nu, die we hiertoe aangehaald hebben, zullen ons niet veel moeite baren, wanneer we ze nemen naar hun samenhang, of, zoals men gemeenlijk zegt, hun omstandigheid. En die is tweevoudig. Want zij willen niet, dat naar hen in het algemeen onderzoek gedaan wordt, zodat ze naar de loop van hun ganse leven veroordeeld of vrijgesproken worden; maar zij brengen een bijzondere zaak ter beslissing voor het gericht, en zij matigen zich geen gerechtigheid aan ten opzichte van Gods volmaaktheid, maar op grond van vergelijking met bozen en misdadigen. In de eerste plaats, wanneer gehandeld wordt over de rechtvaardiging van de mens, wordt niet slechts gevraagd, dat hij in zijn ganse leven een zekere onafgebroken gelijkvormigheid aan de gerechtigheid heeft. Wanneer nu de heiligen om hun onschuldigheid te bewijzen Gods oordeel inroepen, bieden zij niet zichzelf aan als vrij van alle schuld en in alle opzichten onberispelijk; maar hoewel ze alleen op Gods goedheid het vertrouwen hunner zaligheid gevestigd hebben, bevelen zij toch hun zaak, waarin zij onschuldig verdrukt worden, Hem aan, daar ze vertrouwen, dat Hij een wreker is der armen, die buiten recht en billijkheid getroffen worden. En wanneer ze hun tegenstanders met zich stellen voor Gods rechterstoel, zij zich niet op een onschuldigheid, die genoegdoening zou schenken aan Gods reinheid, indien ze gestreng onderzocht werd; maar omdat ze weten, dat in vergelijking met de boosheid, slechtheid, sluwheid en verdorvenheid hunner tegenstanders, hun oprechtheid, rechtvaardigheid, envoudigheid en reinheid Gode bekend en aangenaam is, vrezen zij niet Hem als rechter in te roepen tussen zich en hen. Zo toen David tot Saul zeide (1 Sam. 26:33): "De Heere vergelde een ieder naar zijn gerechtigheid en waarheid", verstond hij daaronder niet, dat de Heere een ieder op zichzelf zou onderzoeken en belonen naar zijn verdiensten; maar hij betuigde voor de Heere, hoe groot zijn onschuld was in de verhouding tot de ongerechtigheid van Saul. En wanneer Paulus zich beroemt (2 Cor. 1:12), dat hij dit goede getuigenis van zijn geweten heeft, dat hij in eenvoudigheid en oprechtheid verkeerd heeft in Gods kerk, wil hij zelfs niet op zulk een roem bij God steunen; maar gedwongen door de lasteringen der goddelozen, verdedigt hij zijn trouw en oprechtheid, van welke hij wist, dat ze aan Gods goedertierenheid aangenaam was, tegen iedere kwaadsprekerij der mensen. Want we zien wat hij elders (1 Cor. 4:4) zegt, dat hij zich van niets kwaads bewust is, maar dat hij daardoor niet wordt gerechtvaardigd. Namelijk omdat hij begreep, dat Gods oordeel ver uit gaat boven 's mensen verdorven blik. Ook al verdedigen dus de vromen hun onschuld tegenover de huichelarij der vromen, met God als getuige en rechter, roepen ze toch, wanneer ze met God alleen te doen hebben, allen uit één mond (Ps. 130:3): "Zo Gij, Heere, de ongerechtigheid gadeslaat, Heere, wie zal bestaan?" Evenzo: "Ga niet in het gericht met uw knechten; want niemand, die leeft, zal voor uw aangezicht gerechtvaardigd worden" (Ps. 143:2). En geen vertrouwen stellende op hun werken, zingen ze gaarne: "Uw goedertierenheid is beter dan het leven" (Ps. 63:4).

Boek III hoofdstuk 17

Vereniging van de beloften van de wet met die van het evangelie.

15. Er zijn ook nog andere plaatsen, niet ongelijk aan de vorige, waarbij men nog kunnen blijven staan. Salomo zegt (Spr. 20:7), dat hij, die in zijn oprechtheid wandelt, rechtvaardig is. Evenzo (Spr. 12:38), dat in het pad der gerechtigheid het leven is, en dat daarin de dood niet is. Zo zegt Ezechiël (Ez. 18:9, 221) (Ez. 33:15), dat gewis zal leven, die recht en gerechtigheid gedaan heeft. Niets van die plaatsen loochenen of

verduisteren wij. Maar laat er eens één van Adams zonen te voorschijn komen met zulk een zuiverheid. Als er niemand is, moeten ze omkomen van voor Gods aanschijn, of tot het toevluchtsoord zijner barmhartigheid vluchten. En intussen ontkennen wij niet, dat hun zuiverheid, ook al zij slechts half en onvolmaakt, voor de gelovigen een stap is tot de onsterfelijkheid. Maar vanwaar komt dit anders, dan omdat de Heere de werken van hen, die hij tot het verbond der genade aangenomen heeft, niet onderzoekt naar hun verdiensten, maar door zijn Vaderlijke goedertierenheid omhelst? En daaronder verstaan wij niet slechts wat de Scholastieken leren, dat de werken hun waarde hebben uit de aannemende genade. Want hun opvatting is, dat de werken, die anders volgens het verbond der wet niet voldoende zijn tot het verkrijgen der zaligheid, toch door de aanneming Gods verheven worden tot zulk een waarde, dat ze tegen de prijs der zaligheid opwegen. Maar ik zeg, dat die werken, daar ze zowel door andere overtredingen, als ook door hun eigen smetten verontreinigd zijn, geen waarde hebben, dan dat de Heere beide vergeeft; dat is, dat de mens de rechtvaardigheid onverdiend geschonken wordt. Hier komt men ten onrechte aandragen met de gebeden van de apostel (Ef. 1:4) (1 Thess. 3:13) en elders), waarin hij de gelovigen een zo grote volmaaktheid toewenst, dat ze onschuldig en onberispelijk mogen zijn in de dag des Heeren. Deze woorden brachten oudtijds de Coelestinen telkens te berde, om de volmaaktheid der rechtvaardigheid in dit leven te bewijzen. Maar na Augustinus antwoorden wij in 't kort dit, en wij menen, dat dat voldoende is: dat alle gelovigen wel naar dit doel moeten streven, dat ze eens onbevlekt en onschuldig voor Gods aanschijn mogen verschijnen, maar dat wij, aangezien de beste en voortreffelijkste wijze van het tegenwoordige leven niets anders is dan een vordering, eerst dan tot dat doel zullen geraken, wanneer wij, verlost van dit vlees der zonde, de Heere tenvolle zullen aanhangen. Maar toch zal ik niet hardnekkig strijden met iemand, die de titel der volmaaktheid aan de heiligen wil toekennen, wanneer hij ook die slechts omschrijft met de woorden van Augustinus zelf 1). "Wanneer wij, "zo zegt hij, "de deugd der heiligen volmaakt noemen, dan behoort tot die volmaaktheid ook de kennis van hun onvolmaaktheid zowel in de waarheid als in de ootmoed." 1} Ad Bonif. III,7.

Boek III hoofdstuk 18

Dat uit het loon ten onrechte besloten wordt tot de rechtvaardigheid van de werken.

1. Laat ons nu overgaan tot die uitspraken, die verzekeren, dat God een ieder vergelden zal naar zijn werken. Van die aard zijn de volgende: "Een ieder zal wegdragen wat hij gedaan heeft in het lichaam, hetzij goed, hetzij kwaad" (2 Kor. 5:10); "degene, die goed doet, heerlijkheid en eer, maar verdrukking en benauwdheid over alle ziel, die het kwade werkt" (Rom. 2:6) e.v.: en "zij zullen gaan; die het goede gedaan hebben, tot de opstanding des levens, en die het kwade gedaan hebben, tot de opstanding des oordeels" (Joh. 5:29); "komt, gij gezegenden mijns Vaders, ik ben hongerig geweest, en gij hebt mij te eten gegeven, ik ben dorstig geweest, en gij hebt mij te drinken gegeven" (Matth. 25:34) enz. En laat ons bij deze uitspraken ook die voegen, die het eeuwige leven het loon van de werken noemen. Tot die soort behoren de volgende: "De vergelding van des mensen handen zal hem gegeven worden; wie het gebod vreest, die zal vergolden worden" (Spr. 12:14) (Spr. 13:13); "verblijdt en verheugt u, zie uw loon is groot in de hemelen" (Matth. 5:12); "een ieder zal loon ontvangen naar zijn werk" (1 Kor. 3:8). Dat er gezegd wordt, dat God een ieder zal vergelden naar zijn werken, wordt met weinig moeite opgelost. Want deze zegswijze wijst meer de orde van opeenvolging dan de oorzaak aan. En het is buiten twijfel, dat de Heere door deze trappen zijner barmhartigheid onze zaligheid volbrengt, namelijk doordat Hij de uitverkorenen tot zich roept, de geroepenen rechtvaardigt, en de gerechtvaardigen verheerlijkt (Rom. 8:30). Ofschoon Hij dus alleen door zijn barmhartigheid de zijnen tot het leven ontvangt, is het geen wonder, dat er van hen gezegd wordt, dat ze naar hun werken gekroond worden, omdat Hij hen door de loopbaan van de goede werken tot het leven voert, om zijn werk in hen te volbrengen in de orde, die Hij heeft vastgesteld: en door die werken worden zij ongetwijfeld voorbereid tot het ontvangen van de kroon van de onsterfelijkheid. Ja om die reden wordt er terecht van hen gezegd, dat zij hun zaligheid werken (Fil. 2:12), doordat ze, door zich toe te leggen op goede werken, het eeuwige leven bedenken. Namelijk, zoals hun elders geboden wordt te werken om de spijs, die niet vergaat (Joh. 6:27), wanneer ze, door in Christus te geloven, zichzelf het leven verwerven, en toch wordt er terstond aan toegevoegd: "de spijs, welke de Zoon des mensen u geven zal." Daaruit blijkt, dat het woord werken geenszins gesteld wordt tegenover de genade, maar betrokken wordt op de ijver, en daarom volgt daaruit niet, dat de gelovigen zelf de auteurs van hun zaligheid zijn, of dat deze uit hun werken voortvloeit. Wat dan? Zodra ze door de kennis des evangelies en de verlichting des Heiligen Geestes aangenomen zijn tot het deelgenootschap aan Christus, is het eeuwige leven in hen begonnen. En het goede werk, dat God in hen begonnen heeft, moet ook volmaakt worden tot op de dag van de Heere Jezus (Fil. 1:6). En verder, het wordt volbracht, wanneer ze, door rechtvaardigheid en heiligheid de hemelse Vader afspiegelend, bewijzen, dat ze zijn niet ontaarde kinderen zijn.

Boek III hoofdstuk 18

Dat uit het loon ten onrechte besloten wordt tot de rechtvaardigheid van de werken.

2. Er is geen reden, dat we uit het woord loon zouden beredeneren, dat onze werken de oorzaak der zaligheid zijn. Laat dit in de eerste plaats in onze harten vaststaan, dat het Koninkrijk der hemelen niet is een bezoldiging van dienstknechten, maar een erfenis van kinderen, die alleen zij zullen verkrijgen, die door de Heere tot kinderen aangenomen zijn, en dat om geen enkele andere oorzaak dan om deze aanneming. "Want de zoon der dienstmaagd zal geen erfgenaam zijn, maar de zoon der vrije" (Gal. 4:30). Daarom wanneer de Heilige Geest juist op die plaatsen, waar Hij belooft, dat de eeuwige heerlijkheid het loon der werken zal zijn, de erfenis met namen uitdrukt, bewijst Hij dat die voor ons van elders komt. Zo somt Christus de werken op (Matth. 25:34), die Hij vergeldt met de beloning des hemels, wanneer Hij de uitverkorenen roept om die te bezitten; maar tevens voegt Hij er aan toe, dat ze hem moeten bezitten door het recht der erfenis. Zo gebiedt Paulus (Col. 3:24) de dienstknechten, om, wanneer ze getrouw doen wat hun plicht is, te hopen op vergelding der erfenis. We zien, hoe ze, als het ware met voorgeschreven woorden, er naarstig voor oppassen, dat wij het ontvangen van de eeuwige gelukzaligheid niet aan de werken, maar aan Gods aanneming toeschrijven. Waarom maken ze dan tegelijkertijd melding van de werken? Door één voorbeeld der Schrift zal deze vraag duidelijk worden. Vòòr de geboorte van Izak was aan Abraham een zaad beloofd, waarin alle volken der aarde gezegend zouden worden; en een voortplanting van dat zaad, die gelijk zou zijn aan de sterren des hemels en het zand der zee, en andere dergelijke dingen (Gen. 15:5) (Gen. 17:1). Vele jaren later omgordt Abraham zich, zoals hem door een Godsspraak bevolen was, om zijn zoon te offeren. Toen hij deze gehoorzaamheid volbracht had, ontving hij deze belofte (Gen. 22:3,17): "Ik heb Mij zelf gezworen, spreekt de Heere,daarom dat gij deze zaak gedaan hebt, en uw zoon, uw enige, niet onthouden hebt zal Ik u zegenen, en uw zaad vermenigvuldigen, als de sterren des hemels, en het zand der zee; uw zaad zal de poorten zijner vijanden bezitten, en in uw zaad zullen gezegend worden alle volken der aarde, naardien gij mijn stem gehoorzaam geweest zijt." Wat horen wij? Heeft Abraham door zijn gehoorzaamheid de zegening verdiend, welker belofte hij ontvangen had, voordat het gebod gegeven werd? Hier weten wij waarlijk zonder omwegen, dat de Heere de werken der gelovigen beloont met die goederen, die Hij hun reeds gegeven had, voordat aan de werken gedacht werd: terwijl Hij nog geen oorzaak had om hun wel te doen dan alleen zijn barmhartigheid.

Boek III hoofdstuk 18

Dat uit het loon ten onrechte besloten wordt tot de rechtvaardigheid van de werken.

3. En toch misleidt of bespot de Heere ons niet, wanneer Hij zegt, dat Hij de werken vergeldt, hetgeen Hij uit genade had geschonken vóór de werken. Want daar Hij wil, dat wij door de goede werken geoefend worden tot het streven naar de beloning of de genieting, om zo te zeggen, van hetgeen Hij beloofd heeft, en dat wij in die goede werken wandelen om te ijveren naar de zalige hoop, die ons voorgesteld is in de hemelen, wordt terecht ook aan de werken de vrucht der beloften toegeschreven, tot

wier rijpheid zij ons voeren. Keurig heeft de apostel beide uitgedrukt, toen hij zeide, dat de Colossenzen zich toelegden op de werken der liefde, om de hoop, die hun weggelegd was in de hemelen, over welke zij tevoren gehoord hadden door het woord van het waarachtige evangelie (Col. 1:5). Want wanneer hij zegt, dat zij uit het evangelie hebben leren kennen de hoop, die voor hen in de hemelen was weggelegd, verklaart hij, dat die alleen op Christus, en niet op enig werk steunt. En daarmee stemt overeen het woord van Petrus, dat de vromen in de kracht Gods bewaard worden door het geloof, tot de zaligheid, die bereid is geopenbaard te worden te zijner tijd (1 Petrus 1:5). Wanneer Paulus zegt, dat zij zich daarom inspannen, geeft hij te kennen, dat de gelovigen de ganse tijd huns levens moeten lopen om haar te grijpen. En opdat wij niet zouden menen, dat het loon, hetwelk ons de Heere belooft, niet afgemeten wordt naar de maat der verdienste, heeft Hij ons een gelijkenis voorgesteld (Matth. 20:1) e.v., waarin hij zichzelf maakt tot een huisvader, die allen, welke hij ontmoet, zendt tot bebouwing van zijn wijngaard sommigen op de eerste ure van de dag, anderen op de tweede, anderen op de derde, sommigen zelfs ter elfder ure; des avonds betaalt hij aan allen een gelijk loon. De uitlegging hiervan is in 't kort en naar waarheid samengevat door die oude schrijver, wie hij ook moge zijn, wiens boek "Over de roeping der heidenen" staat op naam van Ambrosius 1). Ik zal liever zijn woorden gebruiken dan de mijne. "Door de regel van deze vergelijking," zegt hij, "heeft de Heere getoond de verscheidenheid der veelvoudige roeping, die op één genade betrekking heeft; daarin wijzen ongetwijfeld zij, die ter elfder ure in de wijngaard gezonden worden en gelijkgesteld worden met hen, die de ganse dag gewerkt hebben, op het lot van hen, welke God tot prijs van de uitnemendheid zijner genade, op het laatst van de dag, en aan het einde van hun leven met Zijn Goddelijke goedertierenheid beloond heeft, niet het loon betalend voor de arbeid, maar de rijkdom zijner goedheid uitstortend over hen, die Hij zonder hun werken uitverkoren heeft, opdat ook zij, die in het zweet huns aanschijns gewerkt hebben, en niet meer ontvangen hebben dan de laatsten, begrijpen, dat ze een gave der genade en niet een loon der werken ontvangen hebben." Eindelijk is dit ook opmerkingswaardig, dat, wanneer in deze plaatsen het eeuwige leven het loon der werken genoemd wordt, dit niet eenvoudig genomen wordt voor die gemeenschap, die wij met God hebben tot de zalige onsterfelijkheid, wanneer Hij ons met vaderlijke goedertierenheid in Christus omhelst, maar voor de bezitting of genieting der gelukzaligheid, zoals ook de woorden van Christus zelf luiden: "en in de toekomende eeuw het eeuwige leven" (Marc. 10:30). En elders: "Komt, bezit het Koninkrijk" enz. (Matth. 25:34). Op deze wijze noemt ook Paulus (Rom. 8:18) e.v. de aanneming tot kinderen de openbaring der aanneming, die in de opstanding plaats zal vinden, en legt daarna uit, dat ze is de verlossing van ons lichaam. En overigens, evenals de vervreemding van God de eeuwige dood is, zo wordt de mens, wanneer hij door God in genade wordt aangenomen om zijn gemeenschap te genieten en met Hem één te worden, overgebracht van de dood tot het leven, wat alleen geschiedt door de weldaad der aanneming. En indien ze, naar hun gewoonte, hardnekkig het loon der werken volhouden, zal men hen het woord van Petrus weer kunnen tegenwerpen, dat het eeuwige leven het loon des geloofs is (1 Petrus 1:9).

1} De voc. gent. I,5.

Boek III hoofdstuk 18

Dat uit het loon ten onrechte besloten wordt tot de rechtvaardigheid van de werken.

4. Laat ons dus niet denken, dat de Heilige Geest door een dergelijke belofte de waardigheid onzer werken aanprijst, alsof die zulk een loon verdienen. Want de Schrift laat ons niets over, waardoor wij voor Gods aanschijn zouden kunnen verhoogd worden. Maar zij is veeleer geheel hiermee bezig, om onze aanmatiging te fnuiken, ons te verootmoedigen, terneder te werpen en geheel te verbrijzelen. Maar door die belofte wordt steun geboden aan onze zwakheid, die anders terstond zou bezwijken en nederstorten, indien ze zich niet door deze verwachting staande hield en door deze troost haar kommer verzachtte. In de eerste plaats overdenke een ieder voor zichzelf, hoe moeilijk het is niet alleen al het zijne, maar ook zichzelf te verlaten en te verloochenen. En toch is dit het eerste van wat Christus zijn discipelen, dat is alle vromen, leert. Vervolgens onderricht Hij hen zo gedurende hun ganse leven onder de tucht van het kruis, opdat zij hun harten niet zouden stellen op de begeerte naar of het vertrouwen op de tegenwoordige goederen. In 't kort gezegd, Hij behandelt hen bijna altijd zo, dat ze waarheen zij ook hun ogen wenden, zo ver deze wereld zich uitstrekt, zij niets anders overal voor ogen hebben dan wanhoop, zoals Paulus (1 Cor. 15:19) zegt, dat wij ellendiger zijn dan alle mensen, indien wij slechts in deze wereld onze hoop hebben. Opdat ze in deze zo grote benauwdheden niet bezwijken, staat de Heere hen bij, die hen vermaant het hoofd hoger op te heffen en de ogen te verder doen zien: want dat ze de gelukzaligheid, die ze in de wereld niet zien, bij Hem zullen vinden. Deze gelukzaligheid, die ze in de wereld niet zien, bij Hem zullen vinden. Deze gelukzaligheid noemt Hij een prijs, een loon, een vergelding, niet dat Hij de verdiensten der werken waardeert, maar Hij geeft te kennen, dat de gelukzaligheid een vergelding is voor hun verdrukkingen, lijden, smaad enz. Daarom verhindert ons niets, dat we het eeuwige leven, naar het voorbeeld der Schrift, een beloning noemen, omdat daarin de Heere de zijnen uit de arbeid tot de rust, uit de verdrukking tot een voorspoedige en gewenste staat, uit de droefheid tot vreugde, uit de armoede tot de overvloed, en uit de smaadheid tot heerlijkheid opneemt, kortom alle rampen, die ze geleden hebben, verwisselt met grote goederen. Zo zal er ook geen bezwaar tegen zijn, indien wij menen, dat de heiligheid des levens een weg is, die wel niet de toegang opent tot de heerlijkheid van het hemelse Koninkrijk, maar waarlangs de uitverkorenen door hun God tot de openbaring van die heerlijkheid gevoerd worden; want dit is zijn welbehagen, te verheerlijken hen, die Hij geheiligd heeft. Alleen we moeten ons niet inbeelden, dat er tussen verdienste en loon een wederkerige betrekking is, waaraan de sofisten onbeschaamd vasthouden, omdat ze dat doel, hetwelk wij uiteenzetten, niet opmerken. En hoe verkeerd is het, om, wanneer de Heere ons tot één doel roept, het oog elders heen te slaan? Niets is duidelijker, dan dat de goede werken loon beloofd wordt om de zwakheid van ons vlees met enige troost op te beuren, en niet om onze harten op te blazen tot roem. Wie dus daaruit de verdienste der werken opmaakt, of in een weegschaal het werk tegen loon afweegt, dwaalt zeer ver af van het juiste doelwit van God.

Boek III hoofdstuk 18

Dat uit het loon ten onrechte besloten wordt tot de rechtvaardigheid van de werken.

5. Daarom, wanneer de Schrift zegt (2 Tim. 4:8), dat God, de rechtvaardige Rechter eens de zijnen de kroon der rechtvaardigheid geven zal, dan antwoord ik niet alleen met Augustinus 1): "Aan wie zou de rechtvaardige Rechter de kroon geven, indien de barmhartige Vader de genade niet geschonken had? En hoe zou er rechtvaardigheid kunnen zijn, indien niet de genade, die de goddeloze rechtvaardigt, voorafgegaan was? Hoe zouden die als verschuldigd gegeven worden, indien niet tevoren de andere als onverschuldigd geschonken werden?" Maar ik voeg er nog iets anders aan toe: hoe zou Hij onze werken de rechtvaardigheid toerekenen, indien Hij niet, wat er aan onrechtvaardigheid in hen is, door zijn goedertierenheid verborg? Hoe zou Hij hen loon waardig achten, indien Hij niet, wat er in hen strafwaardig is, door zijn onmetelijke goedheid wegnam? Want Augustinus pleegt het eeuwige leven genade te noemen, omdat het aan de onverdiende gaven Gods gegeven wordt, wanneer het de werken wordt vergolden. Maar de Schrift vernedert ons verder en richt ons tevens op. Want behalve dat ze verbiedt te roemen in de werken, omdat ze onverdiende gaven Gods zijn, leert ze ook, dat ze altijd met enig vuil bezoedeld zijn, zodat ze Gode niet genoeg kunnen doen, wanneer ze naar de regel van zijn oordeel onderzocht worden; maar, opdat onze vurigheid niet zou inzinken, leert ze ook, dat onze werken door loutere vergeving Gode behagen. En hoewel Augustinus een weinig anders spreekt dan wij, verschilt hij toch in de zaak zelf niet zo zeer van ons, zoals blijkt uit zijn woorden in het derde boek aan Bonifacius, hoofdst.5. Nadat hij daar twee mensen met elkaar vergeleken heeft, een met een leven, dat bijna een wonder van heiligheid en volmaaktheid is, en een ander, die wel goed is en rein van zeden, maar toch niet zo volmaakt, of er kan in hem nog veel geëist worden, maakt hij eindelijk deze gevolgtrekking: "Deze, die in zeden achter schijnt te staan bij de ander, verhuist, wanneer hij uit dit leven bevrijdt wordt, naar de gemeenschap met Christus, wegens zijn oprecht geloof in God, uit hetwelk hij leeft, en naar hetwelk hij zich in alle misdaden beschuldigt, in al zijn goede werken God prijst, zichzelf de schande en Gode de eer toekennend, en van Hem ontvangend de vergeving der zonden en de liefde voor de goede werken. Waarom anders, dan wegens zijn geloof? Want ook al maakt dat zonder de werken niemand zalig (want het is een niet verdorven geloof, dat door de liefde werkt), toch worden daardoor ook de zonden ontbonden, omdat de rechtvaardige uit het geloof leeft; zonder het geloof echter worden de werken, die goed schijnen, in zonden veranderd." Hier in ieder geval erkent hij niet onduidelijk, wat wij zo met klem beweren, dat de rechtvaardigheid der goede werken daaruit voortkomt, dat ze Gode aangenaam zijn door de vergeving.

1} Ad Valent. de grat. et lib.arbitr.

Boek III hoofdstuk 18

Dat uit het loon ten onrechte besloten wordt tot de rechtvaardigheid van de werken.

6. Een betekenis, ten naaste verwant aan die der bovengoemde plaatsen, hebben de volgende: "Maat uzelf vrienden uit de onrechtvaardige Mammon, opdat, wanneer u

ontbreken zal, zij u mogen ontvangen in de eeuwige tabernakelen" (Luc. 16:9). "Beveel de rijken in deze tegenwoordige wereld, dat zij niet hoogmoedig zijn, noch hun hoop stellen op de ongestadige rijkdom, maar op de levende God; dat zij weldadig zijn, rijk worden in goede werken, leggende zichzelf weg tot een schat en goed fundament tegen het toekomende, opdat zij het eeuwige leven mogen verkrijgen." (1 Tim. 6:17). Want de goede werken worden vergeleken bij rijkdommen, die zij in de zaligheid van het eeuwige leven genieten. Ik antwoord, dat wij tot het ware begrijpen van deze plaatsen nooit zullen komen, indien wij onze ogen niet wenden naar het doelwit, waarop de Geest zijn woorden richt. Indien waar is, wat Christus zegt, dat dáár ons hart is, waar onze schat is, moeten de gelovigen, evenals de kinderen dezer eeuw zich plegen in te spannen om datgene te verwerven, wat dient tot de genieting van het tegenwoordige leven, toezien, nadat ze geleerd hebben, dat dit leven als een droom spoedig zal verdwijnen, dan ze datgene, wat ze naar waarheid genieten willen, daarheen zenden, waar ze een volmaakt leven zullen hebben. Wij moeten dus navolgen datgene, wat zij doen, die van plan zijn te verhuizen naar een plaats, waar ze een blijvende woonplaats voor hun leven hebben uitgekozen. Zij zenden hun bezittingen vooruit, en missen die gaarne een tijdlang; want zij achten zichzelf des te gelukkiger, hoe meer goederen ze hebben daar, waar ze lang zullen zijn. Indien wij geloven, dat de hemel ons vaderland is, moeten wij veeleer onze rijkdommen daarheen zenden, dan ze hier houden, waar ze, bij een plotselinge verhuizing, voor ons zullen verloren gaan. Maar hoe zullen wij ze zenden? Wel, doordat we ze meedelen aan de armen en behoeftigen, want al wat hun geschonken wordt, rekent de Heere dat Hem gegeven is Matth.25:40). Vandaar die uitnemende belofte: "Wie de arme geeft, leent de Heere" (Spr. 19:17). Evenzo: "Wie rijkelijk zaait, zal rijkelijk maaien" (2 Cor. 9:6). Want wat aan de broederen uit de plicht der liefde ten koste wordt gelegd, wordt in des Heeren hand in bewaring gegeven. Hij zal het, daar Hij een betrouwbaar bewaarder is, eens met rijke rente weergeven. Zijn dus onze plichtsbetrachtingen van zo grote waarde bij God, dat ze in zijn hand als het ware schatten zijn, die voor ons zijn weggelegd? En wie zou er voor huiveren zo te spreken, daar de Schrift dit zo dikwijls en openlijk betuigt? Maar indien iemand van Gods loutere goedertierenheid zou willen overspringen tot de waardigheid der werken, zal hij door deze getuigenissen niet geholpen worden tot bevestiging van zijn dwaling. Want men zou daaruit naar behoren niets anders kunnen opmaken dan alleen een neiging van Gods goedertierenheid tot ons: want om ons tot weldoen op te wekken laat Hij, hoewel de diensten, die wij Hem bewijzen, zelfs niet eens zijn blik waardig zijn, toch niet één van die verloren gaan.

Boek III hoofdstuk 18

Dat uit het loon ten onrechte besloten wordt tot de rechtvaardigheid van de werken.

7. Maar meer klemmen de woorden van Paulus, die wanneer hij de Thessalonicenzen in hun verdrukkingen troost, leert, dat die hun toegezonden worden, opdat ze waardig geacht zouden worden het Koninkrijk Gods, waarvoor ze lijden (2 Thess. 1:5). "Want," zegt hij, "het is recht bij God verdrukking te vergelden degenen, die u verdrukken, en u verkwikking met ons, wanneer de Heere Jezus zal geopenbaard worden van de hemel." En de schrijver van de brief aan de Hebreën zegt (Hebr. 6:10): "God is niet onrechtvaardig, dat Hij uw werk zou vergeten en de liefde, die gij in zijn naam betoond hebt, daar gij de heiligen gediend hebt." Op de eerste plaats antwoord

ik, dat daar geen waardigheid der verdienste wordt bedoeld; maar omdat God de Vader wil, dat wij, die Hij tot zijn kinderen verkoren heeft, aan Christus, zijn Eniggeborene, gelijkvormig worden, moeten, evenals Hij eerst heeft moeten lijden, en eerst daarna ingegaan is in de heerlijkheid, die voor Hem bestemd was, zo ook wij door vele verdrukkingen ingaan in het Koninkrijk der hemelen (Luc. 24:26); Hand.14:22). Wanneer wij dus verdrukkingen lijden voor de naam van Christus, worden wij dus het Koninkrijk Gods waardig geacht, omdat wij de littekenen van onze Heer en Meester in het lichaam dragen, die de kenmerken zijn van de kinderen Gods (Gal. 6:17). Hierop hebben ook deze uitspraken betrekking: dat wij in ons lichaam de doding van Jezus Christus omdragen, opdat zijn leven in ons geopenbaard worde (2 Cor. 4:10); dat wij aan Hem in zijn lijden gelijkvormig worden, opdat wij komen tot de gelijkheid zijner opstanding uit de doden (Fil. 3:10). De reden, die toegevoegd wordt, dient niet om enige waardigheid te bewijzen, maar om de hoop op Gods Koninkrijk te versterken; alsof de apostel zeide: zoals het aan het rechtvaardig oordeel Gods betaamt om uw vijanden te straffen voor de kwellingen, die ze u aangedaan hebben, zo betaamt het dat oordeel ook u verlichting en rust van die kwellingen toe te delen. De andere plaats, die leert, dat het Gods rechtvaardigheid past, de gehoorzaamheid der zijnen niet te vergeten, zodat de woorden te kennen geven, dat het bijna onrechtvaardig zou zijn, indien Hij ze vergat, bevat deze redenering: God heeft, om onze traagheid aan te sporen, ons de zekerheid gegeven, dat de arbeid, die wij tot eer van zijn naam ondernomen hebben, niet tevergeefs zou zijn. Laat ons altijd bedenken, dat deze belofte, evenals alle andere, ons geen vrucht zou aanbrengen, indien niet het onverdiende verbond der barmhartigheid voorafging, opdat daarop de ganse zekerheid onzer zaligheid zou rusten. En daarop steunend moeten wij gerust vertrouwen, dat ook aan onze gehoorzaamheid, hoewel ze het onwaardig is, de beloning van de kant van Gods milddadigheid niet zal ontbreken. Om ons in die verwachting te versterken, betuigt de apostel, dat God niet onrechtvaardig is en zich zal houden aan de eenmaal gegeven belofte. Die rechtvaardigheid wordt dus meer betrokken op de waarheid van Gods belofte, dan op de rechtvaardigheid, die gelegen is in het vergelden van wat verschuldigd is. In die zin is van buitengewone betekenis het woord van Augustinus 1), hetwelk die heilige man niet geaarzeld heeft als een gedenkwaardige uitspraak meermalen te herhalen, en ook ik niet onwaardig oordeel, dat we het voortdurend in de herinnering terugroepen. "De Heere," zegt hij, is getrouw, die zich ons tot een schuldenaar gemaakt heeft, niet iets van ons ontvangende, maar alles belovende."

1} In Ps.32,2. Ps.109,1 en dikwijls elders (83,16).

Boek III hoofdstuk 18

Dat uit het loon ten onrechte besloten wordt tot de rechtvaardigheid van de werken.

8. Ook deze plaatsen van Paulus worden aangevoerd: "Al ware het, dat ik al het geloof had, zodat ik bergen verzette, en de liefde niet had, zo ware ik niets" (1 Cor. 13:2). Evenzo: "Nu blijven hoop, geloof en liefde; maar de meeste van deze is de liefde" (1 Cor. 13:13). Evenzo: "Boven alles hebt de liefde, dewelke is de band der volmaaktheid" (Col. 3:14). Uit de eerste twee beweren onze Farizeën, dat wij veeleer door de liefde gerechtvaardigd worden, dan door het geloof, daar die, zoals zij zeggen de voornaamste deugd is. Maar zonder enige moeite wordt deze spitsvondigheid weerlegd. Want we hebben elders uiteengezet, dat wat in de eerste plaats gezegd

wordt, geen betrekking heeft op het ware geloof, want hij zegt, dat de liefde meerder is dan dit, niet alsof ze meer verdienste had, maar omdat ze vruchtbaarder is, omdat ze zich verder uitstrekt, omdat ze meerderen dient, omdat ze altijd krachtig is: terwijl het gebruik van het geloof slecht voor een tijd bestaat. Indien wij zien op de uitnemendheid, moet de liefde Gods terecht de eerste plaats innemen, maar over haar spreekt Paulus hier niet. Want dit ene zegt hij met klem, dat wij door wederkerige liefde elkander in de Heere moeten opbouwen. Maar laat ons aannemen, dat de liefde in alle opzichten het geloof te boven gaat: wie is er dan met gezond oordeel, ja wie is er met gezonde hersenen, die daaruit beredeneert, dat ze meer rechtvaardigt? De kracht der rechtvaardigmaking, die het geloof bezit, wordt niet gesteld in de waardigheid van het werk. Onze rechtvaardigmaking bestaat alleen in de barmhartigheid Gods en de verdienste van Christus, en wanneer het geloof die aangrijpt, wordt er gezegd, dat het rechtvaardigt. Indien ge nu de tegenstanders vraagt, in welke zin ze de rechtvaardigmaking aan de liefde toeschrijven, zullen ze antwoorden, dat, omdat ze een Gode aangenaam werk is, door haar verdienste, tengevolge van de aanneming door Gods goedheid, de rechtvaardigheid ons toegerekend wordt. Hieruit ziet ge, hoe fraai hun bewijs te voorschijn komt. Wij zeggen, dat het geloof rechtvaardigt, niet omdat het door zijn waardigheid voor ons rechtvaardigheid verdient; maar omdat het een instrument is, waardoor wij de rechtvaardigheid van Christus om niet verkrijgen. Zij stellen echter Gods barmhartigheid terzijde, gaan Christus voorbij (waarin de hoofdsom der rechtvaardigheid gelegen is) en beweren, dat wij door de weldaad der liefde gerechtvaardigd worden, omdat ze boven het geloof uitmunt. Evenals wanneer iemand zou betogen, dat een koning bekwamer is om een schoen te maken dan een schoenmaker, omdat hij oneindig ver uitsteekt boven deze. Deze ene sluitreden strekt ruimschoots tot bewijs, dat alle scholen der Sorbonne zelfs met het uiterste van hun lippen niet proeven, wat de rechtvaardigmaking des geloofs is. En indien een twister nog een tegenwerping zou maken door te vragen, waarom wij het woord geloof op plaatsen, die zo dicht bij elkaar staan, bij Paulus zo verschillend opvatten, dan antwoord ik, dat ik voor die uitlegging geen geringe reden heb. Want daar die gaven, die Paulus opnoemt, in zekere zin onder het geloof en de hoop staan, omdat ze betrekking hebben op de kennis Gods, vat hij die alle resumerend samen onder het woord geloof en hoop; alsof hij zeide: de profetie en de talen en tongen, en de gave der uitlegging en de wetenschap hebben dit doel, dat ze ons brengen tot de kennis Gods, en God kennen wij in dit leven slechts door hoop en geloof. Wanneer ik dus het geloof en de hoop noem, vat ik deze alle samen. Dus blijven deze drie, hoop, geloof en liefde: dat is, hoe groot ook de verscheidenheid der gaven is, toch worden ze alle hiertoe teruggebracht. Onder deze is de liefde de voornaamste enz. Uit de derde plaats maken ze dit op: Als de liefde is de band der volmaaktheid, dan is zij ook de band der rechtvaardigheid, die niets anders is dan volmaaktheid. In de eerste plaats, opdat we nu maar laten lopen, dat het door Paulus volmaaktheid genoemd wordt, wanneer de leden van een wel ingerichte kerk goed met elkander verbonden zijn, en wij bekennen, dat wij voor God door de liefde volmaakt worden, wat brengen zij dan toch voor nieuws aan? Want ik zal altijd hier tegen antwoorden, dat wij nooit tot die volmaaktheid komen, tenzij wij de liefde volkomen vervullen; en daaruit zal ik opmaken, dat, daar allen van het vervullen der liefde zeer ver verwijderd zijn, hun alle hoop op volmaaktheid afgesneden is.

Boek III hoofdstuk 18

Dat uit het loon ten onrechte besloten wordt tot de rechtvaardigheid van de werken.

9. Ik wil niet alle getuigenissen stuk voor stuk nagaan, die tegenwoordig de dwaze leraren van de Sorbonne onbezonnen (al naarmate ze zich het eerst aanbieden) uit de Schrift aangrijpen en tegen ons afschieten. Want sommige zijn zo belachelijk, dat ik zelfs niet zou kunnen vermelden, als ik niet terecht voor dwaas gehouden wil worden. Daarom zal ik eindigen, wanneer ik een uitspraak van Christus zal verklaard hebben, welke zij op wonderlijke wijze zichzelf behagen. Want Hij antwoordt de wetgeleerde, die vraagt, wat nodig was tot de zaligheid: "Indien gij tot het leven wilt ingaan, onderhoud de geboden" (Matth. 19:17). Wat zullen wij meer, zeggen zij, wanneer ons door de Schenker der genade zelf geboden wordt het Koninkrijk Gods te verwerven door onderhouding der geboden? Alsof het niet vaststond, dat Christus zijn antwoorden aanpaste aan hen, met wie Hij zag, dat Hij te doen had. Hier wordt Hij door een leraar der wet ondervraagd over de wijze, waarop de zaligheid verkregen kan worden, en niet eenvoudig dat, maar hij vraagt, wat de mensen moeten doen om tot haar te geraken. De persoon van hem, die sprak, en de vraag zelf brachten de Heere er toe om zo te antwoorden. De wetgeleerde, doortrokken van de overtuiging der rechtvaardigheid door de wet, was blind in het vertrouwen op de werken. Vervolgens vroeg hij niets anders dan welke de werken der rechtvaardigheid waren, waardoor de zaligheid verworven wordt. Dus wordt hij terecht verwezen naar de wet, in welke een volkomen spiegel der rechtvaardigheid is. ook wij verkondigen met duidelijke woorden, dat de geboden gehouden moeten worden, indien het leven gezocht wordt in de werken. En deze leer is voor de Christenen noodzakelijk om te weten; want hoe zouden ze tot Christus kunnen vluchten, indien ze niet bekenden, dat ze van de weg des levens in de afgrond des doods gestort zijn? En hoe zouden ze begrijpen, hoe ver ze van de weg des levens afgedwaald zijn, indien ze niet eerst begrepen, hoedanig die weg is? Dus dan eerst worden ze er op gewezen, dat het toevluchtsoord ter verkrijging der zaligheid in Christus is, wanneer ze zien, hoe groot de onenigheid is van hun leven met de goddelijke rechtvaardigheid, die vervat is in de onderhouding der wet. De hoofdinhoud is deze: dat, indien in de werken de zaligheid gezocht wordt, de geboden gehouden moeten worden, door welke wij onderwezen worden tot volmaakte rechtvaardigheid. Maar hierbij moet men niet blijven staan, willen we niet midden in de loop bezwijken; want niemand onzer is in staat de geboden te onderhouden. Daar we dus van de rechtvaardigheid der wet uitgesloten worden, moeten we ons tot een ander hulpmiddel begeven, namelijk tot het geloof in Christus. Daarom, evenals de Heere hier de wetgeleerde, van wie Hij wist, dat hij opgeblazen van ijdel vertrouwen op de werken, terugroept, tot de wet, om daaruit te leren, dat hij een zondaar is, onderworpen aan het vreselijk oordeel van de eeuwige dood, zo troost Hij elders anderen, die reeds door zulk een zelfkennis vernederd zijn, zonder melding te maken van de wet, met de belofte der genade, zeggende: "Komt herwaarts tot Mij, allen, die vermoeid en belast zijt, en Ik zal u rust geven, en gij zult rust vinden voor uw zielen" (Matth. 11:29).

Boek III hoofdstuk 18

Dat uit het loon ten onrechte besloten wordt tot de rechtvaardigheid van de werken.

10. Eindelijk, nadat ze door het verdraaien der Schrift moede geworden zijn, vervallen ze tot spitsvondigheden en drogredenen. Zij zoeken een uitvlucht hierin, dat het geloof ergens een werk genoemd wordt, en maken daaruit op, dat wij ten onrechte het geloof stellen tegenover de werken. Alsof het geloof, voorzover het een gehoorzaamheid is aan Gods wil, door zijn verdienste voor ons de rechtvaardigheid verwierf; en niet veeleer omdat het, de barmhartigheid Gods omhelzende, de rechtvaardigheid van Christus, die door Gods barmhartigheid door de prediking van het evangelie ons wordt aangeboden, in onze harten verzegelt. Wanneer ik me niet bezig houdt, met het weerleggen van zulke dwaasheden, zullen de lezers mij dat vergeven. Want die dwaasheden zullen zelf, zonder de aanval van een ander, door eigen zwakheid voldoende gebroken worden. Maar één tegenwerping, die enige schijn van reden heeft, wil ik terloops onderzoeken, opdat ze niet hun, die niet zo geoefend zijn, moeite veroorzake. Daar het algemeen besef zegt, dat tegenstrijdige dingen eenzelfde regel hebben, en daar iedere zonde afzonderlijk ons tot ongerechtigheid wordt gerekend, zeggen ze, dat ook aan ieder goed werk afzonderlijk de lof der rechtvaardigheid toegekend wordt. Zij, die antwoorden, dat de verdoemenis der mensen eigenlijk alleen voortkomt uit de ongelovigheid, en niet uit de zonden afzonderlijk, voldoen mij niet. Ik ben het wel met hen eens, dat de ongelovigheid de bron en wortel van alle kwaden is. Want ze is de eerste afwijking van God, waarop dan verder de afzonderlijke overtredingen tegen de wet volgen. Maar wanneer ze schijnen vast te stellen, dat het evenzo gaat met de goede en boze werken bij het waarderen der rechtvaardigheid of onrechtvaardigheid, dan zie ik me gedwongen het daarin met hen oneens te zijn. Want de rechtvaardigheid der werken is de volmaakte gehoorzaamheid aan de wet. Dus ge kunt niet rechtvaardig zijn door de werken, indien ge niet in de onafgebroken loop des levens deze als het ware een rechte lijn volgt. Zodra gij van haar afgeweken zijt, zijt ge in onrechtvaardigheid vervallen. Hieruit blijkt, dat men de rechtvaardigheid niet uit één, of weinige werken verkrijgt, maar uit een onbuigbare en onvermoeide onderhouding van Gods wil. Maar met het beoordelen der onrechtvaardigheid staat het geheel anders. Want wie gehoereerd heeft, of gestolen, is door die éne zonde des doods schuldig: want hij vergrijpt zich aan Gods majesteit. Deze onze scherpzinnige redeneerders slaan de plank mis, omdat ze niet letten op het woord van Jacobus (Jac. 2:10): "Wie in één ding zal gestruikeld hebben, die is schuldig geworden aan alle; want wie verboden heeft te doden, die heeft ook verboden te stelen" enz. Daarom moet het niet ongerijmd schijnen, wanneer wij zeggen, dat de dood de rechtvaardige bezoldiging is voor iedere zonde; want iedere zonde is de rechtvaardige verbolgenheid en wraak Gods waardig. Maar ge zult een dwaas redeneerder zijn, wanneer ge daartegen besluit, dat de mens, die door vele zonden Gods toorn opwekt, door één goed werk met Hem verzoend kan worden.

Boek III hoofdstuk 19

Over de Christelijke vrijheid

1. Nu moet gehandeld worden over de Christelijke vrijheid, wier uitlegging allerminst mag worden nagelaten door hem, wiens voornemen is de hoofdinhoud van de evangelische leer in kort bestek samen te vatten. Want zij is een bijzonder noodzakelijke zaak, zonder wier kennis de consciënties nagenoeg niets zonder weifeling aandurven, in veel dingen aarzelen en terugdeinzen, en altijd wankelen en angstig zijn. In 't bijzonder echter is zij een aanhangsel van de rechtvaardigmaking, en draagt ze er niet weinig toe bij om de kracht van die te verstaan. Ja, zij die God ernstig vrezen, zullen uit haar een onvergelijkelijke vrucht van deze leer ontvangen, welke goddeloze en spotzieke mensen op geestige wijze in hun sarcastische woorden onder handen nemen, omdat hun in hun geestelijke dronkenschap, waarmee zij bevangen zijn, elke onbeschaamdheid geoorloofd is. Daarom zal ze nu op het juiste ogenblik te berde komen: verder was het nuttig haar uitvoeriger behandeling (want oppervlakkig is ze reeds enige malen tevoren door ons aangeroerd) tot deze plaats uit te stellen; want zodra enige melding gemaakt wordt van de Christelijke vrijheid, beginnen de lusten te branden, of rijzen de ongezonde bewegingen op, tenzij men bijtijds die ongebonden geesten tegengaat, die anders alle zeer goede dingen bederven. Want deels werpen zij onder voorwendsel van deze vrijheid alle gehoorzaamheid Gods van zich en storten zich in een teugelloze ongebondenheid; deels zijn ze er verontwaardigd over, en menen, dat door haar alle matigheid, orde en onderscheid van de dingen weggenomen wordt. Wat moeten wij hier doen, door dergelijke moeilijkheden omgeven? Moeten wij de Christelijke vrijheid vaarwel zeggen, om zo de kans van dergelijke gevaren af te snijden ? Maar, zoals gezegd is, wanneer zij niet gekend wordt, wordt noch Christus, noch de waarheid van het evangelie, noch de inwendige vrede van de ziel recht gekend. Men moet veeleer moeite doen, dat een zo noodzakelijk stuk van de leer niet wordt verzwegen en dat toch intussen wordt ingegaan tegen de ongerijmde tegenwerpingen, die daaruit plegen te ontstaan.

Boek III hoofdstuk 19

Over de Christelijke vrijheid

2. De Christelijke vrijheid is (naar mijn gevoelen althans) in drie stukken gelegen. Het eerste is, dat de consciëntiën der gelovigen, wanneer ze hun vertrouwen op de rechtvaardigmaking voor Gods aanschijn zoeken, zich boven de wet oprichten en opheffen, en de gehele rechtvaardigheid der wet vergeten. Want daar de wet (zoals elders reeds aangetoond is) niemand rechtvaardig laat, worden wij òf van alle hoop op rechtvaardigmaking uitgesloten, òf wij moeten van de wet losgemaakt worden, en wel zó, dat met de werken in het geheel geen rekening gehouden wordt. Want hij, die denkt, dat hij enig werk, al is het nog zo gering, moet aanbrengen om de rechtvaardigheid te verkrijgen, kan geen maat of grens vaststellen, maar maakt zich tot schuldenaar der ganse wet. Wanneer het dus gaat over de rechtvaardigmaking, moet alle vermelding der wet weggenomen en alle gedachte aan de werken ter zijde gesteld worden, en moeten wij alleen Gods barmhartigheid omhelzen, de blik van onszelf afwenden en alleen op Christus zien. Want, wanneer het gaat over de rechtvaardigmaking, wordt niet gevraagd, hoe wij rechtvaardig zijn, maar hoe wij,

hoezeer onrechtvaardig en onwaardig, voor rechtvaardig gehouden worden. En indien de consciëntiën hiervan enige zekerheid willen krijgen, moeten ze de wet geen plaats geven. En hieruit mag men niet terecht besluiten, dat de wet voor de gelovigen overbodig is, die, hoewel ze voor Gods rechterstoel in hun consciëntiën geen plaats heeft, daarom toch niet ophoudt hen te onderwijzen en te vermanen en aan te sporen. Want evenals deze twee zeer van elkander verschillend zijn, zo moeten ze ook goed en naarstig door ons onderscheiden worden. Het gehele leven der Christenen moet een overdenking der Godzaligheid zijn, daar ze geroepen zijn tot heiligmaking (Ef. 1:4) (1 Thess. 4:3). Hierin is de taak der wet gelegen, dat ze hen herinnert aan hun plicht en zo aanzet tot het streven naar heiligheid en onschuldigheid. Maar wanneer de consciëntiën bekommerd zijn, hoe God hun genadig zal zijn, wat ze zullen antwoorden en door welk vertrouwen ze zullen bestaan, wanneer ze voor zijn oordeel gedaagd worden, dan moet niet overwogen worden, wat de wet eist, maar dan moet alleen Christus, als de rechtvaardigheid voor ogen gesteld worden, Christus, die alle volmaaktheid der wet te boven gaat.

Boek III hoofdstuk 19

Over de Christelijke vrijheid

3. Om deze spil draait nagenoeg de gehele inhoud van de brief aan de Galaten. Want dat zij dwaze uitleggers zijn, die leren, dat Paulus in die brief slechts strijdt voor het vrij zijn van de ceremoniën, kan bewezen worden uit de argumenten, die Paulus aanvoert. Bijvoorbeeld deze, dat Christus voor ons een vervloeking geworden is, opdat Hij ons van de vervloeking der wet zou verlossen (Gal. 3:13). Evenzo: "Staat in de vrijheid, met welke u Christus heeft vrijgemaakt, en wordt niet wederom met het juk der dienstbaarheid bevangen: ziet, ik Paulus zeg u, zo gij u laat besnijden, dat Christus u niet nut zal zijn; en wie zich laat besnijden, is een schuldenaar der gehele wet; Christus is u ijdel geworden, die door de wet gerechtvaardigd wilt worden; gij zijt van de genade vervallen", (Gal. 5:1) e.v.. In welke woorden zeker iets hogers vervat is dan de vrijheid van de ceremoniën. Ik erken wel, dat Paulus daar handelt over de ceremoniën; want hij strijdt daar tegen de valse apostelen, die de oude schaduwen der wet, welke door Christus' komst afgeschaft waren, weer in de Christelijke kerk poogden in te voeren. Maar om dit vraagstuk te behandelen, moest hij opklimmen tot de bespreking van die punten, waarin het ganse geschil gelegen was. In de eerste plaats, daar door de Joodse schaduwen de helderheid van het evangelie verduisterd werd, toont hij aan, dat wij in Christus de volkomen vervulling hebben van al die dingen, die door de Mozaïsche ceremoniën afgeschaduwd werden. Vervolgens, omdat die bedriegers het eenvoudige volk doordrongen van de verderfelijke mening, dat deze gehoorzaamheid de kracht had om Gods genade te verdienen, legt hij zich er ten zeerste op toe te zorgen, dat de gelovigen niet menen, dat ze de rechtvaardigheid door enig werk der wet, laat staan dan door die geringe beginselen, voor God zouden kunnen verwerven. En tevens leert hij, dat ze van de vloek der wet, die anders alle mensen boven het hoofd hangt, door het kruis van Christus vrij zijn, zodat ze met een volle gerustheid in Christus alleen rusten. En die plaats heeft hierop eigenlijk betrekking. Ten slotte bevestigt hij voor de consciëntiën der gelovigen hun vrijheid, opdat ze in onnodige zaken door geen enkele vrees zouden bevangen worden.

Boek III hoofdstuk 19

Over de Christelijke vrijheid

4. Het tweede stuk, dat op het vorige berust, bestaat hierin, dat de consciëntiën, niet als door de noodzakelijkheid der wet gedwongen, de wet gehoorzamen, maar dat ze vrij van het juk der wet zelf, aan Gods wil uit eigen beweging gehoorzamen. Want daar ze in voortdurende verschrikkingen verkeren, zolang ze onder de heerschappij der wet zijn, zullen ze nooit met een blijmoedige bereidwilligheid tot de gehoorzaamheid Gods toegerust zijn, tenzij ze eerst met zulk een vrijheid begiftigd zijn. Door een voorbeeld zullen wij korter en duidelijker begrijpen, wat de bedoeling hiervan is. Het is een gebod der wet, dat wij onze God zullen beminnen uit geheel ons hart, uit geheel onze ziel en met alle krachten (Deut. 6:5). Opdat dit geschiede, moet de ziel eerst van elk ander gevoelen en gedachte geledigd worden, het hart moet gezuiverd worden van alle verlangens, en de krachten moeten tot dit ene verzameld en samengetrokken worden. Zij, die ver boven de anderen gevorderd zijn in de weg des Heeren, zijn van deze grensstreep zeer ver verwijderd. Want ofschoon ze God van harte beminnen en met een oprechte genegenheid des gemoeds, is toch nog een groot deel van hun hart en hun ziel in beslag genomen door de begeerten des vleses, waardoor ze teruggetrokken en tegengehouden worden, zodat ze niet met snelle loop tot God kunnen gaan. Zij streven daarnaar wel met veel inspanning, maar het vlees verzwakt eensdeels hun krachten en neemt die anderdeels in zich op. Wat moeten ze dan doen, daar ze gevoelen, dat ze niets minder doen dan de wet volbrengen? Zij willen het, zij jagen, zij streven er naar: maar doen niets met de volmaaktheid, die betaamt. Indien ze op de wet zien, dan bemerken ze, dat elk werk, dat ze proberen of bedenken, vervloekt is. En men moet zich niet bedriegen, door uit het feit, dat een werk niet geheel en al slecht is, omdat het onvolmaakt is, op te maken, dat daarom het goede, dat er in is, niettemin Gode aangenaam is. Want daar de wet een volkomen liefde eist, veroordeelt ze alle onvolmaaktheid, tenzij die strengheid verzacht wordt. Laat men dus zijn werk beschouwen, dat men voor een deel als goed geacht wilde zien, en men zal bevinden, dat het juist daarom een overtreding der wet is, omdat het onvolmaakt is.

Boek III hoofdstuk 19

Over de Christelijke vrijheid

5. Zie, hoe al onze werken aan de vloek der wet onderworpen zijn, wanneer ze naar de maat der wet worden onderzocht. En hoe zouden de ongelukkige zielen zich dan blijmoedig kunnen aangorden tot een werk, waarvoor ze slechts kunnen verwachten vervloeking te verkrijgen? Indien ze daarentegen, van deze strenge eis der wet, of liever van de ganse hardheid der wet bevrijd, horen, dat ze met vaderlijke zachtmoedigheid door God geroepen worden, zullen zij Hem met grote opgewektheid op zijn roep antwoorden en Hem volgen, als Hij hen leidt. Kortom, zij, die gebonden zijn aan het juk der wet, zijn gelijk aan dienstknechten, aan wie voor iedere dag afzonderlijk door hun Heeren arbeid wordt opgelegd. Want dezen menen, dat ze niets hebben gedaan, en durven niet voor het aanschijn hunner Heeren komen, indien ze niet de hun gestelde taak hebben volbracht. De kinderen echter, die met meer mildheid en op vrijer wijze door hun vaders behandeld worden, aarzelen niet hun werken aan te bieden, die pas begonnen en half af zijn, en zelfs enig gebrek vertonen, vertrouwend,

dat hun gehoorzaamheid en bereidwilligheid des gemoeds hun vaders aangenaam zal zijn, ook al hebben ze minder nauwkeurig volbracht, wat ze wilden. Zulken moeten wij ook zijn en vast vertrouwen, dat onze gehoorzaamheid onze zeer goedertieren Vader aangenaam zal zijn, hoe klein ze ook zij, en hoe gebrekkig en onvolmaakt. Gelijk Hij ons ook door de profeet verzekert. "Ik zal hen verschonen," zegt Hij, "gelijk als een vader zijn zoon pleegt te verschonen, die hem dient" (Mal. 3:17). Het staat vast, dat verschonen daar gezet is voor toevoegen of vriendelijk de fouten door de vingers zien, daar er tevens sprake is van dienen. En dit vertrouwen is voor ons in niet geringe mate noodzakelijk, zonder hetwelk wij alles tevergeefs zullen pogen; want God rekent, dat Hij door geen enkel van onze werken gediend wordt, tenzij het waarlijk tot zijn eer door ons gedaan wordt. Maar hoe zou dat kunnen temidden van die verschrikkingen, waar wij weifelen, of God door ons werk geërgerd of geëerd wordt ?

Boek III hoofdstuk 19

Over de Christelijke vrijheid

6. En dit is de oorzaak, waarom de schrijver van de brief aan de Hebreën (Hebr. 11:2) alle goede werken, die, naar men leest, de heilige vaderen gedaan hebben, toeschrijft aan het geloof, en ze slechts uit het geloof beoordeelt. Over deze vrijheid staat er een belangrijke plaats in de brief aan de Romeinen (Rom. 6:12), waar Paulus betoogt, dat de zonde in ons niet moet heersen, omdat wij niet onder de wet zijn, maar onder de genade. Want nadat hij de gelovigen vermaand had, dat de zonde niet in hun sterfelijk lichaam moest heersen, en dat ze hun leden niet der zonde moesten stellen tot wapenen der ongerechtigheid, maar dat ze zich Gode moesten wijden als uit de doden levend geworden zijnde, en hun leden Gode moesten stellen als wapenen der gerechtigheid; en zij daartegen konden inbrengen, dat ze nog het vlees met zich droegen, vol van begeerten en dat de zonde in hen woonde, voegt hij die troost toe, dat ze vrij waren van de wet, alsof hij zeide, dat, hoewel ze duidelijk gevoelen, dat de zonde nog niet is uitgedoofd, en de gerechtigheid nog niet in hen leeft, er toch geen reden is, waarom ze zouden vrezen en de moed laten zinken, alsof God steeds vertoornd zou blijven om de overblijfselen der zonde; daar ze door de genade der wet vrijgemaakt zijn, zodat hun werken niet naar de regel der wet onderzocht worden. Maar zij, die hieruit opmaken, dat men mag zondigen, omdat wij niet zijn onder de wet, moeten verstaan, dat deze vrijheid, wier doel het is ons tot het goede op te wekken, op hen geen betrekking heeft.

Boek III hoofdstuk 19

Over de Christelijke vrijheid

7. Het derde stuk, dat wij in de uiterlijke dingen, die op zichzelf middelmatig zijn, door geen enkel bezwaar tegenover God gebonden zijn, maar dat wij ze zonder onderscheid nu eens mogen gebruiken en dan weer nalaten. En ook van deze vrijheid is de kennis voor ons zeer noodzakelijk. Want wanneer zij er niet is, zullen onze consciëntiën geen rust hebben en zal er geen einde zijn aan de bijgelovigheden. Aan zeer velen schijnen wij tegenwoordig dwaas toe, daar we strijd verwekken over het vrij eten van vlees, het vrije gebruik der feestdagen en klederen en dergelijke, zoals het hun toeschijnt, onbetekenende beuzelarijen; maar daarin is meer belang gelegen,

dan men gemeenlijk gelooft. Want wanneer de consciëntiën zich eenmaal hebben laten verstrikken, treden ze een lange en ingewikkelde doolhof binnen, waar ze later niet gemakkelijk meer kunnen uitraken. Indien iemand begint te twijfelen, of hij voor lakens, hemden, zakdoeken en handdoeken linnen mag gebruiken, zal hij daarna er niet zeker van zijn, dat hij hennep mag gebruiken en eindelijk zal hij ook beginnen te twijfelen aangaande grof vlas. Want hij zal bij zichzelf overwegen, of hij niet zonder tafellakens kan eten en of hij de zakdoeken niet kan missen. Indien aan iemand enige spijs, die wat fijner is, ongeoorloofd toeschijnt, zal hij eindelijk geen gewoon brood en grove spijzen met een gerust geweten voor God eten, wanneer het hem in de gedachte komt, dat hij met nog eenvoudiger spijzen zijn lichaam kan onderhouden. Als hij weifelt, of hij een goed merk wijn mag drinken, zal hij daarna ook geen slechte wijn met goede vrede zijner consciëntie drinken; ten slotte zal hij ook geen water, dat lekkerder en zuiverder is dan ander water, durven aanraken. Eindelijk zal hij zover komen, dat hij het niet voor geoorloofd houdt om, zoals men zegt, over een dwarsliggend strootje te stappen. Want het is geen geringe strijd, die hier begonnen wordt; maar hierover loopt de kwestie, of God, wiens wil al onze raadslagen en daden leiden moet, wil, dat wij dit of dat gebruiken. Het kan niet anders, of tengevolge hiervan verzinken sommigen door wanhoop in een bodemloze diepte van verwarring, anderen verachten God, verwerpen zijn vrees en maken zich door hun val een weg, daar ze geen gebaande weg zien. Want zij, die in een dergelijke twijfeling verwikkeld zijn, zien overal, waarheen ze zich ook wenden, iets, waaraan hun consciëntie zich ergert.

Boek III hoofdstuk 19

Over de Christelijke vrijheid

8. "Ik weet," zegt Paulus (Rom. 14:14), "dat geen ding onrein is, dan die acht iets onrein te zijn, die is het onrein." Door deze woorden onderwerpt hij alle uiterlijke dingen aan onze vrijheid, als maar onze gemoederen voor God van die vrijheid verzekerd zijn. Maar indien enige superstitieuze mening ons bezwaren in de weg legt, dan wordt datgene, wat naar zijn natuur rein was, voor ons bezoedeld. Daarom voegt hij toe (Rom. 14:22),(Rom. 14:23): "Zalig is hij, die zich zelf niet oordeelt in hetgeen hij voor goed houdt. Maar die twijfelt, indien hij eet, is veroordeeld, omdat hij niet uit het geloof eet. En al wat uit het geloof niet is, dat is zonde." Zij, die in dergelijke benauwdheden zich moedig betonen, door niettemin alles onbekommerd te durven, wenden die zich niet even ver van God af? En zij, die door enige vreze Gods in hun binnenste werden getroffen, worden, daar ze zich ook gedwongen zien veel toe te laten tegen hun consciëntie, door schrik verward en terneergeslagen. Allen, met wie het zo gesteld is, ontvangen geen enkele gave Gods met dankzegging, door welke alleen toch, naar het getuigenis van Paulus, alles tot ons gebruik geheiligd wordt (1 Tim. 4:5). Ik versta daaronder een dankzegging, die voortkomt uit een gemoed, dat Gods weldadigheid en goedheid in zijn gaven erkent. Want velen van hen begrijpen wel, dat het Gods goederen zijn, die ze gebruiken, en prijzen God in zijn werken; maar daar ze niet overtuigd zijn, dat ze hun gegeven zijn, hoe zouden ze dan God kunnen danken als de gever? Kortom wij zien, wat de bedoeling is van deze vrijheid, namelijk, dat we Gods gaven zonder gewetensbezwaar en zonder onrust des gemoeds zouden gebruiken, tot het doel, waartoe ze ons door Hem gegeven zijn, door welke vrijmoedigheid onze zielen vrede met Hem hebben, en zijn mildheid jegens ons bekennen. Want hieronder worden begrepen alle ceremoniën, wier onderhouding vrij

is, opdat de consciëntiën door geen enkele noodzaak verplicht worden ze te onderhouden, maar mogen bedenken, dat hun gebruik door Gods weldaad hun tot stichting onderworpen is.

Boek III hoofdstuk 19

Over de Christelijke vrijheid

9. Men moet echter naarstig opmerken, dat de Christelijke vrijheid in al haar delen een geestelijke zaak is; wier ganse kracht gelegen is in het bevredigen van vreesachtige consciëntiën voor God, hetzij ze ongerust en bekommerd zijn over de vergeving hunner zonden, hetzij ze beangst zijn over de vraag, of hun onvolmaakte en met de gebreken onzes vleses bezoedelde werken Gode behagen, hetzij ze gekweld worden aangaande het gebruik der middelmatige dingen. Daarom leggen zij deze vrijheid verkeerd uit, die haar gebruiken als voorwendsel voor hun begeerten, om Gods goede gaven te misbruiken tot hun lust; of zij, die menen, dat er geen vrijheid is, tenzij ze gebruikt wordt voor het oog der mensen, en die daarom bij het gebruiken van haar geen rekening houden met hun zwakke broederen. Op de eerste manier wordt in deze tijd het meest gezondigd. Er is nagenoeg niemand van hen, die door hun vermogen zich uitgaven kunnen veroorloven, die bij het aanrichten van maaltijden, de opsmuk van het lichaam en het bouwen van huizen geen vermaak schept in schittering van weelde, die niet in alle soorten van pracht boven anderen wil uitsteken, die zichzelf niet in zijn glans wonderwel streelt. En dat alles wordt onder het voorwendsel van de Christelijke vrijheid verdedigd. Zij zeggen, dat het middelmatige zaken zijn. Ik erken dat: mits men ze slechts middelmatig gebruikt. Maar wanneer ze al te begerig nagejaagd worden, wanneer men trots op hen pocht, wanneer ze overdadig worden verkwist, dan is het zeker, dat de dingen, die overigens op zichzelf geoorloofd waren, door deze zonden verontreinigd worden. Tussen de middelmatige dingen maakt dit woord van Paulus een zeer goed onderscheid: "Alle dingen zijn wel rein de reinen, maar de bevlekten en ongelovigen is geen ding rein, want hun verstand en geweten zijn bevlekt" (Tit. 1:15). Want waarom wordt het wee uitgesproken over de rijken, die hun troost hebben, die verzadigd zijn, die nu lachen, die slapen in ivoren bedden, die akker aan akker trekken, die bij hun gastmalen citer, lier, trommel en wijn hebben (Luc. 6:24) (Amos 6:1) (Jes. 5:8)? Ongetwijfeld: ivoor, goud en rijkdommen zijn goede schepselen Gods, tot der mensen gebruik toegestaan, ja door Gods voorzienigheid bestemd; en lachen, zich verzadigen, nieuwe bezittingen aan de oude en voorvaderlijke bezittingen toe te voegen, in muziek behagen te scheppen, of wijn te drinken, is nergens verboden. Dat is wel waar, maar, wanneer een overvloed van die dingen ter beschikking staat, zich in genietingen te baden, en zich daar midden in te storten, verstand en gemoed door de tegenwoordige wellusten dronken te maken en steeds naar nieuwe te snakken, dat is zeer ver verwijderd van het wettig gebruik van Gods gaven. Laat hen dus wegnemen hun onmatige begeerte, laat hen wegnemen hun overdadige verkwisting, laat hen wegnemen hun ijdelheid en aanmatiging, opdat ze met een zuiver geweten Gods gaven zuiver mogen gebruiken. Wanneer hun gemoed tot deze soberheid gestemd zal zijn, zullen ze de regel van het juiste gebruik hebben. Wanneer aan de andere kant deze matigheid ontbreekt, dan zijn ook de eenvoudige en algemene genietingen te veel. Want naar waarheid wordt gezegd, dat in een roodkleurig en grof kleed dikwijls een purperen hart woont, en dat soms onder fijn linnen en purper eenvoudige nederigheid schuilt. Ieder moet in zijn staat òf eenvoudig, òf matig, òf schitterend leven, zó, dat allen bedenken, dat ze door God gevoed worden

om te leven, niet om in overdaad te zwelgen; en ze moeten weten, dat dit de wet is der Christelijke vrijheid, indien ze met Paulus (Fil. 4:12) geleerd hebben tevreden te zijn met datgene, wat ze hebben, indien ze weten nederig te zijn en uit te blinken, indien ze geleerd hebben overal en in alles verzadigd te zijn en honger te hebben, overvloed te hebben en gebrek te lijden.

Boek III hoofdstuk 19

Over de Christelijke vrijheid

10. Ook daarin dwalen zeer velen, dat ze hun vrijheid zonder onderscheid en onverstandig gebruiken, alsof ze niet ongedeerd en ongeschonden zou zijn, wanneer ze de mensen niet tot getuigen had. Door dit onjuist gebruik ergeren zij dikwijls de zwakke broederen. Men kan tegenwoordig sommigen zien, die menen, dat hun vrijheid niet vaststaat, tenzij ze zich door het eten van vlees op vrijdag in haar bezit stellen. Dat ze eten, berisp ik niet; maar die valse mening moet uit hun hart verdreven worden. Want ze moesten bedenken, dat ze door hun vrijheid niets nieuws verkrijgen voor de ogen der mensen, maar bij God, en dat zij zowel gelegen is in het onthouden als in het gebruiken. Indien ze begrijpen, dat het er voor God niets toe doet, of ze vlees eten of eieren, of ze in rode of zwarte klederen gekleed zijn, is het meer dan genoeg. Dan is de consciëntie vrij, aan wie de weldaad van die vrijheid toekwam. Ook al onthouden ze zich dus later hun ganse leven van vlees, en dragen ze voortdurend één kleur, dan zijn ze evengoed vrij. Maar daarin struikelen zij op zeer verderfelijke wijze, dat ze zich niet bekommeren om de zwakheid hunner broederen, die door ons zo ondersteund moet worden, dat wij niets onberaden bedrijven, waaraan zij zich ergeren. Maar, zal men zeggen, soms is het ook van belang, dat onze vrijheid voor de mensen bevestigd wordt. Ook dat erken ik; maar toch moet men met de grootste voorzichtigheid maat houden, opdat wij de zorg voor de zwakken, die de Heere ons zozeer heeft opgedragen, niet van ons werpen.

Boek III hoofdstuk 19

Over de Christelijke vrijheid

11. Ik zal dus hier een en ander zeggen over de ergernissen, hoe men die moet onderscheiden, voor welke men zich moet wachten, en om welke men zich evenzo niet moet bekommeren; en daaruit kan men daarna vaststellen, welke plaats onze vrijheid heeft onder de mensen. Mij nu behaagt die gewone indeling die leert, dat de ene ergernis gegeven en de ander genomen is; want zij heeft een duidelijk getuigenis in de Schrift en drukt goed uit, wat ze te kennen geeft. Indien ge iets doet met een ongeschikte lichtvaardigheid, of brooddronkenheid, of roekeloosheid, niet in de juiste orde of op de juiste plaats, waardoor onervarenen en zwakken geërgerd worden, dan zal dat een ergernis genoemd worden, die door u gegeven is, aangezien het door uw schuld geschied is, dat een dergelijke aanstoot opgewekt werd. En in 't algemeen wordt die een in enige zaak gegeven ergernis genoemd, waarvan de schuld ligt bij hem, die de daad zelf gedaan heeft. Een ergernis wordt genomen genoemd, wanneer een zaak, die anders niet slecht of ongeschikt gedaan is, door kwaadwilligheid of door enige slinkse kwaadaardigheid des harten genomen wordt tot een oorzaak van aanstoot. Want hier was geen ergernis gegeven, maar die slinkse uitleggers nemen haar zonder oorzaak. Door die eerste soort van ergernis worden alleen de zwakken

geërgerd, maar door deze tweede wrange geesten en Farizese aangezichten. Daarom zullen we de ene noemen de ergernis der zwakken, de andere die der Farizeën; en wij zullen het gebruik van onze vrijheid zo matigen, dat ze moet wijken voor de onwetendheid der zwakken, maar geenszins voor de wrangheid der Farizeën. Want wat men aan de zwakheid moet toegeven, toont Paulus op zeer veel plaatsen. "Degene, die zwak is in het geloof, neemt aan" zegt hij. Evenzo: "Laat ons dan elkander niet meer oordelen, maar oordeelt dit liever, dat gij de broeder geen aanstoot geeft of gelegenheid tot ergernis" (Rom. 14:1,13). En veel andere woorden in deze zin, die beter uit die plaats gezocht dan hier vermeld kunnen worden. De hoofdinhoud is, dat wij, die sterk zijn, de zwakheden der onsterken dragen, en niet onszelf behagen, "maar een ieder van ons behage zijn naaste ten goede, tot stichting" (Rom. 15:1). Elders: "Maar ziet toe, dat deze uw macht niet enigermate een aanstoot worde degenen, die zwak zijn" (1 Cor. 8:9). Evenzo: "Eet al wat in het vleeshuis verkocht wordt, niets ondervragende, om des gewetens wil; doch ik zeg om het geweten van uzelf, niet des anderen"; eindelijk: "Weest zonder aanstoot te geven, noch de Joden, noch de Grieken, noch der gemeente Gods" (1 Cor. 10:25), (1 Cor. 10:29), (1 Cor. 10:32). En op een andere plaats: "Gij zijt tot vrijheid geroepen, broeders, alleen gebruikt de vrijheid niet tot een oorzaak voor het vlees; maar dient elkander door de liefde" (Gal. 5:13). Zo is het. Onze vrijheid is ons niet gegeven tegen onze zwakke naasten, tot wier dienaren in alles ons de liefde gemaakt heeft; maar veeleer opdat wij, vrede met God hebbende in onze harten, ook vreedzaam onder de mensen zouden leven. Maar hoe de ergernis der Farizeën geacht moet worden, leren wij uit de woorden des Heeren (Matth. 15:14), waarmee Hij ons beveelt hen te laten varen, omdat ze blind zijn en leidslieden der blinden. De discipelen hadden Hem medegedeeld, dat de Farizeën door zijn woorden geërgerd waren. Hij antwoordt, dat men op hen geen acht moet slaan, en zich om hun ergernis niet bekommeren.

Boek III hoofdstuk 19

Over de Christelijke vrijheid

12. Maar toch blijft de zaak nog in 't onzekere hangen, indien wij niet weten, wie we voor zwakken en wie voor Farizeën houden moeten; wanneer men die onderscheiding wegneemt, zie ik niet, welk gebruik men nog van de vrijheid kan maken temidden der ergernissen, want dan zou het nooit zonder het hoogste gevaar mogelijk zijn. Maar Paulus heeft, naar het mij toeschijnt, zeer duidelijk bepaald, zowel door zijn leer als door voorbeelden, in hoeverre onze vrijheid gematigd of met ergernissen mag worden gebruikt. Toen hij Timotheus tot zijn deelgenootschap aannam, heeft hij hem besneden (Hand. 16:3); maar hij kon er niet toe gebracht worden om Titus te besnijden (Gal. 2:3). Hier hebt ge verschillende handelwijzen; maar er is geen verandering van plan of hart. Immers in de besnijdenis van Timotheus heeft hij zich, hoewel hij vrij was van allen, tot aller dienstknecht gemaakt; en hij is de Joden geworden als een Jood, opdat hij de Joden winnen zou; degenen, die onder de wet waren, is hij geworden als onder de wet zijnde, opdat hij degenen, die onder de wet waren, winnen zou; allen is hij alles geworden, opdat hij velen behouden zou (1 Cor. 9:19), (1 Cor. 9:22), gelijk hij elders schrijft. Hier hebben wij de juiste matiging der vrijheid, namelijk wanneer zij met enige vrucht op het terrein der middelmatige dingen bedwongen kan worden. Wat hij beoogde, toen hij krachtig weigerde Titus te besnijden, betuigt hij zelf, aldus schrijvende: "Maar ook Titus, die met mij was, een Griek zijnde, werd niet genoodzaakt zich te laten besnijden. En dat om der ingekropen

valse broederen wil, die van bezijden ingekomen waren, om te verspieden onze vrijheid, die wij in Christus Jezus hebben, opdat zij ons zouden tot dienstbaarheid brengen. Dewelken wij ook niet een uur hebben geweken met onderwerping, opdat de waarheid van het evangelie bij u zou verblijven" (Gal. 2:3-5). Hier hebben we ook de noodzakelijkheid om onze vrijheid te handhaven, namelijk wanneer zij door de onbillijke eisen der valse apostelen in zwakke consciëntiën gevaar loopt. Overal moet men zich toeleggen op de liefde en letten op de stichting van de naaste. "Alle dingen," zegt Paulus elders (1 Cor. 10:23), "zijn mij geoorloofd, maar alle dingen zijn niet oorbaar; alle dingen zijn mij geoorloofd, maar alle dingen stichten niet: niemand zoeke, dat zijns zelfs is, maar een ieder zoeke, dat des anderen is." Niets nu is duidelijker dan deze regel, hoe wij onze vrijheid moeten gebruiken, als ze dient tot stichting van onze naaste, maar indien ze onze naaste niet tot nut is, dat we ons dan van haar moeten onthouden. Er zijn er, die Paulus' voorzichtigheid veinzen na te volgen in het zich onthouden van het gebruik der vrijheid, en haar intussen in 't geheel niet aanwenden tot de diensten der liefde. Want om te zorgen voor hun eigen rust, wensen zij, dat elke vermelding der vrijheid begraven blijve, hoewel het niet minder in het belang van de naasten is, somtijds de vrijheid tot hun welzijn en stichting te gebruiken, dan haar tot hun voordeel soms in te tomen. Maar een vroom mens moet bedenken, dat hem daarom in uitwendige zaken de vrije macht is toegestaan, opdat hij tot alle plichten der liefde des te bekwamer zij.

Boek III hoofdstuk 19

Over de Christelijke vrijheid

13. Al wat ik geleerd heb aangaande het vermijden van ergernissen, wil ik verstaan hebben van middelmatige zaken. Want wat noodzakelijk gedaan moet worden, moet door geen vrees voor enige ergernis nagelaten worden. Want evenals onze vrijheid aan de liefde moet onderworpen worden, zo moet op haar beurt de liefde staan onder de zuiverheid des geloofs. Stellig past het ook hier rekening te houden met de liefde, maar niet verder dan de dienst des Heeren toelaat, dat is zo, dat we niet terwille van de naaste God kwetsen. Men moet niet goedkeuren de ongematigdheid van hen, die niets doen dan met groot rumoer, en die alles liever willen doorbreken dan kalm losmaken. Ook moet men niet luisteren naar hen, die, terwijl ze zich leidslieden betonen tot duizend vormen van goddeloosheid, voorgeven, dat ze zo moeten doen, om hun naasten niet tot ergernis te zijn; alsof ze niet intussen de consciëntiën hunner naasten stichten tot het kwade, temeer daar ze zonder enige hoop om er uit te komen altijd in dezelfde modder blijven steken. En deze fraaie lieden zeggen, hetzij de naaste door de leer, hetzij door het voorbeeld des levens onderwezen moet worden, dat hij met melk moet worden gevoed, terwijl ze hem met de slechtste en verfoeilijkste meningen drenken. Paulus vermeldt, dat hij de Corinthiërs met melk gevoed heeft (1 Cor. 3:2); maar indien in die tijd de mis onder hen geweest was, zou hij die bediend hebben om hun de melk te verschaffen? Zeker niet: want melk is geen vergif. Zij liegen dus, dat zij hen voeden, die ze, onder de schijn van vriendelijkheid, wreedaardig vermoorden. En ook al gaven wij hun toe, dat een dergelijke veinzerij voor een tijd goedgekeurd kan worden, hoe lang zullen ze dan hun kinderen met dezelfde melk voeden? Want indien ze nooit groot worden, zodat ze tenminste enige lichte spijs verdragen kunnen, dan is het zeker, dat ze ook nooit met melk grootgebracht zijn. Twee redenen weerhouden mij, dat ik nu niet heftiger met hen strijd, namelijk deze, dat hun dwaasheden ternauwernood waardig zijn om weerlegd te worden, daar ze door alle

verstandigen terecht gering geschat worden; en verder, daar ik in afzonderlijke geschriften 1) deze zaak reeds ruimschoots behandeld heb, wil ik niet dubbel werk doen. Slechts dit moeten de lezers vasthouden, dat, door welke ergernissen ook de Satan en de wereld pogen ons af te wenden van Gods wil, of ons te verhinderen, om te volgen wat Hij voorschrijft, we desniettemin krachtig moeten voortgaan; vervolgens wat voor gevaar ons ook dreigt, dat het ons toch niet vrijstaat zelfs een duimbreed af te wijken van het bevel van diezelfde God, en dat het onder geen enkel voorwendsel geoorloofd is iets te beproeven, als Hij het niet toestaat.
1} Ep. de fugiendis impiorum illicitis sacris; Ep. de abiiciendis vel administrandis sacerdotiis; Ep. de vitandis superstitionibus

Boek III hoofdstuk 19

Over de Christelijke vrijheid

14. Daar dan de gelovige consciëntiën, begiftigd met dit voorrecht der vrijheid, zoals we die boven beschreven hebben, door Christus' weldaad dit verkregen hebben, dat ze door geen enkele strik der onderhoudingen gebonden zijn in die dingen, waarin de Heere gewild heeft, dat ze vrij zouden zijn, stellen wij vast, dat ze losgemaakt zijn van de macht van alle mensen. Want het is onwaardig, dat òf Christus de lof van zijn zo grote mildheid zou verliezen, òf de consciëntiën zelf de vrucht. En wij moeten deze vrijheid niet voor een geringe zaak houden, van welke we zien, dat ze Christus op zoveel te staan gekomen is, dat Hij die niet met goud of met zilver, maar met zijn eigen bloed gekocht heeft, gelijk Paulus niet aarzelt te zeggen, dat zijn dood onnut wordt, indien wij onze zielen de mensen tot onderwerping overgeven (Gal. 5:1,4). Want hij behandelt in enige hoofdstukken van de brief aan de Galaten niets anders dan dit, dat Christus ons verduisterd, of liever uitgeblust wordt, tenzij onze consciëntiën in hun vrijheid blijven staan: uit welke zij ongetwijfeld gevallen zijn, wanneer ze naar het oordeel der mensen verstrikt kunnen worden in de banden der wetten en inzettingen. Maar, evenals dit een zaak is, die ten zeerste waard is om geweten te worden, zo heeft ze een langere en duidelijker uitlegging nodig. Want zodra er gesproken wordt van de afschaffing van menselijke instellingen, ontstaat er grote opschudding, deels van de kant der oproermakers, deels van die der lasteraars, alsof de gehele gehoorzaamheid der mensen tegelijkertijd wordt weggenomen en vernietigd.

Boek III hoofdstuk 19

Over de Christelijke vrijheid

15. Opdat dus niemand zich aan die steen stote, moeten wij eerst opmerken, dat er onder de mensen tweeërlei regering is: de ene geestelijk, waardoor de consciëntie wordt onderwezen tot vroomheid en de dienst van God, de andere burgerlijk, waardoor de mens wordt onderricht tot de menselijke en burgerlijke plichten, die onder de mensen in acht genomen moeten worden. Gemeenlijk plegen zij genoemd te worden de geestelijke en tijdelijke jurisdictie, namen, die zeker passend zijn. Daarom wordt te kennen gegeven, dat de eerste soort van de regering betrekking heeft op het leven der ziel, en de tweede soort zich beweegt op het terrein van wat tot het tegenwoordige leven behoort, niet slechts op het gebied van voeding en kleding, maar ook van het voorschrijven der wetten, door welke de mens onder de mensen zijn leven heilig, eerbaar en zedig doorbrengt. Want de eerste heeft haar zetel in het inwendige

des gemoeds; maar de tweede regelt slechts de uiterlijke zeden. Laat ons de eerste een geestelijk rijk mogen noemen, de tweede een burgerlijk rijk. En deze twee, zoals wij ze verdeeld hebben, moeten altijd ieder op zichzelf beschouwd worden, en wanneer het ene in ogenschouw wordt genomen, moeten de harten weggeroepen en afgewend worden van de gedachte aan het andere. Want er zijn in de mens als het ware twee werelden, over welke verschillende koningen en verschillende wetten kunnen regeren. Door deze onderscheiding zal het geschieden, dat we niet verkeerdelijk datgene, wat het evangelie leert over de geestelijke vrijheid betrekken op de burgerlijke orde, alsof de Christenen minder naar de uiterlijke regering aan de menselijke wetten onderworpen waren, omdat hun consciëntiën vrijgemaakt zijn voor God; alsof ze daarom verlost waren van alle dienstbaarheid des vleses, omdat ze vrij zijn naar de geest. En verder, omdat ook aangaande die instellingen, die schijnen te behoren tot het geestelijke rijk, enige verkeerde opvatting zou kunnen zijn, moet men ook tussen die zelf een onderscheid maken, namelijk tussen die, welke voor rechtmatig gehouden moeten worden, als in overeenstemming met Gods Woord, en die, welke bij vromen geen plaats mogen hebben. Over de burgerlijke regering zullen we op een andere plaats spreken 1). Ook over de kerkelijke wetten spreek ik voor 't ogenblik niet, want een uitvoeriger behandeling zal beter passen in het vierde Boek, waar over de macht der kerk zal gehandeld worden. Van deze uiteenzetting dan zij dit het slot. De kwestie, die, zoals ik gezegd heb, opzichzelf niet zo duister of ingewikkeld is, levert daarom velen moeilijkheid, omdat ze niet nauwkeurig genoeg onderscheiden tussen de uiterlijke rechtspleging (zoals men die noemt) en de rechtspleging van de consciëntie. Bovendien wordt de moeilijkheid vermeerderd, doordat Paulus gebiedt (Rom. 13:1,5), dat men de overheid gehoorzamen moet niet alleen uit vrees voor straf, maar ook wegens de consciëntie. En daaruit volgt, dat de consciëntiën ook gebonden zijn aan de burgerlijke wetten. Indien dat zo was, zou vervallen al wat wij kort tevoren gezegd hebben en nog zullen zeggen over de geestelijke regering. Om deze knoop te ontwarren is het eerst wenselijk te weten wat de consciëntie is. En de definitie moet genomen worden uit de eigenlijke betekenis van het woord. Want evenals men dan zegt, dat de mensen weten, wanneer ze door hun geest en verstand kennis verkrijgen van de dingen, waaruit ook het woord wetenschap zijn oorsprong heeft, zo wordt ook, wanneer ze besef hebben van Gods oordeel, welk besef is als een hun toegevoegde getuige, die niet toestaat, dat ze hun zonden verbergen, maar hen als schuldigen trekt voor de rechterstoel, zo wordt, zeg ik, dat besef consciëntie (medeweten) genoemd. Want zij is iets midden tussen God en mens: omdat ze niet toestaat, dat de mens in zich onderdrukt, wat hij weet, maar hem zolang vervolgt, tot ze hem tot schulderkentenis brengt. Dat is het, wat Paulus bedoelt, wanneer hij leert (Rom. 2:15), dat de consciëntie met de mensen medegetuigt, wanneer hun gedachten hen beschuldigen of ontschuldigen in het oordeel Gods. De eenvoudige kennis zou in de mens als ingesloten kunnen blijven zitten. Dus is dit besef, dat de mens stelt voor Gods oordeel, als het ware bij de mens gesteld als een wachter, om al zijn geheimen waar te nemen en te bespieden, opdat niets in de duisternis begraven zou blijven. Vandaar ook dat oude spreekwoord: het geweten is als duizend getuigen. Op dezelfde wijze heeft ook Petrus de vraag van een goed geweten tot God, gesteld voor de gerustheid van het gemoed, wanneer wij, verzekerd van de genade van Christus, onbevreesd voor God verschijnen (1 Petrus 3:21). En wanneer de schrijver van de brief aan de Hebreën (Hebr. 10:2) spreekt van: geen geweten meer hebben der zonde, dan zet hij dat voor bevrijd of verlost zijn, zodat de zonde ons niet meer beschuldigt.

1} BOEK IV, hoofdst. XX.

Boek III hoofdstuk 19

Over de Christelijke vrijheid

16. Dus evenals de werken betrekking hebben op de mensen, zo heeft de consciëntie betrekking op God, zodat een goede consciëntie niets anders is, dan de inwendige oprechtheid des harten. In die zin schrijft Paulus (1 Tim. 1:5), dat de vervulling der wet is de liefde uit een rein geweten en uit een ongeveinsd geloof. Later toont hij ook in hetzelfde hoofdstuk aan, hoezeer zij verschilt van het verstand, zeggende, dat sommigen van het geloof schipbreuk geleden hebben, omdat zij het goede geweten verlaten hadden (1 Tim. 1:19). Want met deze woorden geeft hij te kennen, dat het is een levende genegenheid om God te dienen, en een oprechte begeerte om vroom en heilig te leven. Somtijds wordt het ook tot de mensen uitgestrekt, zo wanneer dezelfde Paulus bij Lucas (Hand. 24:16) getuigt, dat hij moeite gedaan heeft om te wandelen met een goed geweten bij God en de mensen. Maar dit is daarom gezegd, omdat de vruchten van een goed geweten tot de mensen doordringen en geraken. Maar in de eigenlijke zin ziet het alleen op God, zoals ik reeds zeide. Hieruit komt het, dat van een wet gezegd wordt, dat ze het geweten verbindt, die de mens enkel bindt, zonder te letten op de mensen of met hen rekening te houden. Bijvoorbeeld: God gebiedt niet alleen het hart kuis te houden en rein van alle lust, maar ook verbiedt Hij elke onkuisheid van woorden en uiterlijke ongebondenheid. Aan de onderhouding van deze wet is mijn consciëntie onderworpen, ook al zou er in de wereld geen enkele mens leven. Daarom zondigt hij, die zich onkuis gedraagt, niet slechts daarin, dat hij zijn broederen een slecht voorbeeld geeft, maar ook staat hij met zijn consciëntie schuldig voor God. Anders staat het met de zaken, die op zichzelf middelmatig zijn. Want wij moeten ons van hen onthouden, als ze enige ergernis veroorzaken, maar we doen dat met een vrij geweten. Zo spreekt Paulus van het vlees, dat de afgoden geofferd is (1 Cor. 10:28): "Zo iemand bezwaar maakt," zegt hij, "raak het dan niet aan, om des gewetens wil; doch ik zeg om het geweten niet van uzelf, maar van de ander." De gelovige zou zondigen, die, hoewel hij te voren vermaand was, desniettemin zulk vlees zou eten. Maar ook al is om zijns broeders wil de onthouding voor hem noodzakelijk, gelijk door God geboden wordt, toch houdt hij niet op de vrijheid van zijn geweten te bezitten. Wij zien hoe die wet, het uiterlijke werk bindende, de consciëntie vrij laat blijven.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

1. Uit hetgeen tot nu toe behandeld is, zien we duidelijk, hoe ontbloot en ledig de mens is van alle goede dingen, en hoe hem alle hulpmiddelen van de zaligheid ontbreken. Daarom indien hij middelen zoekt, om daarmee zijn armoede te hulp te komen, moet hij buiten zichzelf gaan en zich die van elders verwerven. Daarna is ons dit uitgelegd, dat de Heere zich uit eigen beweging en mild vertoont in zijn Christus, in wie Hij ons voor onze ellendigheid alle gelukzaligheid en voor onze armoede rijkdom aanbiedt, in wie Hij voor ons de hemelse schatten opent, opdat ons ganse geloof zijn geliefde Zoon aanschouwe, aan Hem onze ganse verwachting hange, op Hem onze ganse hoop gevestigd zij en ruste. Dit is wel een geheime en verborgen filosofie, die door geen sluitredenen kan worden opgespoord; maar haar leren zij grondig kennen, wie God de ogen geopend heeft, opdat ze in zijn licht het licht zouden zien. Nadat we dan door het geloof hebben leren kennen, dat al wat wij nodig hebben en wat ons in onszelf ontbreekt, in God is en in onze Heere Jezus Christus, in wie immers de Vader gewild heeft, dat de ganse volheid zijner milddadigheid zou wonen, opdat wij allen daaruit, als uit een overvloedige bron zouden putten, is nog over, dat wij in Hem zoeken en van Hem door gebeden vragen datgene, waarvan we geleerd hebben, dat het in Hem is. Want wanneer wij weten, dat God de Heer en Gever van al het goede is, die ons uitnodigt om van Hem te eisen, zou, wanneer we ons niet tot Hem wenden en niet eisen, dit ons niet tot voordeel zijn, maar het zou evenzo zijn alsof iemand een schat, die hem is aangewezen, in de aarde begraven en verborgen liet liggen. Daarom heeft de apostel, om aan te tonen, dat het ware geloof niet na kan laten God aan te roepen, deze orde gesteld (Rom. 10:14), dat, evenals uit het evangelie het geloof geboren wordt, zo ook door het geloof onze harten bekwaam gemaakt worden om Gods naam aan te roepen. En dit is het juist, wat hij een weinig te voren gezegd had (Rom. 8:26), dat de Geest van de aanneming tot kinderen, die het getuigenis des evangelies in onze harten verzegelt, onze geest opricht, zodat hij zijn begeerten aan God bekend durft maken, onuitsprekelijke zuchtingen opwekt en met vertrouwen roept: *Abba, Vader.* Dit laatste dus moet, omdat het vroeger slechts terloops gezegd is en als het ware even aangeroerd, nu uitvoeriger behandeld worden.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

2. Door de weldaad van het gebed verkrijgen wij dus dit, dat wij doordringen tot die rijkdommen, die voor ons bij de hemelse Vader zijn weggelegd. Want het gebied is een zekere samenspreking der mensen met God, waardoor zij, het heiligdom des hemels binnengegaan zijnde, Hem over zijn beloften in eigen persoon aanspreken, opdat ze, wanneer de noodzakelijkheid het zo eist, ervaren, dat niet ijdel geweest is, wat ze geloofd hebben, toen Hij het hun slechts met woorden toezegde. Daarom zien wij, dat ons niets wordt voorgesteld, dat we van de Heere mogen verwachten, of wij krijgen ook het bevel, dat door gebeden te vragen. Zo waar is het, dat door het gebed uitgegraven worden de schatten, die door het evangelie des Heeren aangewezen zijn

en die ons geloof aanschouwd heeft. Verder kan met geen woorden genoegzaam uitgelegd worden, hoe noodzakelijk en hoe veelszins nuttig de oefening des gebeds is. Het is waarlijk niet zonder reden, dat de hemelse Vader betuigt, dat in de aanroeping van zijn naam het enige middel tot onze zaligheid gelegen is, en wel, omdat wij door die aanroeping de tegenwoordigheid zijner voorzienigheid, door welke Hij waakt ter verzorging van onze zaken, en de tegenwoordigheid zijner kracht, waardoor Hij ons, die zwak zijn en schier bezwijken, steunt, en de tegenwoordigheid zijner goedheid, waardoor Hij ons, die jammerlijk met zonden beladen zijn, in genade aanneemt, tot ons roepen; kortom, omdat wij door die aanroeping Hem geheel tot ons halen, opdat Hij ons zijn tegenwoordigheid betone. Hieruit ontstaat een uitnemende rust en kalmte voor onze consciëntiën. Immers, wanneer de nood, die ons drukte, de Heere uiteengezet is, vinden wij daarin overvloedig rust, dat geen van onze rampen voor Hem verborgen is, van wie we overtuigd zijn, dat Hij voor ons het beste wil en voor ons het beste kan zorgen.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

3. Evenwel, zal iemand zeggen, weet Hij ook niet, zonder dat we het Hem te kennen geven, in welke benauwdheid we zijn en wat nuttig voor ons is, zodat het enigermate overbodig kan schijnen, dat we Hem met onze gebeden lastig vallen, alsof Hij sluimerde, of ook sliep, totdat Hij door onze stem wakker gemaakt wordt? Maar zij, die aldus redeneren, bemerken niet, tot welk doel de Heere de zijnen heeft leren bidden. Immers Hij heeft dit niet zozeer om zijns zelfs wil als wel om onzentwil verordineerd. Hij wil wel, zoals passend is, dat Hem zijn recht gegeven wordt, doordat Hij beschouwd wordt als de Gever van al datgene, wat de mensen begeren en waarvan ze gevoelen, dat het hun tot nut strekt en dit door hun gebeden bewijzen. Maar ook van deze offerande, waardoor Hij gediend wordt, keert het nut tot ons terug. Daarom zijn de heilige vaderen, met hoe groter vertrouwen ze bij zichzelf en anderen geroemd hebben van Gods weldaden, met des te groter vurigheid opgewekt tot bidden. Alleen reeds het voorbeeld van Elia zal genoeg voor ons zijn (1 Kon. 18:42), die, hoewel hij zeker was van Gods besluit, nadat hij aan koning Achab de regen niet lichtvaardig had beloofd, toch zorgzaam op zijn knieën bidt, en zijn knecht zevenmaal zendt om te onderzoeken: niet omdat hij geen geloof hecht aan de Godsspraak, maar omdat hij weet, dat het tot zijn plicht behoort zijn begeerten voor God neer te leggen, opdat zijn geloof niet slaperig of koud zij. Daarom, ofschoon Hij zelf, wanneer wij in onze ellenden gevoelloos en afgestompt zijn, voor ons waakt en de wacht houdt, en soms ook te hulp komt zonder dat wij Hem vragen, is het toch voor ons van het grootste belang, dat Hij gedurig door ons wordt aangeroepen, opdat ons hart altijd ontvlamme in een ernstige en brandende begeerte om Hem te zoeken, lief te hebben en te dienen, doordat wij er ons aan gewennen in alle nood tot Hem, als tot een heilig anker, de toevlucht te nemen. Vervolgens opdat geen enkele begeerte en geen enkele wens in ons hart opkome, waarvan we ons zouden schamen Hem getuige te maken: doordat we leren al onze wensen voor zijn ogen te stellen, en zo ons gehele hart uit te storten. Dan opdat wij bekwaam gemaakt worden om met ware dankbaarheid des harten en ook met dankzegging zijn weldaden te ontvangen, die, gelijk ons bidden ons in herinnering brengt, van zijn hand tot ons komen. Verder, opdat wij, na verkregen te hebben, wat we vroegen en na ervan verzekerd te zijn, dat Hij op onze beden

geantwoord heeft, hierdoor er des te vuriger toe gebracht mogen worden om zijn goedertierenheid te overdenken, en tegelijkertijd met groter genot te omhelzen datgene, waarvan we weten, dat we het door onze gebeden verkregen hebben. Ten slotte opdat zijn voorzienigheid in onze harten naar de mate van onze zwakheid door de ervaring en de ondervinding zelf versterkt moge worden, doordat we begrijpen, dat Hij niet slechts belooft, dat Hij ons nooit zal verlaten, en dat Hij uit eigen beweging in tijd van nood de toegang om Hem aan te roepen opent, maar dat Hij ook altijd zijn hand uitgestrekt houdt om de zijnen te helpen, en dat Hij hen niet bedreigt met woorden, maar met krachtdadige hulp beschermt. Dit zijn de redenen, waarom de zeer goedertieren Vader, ook al slaapt of sluimert Hij nooit, toch meestal de schijn vertoont van te slapen en te sluimeren, om zo ons, die anders traag en lui zouden zijn, ten zeerste tot ons welzijn er in te oefenen om Hem te vragen, te bidden en van Hem te verlangen. Al te dwaas spreken dus zij, die, om de harten der mensen van het bidden af te trekken, bazelen, dat Gods voorzienigheid, die de wacht houdt tot het bewaken van alle dingen, tevergeefs door onze gebeden vermoeid wordt; daar de Heere niet tevergeefs daartegen betuigt, dat Hij nabij is allen, die zijn naam in waarheid aanroepen (Ps. 145:18). Niets beter is, wat anderen leuteren, dat het overbodig is te vragen om die dingen, die de Heere uit eigen beweging bereid is te geven, daar Hij wil, dat we erkennen, dat hetgeen ons uit zijn vrijwillige milddadigheid toevloeit, gegeven is op ons gebed. Dat bewijst die opmerkenswaardige uitspraak uit de psalm (Ps. 34:16), met welke vele andere overeenkomen: "De ogen des Heeren zijn op de rechtvaardigen en zijn oren tot hun geroep." Deze uitspraak prijst Gods voorzienigheid, die uit eigen beweging ingespannen is tot het verzorgen van het heil der vromen, zo aan, dat ze toch niet de oefening des geloofs voorbijgaat, waardoor de zorgeloosheid uit de harten der mensen wordt weggewist. Dus waken Gods ogen om de nood der blinden te hulp te komen; maar Hij wil op zijn beurt onze zuchtingen horen, om zijn liefde jegens ons des te beter te bewijzen. En zo is het beide waar, dat de Wachter Israëls niet slaapt, noch sluimert (Ps. 121:4), en dat Hij toch werkeloos is, alsof Hij ons vergeten had, wanneer Hij ziet, dat wij traag en stom zijn.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

4. Verder moet dit de eerste wet zijn om het bidden naar behoren en goed in te richten, dat we van hart en gemoed niet anders gesteld mogen zijn, dan hun betaamt, die er zich toe begeven om met God te spreken. Dit zullen wij, voor wat het hart aangaat, verkrijgen, wanneer het, losgemaakt van vleselijke zorgen en gedachten, waardoor het van het juiste en zuivere aanschouwen van God weggeroepen of afgeleid zou kunnen worden, niet alleen zich geheel met het bidden bezig houdt, maar ook, voorzover dat kan, zich boven zichzelf verheft en opstijgt. Maar ik verlang hier niet, dat het hart zo vrij is, dat het door geen enkele bekommerdheid gestoken en gekweld wordt, want de vurigheid in het bidden moet daarentegen juist door grote benauwdheid in ons worden ontstoken. Zoals we zien, dat de heilige dienstknechten Gods getuigen van grote kwellingen, en nog veel meer van bekommernissen, wanneer ze zeggen, dat ze uit de diepe afgrond en midden uit de muil des doods hun klagende stem verheven tot de Heere. Maar ik bedoel, dat men alle vreemde en van buiten komende zorgen moet verdrijven, waardoor het hart, dat zelf al ongestadig is, her en derwaarts wordt rondgedreven, en, van de hemel afgetrokken, naar de aarde wordt neergedrukt.

Wanneer ik zeg, dat het hart zich boven zich zelf moet verheffen, dan versta ik daaronder, dat het niets van die dingen, welke ons blind en dwaas verstand pleegt te verzinnen, voor Gods aanschijn mag brengen, en zich niet binnen de maat van zijn eigen ijdelheid beperkt moet houden, maar moet opstijgen tot een zuiverheid, die Gode waardig is.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

5. Deze beide dingen zijn vooral waardig om vermeld te worden, namelijk, dat een ieder, die zich opmaakt om te bidden zijn zinnen en neigingen daarop moet richten, en dat hij niet, zoals pleegt te geschieden, door dwalende gedachten naar verschillende kanten wordt getrokken; want niets strijdt meer tegen de arbeid voor God dan lichtzinnigheid, de getuige van losbandigheid, die al te uitgelaten is en geen vrees kent. En hoe moeilijker deze zaak, volgens onze ervaring, is, met des te meer inspanning moeten wij er ons moeite toe geven. Want niemand is met zo grote aandacht bij het bidden, of hij bemerkt, dat veel gedachten van terzijde binnensluipen, die de loop van het gebed of afbreken of door enige buiging of wending tegenhouden. En hier moeten we bedenken, hoe onwaardig het is om, wanneer God ons toelaat tot een vertrouwelijk aanspreken, zijn zo grote vriendelijkheid te misbruiken door het heilige te vermengen met het onheilige, doordat de eerbied voor Hem onze harten niet aan zich gebonden houdt, maar wij, even alsof wij met een gewoon mens spraken, onder het bidden Hem laten varen en hier of gindsheen vliegen. Wij moeten dus weten, dat slechts zij zich behoorlijk en goed aangorden om te bidden, die onder de indruk zijn van Gods majesteit, zodat ze vrij van aardse zorgen en neigingen tot haar naderen. En dit betekent de ceremonie van de opheffing der handen, dat de mensen bedenken, dat ze ver van God verwijderd zijn, indien ze hun zinnen niet naar boven heffen. Gelijk ook gezegd wordt in de psalm (Ps. 25:1): "Tot U heb ik mijn ziel opgeheven." En meermalen gebruikt de Schrift deze manier van spreken: het gebed opheffen, opdat zij, die door God begeren gehoord te worden, niet in hun droesem zouden blijven steken. Dit zij de hoofdsom, dat, hoe milder God met ons handelt, ons vriendelijk uitnodigend om in zijn schoot ons van onze zorgen te ontlasten, wij des te minder te verontschuldigen zijn, indien niet zijn zo heerlijke en onvergetelijke weldaad zwaarder bij ons weegt dan alle andere dingen, en ons tot zich trekt, opdat wij onze begeerten en zinnen met ernst richten op het gebed. En dat kan niet geschieden, tenzij het hart krachtig tegen de beletselen strijdt en omhoog stijgt. Als tweede stuk hebben wij gesteld, dat wij niet meer vragen moeten dan wat God ons toelaat. Want ofschoon Hij ons beveelt onze harten uit te storten, viert Hij toch niet aan onze dwaze en slechte aandoeningen zonder onderscheid de teugel; en wanneer Hij belooft te zullen doen naar de wil der vromen, dan gaat zijn goedertierenheid niet zover, dat ze zich aan hun oordeel onderwerpt. Maar in beide wordt overal ernstig gezondigd. Immers zeer velen durven niet alleen zomaar, zonder schaamte en zonder eerbied God aan te spreken over hun dwaasheden, en al wat hun in hun droom lust onbeschaamd voor zijn rechterstoel te brengen, maar zij zijn bevangen door zulk een dwaasheid en domheid, dat ze zelfs de allervuilste begeerten God durven opdringen, die ze zich ten zeerste schamen zouden aan de mensen mede te delen. Deze vermetelheid hebben sommige heidenen wel uitgelachen en ook verfoeid, maar toch heeft de fout zelf altijd geregeerd; en hierdoor is het geschied, dat de eergierigen zich

Jupiter tot patroon aannamen, de hebzuchtigen Mercurius, de leergierigen Apollo en Minerva, de krijgszuchtigen Mars, en de wellustigen Venus. Gelijk tegenwoordig, zoals ik kort geleden aanroerde, de mensen aan hun ongeoorloofde begeerten in kun gebeden meer de teugel vieren dan wanneer ze als gelijken met gelijken een schertsend gesprek zouden houden. Maar God duldt niet, dat zijn vriendelijkheid zo bespot wordt, maar zijn recht voor zich opeisend, onderwerpt Hij onze wensen aan zijn heerschappij en bedwingt ze met een breidel. Daarom moeten wij denken aan het woord van Johannes (1 Joh. 5:14): "Dit is onze vrijmoedigheid, dat zo wij iets bidden naar zijn wil, Hij ons verhoort." Maar daar het er ver vandaan is, dat onze vermogens tot een zo grote volmaaktheid in staat zouden zijn, moeten we een middel zoeken, dat ons te hulp kan komen. Evenals wij de scherpzinnigheid van onze geest op God moeten richten, zo moet ook de genegenheid van ons hart daarheen volgen. Maar beide blijven staan, lang voordat ze zover zijn, of liever gezegd, zij verslappen en bezwijken, of begeven zich in tegengestelde richting. Daarom geeft God, om ons in deze zwakheid te hulp te komen, ons in onze gebeden zijn Geest tot leermeester, om ons voor te zeggen, wat goed is, en onze genegenheden te besturen. Want omdat wij niet weten, wat we moeten bidden, zoals het behoort, komt Hij ons te hulp, en bidt voor ons met onuitsprekelijke zuchtingen (Rom. 8:26); niet dat Hij zelf inderdaad bidt of zucht, maar Hij wekt in ons het vertrouwen, het verlangen en de zuchtingen, tot het verwekken van welke de krachten van onze natuur geenszins voldoende zouden zijn. En niet zonder reden noemt Paulus de zuchtingen, die de gelovigen onder de leiding des Geestes opzenden, onuitsprekelijk, want zij, die naar waarheid geoefend zijn in de gebeden, weten zeer goed, dat ze door heimelijke benauwdheden zo verward en belemmerd worden, dat ze nauwelijks kunnen vinden, wat nuttig is uit te spreken; ja wanneer ze pogen te stamelen, blijven ze in verwarring steken. Daaruit volgt dat het een bijzondere gave is om goed te bidden. Dit wordt niet daartoe gezegd, opdat wij, onze eigen traagheid ter wille zijnde, de taak om te bidden aan Gods Geest overdragen, en in die zorgeloosheid verslappen, tot welke wij meer dan genoeg geneigd zijn (zoals men van sommigen deze goddeloze woorden hoort, dat we lijdelijk moeten wachten, totdat Hij onze harten, die met iets anders bezig zijn, voorkomt), maar veeleer opdat wij, een afkeer hebbend van onze traagheid en zorgeloosheid, zulk een hulp van de Geest zoeken. Ook wanneer Paulus gebiedt (1 Cor. 14:15) te bidden in de Geest, houdt hij daarom nog niet op ons tot waakzaamheid aan te sporen; te kennen gevend, dat de ingeving van de Geest zulk een kracht heeft tot het vormen van de gebeden, dat zij onze inspanning allerminst verhindert of vertraagt: want God wil in dit opzicht beproeven, hoe krachtig onze harten door het geloof aangedreven worden.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

6. De tweede wet zij deze, dat wij in het bidden altijd onze gebrekkigheid naar waarheid gevoelen, en ernstig bedenkend, dat wij alles, wat we vragen, nodig hebben, aan het gebed zelf een ernstige, ja een brandende begeerte paren om het te verkrijgen. Want velen zeggen, als om er van af te komen, gebeden op naar een formule, alsof ze God een bepaalde taak betaalden, en ofschoon ze erkennen, dat dit een noodzakelijk hulpmiddel is tegen hun rampen, omdat het missen van Gods hulp, die ze inroepen, de ondergang zou brengen, blijkt toch, dat ze deze plicht verrichten uit gewoonte, omdat

intussen hun gemoederen koud zijn, en niet overwegen, wat ze vragen. Wel brengt hen een algemeen en verward besef van hun nood daartoe; maar het drijft hen er niet toe om, als in een dringende zaak, verlichting te zoeken voor hun ellende. Verder, wat is hatelijker of ook verfoeilijker voor God dan veinzerij, dat iemand vergeving van zonden vraagt, terwijl hij intussen of denkt, dat hij geen zondaar is, of althans niet denkt, dat hij een zondaar is? Dan deze geveinsdheid, waardoor God zelf ontegenzeggelijk bespot wordt? En toch is, zoals ik onlangs zeide, het geslacht der mensen vol van zulk een slechtheid, dat ze, alleen om zich van die plicht te kwijten, dikwijls zeer veel van God vragen, waarvan ze het voor zeker houden, dat ze het zonder zijn weldadigheid van elders krijgen, of het reeds in hun bezit hebben. De zonde, die anderen bedrijven, schijnt lichter te zijn, maar is toch ook niet te verdragen, namelijk deze, dat ze zonder nadenken gebeden mompelen, daar ze slechts van dit beginsel doordrongen zijn, dat men God door gebeden moet verzoenen. Maar de vromen moeten vooral hiervoor oppassen, dat ze nooit voor Gods aanschijn komen om iets anders te vragen, dan wat ze met ernstige genegenheid des harten vurig begeren, en tegelijkertijd van Hem verlangen te verkrijgen. Ja zelfs, of schoon wij in die dingen, die we slechts tot Gods eer vragen, op het eerste gezicht niet voor onze nooddruft schijnen te zorgen, moeten wij die toch met geen geringere vurigheid en heftigheid van verlangen vragen. Gelijk wanneer wij bidden, dat zijn naam geheiligd worde, dan moeten wij vurig, om zo te zeggen, hongeren en dorsten naar die heiligmaking.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

7. Indien iemand tegenwerpt, dat wij niet steeds door een gelijke nood gedrongen worden om te bidden, dan erken ik dat; en deze onderscheiding wordt ons door Jacobus op nuttige wijze geleerd. "Is iemand onder u in lijden? dat hij bidde; wie goedsmoeds is, zinge" (Jac. 5:13). Dus leert het algemeen besef, dat, omdat wij al te traag zijn, wij, al naargelang de zaak het eist, heviger door God geprikkeld worden om flink te bidden. En dit noemt David (Ps. 32:6) de bekwame tijd; omdat (gelijk hij op meer andere plaatsen leert), hoe harder we gedrukt worden door zwarigheden, ongemakken, vrezen en andere soorten van beproevingen, de toegang des te vrijer openstaat, even alsof God ons tot zich nodigde. Intussen is niet minder waar het woord van Paulus (Ef. 6:18), dat men te allen tijde moet bidden, omdat, ook al gaan de zaken voorspoedig naar onze wens, en ook al omgeeft ons van alle kanten stof tot blijdschap, er toch geen enkele tijdstip is, waarop onze armoede ons niet aanspoort tot bidden. Iemand heeft overvloed van wijn en tarwe: daar hij geen bete broods kan genieten zonder Gods voortdurende genade, zullen toch zijn volle kelders of schuren hem niet verhinderen om zijn dagelijks brood te bidden. Indien wij verder bedenken, hoeveel gevaren ons ieder ogenblik bedreigen, zal de vrees zelf ons leren, dat we op geen enkele tijd mogen nalaten te bidden. Dit kunnen we echter in geestelijke dingen beter inzien. Want wanneer zullen de zovele zonden, waarvan wij ons bewust zijn, ons onbekommerd laten, zodat wij de schuld en straf niet ootmoedig zouden afbidden ? Wanneer zullen de verzoekingen ons een wapenstilstand toestaan, zodat wij ons niet behoeven te haasten om hulp te verkrijgen ? Daarenboven moet het verlangen naar Gods Koninkrijk en zijn heerlijkheid ons niet bij tussenpozen, maar voortdurend zo tot zich trekken, dat dezelfde gelegenheid om te bidden ons altijd wacht. Dus wordt ons

niet te vergeefs zo dikwijls geboden om voortdurend te bidden. Ik spreek nog niet over de volharding, waarvan later melding gemaakt zal worden; maar wanneer de Schrift ons vermaant om voortdurend te bidden, beschuldigt ze ons van zorgeloosheid, omdat we niet beseffen, hoe noodzakelijk deze zorg en naarstigheid voor ons is. Door deze regel wordt de huichelarij en de slimheid om God te beliegen van het gebed geweerd, ja ver weggedreven. God belooft, dat Hij nabij zal zijn allen, die Hem in waarheid aanroepen, en dat zij Hem zullen vinden, die Hem met hun ganse hart zoeken. Daarnaar streven geenszins zij, die zichzelf behagen in hun onreinheid. Daarom eist een recht gebed boetvaardigheid. Vandaar die zo vaak voorkomende woorden in de Schrift, dat God de bozen niet verhoort, en dat hun gebeden verfoeilijk zijn, evenals ook hun offeranden; want het is billijk, dat zij Gods oren gesloten vinden, die hun harten toesluiten, en dat zij bemerken, dat God onbuigbaar is, die door hun hardheid zijn gestrengheid uitdagen. Bij Jesaja (Jes. 1:15) dreigt Hij aldus: "Wanneer gij uw gebeden vermenigvuldigt, zal Ik niet horen; want uw handen zijn vol bloed." Evenzo bij Jeremia (Jer. 11:7) e.v.: "Ik heb geroepen en zij hebben niet willen horen; zij zullen van hun kant roepen en Ik zal hen niet horen." Want Hij houdt het voor de grootste smaad, dat goddelozen de mond vol hebben van zijn verbond, die zijn heilige naam met hun ganse leven verontreinigen. Daarom klaagt Hij bij Jesaja (Jes. 29:13), dat de Joden, hoewel zij met de lippen tot Hem naderen, hun hart ver van Hem houden. Dit beperkt Hij wel niet tot de gebeden alleen, maar Hij verzekert, dat Hij de geveinsdheid in ieder deel van zijn dienst afzonderlijk verfoeit. Daarop heeft dit woord van Jacobus (Jac. 4:3) betrekking:"Gij bidt en gij ontvangt niet, omdat gij kwalijk bidt, opdat gij het in uw wellusten doorbrengen zoudt." Het is wel waar (zoals wij een weinig later wederom zien zullen), dat de gebeden, die de vromen uitstorten, niet steunen op hun waardigheid; maar toch is deze vermaning van Johannes niet overbodig (1 Joh. 3:22): "Indien wij iets bidden, zullen wij het van Hem ontvangen, dewijl wij zijn geboden bewaren", immers het kwade geweten sluit de deur voor ons toe. En daaruit volgt, dat slechts de oprechte dienaren Gods behoorlijk bidden, en verhoord worden. Ieder dus, die zich schikt om te bidden, moge zich in zijn zonden mishagen, en (wat zonder boetvaardigheid niet gebeuren kan) de persoon en de gezindheid van een bedelaar aannemen.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

8. Hierbij kome deze derde wet, dat een ieder, die zich voor God stelt om te bidden, van elke gedachte aan eigen roem afstand doe, elke waan van waardigheid late varen, en eindelijk alle zelfvertrouwen van zich doe, door het wegwerpen van zichzelf Gode ten volle eer gevend; opdat wij, indien wij ons iets, ook maar het allergeringste, aanmatigen, met onze ijdele opgeblazenheid niet neerstorten van voor zijn aangezicht. Van deze nederigheid, die alle hoogheid tenederwerpt, hebben wij talrijke voorbeelden in Gods knechten; die, naarmate ze heiliger zijn, zich des te meer ternederwerpen, wanneer ze voor Gods aangezicht verschijnen. Daniël (Dan. 9:18), die door de Heere zelf met zo grote lofspraak geprezen is, sprak aldus: "Niet op onze gerechtigheden werpen wij onze smekingen voor uw aangezicht neder; hoor ons Heere, Heere, wees ons genadig, hoor ons, en doe, wat wij U bidden om uws zelfs wil, want uw naam is ingeroepen over uw volk en uw heilige plaats." En hij vermengt zich niet, zoals pleegt te geschieden, in slinkse gedaante, alsof hij een uit het volk was,

onder de grote massa, maar veeleer belijdt hij afzonderlijk zijn schuld, en neemt smekend zijn toevlucht tot de vrijplaats der vergiffenis, gelijk hij duidelijk uitspreekt: "toen ik mijn zonden en de zonden mijns volks beleden had" enz. Deze nederigheid leert ook David door zijn voorbeeld (Ps. 143:2):"Ga niet in het gericht met uw knecht, want niemand, die leeft, zal voor uw aangezicht gerechtvaardigd worden." Op zodanige wijze bidt Jesaja (Jes. 64:5): "Zie, Gij zijt verbolgen, omdat wij gezondigd hebben; in uw wegen is de eeuwigheid gegrondvest, daarom zullen wij behouden worden; en wij zijn allen vervuld met onreinheid, en al onze gerechtigheden zijn als een wegwerpelijk kleed, en wij vallen af als een blad, en onze misdaden verstrooien ons als een wind; en er is niemand, die uw naam aanroept, die zich opwekt, dat hij U aangrijpe; want Gij verbergt uw aangezicht voor ons en Gij doet ons smelten in de hand onzer ongerechtigheid: doch nu Heere, Gij zijt onze Vader, wij zijn leem; Gij zijt onze pottenbakker, en wij zijn uwer handen werk; wees niet verbolgen, Heere, en gedenk niet eeuwig der ongerechtigheid, zie, aanschouw toch, wij allen zijn uw volk."Zie, hoe ze op geen enkel ander vertrouwen steunen dan op dit ene, dat ze, bedenkend, dat zij van God zijn, er niet aan wanhopen, dat ze het voorwerp van zijn zorg zullen zijn. Evenzo zegt Jeremia (Jer. 14:7): "Hoewel onze ongerechtigheden tegen ons getuigen, doe het om uws naams wil." Want het is zeer waar en heilig geschreven, door wie het dan ook geschreven moge zijn, wat van een onbekende schrijver aan de profeet Baruch toegekend wordt (Bar. 2:18): "De ziel, die bedroefd is en verlaten vanwege de grootheid harer zonde, die gebogen en zwak is, de hongerige ziel en de bezwijkende ogen geven U eer, o Heere; niet vanwege de gerechtigheden onzer vaderen storten wij onze gebeden uit over uw aanschijn, en bidden wij om barmhartigheid voor uw aangezicht, Heere, onze God; maar omdat Gij barmhartig zijt, ontferm U onzer, want wij hebben gezondigd voor U."

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

9. Kortom, het begin en ook de voorbereiding van het juiste bidden bestaat in het bidden om vergeving met ootmoedige en oprechte schuldbelijdenis. Want men heeft niet te hopen, dat iemand, zelfs de allerheiligste, van God iets zal verkrijgen, voordat hij uit genade met Hem verzoend is; en het kan ook niet geschieden, dat God aan anderen genadig is, dan aan wie Hij vergeving schenkt. Daarom is het niet te verwonderen, dat de gelovigen met deze sleutel zich de deur openen tot het bidden, wat wij uit verscheidene plaatsen der psalmen leren. Want hoewel David iets anders vraagt, zegt hij (Ps. 25:7,18): "Gedenk niet der zonden mijner jonkheid, noch mijner overtredingen; gedenk mijner naar uw goedertierenheid, om uwer goedheid wil, o Heere." Evenzo: "Aanzie mijn ellende, en mijn moeite, en neem weg al mijne zonden." Daarin zien wij ook, dat het niet genoeg is, dat wij iedere dag onze nieuwe zonden in rekening brengen, tenzij we ook in de herinnering terugroepen de zonden, die al lang in vergetelheid konden schijnen geraakt te zijn. Want dezelfde profeet komt elders (Ps. 51:7), nadat hij één zware zonde beleden heeft, bij deze gelegenheid terug op zijn zonden tot de moederschoot toe, in welke hij reeds besmet was, niet om zijn schuld te verkleinen door de verdorvenheid der natuur, maar opdat hij, door de zonden van zijn gehele leven opeen te stapelen, zou bevinden, dat God des te meer te verbidden was, naarmate hijzelf strenger was in het veroordelen van zichzelf. En ofschoon de heiligen niet altijd met uitgedrukte woorden vergeving van hun zonden

vragen, zullen wij toch, wanneer we nauwkeurig hun gebeden nagaan, die de Schrift vermeldt, gemakkelijk opmerken, wat ik zeg, namelijk, dat ze de moed om te bidden ontleend hebben alleen aan Gods barmhartigheid, en zo altijd uitgegaan zijn van hun verzoening met Hem. Want indien een ieder zijn eigen geweten ondervraagt, is het er zover vandaan, dat hij vertrouwelijk zijn zorgen bij God zou durven neerleggen, dat hij zelfs siddert om tot Hem te naderen, anders dan vertrouwend op zijn barmhartigheid en vergeving. Er is ook nog een andere bijzondere belijdenis, waarbij zij verlichting der straffen verzoeken zo, dat ze tegelijkertijd bidden, dat hun de zonden vergeven worden; want het zou ongerijmd zijn te willen, dat de uitwerking weggenomen werd, terwijl de oorzaak bleef. Want wij moeten er ons voor hoeden de dwaze zieken na te volgen, die vol zorg zijn om slechts de bijkomstigheden van hun ziekte te genezen, maar haar wortel zelf veronachtzamen. Ja, we moeten er ons op toeleggen, dat God ons genadig zij, voordat wij vragen, dat Hij zijn gunst door uiterlijke tekenen betuigt; want ook Hij zelf wil deze orde houden, en het zou ons weinig baten te bevinden, dat Hij weldadig is, indien niet onze consciëntie gevoelde, dat Hij verzoend is, en Hem niet geheel en al beminnelijk voor ons maakte. Hiertoe worden wij ook vermaand door het antwoord van Christus; want toen Hij besloten had de geraakte te genezen, zeide Hij: "Uw zonden zijn u vergeven" (Matth. 9:2), daarmee de harten oprichtend tot datgene, wat vooral gewenst moet worden, namelijk dat God ons in genade aanneemt, en daarna ons de vrucht der verzoening schenkt in het brengen van hulp. Verder, behalve die bijzondere belijdenis van de tegenwoordige schuld, waardoor de gelovigen smeken om het verkrijgen van vergiffenis van iedere schuld en kwijtschelding der straf, mag ook nooit die algemene inleiding nagelaten worden, die voor de gebeden gunst verwerft, want zij zullen God nooit verbidden, tenzij ze in de onverdiende barmhartigheid gefundeerd zijn. Daarop kunnen betrokken worden de woorden van Johannes (1 Joh. 1:9): "Indien wij onze zonden belijden, Hij is getrouw en rechtvaardig, dat Hij ons de zonden vergeve, en ons reinige van alle ongerechtigheid." Daarom moesten de gebeden onder de wet geheiligd worden door de zuivering des bloeds, opdat ze aangenaam zouden zijn, en zo het volk er aan herinnerd zou worden, dat het zulk een erevoorrecht onwaardig was, totdat het, van zijn onreinheden gezuiverd, uit Gods barmhartigheid alleen, het vertrouwen om te bidden verkreeg.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

10. En wat betreft het feit, dat somtijds de heiligen het getuigenis van hun eigen rechtvaardigheid schijnen aan te halen om God te verbidden (zo, wanneer David (Ps. 86:2) zegt: "Bewaar mijn ziel, want ik ben goed"; evenzo Hizkia (2 Kon. 20:3): "Och Heere, gedenk toch, dat ik voor uw aangezicht in waarheid gewandeld heb, en gedaan heb, wat goed is in uw ogen"): met dergelijke zegswijzen bedoelen ze niets anders dan uit de wedergeboorte zelf te betuigen, dat ze dienstknechten en kinderen Gods zijn, aan wie Hijzelf belooft genadig te zullen zijn. Door de profeet (Ps. 34:16) leert Hij, gelijk we reeds zagen, dat zijn ogen zijn over de rechtvaardigen, en zijn oren tot hun gebeden. Wederom door de apostel (1 Joh. 3:22), dat wij zullen verkrijgen al wat wij bidden, als wij zijn geboden houden. En door die uitspraken stelt Hij niet de prijs voor de gebeden naar de verdiensten der werken; maar zo wil Hij het vertrouwen versterken van hen, die zichzelf zeer goed bewust zijn van ongeveinsde oprechtheid

en onschuldigheid, zoals alle gelovigen behoren te zijn. Immers uit de waarheid Gods zelf is genomen wat bij Johannes (Joh. 9:31), de blinde, die ziende geworden was, zegt, dat de zondaars door God niet worden gehoord; indien wij slechts onder zondaars, naar het gewoon gebruik der Schrift, hen verstaan, die zonder verlangen naar rechtvaardigheid geheel in hun zonden slapen en berusten. Want geen hart zal ooit komen tot een oprecht aanroepen van God, tenzij het tegelijkertijd streeft naar vroomheid. Op dergelijke beloften zien dus de betuigingen der heiligen, waarin zij melding maken van hun zuiverheid of onschuld, opdat zij daardoor mogen gevoelen, dat hun geschonken wordt datgene, wat alle dienstknechten Gods te verwachten hebben. Vervolgens bevindt men, dat zij dan vooral deze manier van bidden gebruikt hebben, wanneer zij zich voor de Heere met hun vijanden vergelijken, uit wier onrechtvaardige bejegening zij door zijn hand begeren bevrijd te worden. En het is geen wonder, indien ze in deze vergelijking hun eigen rechtvaardigheid en eenvoudigheid des harten hebben uitgesproken, om door de billijkheid van hun zaak zelf de Heere des te meer te bewegen tot het brengen van hulp. Wij beroven dus een vroom hart niet van dit goede, dat het het bewustzijn zijner zuiverheid voor de Heere geniet om zich te versterken in de beloften, waarmee de Heere zijn ware dienaars vertroost en schraagt; maar wij willen, dat het vertrouwen op verhoring, na aflegging van de gedachte aan eigen verdienste, alleen op Gods goedertierenheid steunt.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

11. De vierde regel eindelijk is deze, dat wij, zo ternedergeworpen en bedwongen door ware ootmoed, niettemin door een vaste hoop op verhoring tot bidden bezield worden. In schijn zijn het wel tegenstrijdige zaken, wanneer men met het besef van de rechtvaardige wraak Gods verbindt een vast vertrouwen op zijn gunstbetoon; maar toch komen ze zeer goed met elkander overeen, indien zij, die door hun eigen zonden neergedrukt zijn, door Gods goedheid alleen opgericht worden. Want, zoals we tevoren geleerd hebben, dat de boetvaardigheid en het geloof bondgenoten zijn, die door een onverbreekbare band met elkaar verbonden zijn, van welke echter de een ons verschrikt en de ander ons blijde maakt, zo moeten ze in de gebeden elkander wederkerig ontmoeten. En deze overeenstemming drukt David met weinige woorden uit (Ps. 5:8): "Ik zal, " zo zegt hij, "door de grootheid uwer goedertierenheid in uw huis ingaan; ik zal mij buigen in de tempel uwer heiligheid, met vreze." Onder Gods goedheid omvat hij het geloof, terwijl hij intussen de vrees niet uitsluit; want niet alleen dwingt ons zijn majesteit tot eerbied, maar ook onze eigen onwaardigheid doet ons alle trots en alle zorgeloosheid vergeten en houdt ons onder de vrees. Maar ik bedoel niet een vertrouwen, dat het hart van alle gevoel van angst bevrijdt en het streelt met zoete en volmaakte rust. Want zo liefelijk rusten kunnen zij, die, doordat alle zaken naar wens gaan, door geen enkele zorg worden beroerd, door geen enkel verlangen gekweld en door geen enkele vrees verontrust. Maar het best worden de heiligen geprikkeld tot het aanroepen van God, wanneer ze, door hun nood bevangen, door de grootste onrust gekweld worden, en bijna bezwijken in zichzelf, totdat het geloof te juister tijd te hulp komt; want temidden van zulke benauwdheden schittert Gods goedheid hun zo tegen, dat ze wel, door de zwaarste der tegenwoordige rampen vermoeid, zuchten, en ook door de vrees van nog grotere beangst en gekweld worden; maar toch op die goedheid Gods vertrouwend, de moeilijkheid van het lijden

verlichten en verzachten, en hopen op uitkomst en verlossing. Uit beide aandoeningen dus moet het gebed van een vrome ontstaan, en beide moet het bevatten en voor ogen stellen; namelijk, dat hij zucht om de tegenwoordige rampen, en voor nieuwe angstig vreest, maar toch tegelijkertijd zijn toevlucht neemt tot God, er allerminst aan twijfelend, dat Hij bereid is hen de behulpzame hand toe te steken. Want God wordt ten zeerste verbitterd, als wij van Hem een weldaad vragen, die wij niet verwachten te zullen krijgen. Daarom is niets in meerdere mate in overeenstemming met de aard der gebeden, dan dat hun deze wet voorgeschreven en gesteld wordt, dat ze niet zomaar te voorschijn komen, maar het geloof als leidsman volgen. Tot dit beginsel roept Christus ons allen met deze uitspraak (Marc. 11:24): "Ik zeg u, alle dingen, die gij biddende begeert, gelooft, dat gij ze ontvangen zult, en zij zullen u geworden." Ook elders bevestigt Hij dit (Matth. 21:22): "Al wat gij zult begeren in het gebed, gelovende enz." Daarmee stemt Jacobus (Jac. 1:5) overeen: "Indien iemand wijsheid ontbreekt, dat hij ze begere van Hem, die een iegelijk mild geeft, en niet verwijt; maar dat hij ze begere in het geloof, niet twijfelende." Terwijl hij daar het geloof stelt tegenover de twijfeling, drukt hij de kracht van het geloof zeer juist uit. Niet minder moet ook gelet worden op wat hij toevoegt, dat zij met bidden niets bereiken, die God weifelend en twijfelend aanroepen, en niet vaststellen in hun geest of ze verhoord zullen worden of niet. Die vergelijkt hij ook met de baren der zee, die door de wind gedreven en op en neder geworpen worden. Daarom noemt hij elders (Jac. 5:15) het gebed des geloofs als het wettig gebed. Vervolgens wanneer God zo dikwijls verzekert, dat Hij een ieder zal geven naar zijn geloof, geeft Hij te kennen, dat wij zonder het geloof niets verkrijgen kunnen. Kortom, het geloof is het, dat verkrijgt, al wat ons op ons bidden geschonken wordt. Dat bedoelt het bekende woord van Paulus (Rom. 10:14), waarop domme mensen te weinig acht slaan: "Hoe zullen zij dan Hem aanroepen, in welke zij niet geloofd hebben ? En wie zal geloven, indien hij niet gehoord heeft ? Zo is dan het geloof uit het gehoor, en het gehoor door het Woord Gods." Want terwijl hij het begin van het bidden trapsgewijs uit het geloof afleidt, beweert hij openlijk, dat God slechts door hen oprecht kan worden aangeroepen, aan wie door de prediking van het evangelie zijn goedertierenheid en vriendelijkheid bekend geworden is, ja vertrouwelijk voor ogen gesteld is.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

12. Over deze noodzakelijkheid denken onze tegenstanders allerminst. Daarom menen zij, dat wij iets allerongerijmst zeggen, wanneer wij de gelovigen bevelen met een vast vertrouwen des harten vast te stellen, dat God hun genadig en goedertieren is. Maar toch, wanneer ze enige ondervinding hadden van een waar gebed, zouden zij voorzeker begrijpen, dat God zonder dat vaste gevoel van zijn goedertierenheid niet naar behoren kan aangeroepen worden. En daar niemand de kracht des geloofs goed kan doorzien, behalve, hij die haar bij ondervinding in zijn hart gevoeld, wat zult ge dan vorderen door te redetwisten met zulke mensen, die openlijk tonen, dat ze nooit meer gehad hebben dan een ijdele inbeelding ? Want hoe krachtig en hoe noodzakelijk die zekerheid is, welke wij verlangen, wordt het best geleerd uit de aanroeping zelf. En wie dat niet ziet, verraadt, dat hij een zeer afgestompt geweten heeft. Laat ons dus die soort van blinden laten lopen en stevig vasthouden aan die woorden van Paulus, dat God slechts aangeroepen kan worden door hen, die zijn barmhartigheid uit het

evangelie hebben leren kennen, en vast overtuigd zijn, dat zij voor hen bereid is. Want hoe zal dat gebed zijn ? O Heere, ik twijfel er wel aan, of Gij mij wilt verhoren; maar omdat ik door benauwdheid gedrukt word, neem ik tot U de toevlucht, opdat Gij, als ik het waardig ben, mij te hulp komt. Zo zijn niet gewoon te bidden alle heiligen, wier gebeden we in de Schrift lezen. En zo onderwijst ons door de apostel ook de Heilige Geest niet (Hebr. 4:16), die beveelt, dat wij tot de hemelse troon moeten gaan met vertrouwen, opdat wij genade mogen verkrijgen; en wanneer Hij ons elders (Ef. 3:12) leert vrijmoedigheid en toegang te hebben in vertrouwen door het geloof in Christus. Wij moeten dus niet beide handen vasthouden deze verzekerdheid (die de Heere ons met zijn woord beveelt en alle heiligen ons door hun voorbeeld leren), dat wij verkrijgen, wat we bidden, indien wij althans met vrucht willen bidden. Want dat is eerst het Gode aangename gebed, dat uit zulk een, om zo te zeggen, vermetelheid des geloofs geboren wordt, en op een onbeschroomde zekerheid der hoop gefundeerd is. Hij had alleen met het vermelden van het geloof tevreden kunnen zijn; maar hij heeft niet alleen het vertrouwen daaraan toegevoegd, maar het ook toegerust met de vrijheid of stoutmoedigheid, om door dat merkteken ons te onderscheiden van de ongelovigen, die wel gezamelijk met ons tot God bidden, maar op goed geluk af. Daarom bidt de ganse kerk in de psalm (Ps. 33:22): "Uw goedertierenheid zij over ons, gelijk als wij op U gehoopt hebben." Dezelfde voorwaarde wordt elders gesteld door de profeet (Ps. 56:10): "Ten dage als ik roepen zal, weet ik dit, dat God met mij is." Evenzo (Ps. 5:4): " Des morgens zal ik mij tot U schikken, en wacht houden." Want uit deze woorden maken wij op, dat de gebeden tevergeefs in de lucht geworpen worden, indien de hoop er niet aan verbonden is, uit welke wij, als uit een wachttoren, God rustig verwachten. Daarmee komt de volgorde van Paulus' vermaning overeen. Want voordat hij de gelovigen opwekt om te allen tijde met waken en volharding te bidden in de geest, beveelt hij nu vooral aan te nemen het schild des geloofs, de helm der zaligheid, en het zwaard des Geestes, hetwelk is Gods Woord (Ef. 6:16). Verder moeten de lezers zich hier in de herinnering terugroepen wat ik tevoren gezegd heb, dat aan het geloof geenszins afbreuk gedaan wordt, wanneer het verbonden wordt met de betekenis van onze ellende, armoede en onreinheid. Want ook al gevoelen de gelovigen, dat ze door de zware last hunner zonden gedrukt worden of daardoor bekommerd zijn, en dat ze niet alleen ontbloot zijn van al die dingen, die bij God gunst kunnen verwerven, maar ook beladen met veel schulden, waardoor Hij terecht vreeswekkend voor hen wordt, zo houden ze toch niet op zich voor Hem te stellen, en verschrikt hen dit besef niet zo, dat ze zich niet tot Hem zouden begeven, daar er geen andere toegang tot Hem is. Want het gebed is niet ingesteld, opdat wij ons daardoor aanmatigend voor God zouden verheffen, of iets, dat van ons is, van grote waarde zouden achten, maar opdat wij daardoor, onze schuld belijdend, onze ellenden bij Hem zouden bewenen; gelijk de kinderen bij hun ouders hun klachten vertrouwelijk neerleggen. Ja veeleer moet de onmetelijke massa van onze zonden vol zijn van sporen of prikkels, die ons tot bidden aanzetten. Gelijk de profeet ons ook leert door zijn voorbeeld (Ps. 41:5): "Genees mijn ziel, want ik heb tegen U gezondigd." Ik erken wel, dat in die prikkels dodelijke steken zouden zijn, indien God niet te hulp kwam; maar naar zijn onvergelijkelijke goedertierenheid heeft de zeer goede Vader een uitstekend geneesmiddel toegevoegd, om daardoor, alle beroering kalmerend, alle zorgen verzachtend, alle vrezen uitgewisseld, ons vriendelijk tot zich te lokken, ja, alle stenen, om niet te spreken van hindernissen, wegnemend, een effen weg te banen.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

13. En in de eerste plaats, wanneer Hij ons beveelt te bidden, stelt Hij ons juist door dit gebod schuldig aan goddeloze hardnekkigheid, wanneer wij niet gehoorzaam zijn. Er kon geen korter en duidelijker bevel gegeven worden dan wat men leest in de psalm (Ps. 50:15): "Roep mij aan in de dag der benauwdheid." Maar omdat er onder de plichten der vroomheid geen is, die door de Schrift vaker wordt aangeprezen, is er geen reden, dat ik me hiermee langer zou bezighouden. "Bidt," zegt de Meester (Matth. 7:7), "en gij zult ontvangen; klopt, en u zal opengedaan worden." Trouwens hier wordt aan het gebod ook een belofte toegevoegd, gelijk noodzakelijk is. Want ofschoon een ieder erkent, dat men aan het gebod gehoorzaam moet zijn, zouden toch de meesten God, wanneer Hij hen roept, ontvluchten, indien Hij niet beloofde, dat Hij te verbidden zal zijn en zo hun tegemoet zal komen. Daar deze twee, het gebod en de belofte, gesteld zijn, staat het vast, dat allen, die uitvluchten zoeken om niet regelrecht tot God te gaan, niet alleen weerbarstig en ongehoorzaam zijn, maar ook overtuigd worden van ongelovigheid, omdat zij niet vertrouwen op de beloften. En dit moet des te meer opgemerkt worden, omdat de huichelaars onder het voorwendsel van nederigheid en bescheidenheid zowel Gods gebod hovaardig verachten, als ook aan zijn vriendelijke uitnodiging geloof ontzeggen, ja zelfs Hem beroven van het voornaamste deel van zijn dienst. Want wanneer Hij de offeranden verworpen heeft, waarin toen de ganse heiligheid gelegen scheen te zijn, betuigt Hij, dat dit het hoogste is en Hem boven de andere dingen kostelijk, dat Hij aangeroepen wordt in de dag des noods. Daarom, wanneer Hij eist, wat het zijne is, en ons bezielt tot blijmoedigheid om te gehoorzamen, zijn er geen zo schitterende kleuren voor onze aarzeling, dat ze ons zouden kunnen verontschuldigen. Dus zoveel getuigenissen alom in de Schrift voorkomen, waardoor ons de aanroeping van God geboden wordt, evenveel banieren worden voor onze ogen geplant, om vertrouwen in ons te wekken. Het zou van vermetelheid getuigen binnen te dringen tot voor Gods aanschijn, indien Hij zelf niet eerst ons riep. Daarom opent Hij zelf door zijn Woord ons de weg: "Ik zal tot hen zeggen: gij zijt mijn volk; zij zullen tot Mij zeggen: Gij zijt onze God" (Zach. 13:9). Wij zien, hoe Hij zijn dienaars voorkomt en wil, dat zij Hem volgen, en dat men daarom niet behoeft te vrezen, dat deze melodie, die Hij zelf voorschrijft, niet liefelijk genoeg is. In het bijzonder moet deze heerlijke lofspraak Gods ons in de geest komen, op welke steunend wij zonder moeite alle bezwaren zullen overwinnen (Ps. 65:3): "Gij zijt een God, die het gebed verhoort: tot U zal alle vlees komen." Want wat is liefelijker of vriendelijker dan dat God bekleed wordt met die titel, die ons verzekert, dat niets meer overeenkomt met zijn natuur dan de wensen te vervullen van degenen, die Hem smeken. Hieruit maakt de profeet op, dat de deur openstaat niet voor weinige, maar voor alle mensen; want allen spreekt hij ook toe met deze woorden: "Roep mij aan in de dag der benauwdheid; Ik zal er u uithelpen, en gij zult Mij eren." (Ps. 50:15) Naar deze regel wijst David (2 Sam. 7:27), om te verkrijgen, wat hij bidt, op de hem gegeven belofte: "Gij God, hebt het voor het oor van uw knecht geopenbaard;daarom heeft uw knecht zijn hart gevonden om te bidden." Daaruit maken we op, dat hij bevreesd geweest zou zijn, indien de belofte hem niet had opgericht. Zo onderricht hij elders zichzelf met dit algemeen leerstuk: "Hij zal het welbehagen doen dergenen, die Hem vrezen" (Ps. 145:19). Ja men kan in de psalmen

dit bemerken, dat hij de samenhang van zijn gebed als het ware afbreekt en overgaat nu eens tot Gods macht, dan tot zijn goedheid, dan weer tot de trouw zijner beloften. Het zou de schijn kunnen hebben, dat David, door op ongelegen tijd die uitspraken in te voegen, zijn gebeden verminkt: maar de gelovigen hebben door ondervinding en ervaring bevonden, dat de vurigheid verslapt, wanneer ze niet nieuwe brandstoffen aanbrengen, en daarom is de overdenking zowel van Gods natuur als van zijn woord onder het bidden allerminst overtollig. Laat het ons dus naar het voorbeeld van David niet verdrieten in te voegen datgene, wat onze slappe harten met nieuwe kracht kan bezielen.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

14. En het is wonderlijk, dat wij door zo grote lieflijkheid der beloften of slechts flauw, of nagenoeg in het geheel niet beroerd worden, zodat een groot deel der mensen langs omwegen dwalend, liever de bron van levende wateren verlaat en zichzelf droge putten graaft, dan dat ze Gods milddadigheid, die hun vanzelf wordt aangeboden, omhelzen. "De naam des Heeren is een onoverwinnelijke burcht, " zegt Salomo (Spr. 18:10), "tot haar zal de rechtvaardige vluchten en behouden worden. " En nadat Joël geprofeteerd heeft van die vreselijke jammer, die aanstaande was, voegt hij deze gedenkwaardige uitspraak toe (Joël 2:32): "Al wie de naam des Heeren zal aanroepen, zal behouden worden," welke uitspraak, gelijk we weten, eigenlijk ziet op de loop van het evangelie. Van de honderd wordt er nauwelijks één bewogen om God tegemoet te gaan. Hij roept zelf door Jesaja (Jes. 65:24): "Gij zult mij roepen, en Ik zal u verhoren, ja voordat gij roept, zal Ik U antwoorden." Deze zelfde eer keurt Hij elders de ganse kerk gemeenschappelijk waardig, gelijk ze zich uitstrekt tot alle leden van Christus. "Hij heeft tot Mij geroepen, Ik zal hem verhoren; Ik ben met hem in de benauwdheid, om hem er uit te trekken" (Ps. 91:15). Maar, zoals ik reeds gezegd heb, het is mijn voornemen niet alle plaatsen op te sommen, maar slechts de meest bijzondere uit te kiezen, uit welke we kunnen smaken, hoe vriendelijk God ons tot zich lokt, en door hoe enge banden onze ondankbaarheid vastgesnoerd is, als wij temidden van zo scherpe prikkels in onze luiheid nog dralen. Laat daarom steeds deze woorden in onze oren weerklinken: "De Heere is nabij allen, die Hem aanroepen, die Hem aanroepen in der waarheid" (Ps. 145:18). Evenzo de woorden, die wij uit Jesaja en Joël aangehaald hebben, door welke God betuigt, dat Hij ijverig is om de gebeden te verhoren, ja dat Hij er vermaak in schept, als in een offer van aangename reuk, wanneer wij onze zorgen op Hem werpen. Deze bijzondere vrucht van Gods beloften verkrijgen wij, wanneer we zonder te twijfelen en te vrezen onze gebeden uitspreken, maar vertrouwend op zijn Woord, welks majesteit ons anders zou verschrikken, Hem als onze Vader durven aanroepen, daar Hij zich vervaardigt ons deze zeer liefelijke naam in de mond te leggen.Bovendien weten wij, daar we zulke uitnodigingen ontvangen hebben, dat we daarin stof genoeg hebben om verhoord te worden; want onze gebeden steunen op geen enkele verdienste, maar hun gehele waardigheid en hoop om te verkrijgen is gegrond op Gods beloften en hangt daaraan, zodat ze geen ander steunsel nodig hebben en niet omhoog hierheen en gindsheen behoeven rond te zien. Dus moeten wij in onze harten vaststellen, dat, ofschoon wij niet uitblinken door een even grote heiligheid als die, welke geprezen wordt in de heilige vaderen, profeten en apostelen, wij toch in dit recht hun metgezellen zijn, omdat wij, wanneer we op

Gods Woord steunen, het gebod om te bidden en het geloof met hen gemeen hebben. Want wanneer God, zoals we tevoren zagen, verkondigt, dat Hij aan allen goedgunstig en genadig zijn zal, schenkt Hij ook aan de allerellendigsten de hoop, dat ze zullen verkrijgen, wat ze bidden. En daarom moet men letten op de algemene uitspraken, door welke niemand, zoals men zegt, van de eerste tot de laatste, wordt uitgesloten: alleen er moet aanwezig zijn oprechtheid des harten, mishagen aan onszelf, nederigheid en geloof, opdat onze huichelarij Gods naam niet door een bedriegelijke aanroeping ontheilige: dan zal de algoede Vader hen niet van zich wijzen, die Hij niet slechts aanspoort tot Hem te komen, maar ook daartoe opwekt op alle mogelijke wijzen. Vandaar die wijze van bidden van David, die ik kort te voren aanhaalde (2 Sam. 7:27): "Zie, Heere, Gij hebt uw dienstknecht beloofd; daarom vat uw dienstknecht heden moed, en heeft gevonden, wat hij voor uw aanschijn kan bidden; nu dan Heere God, Gij zijt God en uw woorden zullen waarheid zijn; Gij hebt tot uw knecht over deze weldaden gesproken; begin dus en doe het. " Gelijk hij ook elders zegt (Ps. 119:76): "Doe uw knecht naar uw woord." En zo dikwijls als alle Israëlieten tezamen zich versterken door de herinnering aan het verbond, betuigen ze voldoende, dat men niet vreesachtig moet bidden, daar God het zo voorschrijft. En hierin hebben zij de voorbeelden hunner vaderen nagevolgd, vooral van Jakob (Gen. 32:10), die, nadat hij beleden heeft, dat hij te gering was voor zoveel barmhartigheden, die hij uit Gods hand ontvangen had, toch zegt, dat hij moed krijgt om nog grotere dingen te eisen, omdat God beloofd had ze te zullen doen. Welke voorwendsels de ongelovigen ook gebruiken, wanneer ze tot God hun toevlucht niet nemen, telkens als de nood dringt, Hem niet zoeken, en zijn hulp niet inroepen, dit is zeker, dat ze Hem van zijn wettige eer beroven, evengoed alsof ze zich nieuwe goden en afgoden maakten; want op deze manier loochenen zij, dat God voor hen de Gever van alle dingen is. Daarentegen is er niets krachtiger om de vromen van alle moeilijkheid te verlossen, dan dat ze zich wapenen met deze gedachte: dat er geen reden is, waarom enig oponthoud hen zou tegenhouden, daar ze gehoor geven aan het gebod Gods, die zegt, dat Hem niets aangenamer is dan gehoorzaamheid. Hieruit wordt wederom duidelijker, wat ik vroeger gezegd heb, dat de onbevreesde moed om te bidden zeer wel samengaat met vrees, eerbied en bekommerdheid, en dat het niet ongerijmd is, wanneer God de ternedergeworpenen opricht. Op deze wijze komen die wijzen van spreken, die in schijn tegen elkaar strijden, schoon overeen. Jeremia en Daniël (Jer. 42:9) (Dan. 9:18) zeggen, dat ze hun gebeden neerleggen voor God. Elders zegt Jeremia (Jer. 42:2): "Laat toch onze smeking voor het aangezicht Gods nedervallen, opdat Hij zich erbarme over zijn overgebleven volk." Wederom wordt dikwijls van de gelovigen gezegd, dat ze hun gebeden opheffen. Zo spreekt Hizkia (2 Kon. 19:4), wanneer hij de profeet verzoekt, dat hij de taak op zich zal nemen om voor het volk te bidden. En David (Ps. 141:2), begeert, dat zijn gebed zal opstijgen als een brandoffer. Immers ofschoon zij, van Gods vaderlijke liefde overtuigd, zich blijmoedig wenden tot zijn trouw en niet aarzelen, de hulp in te roepen, die Hij uit eigen beweging belooft, verheffen ze zich toch niet in een trage zorgeloosheid, alsof ze alle schaamte weggeworpen hadden, maar ze klimmen zo langs de trappen der beloften opwaarts, dat ze toch smekelingen blijven in de vernedering van zichzelf.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

15. Hiertegen wordt meer dan een vraag ingebracht; want de Schrift verhaalt, dat God sommige gebeden verhoord heeft, die toch waren voortgekomen uit een gemoed, dat allerminst kalm of rustig was. Jotham had wel om een rechtvaardige reden de inwoners van Sichem vervloekt tot de ramp, die later over hen kwam (Richt. 9:20), maar toch deed hij dat ontstoken door hittigheid van toorn en wraakzucht; als God die vervloeking verhoort, schijnt Hij de slechte geregelde driften goed te keuren. Een dergelijke vurigheid sleepte ook Simson mee, toen hij zeide (Richt. 16:28): "Sterk mij, o God, opdat ik mij wreke op de onbesnedenen." Want ofschoon er enige goede ijver onder vermengd was, heeft toch de hittige en daarom boze begeerte naar wraak daarin de overhand gehad. God heeft hem verhoord. Daaruit schijnt men te kunnen opmaken, dat, ook al zijn de beden niet gevormd naar het voorschrift van het Woord, ze toch uitwerking hebben. Ik antwoord, dat door bijzondere voorbeelden een eeuwige wet niet teniet gemaakt wordt; vervolgens, dat aan enige weinige mensen somtijds bijzondere bewegingen geschonken zijn, waardoor het geschied is, dat het met hen een ander geval is dan met de grote massa. Want men moet letten op het antwoord van Christus, dat Hij gaf, toen de discipelen onberaden het voorbeeld van Elia begeerden na te volgen, namelijk, dat zij niet wisten, van hoedanige geest zij waren (Luc. 9:55). En men moet nog verder gaan en zeggen, dat de gebeden, die God verhoort, Hem niet altijd behagen; maar dat, voorzover het als voorbeeld nodig is, door duidelijke bewijzen blijkt wat de Schrift leert, namelijk, dat Hij de ellendigen te hulp komt, en de zuchten verhoort van hen, die, onrechtvaardig verdrukt, zijn hulp inroepen; dat Hij daarom zijn oordelen ten uitvoer brengt, wanneer de klachten der hulpelozen tot Hem oprijzen, ook al zijn ze niet waard het allergeringste te verkrijgen. Want hoe dikwijls heeft Hij niet, doordat Hij de wreedheid, roverij, gewelddadigheid, willekeur en andere misdaden der goddelozen strafte, hun vermetelheid en woede bedwong, en ook hun tirannieke macht omverwierp, betuigd, dat Hij hulp brengt aan hen, die onrechtvaardig verdrukt worden, maar die toch door te bidden tot een onbekende God, slechts de lucht sloegen ? En er is één psalm (Ps. 107), die duidelijk leert, dat de gebeden, die niet door het geloof tot de hemel doordringen, toch hun uitwerking niet missen. Want die psalm verzamelt de gebeden, die de nood tengevolge van het natuurlijk gevoel de ongelovigen evenzeer als de vromen afperst, en hij toont aan uit de uitkomst, dat God toch die gebeden genadig aanneemt. Doet Hij dat, om door zulk een goedgunstigheid te betuigen, dat ze Hem aangenaam zijn? Hij doet het veeleer om zijn barmhartigheid te vergroten of in het licht te stellen door deze omstandigheid, dat zelfs de ongelovigen hun begeerten niet geweigerd worden; bovendien om zijn oprechte dienaars meer aan te zetten tot bidden, doordat ze zien dat het gekerm der onheiligen somtijds zijn profijt heeft. Er is echter geen reden, waarom de gelovigen zouden afwijken van de wet, die hun van Godswege is opgelegd, of waarom ze de ongelovigen zouden benijden, alsof ze een grote winst behaald hadden, wanneer ze verkregen hebben wat ze wilden. Op deze wijze hebben wij gezegd, dat God bewogen is geweest door de geveinsde boetvaardigheid van Achab (1 Kon. 21:29), opdat Hij door dit voorbeeld zou aantonen, hoezeer Hij acht geeft op de gebeden zijner uitverkorenen, wanneer ze met ware bekering komen om Hem te verzoenen. Daarom beklaagt Hij zich in de psalm (Ps. 106:43) over de Joden, dat ze, na ondervonden te hebben, dat Hij bereidwillig het oor leent aan hun gebeden, korte tijd daarna teruggekeerd zijn tot de hardnekkigheid huns harten. En dat blijkt ook duidelijk uit de geschiedenis der Richteren, namelijk dat ze, dikwijls als ze weenden, ook al waren hun tranen bedrieglijk, toch uit de handen hunner vijanden gerukt zijn. Evenals dus God zijn zon zonder onderscheid laat opgaan over goeden en slechten, zo veracht Hij ook niet het geween van hen, wier zaak rechtvaardig is en wier moeiten hulp waardig

zijn. Intussen verhoort Hij hen niet in meerdere mate tot zaligheid, dan Hij aan de verachters zijner goedheid voedsel verschaft. Moeilijker schijnt de kwestie te zijn met Abram en Samuël; van wie de eerste voor de bewoners van Sodom bad, zonder enig woord van God daartoe het bevel gekregen te hebben (Gen. 18:23), en de ander zelfs tegen het uitdrukkelijk bevel in voor Saul gebeden heeft (1 Sam. 15:11) ((1 Sam. 16:1). Evenzo staat met Jeremia, die bad, dat de stad niet zou ten ondergaan (Jer. 32:16). Want ofschoon hun gebed niet verhoord is, schijnt het toch hard, hen van het geloof te beroven. Maar deze oplossing zal, naar ik hoop, de ingetogen lezers voldoening schenken: dat ze, steunend op de algemene beginselen, volgens welke God beveelt ook de onwaardigen barmhartigheid te bewijzen, niet geheel en al zonder geloof geweest zijn, ofschoon in dit geval hun mening hen bedrogen heeft. Op verstandige wijze zegt Augustinus ergens 1): "Hoe bidden de heiligen door het geloof, wanneer ze van God iets bidden tegen hetgeen Hij besloten heeft in? Omdat ze bidden naar zijn wil, niet naar die verborgen en onveranderlijke wil, maar naar die, welke Hij hun ingeeft, om hen te verhoren op een andere wijze, gelijk Hij verstandig onderscheidt." Dat is juist gezegd: want naar zijn onbegrijpelijke raad bestuurt Hij de uitkomsten der dingen zo, dat de gebeden der heiligen niet vruchteloos zijn, hoewel ze met geloof en dwaling tegelijkertijd verbonden zijn. Maar toch mag dit evenmin van kracht zijn tot navolging als het die heiligen zelf verontschuldigt, die ik loochen het niet de maat te buiten zijn gegaan. Daarom, waar geen vaste belofte aanwezig is, moet God gebeden worden met bijvoeging van een voorwaarde. Daarop heeft betrekking wat David zeide (Ps. 7:7): "Ontwaak tot het gericht, dat Gij bevolen hebt"; want hij geeft te kennen, dat hij door een bijzondere Godsspraak onderricht was om die tijdelijke weldaad te verzoeken.
1} De civ. Dei XXII, 2.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

16. Ook dit moet men opmerken, dat wat ik uiteengezet heb aangaande de vier wetten om recht te bidden, niet zo met de grootste gestrengheid geëist wordt, dat God de gebeden versmaadt, waarin Hij niet aantreft een volmaakt geloof of boetvaardigheid tezamen met vurige ijver en wel geordende begeerten. Wij hebben gezegd, dat, hoewel het gebed een vertrouwelijk samenspreken der vromen is met God, toch de eerbied en de ingetogenheid bewaard moeten worden, opdat wij de teugels niet vieren aan allerlei wensen, en niet begeren dan wat God toestaat; en verder, dat wij onze harten moeten opwaarts heffen tot een zuivere en reine verering van Gods majesteit, opdat zij bij ons niet in minachting kome. Dit heeft niemand ooit gedaan met die zuiverheid, die passend geweest zou zijn. Want (om nu maar niet te spreken over de gewone mensen) hoeveel klachten van David getuigen niet van onmatigheid; niet dat hij met opzet zich wil beklagen over God, of tegen zijn oordelen ingaan; maar bezwijkend door zwakheid vind hij geen andere betere troost dan dat hij zijn smarten in Gods schoot werpt. Ja zelfs wordt ons stamelen door God verdragen en aan onze onwetendheid wordt vergiffenis geschonken, telkens als ons iets onbedachtzaam ontvalt: gelijk wij voorzeker zonder deze goedertierenheid geen vrijheid zouden hebben om te bidden. Verder, hoewel het Davids bedoeling was zich geheel aan Gods oordeel te onderwerpen, en hoewel hij bad met een lijdzaamheid, die even groot was als zijn verlangen om te verkrijgen, duiken toch, ja bruisen soms op onstuimige

aandoeningen, die van de eerste wet, die we gesteld hebben, ver verwijderd zijn. Vooral uit het slot van de negenendertigste psalm (Ps. 39:14) kan men zien, door hoe grote hevigheid van smart de heilige man weggesleurd is, zodat hij zich geen maat stelde. "Wend U van mij af," zegt hij, "totdat ik heenga, en niet meer ben." Men zou zeggen, dat hij als een wanhopig mens niets anders begeert dan dat Gods hand zou aflaten en hij in zijn ellenden mocht verkwijnen. Niet dat hij met een vertwijfeld gemoed tot die onmatigheid voortijlt, of, zoals de verworpenen plegen te doen, wil dat God zich verwijdert; maar hij klaagt slechts, dat Gods toorn voor hem ondragelijk is. In zulke verzoekingen ontvallen de heiligen ook dikwijls gebeden, die niet voldoende goed gevormd zijn naar de regel van Gods Woord, en waarin zij niet genoeg overwegen, wat geoorloofd is. Alle gebeden, die met deze gebreken bevlekt zijn, verdienen wel afgewezen te worden; maar wanneer de heiligen slechts zuchten, zichzelf bestraffen en terstond weer tot bezinning komen, schenkt God vergiffenis. Zo zondigen zij ook tegen de tweede wet: want zij hebben dikwijls te worstelen met hun kilheid, en hun armoede en ellende prikkelt hen niet hevig genoeg tot ernstig bidden. Verder gebeurt het dikwijls, dat hun geest verslapt en schier verdwijnt. Ook in dit opzicht is dus vergiffenis nodig, opdat de slappe of verminkte of onderbroken of dwalende gebeden niet afgewezen worden. Dit heeft God van nature in de harten der mensen gegeven, dat de gebeden niet wettig zijn, tenzij de harten opwaarts geheven worden. Vandaar de ceremonie van de opheffing der handen, zoals we tevoren gezegd hebben, die in alle tijden en bij alle volkeren gebruikelijk geweest is, gelijk ze nog is; maar hoeveel zijn er, die, terwijl ze de handen opheffen, zich niet hun traagheid bewust zijn, omdat hun hart op de aarde neerzinkt ! Wat betreft het bidden om vergeving der zonden: ofschoon niemand der gelovigen dit hoofdstuk voorbijgaat, gevoelen toch zij, die waarlijk in de gebeden geoefend zijn, dat ze ternauwernood het tiende deel aanbrengen van die offerande, waarvan David zegt (Ps. 51:19): "Die Gode aangename offerande is een gebroken geest; een gebroken en verslagen hart zult Gij, o God niet verachten." Zo moeten ze steeds een dubbele vergeving vragen, in de eerste plaats omdat ze zich van vele zonden bewust zijn, door besef van welke ze echter niet zo getroffen worden, dat ze zichzelf mishagen in die mate, als behoorde; in de tweede plaats, omdat het hun gegeven is in de boetvaardigheid en de vreze Gods vordering te maken, moeten zij, door rechtmatige droefheid vanwege hun misslagen ternedergeworpen, de wraak des Rechters afbidden. Het meest schendt de zwakheid des geloofs of de onvolmaaktheid der gelovigen de gebeden, indien niet Gods goedertierenheid te hulp kwam; maar het is geen wonder, dat dit gebrek door God vergeven wordt, daar Hij de zijnen dikwijls door scherpe leringen oefent, alsof Hij met opzet hun geloof wilde uitblussen. Dit is de hardste beproeving, wanneer de gelovigen gedwongen worden uit te roepen (Ps. 80:5): "Hoe lang zult Gij toornig zijn over het gebed van uw dienstknecht?" alsof de gebeden zelf God verbitterden. Zo is het ook, wanneer Jeremia (Klaagl. 3:8) zegt: "God heeft de oren voor mijn gebed gesloten", niet twijfelachtig, dat hij door een geweldige ontsteltenis geschokt is. Talloze voorbeelden van die soort komen in de Schrift voor, waaruit blijkt, dat het geloof der heiligen dikwijls met twijfelingen gemengd was en daardoor geschokt, zodat ze in het geloven en hopen toch enige ongelovigheid aan de dag legden; maar omdat ze niet zover komen, als wenselijk is, moeten ze des te meer hun best doen, om hun fouten te verbeteren en met de dag dichter te komen tot de volmaakte wet van het bidden, en ondertussen gevoelen, in een hoe grote diepte van ellenden zij verzonken zijn, daar ze zelfs in de geneesmiddelen zich nieuwe ziekten op de hals halen, omdat er geen enkel gebed is, waarvan God niet terecht een afkeer zou hebben, indien Hij niet de ogen sloot voor de vlekken, waarmee ze alle bespat zijn. Dit vermeld ik niet

daarom, opdat de gelovigen zichzelf in enig opzicht zorgeloos iets zouden toegeven, maar opdat ze, zichzelf streng straffende, er naar zouden streven deze beletselen te boven te komen, en zij, ofschoon Satan alle wegen tracht te versperren, om hen van het bidden af te houden, toch zouden doorbreken, vast overtuigd, dat, ook al zijn ze niet verlost van alle hinderpalen, toch hun pogingen Gode behagen, en hun gebeden Hem aangenaam zijn, mits ze maar daarheen streven en jagen, waar ze niet terstond komen.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

17. En daar niemand der mensen waardig is om zich voor God te stellen en voor zijn aanschijn te komen heeft de hemelse Vader om ons tegelijk van onze schaamte en vrees, die ons aller moed moesten doen zinken, te verlossen, ons zijn Zoon, Jezus Christus onze Heere, geschonken, om bij Hem onze voorspraak de Middelaar te zijn (1 Tim. 2:5) (1 Joh. 2:1), opdat wij onder zijn leiding onbezorgd tot Hem zouden naderen, vertrouwende dat ons met zulk een Middelaar niets, wat we in zijn naam bidden, zal geweigerd worden, gelijk Hem door de Vader niets geweigerd kan worden. En hierop moet geheel en al betrokken worden al wat we tevoren over het geloof geleerd hebben; want evenals de belofte ons Christus als de Middelaar aanprijst, zo berooft zij zich, tenzij de hoop om te verkrijgen op Hem gegrond is, van de weldaad des gebeds. Want zodra ons de verschrikkelijke majesteit Gods in de geest komt, kan het niet anders of er worden bevreesd, en de erkentenis van onze eigen onwaardigheid drijft ons ver weg, totdat Christus tussenbeide komt om de troon der geduchte heerlijkheid te veranderen in de troon der genade; gelijk ook de apostel leert (Hebr. 4:16), dat wij met alle vertrouwen durven toegaan, om barmhartigheid te verkrijgen en genade te vinden in de hulp te bekwamer tijd. En evenals er een wet gesteld is aangaande het aanroepen van God, evenals er een belofte gegeven is, dat zij, die Hem aanroepen, verhoord zullen worden, zo wordt ons in het bijzonder bevolen Hem in de naam van Christus aan te roepen; en wij hebben de ons geschonken belofte, dat wij zullen verkrijgen, wat we in zijn naam bidden. "Tot nog toe," zegt Hij (Joh. 14:13) (Joh. 16:24) "hebt gij niet iets gebeden in mijn naam: bidt en gij zult ontvangen." "In die dag zult gij bidden in mijn naam; en wat gij begeren zult, dat zal Ik doen, opdat de Vader in de Zoon verheerlijkt worde." Hieruit is zonder tegenspraak duidelijk, dat zij, die God aanroepen in een andere naam dan die van Christus, zijn bevelen hardnekkig overtreden en zijn wil voor niets achten; en dat zij geen enkele belofte hebben, dat ze iets zullen verkrijgen. Immers, gelijk Paulus zegt (2 Cor. 1:20) "alle beloften Gods zijn in Christus ja en amen", dat wil zeggen: zij worden in Hem bevestigd en vervuld.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

18. En naarstig moet men letten op de gelegenheid des tijds, wanneer Christus zijn discipelen beveelt tot zijn voorbidding de toevlucht te nemen, namelijk nadat Hij ten hemel zou gevaren zijn."In die ure," zegt Hij (Joh. 16:26) "zult gij bidden in mijn

naam." Hij is ook zeker, dat alleen, van den beginnen af, die gebeden hebben, slechts verhoord zijn ter wille van de Middelaar.Daarom had God in de wet ingesteld (Exod. 28:9,12,21), dat de priester alleen ingaande in het heiligdom de namen der stammen Israëls op zijn schouders zou dragen en evenveel kostbare stenen voor zijn borst, maar dat het volk van verre in de voorhof zou staan, en vandaar zijn gebeden zou voegen bij die van de priester. Ja zelfs diende het offer hiertoe, dat de gebeden geldig en krachtig zouden zijn. Zo leerde dus die schaduwachtige ceremonie der wet, dat wij allen van Gods aangezicht geweerd worden, en dat we daarom een Middelaar nodig hebben, om in onze naam te verschijnen, ons op zijn schouders te dragen en op zijn borst gebonden te houden, opdat wij in zijn Persoon mogen verhoord worden; vervolgens dat de gebeden door de besprenging des bloeds gereinigd worden, terwijl ze anders, gelijk gezegd is, nooit van onreinheid vrij zijn. En we zien, dat de heiligen, wanneer ze iets begeerden te verkrijgen, hun hoop op de offerande gegrond hebben, omdat ze wisten, dat die de bekrachtiging van alle gebeden was. "Hij gedenke uwer spijsofferen," zegt David (Ps. 20:4), "en make uw brandoffer vet." Hieruit maken we op, dat God van den beginne door Christus' voorbidding verzoend is geweest, om de gebeden der vromen aan te nemen. Waarom wijst Christus dan een nieuwe ure aan, op welke de discipelen zullen beginnen in zijn naam te bidden anders dan hierom, dat deze genade, gelijk ze heden heerlijker is, zo ook meer aantrekkelijkheid voor ons verdient te hebben ? En in deze zelfde zin had Hij een weinig te voren gezegd (Joh. 16:24): "Tot nog toe hebt gij niet iets gebeden in mijn naam; bidt." Niet omdat ze van het ambt van de Middelaar in het geheel niets wisten (want in de eerste beginselen daarvan waren alle Joden onderwezen), maar omdat ze nog niet duidelijk wisten, dat Christus door zijn hemelvaart een zekerder Voorspraak van de kerk zou zijn dan tevoren. Om dus de smart over zijn afwezigheid met een niet gewone vrucht te verzachten, eigent Hij zich het ambt van Voorspraak toe, en leert, dat zij tot nog toe deze voorname weldaad ontbeert hebben, welke hun te genieten gegeven zal worden, wanneer ze, steunend op zijn voorspraak, God met meer vrijmoedigheid zullen aanroepen. Gelijk de apostel zegt (Hebr. 10:20), dat zijn nieuwe weg door zijn bloed gewijd is. Daarom is onze boosheid des te minder te verontschuldigen, indien wij een zo onschatbare weldaad, die voor ons in 't bijzonder bestemd is, niet, zoals men zegt, met beide handen aangrijpen.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

19. Verder, daar Hij de enige weg is en de enige toegang, door welke het ons gegeven wordt tot God te gaan, is voor hen, die van deze weg afgaan en deze toegang verlaten, geen enkele weg en toegang tot God over; voor hen is op zijn troon niets over dan toorn, oordeel en verschrikking. Kortom, daar de Vader Hem ons tot een Hoofd en Leidsman heeft gekenmerkt, trachten zij, die op enigerlei wijze van Hem afwijken of zich afwenden, voorzover zij kunnen, het merkteken, dat door God ingedrukt is, te vernietigen en te vervalsen. Zo wordt Christus gesteld als de enige Middelaar, opdat door zijn voorbidding de Vader ons genadig zou worden en zich zou laten verbidden. Maar intussen worden ook de heiligen hun voorbiddingen gelaten, waardoor zij elkanders zaligheid wederkerig aan God aanbevelen, en van welke de apostel melding maakt (1 Tim. 2:1), maar dan zulke voorbiddingen, die van die enige voorbidding afhangen; zover is het er vandaan, dat ze van haar iets zouden afdoen. Want evenals

ze opwellen uit de aandoening der liefde, waardoor wij elkander wederkerig omhelzen als leden van één lichaam, zo worden ze ook teruggebracht tot de eenheid van het Hoofd. Daar dus ook zij in Christus' naam geschieden, wat getuigen ze dan ook anders dan dat niemand door enig gebed geholpen kon worden, tenzij Christus tussenbeide komt ? En evenals Christus door zijn voorbidding niet verhindert, dat wij in de kerk elkander wederkerig door gebeden te hulp komen, zo moet vast blijven staan, dat alle voorbiddingen der ganse kerk op die ene moeten gericht worden. Ja vooral hierom moeten wij ons hoeden voor ondankbaarheid, omdat God, onze onwaardigheid vergevend, niet slechts aan een ieder toestaat voor zichzelf te bidden, maar ook toelaat, dat wij voor elkander bidden. Want van welk een hovaardij zou het getuigen, wanneer, waar God hen tot voorspraak zijner kerk gesteld heeft, die terecht verdienen afgewezen te worden, indien ieder bidt voor zichzelf, ze deze milddadigheid zouden misbruiken om Christus' eer te verduisteren!

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

20. Verder is het louter beuzelpraat, wat de sofisten bazelen, dat Christus de Middelaar is der verlossing, en de gelovigen de middelaars der voorbidding. Alsof Christus, na een tijdelijke bemiddeling te hebben vervuld, de eeuwige bemiddeling, die nooit zal sterven, op zijn dienstknechten had geschoven. Ze behandelen Hem toch wel welwillend, dat ze Hem een zo klein deeltje van zijn eer afnemen ! Maar geheel anders leert de Schrift met wier eenvoudigheid de vrome, zonder te letten op die bedriegers, tevreden moet zijn. Want wanneer Johannes zegt (1 Joh. 2:1): "Indien iemand gezondigd heeft, wij hebben een Voorspraak bij de Vader, Jezus Christus," verstaat hij daaronder dan, dat Hij oudtijds voor ons een Voorspraak geweest is, en schrijft hij Hem niet veeleer een eeuwige voorbidding toe ? En beweert Paulus (Rom. 8:34) niet, dat Hij zit aan de rechterhand des Vaders en ook voor ons bidt ? En wanneer hij Hem elders (1 Tim. 2:5) de enige Middelaar Gods en der mensen noemt, heeft hij dan niet het oog op de gebeden, die hij kort te voren vermeld had ? Immers nadat hij eerst gezegd heeft, dat men voor alle mensen moet bidden, voegt hij tot versterking van zijn woorden terstond daaraan toe, dat er één God is van allen en één Middelaar. En ook Augustinus 1) legt dit niet anders uit, wanneer hij aldus spreekt: "De Christenen dragen elkander aan God op door hun gebeden; maar Hij, voor wie niemand bidt, maar die zelf bidt voor allen, die is de enige en ware Middelaar. Aangezien de apostel Paulus, hoewel hij een voornaam lid was onder het Hoofd, toch een lid was van het lichaam van Christus, en wist, dat de grootste en waarachtigste Priester der kerk niet door een figuur in het binnenste van het voorhangsel tot het heilige der heiligen was binnengegaan, maar door een uitgedrukte en vaste waarheid in het binnenste des hemels niet tot een afgebeelde maar eeuwige heiligheid, beveelt hij ook zichzelf in de gebeden der gelovigen aan (Rom. 15:30) (Ef. 6:19) (Col. 4:3). En hij maakt zichzelf niet tot een Middelaar tussen het volk en God; maar hij vraagt, dat alle leden van Christus' lichaam wederkerig voor elkander zullen bidden, daar de leden voor elkander bekommerd zijn, en indien één lid lijdt, de andere mede lijden (1 Cor. 12:25). En zo moeten de wederkerige gebeden, welke alle leden, die nog op aarde lijden, voor elkander doen, opstijgen tot hun Hoofd, dat voorgegaan is in de hemel, en in hetwelk verzoening is voor onze zonden. Want indien Paulus een middelaar was, dan zouden ook de andere apostelen het zijn, en dan zouden er zo vele middelaars

wezen, en zou de redenering van Paulus zelf geen stand houden, waarin hij gezegd had (1 Tim. 2:5) (Ef. 4:3): "Want er is één God, en één Middelaar Gods en der mensen, de mens Christus; in wie ook wij één zijn, indien wij bewaren de enigheid des geloofs door de band des vredes." Evenzo zegt Augustinus 2) op een andere plaats: "Maar indien gij de Priester zoekt, Hij is boven de hemelen, waar Hij bidt voor u, die op de aarde gestorven is voor u." Maar wij dromen niet, dat Hij voor de knieën zijns Vaders uitgestrekt, als een smekeling voor ons bidt; maar wij hebben met de apostel deze opvatting, dat Hij verschijnt voor het aangezicht Gods zo, dat de kracht van zijn dood dient tot een eeuwige voorbidding voor ons; echter zo, dat Hij, na het heiligdom des hemels te zijn binnengegaan, tot de voleinding der wereld toe de gebeden van het volk, dat van verre in de voorhof verblijft, alleen tot God brengt.
1} Contra Permen, II, 8.
2} In Ps. 94, 6.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

21. Wat betreft de heiligen, die, naar het vlees gestorven in Christus leven: indien wij hun enig bidden toeschrijven, moeten wij niet wanen, dat zelfs zij een andere weg hebben om tot God te bidden dan Christus, die alleen de weg is, of dat hun gebeden in een andere naam Gode aangenaam zijn. Daarom, aangezien de Schrift ons van allen terugroept tot Christus alleen, aangezien de hemelse Vader alles in Hem wil verzamelen, zou het een al te grote dwaasheid zijn, om niet te zeggen krankzinnigheid, ons door hen zo de toegang te willen verwerven, dat wij van Hem zouden worden afgeleid, zonder wie ook voor hen geen toegang openstaat. En wie zou kunnen loochenen, dat dit ettelijke eeuwen lang gedaan is, en ook thans gedaan wordt, overal waar het pausdom heerst ? Tot het verwerven van Gods goedgunstigheid worden herhaaldelijk hun verdiensten opgedrongen en gemeenlijk wordt, met voorbijgaan van Christus, door hun namen tot God gebeden. Is dit niet, vraag ik u, het ambt van die enige voorbidding, die wij boven aan Christus hebben toegekend, op hen overbrengen ? Bovendien welke engel of geest heeft ooit aan iemand der mensen over een dergelijke voorbidding van hen, als zei verzinnen, een woord gemeld ? Want in de Schrift staat er niets van. Welke reden is er dan geweest om het te verzinnen ? Ongetwijfeld wanneer het menselijk vernuft zich zo hulpmiddelen zoekt, die Gods Woord ons niet verschaft, dan verraadt het duidelijk zijn gebrek aan vertrouwen. Indien men zich beroept op de Consciëntie van al degenen, die behagen scheppen in de voorbidding der heiligen, dan zullen wij bevinden, dat dit nergens anders vandaan komt, dan daaruit, dat ze lijden aan angst, alsof Christus op dit terrein te kort zou schieten of al te streng zou zijn. Door die bevreesdheid onteren ze in de eerste plaats Christus, en beroven Hem van de titel van enige Middelaar, die, gelijk hij Hem tot een bijzonder voorrecht door de Vader gegeven is, zo ook niet op een ander mag worden overgebracht. En juist hierdoor verduisteren zij de heerlijkheid zijner geboorte en verijdelen zijn kruis; eindelijk, alwat Hij gedaan of geleden heeft, ontdoen en beroven zij van zijn lof. Immers alles is hierop gericht, dat Hij de enige Middelaar is en daarvoor gehouden wordt. Tevens verwerpen zij de goedertierenheid Gods, die zich hun tot een Vader aanbood. Want Hij is hun geen Vader, tenzij zij erkennen, dat Christus hun een Broeder is. En dat loochenen ze geheel, indien ze niet denken, dat Hij jegens hen een broederlijke gezindheid (het zachtste en tederste, dat er is) koestert.

Daarom biedt de Schrift ons Hem alleen aan, zendt ons tot Hem, en vestigt ons oog op Hem. "Hij," zegt Ambrosius 1), "is onze mond, door wie wij tot de Vader spreken; ons oog, door hetwelk wij de Vader zien; onze hand, door welke wij ons de Vader offeren; en wanneer Hij niet tussenbeide kwam, zouden noch wij, noch enige heilige enige gemeenschap met God hebben." Indien ze daartegen inbrengen, dat de openbare gebeden, die zij in de kerken doen, eindigen met dit aanhangsel: door Christus, onze Heere, dan is dat een uitvlucht zonder waarde: want de voorbidding van Christus wordt evenzeer ontheiligd, wanneer ze vermengd wordt met de gebeden en verdiensten der doden, als wanneer ze geheel weggelaten werd en men alleen van de doden sprak. Bovendien in al hun litanieen, hymnen en prozagebeden, waarin de heilige doden alle mogelijke eer wordt toegekend, wordt van Christus geen gewag gemaakt.
1) de Isaac. et anima.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

22. En deze dwaasheid is zover gegaan, dat we hier het karakter der superstitie duidelijk uitgedrukt voor ons hebben, die, wanneer ze de breidel eenmaal afgeworpen heeft, geen eind pleegt te maken aan haar losbandigheid. Want nadat men begonnen was om te zien naar de voorbidding der heiligen, is langzamerhand aan iedere heilige zijn eigen ambt toegekend, zodat naar de verscheidenheid der zaak nu eens deze dan die als voorspraak aangeroepen werd; toen heeft een ieder afzonderlijk een eigen heilige aangenomen, aan wiens hoede hij zich, evenals van een beschermgod, toevertrouwde. En er zijn niet alleen, wat oudtijds de profeet (Jer. 2:28) (Jer. 11:13) aan Israël verweet, goden opgericht naar het getal der steden, maar ook naar de veelheid der hoofden. Maar, daar de heiligen al hun verlangens naar Gods wil alleen richten, die aanzien, en in hem rusten, denkt hij dwaas en vleselijk, ja zelfs smadelijk over hem, die hun een ander gebed toeschrijft, dan waardoor zij bidden, dat Gods Koninkrijk kome. En daarvan is zeer ver verwijderd, wat zij de heiligen toedichten, namelijk dat ieder van hen met een bijzondere genegenheid gunstiger gestemd is jegens zijn eigen dienaars. Eindelijk hebben zeer velen zich niet onthouden van de gruwelijke heiligschennis, dat ze de heiligen niet meer als begunstigers aanriepen, maar als beschermers van hun zaligheid. Zie, waartoe ellendige mensen vervallen, wanneer ze afdolen buiten hun wettelijke verblijf, namelijk Gods Woord. Ik laat nu lopen die grove monsterachtigheden der goddeloosheid, waarover ze, ofschoon ze voor God, de engelen en de mensen verfoeilijk zijn, toch zichzelf nog niet schamen of waarvan ze geen spijt hebben. Neergevallen voor een beeld of een schilderij van Barbera, Catharina en dergelijke, prevelen ze het Onze Vader. Het is er zover vandaan, dat de pastoors deze razernij zouden zien te genezen of te bedwingen, dat ze die, verlokt door de geur van gewin, door hun toejuiching goedkeuren. Maar ook al zouden ze de blaam van een zo schandelijk misdrijf van zich afschuiven: met welk voorwendsel zullen ze het verdedigen, dat men bidt tot Eligius en Medardus, dat ze uit de hemel mogen neerzien op hun dienstknechten en hen helpen ? Dat men bidt tot de heilige maagd, dat ze haar Zoon moge gebieden te doen, wat zij bidden ? Oudtijds is het op het concilie te Carthago verboden, dat aan het altaar rechtstreeks tot de heiligen gebeden werd; en het is waarschijnlijk, dat die heilige mannen, daar ze de drang van de slechte gewoonte niet geheel konden bedwingen, althans deze matiging hebben

ingevoerd, dat de openbare gebeden niet geschonden werden door deze manier van bidden: heilige Petrus, bid voor ons. En hoeveel verder is dan de duivelse onbeschaamdheid gekomen van hen, die niet aarzelen op de doden over te dragen, wat Gode en Christus alleen eigen was!

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

23. En dat ze pogen te bewerken, dat zulk een voorbidding zou schijnen te steunen op het gezag der Schrift: daarin tobben ze zich tevergeefs af. Meermalen, zo zeggen ze, leest men van gebeden der engelen; en dat niet alleen, maar er wordt gezegd, dat de gebeden der gelovigen door hun handen voor Gods aanschijn gebracht worden. Maar indien ze de heiligen, die dit leven afgelegd hebben, willen vergelijken met de engelen, dan hadden ze moeten bewijzen, dat ze dienende geesten zijn, aan wie de dienst is opgedragen om te zorgen voor onze zaligheid, aan wie de taak is opgelegd om ons te behoeden op al onze wegen, die rondom ons moeten gaan, ons vermanen en troosten, en voor ons waken (Hebr. 1:14) (Ps. 91:11) (Ps. 34:8): altemaal dingen, die de engelen worden toegekend, maar de heiligen geenszins. Hoe verkeerd zij de gestorven heiligen onder de engelen mengen, blijkt meer dan voldoende uit zoveel verschillende ambten, waardoor de Schrift de ene van de andere onderscheidt. Bij een aards rechter zal niemand het ambt van advocaat durven bekleden, tenzij hij daartoe toegelaten is: waaraan ontlenen dan wormen een zo grote vermetelheid, dat ze God voorspraken opdringen, van welke men niet leest, dat dit ambt hun opgedragen is ? God heeft de engelen willen belasten met de zorg voor onze zaligheid; daarom komen ze in de heilige vergaderingen, en de kerk is hun een schouwplaats, waar ze de verscheidene en veelvuldige wijsheid Gods bewonderen. Wie dus, wat hun bijzondere taak is, op anderen overdragen, verstoren en werpen omver de door God gestelde orde, die onschendbaar behoorde te zijn. Met dezelfde handigheid gaan ze voort in het aanhalen van andere getuigenissen. God zeide tot Jeremia (Jer. 15:1): "Al stonden Mozes en Samuël voor mijn aangezicht, zo zou toch mijn ziel tot dit volk niet wezen." Hoe zou Hij, zeggen ze, zo over de doden gesproken hebben, indien Hij niet geweten had, dat zij voor de levenden bidden ? Ik daarentegen kom tot deze conclusie, dat daar uit die woorden blijkt, dat noch Mozes, noch Samuël voor het Israëlitische volk heeft gebeden, er in die tijd in 't geheel geen voorbidding voor de doden geweest is. Want van wie der heiligen zou men moeten geloven, dat hij zijn best doet voor de zaligheid van het volk, wanneer Mozes dat niet doet, die alle anderen, zolang als hij leefde, in dit opzicht ver overtroffen heeft ? Wanneer zij dus met deze spitsvondigheidjes komen aandragen, dat de doden voor de levenden bidden, omdat de Heere gezegd heeft: ook al baden zij, dan zal ik met veel schonere schijn aldus redeneren: in de uiterste nood des volks bad Mozes niet, van wie gezegd wordt: ook al bad hij. Dus is het ook niet waarschijnlijk, dat iemand anders voor het volk bad, daar alle anderen ver af zijn van de vriendelijkheid, goedheid en vaderlijke bekommerdheid van Mozes. Dit bereiken ze dan met hun uitvluchten, dat ze gewond worden met die wapenen, waardoor zij meenden zelf uitstekend beveiligd te zijn. Maar het is zeer belachelijk, dat een eenvoudige uitspraak zo verdraaid wordt; want de Heere spreekt daarmee slechts uit, dat Hij de misdrijven des volks niet zal sparen, ook al viel hun een Mozes of Samuël als voorspraak te beurt, jegens wier gebeden Hij zich zo goedertieren betoond had. Deze betekenis kan men zeer duidelijk afleiden uit een dergelijke plaats bij Ezechiël

(Ez. 14:14): "Ofschoon ", zegt de Heere, "deze drie mannen Noach, Daniël en Job in het land waren, zij zouden hun zonen en dochteren door hun gerechtigheid niet bevrijden, maar ze zouden alleen hun eigen ziel bevrijden." Met die woorden heeft Hij ongetwijfeld willen zeggen: indien de twee van hen weer levend mochten worden. Want de derde leefde in die tijd nog, namelijk Daniël, van wie het vaststaat, dat hij toen in de eerste bloei der jongelingschap een onvergelijkelijk bewijs zijner vroomheid gegeven had. Laat ons hen dus laten varen, van wie de Schrift duidelijk aantoont, dat ze hun loop volbracht hadden. Daarom, wanneer Paulus over David spreekt (Hand. 13:36), leert hij niet, dat hij met zijn gebeden zijn nageslacht helpt, maar slechts zijn eigen tijd gediend heeft.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

24. Wederom maken zij deze tegenwerping: zullen wij dan de heiligen van alle wens der liefde beroven, terwijl ze in de ganse loop huns levens niets dan vroomheid en barmhartigheid betoond hebben ? Waarlijk, evenals ik niet nieuwsgierig wil onderzoeken, wat ze doen of overdenken, zo is het waarschijnlijk, dat ze door verschillende bijzondere wensen hier en gindsheen omgedreven worden; maar dat ze veeleer met een vaste en onbewegelijke wil streven naar Gods Koninkrijk, dat evenzeer bestaat in de ondergang der goddelozen als in de zaligheid der gelovigen. En indien dit waar is, is het niet twijfelachtig, dat ook hun liefde ingesloten wordt in de gemeenschap met het lichaam van Christus, en zich niet verder uitstrekt dan de aard van die gemeenschap mee brengt. En ofschoon ik toegeef, dat ze op die manier voor ons bidden, verlaten ze daarom nog niet hun rust om weggerukt te worden tot aardse zorgen, en veel minder moeten ze daarom terstond door ons aangeroepen worden. En dat dit gebeuren moet, volgt niet daaruit, dat de mensen, die op de aarde leven, wederkerig elkander in hun gebeden kunnen opdragen. Want deze plicht dient tot het voeden de liefde in hen, wanneer ze hun noden met elkander als het ware delen en wederkerig op zich nemen. En dit doen ze naar des Heeren gebod en zijn niet verstoken van een belofte; welke twee altijd bij het gebed de voornaamste plaats innemen. Al dergelijke redenen gelden voor de doden niet: want terwijl de Heere hen aan het verblijf met ons onttrokken heeft, heeft Hij ons geen omgang met hen gelaten (Pred. 9:5,6) en zelfs hun niet met ons, voorzover we kunnen gissen. En indien men zou voorwenden, dat het niet anders kan, of ze behouden jegens ons dezelfde liefde, evenals ze met ons door één geloof verenigd zijn, wie heeft dan echter geopenbaard, dat ze zulke lange oren hebben, dat die zich zouden kunnen uitstrekken tot onze stem ? en zulke scherpziende ogen, dat ze zouden kunnen waken over wat wij nodig hebben ? Zij bazelen wel in hun scholen het een of ander over het licht van Gods gelaat, dat hen bestraalt, waarin ze, als in een spiegel, de dingen der mensen uit de hoge aanschouwen. Maar dat te beweren, vooral met de verzekerdheid, waarmee zij dat durven, wat is dat anders dan door de dronken dromen van onze hersenen in Gods verborgen oordelen zonder zijn Woord te willen doordringen en doorbreken, en de Schrift met voeten treden ? Die zo dikwijls verkondigt, dat de wijsheid van ons vlees de vijand is van de wijsheid Gods, die de ijdelheid van ons gevoelen geheel en al veroordeelt, en die met ternederwerping van geheel ons verstand, wil dat wij alleen op Gods wil zullen letten.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

25. De andere getuigenissen der Schrift, die zij aanvoeren ter verdediging van deze leugen, verdraaien ze zeer ten onrechte, Evenwel zeggen ze, Jakob bidt, dat zijn naam en die van zijn vaderen Abraham en Izak over zijn nakomelingen moge aangeroepen worden (Gen. 48:16). Laat ons eerst zien, wat dat voor een manier van aanroepen is onder de Israëlieten. Want zij roepen hun vaderen niet aan om hun hulp te brengen, maar zij smeken God, dat Hij zijn dienstknechten Abraham, Izak en Jakob indachtig zij. Hun voorbeeld verdedigt dus in 't geheel niet hen, die tot de heiligen zelf het woord richten. Maar aangezien die blokken hout, dom als ze zijn, niet begrijpen, wat het betekent de naam Jakobs aan te roepen en ook niet waarom die naam aangeroepen moet worden, is het geen wonder, dat ze ook in de manier van aanroepen zo kinderlijk struikelen. Deze spreekwijze komt meer dan eens in de Schrift voor. Want Jesaja zegt, dat de naam der mannen over de vrouwen wordt aangeroepen (Jes. 4:1), wanneer ze hen hebben als mannen, om onder hun trouw en bescherming te leven. Dus in de aanroeping van de naam van Abraham over de Israëlieten hierin gelegen, dat ze de oorsprong van hun geslacht tot hem terugvoeren en hem als hun auteur en vader met buitengewone herdenking vereren. En Jakob doet dit niet, omdat hij zich bezorgd maakt over de voortplanting van de beroemdheid zijns naams; maar omdat hij weet, dat de ganse gelukzaligheid zijner nakomelingen bestaat in de erfenis des verbonds, dat God met hem gesloten had, wenst hij hun toe wat hij ziet, dat voor hen het hoogste van alle goederen is, namelijk dat zij naar zijn geslacht gerekend worden. Want dat is niets anders dan de opvolging in het verbond op hen overdragen. En zij van hun kant nemen, wanneer ze zulk een herinnering in hun gebeden inlassen, niet hun toevlucht tot de voorbidding der doden, maar herinneren de Heere aan zijn verbond, waarbij de zeer goedertieren Vader op zich genomen heeft hun genadig en weldadig te zullen zijn ter wille van Abraham, Izak en Jakob.Hoe weinig anders de heiligen gesteund hebben op de verdiensten der vaderen, getuigt het algemene woord der kerk bij de profeet (Jes. 63:16): "Gij zijt onze Vader, en Abraham heeft van ons niet geweten en Israël heeft ons niet gekend; Gij, o Heere, zijt onze Vader en onze Verlosser." En terwijl ze zo spreken, voegen zij er aan toe: "Keer weder, Heere, om uwer knechten wil", zonder echter te denken aan enige voorbidding, maar lettend op de weldaad des verbonds. Maar daar wij nu de Heere Jezus hebben, in wiens hand ons het eeuwige verbond der barmhartigheid niets slecht gesloten, maar ook bevestigd is, wiens naam zouden wij dan in onze gebeden liever tot hulp gebruiken ? En aangezien die goede meesters willen, dat door deze woorden de aartsvaders gesteld worden tot voorspraken, zou ik wel eens van hen willen weten, waarom te midden van een zo grote schare Abraham, de vader der kerk, zelfs niet de kleinste plaats bij hen inneemt. Uit welk een mengelmoes zij zich hun voorspraken nemen, is allerminst onbekend. Laat hen mij antwoorden, hoe het te pas komt, dat Abraham, die God boven alle anderen gesteld heeft, en die Hij tot de hoogste trap van eer opgevoerd heeft, veronachtzaamd en weggestopt wordt. Wel dit is de reden: daar het duidelijk was, dat een dergelijk gebruik aan de oude kerk onbekend geweest is, vonden ze het het beste over de oude vaderen te zwijgen om daardoor de nieuwheid verborgen te houden; alsof het verschil van namen de nieuwe en valse gewoonte zou kunnen verontschuldigen. Wat nu sommigen aanvoeren, dat tot God gebeden werd, dat Hij om Davids wil zich over het

volk ontfermen zou, dat steunt hun dwaling zo weinig, dat het zeer doeltreffend is tot weerlegging daarvan. Want wanneer wij overwegen, welke roeping David gehad heeft, dan zien we, dat hij van de ganse schare der heiligen afgezonderd wordt, opdat God het verbond zou bevestigen, dat Hij in zijn hand gesloten heeft. Zo wordt er veeleer rekening gehouden met het verbond dan met de mens, en wordt onder een figuur Christus' enige voorbidding bevestigd. Want wat David alleen eigen was in zoverre als hij het beeld van Christus was, kan ongetwijfeld op anderen niet passen.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

26. Maar hierdoor worden sommigen, naar het heet, bewogen, dat men dikwijls leest van de verhoring van de gebeden der heiligen. Waarom ? Wel, omdat ze gebeden hebben. "Op U hebben zij gehoopt," zegt de profeet (Ps. 22:5), "en zij zijn gered; zij hebben geroepen en zijn niet beschaamd." Laat ons dan ook bidden naar hun voorbeeld, opdat wij, evenals zij, verhoord mogen worden. Maar zij redeneren verkeerd, andersom dan behoorde, namelijk dat slechts zij verhoord zullen worden, die eenmaal verhoord zijn. Hoeveel beter redeneert Jacobus ! "Elia," zegt hij (Jac. 5:17), "was een mens van gelijke bewegingen als wij, en hij bad een gebed, dat het niet zou regenen, en het regende niet op de aarde in drie jaren en zes maanden; en hij bad wederom, en de hemel gaf regen, en de aarde bracht haar vrucht voort." Wat ? Maakt hij hieruit op, dat Elia enig bijzonder voorrecht had, tot hetwelk wij onze toevlucht moeten nemen ? Allerminst; maar hij leert, dat de kracht van een vroom en zuiver gebed altijddurend is, opdat hij ons daardoor zou aansporen om op dezelfde wijze te bidden. Want Gods bereidheid en welwillendheid in het verhoren der gebeden leggen wij op boze wijze uit, indien wij niet door dergelijke ervaringen gesterkt worden tot een vaster vertrouwen op zijn beloften, door welke Hij belooft, dat zijn oor geneigd zal zijn niet tot één of twee, of ook weinigen, maar tot allen, die zijn naam aanroepen. En deze onwetendheid is des te minder te verontschuldigen, omdat zij zoveel vermaningen der Schrift als met opzet schijnen te verachten. David is meermalen door Gods kracht verlost; maar geschiedde dat, opdat hij die kracht tot zich zou trekken, en wij door haar steun zouden verlost worden ? Geheel anders betuigt hijzelf (Ps. 142:8): "De rechtvaardigen verwachten mij, totdat Gij wel bij mij zult gedaan hebben." Evenzo (Ps. 52:8): "De rechtvaardigen zullen het zien, en zich verheugen, en hopen op de Heere." "Zie, deze ellendige riep tot God, en Hij antwoordde hem (Ps. 34:7). Er zijn vele dergelijke gebeden in de psalmen, in welke hij God aanroept om te schenken 1) wat hij vraagt om deze reden, dat de rechtvaardigen niet beschaamd worden, maar door zijn voorbeeld opgericht worden tot goede hoop. Laat ons met één voorbeeld tevreden zijn (Ps. 32:6): "Hierom zal U ieder heilige aanbidden in vindenstijd." Die plaats heb ik daarom des te liever aangehaald, omdat de rechtsverdraaiers, die de dienst van hun tong verhuren tot verdediging van het pausdom, zich niet hebben geschaamd haar aan te voeren tot bewijs van de voorbidding der doden. Alsof David iets anders wilde dan wijzen op de vrucht, die uit Gods goedertierenheid en goedgunstigheid zal voorkomen, wanneer hij verhoord is. En in het algemeen moet men dit weten, dat de ervaring van de genade Gods, zowel ons als anderen bewezen, een buitengemeen hulpmiddel is om de trouw van zijn beloften te bevestigen. Ik haal niet de vele plaatsen aan, waar David zich Gods weldaden voor ogen stelt als stof voor zijn vertrouwen, omdat degenen die de

psalmen lezen, ze vanzelf zullen tegenkomen. Ditzelfde had Jakob door zijn voorbeeld vroeger geleerd (Gen. 32:10): "Ik ben geringer dan al uw barmhartigheden en de waarheid, die Gij uw knecht betoond hebt; met mijn staf ben ik over deze Jordaan gegaan; en nu trek ik uit met twee heiren." Hij spreekt wel van de belofte, maar niet van die alleen; maar hij voegt er ook de uitwerking bij, om voor de toekomst des te vuriger te vertrouwen, dat God jegens hem dezelfde zal zijn. Immers God is niet als de mensen, die berouw hebben van hun milddadigheid, of wier vermogen uitgeput wordt; maar Hij moet beoordeeld worden naar zijn eigen natuur, zoals David op verstandige wijze doet: "Gij hebt mij verlost," zegt hij, "Gij God der waarheid." Nadat hij aan God de lof voor zijn verlossing heeft toegekend, voegt hij er aan toe, dat God waarachtig is; want als Hij niet onafgebroken aan zichzelf gelijk was, zou men aan zijn weldaden geen voldoend zekere reden kunnen ontlenen om Hem met vertrouwen aan te roepen. Maar wanneer wij weten, dat Hij, telkens als Hij ons helpt, een proeve en bewijs geeft van zijn goedheid en trouw, behoeven we niet te vrezen, dat onze hoop beschaamd wordt of ons bedriegt.

1} In het Latijn staat ad precandum "om te bidden", volgens latere uitgaven een vergissing voor ad praebendum. (vert.).

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

27. Dit moge dan de korte inhoud zijn, dat, daar de Schrift in het dienen van God ons dit als het voornaamste hoofdstuk aanprijst, dat we Hem aanroepen (gelijk Hij met achterstelling van alle offeranden deze plicht der vroomheid van ons eist), niet zonder onmiskenbare heiligschennis het gebed gericht wordt tot anderen. Daarom wordt ook in de psalm (Ps. 44:21) gezegd: "Indien wij onze handen uitstrekken naar een vreemde God, zou God zulks niet onderzoeken ?" Bovendien, daar Gods slechts uit het geloof wil aangeroepen worden en uitdrukkelijk beveelt de gebeden te vormen naar het richtsnoer van zijn Woord, en eindelijk, daar het geloof, gegrond op het Woord, de moeder is van het rechte gebed, moet wel het gebed vervalst worden, zodra het zich van het Woord afwendt. En er is reeds aangetoond, dat, wanneer men de ganse Schrift raadpleegt, in haar deze eer alleen aan God wordt toegekend. Wat het ambt der voorbidding betreft, wij hebben ook gezien, dat het Christus eigen is, en dat geen gebed Gode aangenaam is dan dat door die Middelaar geheiligd wordt. En ofschoon de gelovigen onderling hun gebeden tot God voor hun broederen opzenden, doet dit toch, gelijk wij aangetoond hebben, niets af aan de enige voorbidding van Christus, wijl zij allen tezamen op haar steunend zowel zichzelf alsook de anderen Gode opdragen. Bovendien hebben wij geleerd, dat dit ten onrechte betrokken wordt op de doden, daar we nergens lezen, dat hun opgedragen is om voor ons te bidden. Dikwijls spoort de Schrift ons aan tot het wederkerig verrichten van deze dienst, maar over de doden spreekt zij geen woord. Ja, wanneer Jacobus (Jac. 5:16) deze twee dingen samenvoegt, namelijk dat wij elkander onze zonden moeten belijden en wederkerig voor elkander bidden, sluit hij de doden stilzwijgend uit. Daarom is deze ene reden genoeg om deze dwaling te veroordelen, dat het begin van het naar behoren bidden voortkomt uit het geloof, en dat het geloof is uit het gehoor van Gods Woord, in hetwelk geen enkele maal melding gemaakt wordt van die verzonnen voorbidding; want de superstitie heeft zich zo maar voorbidders gemaakt, die van Godswege niet gegeven waren. Want ofschoon de Schrift vol is van vele vormen van gebed, vind men

daar geen enkel voorbeeld van deze voorspraak, zonder welke men in het pausdom gelooft, dat geen enkel gebed kan bestaan. Verder staat het vast, dat deze superstitie uit gebrek aan vertrouwen ontstaan is: of omdat zij met Christus als Voorbidder niet tevreden waren, of omdat zij Hem geheel en al van deze lof beroofd hebben. En dit laatste kan men gemakkelijk uit hun onbeschaamdheid bewijzen: want zij strijden met geen ander krachtiger argument om te bewijzen, dat wij de voorbidding der heiligen nodig hebben, dan dit, dat wij een gemeenzame toenadering tot God onwaardig zijn. En wij erkennen wel dat dit volkomen waar is, maar wij maken daaruit op, dat zij aan Christus niets over laten, die zijn voorbidding van geen waarde achten, tenzij daarbij komen Joris en Hippolytus of dergelijke spooksels.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

28. Ofschoon verder het gebed zich eigenlijk beperkt tot begeerten en beden, is er toch zulk een verwantschap tussen het bidden en het dankzeggen, dat ze gevoeglijk onder één naam kunnen worden samengevat. Want de soorten, die Paulus opsomt (1 Tim. 2:1,2), vallen onder het eerste lid van deze verdeling. Door bidden en smeken storten wij onze begeerten uit voor God, eisende zowel wat dienstig is tot het verbreiden van zijn eer en het verheerlijken van zijn naam, als ook de weldaden, die strekken tot ons nut. Door dank te zeggen roemen wij zijn weldaden jegens ons met rechtmatige lof, al het goede, dat we verkregen hebben, dankend aan zijn milddadigheid. Daarom heeft David die twee delen samengevat (Ps. 50:15): "Roep Mij aan in de dag der benauwdheid: Ik zal er u uithelpen, en gij zult Mij eren." En niet zonder reden gebiedt de Schrift ons, dat wij die twee voortdurend in acht moeten nemen. Want elders hebben wij gezegd, dat onze armoede zo groot is, en de ervaring zelf roept het uit, dat wij van alle zijden door zoveel en zo grote benauwdheden gekweld en gedrukt worden, dat allen genoegzame reden hebben, om voortdurend te zuchten en te hijgen tot God, en zijn hulp smekend in te roepen. Want ook al zouden wij vrij zijn van tegenspoeden, zo moeten toch zelfs de allerheiligsten geprikkeld worden door de schuld hunner zonden en bovendien door de talloze aanvechtingen der verzoekingen om een hulpmiddel te begeren. En in de offerande des lofs en der dankzegging kan geen onderbreking plaats hebben zonder dat we zondigen, want God houdt niet op de ene weldaad op de andere te stapelen, opdat Hij ons, hoe traag en lui we ook zijn, tot dankbaarheid zou dwingen. Kortom wij worden door een zo grote en zo overvloedige milddadigheid zijner weldaden schier bedolven, zoveel en zo grote wonderen van Hem ziet men, waar men de blikken ook heen wendt, dat het ons nooit ontbreekt aan reden en stof tot lof en dankzegging. En, om dit wat duidelijker uit te leggen, daar al onze hoop en hulp zó in God gelegen is (wat vroeger reeds voldoende bewezen is), dat noch wij, noch al het onze voorspoedig kunnen zijn zonder zijn zegen, moeten wij voortdurend ons en al het onze aan Hem opdragen. Bovendien, al wat wij overleggen, spreken, doen, moeten wij onder zijn hand en wil, en in de hoop op zijn hulp overleggen, spreken en doen. Want allen worden door God vervloekt verklaard, die in vertrouwen op zichzelf of op een ander raadslagen maken en vaststellen (Jac. 4:14) (Jes. 30:1) (Jes. 31:1); die buiten zijn wil om, en zonder Hem aan te roepen iets ondernemen of pogen aan te vangen. En daar nu reeds enige malen gezegd is, dat Hij rechtmatig geëerd wordt, wanneer Hij erkend wordt als de Gever van al het goede, zo volgt daaruit, dat wij al die goederen zo uit zijn hand moeten ontvangen, dat wij ze

met voortdurende dankzegging bejegenen, en dat er geen andere rechtmatige wijze is om zijn weldaden te gebruiken, dan dat wij ook zonder ophouden zijn lof verkondigen en Hem danken, daar die weldaden met geen ander doel van zijn milddadigheid ons toevloeien en tot ons komen. Want wanneer Paulus getuigt (1 Tim. 4:5), dat Gods gaven worden geheiligd door het woord en het gebed, geeft hij tegelijkertijd te kennen, dat ze ons zonder het woord en het gebed geenszins heilig en zuiver zijn; waarbij hij onder het woord overdrachtelijk gesproken het geloof verstaat. Daarom spreekt David schoon (Ps. 40:4), wanneer hij verkondigt, dat hem door het ontvangen van Gods milddadigheid een nieuw lied in de mond gegeven is. Daarmee geeft hij ongetwijfeld te kennen, dat het een kwaadaardig stilzwijgen is, indien wij enige weldaad van God zonder lof voorbijgaan, daar Hij ons telkens als Hij ons weldoet, stof geeft om Hem te prijzen. Gelijk ook Jesaja (Jes. 42:10), Gods bijzondere genade verkondigt, de gelovigen opwekt tot een nieuw en ongewoon lied. In die zin zegt David elders (Ps. 51:17): "Here, Gij zult mijn lippen openen en mijn mond zal uw lof verkondigen." Evenzo getuigen Hizkia (Jes. 38:20) en Jona (Jona 2:9). dat dit het eind van hun verlossing zijn zal, dat ze met liederen Gods goedheid in de tempel zullen loven. Deze zelfde wet schrijft David in het algemeen aan alle vromen voor (Ps. 116:12): "Wat zal ik," zegt hij, "de Heere vergelden voor alle weldaden, die Hij mij bewezen heeft ? Ik zal de beker der verlossingen opnemen, en de naam des Heeren aanroepen." En de kerk volgt die wet in een andere psalm (Ps. 106:47): "Verlos ons, onze God, opdat wij uw naam belijden en ons beroemen in uw lof ". Evenzo (Ps. 102:18): "Hij heeft gelet op het gebed van de eenzame, en heeft hun gebeden niet versmaad; dat zal beschreven worden voor het navolgende geslacht, en het volk, dat geschapen zal worden, zal de Heere loven, opdat men zijn naam vertelle te Zion, en zijn lof te Jeruzalem." Ja, zo dikwijls de gelovigen God bidden, dat Hij het doe om zijns naams wil, belijden ze daarmee niet alleen, dat ze onwaardig zijn om iets te verkrijgen in hun eigen naam, maar ook verbinden zij zich tot dankzegging en beloven, dat dit voor hen het rechte gebruik zal zijn van Gods weldadigheid, dat ze haar zullen verkondigen. Zo zegt Hosea (Hos. 14:3), sprekende over de toekomstige verlossing der kerk: "Neem weg, o God, de ongerechtigheid en geef het goede, zo zullen wij betalen de varren onzer lippen." En niet alleen op de lof der tong maken Gods weldaden aanspraak, maar ook verwekken zij van nature liefde tot Hem. "Ik heb liefgekregen, " zegt David (Ps. 116:1), "want de Heere heeft de stem mijner smeking gehoord." Evenzo elders, wanneer hij de hulp verhaalt, die hij ondervonden had: "Ik zal liefhebben, Heere, mijn sterkte" (Ps. 18:2). En God zal nooit behagen hebben in lof, die niet vloeit uit deze liefelijkheid der liefde. Ja men moet vasthouden aan het woord van Paulus, dat alle begeerten verkeerd en gebrekkig zijn, met welke de dankzegging niet verbonden is. Want aldus spreekt hij (Fil. 4:6): "Laat uw begeerten in alle gebed en smeken met dankzegging bekend worden bij God." Want omdat velen door gemelijkheid, tegenzin, gebrek aan lijdzaamheid, hevige smart en vrees er toe gedreven worden om tegen God in het bidden te murmureren, gebiedt hij de aandoeningen zo te matigen, dat de gelovigen, voordat ze verkregen hebben wat ze begeren, niettemin God opgewekt dankzeggen. En indien deze verbinding van gebed met dankzegging aanwezig moet zijn ook in tegenspoed, met des te krachtiger band bindt ons God om zijn lof te zingen, wanneer Hij ons onze begeerten inwilligt. En evenals we geleerd hebben, dat onze gebeden door Christus' voorbidding geheiligd worden, terwijl ze anders bevlekt zouden zijn, zo wijst de apostel ons er op, wanneer hij ons gebiedt door Christus de offerande des lof te offeren, dat onze mond niet zuiver genoeg is om Gods naam te verheerlijken, tenzij Christus' priesterschap tussenbeide kome. Daaruit maken wij op, dat de mensen wonderlijk betovert geweest

zijn in het pausdom, waar het grootste deel er zich over verwondert, dat Christus een Voorspraak genoemd wordt. Dit is de reden, waarom Paulus gebiedt (1 Thess. 5:17) zonder ophouden te bidden en te danken, en wel omdat hij wil, dat onze begeerten, zoveel mogelijk onafgebroken te allen tijde, op elke plaats, in alle omstandigheden en zaken opgericht zijn tot God, om alles van Hem te verwachten en Hem voor alles de lof toe te brengen, gelijk Hij ons voortdurend stof tot loven en bidden schenkt.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

29. En hoewel dit voortdurend aanhouden in het gebed voornamelijk ziet op ieders eigen en persoonlijke gebeden, strekt het zich toch ook enigszins tot de openbare gebeden der kerk uit. Maar deze kunnen niet onafgebroken doorgaan, en moeten ook niet anders geschieden, dan naar de ordening, die met gemeenschappelijke instemming onderling is overeengekomen. Dat erken ik ongetwijfeld. Want daarom worden ook bepaalde uren afgesproken en vastgesteld, die, evenals ze bij God middelmatig zijn, zo voor het gebruik der mensen noodzakelijk zijn, opdat er voor alle gemak gezorgd zij, en alle dingen eerlijk en met orde, naar het woord van Paulus (1 Cor. 14:40), in de kerk bestuurd worden. Evenwel, dat verhindert niet, dat iedere kerk, zich somtijds tot een vaker herhaald gebruik der gebeden moet opwekken, en ook, door een of andere grotere noodzakelijkheid vermaand, van heftiger ijver daartoe moet branden. Over de volharding, die met het voortdurend aanhouden veel verwantschap heeft, zal tegen het einde de juiste plaats zijn om te spreken. Verder, dit heeft niets te maken met het ijdel verhaal van woorden, dat Christus ons heeft willen verbieden (Matth. 6:7). Want Hij verbiedt niet om lang, of dikwijls of met grote aandoening aan te houden in het gebed; maar Hij verbiedt, dat we vertrouwen God iets te kunnen afpersen, door met ijdele praatzucht zijn oren lastig te vallen, alsof Hij op menselijke wijze moest overreed worden. Want wij weten, dat de huichelaars, omdat ze niet bedenken, dat ze met God te doen hebben, hun pralerij in de gebeden drijven als bij een triomf. Want die Farizeër (Luc. 18:1) e.v., die God dankte, dat hij niet was als de anderen, juichte zonder twijfel zichzelf toe in de ogen der mensen, alsof hij uit zijn bidden de roep van heiligheid wilde verkrijgen. Vandaar dat ijdel verhaal van woorden, dat tegenwoordig om dezelfde reden bij het pausdom in zwang is, wanneer sommigen de tijd onnut doorbrengen door dezelfde gebedjes te herhalen, anderen door een lange aaneenrijging van woorden zich bij de grote hoop aanprijzen. Daar deze babbelzucht God op kinderachtige wijze bespot, is het geen wonder, dat ze uit de kerk geweerd wordt, opdat daar niets klinke, dan wat ernstig is en voortkomt uit het diepste des harten. Aan dit bederf is een ander dergelijk verwant, hetwelk Christus ook veroordeelt: namelijk dat de huichelaars uit praalzucht jagen naar veel getuigen, en liever de markt in beslag nemen om te bidden, dan dat hun gebeden de lof der wereld zouden missen. Aangezien echter, gelijk reeds tevoren gezegd is, dit het doel van het gebed is, dat de harten zich opheffen tot God zowel tot lofzegging als tot het inroepen van hulp, kan men daaruit verstaan, dat de voornaamste rol van het gebed in het hart en het gemoed gelegen is, of liever, dat het gebed zelf eigenlijk is een aandoening van het binnenste des harten, die voor God, de Onderzoeker der harten, wordt uitgestort en uitgelegd. Daarom heeft, gelijk reeds gezegd is, de hemelse Meester, toen Hij de beste regel om te bidden wilde voorschrijven, bevolen (Matth. 6:6) in de binnenkamer te gaan, en daar met gesloten deur tot onze Vader te bidden in het verborgen, opdat onze

Vader, die in het verborgen is, ons verhore. Want wanneer Hij ons van het voorbeeld der huichelaars heeft afgetrokken, die door een ijdele vertoning van hun gebeden de gunst der mensen najaagden, dan voegt Hij er tevens aan toe, wat beter is, namelijk in de binnenkamer gaan en daar met gesloten deuren bidden. Met die woorden heeft Hij, gelijk ik het uitleg, ons geleerd een eenzame plaats te zoeken, die ons hiertoe kan dienen, dat wij met onze ganse gedachte in ons hart afdalen en diep daarin doordringen, belovend, dat God, wiens tempels onze lichamen zijn moeten, de genegenheden van ons hart nabij zal zijn. Immers Hij heeft niet willen ontkennen, dat het ook dienstig kan zijn op andere plaatsen te bidden, maar Hij heeft aangetoond, dat het bidden iets geheims is, dat voornamelijk in het gemoed gelegen is, en rust des harten eist, ver van alle gewoel van zorgen. Niet zonder reden begaf dan ook de Heere zelf, wanneer Hij zich met meer vuur aan gebeden wilde wijden, zich in afzondering ver van het rumoer der mensen; maar Hij deed dat om ons door zijn voorbeeld te vermanen, dat die hulpmiddelen niet veronachtzaamd moeten worden, waardoor ons gemoed, dat op zichzelf al te gemakkelijk wordt afgeleid, des te meer tot een ernstige ijver in het bidden wordt ingespannen. Maar evenals Hij intussen ook niet te midden van een schare mensen indien de gelegenheid het zo meebracht, zich onthield van bidden, moeten wij in alle plaatsen, waar het nodig is, reine handen opheffen (1 Tim. 2:8). En wij moeten dit voor zeker houden, dat al wie in de heilige vergadering der vromen weigert te bidden, niet weet wat het is bij zichzelf te bidden, of in de afzondering of thuis. Aan de andere kant dat hij, die het alleen en persoonlijk bidden veronachtzaamd, ofschoon hij naarstig de openbare bijeenkomsten bezoekt, daar slechts ijdele gebeden doet, omdat hij meer hecht aan de mening der mensen, dan aan het verborgen oordeel Gods. Intussen heeft God, opdat de algemene gebeden der kerk niet zouden geminacht worden, die met schitterende lofwoorden versierd, vooral toen Hij de tempel noemde het huis des gebeds (Jes. 56:7). Want Hij heeft met dit woord geleerd, dat de plicht om te bidden het voornaamste deel van zijn dienst is, en dat voor de gelovigen de tempel als een banier is opgericht, opdat zij zich eendrachtig in het bidden zouden oefenen. Daar was ook een treffelijke belofte aan toegevoegd: "De lof in Zion verwacht U, o God, en U zal de gelofte betaald worden." (Ps. 65:2). Met die woorden wijst de profeet erop, dat de gebeden der kerk nooit vergeefs zijn, omdat God altijd stof verleent om te zingen met vreugde. En ofschoon de schaduwen der wet opgehouden hebben, is het toch, omdat God door deze ceremonie ook onder ons de eenheid des geloofs heeft willen ondersteunen, niet twijfelachtig, dat ook op ons diezelfde belofte betrekking heeft, welke Christus met zijn mond bevestigd heeft en die, naar hetgeen Paulus leert, van eeuwige kracht is.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

30. Gelijk dan God de algemene gebeden de gelovigen door zijn Woord beveelt, zo moeten er ook openbare kerken tot het houden daarvan bestemd zijn, en zij, die weigeren zich daar met Gods volk in het gebed te verenigen, mogen geen misbruik maken van dit voorwendsel, dat zij in de binnenkamer gaan om Gods gebod te gehoorzamen. Want Hij, die belooft te zullen doen al wat twee of drie, die in zijn naam vergaderd zijn, zullen bidden, getuigt, dat Hij de openlijk uitgesproken gebeden geenszins versmaadt (Matth. 18:20); als maar het uiterlijk vertoon en het jagen naar eer bij de mensen wordt weggedaan, en als er maar aanwezig is een oprechte en ware

gezindheid, die woont in het verborgene des harten. Indien dit het wettige gebruik der kerken is, gelijk het ongetwijfeld is, moeten wij aan de andere kant oppassen, dat wij ze niet houden (gelijk men enige eeuwen lang begonnen is te doen) voor eigen woonplaatsen Gods, waar Hij ons van naderbij het oor leent, of aan de kerken de een of andere verborgen heiligheid toeschrijven, die maak, dat ons gebed bij God heiliger zou zijn. Want daar wij zelf Gods ware tempelen zijn, moeten wij bidden in onszelf, indien we God in zijn heilige tempel willen aanroepen. Maar wij, die het gebod hebben om de Heere, zonder onderscheid van plaats, in geest en waarheid aan te roepen (Joh. 4:23), moeten dat grove misverstand aan de Joden en heidenen overlaten. De tempel was wel oudtijds door Gods bevel gewijd tot gebeden en het offeren van slachtoffers, maar dat was in de tijd, toen de waarheid onder dergelijke schaduwen afgebeeld schuil ging, terwijl ze nu, naar het leven voor ons uitgedrukt, niet duldt, dat wij hangen aan een tempel met handen gemaakt. En zelfs de Joden was de tempel niet met die voorwaarde aangeprezen, dat ze Gods tegenwoordigheid binnen zijn tempel zouden besluiten, maar opdat ze zouden geoefend worden tot het aanschouwen van de gedaante van de ware Tempel. En daarom werden door Jesaja (Jes. 66:1) en Stephanus (Hand. 7:48) zij ernstig berispt, die op enigerlei wijs meenden, dat God woont in tempelen met handen gemaakt.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

31. Hieruit is het bovendien meer dan duidelijk, dat noch een stem, noch gezang, wanneer die in het gebed voorkomen, van enig belang zijn of een greintje nut doen bij God, tenzij ze voortkomen uit een diepe aandoening des harten. Ja zelfs wekken zij zijn toorn jegens ons op, wanneer ze slechts van het uiterste der lippen en uit de keel voortkomen; want dat betekent zijn heilige naam misbruiken en zijn majesteit bespotten, gelijk we opmaken uit de woorden van Jesaja (Jes. 29:13) (Matth. 15:8), die ofschoon ze een breder betekenis hebben, ook strekken tot bestraffing van deze fout. "Dit volk," zegt Hij, "nadert tot Mij met zijn mond, en eert Mij met zijn lippen; doch hun hart is ver van Mij, en zij vrezen Mij met mensengeboden en mensenlering; daarom, zie, Ik zal onder dit volk een groot en wonderbaarlijk wonder doen; want de wijsheid zal vergaan van hun wijzen, en het verstand der ouden zal verdwijnen." Wij veroordelen echter hier de stem en het gezang niet, ja zelfs prijzen wij ze zeer aan, als ze maar vergezeld zijn van de gezindheid des harten. Want zo oefenen zij de geest in het denken aan God en houden hem daarop gespannen; die, daar hij onvast en bewegelijk is, gemakkelijk verslapt en verstrooid wordt, indien hij niet door verschillende hulpmiddelen gesteund wordt. Bovendien, daar Gods eer in ieder deel van ons lichaam afzonderlijk enigermate behoort te schitteren, past het vooral, dat de tong aan deze dienst gewijd en toegekend wordt, zowel door zingen als door spreken, daar ze in het bijzonder geschapen is om Gods lof te verhalen en te verkondigen. Maar het belangrijkste gebruik der tong is het gebruik bij de openbare gebeden, die in de vergadering der gelovigen gehouden worden; door welke gebeden dit bewerkt wordt, dat wij God, die wij dienen in één geest en in hetzelfde geloof, met één gemeenschappelijke stem en als het ware allen tegelijk met dezelfde mond verheerlijken, en dat openlijk, zodat allen wederkerig de belijdenis des geloofs ontvangen, een ieder van zijn broeder, en ze door zijn voorbeeld uitgenodigd en opgewekt worden.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

32. Dat de gewoonte om in de kerken te zingen (om dit ook terloops te zeggen) oud is, staat niet alleen vast, maar dat ze ook bij de apostelen in gebruik geweest is, kan men opmaken uit deze woorden van Paulus (1 Cor. 14:15): "Ik zal zingen met de geest, ik zal ook met het verstand zingen." Evenzo tot de Colossenzen (Col. 3:16): "Leert en vermaant elkander met lofzangen, psalmen en geestelijke liederen, zingende de Heere met aangenaamheid in uw hart." Want in de eerste plaats gebiedt hij te zingen met de stem en het hart; in de tweede plaats prijst hij de geestelijke liederen aan, opdat de vromen daardoor elkander stichten. Dat dit echter niet algemeen gebruikelijk geweest is, getuigt Augustinus 1), die verhaalt, dat de kerk van Milaan eerst onder Ambrosius begonnen is te zingen, toen het volk, daar Justina, de moeder van Valentinianus, tegen het rechtzinnig geloof woedde, meer dan gewoonlijk zonder ophouden waakte, en dat daarna de andere Westerse kerken gevolgd zijn. Want een weinig tevoren had hij gezegd, dat deze gewoonte uit de Oosterse kerken voortgekomen was. Hij geeft ook in het tweede boek zijner "Retractationes" te kennen 1), dat ze in zijn tijd in Afrika was aangenomen. "Een zekere Hilarius," zegt hij, "een man met de rang van tribuun, hekelde met schimpende berisping, overal waar hij maar kon, de gewoonte, die toen te Carthago ingang begon te vinden, dat lofzangen bij het altaar gezongen werden of vóór het offeren der gaven, of wanneer aan het volk uitgedeeld werd, wat geofferd was. Ik heb hem geantwoord op verzoek van de broederen." En ongetwijfeld, wanneer het gezang gematigd is en zich aanpast aan die verhevenheid, welke past voor het aanschijn Gods en der engelen, dan schenkt het aan de heilige handelingen waardigheid en aangenaamheid, en draagt het er zeer veel toe bij om de harten op te wekken tot de ware ijver en vurigheid om te bidden. Maar toch moet men er zich naarstig voor hoeden, dat de oren meer aandacht schenken aan de schone melodie dan de harten aan de geestelijke zin der woorden. Dezelfde Augustinus bekent ergens 2), dat hij door dit gevaar er toe kwam om somtijds te wensen, dat de gewoonte zou worden ingevoerd, welke Athanasius onderhield, die de voorlezer beval zijn stem met zo geringe buiging te doen klinken, dat het meer geleek dat hij las dan zong. Maar wanneer hij weer bedacht, welk nut de gezangen hem aangebracht hadden, neigde hij weer tot het zingen. Wanneer dus deze matiging in acht genomen wordt, is het zonder twijfel een zeer heilige en heilzame instelling. Gelijk aan de andere kant de gezangen, die slechts op liefelijkheid en streling der oren zijn ingericht, niet passen bij de majesteit der kerk, en Gode wel ten zeerste mishagen moeten.

1} Conf. IX, 7.
2} Retr. II, 11.
3} Conf. X, 33.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

33. En daaruit blijkt ook duidelijk, dat de openbare gebeden onder de Latijnen niet in de Griekse, en onder de Fransen of Engelsen niet in de Latijnse taal uitgesproken

moeten worden, zoals tot nu toe overal gedaan is, maar in de taal des volks, die algemeen door de ganse vergadering begrepen kan worden; want het is passend, dat het geschiedt tot stichting van de gehele kerk, en die kan uit een geluid, dat ze niet begrijpt, in 't geheel geen vrucht trekken. En zij, die geen rekening houden met liefde of menselijk gevoel, mochten zich althans wel een weinig laten bewegen door het gezag van Paulus, wiens woorden geenszins twijfelachtig zijn. "Indien gij dankzegt," zegt hij (1 Cor. 14:16), "met de geest, hoe zal degene, die de plaats eens ongeleerden vervult, amen zeggen op uw dankzegging, dewijl hij niet weet, wat gij zegt? Want gij dankzegt wel, maar de ander wordt niet gesticht." Wie kan zich dan voldoende verwonderen over de teugelloze vermetelheid der pausgezinden, die, hoewel de apostel zich zo daartegen openlijk verzet, er niet voor terugdeinzen in een vreemde taal zeer woordenrijke gebeden te doen weergalmen, waarvan zij soms zelf geen enkel woord verstaan en niet willen, dat anderen het begrijpen? Maar Paulus schrijft ons voor anders te handelen. "Wat dan," zegt hij (1 Cor. 14:15), "ik zal wel met de geest bidden, maar ik zal ook met het verstand bidden; ik zal wel met de geest zingen, maar ik zal ook met het verstand zingen." Met het woord geest geeft hij daar te kennen de bijzondere gave der tongen, welke sommigen, die ermede begaafd waren, misbruikten, daar ze haar losmaakten van het verstand, dat is het begrijpen. Maar dit moet men geheel en al beseffen: dat het niet anders kan, noch in het openbaar, noch in het persoonlijk gebed, of de tong zonder het hart mishaagt Gode ten zeerste. Bovendien, dat het verstand door de vurigheid der gedachte zo moet worden opgewekt, dat het ver moet gaan boven alles, wat de tong kan uitspreken. Ten slotte, dat voor het persoonlijk gebed de tong zelfs niet noodzakelijk is, behalve voorzover of het inwendig besef niet krachtig genoeg is om zichzelf op te wekken, of de hevigheid der opwekking de tong aan het spreken brengt. Want ofschoon de beste gebeden soms zonder stem zijn, gebeurt het toch dikwijls, dat, wanneer de aandoening des geestes opspringt, de tong tot spreken en de andere ledematen tot gebaren zonder ijdel vertoon uitbreken. Vanhier kwam ongetwijfeld voor dat onduidelijk gefluister van Hanna (1 Sam. 1:13), en alle heiligen ervaren voortdurend iets dergelijks in zichzelf, wanneer ze uitbarsten in afgebroken en verbrokkelde woorden. En de gebaren des lichaams, die bij het bidden in acht genomen plegen te worden (zoals het knielen en het ontbloten van het hoofd) zijn oefeningen, waardoor wij tot grotere eerbied jegens God trachten op te stijgen.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

34. Nu moeten wij niet alleen de zekerste manier van bidden leren, maar ook de vorm zelf, namelijk die, welke de hemelse Vader ons door zijn geliefde Zoon heeft overgegeven, waarin we zijn onmetelijke goedheid en zachtmoedigheid kunnen opmerken. Want behalve dat Hij ons vermaant en aanspoort (Matth. 6:9) (Luc. 11:2) om Hem in al onze nood te vragen (zoals de kinderen, zo dikwijls ze door enige benauwdheid gekweld worden, tot de trouw hunner ouders de toevlucht plegen te nemen), komt Hij, aangezien Hij zag, dat wij dit zelf niet genoeg begrijpen, hoe groot onze armoede is, wat wij behoren te vragen, en wat in ons belang is, ook deze onze onwetendheid te hulp, en wat aan ons ontbrak, heeft Hij zelf uit het zijne aangevuld en geschonken. Want Hij heeft ons een formulier gegeven, waarin Hij als op een schilderij heeft voorgesteld, al wat we van Hem mogen vragen, al wat tot ons nut is, al

wat nodig is te vragen. En uit die goedertierenheid plukken wij een grote vrucht der vertroosting, omdat wij begrijpen, dat wij niets ongerijmds, niets vreemds of ongeschikts, kortom niets, dat Hem onaangenaam is, vragen, daar we bijna uit zijn mond bidden. Toen Plato 1) de onkunde zag der mensen in het overbrengen van hun wensen tot God, door welke, als ze hun ingewilligd zouden zijn, het hun meermalen slecht zou gegaan zijn, verklaarde hij, dat de beste wijze om te bidden deze was, aan een oude dichter ontleend: "Koning Jupiter, schenk ons het beste, wanneer wij het wensen en wanneer wij het niet wensen, en weer het kwade van ons af ook wanneer wij het vragen." Deze heiden is daarin wijs, dat hij oordeelt, hoe gevaarlijk het is van de Heere te vragen, wat onze begeerte ons ingeeft; tevens geeft hij onze ongelukkige toestand te kennen, daar we zelfs onze mond voor God niet zonder gevaar kunnen opendoen, tenzij de Geest ons onderricht tot de juiste wijze van bidden. Daarom verdient dit voorrecht door ons in groter waarde gehouden te worden, dat de eniggeboren Zoon van God ons de woorden in de mond geeft, die onze geest van alle aarzeling bevrijden.
1} Alcib. 2 vel de voto.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

35. Dit formulier of deze regel des gebeds is samengesteld uit zes beden. Want dat ik mij niet aansluit bij hen, die het in zeven onderdelen onderscheiden, vind hierin zijn reden, dat de evangelist door invoeging van een tegenstellend voegwoord die twee leden met elkander schijnt te hebben willen verbinden alsof hij gezegd had: "Laat ons niet door verzoeking onderdrukt worden, maar kom veeleer ons broosheid te hulp, en verlos ons, opdat wij niet bezwijken." Ook de oudere schrijvers 1) der kerk delen ons gevoelen, dat wat in de zevende plaats bij Mattheüs toegevoegd is, bij wijze van uitlegging genomen moet worden bij de zesde bede. En ofschoon het ganse gebed van die aard is, dat men overal in de eerste plaats rekening moet houden met Gods eer, zijn toch de eerste drie beden in het bijzonder tot Gods eer bestemd: op welk wij daarin allen moeten zien, zonder, gelijk men zegt, te letten op ons voordeel. De overige drie dragen zorg voor ons, en zijn in eigenlijke zin toegewezen aan het vragen van datgene, wat tot ons nut is. Zo moeten we, wanneer we bidden, dat Gods naam geheiligd wordt, daar God beproeven wil, of we Hem om niet of uit hoop op loon beminnen en dienen, in het geheel niet aan ons eigen voordeel denken; maar we moeten ons dan zijn eer voorstellen, om met ingespannen ogen op haar alleen te zien; en ook bij de overige beden van deze aard moeten wij zo gezind zijn. En dit wordt juist voor ons een groot voordeel, omdat wanneer Gods naam geheiligd wordt, zoals wij bidden, Hij ook wederkerig onze heiligmaking wordt. Maar voor zulk een nut moeten onze ogen, gelijk gezegd is, gesloten en in zekere zin blind zijn, zodat ze daarop in 't geheel niet zien. Zodat, ook al was alle hoop op ons persoonlijk nut afgesneden, toch deze heiligmaking, en de andere dingen, die betrekking hebben op Gods eer, toch voortdurend door ons gewenst en door gebeden gevraagd moeten worden. Gelijk men kan zien in de voorbeelden van Mozes en Paulus (Exod. 32:32) (Rom. 9:3), wie het niet lastig viel hun harten en ogen van zichzelf af te wenden, en met hevige en brandende ijver hun eigen ondergang te begeren, opdat ze zelfs met hun schade de eer en het Koninkrijk Gods zouden bevorderen. Wederom, wanneer wij bidden, dat ons ons dagelijks brood gegeven worde, dan moeten wij, ofschoon wij vragen wat tot ons

voordeel is, toch ook hierin voornamelijk Gods eer zoeken, zodat wij het zelfs niet zullen vragen, tenzij het tot zijn eer strekke. Laat ons nu overgaan tot de uitlegging van het gebed zelf.
1} August. Enchirid. ad Laurent. 116; Chrysost. Autor operis imperf.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

Onze Vader, die in de hemelen zijt.
36. In de eerste plaats ontmoeten wij in het begin terstond, wat we tevoren gezegd hebben, dat we elk gebed tot God niet anders moeten richten dan in de naam van Christus, gelijk het door geen enkele andere naam Hem kan worden opgedragen. Want wanneer we God onze Vader noemen, dan wenden wij ons ongetwijfeld tot Hem in de naam van Christus. Want met welk vertrouwen zou iemand God zijn Vader noemen? Wie zou durven komen tot zulk een vermetelheid, dat hij zichzelf de eer zou aanmatigen van Gods kind te zijn, indien wij niet in Christus aangenomen waren tot kinderen der genade? Die, daar Hij de ware Zoon is, ons door God tot een Broeder gegeven is, opdat, wat Hijzelf van nature als zijn eigendom heeft, door de weldaad der aanneming het onze worde, indien wij zo grote weldadigheid door een vast geloof omhelzen. Gelijk Johannes zegt (Joh. 1:12), dat degenen, die geloven in de naam van de eniggeboren Zoon Gods, de macht gegeven is, dat ook zij zelf kinderen Gods worden. Daarom noemt Hij zichzelf onze Vader, en wil zo door ons genoemd worden: door de zo grote liefelijkheid van deze naam ons bevrijdend van alle gebrek aan vertrouwen, daar nergens elders een grotere genegenheid der liefde kan gevonden worden dan in een vader. Daarom heeft Hij door geen zekerder bewijs zijn onmetelijke liefde jegens ons kunnen betuigen, dan daardoor, dat wij kinderen Gods genoemd worden. En zijn liefde tot ons is zoveel groter en voortreffelijker dan alle liefde van onze ouders, als Hij zelf alle mensen in goedheid en barmhartigheid te boven gaat; zodat, ook indien alle vaders, die op de aarde zijn, alle gevoel van vaderlijke liefde zouden afleggen en hun kinderen in de steek zouden laten, Hij ons nooit in de steek zal laten, aangezien Hij zichzelf niet kan verloochenen (1 Joh. 3:1) (Ps. 27:10) (Jes. 63:16) (2 Tim. 2:13). Want wij hebben zijn belofte (Matth. 7:11): "Indien gij, die boos zijt, weet uw kinderen goede gaven te geven, hoewel te meer uw Vader, die in de hemelen is!" Evenzo bij de profeet (Jes. 49:15): "Kan ook een moeder haar kinderen vergeten ? En ook al vergat ze hen, zo zal Ik toch u niet vergeten." En indien wij zijn kinderen zijn, kunnen wij, evenals een zoon zich niet kan begeven in de trouw van een vreemd man, die hem niet na staat, zonder tegelijkertijd te klagen over de wreedheid of de armoede van zijn vader, ook niet van elders hulp zoeken dan van Hem, zonder Hem armoede en gebrek aan vermogen, of wreedheid en al te grote gestrengheid te verwijten.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

37. En laat ons niet aanvoeren, dat wij terecht vreesachtig gemaakt worden door het bewustzijn onzer zonden, die onze Vader, ook al is Hij goedertieren en zachtmoedig,

toch dagelijks vertoornd op ons maken. Want indien onder de mensen een zoon geen betere verdediger kan hebben om zijn zaak bij zijn vader te bepleiten, en geen betere bemiddelaar om de verloren genade van zijn vader weer voor zich terug te winnen en te herkrijgen dan wanneer hij zelf, deemoedig en nederig en zijn schuld erkennend, de barmhartigheid zijns vaders inroept (want dan kan het binnenste des vaders zich niet zo houden, dat het niet bewogen wordt op zulke gebeden), wat zou dan niet de Vader der barmhartigheid en de God aller vertroosting doen (2 Cor. 1:3)? Zal Hij niet veeleer de tranen en de zuchtingen van zijn kinderen, die voor zich tot Hem bidden, verhoren (vooral omdat Hij ons hiertoe uitnodigt en opwekt) dan de een of andere voorspraak van anderen, tot wier hulp zij daarom vol angst en niet zonder enige schijn van wanhoop de toevlucht nemen, omdat zij een gebrek aan vertrouwen hebben in de zachtmoedigheid en goedertierenheid van hun Vader? Deze overvloed van vaderlijke zachtmoedigheid schildert Hij en beeldt Hij ons uit in een gelijkenis (Luc. 15:20): waar de vader zijn zoon, die zich van hem vervreemd had, die zijn goederen losbandig verkwist had, en op alle mogelijke manieren ernstig tegen hem gezondigd had, met uitgestrekte armen omhelst, en niet wacht, totdat hij met woorden om vergeving vraagt, maar hem zelf voorkomt, hem bij zijn terugkomst van verre herkent, vanzelf hem tegemoet loopt, troost en in genade aanneemt. Want toen Hij dit voorbeeld van zo grote zachtmoedigheid ons voorstelde als te aanschouwen in een mens, heeft Hij ons willen leren een hoeveel overvloediger zachtmoedigheid wij moeten verwachten van Hem, die niet alleen onze Vader is, maar ook verreweg de beste en goedertierenste van alle vaders, ofschoon wij ondankbare, wederspannige en slechte kinderen zijn; als wij ons maar werpen op zijn barmhartigheid. En om des te vaster vertrouwen te wekken, dat Hij ons zulk een Vader is, indien wij Christenen zijn, wilde Hij niet slechts Vader, maar ook met name onze Vader genoemd worden; alsof we tot Hem spreken op deze wijze: o Vader, die een zo grote liefde hebt tot uw kinderen en zozeer genegen zijt tot vergeven, wij, uw kinderen roepen U aan en bidden U, daar wij er zeker van zijn, en volkomen overtuigd, dat Gij geen andere gezindheid jegens ons koestert dan een vaderlijke, hoewel wij zulk een Vader onwaardig zijn. Maar omdat de engte van ons hart zulk een onmetelijke goedgunstigheid niet kan bevatten, is Christus ons niet alleen een pand en bewijs van onze aanneming tot kinderen, maar Hij geeft ons ook tot getuige van die aanneming de Geest, door welke wij met een vrije en luidklinkende stem moge roepen: Abba, Vader. Laat ons dus, zo dikwijls ons enige aarzeling in de weg staat, er aan denken van Hem te vragen, dat Hij na onze vreesachtigheid te hebben verbeterd, die Geest der fierheid ons geve tot een leidsman om vrijmoedig te bidden.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

38. Dat wij verder niet zo onderricht worden, dat een ieder Hem in het bijzonder zijn Vader noemt, maar wij Hem veeleer gemeenschappelijk onze Vader noemen, daardoor worden wij vermaand, hoe grote genegenheid van broederlijke liefde wij onder elkander moeten hebben, daar wij gelijkelijk met hetzelfde recht van barmhartigheid en onverdiende milddadigheid kinderen zijn van zulk een Vader. Want indien wij allen één gemeenschappelijke Vader hebben, van wie we alle goed hebben, dat ons te beurt kan vallen, dan mag niets onder ons verdeeld zijn, dat we niet met grote opgewektheid des harten bereid zijn elkander mede te delen, voorzover het nut

dat eist. Indien wij dan, zo gelijk passend is, begeren elkander de hand te reiken en hulp te brengen, is er niets, waarin wij de broederen meer voordeel kunnen aanbrengen, dan indien wij hen opdragen in de zorg en voorzienigheid van de allerbeste Vader, omdat, wanneer die hun genadig en goedgunstig is, hun in het geheel niets meer kan ontbreken. En ongetwijfeld zijn we dit zelfde ook onze Vader schuldig. Want evenals iemand, die een huisvader waarlijk en van harte bemint, tegelijkertijd zijn huisgezin met liefde en welwillendheid omhelst, op diezelfde wijze moeten wij ook de neiging en de gezindheid, die wij jegens de hemelse Vader hebben, tonen aan zijn volk, zijn huisgezin en eindelijk aan zijn erfdeel, hetwelk Hij zo geëerd heeft, dat Hij het de vervulling genoemd heeft van zijn eniggeboren Zoon (Ef. 1:23). Naar deze wet dus moet een Christen zijn gebeden inrichten, dat ze gemeen zijn en allen omvatten, die zijn broeders zijn in Christus. En niet alleen hen, die hij tegenwoordig ziet en kent als zodanig, maar alle mensen, die op de aarde leven: aangaande wie het buiten ons weten valt, wat God over hen besloten heeft; maar dit weten we, dat het evenzeer vroom als menselijk is voor hen het goede te wensen en te hopen. Ofschoon we boven alle anderen met een bijzondere gezindheid genegen zijn tot de huisgenoten des geloofs, welke de apostel (Gal. 6:10) ons in het bijzonder in alle zaken heeft aanbevolen. Kortom, al onze gebeden moeten zo zijn, dat ze zich richten op die gemeenschap, die onze Heere in zijn Koninkrijk en Huis ingesteld heeft.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

39. Dit verhindert echter niet, dat we voor ons en voor bepaalde anderen in het bijzonder mogen bidden; mits echter ons gemoed er niet van afwijke te zien op deze gemeenschap, en zich niet daarvan afkere, maar alles daarop richte. Want ofschoon die gebeden gedaan worden voor bijzondere personen, houden ze toch niet op gemeenschappelijk te zijn, omdat ze op dat doel gericht worden. Dit kan in zijn geheel door een vergelijking gemakkelijk begrepen worden. Het is een algemeen gebod Gods, dat het gebrek van alle arme mensen moet verlicht worden. En toch gehoorzamen zij aan dit gebod, die met dat doel de armoede te hulp komen van hen, van wie ze weten, of zien dat ze gebrek lijden, ook al gaan ze velen voorbij, die door geen geringere nood gedrukt worden, omdat ze die of niet allen kunnen kennen, of niet allen kunnen steunen. Op deze wijze strijden ook diegenen niet tegen Gods wil, die, terwijl ze deze algemene gemeenschap der kerk in het oog houden en aan haar denken, zodanige gebeden voor bijzondere personen doen, waardoor ze, met een gemoed, dat genegenheid heeft tot allen, met bijzondere woorden zichzelf of anderen aan God opdragen, wier nood Hij gewild heeft, dat hun van naderbij bekend werd. Trouwens niet alles is bij het bidden en het geven van geldelijke onderstand gelijk. Want de welwillendheid in het schenken kan slechts jegens hen beoefend worden, wier armoede we hebben gezien; maar met het gebed kunnen we zelfs hen helpen, die ons geheel vreemd of onbekend zijn, door hoe grote afstand op aarde ze ook van ons gescheiden zijn. En dit gebeurt door die algemene gebedsformule, waarin alle kinderen Gods vervat zijn, waartoe ook zij behoren. Hierop kan men betrekken, dat Paulus (1 Tim. 2:8) de gelovigen van zijn tijd vermaant, dat ze overal reine handen opheffen zonder twisting; want wanneer hij leert, dat de tweedracht voor de gebeden de deur sluit, wil hij, dat ze eensgezind hun gebeden aanwenden tot algemeen nut.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

40. Er wordt bijgevoegd, *dat Hij in de hemelen is.*
Daaruit moet men niet terstond opmaken, dat Hij door de omtrek des hemels, als door een hek, ingesloten en omheind, wordt vastgehouden. Want Salomo belijdt (1 Kon. 8:27), dat de hemelen der hemelen Hem niet bevatten kunnen. En zelfs zegt Hij door de profeet (Jes. 66:1), dat de hemel zijn stoel is en de aarde de voetbank zijner voeten. Daarmee geeft Hij ongetwijfeld te kennen, dat Hij niet door een bepaalde plaats begrensd wordt, maar zich verspreidt over alles (Hand. 7:48) (Hand. 17:24). Maar omdat ons verstand vanwege zijn grofheid Gods onuitsprekelijke heerlijkheid anders niet kon begrijpen, is die ons afgebeeld door de hemel, die het verhevenste en aan majesteit rijkste is, dat onze blik kan komen. Dus aangezien onze zinnen ieder ding aan die plaats plegen te verbinden, waar ze het waarnemen, wordt God buiten elke plaats gesteld: opdat wij, wanneer wij Hem willen zoeken, boven alle gevoel van lichaam en ziel worden opgeheven. Bovendien wordt Hij door deze wijze van spreken boven alle wisselvalligheid van verderf of verandering gesteld. En eindelijk wordt er door te kennen gegeven, dat Hij de gehele wereld omvat, samenhoudt en door zijn macht bestuurt. Daarom is het evenzo, alsof er van Hem gezegd was, dat Hij een onbegrensde grootheid of verhevenheid, een onbegrijpelijk wezen, een onmetelijke macht en een eeuwige onsterfelijkheid heeft. En wanneer wij dit horen, moeten wij onze gedachte hoger opvoeren, wanneer er over God gesproken wordt, opdat wij niet iets aards of vleselijks van Hem dromen, Hem niet naar onze geringe maatstaf afmeten, en zijn wil niet naar onze gezindheid beoordelen. Tevens moet ons vertrouwen op Hem gericht worden, door wiens voorzienigheid en kracht wij weten, dat hemel en aarde bestuurd worden. De korte inhoud moge deze zijn, dat onzer de naam van Vader ons voorgesteld wordt die God, die in zijn beeld ons verschenen is, opdat Hij met een vast geloof aangeroepen worde, en dat de gemeenzame naam van Vader niet alleen geschikt is tot het wekken van vertrouwen, maar ook de kracht heeft om onze harten te weerhouden, dat ze niet tot twijfelachtig of verzonnen goden getrokken worden, maar van de eniggeboren Zoon tot de enige Vader der engelen en der kerk opstijgen; verder dat wij, daar zijn troon gesteld wordt in de hemelen, uit het besturen der wereld er aan herinnerd worden, dat wij niet te vergeefs komen tot Hem, die uit eigen beweging ons met zijn daadwerkelijke zorg tegemoet komt. "Wie tot God komen,: zegt de apostel (Hebr. 11:6) "moeten geloven, dat Hij is, en een beloner is van allen, die Hem zoeken." Beide dingen kent Christus aan zijn Vader toe, opdat ons geloof op Hem gevestigd worde. Vervolgens dat wij er vast van overtuigd zijn, dat onze zaligheid door Hem niet veronachtzaamd wordt, omdat Hij zich verwaardigt zijn voorzienigheid tot ons uit te strekken. Door deze onderwijzing bereidt Paulus ons voor tot het juiste bidden; want voordat hij ons beveelt onze begeerten voor God bekend te maken, zegt hij, bij wijze van inleiding dit: "Weest in geen ding bezorgd: de Heere is nabij" (Fil. 4:6). Daaruit blijkt, dat zij, die dit niet goed in hun hart ingehecht hebben, dat het oog Gods is op de rechtvaardigen (Ps. 33:18), aarzelend en verward hun begeerten in hun hart overdenken.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

41. De eerste bede is, *dat Gods naam worde geheiligd,* en de noodzakelijkheid van deze begeerte hangt samen met onze grote schande. Want wat is er onwaardiger dan dat Gods eer deels door onze ondankbaarheid, deels door onze boosheid, verduisterd wordt, en door onze vermetelheid en razende onbeschaamdheid, voor zoveel in haar is, vernietigd wordt? Ook al maken alle goddelozen gerucht met hun heiligschennende lust, toch schittert de heiligheid van Gods naam. En niet tevergeefs roept de profeet (Ps. 48:11) uit: "Gelijk uw naam is, o God, alzo is uw roem tot aan de einden der aarde." Want overal, waar God bekend geworden is, kan het niet anders of daar openbaren zich zijn deugden, kracht, goedheid, wijsheid, rechtvaardigheid, barmhartigheid en waarheid, die ons er toe brengen Hem te bewonderen en aanzetten tot het verheerlijken van zijn lof. Omdat dus aan God op de aarde zo onwaardig zijn heiligheid ontroofd wordt, krijgen wij, ook al is het ons niet gegeven haar te verdedigen, althans het bevel door onze gebeden zorg voor haar op ons te nemen. De hoofdinhoud is, dat wij begeren, dat God de eer, die Hij waardig is, verkrijgt, dat de mensen nooit over Hem spreken of denken zonder de grootste eerbied; daartegenover wordt gesteld de ontheiliging van zijn naam, die altijd in de wereld te zeer verbreid is geweest, evenals ze ook thans nog woedt. Vanhier de noodzakelijkheid dezer bede, die, indien slechts een middelmatige vroomheid onder ons leefde, overbodig behoorde te zijn. En daar Gods naam zijn heiligheid heeft, wanneer hij van alle andere namen afgescheiden, louter heerlijkheid ademt, wordt ons hier niet slechts bevolen te bidden dat God die heilige naam van alle verachting en smaadheid bevrijde, maar ook dat Hij het ganse menselijke geslacht dwinge tot eerbied jegens die naam. Verder, daar God zich deels door zijn leer, deels door zijn werken aan ons openbaart, wordt Hij niet anders door ons geheiligd, dan wanneer we in beide stukken Hem geven wat het zijne is, en zo aanvaarden al wat van Hem gekomen is, en zijn gestrengheid evenzeer door ons geprezen wordt als zijn goedertierenheid; aangezien Hij in de menigvuldige verscheidenheid zijner werken de tekenen van zijn heerlijkheid heeft ingegrift, die de belijdenis van zijn lof terecht aan alle tongen ontlokt. Zo zal het geschieden, dat de Schrift bij ons haar rechtmatig gezag verkrijgt, en dat geen wederwaardigheid de lofzegging verhindert, die God in de ganse loop van het wereldbestuur verdient. Ook hiertoe strekt aan de andere kant deze bede, dat alle goddeloosheid, die deze heilige naam bevlekt, omkome en vernietigd worde; dat alle lasteringen en spotternijen, die deze heiliging verduisteren of verminderen, zich uit de voeten maken, en dat Gods majesteit meer en meer verheerlijkt worde, doordat God alle heiligschennis bedwingt.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

42. De tweede bede is, *dat Gods Koninkrijk kome,* en ofschoon die niets nieuws bevat, wordt ze toch niet zonder reden van de eerste onderscheiden; want indien wij onze slaperigheid in deze allerbelangrijkste zaak bedenken, dan is het nodig, dat ons met veel woorden ingestampt wordt, wat op zichzelf ons volkomen bekend had moeten

zijn. Nadat ons dus bevolen is God te bidden, dat Hij terechtwijst en eindelijk geheel vernietigt al wat een smet werpt op zijn heilige naam, wordt nu daarbij gevoegd een ander dergelijke en bijna dezelfde bede, namelijk, dat zijn Koninkrijk kome. En hoewel een definitie van dat Rijk tevoren door mij gegeven is, herhaal ik nu in het kort, dat God regeert, waar de mensen zowel door verloochening van zichzelf als door verachting der wereld en van het aardse leven zich toewijden aan zijn gerechtigheid, zodat ze streven naar het hemelse leven. Zo bestaat dit Koninkrijk in twee delen: het ene, dat God alle boze begeerten des vleses, die bij troepen tegen Hem krijgvoeren, door de kracht zijns Geestes verbetere: het andere, dat Hij al onze zinnen vorme tot gehoorzaamheid aan zijn heerschappij. Daarom houden slechts zij een betamelijke orde in deze bede, die bij zichzelf beginnen, en wel opdat ze gereinigd worden van alle verdorvenheden, die de rustige staat van Gods Koninkrijk verstoren en zijn reinheid besmetten. Verder, aangezien Gods Woord is als een Koninklijke scepter, wordt ons hier bevolen te bidden, dat Hij aller verstand en hart onderwerpe aan de vrijwillige gehoorzaamheid daaraan. En dat geschiedt, wanneer Hij door de verborgen inwerking zijns Geestes de krachtdadigheid van zijn Woord openbaart, zodat het uitblinkt op de trap van eer, welke het verdient. Daarna moet men neerdalen tot de goddelozen, die hardnekkig en met wanhopige woede Gods heerschappij weerstaan. God richt dus zijn Koninkrijk op, wanneer Hij de ganse wereld vernedert, maar op verschillende manieren: want van sommigen temt Hij de overmoedigheden, van anderen breekt Hij de ongetemde hovaardij. We moeten wensen, dat dit dagelijks geschiedde, opdat God zich de kerken verzamele uit alle streken der wereld, die in getal uitbreidde en vermeerdere, met zijn gaven verrijke, een wettelijke orde in haar bevestige; daartegenover alle vijanden van de zuivere leer en de zuivere godsdienst ternederwerpe, hun raadslagen verstrooie, en pogingen verijdele. Daaruit blijkt dat ons niet tevergeefs de ijver bevolen wordt om dagelijks vordering te maken; want nooit gaat het zo goed met de menselijke zaken, dat het vuil der zonden uit de weg geruimd en afgewist wordt, en de zuiverheid ten volle bloeit en krachtig is. Maar de volheid daarvan strekt zich uit tot de laatste komst van Christus, wanneer God zal zijn alles in allen, gelijk Paulus leert (1 Cor. 15:28). En zo moet deze bede ons aftrekken van de verdorvenheden der wereld, die ons van God scheiden, zodat zijn Rijk in ons geen kracht heeft; evenzo moet zij onze ijver aanvuren om het vlees te doden, en, eindelijk ons onderwijzen tot het dragen van het kruis: aangezien God wil, dat zijn Rijk op deze wijze uitgebreid wordt. En we moeten er niet misnoegd over zijn, wanneer de uiterlijke mens verdorven wordt, wanneer maar de innerlijke mens wordt vernieuwd. Want dit is de voorwaarde van Gods Koninkrijk, dat Hij ons deelgenoten maakt van zijn heerlijkheid, wanneer wij ons onderwerpen aan zijn rechtvaardigheid. Dit geschiedt, wanneer Hij zijn licht en waarheid door welke de duisternis en de leugens van Satan en zijn rijk verdwijnen, uitgeblust worden en omkomen, steeds door nieuwe groei doet schitteren, en de zijnen beschermt, door de hulp van zijn Geest in rechte banen leidt en verstrekt tot volharding, maar de goddeloze samenzweringen der vijanden omverwerpt, hun hinderlagen en bedriegerijen verijdeld, hun boosheid tegengaat, hun hardnekkigheid tegenhoudt, totdat Hij eindelijk door de Geest zijns monds de antichrist onderwerpt, en alle goddeloosheid door de verschijning van zijn komst vernietigt.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

43. De derde bede is, *dat Gods wil geschiedde op de aarde, gelijk als in de hemel*. Hoewel deze bede in verband staat met zijn Koninkrijk, en daarvan niet kan gescheiden worden, wordt ze toch niet tevergeefs afzonderlijk toegevoegd vanwege onze onwetendheid, die niet gemakkelijk of terstond begrijpt, wat het is dat God in de wereld regeert. Het zal daarom niet ongerijmd zijn dit te nemen als een uitlegging: dat namelijk God dan Koning in de wereld zal zijn, wanneer allen zich aan zijn wil zullen onderwerpen. Verder gaat het hier niet over zijn verborgen wil, waardoor Hij alles bestuurt en bestemt tot zijn einde. Want ofschoon Satan en de mensen woedend tegen Hem te keer gaan, weet Hij toch door zijn onbegrijpelijke raad hun aanvallen niet alleen te buigen, maar ook terecht te wijzen, zodat Hij door hen doet, wat Hij besloten heeft. Maar hier wordt een andere wil Gods aangeduid, namelijk die, waaraan een gewillige gehoorzaamheid beantwoordt, en daarom wordt de hemel met name vergeleken met de aarde, omdat de engelen, zoals in de psalm (Ps. 103:20) gezegd wordt, Gode gewillig gehoorzamen en zich inspannen om zijn bevelen uit te voeren. Ons wordt dus bevolen te bidden, dat, gelijk in de hemel niets geschiedt dan naar Gods wil, en de engelen vriendelijk toegerust zijn tot alle gerechtigheid, zo ook de aarde, met uitroeiing van alle wederspannigheid en boosheid, aan zulk een heerschappij onderworpen worde. en wanneer wij dat vragen, zien wij af van de begeerten onzes vleses; want wanneer men zijn neigingen niet aan God overgeeft en aan zijn wil onderwerpt, dan stelt men zich, voorzover men kan, tegenover die wil, aangezien niets uit ons voortkomt, dat niet zondig is. En wederom worden wij door deze bede geleerd onszelf te verloochenen, opdat God ons naar zijn goeddunken regere; en dat niet alleen, maar ook opdat Hij, na ons hart en ons verstand te niet gemaakt te hebben, een nieuw hart en een nieuw verstand scheppe, opdat wij geen beweging der begeerlijkheid in ons gevoelen dan de zuivere overeenstemming met zijn wil. Kortom, opdat wij niets willen uit onszelf, maar zijn Geest onze harten besturen, en wij door zijn inwendig onderwijs leren lief te hebben wat Hem behaagt, en te haten, wat Hem mishaagt. En daaruit volgt ook dit, dat Hij de genegenheden, die tegen zijn wil strijden, verijdele en van hun kracht berove. Ziedaar de eerste drie hoofdstukken van het gebed, bij het bidden van welke wij alleen Gods eer voor ogen moeten hebben, zonder met onszelf te rekenen, of te letten op enig nut voor ons; want ofschoon daaruit wel een overvloedig nut voor ons voortkomt, moeten wij dat hier toch niet zoeken. En hoewel dit alles, ook wanneer wij er niet aan denken, noch het wensen, noch het bidden, niettemin te zijner tijd geschieden moet, moeten wij het toch wensen en er om bidden. En het is van geen gering belang, dat wij dat doen, opdat wij zo betuigen en belijden, dat wij dienstknechten en kinderen Gods zijn, die, voorzover in ons is, ijveren voor zijn eer (hetwelk wij schuldig zijn aan onze Heer en Vader), en ons daaraan waarlijk en geheel wijden. Wie dus niet met deze gezindheid en deze ijver ter bevordering van Gods eer bidden, dat Gods naam geheiligd worde, dat zijn Koninkrijk kome en dat zijn wil geschiedde, die moge ook niet tot Gods kinderen en dienstknechten gerekend worden; en evenals dit alles zal geschieden ook tegen hun wil, zal het ook tot hun verwarring en ondergang aflopen.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

44. Nu volgt het tweede deel van het gebed, waarin wij afdalen tot wat nuttig is voor onszelf: maar niet opdat wij Gods eer laten varen, op welke, volgens getuigenis van Paulus ook in spijs en drank gelet moet worden (1 Cor. 10:31), en slechts zouden zoeken wat voor ons nuttig is; maar wij hebben er aan herinnerd, dat dit het onderscheid is, dat God door drie gebeden in het bijzonder voor zich op te eisen, ons geheel tot zich trekt, om op deze wijze onze vroomheid te beproeven. Daarna staat Hij ons toe ook voor onze belangen te zorgen, maar onder deze voorwaarde, dat wij niets voor ons zullen vragen dan met dit doel, dat alle weldaden, die Hij ons bewijst, zijn eer verheerlijken, omdat er niets billijker is dan dat wij Hem leven en sterven. Door deze bede dan (de eerste van het tweede deel, namelijk: geef ons heden ons dagelijks brood 1) bidden wij in het algemeen om alles, wat wij onder de dingen dezer wereld nodig hebben tot onderhoud van het lichaam, niet alleen datgene, waarmee wij ons voeden en kleden, maar ook alles, waarvan Hij ziet, dat het ons tot nut is, opdat wij ons brood in vrede eten. Kortom, door die bede stellen wij ons onder zijn zorg, en vertrouwen ons toe aan zijn voorzienigheid, opdat Hij ons voede, verzorge en beware. Want onze zeer goede Vader acht het niet beneden zijn waardigheid om ook ons lichaam in zijn trouw en hoede aan te nemen, opdat Hij ons geloof in die kleine dingen oefene, doordat we alles, tot een kruimel broods en een druppel waters toe, van Hem verwachten. Want daar het door ik weet niet welke boosheid van ons nu eenmaal zo is, dat wij door een grotere bezorgdheid voor ons lichaam dan voor onze ziel worden gedreven en gekweld, zijn er velen, die aangaande hun ziel wel op God durven vertrouwen, maar toch nog bekommerd zijn aangaande hun vlees, en nog weifelen over wat ze zullen eten en waarmee ze zich zullen kleden, en beangst zijn, wanneer ze niet een voorraad wijn, graan en olie bij de hand hebben. Zoveel belangrijker achten wij de schaduw van dit leven, dat van korte duur is dan de eeuwige onsterfelijkheid. Maar zij, die op God vertrouwend die angstige zorg voor het vlees eenmaal hebben afgeworpen, verwachten tegelijkertijd van Hem die dingen, die belangrijker zijn, ook de zaligheid en het eeuwige leven. Het is dus geen geringe oefening van het geloof datgene van God te hopen, wat ons zo angstig doet zijn, en we hebben geen geringe vordering gemaakt, wanneer we deze ongelovigheid, die bijna bij alle mensen vast in het gebeente zit, hebben afgelegd. Wat verder sommigen redeneren, dat hier sprak is van een bovennatuurlijk brood, schijnt met zeer weinig in overeenstemming te zijn met de bedoeling van Christus, ja wanneer we niet ook in dit vergankelijk leven aan God de taak toekenden om ons te voeden, dan zou het gebed niet volmaakt zijn. De reden, die zij aanvoeren is al te onheilig, namelijk deze, dat het niet passend is, dat Gods kinderen, die geestelijk behoren te zijn, niet alleen hun gemoed bezig houden met aardse zorgen, maar ook God met zich daarin betrekken. Alsof zijn zegen en Vaderlijke gunst ook niet schitterde in ons levensonderhoud, of dat er voor niets geschreven zou staan, dat de Godzaligheid beloften heeft, niet alleen des toekomenden, maar ook des tegenwoordigen levens (1 Tim. 4:8). En ofschoon de vergeving der zonden van veel meer belang is dan het voedsel des lichaams, heeft Christus toch datgene, wat lager was, in de eerste plaats gesteld, om ons trapsgewijs op te voeren tot de overige twee beden, die behoren tot het hemelse leven; en daarin is Hij onze traagheid te hulp gekomen. Wij ontvangen het bevel te bidden om ons brood, opdat wij tevreden zijn met het rantsoen, dat de hemelse Vader zich verwaardigt ons te schenken, en niet door ongeoorloofde listen winst zouden najagen. Intussen moeten wij weten, dat het ons brood wordt, doordat God het ons schenkt, want noch ijver, noch inspanning, noch onze eigen handen, zoals bij Mozes gezegd wordt (Lev. 26:20) verwerven op zichzelf iets voor ons, indien niet Gods zegen daarbij komt; ja zelfs een overvloed van brood zou ons geen zier van nut zijn, indien het niet van Godswege in

voedsel veranderd werd. En daarom is deze milddadigheid Gods evenzeer nodig voor rijken als voor armen; want, al waren hun voorraadkamers en schuren vol, zo zouden ze toch droog en ledig bezwijken, wanneer ze niet door zijn genade hun brood aten. Door het woordje heden of dagelijks, zoals bij de andere evangelist staat, en evenzo door het bijvoeglijk naamwoord dagelijks wordt de onmatige begeerte naar vergankelijke dingen gebreideld, van welke wij boven mate plegen te branden en bij welke nog andere boze dingen komen: want indien een ruimer overvloed ons ter beschikking staat, storten wij ons met grote lust in genot, wellust pralerij en andere soorten van weelde. Daarom wordt ons bevolen slechts om zoveel te bidden als tot onze nooddruft en als het ware voor één dag genoeg is, met dit vertrouwen dat, wanneer de hemelse Vader ons vandaag gevoed heeft, Hij ook morgen ons niet in de steek zal laten. Dus, hoe grote overvloed van dingen ons ook moge toevloeien, moeten wij toch, ook wanneer onze schuren gevuld waren en onze voorraadkamers vol, altijd om ons dagelijks brood bidden; want we moeten voor zeker houden, dat alle goed niets is, tenzij God het, door het uitgieten van zijn zegen, voortdurend vruchtbaar maakt, en dat ook zelfs het goed, dat in onze hand is, niet van ons is dan voorzover Hij voor ieder uur ons een deeltje schenkt en het gebruik daarvan toestaat. En daar de mensen in hun hovaardij zich met zeer veel moeite hiervan laten overtuigen getuigt de Heere (Deut. 8:3), dat Hij een bijzonder bewijs daarvan voor alle eeuwen gegeven heeft, toen Hij zijn volk in de woestijn met manna gevoed heeft, om ons eraan te herinneren, dat de mens niet alleen van brood leeft, maar veeleer van het woord, dat uit zijn mond uitgaat. Daarmee wordt er op gewezen, dat het alleen zijn kracht is, waardoor het leven en de krachten in stand gehouden worden, hoewel Hij die ons onder lichamelijke middelen toedient. Gelijk Hij ons ook door een tegenovergesteld bewijs pleegt te onderwijzen wanneer Hij de sterkte (en gelijk Hij het zelf noemt, de stok) des broods breekt, zo dikwijls het Hem lust, namelijk opdat degenen, die eten, wegkwijnen van honger en die drinken, verdrogen van dorst. Zij echter, die niet tevreden zijn met hun dagelijks brood, maar met een teugelloze begeerte jagen naar oneindige bezittingen, of zij, die verzadigd zijn door hun overvloed en onbekommerd door de grote hoeveelheid van hun rijkdommen, en niettemin toch God met deze bede aanroepen, doen niet anders dan God bespotten. Want de eersten bidden om datgene, wat ze niet zouden willen verkrijgen, ja wat ze allermeest verfoeien, namelijk slechts hun dagelijks brood, en ontveinzen zich tegenover God hun hebzucht zoveel als ze kunnen, hoewel een waar gebed het ganse hart en al wat daarin schuilt voor Hem moet uitstorten. De anderen echter vragen datgene, wat ze geenszins van Hem verwachten, namelijk wat zij menen reeds te hebben. Daarin, dat het ons brood genoemd wordt, komt wel zoals wij zeiden, Gods milddadigheid te meer uit, die tot het onze maakt, wat ons volgens geen enkel recht toekomt. En toch moet ook niet veronachtzaamd worden, wat ik reeds aangeroerd heb, dat zo aangeduid wordt het brood, dat met rechtmatige en eerlijke arbeid verkregen is, en niet verworven is door bedrog of roof; want al wat wij ons verwerven met enig vergrijp, is altijd van een ander. Wanneer wij bidden, dat het ons gegeven worde, wordt daardoor te kennen gegeven, dat het een eenvoudige en onverdiende gave Gods is, van waar het ons toekomen, ook wanneer het nog zo zeer door onze vaardigheid en ijver verworven schijnt; want alleen door Zijn zegen wordt bewerkt, dat onze arbeid wel gelukt.

1} Toevoeging van latere uitgaven (Vert.).

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

45. Dan volgt: *vergeef ons onze schulden;* in deze bede en de daarnavolgende heeft Christus in het kort samengevat, al wat betrekking heeft op het hemelse leven; evenals het geestelijk verbond, dat God tot zaligheid zijner kerk gesloten heeft, slechts bestaat uit deze twee delen: "Ik zal mijn wetten inschrijven in hun harten", en "Ik zal hun ongerechtigheid genadig wezen" (Jer. 31:33) (Jer. 33:8). Hier begint Christus bij de vergeving der zonden, daarna zal Hij spoedig de tweede genade toevoegen, dat God ons door de kracht zijns Geestes bescherme en door zijn hulp ondersteune, opdat wij onoverwinnelijk mogen staan tegenover alle verzoekingen. De zonden nu noemt Hij schulden, omdat wij de straf ervan schuldig zijn, en op geen enkele wijze zouden kunnen voldoen, indien wij niet door deze vergeving zouden bevrijd worden; welke vergiffenis komt van zijn onverdiende barmhartigheid, wanneer Hij deze schulden mildelijk doorhaalt zonder enige betaling van ons te ontvangen, maar zichzelf voldoet door zijn eigen barmhartigheid in Christus (Rom. 3:24), die zich eenmaal tot een voldoening heeft overgegeven. Zij dus, die vertrouwen, dat God door hun eigen of andere verdiensten voldaan wordt, en dat de vergeving der zonden door deze voldoeningen wordt betaald en gekocht, hebben allerminst deel aan deze onverdiende schenking; en wanneer ze God op deze manier aanroepen, doen ze niets anders dan dat ze hun eigen beschuldiging ondertekenen, en zo hun veroordeling verzegelen door hun eigen getuigenis. Want zij erkennen, dat ze schuldenaars zijn, indien ze niet door de weldaad der vergeving bevrijd worden, maar die aanvaarden ze niet, maar versmaden haar veeleer, doordat ze God hun verdiensten en voldoeningen opdringen. Want zo roepen zij zijn barmhartigheid niet in, maar beroepen zij zich op zijn oordeel. Zij echter, die zich zulk een volmaaktheid dromen, welke de noodzakelijkheid om te bidden om vergiffenis wegneemt, mogen discipelen hebben, die door het jeuken hunner oren tot zulke bedriegerijen worden meegesleept: wanneer slechts vaststaat, dat allen, die zij zich als discipelen verwerven aan Christus ontroofd zijn. Want terwijl Hij allen onderwijst tot het belijden hunner schuld, laat Hij geen anderen toe dan alleen zondaars; niet alsof Hij de zonden door vleierij koesterde, maar omdat Hij wist, dat de gelovigen nooit geheel verlost worden van de gebreken huns vleses, maar altijd onderworpen blijven aan Gods oordeel. Wij moeten wel wensen, en ook met ijver ons er toe inspannen, dat wij, na onze plicht in alle opzichten gedaan te hebben, ons waarlijk voor God mogen verheugen daarover, dat we van alle smetten zuiver zijn; maar aangezien het God behaagd zijn beeld langzamerhand in ons opnieuw te vormen, zodat altijd enige besmetting in ons vlees overblijft, moet dit hulpmiddel geenszins veronachtzaamd worden. Indien Christus in overeenstemming met het gezag, dat Hem door de Vader gegeven is, ons beveelt, gedurende de ganse loop van ons leven de toevlucht te nemen tot het afbidden van onze schuld, wie zal dan die nieuwe meesters kunnen verdragen, die met een schijnbeeld van volmaakte onschuld de ogen der eenvoudigen trachten te raken, opdat ze zouden vertrouwen, dat ze van alle schuld vrijgemaakt zouden kunnen worden? Wat,volgens getuigenis van Johannes (1 Joh. 1:10), niets anders is dan God tot een leugenaar maken. Deze deugnieten verscheuren ook tegelijkertijd het verbond van God, waarop, gelijk wij zagen onze zaligheid rust, doordat ze één deel doorhalen en het zo in de grond aan het wankelen brengen; terwijl ze niet alleen heiligschennis plegen daarin, dat ze dingen, die zo nauw verbonden zijn,

scheiden, maar ook goddeloos en wreed zijn, doordat ze ellendige zielen in wanhoop storten; en jegens zichzelf en huns gelijken zijn ze trouweloos, doordat ze zich in een toestand van zorgeloosheid brengen, die regelrecht indruist tegen Gods barmhartigheid. En wat ze tegenwerpen, namelijk dat wij door te bidden om de komst van God s Koninkrijk tevens vragen om vergeving van zonden, is al te kinderachtig; want op de eerste tafel van het gebed wordt ons de hoogste volmaaktheid, hier echter onze zwakheid voorgesteld. Zo passen deze twee geschikt bij elkaar, dat wij, jagend naar de eindpaal, de middelen, die onze nooddruft eist, niet veronachtzamen. Wij vragen eindelijk, dat ons vergeving geschiedde, gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren, dat is, gelijk wij een ieder sparen en een ieder vergiffenis schenken, door wie wij in enig opzicht gekwetst, of metterdaad onrechtvaardig behandeld, of met woorden smadelijk bejegend zijn. Niet dat het aan ons staat de schuld van een misdaad en belediging te vergeven, wat alleen God kan (Jes. 43:25); maar dit is onze vergeving, dat wij toorn, haat en wraakzucht uit eigen beweging uit ons hart wegdoen, en de herinnering aan onrecht door vrijwillig vergeten doen verdwijnen. Daarom moeten wij de vergeving van onze zonden van God niet vragen, tenzij wij ook zelf het ons aangedane onrecht vergeven aan allen, die het ons aandoen of aangedaan hebben. Maar indien wij enige haat in onze harten behouden, op wraak zinnen, en bedenken bij welke gelegenheid wij onze vijanden zullen schaden, ja indien wij niet er naar streven ons met hen te verzoenen, en hen door allerlei soort van diensten aan ons te verplichten en te verbinden, dan bidden wij door deze bede, dat Hij ons geen vergiffenis schenke voor onze zonden. Want wij vragen, dat Hij ons vergeve, gelijk wij anderen vergeven. Maar dat betekent bidden, dat Hij ons niet vergeve, wanneer wij zelf niet vergeven. Wat verkrijgen dus zij, die zo zijn, door hun bede anders dan een zwaarder oordeel? Ten slotte moeten wij opmerken, dat deze voorwaarde, dat Hij ons vergeve, gelijk wij onze schuldenaren vergeven, niet daarom toegevoegd wordt, omdat wij door onze vergiffenis, die wij aan anderen schenken, zijn vergiffenis verdienen, alsof de oorzaak werd aangewezen; maar eensdeels heeft God door dit woord de zwakheid van ons geloof willen steunen. Want Hij heeft het toegevoegd als een teken, waardoor wij de bevestiging zouden krijgen, dat Hij ons zo zeker vergeving van zonden geschonken heeft, als wij er ons van bewust zijn, dat anderen die van ons verkrijgen, indien namelijk ons gemoed van alle haat, nijd en wraakzucht bevrijd en gezuiverd is. Anderdeels schrapt Hij daardoor als door een merkteken hen uit het getal zijner kinderen, die tot wraak geneigd en niet vergevensgezind zijn, en hardnekkige vijandschap oefenen en de verbolgenheid, die zij door bidden zoeken te ontgaan, zelfs jegens anderen koesteren, opdat ze Hem niet als hun Vader zouden durven aanroepen; wat ook duidelijk uitgedrukt wordt in de woorden van Christus bij Lucas.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

46. De zesde bede, zoals we gezegd hebben, beantwoord aan de belofte aangaande het ingriffen van Gods wet in onze harten, maar omdat wij niet zonder voortdurende krijg en harde en moeilijke gevechten aan God gehoorzamen, bidden wij hier van wapenen voorzien en door hulp beschermd te worden, opdat wij in staat mogen zijn om de overwinning te behalen; waardoor wij er aan herinnerd worden, dat wij niet slechts de genade des Geestes nodig hebben, om onze harten inwendig te verzachten, te buigen en te richten tot gehoorzaamheid aan God, maar ook zijn hulp, opdat die ons

onoverwinnelijk make tegen alle aanslagen en hevige aanvechtingen van Satan. Er zijn dan vele en verschillende vormen van verzoekingen. Want de boze overleggingen des harten, die ons aanzetten tot overtreding der wet, en die òf ons ingegeven worden door onze eigen begeerlijkheid òf opgewekt worden door de duivel, zijn verzoekingen (Jac. 1:2,14) (Matth. 4:1,3) (1 Thess. 3:5). En de dingen, die in hun eigen aard niet slecht zijn, worden toch door de list des duivels verzoekingen, wanneer ze zich zo aan onze ogen voordoen, dat wij, doordat zij ons aangeboden worden, van God worden afgetrokken of afwijken. En deze verzoekingen zijn of aan de rechter of aan de linkerhand. Aan de rechterhand, als rijkdom, macht en eer, die meestal door hun glans en de goede schijn, waarmee zij zich voordoen, de blik der mensen verblinden, en door hun verleidelijkheid lokken, zodat ze, door zulke begoochelingen gevangen en door zulk een zoetheid dronken gemaakt, hun God vergeten. Aan de linkerhand"als armoede, smaad, verachting, verdrukkingen en andere van die soort; opdat de mensen, door hun bitterheid en moeilijkheid gekwetst, de moed verliezen, hun vertrouwen en hoop laten varen, en eindelijk geheel van God vervreemden. Wij bidden van God, onze Vader, dat Hij niet toelate, dat we voor deze beide soorten van verzoekingen, die, òf door onze begeerlijkheid in ons ontstoke, òf door Satans sluwheid ons voorgesteld, met ons strijden, niet wijken, maar dat Hij veeleer door zijn hand ons ondersteune en oprichte, opdat wij, sterk door zijn kracht, tegen alle aanvallen van de boze vijand krachtig staande kunnen blijven, welke gedachten hij ook in onze harten doe binnenkomen; en dat wij, wat ons ook aan beide kanten wordt voorgesteld, dat ten goede mogen keren, dat is, dat wij door voorspoed niet opgeblazen, en door tegenspoed niet ternedergeslagen mogen worden. Maar toch vragen wij hier niet, dat wij in 't geheel geen verzoekingen leren kennen, omdat het zeer nodig voor ons is, dat we daardoor meer opgewekt, geprikkeld en aangezet worden, opdat we niet al te traag en slap zouden zijn. Immers niet zonder reden wenste David verzocht te worden (Ps. 26:2), en niet zonder oorzaak verzocht de Heere dagelijks zijn uitverkorenen, hen kastijdend door armoede, verdrukking en andere soorten van kruis. Maar de Heere verzocht op een andere wijze dan Satan; deze doet het om te verderven, te verdoemen, in verwarring te brengen en neer te storten; maar God, opdat Hij, door de zijnen te beproeven, een bewijs zou ontvangen van hun oprechtheid en door hen te oefenen hun kracht zou versterken; opdat Hij hun vlees zou doden, wegteren en uitbranden, daar het, wanneer het niet op deze wijze bedwongen werd, overmoedig zou worden en bovenmate uitgelaten zou zijn. Bovendien valt Satan hen, die ongewapend en onvoorbereid zijn aan, om hen onverhoeds ten onder te brengen; God geeft tegelijk met de verzoeking ook de uitkomst, opdat de zijnen lijdzaam zouden kunnen verdragen al wat Hij hun toezendt (1 Cor. 10:13) (2 Petrus 2:9). Of wij onder het woord "boze" de duivel verstaan of de zonde, doet weinig ter zake. Satan is wel zelf de vijand, die ons leven belaagd, maar hij is met de zonde gewapend tot onze ondergang. Dit is dus onze bede, dat wij door geen verzoekingen overwonnen en overvallen worden, maar door des Heeren kracht tegen alle vijandige machten, door welke we bestormd worden, vast blijven staan, dat is niet bezwijken door de verzoekingen; dat wij, in zijn hoede en trouw genomen, en veilig door zijn bescherming, onoverwinnelijk de overhand behouden boven de zonde, de dood, de poorten der hel en het ganse rijk des duivels, dat is verlost worden van de boze. En daarbij moeten we ook naarstig opmerken, dat onze krachten niet in staat zijn met de duivel, een zo groot krijgsman, te strijden en zijn geweld en aanval te verduren. Anders zou tevergeefs of in spot van God gevraagd worden, wat bij onszelf aanwezig was.Ongetwijfeld zij, die in vertrouwen op zichzelf zich tot zulk een strijd voorbereiden, zien niet voldoende in, met welk een strijdvaardig en wel toegeruste

vijand zij te doen hebben. Nu bidden wij van zijn macht bevrijd te worden, als van een muil van een razende en woedende leeuw (1 Petrus 5:8), daar wij terstond door zijn tanden en klauwen verscheurd en door zijn keel verslonden zouden worden, indien de Heere ons niet midden uit de dood wegrukte; en toch weten wij tegelijkertijd dit, dat, wanneer de Heere ons zal bijstaan en voor ons, terwijl wij zwijgen, zal strijden, wij in zijn kracht dappere daden zullen doen. Laat anderen, zoveel ze willen, vertrouwen op de eigen vermogens en krachten van hun vrije wil, welke ze menen van zichzelf te hebben: voor ons moge het genoeg zijn, dat wij staan en krachtig zijn alleen door Gods kracht. Deze bede omvat echter meer, dan ze op het eerste gezicht meebrengt. Want indien Gods Geest onze kracht is om de strijd met Satan te strijden, zullen wij de overwinning niet eerder kunnen behalen dan wanneer wij, met die Geest vervuld, alle zwakheid van ons vlees hebben afgelegd. Wanneer wij dus bidden van Satan en de zonde verlost te worden, bidden wij met nieuwe wasdom van Gods genade herhaaldelijk verrijkt te worden; totdat wij, ten volle daarmee vervuld, over alle kwaad triomferen.Het schijnt sommigen hard en stotend God te bidden, dat Hij ons niet in verzoekingen leide, daar het tegen zijn natuur ingaat om ons te verzoeken, volgens getuigenis van Jacobus (Jac. 1:13), (Jac. 1:14). Maar deze kwestie is reeds ten dele opgelost daardoor, dat onze begeerte eigenlijk de oorzaak is van alle verzoekingen, waardoor we overwonnen worden, en dat zij daarom de schuld draagt. En Jacobus wil ook niet anders zeggen, dan dat Gode tevergeefs en ten onrechte de zonden worden toegeschreven, die wij gedwongen worden onszelf toe te rekenen, omdat wij ons bewust zijn, dat wij er schuldig aan zijn. Maar dit verhindert niet, dat God ons, wanneer het Hem goed dunkt, aan Satan kan overgeven en werpen in een verdorven zin en schandelijke begeerten, en ons zo in verzoekingen brengen, door een oordeel, dat wel rechtvaardig, maar toch dikwijls verborgen is: want voor de mensen is de oorzaak dikwijls verborgen, hoewel ze toch bij Hem zeker is. Daaruit kan men opmaken, dat het niet een oneigenlijke wijze van spreken is, als wij er maar van overtuigd zijn, dat Hij niet zonder reden zo dikwijls dreigt dat, wanneer de verworpenen met blindheid en verharding des harten zullen geslagen worden, dit vaste bewijzen zullen zijn van zijn straf.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

47. Deze drie beden, door welke wij in het bijzonder onszelf en al het onze aan God opdragen, tonen duidelijk aan, wat wij vroeger zeiden, dat de gebeden der Christenen openbaar moeten zijn en de openbare stichting der kerk en de bevordering van de gemeenschap der gelovigen bedoelen. Want niemand bidt, dat hem persoonlijk iets gegeven wordt, maar wij bidden allen gemeenschappelijk ons brood, vergeving der zonden, dat wij niet in verzoeking geleid worden, dat wij van de boze verlost worden. Bovendien wordt de oorzaak toegevoegd, waarom wij zo grote vrijmoedigheid hebben om te bidden en een zo groot vertrouwen, dat we zullen verkrijgen; en ofschoon die oorzaak in de Latijnse Bijbels niet staat, past zij toch te geschikt dan dat ze zou moeten weggelaten worden. Namelijk, dat van Hem is het Koninkrijk, en de macht en de heerlijkheid tot in eeuwigheid. Dit is de vaste en kalme rust van ons geloof. Want indien onze gebeden Gode opgedragen waren door onze waardigheid, wie zou dan voor Hem zelfs een kik durven geven? Maar nu, ook al zijn wij de ellendigsten, de onwaardigsten van allen en ontbloot van elke aanbeveling, zal ons toch nooit de

oorzaak ontbreken om te bidden en nooit het vertrouwen ons in de steek laten, aangezien ook aan onze Vader zijn Koninkrijk, macht en heerlijkheid niet kan ontroofd worden. Aan 't einde wordt toegevoegd: Amen; waardoor wordt uitgedrukt de vurigheid van ons verlangen om te verkrijgen, wat we van God gebeden hebben, en onze hoop wordt versterkt, dat al deze dingen reeds verkregen zijn, en ons zekerlijk zullen toegestaan worden, omdat ze beloofd zijn door God, die niet kan bedriegen. En dit komt overeen met die formule, die ik eerst vermeld heb: Heere, doe het om uws naams wil, niet om onzent of onzer gerechtigheids wil, waardoor de heiligen niet allen het doel hunner begeerten uitdrukken, maar ook bekennen, dat ze onwaardig zijn om ze te verkrijgen, tenzij God oorzaak uit zichzelf neemt, en dat hun vertrouwen, dat ze God zullen verbidden, alleen voortkomt uit Gods natuur.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

48. We hebben alles, wat wij van God moeten en in 't algemeen kunnen bidden, hier voor ons, beschreven in dit formulier en als het ware deze regel des gebeds, die ons door de allerbeste Meester Christus geleerd is, welke de Vader over ons gesteld heeft als een leraar en naar wie alleen Hij gewild heeft, dat geluisterd wordt (Matth. 17:5). Want Hij is altijd zijn eeuwige Wijsheid geweest, en mens geworden is Hij de mensen gegeven tot een Engel van grote raad. En dit gebed is zo in alle opzichten volmaakt, dat al wat er van buiten af en vreemd aan wordt toegevoegd, en wat er niet mee in overeenstemming kan worden gebracht, goddeloos is en niet waardig om door God goedgekeurd te worden. Want in deze hoofdsom heeft Hij voorgeschreven wat zijner waardig, Hem aangenaam en noodzakelijk is voor ons, en eindelijk wat Hij wil schenken. Zij derhalve, die verder durven gaan en behalve dit iets van God durven vragen, willen in de eerste plaats iets van het hunne toevoegen aan de wijsheid Gods, wat niet zonder dolzinnige godslastering kan gebeuren; vervolgens houden zij zich niet onder Gods wil, maar verachten die, en dwalen door hun begeerlijkheid verder af. Ten slotte zullen ze nooit iets verkrijgen, daar ze zonder geloof bidden. En dat al dergelijke gebeden zonder geloof gedaan worden, is niet twijfelachtig; want daarbij is Gods Woord niet aanwezig, en wanneer het geloof daarop niet altijd steunt, kan het geenszins bestaan. En zij, die de regel van hun Meester achterstellen en aan hun eigen begeerten toegeven, missen niet alleen Gods Woord, maar verzetten zich ertegen met alle kracht zoveel zij kunnen. Dus heeft Tertullianus 1) even schoon als juist dit gebed het wettige gebed genoemd, daarmee stilzwijgend aanduidende, dat alle andere gebeden buiten de wet en ongeoorloofd zijn.

1} De fuga in persec. II.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

49. We willen niet, dat dit zo opgevat wordt, alsof wij aan dit gebedsformulier gebonden waren, zodat we geen woord of lettergreep mogen veranderen. Want overal in de Schrift kan men vele gebeden lezen, die in woorden ver van dit gebed verschillen, maar die toch door dezelfde Geest geschreven zijn, en wier gebruik voor

ons zeer nuttig is. Vele gebeden worden ook de gelovigen voortdurend door dezelfde Geest ingegeven, die in gelijkheid van woorden niet zo veel met dit gebed overeenkomen. Door aldus te leren bedoelen wij slechts dit, dat niemand ooit iets anders mag zoeken, verwachten of vragen, dan wat in dit gebed als in een hoofdsom begrepen is, en ook al bidt hij met geheel anderen woorden, hij toch in hun betekenis er niet van mag afwijken. Gelijk alle gebeden, die men in de Schrift leest, en die uit vrome harten voortkomen, ongetwijfeld zich bij dit gebed aansluiten; en voorzeker kan men nergens een gebed vinden, dat de volmaaktheid van dit gebed kan evenaren, laat staan te boven gaan. Hier is niets weggelaten, wat tot Gods eer bedacht kan worden, niets wat de mens tot zijn voordeel in de geest kan komen. En dat wel op zo nauwkeurige wijze, dat men recht aan allen de hoop ontnomen is om iets beters te beproeven. Kortom, laat ons bedenken dat dit de leer is der Goddelijke wijsheid: die geleerd heeft, wat zij wilde, en gewild heeft, wat noodzakelijk was.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

50. En ofschoon boven reeds gezegd is, dat men altijd met tot God opgeheven harten moet zuchten en zonder ophouden moet bidden, is het toch, aangezien onze zwakheid zo groot is, dat ze door vele hulpmiddelen ondersteund, en onze slapheid zodanig, dat ze door sporen moeten worden aangezet, passend, dat ieder onzer voor zich tot oefening bijzondere uren vaststelt, die niet zonder bidden voorbijgaan en die de ganse genegenheid des gemoeds geheel en al hierdoor in beslag doen nemen, namelijk, wanneer wij des morgens opstaan, voordat wij ons dagelijks werk aanvangen; wanneer wij ons neerzetten tot de maaltijd, wanneer wij door Gods zegen gegeten hebben, en wanneer wij ons ter ruste begeven. Wanneer maar deze waarneming der uren niet superstitieus is, zodat we menen, dat we daardoor als het ware Gode een bepaalde taak betalen en voor de overige uren onze plicht volbracht hebben; maar ze moet veeleer een steun zijn voor onze zwakheid, opdat die daardoor geoefend en nu en dan aangezet moge worden. In het bijzonder moeten wij er zorgvuldig voor zorgen, dat, zo dikwijls wij zelf door enige benauwdheid gedrukt worden, of zien, dat anderen daardoor worden gedrukt, dat we dan terstond tot Hem lopen niet met snelle voeten, maar harten; verder, dat we geen enkele voorspoed van onszelf of van anderen laten voorbijgaan door lof en dankzegging te betuigen, dat wij zijn hand daarin erkennen. Ten slotte moet bij elk gebed dit naarstig in acht genomen worden, dat wij God niet willen binden aan bepaalde omstandigheden, en Hem niet voorschrijven, op welke tijd, welke plaats en welke wijze Hij iets zal doen. Gelijk ons door dit gebed geleerd wordt Hem geen wet te stellen, of voorwaarde op te leggen, maar aan zijn goeddunken over te laten datgene, wat Hij zal doen, te doen op de wijze, de tijd en de plaats, die Hem goed schijnt. Daarom bidden wij, voordat wij enig gebed voor onszelf doen, dat zijn wil geschiedde; en daarmee onderwerpen wij onze wil reeds aan de zijne, opdat onze wil, als het ware door een breidel bedwongen, niet van te voren God aanwijzingen zou geven, maar Hem zou stellen tot een rechter en bestuurder van al zijn begeerten.

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

51. Wanneer wij, na onze harten tot deze gehoorzaamheid geschikt te hebben, ons laten besturen door de wetten van Gods voorzienigheid, zullen wij gemakkelijk volharden in het gebed en met opgeschorte verlangens lijdzaam de Heere verwachten, er van verzekerd, dat Hij, ofschoon het allerminst zo schijnt, toch ons altijd bijstaat, en te zijner tijd zal tonen, hoe zijn oren niet doof waren voor de gebeden, die in de ogen der mensen veronachtzaamd schenen te zijn. En dat zal onze krachtigste troost zijn om niet te bezwijken en door wanhoop te vergaan, indien God soms op onze eerste gebeden niet antwoordt. Gelijk zij plegen te doen, die, terwijl ze alleen door hun eigen vurigheid gedreven worden. God zo aanroepen, dat, wanneer Hij niet op hun eerste aandringen aanwezig is en onmiddellijk hulp brengt, ze terstond denken, dat Hij toornig en verbolgen op hen is en terwijl ze alle hoop om verhoord te worden laten varen, ophouden met Hem aan te roepen. Laat ons veeleer onze hoop door een welbeheerste gemoedsrust uitstellen en ons toeleggen op die volharding, die ons in de Schrift zozeer wordt aangeprezen. Want in de psalmen kan men dikwijls zien hoe David en de andere gelovigen, wanneer ze, door het bidden bijna vermoeid, de lucht schijnen geslagen te hebben, doordat God voor hun woorden doof gebleven is, toch niet ophouden met bidden; want men onthoudt aan Gods Woord zijn gezag, indien zijn trouw niet boven alle uitkomst gesteld wordt. Laadt ons verder God niet verzoeken en Hem, doordat Hij door onze slechtheid vermoeid is, niet tegen ons opwekken, wat velen gewoon zijn te doen, die slechts op een bepaalde voorwaarde het met God eens worden, en, even alsof Hij een dienaar was van hun begeerten, Hem binden aan de wetten van hun afspraak. En wanneer Hij daaraan niet terstond gehoor geeft, worden zij boos, mopperen zij, spreken zij tegen, murmureren zij en maken getier. Aan zulken schenkt Hij dus in zijn woede en toorn dikwijls, wat Hij aan anderen in barmhartigheid en genade weigert. Tot bewijs zijn de kinderen Israëls, voor wie het beter was geweest, dat ze niet door de Heere verhoord waren, dan dat ze met het vlees zijn toorn verslonden (Num. 11:18,33).

Boek III hoofdstuk 20

Over het gebed, dat de voornaamste oefening des geloofs is, en waardoor we Gods weldaden dagelijks verkrijgen.

52. Indien we eindelijk ook niet na een langdurige verwachting bemerken, wat we door te bidden gevorderd zijn, en geen enkele vrucht daarvan ondervinden, zal toch ons geloof ons verzekeren van datgene, wat door ons gevoel niet kan worden waargenomen, namelijk dat we verkregen hebben, wat nuttig was; daar de Heere zo dikwijls en zo vast belooft, dat onze moeilijkheden Hem een voorwerp van zorg zullen zijn, wanneer ze eenmaal in zijn schoot neergelegd zijn. En zo zal Hij maken, dat wij in armoede overvloed en in verdrukking troost bezitten. Want ook al zou alles ons in de steek laten, zal God ons nochtans nooit verlaten, die de verwachting en de lijdzaamheid der zijnen niet kan bedriegen. Hij zal ons alleen zijn voor allen, daar Hij alle goederen in zich bevat, die Hij ons eens zal onthullen in de dag des oordeels, wanneer Hij Zijn Rijk geheel zal openbaren. Daar komt bij, dat, ook al verhoort God ons, Hij toch niet altijd op de uitgedrukte woorden van ons gebed antwoordt; maar terwijl Hij ons in schijn doet wachten, toont Hij toch op een ons onbekende wijze, dat

onze gebeden niet ijdel geweest zijn. Dit bedoelen de woorden van Johannes (1 Joh. 5:15): "Indien wij weten, dat Hij ons hoort, wanneer wij iets van Hem bidden, zo weten wij, dat wij de beden verkrijgen, die wij van Hem bidden." Deze overvloed van woorden schijnt haar kracht te missen, maar zeer nuttig is de verklaring, dat God, ook wanneer Hij ons niet ter willen is, toch onze beden vriendelijk en genadig is, zodat onze hoop, die op zijn Woord steunt, ons nooit bedriegt. En de gelovigen hebben het nodig door deze lijdzaamheid zo ondersteund te worden, dat ze niet lang staande zouden blijven, wanneer ze daarop niet rustten.Want door niet geringe verzoekingen beproeft de Heere de zijnen, en Hij oefent hen niet zacht; maar Hij brengt hen dikwijls tot het uiterste, en wanneer ze daar gebracht zijn, laat Hij hen lang in dat slijk steken, voordat Hij hun enige smaak van zijn lieflijkheid schenkt. En, gelijk Hanna zegt (1 Sam. 2:6): "Hij doodt en maakt levend, Hij doet ter helle nederdalen en doet weder opkomen. "Wat zouden zij hier anders kunnen doen dan de moed laten zinken, en tot wanhoop vervallen, indien ze niet, terneergeslagen, verlaten, en reeds half dood, werden opgericht door deze gedachte, dat God hen aanziet en dat er een einde zal komen aan de tegenwoordige rampen? Maar hoezeer ze ook door de gerustheid van deze hoop standhouden: zij houden intussen niet op te bidden; want indien bij het bidden niet de standvastigheid der volharding aanwezig is, bereiken wij met bidden niets.

Boek III hoofdstuk 21

Over de eeuwige verkiezing, door welke God sommigen tot de zaligheid, anderen tot het verderf heeft voorbeschikt.

1. Wat nu betreft het feit, dat het verbond des levens niet bij alle mensen zonder onderscheid gepredikt wordt, en bij hen, wie het gepredikt wordt, niet gelijkelijk of voortdurend dezelfde plaats vind: in dat onderscheid openbaart zich de wonderbare hoogheid van Gods oordeel. Want het is niet te betwijfelen, of ook deze verscheidenheid dient ter volvoering van het goeddunken van Gods eeuwige verkiezing. En daar het duidelijk is, dat het door Gods wil geschiedt, dat aan sommigen de zaligheid vanzelf wordt aangeboden, en anderen van de toegang daartoe worden afgehouden, doen zich hier terstond grote en moeilijke vraagstukken voor, die niet anders kunnen verklaard worden, dan wanneer de vrome harten over de verkiezing en de predestinatie zeker weten, wat ze behoren te weten. Een ingewikkeld vraagstuk, naar het velen schijnt: want zij menen, dat niets minder passend is dan dat uit de algemene massa van de mensen sommigen tot de zaligheid, anderen tot het verderf voorbeschikt worden. Maar hoe verkeerd ze zichzelf in de weg lopen, zal later uit het verband blijken. Bovendien komt juist in deze duisternis, die hen verschrikt, niet alleen het nut van deze leer, maar ook haar zeer zoete vrucht aan de dag. Nooit zullen wij duidelijk, gelijk past, overtuigd zijn, dat onze zaligheid uit de bron van Gods onverdiende barmhartigheid vloeit, voordat ons zijn eeuwige verkiezing bekend geworden is, die Gods genade verheerlijkt door deze vergelijking, dat Hij niet alleen zonder onderscheid aanneemt tot de hoop van de zaligheid, maar aan sommigen geeft, wat Hij aan anderen weigert. Hoezeer de onbekendheid met dit beginsel de eer Gods vermindert en hoezeer zij afbreuk doet aan de ware nederigheid, is duidelijk. Maar dit, dat zo nodig geweten moet worden, kan volgens Paulus niet gekend worden, tenzij God, zonder enig aanzien van de werken, hen verkiest, die Hij bij zich besloten heeft te verkiezen. "Alzo is er dan ook, "zegt hij (Rom. 11:5), "in deze tegenwoordige tijd een overblijfsel geworden naar de verkiezing van de genade. En indien het door genade is, zo is het niet meer uit de werken; anderszins is de genade geen genade meer. Indien het is uit de werken, zo is het geen genade meer; anderszins is het werk geen werk meer. "Indien wij tot de oorsprong van de verkiezing teruggeroepen moeten worden, opdat vaststa, dat wij van nergens elders dan uit de loutere milddadigheid Gods de zaligheid verkrijgen, verduisteren zij, die dit willen uitgeblust hebben, voorzover in hen is, boosaardig datgene, wat heerlijk en met volle mond behoorde geprezen te worden, en roeien de wortel zelf van de nederigheid uit. Paulus getuigt duidelijk, wanneer de zaligheid van het overgebleven volk aan de genadige verkiezing wordt toegeschreven, dat eerst dan gezien wordt, dat God uit louter welbehagen zalig maakt, die Hij wil, maar dat Hij geen loon betaalt, daar Hij zulk een loon niet schuldig kan zijn. Zij, die de deur toesluiten, opdat niemand tot de smaak van deze leer zou durven naderen, doen de mensen geen geringer onrecht dan Gode; want niets anders zal voldoende zijn om ons naar behoren te vernederen, en wij zullen niet van harte gevoelen, hoezeer wij aan God verplicht zijn. En wij hebben nergens elders een steunsel om vast op te vertrouwen, ook volgens hetgeen Christus zegt, die om ons temidden van zoveel gevaren, lagen en dodelijke gevechten van alle vrees te bevrijden en onoverwinnelijk te maken, belooft, dat zalig zullen zijn allen, die Hij van zijn

Vader in bewaring ontvangen heeft (Joh. 10:25). Daaruit maken wij op, dat allen door een onafgebroken vrees ellendig zullen zijn, die niet weten, dat ze Gods eigendom zijn, en dat daarom diegenen slecht voor zichzelf en alle gelovigen zorgen, die, blind voor de drie nuttigheden, welke wij hebben aangegeven, het fundament van onze zaligheid zouden begeren weg te nemen. Ja hieruit rijst voor ons de kerk op, die anders, zoals Bernardus terecht leert 1), niet zou kunnen gevonden worden, noch onder de schepselen waargenomen worden; want op een naar beide zijden wonderlijke wijze is zij verborgen in de schoot van de gelukzalige predestinatie en in de menigte van de ellendige verdoemenis. Maar voordat ik tot de zaak zelf kom, moet ik met tweeërlei soort van mensen op tweeërlei wijze spreken. De uiteenzetting van de predestinatie wordt, ofschoon ze op zichzelf reeds vrij moeilijk is, zeer verward, ja zelfs gevaarlijk gemaakt door de nieuwsgierigheid van de mensen; want die kan door geen slagbomen verhinderd worden langs verboden omwegen rond te dolen, en zich in de hoogte te verheffen met de bedoeling om, als 't kan, niets verborgens aan God over te laten, zonder het na te speuren en te onderzoeken. Daar wij zien, dat vele mensen, en onder hen sommigen, die anders niet kwaad zijn, overal zich tot deze vermetelheid en onbeschaamdheid begeven, moeten zij er bijtijds op gewezen worden, wat in dit opzicht hun plicht is. In de eerste plaats dus moeten zij bedenken, dat, wanneer zij onderzoek doen naar de predestinatie, zij doordringen in de geheimenissen van de Goddelijke wijsheid, en dat hij, die daar lichtzinnig en brutaal in doorbreekt, niets zal verkrijgen, waarmee hij zijn nieuwsgierigheid zou kunnen verzadigen en een doolhof binnentreedt, waarvan hij geen uitgang zal vinden. Immers het is niet passend, dat de mens ongestraft zou onderzoeken datgene, wat de Heere gewild heeft dat bij Hem verborgen zou blijven, en dat hij tot zelfs van eeuwigheid af de verhevenheid van Gods wijsheid zou onderzoeken, welke Hij wilde, dat zou aangebeden en niet begrepen worden, opdat Hij ook door haar bewonderenswaardig voor ons zou zijn. De verborgenheden van zijn wil, die Hij besloten heeft dat ons kenbaar gemaakt zouden worden, heeft Hij door zijn Woord geopenbaard. En Hij heeft besloten, dat geopenbaard zou worden zoveel als Hij voorzag dat in ons belang en tot ons nut zou zijn.

1} Serm. in cant. 78.

Boek III hoofdstuk 21

Over de eeuwige verkiezing, door welke God sommigen tot de zaligheid, anderen tot het verderf heeft voorbeschikt.

2. "Wij zijn tot de weg des geloofs gekomen," zegt Augustinus 1), "laat ons die standvastig houden. Hij voert tot de kamer des Konings, waarin alle schatten der kennis en der wijsheid verborgen zijn. Want de Heere Christus zelf was niet afgunstig op zijn grote en zeer uitgelezen discipelen, toen Hij zeide (Joh. 16:12): "Ik heb ulieden veel dingen te zeggen; maar gij kunt die nu niet dragen". Wij moeten wandelen, wij moeten vorderen, wij moeten toenemen: opdat onze harten kunnen bevatten die dingen, die wij nu niet vatten kunnen. Indien de laatste dag ons zal vinden terwijl; we vorderen, dan zullen wij daar leren, wat wij hier niet hebben kunnen leren. "Indien deze gedachte bij ons iets betekent, dat het Woord Gods de enige weg is, die ons er toe leiden kan om te onderzoeken wat wij van Hem behoren te weten, en het enige licht, dat ons kan voorlichten om te doorzien al wat wij van Hem moeten zien, zal zij ons gemakkelijk van alle roekeloosheid terughouden en afhouden. Want wij zullen weten, dat zodra wij de grenzen van het Woord te buiten gaan, onze loop buiten de

weg en in de duisternis is, waar wij dwalen, vallen, en ons herhaaldelijk stoten moeten. Laat dus in de eerste plaats ons dit voor ogen staan, dat het najagen van een andere kennis van de predestinatie, dan welke in Gods Woord ontvouwd wordt, geen geringere dwaasheid is, dan indien iemand wilde gaan daar, waar geen weg is, of in de duisternis zien. En wij moeten ons er niet over schamen iets niet te weten in die zaak, waarin de onwetendheid getuigt van weten. Ja, laat ons liever gaarne ons onthouden van het onderzoek naar die kennis, welke na te jagen dwaas, gevaarlijk, ja zelfs verderfelijk is. Indien onze overmoed ons aanhitst, zal het nuttig zijn altijd daar dit tegenover te stellen, opdat die overmoed daarop afstuite, dat evenals te veel honing niet goed is, zo ook het onderzoek naar de heerlijkheid de nieuwsgierigen niet tot eer wordt (Spr. 25:27). Want er is reden, dat we van zulk een stoutmoedigheid worden afgeschrikt, die niet anders dan ons in het verderf kan storten.
1} Homil. in Ioann. 53,7.

Boek III hoofdstuk 21

Over de eeuwige verkiezing, door welke God sommigen tot de zaligheid, anderen tot het verderf heeft voorbeschikt.

3. Er zijn anderen, die, terwijl ze dit kwaad willen genezen, zeggen, dat men alle vermelding der predestinatie bijna begraven moet. Inderdaad leren zij, dat men elk onderzoek van haar, evenals een klip in zee, moet vermijden. En ofschoon met recht de matigheid van die mensen daarin geprezen moet worden, dat ze van oordeel zijn, dat de geheimenissen met een zo grote ingetogenheid moeten worden aangeroerd, bereiken ze toch, omdat ze al te zeer beneden de maat dalen, weinig bij het menselijk verstand, dat zich niet zo maar laat bedwingen. Dus, om ook in dit stuk de juiste maat te houden, zullen we moeten terugkeren naar het Woord des Heeren, waarin wij een vaste regel des verstands hebben. Want de Schrift is de school van de Heilige Geest, en evenals daarin niets overgeslagen is, dat nodig en nuttig is om geweten te worden, zo wordt er niets geleerd dan wat nuttig is te weten. We moeten er dus op passen de gelovigen niet af te houden van al wat in de Schrift over de predestinatie geleerd wordt: opdat we hen niet boosaardig schijnen te beroven van de weldaad van hun God, of de Geest te beschuldigen en te beschimpen, omdat Hij dingen bekend gemaakt zou hebben, welke het nuttig was op enigerlei wijs te verzwijgen. Laat ons, zeg ik, aan een Christen toestaan voor alle woorden Gods, die tot hem gericht worden, zijn hart en oren te openen, alleen echter met deze matiging, dat, zodra de Heere zijn heilige mond sluit, ook hij voor zich de weg om te onderzoeken afsluit. Dit zal de beste maat van ingetogenheid zijn, indien wij niet alleen in het leren altijd God als leidsman volgen, maar ook, wanneer Hij ophoudt met onderwijzen, ophouden wijs te willen zijn. En het gevaar, dat ze vrezen, betekent niet zoveel, dat we daarom onze harten van Gods woorden zouden moeten afwenden. Bekend is het gezegde van Salomo, dat het Gods eer is een woord te verbergen (Spr. 25:2). Maar daar de vroomheid en het algemeen gevoelen zeggen, dat dit niet van iedere zaak zonder onderscheid moet verstaan worden, moeten wij een onderscheiding zoeken, opdat niet onder het voorwendsel van bescheidenheid en ingetogenheid domme onwetendheid ons zou behagen. Deze onderscheiding nu wordt door Mozes met weinige woorden helder uitgedrukt (Deut. 29:29): "Zijn verborgen dingen," zegt hij, "zijn voor onze God; maar aan ons en onze kinderen heeft Hij deze geopenbaard. "Want wij zien, dat hij de beoefening van de leer der wet het volk aanprijst alleen vanwege het hemelse besluit, omdat het Gode behaagd heeft die leer te verkondigen; maar dat hij hetzelfde

volk binnen die afsluiting houdt alleen om deze reden, dat het de mensen niet geoorloofd is in de verborgenheden Gods door te dringen.

Boek III hoofdstuk 21

Over de eeuwige verkiezing, door welke God sommigen tot de zaligheid, anderen tot het verderf heeft voorbeschikt.

4. De onheilige mensen grijpen, ik erken het, in de stof der predestinatie haastig iets aan om dat aan te tasten, of te lasteren, of aan te blaffen of te bespotten. Maar indien hun onbeschaamdheid ons afschrikt, zullen we alle voornaamste leerstellingen des geloofs moet verbergen, daar of zij zelf of huns gelijken nagenoeg geen enkele van die door laster onaangetast laten. Een weerbarstige geest zal zich niet minder onbeschaamd verheffen, wanneer hij hoort, dat er in het Wezen Gods drie Personen zijn, dan wanneer hij hoort, dat God voorzien heeft, wat er van de mens worden zou, toen Hij hem schiep. En zij zullen zich niet weerhouden van schaterlachen, wanneer ze inzien, dat er weinig meer dan vijfduizend jaren verlopen zijn sinds de schepping der wereld. Want ze zullen vragen waarom Gods kracht zolang werkeloos en ingesluimerd is geweest. Kortom, er zal niets te voorschijn gebracht worden, wat zij niet met hun spotternijen zullen aanvallen. Zullen wij dan, om deze heiligschennis te bedwingen, moeten zwijgen over de Godheid van de Zoon en de Geest? Of met stilzwijgen de schepping der wereld laten voorbijgaan? Integendeel, de waarheid Gods is in dit stuk en overal te krachtig, dan dat ze verschrikt zou wezen voor de kwaadsprekerij der goddelozen. Gelijk ook Augustinus in zijn boekje "Over de deugd der volharding" krachtig beweert 1). Want wij zien, dat de valse apostelen door de ware leer van Paulus verdacht te maken en te belasteren, niet gedaan hebben kunnen krijgen, dat hij zich harer schaamde. En wat zij zeggen, dat deze gehele bespreking voor vrome harten gevaarlijk is, omdat ze tegen de vermaningen strijdt, omdat ze het geloof aan het wankelen brengt, omdat ze het hart zelf in verwarring brengt en moedeloos maakt, dat is ijdel. Augustinus ontveinst niet 2), dat hij om deze redenen placht weerlegd te worden, omdat hij de predestinatie al te vrijmoedig predikte. Maar, wat hem gemakkelijk viel, hij weerlegt dat ruimschoots. Maar omdat hier vele en verschillende ongerijmdheden tegen ingebracht worden, hebben wij ieder van die liever willen bewaren om haar op haar eigen plaats te ontzenuwen. Slechts dit begeer ik in het algemeen bij hen te verkrijgen, dat wij niet naspeuren, wat de Heere in het verborgene heeft gelaten, en dat we niet veronachtzamen, wat Hij aan de dag heeft gebracht: opdat we niet of aan de ene kant wegens te grote nieuwsgierigheid, of aan de andere kant wegens ondankbaarheid veroordeeld worden. Want ook dat is verstandig door Augustinus 3) gezegd, dat wij veilig de Schrift kunnen volgen, die als het ware met de gang van een moeder zachtaan voortgaat, om onze zwakheid niet in de steek te laten. Zij echter, die zo voorzichtig of vreesachtig zijn, dat ze begeren, dat de predestinatie verduisterd wordt, opdat ze de zwakke zielen niet in verwarring brenge: met welke kleur zullen die hun aanmatiging bedekken, vraag ik u, daar ze God zijdelings beschuldigen van dwaze onbedachtzaamheid, alsof Hij het gevaar, dat zij menen zo verstandig tegen te gaan, niet voorzien had? Al wie dus de leer der predestinatie met verdachtmaking bezwaart, lastert openlijk God, alsof Hem iets onberaden ontvallen was, dat schadelijk is voor de kerk.

1} De bono persev. 15-20.
2} De bono persev. 14.
3} De Genes. ad liter V, 3.

Boek III hoofdstuk 21

Over de eeuwige verkiezing, door welke God sommigen tot de zaligheid, anderen tot het verderf heeft voorbeschikt.

5. De predestinatie, door welke God sommigen tot de hoop des levens aanneemt, en anderen tot de eeuwige dood veroordeelt, durft niemand, die voor een vrome gehouden wil worden, eenvoudigweg loochenen; maar men omgeeft haar met veel spitsvondigheden; vooral doen zij dat, die het vooruit weten Gods tot haar oorzaak maken. En wij stellen beide wel in God, maar wij zeggen dat ze verkeerdelijk aan elkander worden onderworpen. Wanneer wij aan God het vooruit weten toeschrijven, dan geven we daarmee te kennen, dat alle dingen altijd onder zijn ogen geweest zijn en steeds blijven, zodat voor zijn kennis niets toekomend of verleden is, maar alle dingen tegenwoordig zijn, en zo tegenwoordig, dat Hij ze zich niet alleen uit beelden voorstelt (zoals ons voor de geest staan die dingen, waaraan onze geest de herinnering bewaart), maar dat Hij ze werkelijk aanschouwt en ziet als voor Hem geplaatst. En dit vooruit weten strekt zich uit over de gehele gang der wereld en over alle schepselen. De predestinatie noemen wij het eeuwige besluit Gods, waardoor Hij bij zichzelf heeft vastgesteld, wat Hij wilde, dat van een ieder mens zou worden. Want niet allen worden met gelijke conditie geschapen; maar voor sommigen wordt het eeuwige leven, voor anderen de eeuwige verdoemenis voorverordineerd. Daarom, al naarmate ieder tot het ene of tot het andere doel geschapen is, zeggen wij dat hij tot het leven of tot de dood gepredestineerd is. En deze predestinatie heeft God niet alleen in ieder persoon afzonderlijk betuigd, maar Hij heeft daarvan een bewijs gegeven in het ganse kroost van Abraham, opdat daaruit openbaar zou worden, dat het in zijn goeddunken ligt, hoedanig de conditie van ieder volk zal zijn. Toen de Allerhoogste de volken verdeelde, en de kinderen Adams scheidde, was het volk Israëls zijn deel en het snoer zijner erve (Deut. 32:8). Voor aller ogen is de afzondering: in de persoon Abraham wordt als in een droge tronk, met verwerping van andere volken, één volk in het bijzonder uitgekozen; en de oorzaak blijkt niet, behalve dat Mozes, om de nakomelingen alle stof tot roemen af te snijden, leert, dat zij alleen door Gods onverdiende liefde uitsteken. Want hij verklaart, dat dit de oorzaak is van hun verlossing, dat God hun vaderen heeft liefgehad en hun zaad na hen verkoren heeft (Deut. 4:37). Nog duidelijker zegt hij in een ander hoofdstuk (Deut. 7:7): "Niet omdat gij de andere volken overtroft in getal, heeft de Heere lust in u gehad, dat Hij u verkoor, maar omdat Hij u liefhad". Meermalen wordt dezelfde vermaning bij hem herhaald: "Ziet, des Heeren, uws Gods, is de hemel, de aarde, en al wat daarin is; alleen heeft de Heere lust gehad aan uw vaderen, en heeft hen liefgehad, en heeft ulieden, hun zaad, uitverkoren (Deut. 10:14,15). Evenzo wordt hun elders de heiligmaking bevolen, omdat ze tot een bijzonder volk verkoren zijn (Deut. 23:5). En elders wordt wederom betuigd, dat Gods liefde de oorzaak is der bescherming. En dat verkondigen de gelovigen ook met één stem: "Hij verkiest voor ons onze erfenis, de heerlijkheid van Jakob, die Hij heeft liefgehad" (Ps. 47:5). Want de gaven, waarmee ze door God versierd waren, schrijven zij allen toe aan zijn onverdiende liefde: omdat zij niet alleen wisten, dat ze die door geen enkele verdienste van hun kant verkregen hadden, maar dat zelfs de heilige aartsvader niet met zulk een deugd toegerust geweest was, dat hij voor zich en zijn nakomelingen zulk een voorrecht van eer zou hebben

kunnen verwerven. En opdat Hij des te krachtiger alle hoogmoed zou verbrijzelen, verwijt Hij hun, dat zij niets zodanigs verdiend hadden, daar ze een wederspannig en halsstarrig volk waren (Deut. 9:6). Dikwijls werpen ook de profeten de Joden deze verkiezing scherp en tot hun schande voor de voeten, omdat zij schandelijk van haar waren afgeweken. Hoe het ook zij, laat nu hen te voorschijn komen, die Gods verkiezing willen binden of aan de waardigheid der mensen, of aan de verdiensten der werken. Daar zien ze, dat één volk boven alle andere gesteld wordt, en horen, dat God zonder enig aanzien er toe gebracht is om tot weinigen en onedelen, bovendien ook bozen en wederspannigen, geneigd te zijn: zullen zij met Hem twisten, omdat Hij zulk een bewijs van zijn barmhartigheid heeft willen geven? Maar zij zullen met hun wedersprekende stemmen zijn werk niet verhinderen, en door de stenen hunner beschimpingen naar de hemel te werpen zijn rechtvaardigheid niet treffen of kwetsen; maar die zullen veeleer op hun eigen hoofd terugvallen. Tot dit beginsel van het onverdiende verbond worden de Israëlieten ook teruggeroepen, wanneer God gedankt moet worden, of wanneer hun hoop voor de toekomst moet opgericht worden. "Hij heeft ons gemaakt, "zegt de profeet, "en niet wij onszelf, tot zijn volken en de schapen zijner weiden"(Ps. 100:3). De ontkenning: "en niet wij onszelf ", die er bijgevoegd wordt om ons uit te sluiten, is niet overtollig, opdat zij mogen weten, dat van alle goederen, waardoor zij uitblinken, God niet alleen de auteur is, maar dat Hij ook uit zichzelf oorzaak genomen heeft, omdat er in hen niets was, dat zulk een eer waardig was. Hij beveelt ook, dat ze met het loutere welbehagen Gods tevreden zullen zijn, met deze woorden: "Gij zaad van Abraham, zijn knecht, gij kinderen van Jakob, zijn uitverkorene"(Ps. 105:6). En nadat hij de onafgebroken weldaden Gods opgesomd heeft als de vruchten der verkiezing, besluit hij eindelijk, dat Hij zo milddadig gehandeld heeft, omdat Hij zijns verbonds gedachtig was. Met deze leer komt overeen het gezang der ganse kerk (Ps. 44:4): "Uw rechterhand en het licht uws aangezichts heeft onze vaderen het land gegeven, omdat Gij een welbehagen in hen hadt. "En men moet opmerken, dat waar sprake is van het land, een zichtbaar teken genoemd wordt van de verborgen afzondering, waarin de aanneming tot kinderen vervat is. Tot dezelfde dankbaarheid spoort David elders het volk aan: "Welgelukzalig is het volk, wiens God de Heer is, het volk, dat Hij zich ten erve verkoren heeft"(Ps. 33:12). En Samuël wekt op tot goede hoop: "God zal u niet verlaten om zijns groten naams wil, dewijl het Hem beliefd heeft ulieden zich tot een volk te maken "(1 Sam. 12:22). Op die wijze wapent ook David zich tot de strijd, wanneer zijn geloof bestormd wordt: "Welgelukzalig is hij, die Gij verkoren hebt hij zal wonen in uw voorhoven (Ps. 65:5). En door de verkiezing, in God verborgen, zowel door de eerste als door de tweede verlossing en door andere tussenbeide komende weldaden bekrachtigd is, wordt het woord verkiezen daarop overgebracht bij Jesaja (Jes. 14:1): "God zal zich over Jakob ontfermen, en Hij zal Israël nog verkiezen "; want, duidend op de toekomende tijd, zegt hij, dat de verzameling van het overgebleven volk, dat Hij scheen verstoten te hebben, een teken zou zijn van de standvastige en zekere verkiezing, die tegelijk scheen verdwenen te zijn. Ook wanneer elders (Jes. 41:9) gezegd wordt: "U heb Ik uitverkoren, en heb u niet verworpen ", dan prijst Hij daar een onafgebroken voortgang van de uitnemende milddadigheid zijner Vaderlijke goedertierenheid aan. Nog openlijker zegt de engel bij Zacharia (Zach. 2:12): "God zal Jeruzalem nog verkiezen. "Alsof Hij dat, door het nog al hard te straffen, verworpen had; maar toch blijft het ongeschonden, ook al vertonen zich niet altijd de tekenen daarvan.

Boek III hoofdstuk 21

Over de eeuwige verkiezing, door welke God sommigen tot de zaligheid, anderen tot het verderf heeft voorbeschikt.

6. Daaraan moet de tweede trap toegevoegd worden, die wat meer ingeperkt is, of waarin Gods meer bijzondere genade te zien was: wanneer God uit hetzelfde geslacht van Abraham sommigen verworpen heeft, en anderen in zijn kerk gekoesterd heeft en daardoor getoond, dat Hij hen onder zijn kinderen hield. Ismaël had in den beginne een gelijke graad verkregen met zijn broeder Izak, omdat het geestelijk verbond in hem niet minder verzegeld was door het teken der belijdenis. Hij wordt verworpen; daarna Ezau; tenslotte een talloze menigte en bijna geheel Israël. In Izak werd het zaad geroepen; dezelfde roeping heeft voortgeduurd in Jakob. Een gelijk voorbeeld heeft God gegeven door Saul te verwerpen, wat in de psalm (Ps. 78:67) heerlijk wordt verkondigd: "Hij verwierp de stem van Jozef, en de stam van Efraïm verkoos Hij niet; maar Hij verkoos de stam van Juda. "En de heilige geschiedenis herhaalt dat enige malen, opdat in die verandering de wonderbare geheimenis van Gods genade des te beter blijke. Door hun eigen fout en schuld, ik erken het, zijn Ismaël, Ezau en dergelijken afgevallen van de aanneming tot kinderen; want de voorwaarde was er bijgesteld, dat zij getrouw Gods verbond zouden houden, wat ze trouweloos geschonden hebben. Toch is dit een bijzondere weldaad Gods geweest, dat Hij zich verwaardigd had hen boven de andere volken te stellen. Gelijk gezegd wordt in de psalm (Ps. 147:20): "Zo heeft Hij andere volken niet gedaan, en Hij heeft hun zijn oordelen niet geopenbaard. "Maar dat hier twee trappen opgemerkt moeten worden, heb ik niet zonder reden gezegd; want reeds in de verkiezing van het ganse volk heeft God getoond, dat Hij in zijn loutere milddadigheid door geen wetten gebonden is, maar vrij, zodat men geenszins van Hem een gelijke verdeling der genade mag eisen, welke ongelijke verdeling aantoont, dat zij waarlijk onverdiend is. Daarom vergroot Maleachi (Mal. 1:2) de ondankbaarheid van Israël, omdat ze, hoewel niet alleen uit het ganse menselijke geslacht uitverkoren, maar ook uit de heilig huis tot een eigendom afgezonderd, trouweloos en goddeloos God, hun zo weldadige Vader, verachten. "Was niet Ezau Jakobs broeder?" zegt Hij, "nochtans heb Ik Jakob liefgehad, en Ezau heb Ik gehaat. "Want God stelt als ontwijfelbaar dat, daar beiden geboren waren uit een heilige vader, en opvolgers van het verbond waren, en ook takken uit een heilige wortel, reeds de kinderen van Jakob niet weinig verplicht waren, dewijl zij tot die waardigheid waren aangenomen: maar daar, na de verwerping van Ezau, de eerstgeborene, hun vader, die van nature de minste was, erfgenaam was geworden, bestraft Hij hen als dubbel ondankbare, en klaagt, dat zij door die dubbele band niet binnen de perken gehouden zijn.

Boek III hoofdstuk 21

Over de eeuwige verkiezing, door welke God sommigen tot de zaligheid, anderen tot het verderf heeft voorbeschikt.

7. Hoewel reeds voldoende duidelijk is, dat God door zijn verborgen raad vrij verkiest, wie Hij wil, met verwerping van anderen, is toch zijn genadige verkiezing slechts voor de helft uiteengezet, totdat men komt tot de afzonderlijke personen, aan wie God niet alleen de zaligheid aanbiedt, maar ook zo toewijst, dat de zekerheid van de uitwerking niet onzeker of twijfelachtig is. Dezen worden gerekend in dat enige zaad, waarvan Paulus spreekt (Rom. 9:8), (Gal. 3:16), (Gal. 3:19,20). Want ofschoon de aanneming tot kinderen in de hand van Abraham geplaatst was, is het toch, omdat vele van zijn nakomelingen als verrotte ledematen afgesneden zijn, opdat de verkiezing doeltreffend en waarlijk bestendig zij, nodig op te klimmen tot het Hoofd, in wie de hemelse Vader zijn uitverkorenen met elkander verenigd en door een onlosmakelijke band met zich verbonden heeft. Zo heeft wel in de aanneming van Abrahams geslacht de milddadige gunst geschitterd, die Hij anderen ontzegd heeft;maar in Christus' leden blinkt de kracht van zijn genade veel voortreffelijker, omdat ze, in hun Hoofd ingelijfd, nooit van de zaligheid afvallen.Verstandig beredeneert dus Paulus uit de plaats van Maleachi, die ik zoëven aanhaalde, dat wanneer God door het tussenstellen van het verbond der eeuwigen levens, een bepaald volk tot zich nodigt, in een deel daarvan nog een bijzondere wijze van verkiezing plaats heeft, zodat Hij niet alleen door een genade zonder onderscheid krachtdadig verkiest. Wat daar gezegd wordt: "Jakob heb ik liefgehad", heeft betrekking op het ganse nakroost van de aartsvader, hetwelk de profeet daar stelt tegenover de nakomelingen van Ezau. Maar toch verhindert dat niet, dat in de persoon van één mens ons een bewijs der verkiezing is voorgesteld, die niet kan verdwijnen zonder haar einddoel te bereiken. Niet zonder reden merkt Paulus op (Rom. 11:5), dat dezen een overblijfsel genoemd worden; want de ervaring toont, dat uit een grote menigte de meesten vergaan en verdwijnen, zodat meermalen slechts een gering deel overblijft. En dat de algemene verkiezing van een volk niet altijd vast en bekrachtigd is, daarvan ligt de reden voor de hand, namelijk deze, dat God niet terstond hem, met wie Hij zijn verbond sluit, begiftigd met de Geest der wedergeboorte, door wiens kracht zij ten einde toe in het verbond zouden kunnen volharden; maar de uitwendige verandering zonder de innerlijke werking der genade, die krachtig zou zijn om hen bij het verbond te houden, is iets dat in het midden ligt tussen de verwerping van het menselijk geslacht en de verkiezing van een gering getal vromen. Het gehele volk Israël werd het erfdeel Gods genoemd, hoewel toch velen daarvan buitenstaanders waren; maar omdat God niet voor niets was overeengekomen, dat Hij de Vader en Verlosser van het volk zou zijn, zag Hij meer op zijn genadige gunst dan op de trouweloze afval van velen, door wie ook zijn waarheid niet vernietigd was. Want daar Hij zich een overblijfsel bewaard heeft, bleek, dat zijn roeping zonder berouw is. Want dat Hij zich liever uit de kinderen van Abraham allengs een kerk heeft verzameld dan uit de onheilige volken, daarin heeft Hij rekening gehouden met zijn verbond, hetwelk Hij, daar het door de menigte zelf geschonden was, tot weinigen beperkt heeft, opdat het niet geheel zou ondergaan. Kortom, die algemene aanneming van Abrahams zaad was als een zichtbaar beeld van de grotere weldaad, welke God sommigen uit velen heeft waardig gekeurd. Dit is de reden, waarom Paulus zo naarstig onderscheidt tussen de kinderen Abrahams naar het vlees en de geestelijke kinderen, die naar het voorbeeld van Izak geroepen zijn; niet omdat eenvoudigweg een kind van Abraham te zijn een ijdele en onvruchtbare zaak was (wat niet gezegd zou kunnen worden, zonder dat men het verbond smaadde), maar omdat de onveranderlijke raad Gods, waardoor Hij zich gepredestineerd heeft hen, die Hij wilde, op zichzelf eerst voor deze nakomelingen alleen krachtig was tot zaligheid. Maar ik vermaan de lezers, dat zij geen vooroordeel opvatten in de ene of de andere richting, alvorens uit de plaatsen der Schrift, die ik bij zal brengen, duidelijk

is, welke opvatting men hebben moet. Wij zeggen dus, wat de Schrift duidelijk aantoont, dat God door een eeuwige en onveranderlijke raad eenmaal vastgesteld heeft, welke mensen Hij eenmaal tot zaligheid wilde aannemen, en welke aan de andere kant aan het verderf prijsgeven. Wij beweren, dat deze raad, wat betreft de uitverkorenen, gegrond is in zijn onverdiende barmhartigheid, zonder enig aanzien der menselijke waardigheid; en dat voor hen, die Hij aan de verdoemenis overgeeft, door zijn wel rechtvaardig en onberispelijk, maar toch onbegrijpelijk oordeel de toegang tot het leven gesloten wordt. Verder stellen wij vast, dat bij de uitverkorenen de roeping een getuigenis is van hun verkiezing. Dat verder de rechtvaardigmaking een tweede teken is, waardoor zij hun geopenbaard wordt, totdat men komt tot de heerlijkheid, waarin haar vervulling gelegen is. En evenals de Heere zijn uitverkorenen tekent door de roeping en de rechtvaardigmaking, zo maakt Hij ook aan de verworpenen, door hen uit te sluiten van de kennis zijns naams of van de heiligmaking zijns Geestes, als door tekenen bekend, welk oordeel hun te wachten staat. Ik zal hier veel verzinsels voorbijgaan, die dwaze mensen verzonnen hebben om de predestinatie omver te werpen. Want ze hebben geen weerlegging nodig, daar ze, zodra als ze te voorschijn gebracht worden, zelf hun valsheid overvloedig bewijzen. Ik zal me slechts bezighouden met die tegenwerpingen, over welke onder de geleerden gestreden wordt, of die aan eenvoudigen moeilijkheid kunnen opleveren, of die met schone schijn door goddelozen worden ingebracht om Gods rechtvaardigheid te lasteren.

Boek III hoofdstuk 22

Bevestiging van deze leer door getuigenissen der Schrift.

1. Dit alles, wat wij hier gesteld hebben, vind bij velen tegenspraak, het meest de genadige verkiezing der gelovigen: die echter niet aan het wankelen gebracht kan worden. Want in 't algemeen meent men, dat God tussen de mensen onderscheid maakt, naar gelang Hij voorziet, dat ieders verdiensten zullen zijn. Dat Hij dus hen tot zijn kinderen aanneemt, van wie Hij van te voren weet, dat ze zijn genade niet onwaardig zullen zijn; en dat Hij hen, van wier natuur Hij ziet, dat ze zich zal neigen tot boosheid en goddeloosheid, aan de verdoemenis des doods wijdt. Door zo de dekmantel van het vooruitweten er tussen te plaatsen verduisteren ze niet alleen de verkiezing, maar dichten haar ook een oorsprong van elders toe. En deze mening is niet alleen die van de grote massa, want ze heeft in alle tijden grote voorstanders gehad. Dat erken ik openlijk, opdat niemand vertrouwe, dat het onze zaak groot nadeel zal doen, indien hun namen daartegenover gesteld worden. Want Gods waarheid is in dit stuk te zeker, dan dat ze zouden kunnen geschokt worden, en te duidelijk, dan dat ze door het gezag van mensen zou kunnen worden verduisterd. Anderen verder, die niet in de Schrift geoefend zijn, en geen enkele instemming waardig, verscheuren de gezonde leer met een zo grote onbeschaamdheid, dat hun brutaliteit niet te verdragen is. Omdat God sommigen naar zijn goeddunken verkiest, en anderen voorbijgaat, dreigen zij Hem met een proces. Maar indien de zaak zelf bekend is, wat zullen zij dan bereiken door tegen God te twisten? Wij leren niets, dat niet door de ervaring gebleken is, namelijk dat het Gode altijd vrij gestaan heeft zijn genade te schenken aan wie Hij wil. Ik zal niet vragen, vanwaar het komt, dat de nakomelingschap van Abraham boven de anderen heeft uitgemunt, indien het niet komt uit die onderscheiding, welker oorzaak niet buiten God gevonden wordt. Laat hen antwoorden, waarom zij mensen zijn en geen ossen of ezels. Hoewel het in Gods macht was hen tot honden te maken, heeft Hij hen naar zijn beeld gevormd. Zullen zij aan de onredelijke dieren toestaan over hun lot met God te twisten, alsof het onrechtvaardig was, dat zij van de mensen onderscheiden zijn? Voorzeker is het niets billijker, dat zij het voorrecht, dat ze door geen enkele verdienste verkregen hebben, bezitten, dan dat God zijn weldaden naar de maat van zijn oordeel met onderscheid uitdeelt. Wanneer ze tot de personen komen, waar de ongelijkheid hun ergernis nog meer wekt, dan zullen ze ten minste bij het voorbeeld van Christus moeten verschrikken, om niet over deze hoge verborgenheid zo onbekommerd te bazelen. Hij wordt als sterfelijk mens ontvangen uit het zaad van David;door welke verdiensten zullen zij zeggen, dat Hij het verdiend heeft reeds in de schoot zijner moeder te worden het hoofd der engelen, de eniggeboren Zoon Gods, het beeld en de heerlijkheid des Vaders, het licht, de gerechtigheid en de zaligheid der wereld? Dit merkte Augustinus verstandig op 1), dat in het hoofd der kerk een zeer heldere spiegel is der genadige verkiezing, opdat deze ons in zijn ledematen niet in verwarring zou brengen; en dat Hij Gods Zoon niet geworden is door rechtvaardig te leven, maar dat Hij om niet met zulk een eer begiftigd is, opdat Hij anderen daarna deelgenoten zijner genade zou maken. Indien iemand hier vraagt, waarom anderen niet zijn wat Hij is, of waarom wij allen zoveel van Hem verschillen, waarom wij allen verdorven zijn en Hij de reinheid is, dan zal hij niet alleen zijn dwaasheid, maar tevens ook zijn

onbeschaamdheid aan de dag leggen. Wanneer zij doorgaan met Gode het vrije recht om te verkiezen en te verwerpen te willen ontnemen, laat hen dan ook tegelijkertijd wegnemen wat Christus gegeven is. Nu moeten we letten op wat de Schrift zegt aangaande de verkiezing en de verwerping. Wanneer Paulus leert (Ef. 1:4), dat wij in Christus verkoren zijn voor de schepping der wereld, dan neemt hij ongetwijfeld 2) alle aanzien van onze eigen waardigheid weg. Want het is even alsof hij zeide, dat aangezien de hemelse Vader in het ganse zaad van Adam niets vond, dat zijn verkiezing waardig was, Hij zijn ogen geslagen heeft op zijn Christus, om als uit zijn lichaam ledematen te verkiezen, die Hij zou aannemen tot het deelgenootschap des levens. Laat dus bij de gelovigen deze reden gelden, dat wij daarom in Christus tot het hemels erfdeel aangenomen zijn, omdat wij in onszelf niet in staat waren zulk een uitnemendheid te bevatten. En dat geeft hij ook elders te kennen, wanneer hij de Colossenzen (Col. 1:12) aanspoort tot dankzegging, omdat ze van Godswege geschikt gemaakt zijn om deel te hebben aan het lot der heiligen. Indien de verkiezing gaat voor die genade Gods, dat wij geschikt gemaakt worden om de heerlijkheid van het toekomende leven te verkrijgen, was zal dan God zelf in ons vinden, waardoor Hij er toe bewogen zou worden om ons te verkiezen? Nog duidelijker zal door een andere uitspraak van Paulus uitgedrukt worden, wat ik wil zeggen:"Hij heeft ons uitverkoren", zegt hij (Ef. 1:4), "voor de grondlegging der wereld naar het welbehagen van zijn wil, opdat wij heilig en onbevlekt en onberispelijk zouden zijn voor Hem. "En daar stelt hij Gods welbehagen tegenover alle mogelijke verdiensten van ons.

1} De corr. et gratia ad Valent. 15; de bono persev. c. ult.; de verb. Apost Serm. 8.
2} Ik lees certe in plaats van certae (Vert.).

Boek III hoofdstuk 22

Bevestiging van deze leer door getuigenissen der Schrift.

2. Opdat het bewijs des te vaster zij, is het nodig, de delen van deze plaats afzonderlijk op te merken, die samengevoegd geen twijfel overlaten. Wanneer hij de uitverkorenen noemt, spreekt hij ongetwijfeld de gelovigen aan, gelijk hij ook weldra bevestigt. Daarom bederven zij die naam door een al te schandelijk verzinsel, die hem verdraaien tot de tijd, waarin het evangelie geopenbaard werd. Wanneer hij zegt, dat ze verkoren zijn vóór de schepping der wereld, neemt hij alle aanzien van waardigheid weg. Want welke reden van onderscheid kon er zijn tussen hen, die nog niet waren, en die daarna in Adam gelijk zouden worden? Verder, indien zij verkoren zijn in Christus, dan volgt daaruit, dat niet alleen ieder verkoren is buiten zichzelf, maar ook dat de een van de ander afgescheiden is; want we zien, dat ze niet allen leden van Christus zijn. Wat daaraan toegevoegd wordt, dat ze verkoren zijn, opdat ze heilig zouden zijn, weerlegt duidelijk de dwaling, die de verkiezing afleidt uit het vooruitweten; daar Paulus daartegen uitroept, dat alle deugd, die in de mensen aan de dag komt, een werking is der verkiezing. En wanneer men verder naar de hogere oorzaak vraagt, dan antwoord Paulus, dat God aldus voorverordineert heeft en wel naar het welbehagen van zijn wil. Met die woorden werpt hij omver alle middelen van hun verkiezing, die de mensen zich verbeelden in zichzelf te hebben. Want hij leert, dat alle weldaden, die God tot het geestelijke leven schenkt, uit deze ene bron voortkomen, dat God verkoren heeft, die Hij wilde, en voordat zij geboren waren, de genade, die Hij hen wilde waardig keuren, afzonderlijk voor hen heeft weggelegd.

Boek III hoofdstuk 22

Bevestiging van deze leer door getuigenissen der Schrift.

3. Waar nu dit welbehagen Gods regeert, komen de werken niet in enige aanmerking. Deze tegenstelling doet de apostel hier wel niet volgen, maar ze moet er onder verstaan worden, gelijk ze elders door hem wordt uitgelegd. "Hij heeft ons geroepen, zegt hij (2 Tim. 1:9), "met een heilige roeping, niet naar onze werken, maar naar zijn eigen voornemen en genade, die ons gegeven is door Christus, voor de tijden der eeuwen. "En wij hebben reeds aangetoond, dat door datgene, wat volgt, namelijk "opdat wij heilig en onbevlekt zouden zijn "alle bezwaar wordt weggenomen. Want als ge zegt: God heeft ons daarom uitverkoren, omdat Hij vooruit zag, dat we heilig zouden zijn, dan keert ge de orde van Paulus om. Gij kunt dus veilig aldus redeneren: indien Hij ons uitverkoren heeft, opdat wij heilig zouden zijn, heeft Hij ons niet uitverkoren, omdat Hij vooraf zag, dat we zodanig zouden zijn. Want deze twee strijden met elkander: dat de vromen het uit de verkiezing hebben, dat ze heilig zijn, en uit hun werken te besluiten tot hun verkiezing. En hier heeft de uitvlucht geen kracht, waartoe ze soms de toevlucht nemen, dat de Heere de genade der verkiezing niet schenkt om voorafgaande verdiensten, maar dat Hij haar toch toestaat om de toekomende. Want wanneer gezegd wordt, dat de gelovigen uitverkoren zijn, opdat ze heilig zouden zijn, dan wordt tegelijk te kennen gegeven, dat de heiligheid, die later in hen zou zijn, haar oorsprong zou hebben uit de verkiezing. En hoe zal dan dat woord uitkomen, dat datgene, wat uit de verkiezing voortkomt, de oorzaak geweest is van de verkiezing? Datzelfde, wat hij gezegd had, schijnt hij later nog meer te bevestigen, als hij zegt: "naar het voornemen van zijn wil, dat Hij in zichzelf had voorgenomen"(Ef. 1:5); want dat God het in zichzelf had voorgenomen, betekent hetzelfde, alsof gezegd werd, dat Hij buiten zichzelf niets heeft aangezien, om er bij het besluiten rekening mee te houden. Daarom voegt hij er terstond aan toe, dat de ganse hoofdsom der verkiezing hiertoe dient, dat wij zouden zijn tot prijs van Gods genade. Ongetwijfeld verdient Gods genade niet alléén in onze verlossing gepredikt te worden, indien ze niet onverdiend is. Verder zal ze niet onverdiend zijn, indien God bij het verkiezen der zijnen overweegt, hoedanig een ieders werken zullen zijn. Daarom bevindt men, dat wat Christus tot zijn discipelen zeide, in het algemeen geldt voor alle gelovigen: "Gij hebt Mij niet uitverkoren, maar Ik heb u uitverkoren "(Joh. 15:16). Daar sluit Hij niet slechts de voorafgaande verdiensten uit, maar geeft te kenne, dat ze in zichzelf niets hadden, waarom ze uitverkoren zouden worden, indien Hij hen niet door zijn barmhartigheid was voorgekomen. Zo moet ook het woord van Paulus (Rom. 11:35) verstaan worden: "Wie heeft Hem eerst gegeven, en het zal hem wedervergolden worden? "Want hij wil aantonen, dat Gods goedheid de mensen zo voortkomt, dat zij bij hen niets vind, noch wat gedaan is, noch wat gedaan zal worden, waardoor zij zich met hen zou kunnen verenigen.

Boek III hoofdstuk 22

Bevestiging van deze leer door getuigenissen der Schrift.

4. Verder in de brief aan de Romeinen (Rom. 9:6,11), waar hij dit onderwerp dieper ophaalt en uitvoeriger behandelt, zegt hij, dat zij niet allen Israëlieten zijn, die voortgesproten zijn uit Israël; omdat, hoewel alle gezegend waren met een erfelijk recht, de erfopvolging toch niet gelijkelijk op allen overging. De oorsprong van deze uiteenzetting was gelegen in de hovaardij en de bedriegelijke pralerij van het Joodse volk. Want daar zij zich de naam van kerk toekenden, wilden zij, dat de waarheid van het evangelie afhing van hun eigen goeddunken. Evenals tegenwoordig de pausgezinden zich gaarne onder deze verzonnen schijn in Gods plaats zouden stellen. Hoewel Paulus toegeeft, dat het nageslacht van Abraham heilig was ter oorzake van het verbond, verzekert hij toch, dat daaronder vele buitenstaanders zijn, en dat niet alleen, omdat zij ontaarden, zodat ze van wettige kinderen bastaarden worden, maar omdat Gods bijzondere verkiezing, die alleen zijn aanneming bekrachtigt, boven alles staat en alles beheerst. Indien sommigen door hun eigen vroomheid bevestigd werden in de hoop der zaligheid, en anderen alleen door hun afwijking daarvan werden beroofd, dan zou Paulus waarlijk dwaas en ongerijmd doen door zijn lezers op te voeren tot de verborgen verkiezing. Maar indien Gods wil, wiens oorzaak buiten Hem niet te zien is en ook niet gezocht moet worden, de een van de ander onderscheidt, zodat niet alle kinderen Israëls ware Israëlieten zijn, verzint men tevergeefs, dat ieder het begin van zijn staat in zichzelf heeft. Dan gaat hij de zaak verder na met het voorbeeld van Jakob en Ezau. Want daar zij beiden kinderen van Abraham waren, tegelijk in de schoot hunner moeder ingesloten, geleek het feit, dat de eer der eerstgeboorte overgebracht werd op Jakob op een onnatuurlijke verandering, maar toch verzekert Paulus, dat daardoor betuigd werd de verkiezing van de een en de verwerping van de ander. De vraag is nu naar de oorsprong en de oorzaak, welke zij, die het vooruitweten leren, gelegen willen zien in de deugden en ondeugden der mensen. Want zij hebben dit korte antwoord gemakkelijk klaar, dat God in de persoon van Jakob getoond heeft, dat Hij hen verkiest, die zijn genade waardig zijn, en in de persoon van Ezau hen verwerpt, van wie Hij voorziet, dat ze haar onwaardig zijn: zo zeggen zij vermetel. Maar wat zegt Paulus?"Toen de kinderen nog niet geboren waren, noch iets goeds of kwaads gedaan hadden, opdat het voornemen Gods, dat naar de verkiezing is, vast bleve, niet uit de werken, maar uit de roepende, zo werd tot haar gezegd: De meerdere zal de mindere dienen; gelijk geschreven is: Jakob heb Ik liefgehad, en Ezau heb Ik gehaat"(Rom. 9:11-13). Indien het vooruitweten Gods iets betekende in dit onderscheid der broeders zou ongetwijfeld de vermelding van de tijd minder goed passen. Laat ons eens aannemen, dat Jakob uitverkoren was, omdat hij door zijn toekomstige deugden die waardigheid verkregen had: waarom zou Paulus dan zeggen, dat hij nog niet geboren was? Dan zou ook onberaden er aan toegevoegd zijn, dat hij nog niets goeds gedaan had: want dan zou de tegenwerping voor de hand liggen, dat niets voor God verborgen is, en dat zo Jakobs vroomheid voor Hem tegenwoordig was. Wanneer de werken de genade verwerven, dan moest voor hen met recht ook reeds toen hun waarde vaststaan, voordat Jakob geboren was, evenals of hij reeds volwassen was. Maar de apostel gaat voort met het wegnemen van de moeilijkheid, en hij leert, dat de aanneming van Jakob niet uit de werken

voortgekomen is, maar uit de roeping Gods. In de werken stelt hij geen toekomende of verleden tijd; bovendien stelt hij ze regelrecht tegenover de roeping Gods, waarbij hij door het ene te stellen het andere uitdrukkelijk wil wegnemen. Alsof hij zeide, dat men er op letten moet, wat Gode behaagd heeft, en niet wat de mensen uit zichzelf hebben aangebracht. Tenslotte het is zeker, dat door de woorden verkiezing en voornemen van deze zaak uitgesloten worden alle oorzaken, die de mensen plegen te verzinnen buiten de verborgen raad Gods.

Boek III hoofdstuk 22

Bevestiging van deze leer door getuigenissen der Schrift.

5. Wat zullen, om dit te verduisteren, zij voorwenden, die aan de werken, hetzij die reeds gedaan zijn of nog gedaan zullen worden, enige plaats toekennen in de verkiezing? Want dit is geheel en al spotten met wat de apostel beweert, namelijk dat het onderscheid der broeders, omdat het vastgesteld is, toen zij nog niet geboren waren, niet berust op enige inachtneming der werken, maar louter op de roeping Gods. Hun scherpzinnigheid zou ook de apostel niet ontgaan zijn, indien die enige vaste grond gehad had; maar omdat hij zeer wel wist, dat God in de mens niets goeds kon voorzien, dan alleen dat goed, hetwelk Hij reeds van te voren besloten heeft hem door de weldaad zijner verkiezing te schenken, neemt hij zijn toevlucht niet tot die verkeerde orde, dat hij de goede werken stelt boven hun eigen oorzaak. Wij hebben uit de woorden van de apostel vernomen, dat de zaligheid der gelovigen alleen gegrond is op het goeddunken van Gods verkiezing, en dat die gunst niet door de werken verkregen wordt, maar voortkomt uit de onverdiende roeping. Wij hebben daarvan als het ware een voorbeeld voor ogen gezien. Ezau en Jakob zijn broeders, uitzelfde ouders geboren, nog in dezelfde moederschoot besloten, nog niet ter wereld gebracht. In hen is alles gelijk, maar toch is Gods oordeel over hen verschillend. Want de een neemt Hij aan, de ander verwerpt Hij. Er was alleen de eerstgeboorte, door welker recht de een boven de ander uitging. Maar toch, ook die wordt voorbijgegaan en aan de jongste wordt geschonken wat de oudste geweigerd wordt. Ja God schijnt ook in anderen naar bepaalde raad altijd de eerstgeboorte te hebben veracht, om alle stof tot roemen aan het vlees te ontnemen. Met versmading van Ismaël stelt Hij zijn hart op Izak. Met achterstelling van Manasse, schenkt Hij meer eer aan Efraim.

Boek III hoofdstuk 22

Bevestiging van deze leer door getuigenissen der Schrift.

6. Indien iemand hiertegen inbrengt, dat men uit deze lagere en geringe weldaden geen besluiten mag trekken aangaande het belangrijke stuk van het toekomende leven, zodat hij, die tot de eer der eerstgeboorte verheven is, daarom gerekend wordt mede aangenomen te zijn tot het erfdeel des hemels (want er zijn velen, die zelfs Paulus niet sparen, alsof hij in het aanhalen van deze getuigenissen de Schrift tot een vreemde betekenis verdraaid had), dan antwoord ik evenals tevoren, dat de apostel niet door onbedachtzaamheid gestruikeld is en niet de getuigenissen der Schrift willens en wetens misbruikt heeft. Maar hij zag (en daarop willen zij niet letten), dat God de geestelijke verkiezing van Jakob, die anders bij zijn ontoegankelijke rechterstoel verborgen bleef, door een aards teken heeft willen verklaren. Want wanneer wij de hem geschonken eerstgeboorte niet betrekken op de toekomende eeuw, dan zal het een

ijdele en belachelijke soort van zegen zijn, uit welke voor hem niets is voortgekomen dan veelvuldige ellenden, lasten, een droeve ballingschap, en veel bitterheid van droefheid en zorgen. Daar dus Paulus zonder te twijfelen merkte, dat God door uiterlijke zegen betuigd heeft die geestelijke en geenszins vergankelijke zegen, die Hij in zijn Koninkrijk voor zijn knecht bereid had, heeft hij niet geaarzeld om aan die uiterlijke zegen een bewijs te ontlenen om de geestelijke zegen te bevestigen. Men moet ook in de herinnering houden, dat het land Kanaän het pand was van de hemelse woonstede, zodat men geenszins mag betwijfelen, dat Jakob met de engelen in het lichaam van Christus ingeplant was, om met Hem deelgenoot te zijn van hetzelfde leven. Jakob wordt dus verkoren, met versmading van Ezau, en door Gods predestinatie van hem onderscheiden, van wie hij door geen enkele verdienste verschilde. Indien men vraagt naar de oorzaak daarvan, dan geeft de apostel deze op (Rom. 9:15), omdat tot Mozes gezegd is: "Ik zal Mij ontfermen, diens ik Mij ontferm, en zal barmhartig zijn, die ik barmhartig ben. "En wat, vraag ik u, betekent dit? Ongetwijfeld spreekt de Heere zeer duidelijk uit, dat Hij in de mensen geen reden heeft om hun wel te doen, maar dat Hij die uit zijn barmhartigheid alleen neemt, en dat daarom de zaligheid der zijnen zijn werk is. Daar God uw zaligheid in zichzelf alleen stelt, waarom zult gij dan tot uzelf neerdalen? Daar Hij zijn eigen barmhartigheid alleen u toewijst, waarom zult gij dan tot uw eigen verdiensten uw toevlucht nemen? Daar Hij uw gedachte houdt bij zijn barmhartigheid, waarom zult gij dan een deel richten op het beschouwen van uw werken? Daarom moet men komen tot dat kleinere volk, waarvan Paulus elders (Rom. 11:2) schrijft, dat God het tevoren gekend heeft: niet op de manier, waarop zij zich dat voorstellen, namelijk, dat Hij, werkeloos toeziende, van te voren de dingen weet, die Hij niet zelf doet, maar in de betekenis waarin men het dikwijls leest. Want ongetwijfeld, wanneer Petrus bij Lucas (Hand. 2:23) zegt, dat Christus door de bepaalde raad en voorkennis Gods aan de dood overgegeven is, dan stelt hij God niet voor als toeschouwende, maar als de auteur van onze zaligheid. Zo ook, wanneer dezelfde Petrus (1 Petrus 1:2) zegt, dat de gelovigen, aan wie hij schrijft, naar de voorkennis van God uitverkoren zijn, dan drukt hij daarmee eigenlijk uit die verborgen predestinatie, waardoor God zich tot zijn kinderen getekend heeft hen, die Hij wilde. En daar het woord voornemen, dat hij als van gelijke betekenis daar bijvoegt, overal een vast besluit uitdrukt, leert hij ongetwijfeld, dat God, wanneer Hij de auteur is van onze zaligheid, niet buiten zichzelf gaat. In die zin zegt hij in hetzelfde hoofdstuk (1 Petrus 1:19), dat Christus het Lam was, voorgekend vóór de grondlegging der wereld. Want wat zou laffer en onbeduidender zijn dan dat God uit den hoge had toegezien, vanwaar voor het menselijk geslacht de zaligheid komen zou? Het volk, dat tevoren gekend is, betekent dus bij Paulus hetzelfde als de kleine schare, welke vermengd is onder de grote hoop, die valselijk Gods naam voorwendt. Ook elders zegt Paulus, dat God kent, die de zijnen zijn (2 Tim. 2:19), opdat hij de grootspraak zou doen verstommen van hen, die, slechts met een masker bedekt, zich voor de wereld de eerste plaats onder de vromen aanmatigen. Kortom met dat woord duidt Paulus ons tweeërlei volk aan, het ene bestaande uit het ganse geslacht van Abraham, en het andere, daaruit afgezonderd, dat, bewaard onder Gods ogen, verborgen is voor de aanblik der mensen. En het is niet te betwijfelen, dat hij dat genomen heeft uit de woorden van Mozes, die betuigt, dat God barmhartig zal zijn jegens wie Hij wil (hoewel er sprake was van het uitverkoren volk, welks staat in schijn gelijk was), even alsof hij zeide, dat in die algemene aanneming bij Hem ingesloten was een bijzondere genade voor sommigen als een heiliger schat; en dat het gemeenschappelijke verbond niet verhinderde, dat dat geringe aantal uit de algemene schare werd uitgezonderd. En terwijl Hij zichzelf wil maken tot de vrije uitdeler en

beoordelaar hiervan, zegt Hij ronduit, dat Hij de een meer barmhartig zal zijn dan de ander, alleen omdat het Hem zo lust; want wanneer de barmhartigheid hen tegemoet komt, die haar zoekt, dan wordt deze wel niet afgewezen, maar dan zou hij toch voorkomen of zich ten dele verwerven de gunst, welker lof God voor zich opeist.

Boek III hoofdstuk 22

Bevestiging van deze leer door getuigenissen der Schrift.

7. Laat nu over de ganse zaak de opperste Kenner en Meester uitspraak doen. Wanneer Hij bemerkt, dat in zijn hoorders zulk een hardheid was, dat Hij voor de schare zijn woorden bijna zonder vrucht uitstrooide, roept Hij, ter genezing van deze ergernis uit (Joh. 6:37): "Al wat Mij de Vader geeft, zal tot Mij komen; want dit is de wil des Vaders, dat al wat Hij Mij gegeven heeft, Ik daaruit niets verlieze. "Merk op, dat het begin daarvan, dat wij in Christus' trouw en hoede worden overgegeven, genomen wordt uit de schenking des Vaders. Hier zal misschien iemand de cirkelgang omkeren en tegenwerpen, dat tot des Vaders eigendom slechts zij gerekend worden, die zich vrijwillig uit het geloof hebben overgegeven. Maar Christus bedoelt slechts dit te zeggen, dat ook al zou het afwijken van grote scharen de gehele wereld aan het wankelen brengen, toch de raad Gods vast zal zijn en bestendiger dan de hemelen zelf, zodat nooit de verkiezing zal wankelen. Er wordt gezegd, dat de uitverkorenen van de Vader geweest zijn, voordat Hij hen schonk aan zijn eniggeboren Zoon. Vraagt men of ze dat van nature waren? Integendeel; hen, die vreemd waren, maakt Hij tot de zijnen door hen te trekken. De woorden van Christus zijn te duidelijk, dan dat ze door uitvluchten zouden kunnen omwolkt worden. "Niemand," zegt Hij (Joh. 6:44), "kan tot Mij komen, tenzij dat de Vader hem trekke; een iegelijk dan, die het van de Vader gehoord en geleerd heeft, die komt tot Mij. "Indien allen zonder onderscheid voor Christus de knie bogen, zou de verkiezing algemeen zijn; nu blijkt in dat kleine getal dergenen, die geloven. duidelijk de verscheidenheid. Daarom, nadat Christus betuigd heeft, dat de discipelen, die Hem gegeven zijn, het eigendom waren van God de Vader, voegt Hij een weinig later daaraan toe: "Ik bid niet voor de wereld, maar voor degenen, die Gij Mij gegeven hebt, want zij zijn uwe"(Joh. 17:9). Vanwaar komt het, dat de gehele wereld haar Schepper niet toebehoort, anders dan omdat de genade niet velen uit de vervloeking en de toorn Gods en de eeuwige dood uitrukt, die anders zouden omgekomen zijn; en omdat God de wereld laat in haar verderf, waartoe zij beschikt is. Intussen ofschoon Christus zich in het midden stelt, maakt Hij toch voor zichzelf aanspraak op het recht om gemeenschappelijk met de Vader te verkiezen. "Ik zeg niet van allen, "zegt Hij (Joh. 13:18): "Ik weet, welke Ik uitverkoren heb. "Indien men vraagt, waaruit Hij ze uitverkoren heeft: elders antwoord Hij (Joh. 15:19): "uit de wereld"; en die sluit Hij uit van zijn gebeden, waarmee Hij zijn discipelen aan de Vader opdraagt. Dit moeten wij opmerken, dat wanneer Hij verzekert, dat Hij weet, wie Hij uitverkoren heeft, een bijzondere soort in het menselijke geslacht wordt aangeduid; bovendien dat die soort niet onderscheiden wordt door de hoedanigheid van haar deugden, maar door het hemels besluit. Daaruit volgt, dat niemand door eigen kracht of ijver uitmunt, daar Christus zichzelf maakt tot de auteur der verkiezing. Want dat Hij elders (Joh. 6:70) Judas onder de uitverkorenen telt, hoewel hij een duivel was, dat heeft slechts betrekking op het apostelambt, hetwelk wel een aanzienlijk bewijs is van Gods gunst (gelijk Paulus zo dikwijls bekent in zijn eigen persoon), maar toch niet in zich bevat de hoop op de eeuwige zaligheid. Zo kon dus Judas, daar hij het apostelschap ontrouw bediende, slechter zijn dan de duivel; maar

Christus zal niet toelaten, dat iemand van hen, die Hij eenmaal in zijn lichaam heeft ingelijfd, verloren gaat; want in het bewaren van hun zaligheid zal Hij doen, wat Hij beloofd heeft; Hij zal namelijk zijn Goddelijke macht openbaren, die boven alles uitgaat. Want ofschoon wat Hij elders zegt (Joh. 17:12); "Vader, uit hen, die Gij Mij gegeven hebt, is niemand verloren gegaan dan de zoon des verderfenis, "een oneigenlijke manier van zeggen is, is het toch in het geheel niet dubbelzinnig. De hoofdsom is, dat God door genadige aanneming hen scherpt, die Hij als zijn kinderen wil hebben, en dat de oorzaak van die verkiezing inwendig in Hem ligt, daar Hij zich houdt aan zijn verborgen welbehagen.

Boek III hoofdstuk 22

Bevestiging van deze leer door getuigenissen der Schrift.

8. Maar Ambrosius, Origenes en Hieronymus waren van oordeel, dat God zijn genade onder de mensen uitdeelt, alnaar Hij voorzien heeft, dat ieder haar goed zal gebruiken. Daar komt bij, dat ook Augustinus 1) eens van die mening geweest is; maar toen hij meer vordering gemaakt had in de kennis der Schrift, heeft hij haar niet alleen herroepen als kennelijk onjuist, maar ook krachtig weerlegd. Ja, toen hij ook na die herroeping de Pelagianen bestrafte, omdat ze in die dwaling volhardden, zeide hij 2): "Wie zou er zich niet over verwonderen, dat de apostel dit zeer scherpzinnig inzicht niet gehad heeft? Want toen hij de verbazingwekkende zaak voorgesteld had van die nog niet geboren kinderen, en zich vervolgens de vraag voorwierp: "Wat zullen wij dan zeggen, is er enige ongerechtigheid bij God?", toen was het de plaats om te antwoorden, dat God beider verdiensten tevoren gezien had; maar toch zegt hij dat niet, maar neemt zijn toevlucht tot Gods oordelen en barmhartigheid. "En elders 3), nadat hij alle aan de verkiezing voorafgaande verdiensten weggenomen heeft, zegt hij: "Hier is ongetwijfeld ontzenuwt de ijdele redenering van hen, die het vooruitweten Gods verdedigen tegenover de genade Gods, en zeggen, dat wij daarom uitverkoren zijn voor de grondlegging der wereld, omdat God van te voren geweten heeft, dat wij goed zouden zijn, en dat Hij niet zelf ons goed zou maken. Dit bedoelt Hij niet, die zegt: "Niet gij hebt Mij uitverkoren, maar Ik heb u uitverkoren "(Joh. 15:16); want indien Hij ons daarom uitverkoren had, omdat Hij zag, dat wij goed zouden worden, zou Hij tegelijk vooruit geweten hebben, dat wij Hem zouden verkiezen, "en wat daar verder volgt. Het getuigenis van Augustinus moge zich doen gelden bij hen, die gaarne steunen op het gezag der vaderen. Trouwens Augustinus laat niet toe, dat hij van de overigen gescheiden wordt; maar met duidelijke getuigenissen toont hij aan, dat deze scheiding, met wier blaam zij hem bezwaarden, onwaar was. Want hij haalt het volgende aan 4) uit Ambrosius: "Christus roept, wiens Hij zich erbarmt. "Evenzo: "Indien Hij gewild had, zou Hij van onvromen vromen gemaakt hebben; maar God roept hen, die Hij waardig keurt, en maakt godsdienstig, die Hij wil. "Wanneer ik uit Augustinus een heel boek wilde samenlezen, dan zou ik de lezers kunnen laten zien, dat ik niets anders nodig had dan zijn woorden; maar ik wil hen niet met wijdlopigheid bezwaren. Maar welaan, laat ons aannemen, dat de vaderen er niet over spreken: laat ons op de zaak zelf letten. Er was een moeilijke vraag te berde gebracht: of God wel rechtvaardig deed, door sommige mensen zijn genade waardig te keuren. Daaruit had Paulus zich met één woord kunnen redden, als hij voorgewend had, dat God ziet op de werken. Waarom doet hij dat dan niet? Ja, waarom gaat hij liever door met woorden, die zich met dezelfde moeilijkheid bezig houden? Waarom dan omdat hij niet anders mocht? Want de Heilige Geest, die door zijn mond sprak, leed niet aan

de fout der vergeetachtigheid. Zonder omwegen antwoord hij dus, dat God daarom zijn uitverkorenen gunstig is, omdat Hij wil; en daarom barmhartig is jegens hen, omdat Hij wil. Want de Godsspraak: Ik zal genadig zijn, wie Ik zal genadig zijn, en Ik zal Mij ontfermen, over wie Ik Mij ontfermen zal "(Exod. 33:19) heeft dezelfde betekenis, alsof er gezegd werd, dat God om geen andere reden zich tot barmhartigheid laat bewegen, dan omdat Hij barmhartig wil zijn. Dus blijft waar het woord van Augustinus 5), dat de genade Gods de mensen niet aantreft geschikt om verkoren te worden, maar hen dat maakt.

1} Retr. I, 9
2} Ep. 105 ad Sixtum (194).
3} Hom. in Ioann. 8.
4} De praed. sanct. 19.
5} Hom. in Ioann. 38 ep. 106 (186).

Boek III hoofdstuk 22

Bevestiging van deze leer door getuigenissen der Schrift.

9. Wij bekommeren ons zelfs ook niet om de scherpzinnigheid van Thomas 1), waarmee hij beweert, dat het vooruitweten der verdiensten wel niet de oorzaak is van de predestinatie gezien van de zijde van God, die predestineert; maar dat het, bezien van onze kant, in zekere zin zo genoemd kan worden;namelijk naar een bijzondere schatting der predestinatie, gelijk wanneer gezegd wordt, dat God voor de mens heerlijkheid predestineert uit de werken, omdat Hij besloten heeft hem de genade te schenken, waardoor hij de heerlijkheid kan verdienen. Want daar de Heere wil, dat wij in de verkiezing op niets anders zullen zien dan op zijn loutere goedheid, zal het een zeer verkeerde neiging zijn, indien iemand hier iets meer begeert te ontdekken. Wanneer we met scherpzinnigheid willen strijden, dan zijn wij wel in staat om dat spitsvondigheidje van Thomas te ontzenuwen. Hij beweert, dat de heerlijkheid de uitverkorenen in zekere zin gepredestineerd wordt uit de verdiensten; want God predestineert hun de genade, waardoor ze de heerlijkheid kunnen verdienen. Maar als ik daar nu eens tegen inbracht, dat de predestinatie tot de genade dienstbaar is aan de uitverkiezing ten leven en als het ware haar dienares is? En dat de genade hun gepredestineerd wordt, aan wie het bezitten der heerlijkheid reeds lang toegewezen is, omdat het de Heere behaagt zijn kinderen uit de verkiezing te leiden tot de rechtvaardigmaking?Immers daaruit zal volgen, dat de predestinatie tot de heerlijkheid veeleer de oorzaak is van de predestinatie tot de genade, dan omgekeerd. Maar weg met deze twisten, daar die overbodig zijn tussen hen, die menen, dat er voor hen genoeg wijsheid is in Gods Woord. Want naar waarheid is oudtijds door een kerkleraar dit gezegd 2), dat zij, die de verkiezing Gods aan de verdiensten toeschrijven, wijzer zijn dan behoort.

1} In 1 Sent. Tract. 25. quest 23.
2} Ps. Ambros. de voc. gent. I, 2.

Boek III hoofdstuk 22

Bevestiging van deze leer door getuigenissen der Schrift.

10. Sommigen werpen ons tegen, dat God met zichzelf in tegenstrijd zou zijn, wanneer Hij in 't algemeen alle mensen tot zich nodigt, maar slechts weinige

uitverkorenen tot zich toelaat. Zo neemt, volgens hen, de algemeenheid der beloften de onderscheiding der bijzonder genade weg; en zo spreken sommige gematigde mensen, niet zozeer om de waarheid te onderdrukken, als wel om netelige kwesties af te weren en veler nieuwsgierigheid te beteugelen. Hun wil is prijzenswaard, maar hun beleid geenszins goed te keuren, want aarzeling is nooit te verontschuldigen. Van hen echter, die met groter onbeschaamdheid aanvallen, is de laster voorzeker al te weerzinwekkend en de dwaling al te schandelijk. Hoe de Schrift deze twee verenigt, dat door de uiterlijke prediking allen tot boetvaardigheid en geloof geroepen worden, en dat toch niet aan allen de Geest der bekering en des geloofs gegeven wordt, heb ik elders uitgelegd, en daarvan zal straks iets herhaald moeten worden. Welnu, wat zij willen, loochen ik, daar het op tweeërlei wijze onjuist is. Want Hij, die dreigt, dat er droogte zal zijn over de ene stad, terwijl het over de andere zal regenen (Amos 4:7) (Amos 8:11), Hij, die elders een honger naar de leer aankondigt, verbindt zich niet met een vaste wet, dat Hij allen gelijkelijk zal roepen. En Hij, die Paulus verbiedt het Woord te prediken in Azië, en hem van Bithynië afwendt en naar Macedonië trekt (Hand. 16:6), toont aan dat het aan Hem staat die schat uit te delen aan wie Hij wil. Door Jesaja (Jes. 8:16) echter toont Hij duidelijker aan, hoe Hij voor de uitverkorenen in het bijzonder de beloften der zaligheid bestemt. Want Hij verkondigt, dat Hij slechts uit hen, en niet zonder onderscheid uit het ganse menselijk geslacht, zijn discipelen zal hebben. En daaruit blijkt, dat onjuist is de mening, dat de leer der zaligheid aan een ieder voorgesteld wordt, om hem doeltreffend tot voordeel te zijn, terwijl er van die leer gezegd wordt, dat ze afzonderlijk weggelegd is voor de kinderen der kerk alleen. Moge dit voor het tegenwoordige voldoende zijn,dat, hoewel het woord des evangelies in 't algemeen allen aanspreekt, toch de gave des geloofs aan weinigen geschonken wordt. Jesaja (Jes. 53:1) wijst de oorzaak aan, namelijk, omdat niet aan allen de arm des Heeren wordt geopenbaard. Wanneer hij zeide, dat het evangelie boosaardig en verkeerdelijk veracht wordt, omdat velen hardnekkig weigeren het te horen, dan zou misschien deze tegenwerping aangaande de algemene roeping van kracht zijn. Maar het is de bedoeling van de profeet niet om de schuld der mensen te verkleinen, wanneer hij leert, dat de oorsprong der blindheid deze is, dat God zich niet vervaardigt hun zijn arm te openbaren; hij wijst er slechts op, dat door de uiterlijke leer de oren tevergeefs getroffen worden, omdat het geloof een bijzondere gave is. En ik zou van die leraars wel eens willen weten, of de prediking alleen kinderen Gods maakt, of het geloof. Ongetwijfeld wanneer in Johannes 1:12 gezegd wordt, dat allen, die in de eniggeboren Zoon Gods geloven, ook zelfs kinderen Gods worden, dan wordt daar niet een verwarde hoop gesteld, maar dan wordt er een bijzondere rang gegeven aan de gelovigen, die niet uit den bloede, noch uit de wil des vleses, noch uit de wil des mans, maar uit God geboren zijn. Maar het geloof, zeggen ze, heeft een onderlinge overeenstemming met het Woord. Zeker, overal waar het geloof werkelijk is. Maar dat het zaad onder de doornen valt, of op steenachtige plaatsen, is niet iets nieuws; niet alleen omdat het grootste deel der mensen inderdaad wederspannig blijkt te zijn tegen God, maar ook omdat niet allen met ogen en oren zijn toegerust. Hoe zal het dan overeenstemmen, dat God hen tot zich roept, van wie Hij weet, dat ze niet zullen komen? Laat Augustinus 1) voor mij antwoorden. "Wilt gij met mij redetwisten? Bewonder met mij en roep uit: o diepte ! Laat ons samen overeenstemmen in vrees, opdat wij niet omkomen in dwaling. "Daar komt bij, dat, indien de verkiezing, volgens getuigenis van Paulus, de moeder is van het geloof, ik hun argument tegen henzelf keer, en zeg, dat het geloof daarom niet algemeen is, omdat de verkiezing bijzonder is. Want wanneer Paulus zegt (Ef. 1:3), dat wij vervuld zijn met alle geestelijke zegening, gelijk God ons uitverkoren had voor de schepping

der wereld, dan kan men uit de reeks van oorzaken en gevolgen gemakkelijk opmaken, dat deze rijkdommen daarom niet allen gemeen zijn, omdat God slechts uitverkoren heeft, die Hij wilde. Dat is de reden, waarom hij elders (Tit. 1:1) spreekt van het geloof der uitverkorenen, opdat men niet mene, dat iemand zich het geloof door eigen toedoen verwerft, maar opdat deze eer bij God berustte, dat door Hem uit genade verlicht worden zij, die Hij te voren verkoren had. Want terecht zegt Bernardus 2): "De vrienden horen afzonderlijk, tot wie Hij ook zegt: "Vreest niet, gij klein kuddeke, want u is het gegeven te verstaan de verborgenheid van het Koninkrijk der hemelen. "Wie zijn dat? Het zijn zij, die Hij te voren gekend en verordineerd heeft den beelde zijns Zoons gelijkvormig te worden. De grote en verborgen raad is bekend geworden; de Heere weet, wie de zijnen zijn; maar wat Gode bekend was, is de mensen geopenbaard, en Hij keurt ongetwijfeld geen anderen het deelgenootschap aan zo grote verborgenheid waardig, dan diezelfden, van wie Hij tevoren geweten en verordineerd heeft, dat ze de zijnen zouden zijn. "Een weinig verder besluit hij: "De barmhartigheid Gods is van eeuwigheid tot eeuwigheid over degenen, die Hem vrezen: van eeuwigheid, wegens de predestinatie; tot eeuwigheid, wegens de zaligmaking; van welke twee de eerste geen begin, de tweede geen einde kent. "Maar waartoe is het nodig Bernardus als getuige aan te halen, daar wij uit des Meesters mond horen, dat slechts zij zien, die uit God zijn (Joh. 6:46)? Met die woorden geeft Hij te kennen, dat allen, die uit God niet zijn wedergeboren, bij de glans van zijn aanschijn verstijven. En het geloof wordt wel geschikt verbonden met de verkiezing, als het maar de tweede rang beslaat. Die orde wordt elders duidelijk uitgedrukt door Christus' woorden (Joh. 6:39): "Dit is de wil des Vaders, dat ik niet verlieze, wat Hij Mij gegeven heeft. "Want dit is zijn wil, dat een iegelijk, die in de Zoon gelooft, niet verga. Indien Hij wilde, dat allen zalig werden, zou Hij hun zijn Zoon geven als behoeder, en allen door de heilige band des geloofs in zijn lichaam inlijven. Maar nu staat het vast, dat het geloof een bijzonder pand is van zijn Vaderlijke liefde, weggelegd voor de kinderen, die Hij heeft aangenomen. Daarom zegt Christus elders (Joh. 10:4), dat de schapen hun herder volgen, omdat zij zijn stem kennen; en dat zij een vreemde niet volgen, omdat zij de stem der vreemden niet kennen. En vanwaar die onderscheiding, dan daaruit, dat hun oren van Godswege doorboord zijn? Want niemand maakt zichzelf tot een schaap, maar hij wordt door de hemelse genade daartoe gevormd. Daarom leert de Heere ook (Joh. 10:29), dat onze zaligheid altijd vast en veilig zal zijn, omdat ze door Gods onoverwinnelijke macht bewaard wordt. En daarom besluit Hij (Joh. 10:26), dat de ongelovigen niet tot zijn schapen behoren, namelijk omdat ze niet behoren tot het getal van hen, van wie God door Jesaja beloofd heeft, dat ze zijn discipelen zijn zouden. Verder, omdat door de getuigenissen, die ik aangehaald heb, de volharding wordt uitgedrukt, betuigen zij tegelijkertijd de onbuigbare standvastigheid der verkiezing.

1} De verb. Apost. sermo 11.

2} Ad Thomam praepositum Benerlae, ep. 107.

Boek III hoofdstuk 22

Bevestiging van deze leer door getuigenissen der Schrift.

11. Nu moeten we nog spreken over de verworpenen, van wie de apostel daar ook handelt. Want evenals Jakob, toen hij nog niets door goede werken verdiend had, tot genade wordt aangenomen, zo wordt Ezau, toen hij nog door geen enkele wandaad verontreinigd was, gehaat. Wanneer we de ogen slaan op de werken, doen wij de

apostel onrecht, alsof hij niet gezien had juist datgene, wat wij duidelijk zien. Verder wordt bewezen, dat hij het niet gezien heeft, daar hij met name er de nadruk op legt, dat, toen zij nog niets goeds of kwaads gedaan hadden, de een uitverkoren en de ander verworpen was: opdat hij zou bewijzen, dat het fundament der Goddelijke predestinatie niet in de werken gelegen is. Vervolgens wanneer hij de tegenwerping te berde heeft gebracht, of God dan niet onrechtvaardig is, dan maakt hij geen gebruik van datgene, wat de zekerste en duidelijkste bescherming van zijn rechtvaardigheid geweest zou zijn, namelijk, dat God Ezau vergolden heeft naar zijn boosheid; maar hij is tevreden met een andere oplossing, namelijk deze, dat de verworpenen tot dit doel opgewekt worden, opdat Gods heerlijkheid door hen in het licht gesteld zou worden. Eindelijk voegt hij deze slotwoorden toe: dat God barmhartig is wie Hij wil, en verhard, wie Hij wil. Ziet ge dat hij deze twee stelt alleen in Gods goeddunken? Indien wij dus geen reden kunnen aanwijzen, waarom Hij de zijnen barmhartigheid waardig keurt, dan omdat het Hem zo behaagt, zullen wij ook van de verwerping van anderen geen andere reden hebben dan zijn wil. Want wanneer gezegd wordt, dat God verhard of met barmhartigheid bejegent degene, die Hij wil, dan worden de mensen daardoor vermaand geen oorzaak te zoeken buiten zijn wil.

Boek III hoofdstuk 22

Bevestiging van deze leer door getuigenissen der Schrift.

1. Maar wanneer het menselijk vernuft dit hoort, kan zijn onbeschaamdheid er niet van afgehouden worden om, als op de klank der krijgstrompet, op allerlei wijze en bovenmate in opschudding te geraken. Velen belijden, alsof zij de blaam van God wilden afwenden, de verkiezing zo, dat ze loochenen, dat iemand verworpen wordt. Maar dat is al te onverstandig en kinderlijk: want de verkiezing zelf zou niet blijven bestaan, wanneer ze niet stond tegenover de verwerping. Er wordt gezegd, dat God afzondert hen, die Hij aanneemt tot zaligheid: het zou dwaasheid zijn te zeggen, dat de anderen bij toeval verkrijgen, of door hun inspanning verwerven, wat alleen de verkiezing aan weinigen schenkt. Hen dus, die God voorbijgaat, verwerpt Hij, en dat om geen andere oorzaak dan omdat Hij hen van het erfdeel, dat Hij voor zijn kinderen verordineert, wil uitsluiten. En de onbeschaamdheid der mensen is niet te verdragen, als zij zich niet laat breidelen door Gods Woord, wanneer er gehandeld wordt over zijn onbegrijpelijke raad, die zelfs de engelen aanbidden. Maar we hebben nu gehoord, dat de verharding evenzeer in Gods hand en goeddunken ligt als de barmhartigheid. En Paulus doet ook niet, naar het voorbeeld van hen, die ik noemde, angstvallig zijn best om God met behulp van een leugen te verontschuldigen: hij wijst er slechts op, dat het niet geoorloofd is, dat het maaksel twist met zijn Maker (Rom. 8:20). Hoe zullen verder zij, die niet toestaan, dat sommigen door God verworpen worden, zich redden van deze uitspraak van Christus (Matth. 15:13): "Alle plant, die mijn Vader niet geplant heeft, zal uitgeroeid worden. "Zij horen, dat openlijk aan het verderf toegewezen en gewijd worden allen, die de hemelse Vader niet waardig gekeurd heeft hen als heilige bomen in zijn akker te planten. Indien zij loochenen, dat dit een teken is van de verwerping, is niets zo duidelijk, dat men het hun zou kunnen bewijzen. En indien zij niet ophouden tegen te spreken, moge de soberheid van het geloof tevreden zijn met deze vermaning van Paulus (Rom. 9:22), dat er geen oorzaak is om te twisten met God, indien Hij aan de ene zijde, zijn toorn willende bewijzen, en zijn macht bekend maken, met grote verdraagzaamheid en lankmoedigheid de vaten des toorns verdraagt, die bereid zijn ten verderve, en aan de andere kant de rijkdom zijner heerlijkheid bekend maakt aan de vaten der barmhartigheid, die Hij te voren bereid heeft ter heerlijkheid. De lezers mogen opmerken, dat Paulus, om de gelegenheid tot gemor en laster af te snijden, het hoogste gezag toekent aan de toorn en de macht Gods: daar het onrecht zou zijn, dat aan ons oordeel zouden onderworpen worden die diepe oordelen, die al onze zinnen verzwelgen. Van geen betekenis is wat onze tegenstanders antwoorden, dat God niet geheel en al verwerpt hen, die Hij in zijn lankmoedigheid verdraagt, maar dat Hij over hen zijn oordeel opschort, voor het geval ze wellicht tot inkeer komen. Alsof Paulus aan God een lijdzaamheid toeschrijft, waarmee Hij de bekering afwacht van hen, die, naar hij zegt, ten verderve beschikt zijn. Want terecht zegt Augustinus 1), deze plaats uitleggend, dat God, wanneer zijn macht gevoegd wordt bij zijn verdraagzaamheid, niet toelaat, maar door zijn kracht bestuurt. Zij voegen daaraan toe, dat niet zonder reden gezegd wordt, dat de vaten des toorns ten verderve bereid zijn, maar dat God de vaten der barmhartigheid te voren bereid heeft: omdat hij op die manier de lof der zaligheid aan God toeschrijft en toeëigent, maar de schuld der verderving werpt op hen, die haar door hun eigen

goeddunken over zich brengen. Maar ofschoon ik hun toegeef, dat Paulus door die verschillende manier van spreken de hardheid van het eerste lid verzacht, is het toch allerminst passend de voorbereiding ten bederve naar iets anders over te brengen dan naar de verborgen raad Gods; wat ook een weinig te voren in het tekstverband beweerd wordt, dat God Farao verwekt heeft, en vervolgens dat Hij verhard, wie Hij wil. Daaruit volgt, dat de verborgen raad Gods de oorzaak der verharding is. Ik houd mij tenminste aan hetgeen Augustinus 2) leert, dat God, wanneer Hij van wolven schapen maakt, hen door een krachtiger genade hervormt, opdat hun hardheid getemd worde. Derhalve bekeert God daarom de hardnekkigen niet, omdat Hij die krachtiger genade niet betoont, die Hem niet zou ontbreken, wanneer Hij haar wilde aan de dag brengen.

1} Contra Iul, V, 5.

2} De praesdest. sanct. I,2.

Boek III hoofdstuk 22

Bevestiging van deze leer door getuigenissen der Schrift.

2. Dit zou voor vrome en bescheiden mensen en voor hen, die bedenken, dat ze mensen zijn, ruimschoots genoeg wezen. Maar omdat die giftige honden meer dan één soort van lastering uitspuwen tegen God, zullen wij op ieder soort naar gelang de zaak het eist, antwoorden. Op velerlei wijs twisten de dwaze mensen met God, alsof Hij aan hun beschuldigingen onderworpen was. Zij vragen dan in de eerste plaats, met welk recht de Heere vertoornd is op zijn schepselen, door wie Hij van te voren door geen enkele belediging is uitgedaagd. Want ze zeggen, dat het meer past aan de willekeur van een tiran, dan aan het rechtvaardig oordeel van een rechter, aan het verderf te wijden, wie hij wil. Dat de mensen dus reden hebben om zich over God te beklagen, wanneer zij door zijn goeddunken alleen, zonder hun eigen verdienste, gepredestineerd worden tot de eeuwige dood. Indien dergelijke gedachten soms de vrome mensen in de geest komen, zullen zij om de aanvallen daarvan te breken reeds door dit ene voldoende gewapend worden, dat ze bedenken, hoe onbeschaamd het is, slechts de oorzaken van Gods wil te onderzoeken, hoewel Gods wil zelf de oorzaak is en terecht moet wezen van alles wat is. Want indien Gods wil enige oorzaak heeft, moet er aan hem iets voorafgaan, waaraan hij als het ware gebonden is: en het is niet geoorloofd zich dat te verbeelden. Want 1) Gods wil is zozeer de hoogste regel der rechtvaardigheid, dat al wat Hij wil voor rechtvaardig gehouden moet worden, juist omdat Hij het wil. Wanneer dus gevraagd wordt, waarom de Heere zo gedaan heeft, moet er geantwoord worden: omdat Hij het gewild heeft. En indien gij verder gaat en vraagt, waarom Hij het gewild heeft, dan vraagt ge naar iets, dat groter en hoger is dan Gods wil, en dat niet gevonden kan worden. Laat dus de menselijke vermetelheid zich bedwingen, en niet vragen, wat niet is, opdat ze wellicht niet, hetgeen wel is, niet vind. Door deze breidel, zeg ik, zal goed in toom gehouden worden een ieder, die over de verborgenheden van zijn God met eerbied zal willen nadenken. Tegen de stoutmoedigheid der goddelozen, die er niet voor terugdeinzen God openlijk te lasteren, zal de Heere door zijn gerechtigheid, zonder onze hulp, zich genoegzaam verdedigen, wanneer Hij aan hun consciëntiën alle uitvlucht zal ontnemen en ze zal overtuigen en schuldig stellen. En toch komen we hier niet aandragen met het verzinsel van een absolute macht Gods, dat onheilig is en ons daarom dan ook terecht verfoeilijk moet zijn. Wij verzinnen niet, dat God wetteloos is, die zichzelf een wet is; want, gelijk Plato zegt, de mensen, die te kampen hebben met begeerten, hebben een

wet nodig; maar Gods wil, die niet alleen zuiver is van elke fout, maar die zelfs de hoogste regel der volmaaktheid is, is ook de wet van alle wetten. Maar wij ontkennen, dat Hij schuldig is rekenschap af te leggen; wij ontkennen ook, dat wij geschikte rechters zijn, om naar ons eigen gevoelen in deze zaak uitspraak te doen. Indien wij daarom meer najagen dan geoorloofd is, moge die bedreiging van de psalm (Ps. 51:6) ons vrees inboezemen, dat God overwinnaar zal zijn, zo dikwijls als Hij door een sterfelijk mens zal geoordeeld worden.
1} Dit is ontleend aan August. de Gen. contra Manich. I, 2.

Boek III hoofdstuk 22

Bevestiging van deze leer door getuigenissen der Schrift.

3. Zo kan God zwijgende zijn vijanden bedwingen. Maar opdat wij niet zouden dulden, dat zij zijn heilige naam ongestraft bespotten, geeft Hij ons ook wapenen tegen hen uit zijn Woord. Daarom, wanneer iemand ons met dergelijke woorden aanvalt, waarom God van den beginnen sommigen tot de dood gepredestineerd heeft, die, daar ze nog niet waren, het oordeel des doods nog niet hadden kunnen verdienen, laat ons dan, in plaats van een antwoord, hun wederkerig vragen, wat zij menen, dat God de mens schuldig is, indien Hij hen naar zijn aard wil beoordelen. Zoals wij allen door de zonde verdorven zijn, moeten wij wel hatelijk zijn voor God, en dat niet door de wreedheid van een tiran, maar naar de zeer billijke maatstaf der rechtvaardigheid. En indien allen, welke de Heere tot de dood verordineert, door hun natuurlijke staat onderworpen zijn aan het oordeel des doods, over welke ongerechtigheid hun aangedaan, vraag ik u, zouden zij zich dan kunnen beklagen? Laat alle kinderen van Adam komen, laat hen met hun Schepper strijden en twisten, omdat ze door zijn eeuwige voorzienigheid vóór hun geboorte aan een altijddurende jammer zijn toegewezen. Wat zullen ze tegen deze verdediging kunnen inbrengen, wanneer God hen daartegen er toe zal roepen zichzelf te bezien? Indien allen uit een verdorven massa genomen zijn, is het geen wonder, wanneer ze der verdoemenis onderworpen zijn. Laat hen dus God niet van onrechtvaardigheid beschuldigen, wanneer ze door zijn eeuwig oordeel ter dood verwezen zijn, waartoe ze, of ze willen of niet, zelf gevoelen, dat ze door hun eigen natuur gevoerd worden. Daaruit blijkt, hoe verkeerd hun neiging om tegen te spreken is, omdat ze met opzet de oorzaak der verdoemenis, die ze gedwongen worden in zichzelf te erkennen, onderdrukken, om God als voorwendsel te gebruiken tot hun vrijspraak. En toch, ook al zou ik honderdmaal belijden, dat God de auteur daarvan is, wat geheel en al waar is, dan wassen ze daarmee toch niet terstond hun schuld af, die in hun consciëntie is ingegrift en hun nu en dan voor ogen komt.

Boek III hoofdstuk 22

Bevestiging van deze leer door getuigenissen der Schrift.

4. Wederom brengen ze daar dit tegen in: waren ze niet door Gods ordinantie te voren gepredestineerd tot die verdorvenheid, die nu als oorzaak van hun verdoeming wordt voorgewend? Wanneer ze dus in hun verdorvenheid omkomen, dragen ze niets anders dan de straf van de rampzaligheid, in welke Adam door Gods predestinatie gevallen is en zijn nakomelingen met zich mee gesleurd heeft. Is Hij dan niet onrechtvaardig, die zijn schepselen zo wreed bespot? Ik erken ongetwijfeld, dat alle kinderen van Adam in deze staat der ellende, waarin zij nu gebonden zijn, door Gods wil vervallen zijn; en

dat is het wat ik in het begin zeide, dat men altijd weer terug moet komen tot het goeddunken van Gods wil alleen, welks oorzaak in Hem verborgen is. Maar daaruit volgt nog niet terstond, dat God aan deze lastering onderworpen is. Want wij zullen met Paulus (Rom. 9:20) daar op deze wijze op antwoorden: "O mens, wie zijt gij, die met God strijdt? Zal ook het maaksel tot degene, die het gemaakt heeft, zeggen: waarom hebt gij mij alzo gemaakt? Of heeft de pottenbakker geen macht om uit dezelfde klomp te maken het ene een vat ter ere, en het andere ter onere?"Zij zullen zeggen, dat zo Gods waarheid niet waarlijk verdedigd wordt maar dat zo gezocht wordt naar een uitvlucht, zoals zij plegen te hebben, die verstoken zijn van een gegronde verontschuldiging. Want wat schijnt hier anders gezegd te worden, dan dat God een macht heeft, die men niet kan verhinderen te doen alnaar het haar lust? Maar het is geheel anders. Want welke reden kan men bijbrengen, die krachtiger is dan deze, dat ons bevolen wordt te bedenken, wie God is? Want hoe zou Hij, die de Rechter is der aarde, enige ongerechtigheid kunnen begaan? Wanneer het rechtdoen eigenlijk behoort tot Gods natuur, dan bemint Hij de rechtvaardigheid van nature, en heeft Hij een afkeer van de onrechtvaardigheid. Daarom heeft de apostel niet, alsof hij gevangen was, uitgekeken naar heimelijke uitwegen; maar hij heeft er op gewezen, dat de wijze van handelen der Goddelijke gerechtigheid te hoog is, dan dat ze naar menselijke maatstaf kan afgemeten worden, of door de kleinheid van het menselijk verstand kan begrepen worden. De apostel bekent wel, dat Gods oordelen zulk een diepte hebben, dat alle verstand der mensen er door verslonden zal worden, wanneer het poogt daartoe door te dringen. Maar hij leert, hoe onbehoorlijk het is Gods werken aan deze wet te onderwerpen, dat wij, zodra hun reden voor ons niet duidelijk is, hen durven af te keuren, Bekend is het woord van Salomo (Spr. 26:10), hetwelk echter slechts weinigen goed begrijpen: "De grote Schepper aller dingen geeft loon aan de dwaas, en loon aan de overtreders. "Want hij juicht over de grootheid Gods, aan wiens, goeddunken het staat de dwazen en overtreders te straffen, ofschoon Hij hen zijn Geest niet waardig keurt. En wonderlijk is de razernij der mensen, wanneer ze naar de maat van hun verstand begeren af te meten, wat onmetelijk is. De engelen, die in hun rechte staat zijn staande gebleven, noemt Paulus uitverkoren (1 Tim. 5:21); indien hun standvastigheid in Gods welbehagen gegrond was, bewijst de afval van de andere, dat ze verlaten waren. En daarvan kan geen andere oorzaak aangevoerd worden dan de verwerping, die in Gods geheime raad verborgen is.

Boek III hoofdstuk 22

Bevestiging van deze leer door getuigenissen der Schrift.

5. Welaan, laat nu en Manichaeus of Coelestinus, een belasteraar der Goddelijke voorzienigheid, komen, dan zeg ik, dan van haar geen rekenschap behoeft afgelegd worden, omdat ze door haar grootte ons begrip verre te boven gaat. Wat wonder? Of wat ongerijmdheid? Zou hij dan willen dat Gods macht zo begrensd was, dat ze niet in staat zou zijn iets meer te doen dan zijn verstand bevatten kan? Ik zeg met Augustinus 1), dat door de Heere mensen geschapen zijn van wie Hij zonder twijfel van te voren wist, dat ze ten verderve zouden gaan, en dat het zo geschied is, omdat Hij het zo wilde. Maar dat het niet aan ons staat, de reden te onderzoeken, waarom Hij het wilde, daar wij dat niet kunnen begrijpen; en dat het ook niet past, dat de Goddelijke wil bij ons verlaagd wordt tot een punt van geschil, want zo dikwijls daarover gesproken wordt, wordt onder die naam de opperste regel der rechtvaardigheid genoemd. Waarom wordt er dan kwestie gemaakt over Gods onrechtvaardigheid, daar zijn

rechtvaardigheid duidelijk blijkt? En wij moeten ons ook niet er voor schamen de mond der onbeschaamden, naar Paulus voorbeeld, zo te stoppen, en zo dikwijls als ze het wagen tegen te blaffen, telkens weer te herhalen: Ellendige mensen, wie zijt gij, dat gij God met een beschuldiging bedreigt? en dat daarom doet, omdat Hij de grootheid zijner werken niet matigt naar uw onkundigheid? Alsof ze daarom verkeerd zijn, omdat ze voor het vlees verborgen zijn! De onmetelijkheid van Gods oordelen is u door duidelijke proeven bekend. Gij weet, dat ze genoemd worden een diepe afgrond (Ps. 36:7). Onderzoekt in de bekrompenheid van uw verstand, of het bevatten kan wat God bij zichzelf besloten heeft. Wat baat het dan u door een dwaze naspeuring te doen verzinken in een afgrond, die, gelijk de rede zelf leert, verderfelijk voor u zijn zal? Waarom wordt gij niet weerhouden althans door een vrees, door hetgeen de geschiedenis van Job en de profetische boeken verkondigen over de onbegrijpelijke wijsheid en de geduchte macht Gods? Wanneer uw geest oproerig is, laat het u dan niet verdrieten de raad van Augustinus 2) te aanvaarden: "Gij, een mens, verwacht van mij een antwoord: ook ik ben een mens. Laat ons daarom beiden luisteren naar Hem, die zegt: "O mens, wie zijt gij?"Beter is een gelovige onwetendheid dan een lichtvaardige kennis. Zoek verdiensten: gij zult slechts straf vinden: O diepte ! Petrus loochent; de moordenaar gelooft: O diepte ! Zoekt gij naar rede? Ik zal schrikken voor de diepte. Redeneert gij, ik zal bewonderen; disputeert gij, ik zal geloven: ik zie de diepte, maar tot de bodem kom ik niet. Paulus rustte, omdat hij bewondering vond. Hij noemt Gods oordelen ondoorgrondelijk, en zijt gij gekomen om ze te doorgronden? Hij zegt, dat zijn wegen onnaspeurlijk zijn, en speurt gij ze na?"Wij zullen door verder voort te gaan niets vorderen; want aan hun brutaliteit zal geen genoegdoening geschonken worden, en de Heere heeft geen andere verdediging nodig, dan welke Hij door zijn Geest gebruikt heeft, die door de mond van Paulus sprak; en wij leren af goed te spreken, wanneer wij ophouden met God te spreken.

1} Ep. 106 (186).

2} De verb. Apost. Serm. 20

Boek III hoofdstuk 22

Bevestiging van deze leer door getuigenissen der Schrift.

6. Ook de tweede tegenwerping komt voort uit de goddeloosheid, welke echter niet zozeer dient om God te beschuldigen, als wel om de zondaar regelrecht te verontschuldigen. Ofschoon de zondaar, die door God veroordeeld wordt, eigenlijk slechts gerechtvaardigd kan worden met smaad van de rechter. Aldus dan morren de onheilige tongen: Waarom zou God de mensen die dingen tot zonden toerekenen, wier noodzakelijkheid Hij hun door zijn predestinatie heeft opgelegd? Want wat moeten ze nu doen? Moeten ze met zijn besluiten strijden? Maar dat zouden ze tevergeefs doen, daar ze het in 't geheel niet kunnen. Dus worden ze niet met recht gestraft om die dingen, van welke de voornaamste oorzaak in Gods predestinatie gelegen is. Hier zal ik mij onthouden van de verdediging, waartoe bijna alle kerkelijke schrijvers hun toevlucht nemen, dat het vooruitweten Gods niet verhindert, dat de mens voor een zondaar gerekend wordt, daar God zijn kwaad, en niet dat van Hemzelf voorziet. Want de lastering zou hiermee niet tot staan komen, maar veeleer aanhouden, zeggende, dat God toch het kwaad, dat Hij voorzag, had kunnen tegengaan, als Hij gewild had. En daar Hij dit niet gedaan heeft, dat Hij dus met voorbedachten rade de mens geschapen heeft met de bedoeling dat hij zich op aarde zo gedragen zou. En indien de mens door

Gods voorzienigheid tot deze conditie geschapen is, dat hij later zou doen wat hij doet, dat hem dan niet toegerekend mag worden, wat hij ook niet ontgaan kan en wat hij door Gods wil ondergaat. Laat ons dan zien, hoe deze knoop naar behoren moet worden ontward. Eerst van al moet bij allen vaststaan wat Salomo zegt (Spr. 16:4), dat God alles geschapen heeft om zijns zelfs wil, ook de goddeloze tot de dag des kwaads. Zie, daar de beschikking over alle dingen in Gods hand is, daar bij Hem berust het oordeel over zaligheid en dood, ordineert Hij het door zijn raad en wil zo, dat er onder de mensen sommigen geboren worden, die van de moederschoot af aan een gewisse dood zijn toegewijd, opdat ze door hun verderf zijn naam zouden verheerlijken. Indien iemand aanvoert, dat hun door Gods voorzienigheid geen enkele noodzaak wordt opgelegd, maar dat ze veeleer in die toestand door Hem geschapen zijn, omdat Hij hun toekomstige slechtheid van te voren gezien heeft, dan zegt hij noch niets, noch alles. De ouden plegen wel somtijds deze oplossing te gebruiken, maar als het ware aarzelend. Maar de Scholastieken vinden in haar rust, alsof er niets tegenover gesteld kon worden. Ik wil gaarne toegeven dat het vooruitweten alleen de schepselen geen enkele noodzaak oplegt, hoewel allen het daarmee niet eens zijn. Want er zijn er, die willen, dat het ook de oorzaak der dingen is. Maar het schijnt mij toe, dat Valla, een man die anders in de Schrift niet zeer geoefend was, het scherper en verstandiger doorzien heeft; want hij toont aan, dat deze twist overbodig is, daar het leven en de dood meer werkingen zijn van Gods wil dan van zijn vooruitweten. Indien God slechts vooruitzag, wat er met de mensen zou gebeuren, zonder het ook naar zijn goeddunken te regelen en te ordineren, dan zou niet zonder reden de vraag te berde worden gebracht, of zijn vooruitzien wel iets betekende voor de noodzakelijkheid daarvan. Maar daar Hij de toekomstige dingen om geen andere reden vooruitziet, dan omdat Hij besloten heeft, dat ze zo zouden geschieden, wordt er tevergeefs over het vooruitweten getwist, wanneer vaststaat, dat alles veeleer geschiedt naar zijn ordinatie en wil.

Boek III hoofdstuk 22

Bevestiging van deze leer door getuigenissen der Schrift.

7. Zij zeggen, dat het niet uitdrukkelijk te lezen staat, dat door God besloten is, dat Adam door zijn afval zou vergaan. Alsof diezelfde God, van wie de Schrift predikt, dat Hij doet al wat Hij wil, het edelste van zijn schepselen met een twijfelachtig doel geschapen had. Zij zeggen, dat hij een vrije wil gehad heeft, om zich zelf zijn lot te vormen, maar dat God niet anders beschikt heeft, dan dat Hij hem naar zijn verdienste zou behandelen. Wanneer men een zo ijdel verzinsel aanvaardt, waar zal dan die almachtigheid Gods blijven, waardoor Hij, naar zijn verborgen raad, die van niets anders afhankelijk is, alles bestuurt? En toch, of zij willen of niet, vertoont de predestinatie zich in de nakomelingen. Want het is niet van nature geschied dat allen van de zaligheid afvielen door de schuld van één vader. Wat verhindert hen aangaande één mens te erkennen, wat ze tegen hun wil aangaande het ganse menselijk geslacht toegeven? Want waartoe zouden ze moeite verspillen door het zoeken van uitvluchten? De Schrift roept, dat alle stervelingen in de persoon van één mens aan de eeuwige dood overgegeven zijn. En daar dit niet aan de natuur kan worden toegeschreven, is het allerminst duister, dat het voortgekomen is van de wonderbare raad Gods. Het is al te ongerijmd, dat die goede beschermers van Gods rechtvaardigheid verward blijven staan voor een stokje, maar over hoge balken weten heen te komen. Wederom vraag ik, waardoor het geschied is, dat zoveel volkeren

tezamen met hun kleine kinderen door de val van Adam in de eeuwige dood geworpen zijn, zonder redmiddel, anders dan omdat God het zo wilde. Hier moeten de tongen, die anders zoveel te zeggen hebben, verstommen. Het is wel een huiveringwekkend besluit, ik erken het; maar toch zal niemand kunnen loochenen, dat God van tevoren, voordat Hij de mens schiep, geweten heeft, hoe het met hem zou aflopen, en dat Hij het daarom van te voren geweten heeft, omdat Hij het door zijn besluit aldus verordend had. Wanneer iemand hier een aanval doet op Gods vooruitweten, dan handelt hij roekeloos en onberaden. Want welke reden is er, vraag ik u, waarom de hemelse Rechter beschuldigd zou worden, omdat Hij geweten heeft, wat zou geschieden? Wanneer er enige rechtvaardige of schijnbare reden is om klagen, dan slaat ze op de predestinatie. En ook moet niet ongerijmd schijnen wat ik zeg, dat God niet alleen de val van de eerste mens en in hem het verderf van zijn nakomelingen tevoren gezien heeft, maar ook naar zijn goeddunken geregeld heeft. Want evenals het behoort tot zijn wijsheid om vooruit te weten alles wat geschieden zal, zo behoort het tot zijn macht alles door zijn hand te regeren en te besturen. En Augustinus 1) legt ook deze kwestie, evenals andere, verstandig uit: "Wij belijden zeer gezond, wat wij zeer juist geloven, dat God en de Heer van alle dingen, die alles zeer goed heeft geschapen, en tevoren geweten heeft, dat het kwade uit het goede zou voortkomen en geweten heeft, dat het meer behoorde tot zijn almachtige goedheid ook het kwade goed te maken dan het kwade niet te laten zijn, dat God, zeg ik, het leven der engelen en mensen zo verordend heeft, dat Hij daarin eerst vertoonde, wat de vrije wil vermocht, en vervolgens wat de weldaad zijner genade en het oordeel zijner gerechtigheid vermocht."
1} Enchir. ad. Laurent. 104 sqq. (28)

Boek III hoofdstuk 22

Bevestiging van deze leer door getuigenissen der Schrift.

8. Hier nemen zij hun toevlucht tot het onderscheid tussen wil en toelating, en willen krachtens dat onderscheid staande houden, dat de goddelozen verloren gaan alleen door de toelating, maar niet door de wil Gods. Maar waarom zullen wij zeggen, dat Hij het toelaat dan omdat Hij het zo wil? Trouwens het is ook op zichzelf niet waarschijnlijk, dat de mens alleen door de toelating Gods, zonder enige beschikking, het verderf over zich gehaald heeft. Alsof God niet vastgesteld had, in welke staat Hij wilde, dat het voornaamste zijner schepselen zijn zou. Ik zal dus niet aarzelen met Augustinus 1) eenvoudig te belijden, dat de wil Gods de noodzakelijkheid der dingen is, en dat noodzakelijk geschieden zal datgene, wat Hij wil; evenals dat waarlijk geschieden zal, wat Hij te voren gezien heeft. Indien nu echter de Pelagianen, of de Manichaeën, of de Wederdopers, of de Epicureën (want met die vier sekten hebben wij in dit stuk te maken), om zichzelf en de goddelozen te verontschuldigen ons de noodzaak voor de voeten werpen, door welke zij tengevolge van Gods predestinatie gebonden zijn, brengen zij niets aan, dat ter zake dient. Want indien de predestinatie niets anders is dan de uitdeling van Gods rechtvaardigheid, die wel verborgen, maar toch onberispelijk is, zo is het, daar het vaststaat, dat ze niet onwaardig geweest zijn om tot dat lot gepredestineerd te worden, evenzeer zeker, dat de ondergang, die ze tengevolge van de predestinatie lijden, volkomen rechtvaardig is. Bovendien hun verderf komt zo voort uit Gods predestinatie, dat de oorzaak en de stof in hen zelf gevonden wordt. Want de eerste mens is gevallen, omdat de Heere geoordeeld had, dat het zo dienstig was; waarom Hij dat geoordeeld heeft, is voor ons verborgen. Maar

toch is het zeker, dat Hij niet anders geoordeeld heeft, dan omdat Hij zag, dat de eer van zijn naam daardoor met recht werd verheerlijkt. Wanneer gij melding hoort maken van Gods eer, bedenk dan, dat daar rechtvaardigheid aanwezig is. Want wat lof verdient, behoort rechtvaardig te zijn. De mens valt dus, terwijl Gods voorzienigheid het zo ordineert: maar hij valt door zijn eigen schuld. Een weinig tevoren had de Heere uitgesproken (Gen. 1:31), dat alles, wat Hij gemaakt had zeer goed was. Vanwaar dan heeft de mens die slechtheid, dat hij van zijn God afvalt? Opdat men niet zou menen, dat die uit de schepping voortkwam, had God door zijn eigen uitspraak goedgekeurd, wat van Hem afkomstig was. Dus door zijn eigen boosheid heeft de mens de zuivere natuur, die hij van de Heere ontvangen had, verdorven; door zijn val heeft hij zijn ganse nakomelingschap met zich in het verderf gesleurd. Laat ons daarom liever in de verdorven natuur van het menselijk geslacht de duidelijke oorzaak der verdoeming die ons nader bekend is, aanschouwen, dan de verborgen en geheel en al onbegrijpelijke oorzaak in Gods predestinatie onderzoeken. En het moge ons niet verdrieten ons verstand aan Gods onmetelijke wijsheid in zoverre te onderwerpen, dat het in haar vele verborgenheden bezwijkt. Want ongeleerdheid in de dingen, die men niet kan en mag weten, is geleerd; en de lust om ze te weten, is een vorm van dwaasheid.
1} De Genes. ad. lit. VI, 15.

Boek III hoofdstuk 22

Bevestiging van deze leer door getuigenissen der Schrift.

9. Nu zal misschien iemand zeggen, dat ik nog niets bijgebracht heb, om die heilschennende verontschuldiging te weerleggen. Maar ik beken, dat dit zelfs niet gedaan kan worden, zonder dat de goddeloosheid altijd mort en tegenspreekt, Maar ik meen toch gezegd te hebben datgene, wat voldoende kan zijn om niet alleen de reden tot tegenspreken, maar ook alle voorwendsel weg te nemen. De verworpenen willen in het zondigen voor te verontschuldigen gehouden worden, omdat ze niet ontkomen kunnen aan de noodzakelijkheid om te zondigen: vooral daar een dergelijke noodzakelijkheid hun tengevolge van Gods beschikking wordt opgelegd. Maar wij ontkennen, dat ze daardoor terecht verontschuldigd worden, daar van Gods beschikking, door welke zij klagen tot het verderf bestemd te zijn, de billijkheid vaststaat, die ons wel onbekend is, maar die toch volkomen zeker is. En daaruit stellen wij vast, dat zij geen kwaad dragen, dat hun niet door het zeer rechtvaardig oordeel van God opgelegd wordt. Vervolgens leren wij, dat zij verkeerd handelen doordat ze, om te zoeken naar de oorsprong hunner verdoemenis de ogen richten op de verborgen heiligdommen van Gods raad, maar voor de verdorvenheid van hun natuur, waaruit zij werkelijk voortkomt, de ogen luiken. En deze verdorvenheid kunnen zij daarom Gode niet toerekenen, omdat Hij van zijn schepping getuigt, dat ze goed is. Want ofschoon de mens door Gods eeuwige, voorzienigheid geschapen is tot die rampzaligheid, waaraan hij onderworpen is, heeft hij toch de stof daartoe genomen uit zichzelf en niet uit God, aangezien hij door geen enkele andere oorzaak zo verdorven is, dan omdat hij van de zuivere schepping Gods is ontaard tot zondige en onreine verkeerdheid.

Boek III hoofdstuk 22

Bevestiging van deze leer door getuigenissen der Schrift.

10. Verder belasteren de tegenstanders van Gods predestinatie haar ook met een derde ongerijmdheid; want daar wij de oorzaak van het feit, dat aan het algemeen verderf diegenen onttrokken worden, die God aanneemt tot erfgenamen van zijn Koninkrijk, aan niets anders toeschrijven dan aan het goeddunken van Gods wil, maken zij daaruit op, dat dus bij Hem aanneming der personen is: wat de Schrift overal ontkent. Dat dus of de Schrift met zichzelf in strijd is, of dat God bij de verkiezing ziet op de werken. In de eerste plaats ontkent de Schrift, dat God een aannemer der personen is, in een andere zin, dan zij oordelen; want met het woord persoon duidt zij niet een mens aan, maar datgene, wat in een mens met de ogen gezien kan worden en gunst, aanzien en waardigheid pleegt te verwekken, of haat, verachting en schande te veroorzaken. Als daar zijn rijkdom, schatten, macht, adel, overheidsambten, afkomst, schoonheid van gedaante en andere dergelijke. Zo leren Petrus en Paulus (Hand. 10:34) (Rom. 2:10) (Gal. 3:28), dat de Heere geen aannemer der personen is, omdat Hij geen onderscheid maakt tussen een Jood en een Griek, zodat Hij alleen door rekening te houden met het onderscheid in natie de een zou verwerpen en de ander zou aannemen. Zo gebruikt Jacobus (Jac. 2:5) dezelfde woorden, wanneer hij wil betogen, dat God in zijn oordeel zich niet bekommert om rijkdom. En Paulus spreekt op een andere plaats (Col. 3:25) (Ef. 6:9) zo over God, dat Hij in het oordelen geen rekening houdt met vrijheid of dienstbaarheid. Daarom zal er geen tegenstrijdigheid in liggen, wanneer wij zeggen, dat God naar het goeddunken van zijn welbehagen, zonder aanzien van enige verdienste tot kinderen kiest, wie Hij wil, terwijl Hij de anderen verstoot en verwerpt. Toch kan de zaak zo verklaard worden, dat hun een vollere genoegdoening geschonken wordt. Zij vragen, hoe het komt, dat God van twee mensen, die door geen enkele verdienste onderscheiden worden, de een in zijn verkiezing voorbijgaat, en de ander aanneemt. Ik vraag op mijn beurt, of zij menen, dat in hem, die aangenomen wordt, iets is, dat Gods hart tot hem neigt. Indien ze zullen bekennen, dat er niets is, en dat moeten ze wel, dan volgt daaruit, dat God niet op de mens ziet, maar aan zijn goedheid reden ontleent, om hem wel te doen 1). Dat dus God de ene mens verkiest, en de andere verwerpt, komt niet voort daaruit, dat Hij de mens aanziet, maar alleen uit zijn barmhartigheid, die vrij moet zijn zichzelf te vertonen en te openbaren, waar en zo dikwijls het haar behaagt. Want ook elders (1 Cor. 1:26) hebben wij gezien, dat van den beginnen niet vele edelen, of wijzen of voortreffelijken geroepen zijn, opdat God de hovaardij van het vlees vernederen zou; zover is het er vandaan, dat zijn gunst aan de personen zou gebonden zijn.

1} Zie August. ad. Bonif. II, 7.

Boek III hoofdstuk 22

Bevestiging van deze leer door getuigenissen der Schrift.

11. Daarom beschuldigen sommigen God vals en zeer slecht van ongelijke rechtvaardigheid, daarin bestaande, dat Hij ten aanzien van allen in zijn predestinatie niet dezelfde lijn trekt. Indien Hij, zo zeggen ze, allen schuldig bevindt, laat Hem dan allen gelijkelijk straffen; bevindt Hij hen onschuldig, laat Hem dan de strengheid van zijn oordeel van allen afhouden. Maar zij handelen met Hem even alsof Hem barmhartigheid verboden was, of alsof Hij genoodzaakt is zijn oordeel geheel en al prijs te geven, wanneer Hij barmhartig wil zijn. Wat is het, dat zij eisen? Indien ze allen schuldig zijn, dat ze dan allen tegelijk dezelfde straf ontvangen. Wij erkennen, dat de schuld gemeenschappelijk is; maar wij zeggen, dat Gods barmhartigheid sommigen te hulp komt. Laat haar, zeggen zij, allen te hulp komen. Maar wij

antwoorden, dat het recht is, dat Hij door te straffen zich ook een rechtvaardig Rechter betoont. Maar wanneer ze dit niet verdragen, wat doen ze dan anders dan pogen God te beroven van zijn macht om barmhartig te zijn, of althans die barmhartigheid toe te staan op deze voorwaarde, dat Hij van zijn oordeel geheel en al afstand doe. Daarom passen hierop zeer schoon deze woorden van Augustinus 1), dat, daar in de eerste mens de ganse massa van het menselijk geslacht tot de verdoemenis vervallen is, de vaten, die uit haar ter ere gemaakt worden, vaten zijn niet van eigen rechtvaardigheid, maar van Gods barmhartigheid; dat echter andere gemaakt worden ter onere, moet niet aan Gods ongerechtigheid toegeschreven worden, maar aan zijn oordeel enz. Dat God aan hen, die hij verwerpt, de verschuldigde straf vergeldt, en aan hen, die Hij roept, de onverdiende genade schenkt, wordt van alle beschuldiging bevrijd door de gelijkenis van de schuldeiser, in wiens macht het ligt de een kwijt te schelden en van de ander de schuld te eisen. God kan dus ook genade schenken aan wie Hij wil, omdat Hij barmhartig is, en haar niet aan allen geven, omdat Hij een rechtvaardig Rechter is; door aan sommigen te geven wat ze niet verdienen, kan Hij zijn onverdiende genade tonen, door haar niet aan allen te geven, kan Hij laten zien, wat allen verdienen. Want wanneer Paulus (Rom. 11:12) schrijft, dat God alles onder de zonde besloten heeft, opdat Hij zich over allen ontfermen zou, dan moet men tegelijk daaraan toevoegen, dat Hij niemands schuldenaar is; omdat niemand Hem eerst gegeven heeft, zodat hij vergelding zou kunnen eisen.

1} Ep. 106 (186); de praedest. et. gratia, passim; de bono persev. 12.

Boek III hoofdstuk 22

Bevestiging van deze leer door getuigenissen der Schrift.

12. Ook dit voeren zij met heftigheid aan om de predestinatie omver te werpen, dat wanneer zij staande zou blijven, alle zorgzaamheid en ijver om goed te doen ineen zou storten. Want wie zou niet, zo zeggen ze, wanneer hij hoort, dat door Gods eeuwig en onveranderlijk besluit voor hem het leven of de dood vastgesteld is, terstond bedenken, dat het er niet toe doet, hoe hij zich gedraagt, daar door zijn werk Gods predestinatie in geen enkel opzicht kan verhinderd of bevorderd worden? Zo zullen allen zich wegwerpen en op vertwijfelde wijze hals over kop daarheen gaan, waarheen hun lust hen voert. En ongetwijfeld liegen zij niet in alle opzichten; want er zijn verscheidenen zwijnen, die de leer der predestinatie met die onreine lastering bezoedelen, en ook alle vermaningen en bestraffingen bespotten, onder dit voorwendsel: God weet, wat Hij eenmaal vastgesteld heeft met ons te doen; als Hij de zaligheid voor ons besloten heeft, zal Hij ons te zijner tijd daartoe brengen; als Hij de dood beschikt heeft, zouden wij ons tevergeefs daartegen verzetten. Maar wanneer de Schrift leert, met hoeveel groter eerbied en Godvrezendheid men over een zo grote verborgenheid moet denken, dan onderricht zij de vromen tot een geheel ander gevoelen, en dan weerlegt zij uitnemend hun snode overmoed. Want zij maakt geen gemaakt worden, vaten zijn niet van eigen rechtvaardigheid, maar van Gods barmhartouheid; dat echter andere gemaakt worden ter onere, moet niet aan Gods ongerechtigheid toegeschreven worden, maar aan zijn oordeel enz. Dat God aan hen, die hij verwerpt, de verschuldigde straf vergeldt, en aan hen, die Hij roept, de onverdiende genade schenkt, wordt van alle beschuldiging bevrijd door de gelijkenis van de schuldeiser, in wiens macht het ligt de een kwijt te schelden en van de ander de schuld te eisen. gaan, omdat, wanneer zij behoren tot het getal der uitverkorenen, hun zonden geen beletsel zullen zijn, dat ze eindelijk tot het leven gebracht zullen worden.

Maar Paulus (Ef. 1:4) wijst er op, dat wij tot dit doel uitverkoren zijn, opdat wij een heilig en onberispelijk leven zouden leiden. Indien de heiligheid des levens het doel is van de verkiezing, moet zij ons meer opwekken en aanzetten tot een vurige overdenking van die heiligheid, dan dat ze dient tot een voorwendsel van traagheid. Want hoeveel verschillen deze twee van elkaar; dat men van goede werken afziet, omdat de verkiezing voldoende is ter zaligheid, en dat de verkiezing het doel heeft, dat wij ons zouden toeleggen op de beoefening der goede werken? Weg dus met dergelijke heiligschennis, die de gehele orde der verkiezing verdraait. En wat betreft het feit, dat ze hun lastering nog verder uitstrekken, doordat ze zeggen, dat hij, die door God verworpen is, tevergeefs moeite doet, wanneer hij door een onschuldige en rechte levenswandel zich bij God aangenaam zoekt te maken, daarin worden zij van een zeer onbeschaamde leugen overtuigd. Want waaruit zou een dergelijke ijver kunnen voortkomen anders dan uit de verkiezing? Want allen, die behoren tot het getal der verworpenen, zijn vaten, gevormd ter onere, en houden daardoor niet op door voortdurende schanddaden. Gods toorn jegens zich te verwekken, en door duidelijke tekenen te bevestigen, dat Gods oordeel tegen hen reeds geveld is. Zover is het er vandaan, dat ze met Hem tevergeefs zouden strijden.

Boek III hoofdstuk 22

Bevestiging van deze leer door getuigenissen der Schrift.

13. Boosaardig en onbeschaamd belasteren verder anderen deze leer, alsof ze alle vermaningen tot een vroom leven omverwierp. Daarover heeft oudtijds Augustinus grote blaam te verduren gehad, die hij afgewist heeft in zijn boek "Over de bestraffing en genade gericht tot Valentinus", door het lezen van welk boek alle vrome en leerzame mensen gemakkelijk tot rust zullen komen. Toch zal ik enige weinige dingen hier aanstippen, die, naar ik hoop, aan eerlijke en niet twistgierige lieden voldoening zullen schenken. Welk een open en helder verkondiger van de genadige verkiezing Paulus geweest is, zagen we tevoren; was hij daarom kil in het vermanen en aansporen? Laat die goede ijveraars zijn heftigheid vergelijken met de hunne, dan zal bij hen ijs gevonden worden in vergelijking met zijn ongelofelijke hitte. En ongetwijfeld neemt dat beginsel alle bezwaren weg, wanneer hij zegt, dat wij niet geroepen zijn tot onreinheid, maar opdat een ieder zijn vat zou bezitten in ere (1 Thess. 4:7) enz.; verder, dat wij Gods maaksel zijn, geschapen tot de goede werken, die Hij voorbereid heeft, opdat wij daarin zouden wandelen (Ef. 2:10). Kortom, zij die enigszins geoefend zijn in de geschriften van Paulus, zullen zonder lang bewijs begrijpen, hoe geschikt hij verenigt, wat naar hun verzinsel onderling strijdt. Christus beveelt, dat men in Hem gelove, en toch is zijn voorschrift niet vals of strijdig tegen zijn gebod, wanneer Hij zegt (Joh. 6:44): "Niemand kan tot Mij komen dan alleen hij, wie het door mijn Vader gegeven is. "Laat dus de prediking haar loop hebben, opdat zij de mensen tot het geloof voere en door een voortdurende voortgang in volharding daarbij houde. Maar laat niettemin de kennis der predestinatie niet verhinderd worden, opdat zij, die gehoorzamen, zich niet verhovaardigen, alsof ze het van zichzelf hadden, maar roemen in de Heere. Niet zonder reden zegt Christus: "Wie oren heeft om te horen, die hore "(Matth. 13:9). Wanneer wij dus vermanen en prediken, gehoorzamen zij, die met oren toegerust zijn, gaarne; maar aan hen, die ze missen, wordt vervuld wat geschreven is (Jes. 6:9): "opdat ze horende niet horen." "Maar waarom," zegt Augustinus 1), "zouden die wel oren hebben en de anderen niet? Wie heeft de zin des Heeren gekend? Moet men dan daarom loochenen, wat openbaar is,

omdat men niet kan begrijpen, wat verborgen is?"Dit heb ik getrouw aan Augustinus ontleend; maar omdat zijn woorden wellicht meer gezag zullen hebben dan de mijne, welaan, laat me aanhalen wat bij hemzelf te lezen staan. "Indien," zegt hij, "na dit gehoord te hebben, sommigen tot slapheid en traagheid komen, en, geneigd de arbeid te laten varen en zich aan hun lust over te geven, hun begeerlijkheden nawandelen, moet men dan daarom voor vals houden, wat gezegd is over het vooruitweten Gods? Zullen zij niet, wanneer God vooruit geweten heeft, dat ze goed zullen zijn, goed zijn, in hoe grote boosheid ze ook thans verkeren, en slecht zijn, wanneer Hij vooruit geweten heeft, dat ze slecht zouden zijn, in hoe grote goedheid men ze ook thans ziet? Moet dan om dergelijke oorzaken datgene, wat naar waarheid gezegd wordt over het vooruitweten Gods, geloochend of verzwegen worden? Ook dan wanneer men door het niet te zeggen tot andere dwalingen komt?""Anders," zegt hij 2), "staat het met het verzwijgen van de waarheid, dan met de noodzakelijkheid om de waarheid te zeggen. Het zou te ver voeren om de oorzaken van het verzwijgen der waarheid te onderzoeken; maar één daarvan is toch deze, opdat degenen, die haar niet begrijpen, niet slechter zouden worden, terwijl wij hen, die haar begrijpen, geleerder willen maken; die, wanneer ze zo iets zeggen, toch niet geleerder worden, maar ook niet slechter. Maar wanneer het met een zaak, die waar is, zo staat, dat degene, die haar, wanneer wij ze zeggen, niet begrijpen kan, slechter wordt, en dat degene, die haar begrijpen kan, wanneer wij ze verzwijgen slechter wordt, wat menen wij dan te moeten doen? Moet dan niet liever de waarheid gezegd worden, opdat hij, die haar begrijpen kan, haar begrijpe, dan dat ze verzwegen wordt, zodat niet alleen beiden haar niet begrijpen, maar ook hij, die het meeste begrip heeft, slechter wordt, door wie wanneer hij haar hoorde en begreep, ook meerderen haar zouden leren? En wij willen niet zeggen, wat wij volgens het getuigenis der Schrift zeggen mochten. Wij vrezen namelijk, dat, wanneer wij spreken, degene, die haar niet begrijpen kan, gekwetst wordt; maar wij vrezen niet, dat, wanneer we zwijgen, degene, die de waarheid begrijpen kan, door de leugen bevangen wordt. "En die uitspraak gaat hij eindelijk meer in 't kort na, en bevestigt haar ook duidelijker 3). "Daarom, indien de apostelen en de leraren der kerk, die hen gevolgd zijn, beide dingen gedaan hebben, opdat ze over de eeuwige verkiezing Gods vromelijk zouden spreken en de gelovigen onder de tucht van een vroom leven zouden houden, waarom menen dan deze onze leraars, ingesloten door het onoverwinnelijk geweld der waarheid, dat ze recht spreken zeggende, dat wat over de predestinatie gezegd wordt niet aan het volk gepredikt moet worden, ofschoon het waar is? Ja men moet het geheel en al prediken: opdat wie oren heeft om te horen, het hore. En wie heeft die, indien hij ze niet gekregen heeft van Hem, die belooft, dat Hij ze zal geven? Voorzeker, laat hem, die ze niet krijgt, de prediking verwerpen, mits hij, die haar begrijpt, neemt en drinkt, drinkt en leeft. Want evenals de vroomheid gepredikt moet worden, opdat God naar behoren gediend worde, zo ook de predestinatie, opdat wie oren heeft om te horen, roeme van de genade Gods in God en niet in zichzelf."

1} De bono persev. 15

2} Ib.16.

3} Ib.20.

Boek III hoofdstuk 22

Bevestiging van deze leer door getuigenissen der Schrift.

14. En toch, evenals deze heilige man een bijzondere ijver gehad heeft om te stichten, zo matigt hij die manier om de waarheid te onderwijzen zodanig, dat er, voorzover het mogelijk is, verstandig opgepast wordt voor ergernis. Want hij wijst er op, dat wat naar waarheid gezegd wordt, tevens passend gezegd kan worden. Indien iemand het volk aldus zou toespreken: "Wanneer gij niet gelooft, dan is dat daarom, omdat gij reeds van Godswege tot het verderf verordineerd zijt," dan zou die niet alleen de traagheid begunstigen, maar ook aan de boosheid vrij spel laten. Indien iemand zijn woorden ook over de toekomende tijd uitstrekte en zeide, dat zij, die horen, niet zullen geloven, omdat ze verworpen zijn, dan zal dat meer een vervloeking zijn dan een leer. Niet ten onrechte dus beveelt Augustinus, dat zulken als dwaze leraars of linkse en onheilspellende profeten zich uit de kerk wegmaken. Hij beweert wel op een andere plaats naar waarheid, dat men moet weten, dat een mens door verbetering dan vordert, wanneer hij barmhartigheid en hulp ontvangt van Hem, die maakt, dat zij, die Hij wil, ook zonder bestraffing vorderen. Maar waarom dezen zo en die anders: het zij verre van ons, dat wij zouden zeggen, dat het oordeel staat aan het leem en niet aan de pottenbakker. Evenzo later: "Wanneer de mensen door de bestraffing tot de weg der gerechtigheid komen of terugkeren, wie werkt dan in hun harten de zaligheid anders dan Hij, die, wanneer iemand plant en nat maakt, de wasdom geeft? Tegen wie, wanneer Hij wil zaligmaken, geen vrije wil der mensen zich kan verzetten. Het is dus niet te betwijfelen, dat tegen de wil Gods (die in de hemel en op de aarde gemaakt heeft, al wat Hij wil, en die ook de toekomende dingen gemaakt heeft) de wil der mensen zich niet kan verzetten, dat Hij niet zou doen, wat Hij wil, aangezien Hij aangaande de wil der mensen doet, wat Hij wil. "Evenzo: "Wanneer Hij de mensen tot zich wil voeren, bindt Hij ze dan soms met lichamelijke banden? Neen, Hij wekt inwendig, houdt inwendig hun harten in beslag, beweegt inwendig hun harten, en trekt hen zo met hun wil, die Hij in hen gewerkt heeft. "Maar wat hij terstond daaraan toevoegt, mag geenszins weggelaten worden: "Omdat wij niet weten, wie tot het getal der gepredestineerden behoort, of wie niet, moeten wij zo gestemd zijn, dat wij zouden willen, dat allen zalig werden. Zo zal het geschieden, dat we ons beijveren een ieder, die ons ontmoet, te maken tot deelgenoot aan de vrede; maar onze vrede zal rusten op de kinderen des vredes. Dus, voorzoveel ons betreft, zullen wij de heilzame en gestrenge bestraffing, als een medicijn, moeten toepassen op allen, opdat ze niet vergaan of anderen te gronde richten: maar het zal Gods werk zijn de bestraffing nuttig te maken voor hen, die Hij tevoren gekend en verordineerd heeft.”

Boek III hoofdstuk 24

Dat de verkiezing bekrachtigd wordt door Gods roeping; en dat de verworpenen over zich halen het rechtvaardig verderf, waartoe zij bestemd zijn.

1. Maar opdat de zaak nog duidelijker blijke, moeten wij handelen zowel over de roeping der uitverkorenen, als over de verblinding en verharding der goddelozen. En over het eerste heb ik reeds een en ander uiteengezet 1), toen ik de dwaling weerlegde van hen, die menen, dat de algemeenheid der beloften maakt, dat het gehele menselijke geslacht op één lijn staat. Maar niet zonder keuze maakt God de verkiezing, die Hij anders in zich verborgen houdt, eerst door de roeping openbaar, die men daarom in eigenlijke zin zijn betuiging mag noemen. "Want die Hij tevoren gekend heeft, die heeft Hij ook tevoren verordineerd den beelde zijns Zoons gelijkvormig te zijn; en die Hij tevoren verordineerd heeft, deze heeft Hij ook geroepen; die Hij geroepen heeft, deze heeft Hij ook gerechtvaardigd, opdat Hij hen eens verheerlijke" (Rom. 8:29). Hoewel de Heere de zijnen, door hen te verkiezen, reeds als kinderen aangenomen heeft, zien wij toch, dat ze tot de bezetting van een zo groot goed niet komen, dan doordat ze geroepen worden; aan de andere kant, dat ze, na geroepen te zijn, reeds een zekere mededeling van hun verkiezing genieten. Daarom noemt Paulus de Geest, die ze ontvangen, de Geest der aanneming tot kinderen, en het zegel en het pand der toekomende erfenis (Rom. 8:15) (Ef. 1:13) en elders, en wel omdat Hij in hun harten de zekerheid der toekomstige aanneming door zijn getuigenis bevestigt en verzegelt. Want ofschoon de prediking van het evangelie uit de bronwel der verkiezing ontspringt, zou ze toch op zichzelf geen degelijk bewijs van de verkiezing zijn, omdat de prediking ook de verworpenen gemeen is. Maar God onderwijst zijn uitverkorenen krachtdadig, opdat Hij hen tot het geloof brenge; gelijk wij tevoren aangehaald hebben uit de woorden van Christus. "Wie van God is, die heeft de Vader gezien, geen ander" (Joh. 6:46). Evenzo: "Ik heb uw naam geopenbaard de mensen, die Gij Mij gegeven hebt" (Joh. 17:6). Hoewel Hij elders zegt, "Niemand kan tot Mij komen, tenzij mijn Vader hem trekke" (Joh. 6:44). Deze plaats overweegt Augustinus verstandig 2), wiens woorden luiden als volgt: "Indien (zoals de waarheid zegt) een ieder, die het geleerd heeft, komt, dan heeft waarlijk wie niet komt, het ook niet geleerd: daaruit volgt dus niet, dat wie kan komen, ook komt, tenzij hij het wil en ook doet; maar een ieder, die het van de Vader geleerd heeft, kan niet alleen komen, maar komt ook; daar is dus voortgang van de mogelijkheid, genegenheid van de wil, en daadwerkelijkheid van de handeling." Elders 3) zegt hij het nog duidelijker: "Wat betekent: "een ieder die het gehoord en geleerd heeft van de Vader, komt tot Mij", anders dan: niemand is er, die het hoort en leert van de Vader, en niet tot Mij komt? Want indien een ieder, die het gehoord en geleerd heeft van de Vader, komt, dan heeft waarlijk een ieder, die niet komt, het niet gehoord en geleerd van de Vader; want indien hij het gehoord en geleerd had, zou hij komen; deze school, waarin de Vader gehoord wordt en leert, dat men kome tot de Zoon, is ver verwijderd van het gevoelen des vleses." En een weinig later: "Deze genade, die in het verborgen aan de harten der mensen toegekend wordt, wordt door geen hard hart ontvangen; want daarom wordt zij gegeven, opdat eerst de hardheid des harten weggenomen zou worden: wanneer dus de Vader inwendig gehoord wordt, neemt Hij het stenen hart

weg en geeft een vlezen hart; want zo maakt Hij de kinderen der belofte en de vaten der barmhartigheid, die Hij tevoren ter heerlijkheid bereid heeft. Waarom Hij dan niet allen, opdat ze tot Christus komen, anders dan omdat Hij allen, die Hij leert, door zijn barmhartigheid leert; maar die Hij niet leert, door zijn oordeel niet leert? Want Hij ontfermt zich, wiens Hij wil, en verhardt, wie Hij wil. God bestemt dus hen zich tot kinderen, die Hij verkoren heeft, en Hij bestemt hun zichzelf tot een Vader." Verder door hen te roepen, neemt Hij hen in zijn gezin op, en verenigt zich met hen, opdat zij tezamen één zijn. En wanneer de roeping vastgeknoopt wordt aan de verkiezing, geeft de Schrift op die wijze genoegzaam te kennen, dat in de roeping niets anders gezocht moet worden dan Gods onverdiende barmhartigheid. Want indien wij vragen, wie Hij roept en op welke wijze, dan antwoordt zij: die Hij uitverkoren had. En wanneer men komt tot de verkiezing, dan ziet men daar van alle kanten alleen de barmhartigheid. Ja hier heeft waarlijk plaats wat Paulus zegt (Rom. 9:16), dat het niet is desgenen, die wil, noch desgenen, die loopt, maar des ontfermenden Gods. En dat niet, zoals gemeenlijk zij het nemen die delen tussen de genade Gods en het willen en lopen van de mens. Want zij leggen het zo uit, dat het verlangen en het pogen van de mens op zichzelf niets betekenen, tenzij ze door Gods genade voorspoedig gemaakt worden, maar zij beweren, dat die, wanneer ze door Gods zegen geholpen worden, ook hun rol vervullen bij het verwerven der zaligheid. Hun uitvlucht wil ik liever met de woorden van Augustinus 4) weerleggen dan met de mijne. "Indien de apostel niets anders heeft willen zeggen, dan dat het niet alleen is van hem, die wil of loopt, tenzij de barmhartige Heere erbij komt, dan zal men ook het tegendeel mogen zeggen, dat het niet alleen van de barmhartigheid is, tenzij ook de wil en het lopen erbij komt: en wanneer dat kennelijk goddeloos is, moeten wij er niet aan twijfelen, dat de apostel alles aan des Heeren barmhartigheid toekent, en aan ons willen en ijveren niets overlaat." Tot deze opvatting komt die heilige man. En geen greintje waard acht ik het scherpzinnigheidje waarmee ze komen aandragen, dat Paulus dit niet gezegd zou hebben, wanneer in ons niet enig pogen en enige wil zou zijn. Want hij heeft niet nagegaan wat er in de mens was; maar daar hij zag, dat sommigen een deel der zaligheid aan de ijver der mensen toeschreven, heeft hij eenvoudig met het eerste lid hun dwaling veroordeeld, en vervolgens de gehele som der zaligheid aan Gods barmhartigheid toegekend. En wat doen de profeten anders dan dat ze voortdurend de onverdiende roeping Gods verkondigen?

1} Boven, hoofdst. XXII,10,11.
2} De gratia Christi contra Pelag. et Coelest. I,14,31.
3} De praedest.sanctorum 8.
4} Enchir.ad Laurent.32.

Boek III hoofdstuk 24

Dat de verkiezing bekrachtigd wordt door Gods roeping; en dat de verworpenen over zich halen het rechtvaardig verderf, waartoe zij bestemd zijn.

2. Bovendien wordt dit ook duidelijk bewezen door de natuur en de uitdeling zelf der roeping, die niet alleen gelegen is in de prediking des Woords, maar ook in de verlichting des Geestes. Aan wie God zijn Woord aanbiedt, lezen wij bij de profeet (Jes. 65:1): "Ik ben gevonden door hen, die Mij niet zochten; Ik ben verschenen aan hen, die naar Mij niet vraagden; tot het volk dat mijn naam niet aangeroepen heeft, heb Ik gezegd: Zie, hier ben Ik." En opdat de Joden niet zouden menen, dat die zachtmoedigheid slechts betrekking had op de heidenen, brengt Hij ook hun in

herinnering, vanwaar Hij hun vader Abraham aangenomen heeft, toen Hij hem waardig keurde, om hem met zich te verenigen, namelijk midden uit de afgodendienst, waarin hij met al de zijnen verzonken was (Joz. 24:3). Doordat Hij het eerst hen, die dat niet verdienen, met het licht van zijn Woord bestraalt, geeft Hij een genoegzaam duidelijk bewijs van zijn onverdiende goedheid. Hier vertoont zich dus reeds Gods onmetelijke goedheid, maar niet allen tot zaligheid; want de verworpenen staat een zwaarder oordeel te wachten, omdat ze het getuigenis van Gods liefde versmaden. En ook onttrekt God, om zijn heerlijkheid aan het licht te brengen, hun de krachtdadigheid zijns Geestes. Dus deze inwendige roeping is een pand der zaligheid, dat niet kan bedriegen. Daarop slaat het woord van Johannes (1 Joh. 3:24): "Hieraan kennen wij, dat wij zijn kinderen zijn, namelijk uit de Geest, die Hij ons gegeven heeft." En opdat het vlees zich niet zou beroemen daarop, dat het, toen God riep en zichzelf uit eigen beweging aanbood. althans geantwoord heeft, betuigt Hij, dat er geen oren zijn om te horen en geen ogen om te zien, dan die Hij gemaakt heeft. En dat Hij die maakt niet naar een ieders dankbaarheid, maar naar zijn verkiezing. En daarvan hebt ge een uitnemend voorbeeld bij Lucas (Hand. 13:48), waar de Joden en de heidenen gemeenschappelijk de prediking van Paulus en Barnabas horen. En hoewel allen toen door hetzelfde woord onderwezen waren, hebben, gelijk verhaald wordt, geloofd degenen, die tot het eeuwige leven verordineerd waren. Met welk een onbeschaamdheid zouden wij loochenen, dat de roeping uit genade is, daar in haar tot het uiterste deel toe alleen de verkiezing regeert!

Boek III hoofdstuk 24

Dat de verkiezing bekrachtigd wordt door Gods roeping; en dat de verworpenen over zich halen het rechtvaardig verderf, waartoe zij bestemd zijn.

3. Voor twee dwalingen moet men echter hier op zijn hoede zijn: want sommigen maken de mens tot een medewerker met God, zodat hij door zijn instemming de verkiezing bekrachtigt; zo staat volgens hen de wil des mensen boven Gods raad. Alsof de Schrift leerde, dat ons gegeven wordt, dat we kunnen geloven, en niet veeleer het geloof zelf. Anderen, ofschoon ze de genade van de Heilige Geest niet zo verzwakken, maken, ik weet niet om welke reden, toch de verkiezing afhankelijk van wat later komt: alsof ze twijfelachtig en zonder uitwerking was, totdat ze door het geloof bevestigd wordt. Dat ze inderdaad, voorzoveel ons aangaat, bevestigd wordt, is geenszins duister; dat ook Gods verborgen raad, die onbekend was, aan de dag komt, hebben wij tevoren gezien; wanneer men maar onder dit woord niets anders verstaat dan dat, hetgeen onbekend was, bewezen wordt waar te zijn en als met een zegel bezegeld wordt. Maar het is onjuist, wanneer men zegt, dat de verkiezing eerst dan werkdadig is, wanneer wij het evangelie omhelsd hebben, en dat ze daaraan haar kracht ontleent. Wij moeten wel daaruit de zekerheid van onze verkiezing halen, want wanneer wij tot Gods eeuwige verordinering trachten door te dringen, zal die diepe afgrond ons verzwelgen. Maar wanneer God ons onze verkiezing heeft bekend gemaakt, moeten wij hoger opstijgen, opdat de uitwerking de oorzaak niet verduistere. Want wat zou ongerijmder en onwaardiger zijn, daar de Schrift leert, dat wij verlicht zijn gelijk God ons uitverkoren heeft, dan dat onze ogen door de glans van dit licht verblind werden, zodat ze zouden weigeren acht te geven op de verkiezing? En toch loochen ik intussen niet, dat wij, om zeker te zijn van onze zaligheid, bij het Woord beginnen moeten, en dat ons vertrouwen daarmee tevreden moet zijn, dat wij God als onze Vader aanroepen (Deut. 30:14). Want sommigen begeren verkeerdelijk boven de

wolken te vliegen, opdat ze meer zekerheid mogen hebben van Gods raad, die nabij ons is in onze mond en in ons hart. Die lichtvaardigheid moet dus bedwongen worden door de matigheid des geloofs, opdat God voor ons een voldoende getuige zij van zijn verborgen genade in zijn uitwendig Woord, mits dit kanaal, waaruit ons rijkelijk het water toevloeit om te drinken, niet verhindert, dat de bronwel haar eer verkrijgt.

Boek III hoofdstuk 24

Dat de verkiezing bekrachtigd wordt door Gods roeping; en dat de verworpenen over zich halen het rechtvaardig verderf, waartoe zij bestemd zijn.

4. Evenals dus zij verkeerd doen, die de kracht der verkiezing afhankelijk maken van het geloof aan het evangelie, door hetwelk wij gevoelen, dat wij aan de verkiezing deel hebben, zo zullen wij de beste orde houden, wanneer wij in het zoeken naar de zekerheid van onze verkiezing ons houden aan de navolgende tekenen, die de vaste getuigenissen van haar zijn. Met geen verzoeking treft de Satan de gelovigen ernstiger of gevaarlijker, dan wanneer hij hen verontrust met de twijfel aan hun verkiezing en hen tevens verleidt door de begeerte om haar buiten de weg na te speuren. Buiten de weg naspeuren noem ik het, wanneer het mensje poogt door te breken tot in de geheime schuilhoeken van de Goddelijke wijsheid en tot de uiterste eeuwigheid door te dringen, opdat hij begrijpe wat voor Gods rechterstoel aangaande hem besloten is. Want dan stort hij zich neer in de diepte van een onmetelijke draaikolk om verzwolgen te worden; dan verwart hij zich in talloze en onontwarbare strikken; dan begraaft hij zich in een afgrond van blinde duisternis. Want het is billijk, dat de dwaasheid van het menselijk verstand zo door een vreselijke val gestraft wordt, wanneer het in eigen kracht poogt op te stijgen tot de hoogheid van Gods wijsheid. En deze poging is daarom des te dodelijker, omdat wij bijna allen tot geen enkele andere méér geneigd zijn. Want zelden wordt iemand aangetroffen, wiens gemoed niet somtijds door deze gedachte getroffen wordt: Vanwaar komt voor u de zaligheid anders dan uit Gods verkiezing? Verder welke openbaring hebt gij van uw verkiezing? En wanneer deze gedachte eenmaal bij iemand kracht gekregen heeft, dan martelt zij of de ellendige mens voortdurend met vreselijke kwellingen, of zij maakt hem geheel en al verbijsterd. Ik zou waarlijk met geen zekerder argument willen bewijzen, hoe verkeerd dergelijke mensen zich de predestinatie voorstellen, dan juist met die ervaring. Want het gemoed zou met geen verderfelijker dwaling kunnen besmet worden, dan die is, welke de consciëntie van haar vrede met God en haar rust berooft en haar in verwarring brengt. Wanneer wij dus schipbreuk vrezen, moeten wij ons angstvallig voor deze klip hoeden, op welke men nooit stoot zonder te vergaan. En waarlijk, ook al beschouwt men de uiteenzetting van de predestinatie als een gevaarlijke zee, zo staat toch bij het navorsen van haar een veilige en kalme, ja ook aangename vaart open, wanneer men zich niet uit eigen beweging in gevaar zoekt te begeven. Want evenals zich in een dodelijke afgrond werpen zij, die, om van hun verkiezing zekerheid te verkrijgen de eeuwige raad Gods zonder zijn Woord naspeuren, zo plukken zij, die haar op de juiste wijze en ordelijk onderzoeken, zoals ze in Gods Woord vervat is, daarvan de vrucht der vertroosting. Laat dit dus voor ons de weg van het onderzoek zijn dat wij beginnen bij Gods roeping en in haar eindigen. Trouwens dit verhindert niet, dat de gelovigen gevoelen, dat de weldaden, die ze dagelijks uit Gods hand ontvangen, neerdalen uit die verborgen aanneming tot kinderen; gelijk zij spreken bij Jesaja (Jes. 25:1): "Gij hebt wonderen gedaan; uw gedachten, die van ouds zijn, zijn waar en getrouw". Want door de roeping wil God

ons als door een merkteken bevestigen zoveel als men van zijn raad mag weten. Maar opdat niemand mene, dat dit getuigenis zwak is, zo laat ons overwegen, hoe grote duidelijkheid en zekerheid het ons aanbrengt. Daarover spreekt Bernardus 1) op passende wijze. Want na over de verworpenen gesproken te hebben, zegt hij: "Het voornemen Gods staat, de gedachte des vredes staat over degenen, die Hem vrezen, hun kwaad toedekkend en hun goed belonend, zodat op een wonderbare wijze voor hen niet alleen het goed, maar ook het kwaad medewerkt ten goede. Wie zal de uitverkorenen Gods beschuldigen? Het is mij voldoende tot alle gerechtigheid, dat alleen Hij mij genadig is, tegen wie alleen ik gezondigd heb: alles, wat Hij besloten heeft mij niet toe te rekenen, is zo, alsof het nooit geweest was". En een weinig later: "O dat is een plaats van ware rust, en die ik niet ten onrechte meen een slaapkamer te mogen noemen, waarin God niet wordt gezien als het ware ontsteld van toorn noch vol van zorg, maar waar bewezen wordt, dat zijn wil goed, en welbehagelijk en volmaakt is. Dat gezicht verschrikt niet, maar streelt; het verwerkt geen onrustige nieuwsgierigheid, maar het doet die bedaren; het vermoeit de zinnen niet, maar maakt ze rustig; hier rust men waarlijk; de vredige God maakt alles vredig, en Hem rustig te zien, is rusten."
1} Serm. 23 super Cantic.

Boek III hoofdstuk 24

Dat de verkiezing bekrachtigd wordt door Gods roeping; en dat de verworpenen over zich halen het rechtvaardig verderf, waartoe zij bestemd zijn.

5. Indien wij Gods Vaderlijke zachtmoedigheid en zijn hart, dat ons gunstig is, zoeken, moeten wij in de eerste plaats de ogen tot Christus wenden, in wie alleen des Vaders hart rust (Matth. 3:17). Indien wij de zaligheid, het leven, en de onsterfelijkheid van het hemels Koninkrijk zoeken, ook dan moeten wij nergens elders heen onze toevlucht nemen, daar Hij alleen de bron des levens is, en het anker der zaligheid, en de erfgenaam van het Koninkrijk der hemelen. En waartoe dient de verkiezing anders, dan opdat wij, door de hemelse Vader aangenomen tot kinderen, door zijn gunst de zaligheid en de onsterfelijkheid zouden verwerven? Hoe gij het ook wendt en onderzoekt, gij zult inzien, dat haar uiterste doel zich niet verder uitstrekt. Daarom wordt gezegd, dat God hen, die Hij zich tot kinderen aangenomen heeft, niet verkoren heeft in henzelf, maar in zijn Christus; want Hij kon hen niet liefhebben anders dan in Hem (Ef. 1:4), en hen niet eren met het erfdeel zijns Koninkrijks dan nadat ze tevoren zijn deelgenoten geworden waren. Indien wij in Hem uitverkoren zijn, zullen wij de zekerheid van onze verkiezing niet in onszelf vinden, en zelfs niet in God de Vader, indien wij ons Hem alleen en zonder de Zoon voorstellen. Christus is dus de spiegel, waarin wij onze verkiezing behoren te aanschouwen en dat ook zonder bedrog mogen doen. Want aangezien Hij het is, in wiens lichaam de Vader besloten heeft hen in te lijven, die Hij van eeuwigheid gewild heeft, dat de zijnen zouden zijn, zodat Hij voor zijn kinderen houdt allen, die Hij erkent onder Christus' ledematen, zo hebben wij een voldoend duidelijk en vast getuigenis, dat wij in het boek des levens geschreven zijn, wanneer we gemeenschap hebben met Christus. Verder heeft Hij ons de ontwijfelbare gemeenschap met zich geschonken, toen Hij door de prediking van het evangelie betuigd heeft, dat Hij ons door de Vader gegeven is, opdat Hij met al zijn goederen de onze zou zijn. Er wordt van ons gezegd, dat wij Hem aandoen, met Hem ons verenigen, opdat wij mogen leven, omdat Hij leeft. Dikwijls wordt deze leer herhaald: "De Vader heeft zijn eniggeboren Zoon niet

gespaard, opdat een ieder, die in Hem gelooft, niet verderve" (Rom. 8:32) (Joh. 3:15). En wie in Hem gelooft, die wordt gezegd overgegaan te zijn van de dood tot het leven (Joh. 5:24). In die zin noemt Hij zichzelf het brood des levens, en wie dat eet, zal niet sterven in eeuwigheid (Joh. 6:35). Hij, zeg ik, is ons tot getuige geweest, dat door de hemelse Vader voor kinderen zullen gehouden worden allen, door wie Hij in het geloof aangenomen is. Indien wij iets meer begeren, dan dat wij tot Gods kinderen en erfgenamen gerekend worden, dan moeten wij boven Christus opklimmen. Maar indien dit onze uiterste grens is, hoe dwaas zijn wij dan door buiten Hem te zoeken, wat we in Hem reeds verkregen hebben, en wat in Hem alleen kan gevonden worden! Bovendien, daar Hij is des Vaders eeuwige wijsheid, onveranderlijke waarheid en vaste raad, behoeven wij niet te vrezen, dat hetgeen Hij ons door zijn woord verhaalt, van de wil des Vaders, naar welke zij zoeken, ook maar het minste zou verschillen; ja veeleer openbaart Hij ons die wil getrouw, zoals hij van den beginnen geweest is, en altijd zijn zal. De praktijk van deze leer moet ook haar kracht doen gelden in de gebeden. Want ofschoon het vertrouwen, dat we uitverkoren zijn, ons moed geeft om God aan te roepen, zou het toch verkeerd zijn om, wanneer we bidden, Gode onze verkiezing op te dringen, of onder deze voorwaarde een beding met Hem te maken: Heere, indien ik uitverkoren ben, verhoor mij dan. Want Hij wil, dat wij tevreden zijn met zijn beloften, en niet elders zoeken te weten te komen of Hij ons verhoren zal. Deze verstandigheid zal ons van veel strikken bevrijden, wanneer wij tot een recht gebruik weten aan te wenden, wat recht geschreven is, en niet onberaden hier en gindsheen trekken, wat beperkt had behoren te worden.

Boek III hoofdstuk 24

Dat de verkiezing bekrachtigd wordt door Gods roeping; en dat de verworpenen over zich halen het rechtvaardig verderf, waartoe zij bestemd zijn.

6. Tot bevestiging van het vertrouwen komt hierbij nog een andere vastheid der verkiezing, van welke wij gezegd hebben, dat ze met onze roeping verbonden wordt. Want er wordt van Christus gezegd, dat Hij hen, die Hij met de kennis van zijn naam verlicht en in de schoot der kerk opneemt, ontvangt in zijn trouw en bescherming. En van allen, die Hij ontvangt, wordt gezegd, dat ze Hem door de Vader zijn overgegeven en toevertrouwd om tot het eeuwige leven bewaard te worden. Wat willen wij? Christus roept met luider stem, dat de Vader Hem in bewaring gegeven heeft allen, die Hij zalig wil maken (Joh. 6:37,39) (Joh. 17:6,12). Indien wij dus weten willen, of onze zaligheid een voorwerp van Gods zorg is, moeten wij onderzoeken of Hij ons aan Christus heeft opgedragen, die Hij gesteld heeft tot de enige Zaligmaker van al de zijnen. Indien wij verder twijfelen, of wij door Christus in trouw en bewaring zijn aangenomen, komt Hij onze twijfel tegemoet, doordat Hij zichzelf uit eigen beweging tot Herder aanbiedt en zegt, dat wij zullen behoren tot het getal zijner schapen, indien wij zijn stem horen (Joh. 10:3). Laat ons dus Christus, die ons vriendelijk is voorgesteld en die ons tegemoet komt, omhelzen: en Hij zal ons tot zijn kudde rekenen, en in zijn stal besloten houden. Maar er komt angst in ons op aangaande onze toekomende staat. Want evenals Paulus leert, dat geroepen zijn zij, die tevoren zijn verkoren, zo betoont Christus, dat velen zijn geroepen, maar weinigen uitverkoren (Rom. 8:30) (Matth. 22:14). Ja zelfs ook Paulus zelf ontraadt elders de gerustheid: "Wie goed staat," zegt hij, "zie toe, dat hij niet valle" (1 Cor. 10:12). Evenzo: "Zijt gij ingeënt in het volk Gods? Wees niet hovaardig, maar vrees; want God kan u wederom afhouwen, om anderen in te enten " (Rom. 11:20). Eindelijk, wij worden door de

ervaring genoegzaam onderricht, dat de roeping en het geloof van weinig waarde zijn, wanneer er niet bijkomt de volharding, die niet aan allen te beurt valt. Evenwel van deze bekommerdheid heeft Christus ons bevrijd; want ongetwijfeld zien de volgende beloften op de toekomst: "Al wat Mij de Vader geeft, zal tot Mij komen; en die tot Mij komt, zal ik geenszins uitwerpen" (Joh. 6:37). Evenzo: "Dit is de wil des Vaders, die Mij gezonden heeft, dat Ik niets verlieze uit alles, wat Hij Mij gegeven heeft, maar dat Ik dat opwekke ten laatsten dage" (Joh. 6:40). Evenzo (Joh. 10:27): "Mijne schapen horen mijn stem en volgen Mij; Ik ken hen, en Ik geef hun het eeuwige leven, en zij zullen niet verloren gaan in der eeuwigheid, en niemand zal hen uit mijn hand rukken: mijn Vader, die ze Mij gegeven heeft, is meerder dan allen, en niemand kan ze rukken uit de hand mijns Vaders." Verder, wanneer Hij zegt (Matth. 15:13) "Alle plant, die mijn Vader niet geplant heeft, zal uitgeroeid worden," geeft Hij daartegenover te kennen, dat zij, die in God geworteld zijn, nooit van de zaligheid kunnen uitgeroeid worden. Daarmee stemt overeen het woord van Johannes (1 Joh. 2:19): "Indien zij uit ons geweest waren, zouden zij van ons niet uitgegaan zijn." Van hier ook dat heerlijk roemen van Paulus tegen het leven en de dood, de tegenwoordige en toekomende dingen (Rom. 8:38), welk roemen op de gave der volharding gegrondvest moet zijn. En het is buiten twijfel, dat hij deze uitspraak doet slaan op alle uitverkorenen. Elders zegt dezelfde Paulus (Fil. 1:6): "Hij, die een goed werk in u begonnen heeft, zal dat voleindigen tot op de dag van Christus." Gelijk ook David, toen zijn geloof begon te wankelen, op dit steunsel gerust heeft (Ps. 138:8): "Het werk uwer handen zult Gij niet verlaten." Verder is ook dit buiten twijfel, dat, wanneer Christus voor alle uitverkorenen bidt, Hij hetzelfde voor hen bidt, als voor Petrus (Luc. 22:32), namelijk, dat hun geloof nooit moge ophouden. Daaruit maken wij op, dat ze buiten gevaar van afval zijn, omdat, wanneer Gods Zoon om standvastigheid voor hun vroomheid bidt, Hij niet is afgewezen. Wat heeft Christus gewild, dat we hieruit zouden leren, anders dan dat we zouden vertrouwen, dat wij eeuwig zalig zullen zijn, omdat wij eenmaal zijn eigendom geworden zijn?

Boek III hoofdstuk 24

Dat de verkiezing bekrachtigd wordt door Gods roeping; en dat de verworpenen over zich halen het rechtvaardig verderf, waartoe zij bestemd zijn.

7. Maar dagelijks gebeurt het, dat zij, die van Christus schenen te zijn, weer van Hem afvallen en neerstorten. Ja juist op die plaats, waar Hij verzekert, dat niemand verloren is gegaan van hen, die Hem door de Vader gegeven waren, zondert Hij toch de zoon der verderfenis uit (Joh. 17:12). Dit is wel waar; maar het is even zeker, dat zulken Christus nooit met zulk een vertrouwen des harten hebben aangehangen, als waarmee ik zeg, dat ons de zekerheid onzer verkiezing wordt bevestigd. "Zij zijn uit ons uitgegaan," zegt Johannes (1 Joh. 2:19), "maar zij waren uit ons niet; want indien zij uit ons geweest waren, zo zouden zij met ons gebleven zijn." En ik loochen niet, dat ze gelijke tekenen der roeping hebben met de uitverkorenen; maar ik sta hun geenszins toe die zekere vastheid der verkiezing, die ik de gelovige gebied te ontlenen aan het woord van het evangelie. Laat daarom dergelijke voorbeelden ons nooit er toe brengen, dat we niet rustig zouden steunen op des Heeren belofte, waar Hij zegt (Joh. 3:16) (Joh. 6:39), dat Hem door de Vader gegeven zijn allen, door wie Hij met een waarachtig geloof aangenomen wordt, van wie niemand, daar Hij hun behoeder en herder is, zal omkomen. Over Judas zal straks gesproken worden. Paulus ontraadt niet de eenvoudige gerustheid, maar de trage en ongebonden gerustheid des vleses, die

grootsheid, aanmatiging en verachting van anderen met zich brengt, de nederigheid en de vreze Gods uitdooft en maakt, dat men de ontvangen genade vergeet. Want hij spreekt tot de heidenen, die hij leert, dat ze de Joden niet hovaardig en wreed moeten bespotten, omdat de Joden verstoten en zij in hun plaats gesteld waren. Hij verlangt ook vrees, maar niet een vrees, waardoor ze terneergeworpen en aan het wankelen gebracht zouden worden, maar een, die ons onderwijst tot ootmoedig opzien tot Gods genade en niets afdoet van het vertrouwen op Hem, gelijk elders gezegd is. Daar komt bij, dat hij hen niet afzonderlijk aanspreekt, maar in het algemeen de sekten zelf. Want daar de kerk in twee delen verdeeld was, en de naijver tweedracht veroorzaakte, vermaant Paulus de heidenen, omdat ze gesteld waren in de plaats van het bijzondere en heilige volk, dat dat voor hen een oorzaak behoorde te zijn van vrees en bescheidenheid. En toch waren er onder hen veel opgeblazenen, wier ijdele verwaandheid het nuttig was te temperen. Verder hebben we elders gezien, dat onze hoop zich uitstrekt tot in de toekomende tijd, ook aan gene zijde van de dood, en dat er niets is, dat meer strijdt tegen de natuur van de hoop, dan te twijfelen aangaande hetgeen er met ons geschieden zal.

Boek III hoofdstuk 24

Dat de verkiezing bekrachtigd wordt door Gods roeping; en dat de verworpenen over zich halen het rechtvaardig verderf, waartoe zij bestemd zijn.

8. De uitspraak van Christus, dat velen geroepen zijn, maar weinigen uitverkoren (Matth. 22:14), wordt op die wijze zeer slecht aangenomen. Er zal geen twijfel zijn, wanneer wij vasthouden, wat uit het vorige duidelijk moet wezen, dat er een tweevoudige soort van roeping is. Want er is een algemene roeping, door welke God door middel van de uiterlijke prediking des Woords allen gelijkelijk tot zich noodt, ook hen, wie Hij die roeping tot een reuk des doods en een oorzaak van des te zwaarder verdoemenis voorstelt. En er is ook een andere bijzondere roeping, welke Hij gemeenlijk alleen de gelovigen waardig keurt, wanneer Hij door de inwendige verlichting zijns Geestes bewerkt, dat het gepredikte Woord zich in hun harten hecht. Maar somtijds maakt Hij ook hen daaraan deelgenoot, die Hij slechts voor een tijd verlicht, en daarna naar de verdienste hunner ondankbaarheid verlaat en met groter blindheid slaat. Daar nu de Heere zag, dat het evangelie wijd en zijd verkondigd werd, door zeer velen geminacht werd en bij weinigen op de juiste waarde geschat werd, beschrijft Hij ons God onder de persoon van een Koning (Matth. 22:2), die een feestelijke maaltijd aanrichtend, zijn roepers overal heen zendt om een grote schare uit te nodigen, maar slechts van zeer weinigen gedaan kan krijgen, dat ze komen, omdat een ieder een reden van verhindering voorwendt; zodat hij eindelijk, daar zij weigeren, zich genoodzaakt ziet alle mogelijke mensen van de straat uit te nodigen. Dat tot hiertoe de gelijkenis verstaan moet worden van de uiterlijke roeping, is voor een ieder duidelijk. Daarna voegt Hij eraan toe, dat God handelt als een goed gastheer, die de tafels langs gaat om zijn gasten vriendelijk te ontvangen. En indien Hij iemand vindt, die niet met een bruiloftskleed getooid is, dat Hij dan geenszins zal dulden, dat hij de feestelijkheid van de maaltijd met zijn vuilheid onteert. Dit lid beken ik, dat verstaan moet worden van hen, die door belijdenis des geloofs in de kerk binnenkomen maar niet bekleed zijn met de heiligmaking van Christus. Zulke onteerders en als het ware kankers zijner kerk zal God niet eeuwig verdragen; maar Hij zal ze, gelijk hun schandelijkheid verdient, uitwerpen. Dus zijn er weinigen uitverkoren uit het grote getal van hen, die geroepen zijn, maar niet met die roeping, uit welke wij zeggen, dat

de gelovigen hun verkiezing moeten beoordelen. Want de eerste is ook de goddelozen gemeen, maar deze brengt met zich de Geest der wedergeboorte, die het pand en zegel is van het toekomende erfdeel, waarmee onze harten verzegeld worden tot de dag des Heeren (Ef. 1:13,14). Kortom, daar de huichelaars evenzeer van vroomheid roemen als de ware dienaren Gods, zegt Christus, dat ze eindelijk uitgeworpen zullen worden van de plaats, die ze ten onrechte beslaan; gelijk in de psalm (Ps. 15:1) gezegd wordt: "Here, wie zal wonen in uw tent? Die onschuldig is van handen en rein van hart." Evenzo elders (Ps. 24:6): "Dat is het geslacht dergenen, die God zoeken, die het aangezicht zoeken van de God Jakobs." En zo vermaant de Geest de gelovigen tot verdraagzaamheid, dat ze het niet moeilijk verdragen, dat er Ismaëlieten met hen in de kerk vermengd worden: aangezien dezen eindelijk, nadat het masker hun van het gelaat getrokken is, met smaad zullen uitgeworpen worden.

Boek III hoofdstuk 24

Dat de verkiezing bekrachtigd wordt door Gods roeping; en dat de verworpenen over zich halen het rechtvaardig verderf, waartoe zij bestemd zijn.

9. Dat is ook de reden der uitzondering, die we kort tevoren aanhaalden, wanneer Christus zegt, dat niemand verloren is dan de zoon der verderfenis (Joh. 17:12). Het is wel een oneigenlijke wijze van spreken, maar toch allerminst duister. Want hij werd niet onder de schapen van Christus gerekend, omdat hij het waarlijk was, maar omdat hij de plaats van een schaap innam. Dat verder de Heere elders (Joh. 6:70) betuigt, dat hij door Hem met de apostelen verkoren was, dat heeft slechts betrekking op de bediening van het apostelschap. "Twaalf," zegt Hij, "heb Ik verkoren, en een van hen is een duivel." Namelijk tot het ambt van apostel had Hij hem verkoren. Maar wanneer Hij spreekt van de verkiezing tot zaligheid, dan houdt Hij hem ver van het getal der uitverkorenen: "Ik zeg niet van u allen; Ik weet, welke Ik uitverkoren heb" (Joh. 13:18). Indien iemand het woord verkiezing op beide plaatsen in dezelfde zin opvat, dan zal hij zich jammerlijk verwarren; indien hij ze onderscheidt, dan is niets duidelijker. Zeer slecht en verderfelijk handelt dus Gregorius 1), wanneer hij leert, dat wij ons slechts van onze roeping bewust zijn, maar dat we van onze verkiezing onzeker zijn, en daardoor allen aanzet tot vrees en siddering, ook deze reden gebruikend, dat we, ook al weten we, hoedanigen we vandaag zijn, toch niet weten, hoedanigen we zullen zijn. Maar op die plaats toont hij voldoende aan, hoe hij op die klip gestoten is. Want aangezien hij de verkiezing deed afhangen van de verdiensten der werken, stonden hem oorzaken meer dan genoeg ten dienste om de harten terneer te slaan; hij kon ze niet versterken, daar hij ze niet van zichzelf overbracht tot het vertrouwen op Gods goedheid. Hieruit hebben de gelovigen enige smaak van hetgeen we in het begin gesteld hebben, dat de predestinatie, wanneer men recht over haar denkt, niet het geloof aan het wankelen brengt, maar het veeleer uitnemend versterkt. En toch loochen ik niet, dat de Geest soms zijn woorden aanpast aan de kleine mate van ons verstand. Gelijk wanneer Hij zegt (Ez. 13:9): "Zij zullen in de vergadering mijns volks niet zijn, en in de opsomming mijner dienstknechten niet geschreven worden." Alsof God in het boek des levens begon te schrijven hen, die Hij rekent tot het getal der zijnen; hoewel wij toch weten, zelfs volgens getuigenis van Christus (Luc. 10:20) (Fil. 4:3), dat de namen van Gods kinderen van den beginne in het boek des levens geschreven zijn. Maar door deze woorden wordt eenvoudig aangeduid de afwijzing van hen, die onder de uitverkorenen de voornaamsten schenen te zijn. Evenals in de psalm (Ps. 69:29) gezegd wordt: "Laat hen uitgedelgd worden uit het

boek des levens, en met de rechtvaardigen niet aangeschreven worden." 1} Homil. 38.

Boek III hoofdstuk 24

Dat de verkiezing bekrachtigd wordt door Gods roeping; en dat de verworpenen over zich halen het rechtvaardig verderf, waartoe zij bestemd zijn.

10. Waarlijk, de uitverkorenen worden niet terstond van de moederschoot af, noch allen op dezelfde tijd tot de schaapskooi van Christus door de roeping verzameld, maar naar gelang het Gode behaagt hun zijn genade uit te delen. Voordat zij echter tot die opperste Herder vergaderd worden, dwalen ze verstrooid in de gemene woestijn, en verschillen zij in niets van de anderen dan daarin, dat ze door Gods bijzondere barmhartigheid ervoor bewaard worden, dat ze niet in de uiterste afgrond des doods vallen. Indien ge dus op hen zelf ziet, zult ge Adams kroost zien, dat riekt naar de gemene verdorvenheid der massa. Dat ze niet tot de uiterste en hopeloze goddeloosheid geraken, vindt zijn oorzaak niet in enige hun ingeboren goedheid, maar daarin, dat Gods oog waakt en zijn hand uitgestrekt is tot hun zaligheid. Want zij die dromen, dat van hun geboorte af in hun harten het een of ander zaad der verkiezing is ingeplant, door welks kracht zij steeds tot vroomheid en vreze Gods geneigd zijn, worden niet gesteund door het gezag der Schrift, en door de ervaring zelf weerlegd. Zij voeren enige weinige voorbeelden aan om te bewijzen, dat de uitverkorenen ook voor hun verlichting niet vreemd zijn geweest aan de godsdienst: dat Paulus in de tijd van zijn Farizeeërschap onberispelijk geleefd heeft (Fil. 3:5), dat Cornelius door aalmoezen en gebeden aangenaam geweest is bij God (Hand. 10:2) en dergelijke meer. Het voorbeeld van Paulus geven wij hun toe; met dat van Cornelius zeggen we, dat ze bazelen. Want het is duidelijk, dat hij reeds toen verlicht en wedergeboren was, zodat hem niets ontbrak dan een duidelijke openbaring van het evangelie. Evenwel wat zullen ze met de enkele voorbeelden ons eigenlijk dwingen te erkennen? Dat alle uitverkorenen altijd met de Geest der vroomheid toegerust geweest zijn? Evenmin als wanneer iemand na aangetoond te hebben de rechtschapenheid van Aristides, Socrates, Xenocrates, Scipio, Curius, Camillus en anderen, daaruit zou opmaken,dat allen, die in de blindheid van de afgodendienst gelaten worden, gejaagd hebben naar heiligheid en braafheid. Ja ook weerspreekt de Schrift hen openlijk op meer dan één plaats. Want de staat der Efeziërs voor hun wedergeboorte, die door Paulus beschreven wordt (Ef. 2:1) e.v., vertoont geen enkel korreltje van dit zaad. "Gij waart dood," zegt hij, "door de misdaden en de zonden, in welke gij gewandeld hebt naar de eeuw dezer wereld, naar de overste der lucht, die nu werkt in de wederspannige kinderen; onder dewelke ook wij allen eertijds verkeerden in de begeerlijkheden onzes vleses, doende de wil des vleses en der gedachten; en wij waren van nature kinderen des toorns, gelijk ook de anderen." Evenzo (Ef. 2:12): "Gedenkt, dat gij eens zonder hoop waart en zonder God in de wereld." Evenzo (Ef. 5:8): "Gij waart eertijds duisternis, maar nu zijt gij licht in de Heere; wandelt als kinderen des lichts." Maar zij willen wellicht, dat deze woorden betrokken worden op het gebrek aan kennis van de ware God, waarmee zij niet loochenen dat de uitverkorenen bevangen zijn, voordat zij geroepen worden. Ofschoon dit een onbeschaamde draaierij zou zijn, daar de apostel daaruit de gevolgtrekking maakt, dat ze niet meer moeten liegen of stelen, zo vraag ik, wat ze toch wel op de andere plaatsen zullen antwoorden. Zoals daar is die plaats in de brief aan de Corinthiërs (1 Cor. 6:9), (1 Cor. 6:11), waar de apostel, na aangekondigd

te hebben, dat noch hoereerders, noch afgodendienaars, noch overspelers, noch ontuchtigen, noch die bij mannen liggen, noch dieven, noch gierigaards het Koninkrijk Gods zullen beërven, terstond toevoegt, dat zij, voordat ze Christus kenden, in zulke wandaden verward waren geweest, maar nu door zijn bloed zijn gereinigd en door zijn Geest verlost. Evenzo een andere plaats in de brief aan de Romeinen (Rom. 6:19): "Gelijk gij uw leden gesteld hebt, om dienstbaar te zijn der onreinigheid en der ongerechtigheid, tot ongerechtigheid, stelt ze nu om dienstbaar te zijn der gerechtigheid. Want wat vrucht hadt gij toen van die dingen, waarover gij u nu schaamt?" enz.

Boek III hoofdstuk 24

Dat de verkiezing bekrachtigd wordt door Gods roeping; en dat de verworpenen over zich halen het rechtvaardig verderf, waartoe zij bestemd zijn.

11. Wat voor een zaad der verkiezing, vraag ik u, sproot daar toen in hen op, die, in hun ganse leven op velerlei wijze bezoedeld, als het ware in een slechtheid zonder hoop, zich wentelden in de allergruwelijkste en allerverfoeilijkste misdaad? Wanneer de apostel naar hun opvatting had willen spreken, dan had hij moeten aantonen, hoeveel ze verschuldigd waren aan Gods weldadigheid, door welke ze er voor bewaard waren, dat ze niet tot zo grote vuilheden vervielen. Zo had ook Petrus de zijnen moeten aansporen tot dankbaarheid wegens het gedurige zaad van hun verkiezing (1 Petrus 4:3). Maar daarentegen herinnert hij eraan, dat de voorgaande tijd genoeg geweest is tot het volbrengen van de lusten der heidenen. Wat zullen we zeggen, wanneer we komen tot de voorbeelden? Wat voor een spruit der gerechtigheid was er in de hoer Rachab, voordat ze geloofde? in Manasse, toen Jeruzalem geverfd en bijna overstroomd werd door het bloed der profeten? in de moordenaar, die eindelijk bij zijn laatste ademtocht over bekering gedacht heeft? Weg dus met deze bewijzen, die de nieuwsgierige mensen zich lichtvaardig zonder de Schrift uitdenken. Maar laat voor ons blijven wat de Schrift zegt (Jes. 53:6), dat wij allen als verloren schapen hebben gedwaald, dat een ieder zich gekeerd heeft naar zijn weg, dat is, naar het verderf. Hen, welke de Heere vastgesteld heeft eens uit deze kolk des verderfs te verlossen, stelt Hij uit tot hun gelegen tijd; Hij bewaart hen slechts daarvoor, dat ze niet vervallen tot onvergefelijke lastering.

Boek III hoofdstuk 24

Dat de verkiezing bekrachtigd wordt door Gods roeping; en dat de verworpenen over zich halen het rechtvaardig verderf, waartoe zij bestemd zijn.

12. Evenals God door de werkdadigheid, waarmee Hij de uitverkorenen roept, de zaligheid volbrengt, waartoe Hij hen door zijn eeuwige raad heeft bestemd, zo heeft Hij tegen de verworpenen zijn oordelen, waardoor Hij zijn raad omtrent hen ten uitvoer brengt. Wie Hij dus tot smaad des levens en verderf des doods geschapen heeft, om instrumenten van zijn toorn en voorbeelden van zijn strengheid te zijn, die berooft Hij, opdat ze tot hun doel komen, soms van de gelegenheid om zijn Woord te horen, en soms maakt Hij hen door de prediking daarvan nog blinder en onverstandiger. Hoewel er van het eerste lid talloze voorbeelden zijn, laat ons er nochtans één uitkiezen, dat meer dan de andere in het oog valt en opmerkenswaard is. Er zijn ongeveer vierduizend jaren verlopen voor de komst van Christus, gedurende

welke Hij het licht van zijn zaligmakende leer voor alle heidenen heeft verborgen. Indien iemand antwoordt, dat Hij hen daarom een zo grote weldaad niet deelachtig gemaakt heeft, omdat Hij hen haar onwaardig oordeelde, dan zeg ik, dat hun nakomelingen haar niets meer waardig waren. Daarvan is behalve de ervaring Maleachi een voldoende getuige, die hun ongelovigheid, welke met grove lasteringen vermengd was, bestraft, maar toch verkondigt, dat hun Verlosser zou komen (Mal. 4:1). Wanneer wordt deze dan meer aan de nakomelingen dan aan het voorgeslacht gegeven? Tevergeefs zou hij zich pijnigen, die hier een oorzaak zou willen zoeken hoger dan de verborgen en onnaspeurlijke raad Gods. En wij behoeven niet te vrezen, dat de een of andere leerling van Porphyrius Gods rechtvaardigheid ongestraft zou aantijgen, hoewel wij tot haar verdediging niets antwoorden. Want wanneer wij verzekeren, dat niemand onverdiend verloren gaat, en dat het het werk is van Gods onverdiende weldadigheid, dat sommigen verlost worden, dan is ruimschoots genoeg gezegd om zijn eer te verheerlijken, zodat zij onze uitvluchten niet nodig heeft. Dus maakt die hoogste Rechter een weg voor zijn predestinatie, wanneer Hij hen, die Hij eenmaal verworpen heeft, van de gemeenschap aan zijn licht berooft en hen in hun blindheid verlaat. Van het tweede lid zijn er dagelijkse bewijzen en ook vindt men er veel in de Schrift. Voor honderd mensen wordt dezelfde prediking gehouden, twintig nemen haar aan met gerede gehoorzaamheid des geloofs, de anderen houden haar voor niets waard, of lachen om haar, of bespotten of verfoeien haar. Indien men antwoordt, dat die verscheidenheid voortkomt uit hun slechtheid en verkeerdheid, dan zal men er daarmee nog niet zijn; want ook het gemoed der anderen zou door dezelfde slechtheid in beslag genomen worden, wanneer God het niet door zijn goedheid verbeterde. Daarom zullen wij altijd in de war raken, tenzij ons het woord van Paulus (1 Cor. 4:7) te hulp komt: "Wie onderscheidt u?" Waarmee hij te kennen geeft, dat de enen boven de anderen uitsteken niet door hun eigen deugd, maar alleen door Gods genade.

Boek III hoofdstuk 24

Dat de verkiezing bekrachtigd wordt door Gods roeping; en dat de verworpenen over zich halen het rechtvaardig verderf, waartoe zij bestemd zijn.

13. Waarom dan schenkt Hij aan dezen zijn genade, en gaat Hij de anderen voorbij? Aangaande de eersten geeft Lucas de oorzaak, namelijk omdat ze verordineerd zijn tot het leven (Hand. 13:48). Welk gevoelen zullen wij dan aangaande de anderen hebben, dan dat God hen voorbijgaat, omdat zij vaten des toorns ter onere zijn? Laat het ons daarom niet verdrieten te spreken met Augustinus 1). "God zou," zo zegt hij, " de wil der bozen wel ten goede kunnen keren, want Hij is almachtig; zeker zou Hij dat kunnen; waarom dat Hij het dan niet? Omdat Hij het niet gewild heeft; waarom Hij het niet gewild heeft, dat staat aan Hem." Want wij moeten niet wijzer zijn dan behoort; en dit is veel beter dan met Chrysostomus 2) een uitvlucht te zoeken en te zeggen, dat God trekt degene, die wil en zijn hand uitstrekt, opdat daardoor het onderscheid gelegen schijne te zijn niet in het oordeel Gods, maar alleen in het goeddunken van de mens. Het is er zover vandaan, dat het in 's mensen eigen beweging gelegen zou zijn om tot God te gaan, dat ook de vromen en Godvrezenden nog een bijzondere ingeving des Geestes nodig hebben. Lydia, de purperverkoopster (Hand. 16:14), vreesde God, en toch moest haar hart geopend worden, opdat ze zou letten op de leer van Paulus en daarin vorderen. Dit is niet van die vrouw alleen gezegd, maar opdat wij zouden weten, dat ieders vordering in de vroomheid een verborgen werk is des Geestes. Dat kan wel niet in twijfel getrokken worden, dat de

Heere zijn Woord aan velen zendt, wier blindheid Hij nog meer verzwaard wil hebben. Want waartoe laat Hij zoveel bevelen brengen aan Farao? Soms omdat Hij hoopte, dat Farao door de meermalen herhaalde boodschappen zou verzacht worden? Neen, voordat Hij begon, heeft Hij de afloop geweten en voorzegd. "Ga," zeide Hij tot Mozes, "en zet hem mijn wil uiteen; doch ik zal zijn hart verstokken, dat hij niet gehoorzame" (Exod. 4:21). Zo ook wanneer Hij Ezechiël opwekt, waarschuwt Hij hem van te voren, dat Hij hem zendt tot een rebellerend, hardnekkig volk, opdat hij niet zou verschrikken, wanneer hij zag, dat hij tot doven predikte (Ez. 2:3) (Ez. 12:2). Zo voorzegt Hij Jeremia (Jer. 1:10), dat zijn leer zal zijn tot een vuur om het volk als stoppelen te vernietigen en te verstrooien. Maar nog meer dringt de profetie van Jesaja (Jes. 6:9) aan. Want aldus wordt hij door de Heere uitgezonden: "Ga, en zeg tot de kinderen Israëls: horende hoort, maar verstaat niet, en ziende ziet, maar merkt niet; maak het hard dezes volks hard en maak hun oren zwaar, en sluit hun ogen, opdat het niet wellicht zie met zijn ogen, noch hore met zijn oren, noch met zijn hart versta, noch zich bekere en geneze worde." Zie, hij spreekt tot hen, maar opdat ze nog dover worden; hij ontsteekt licht, maar opdat ze blinder gemaakt worden; hij brengt zijn leer voort, maar opdat ze daardoor nog onverstandiger worden; hij wendt een geneesmiddel aan, maar opdat ze niet genezen worden. En Johannes (Joh. 12:39), deze profetie aanhalend, betuigt, dat de Joden Christus' leer niet konden geloven, omdat deze vloek Gods op hen lag. En ook dit kan niet tegengesproken worden, dat God aan hen, die Hij niet verlicht wil hebben, zijn leer overgeeft gewikkeld in raadselen, opdat ze daaruit geen ander voordeel hebben, dan dat ze tot groter stompheid gedreven worden. Want Christus betuigt, dat Hij daarom alleen aan de apostelen de gelijkenissen uitlegt, in welke Hij tot de menigte gesproken had, omdat het hun gegeven was te kennen de verborgenheden van het Koninkrijk Gods, maar aan de schare niet (Matth. 13:11). Maar wat, zult ge zeggen, wil de Heere, wanneer Hij het onderwijst, door wie Hij zorgt niet verstaan te worden? Overdenk eens vanwaar de fout komt, en gij zult ophouden te vragen. Want wat voor een duisternis er ook in het Woord zij, toch is er altijd genoeg licht om de consciëntie der goddelozen te overtuigen.

1} De Genesi ad literam XI,10.

2} Homil.de convers.Pauli.

Boek III hoofdstuk 24

Dat de verkiezing bekrachtigd wordt door Gods roeping; en dat de verworpenen over zich halen het rechtvaardig verderf, waartoe zij bestemd zijn.

14. Nu blijft nog over, dat we nagaan, waarom de Heere datgene doet, wat Hij klaarblijkelijk doet. Indien men antwoordt, dat zo geschiedt, omdat de mensen het door hun goddeloosheid, slechtheid en ondankbaarheid verdiend hebben, dan zal dat wel goed en naar waarheid gezegd worden. Maar omdat nog niet duidelijk is de reden van die verscheidenheid, namelijk waarom, terwijl sommigen zich buigen tot gehoorzaamheid, anderen in hun verharding blijven, zal men bij het naspeuren van die reden noodzakelijk moeten komen tot datgene, wat Paulus uit Mozes aangetekend heeft, namelijk dat de Heere hen van het begin verwekt heeft om zijn naam te tonen op de ganse aarde (Rom. 9:17). Dat dus de verworpenen het Woord Gods, dat hun geopenbaard is, niet gehoorzamen, daarvan zal de schuld terecht op de boosheid en slechtheid van hun hart geworpen worden, wanneer maar tegelijkertijd daaraan toegevoegd wordt, dat ze daarom aan deze slechtheid overgegeven zijn, omdat ze door

Gods rechtvaardig maar onnaspeurlijk oordeel opgewekt zijn om door hun verdoemenis zijn eer te verheerlijken. Evenzo, wanneer van de zonen van Eli verteld wordt (1 Sam. 2:25), dat ze niet luisterden naar de heilzame raadgevingen, omdat de Heere hen wilde doden, dan wordt niet ontkend, dat hun halsstarrigheid voortgekomen is uit hun eigen slechtheid; maar tegelijkertijd wordt te kennen gegeven, waarom zij in hun halsstarrigheid verlaten zijn, hoewel de Heere hun harten had kunnen verzachten: namelijk omdat zijn onveranderlijk besluit hen eenmaal tot het verderf bestemd had. Hierop heeft ook betrekking het woord van Johannes (Joh. 12:37): "Hoewel Hij zoveel tekenen gedaan had, geloofde niemand in Hem, opdat het woord van Jesaja vervuld werd: Heere, wie heeft onze prediking geloofd?" Want ofschoon hij de hardnekkigen niet van schuld bevrijdt, is hij toch tevreden met deze reden, dat Gods genade smakeloos is voor de mensen, totdat de Heilige Geest de smaak aanbrengt. En wanneer Christus de voorzegging van Jesaja: "Zij zullen allen van God geleerd zijn" aanhaalt (Joh. 6:45), dan beveelt Hij niets anders dan dat de Joden verworpen zijn en vreemd zijn van de kerk, omdat ze niet leerzaam zijn, en Hij voert geen andere oorzaak aan, dan deze dat Gods belofte op hen geen betrekking heeft. Dat wordt bevestigd door het woord van Paulus (1 Cor. 1:23), dat Christus die de Joden een ergernis is en de heidenen een dwaasheid, de geroepenen de kracht en de wijsheid Gods is. Want wanneer Hij gezegd heeft, wat er gewoonlijk gebeurt, zo dikwijls als het evangelie gepredikt wordt, namelijk dat het sommigen verbittert, en door anderen versmaad wordt, zegt hij, dat het alleen bij de geroepenen in waarde is. Een weinig tevoren had hij hen wel gelovigen genoemd, maar aan de genade Gods, die aan het geloof voorafgaat, wilde hij haar plaats niet onthouden; maar veeleer heeft hij dit tweede bij wijze van verbetering toegevoegd, opdat zij, die het evangelie omhelsd hadden, de lof van hun geloof aan de roeping Gods zouden toeschrijven. Evenals hij ook een weinig later leert, dat ze door God uitverkoren zijn. Wanneer de goddelozen dit horen, klagen zij, dat God door een ongeordende macht zijn schepselen misbruikt tot een spel van zijn wreedheid. Maar wij, die weten, dat alle mensen in zoveel opzichten schuldig zijn voor Gods rechterstoel, dat ze over duizend dingen ondervraagd, zelfs niet in één voldoening kunnen geven, bekennen, dat de verworpenen niets lijden, wat niet met het zeer rechtvaardige oordeel Gods overeenkomt. Dat wij de reden daarvan niet duidelijk begrijpen, daarin moeten wij niet weigeren iets niet te weten, wanneer de wijsheid Gods zich tot haar hoogheid verheft.

Boek III hoofdstuk 24

Dat de verkiezing bekrachtigd wordt door Gods roeping; en dat de verworpenen over zich halen het rechtvaardig verderf, waartoe zij bestemd zijn.

15. Maar aangezien enige weinige Schriftplaatsen voorgeworpen plegen te worden, in welke God schijnt te ontkennen, dat het door zijn ordinantie geschiedt, dat de bozen omkomen, behalve inzoverre dat ze, hoewel Hij er tegen in gaat, zich de dood uit eigen beweging op de hals halen, zo laat ons die in het kort uitleggen en aantonen, dat ze niet strijden tegen de boven uiteengezette opvatting. Men voert aan de plaats van Ezechiël (Ez. 34:11), waar staat, dat God de dood des zondaars niet wil, maar veeleer, dat hij zich bekeert en leeft. Indien men dit tot het ganse menselijke geslacht wil uitstrekken, waarom zet Hij dan zeer velen niet tot bekering aan, wier harten meer buigzaam zijn tot gehoorzaamheid dan de harten van hen, die op zijn dagelijkse uitnodigingen meer en meer verhard worden? Bij de Ninevieten en Sodomieten

zouden, volgens getuigenis van Christus, (Matth. 13:23), de prediking van het evangelie en de wonderen meer vrucht voortgebracht hebben, dan in Judea. Hoe komt het dan, indien God wil, dat allen zalig worden, dat Hij voor de ellendigen die meer bereid zouden zijn om de genade te ontvangen, de deur der boetvaardigheid niet opent? Hieruit zien we, dat de plaats met geweld verdraaid wordt, als Gods wil, waarvan de profeet melding maakt, gesteld wordt tegenover zijn eeuwige raad, door welke Hij de uitverkorenen onderscheiden heeft van de verworpenen. Indien men nu vraagt naar de werkelijke mening van de profeet: hij wil slechts aan hen, die zich bekeren, hoop op vergiffenis geven. En dit is de hoofdsom, dat er niet aan te twijfelen is, of God is bereid te vergeven, zodra de zondaar zich bekeerd heeft. Dus wil Hij zijn dood niet, in zoverre Hij boetvaardigheid wil. De ervaring echter leert, dat Hij zo de bekering wil van hen, die Hij tot zich roept, dat Hij niet aller harten aanraakt. Maar daarom moet men toch niet zeggen, dat Hij bedriegelijk handelt; want ofschoon het uiterlijke woord slechts hen niet te verontschuldigen maakt, die het horen en niet gehoorzamen, wordt het toch naar waarheid gehouden voor een getuigenis van de genade Gods, waardoor Hij de mensen met zich verzoent. Laat ons dus vasthouden het inzicht van de profeet, dat God geen behagen heeft in de dood des zondaars: opdat de vromen mogen vertrouwen, dat, zodra ze door boetvaardigheid aangeraakt zijn, bij God voor hen vergiffenis bereid is, de goddelozen echter mogen beseffen, dat hun misdaad verdubbeld wordt, omdat ze niet beantwoorden aan Gods zo grote zachtmoedigheid en goedwilligheid. Aan de boetvaardigheid zal dus altijd Gods barmhartigheid tegemoet komen; maar aan wie de boetvaardigheid gegeven wordt, dat leren zowel alle profeten als apostelen en ook Ezechiël zelf duidelijk.

Boek III hoofdstuk 24

Dat de verkiezing bekrachtigd wordt door Gods roeping; en dat de verworpenen over zich halen het rechtvaardig verderf, waartoe zij bestemd zijn.

16. In de tweede plaats wordt aangehaald de plaats van Paulus (1 Tim. 2:4) waar hij leert, dat God wil, dat allen zalig worden: welke plaats wel verschilt van de tevorengenoemde, maar toch met haar iets gemeen heeft. Ik antwoord, dat in de eerste plaats uit het tekstverband duidelijk wordt, hoe hij wil. Want Paulus verbindt deze twee dingen, dat Hij wil, dat ze zalig worden en dat ze tot de kennis der waarheid komen. Indien zij willen, dat dit door Gods eeuwige raad vast besloten is, dat ze de leer der zaligheid ontvangen, wat betekent dan dit woord van Mozes: "Welk volk is zo aanzienlijk, tot hetwelk God zo nadert als tot u" (Deut. 4:7)? Hoe is het gekomen, dat God veel volkeren beroofd heeft van het licht des evangelies, hetwelk andere genoten? Hoe is het gekomen, dat de zuivere kennis van de leer der zaligheid nooit tot sommige volkeren gekomen is, en dat andere nauwelijks enige duistere beginselen daarvan gesmaakt hebben? Hieruit nu zal men gemakkelijk kunnen opmaken, waar Paulus heen wil. Hij had Timotheüs bevolen in de gemeente openbaar te bidden voor koningen en overheden; daar het echter een weinig ongerijmd scheen, dat men voor God gebeden uitstortte voor een soort van mensen, waarvoor bijna geen hoop meer bestond (want ze waren niet alleen allen vreemd aan het lichaam van Christus, maar spanden ook al hun krachten in om zijn Rijk te onderdrukken), voegt hij terstond toe, dat dit God aangenaam is, daar Hij wil, dat alle mensen zalig worden. Waarmee hij waarlijk niets anders te kennen geeft, dan dat Hij voor geen enkele soort van mensen de weg ter zaligheid heeft afgesloten, maar veeleer zijn barmhartigheid zo heeft uitgegoten, dat Hij niet wil, dat enig soort er geen deel aan zou hebben. De andere

woorden verklaren niet, wat de Heere in zijn verborgen oordeel over allen besloten heeft, maar zij verkondigen, dat de vergeving bereid is voor alle zondaren, die zich slechts bekeren om haar te zoeken. Want wanneer ze met meer vasthoudendheid de nadruk daarop leggen, dat er gezegd wordt, dat Hij zich over allen wil ontfermen, dan zal ik daarop antwoorden, dat elders geschreven staat, dat onze God in de hemel is, en daar doet al wat Hij wil (Ps. 115:3). Dit woord zal dus zo uitgelegd moeten worden, dat het overeenkomt met het andere woord: "Ik zal genadig zijn, wie Ik zal genadig zijn, en Ik zal mij ontfermen, over wie Ik mij ontfermen zal" (Exod. 33:19). Hij, die hen uitkiest, aan wie Hij barmhartigheid bewijzen zal, deelt haar niet aan allen toe. Maar daar duidelijk blijkt, dat Paulus daar niet spreekt over de mensen ieder afzonderlijk, maar over soorten van mensen, behoeven we geen langere uiteenzetting te houden. Trouwens men moet tegelijkertijd opmerken, dat Paulus niet zegt, wat God altijd en overal en in allen doet; maar dat het Hem vrij staat de koningen en overheden eindelijk deelgenoten te maken van de hemelse leer, hoewel zij in hun blindheid tegen haar razen. Ze schijnen ons meer in het nauw te brengen door ons deze plaats van Petrus voor de voeten te werpen, waar staat (2 Petrus 3:9), dat God niet wil, dat iemand verloren gaat, maar dat Hij allen wil ontvangen tot bekering. Maar de oplossing van de moeilijkheid biedt zich reeds terstond in het tweede lid aan: want onder de wil om te ontvangen tot bekering kan geen andere verstaan worden, dan die, welke overal in de Schrift geleerd wordt. Ongetwijfeld is de bekering in Gods hand; of Hij allen bekeren wil, vrage men Hem: daar Hij belooft, dat Hij aan enige weinigen een vlezen hart zal geven, terwijl Hij aan anderen hun stenen hart laat (Ez. 36:26). Het is wel waar, dat, wanneer Hij niet bereid was hen te ontvangen, die zijn barmhartigheid aanroepen, deze uitspraak zou vervallen: "Keert weder tot Mij, en Ik zal weder tot ulieden keren" (Zach. 1:3). Maar ik zeg, dat niemand der mensen tot God komt, tenzij God hem voorkomt. En indien de bekering van 's mensen goeddunken afhing, zou Paulus niet zeggen (2 Tim. 2:25): "Of hun God te eniger tijd bekering gave." Ja, indien dezelfde God, die allen door zijn Woord tot bekering vermaant, niet door de verborgen werking des Geestes de uitverkorenen tot bekering bracht, zou Jeremia (Jer. 31:18) niet zeggen: "Bekeer mij, Heere, en ik zal bekeerd worden; want toen Gij mij bekeerd hebt, heb ik berouw gehad."

Boek III hoofdstuk 24

Dat de verkiezing bekrachtigd wordt door Gods roeping; en dat de verworpenen over zich halen het rechtvaardig verderf, waartoe zij bestemd zijn.

17. Evenwel, zult ge zeggen, indien dat zo is, zal men maar weinig kunnen vertrouwen op de beloften des evangelies, die, wanneer ze van Gods wil getuigen, bevestigen, dat Hij datgene wil wat strijdt tegen zijn onschendbaar besluit. Dat is geenszins zo; want hoewel de beloften der zaligheid algemeen zin, strijden ze toch in niets tegen de predestinatie der verworpenen, mits wij slechts onze geest richten op hun uitwerking. Wij weten dat de beloften eerst dan voor ons werkdadig zijn, wanneer wij ze door het geloof aannemen; maar wanneer daarentegen het geloof verijdeld is, is tevens ook de belofte te niet gedaan. Wanneer dat de natuur der beloften is, laat ons dan zien, of deze twee met elkander strijden, dat er gezegd wordt, dat God van eeuwigheid geordineerd heeft hen, die Hij met zijn liefde wil omhelzen en hen, jegens wie Hij zijn toorn wil oefenen; en dat Hij aan allen zonder onderscheid de zaligheid verkondigt. Ik zeg, dat ze uitnemend met elkaar overeenkomen. Want wanneer Hij zo beloften doet, wil Hij niet anders zeggen, dan dat zijn barmhartigheid voor allen bereid is, die haar

slechts begeren en inroepen, wat slechts zij doen, die Hij verlicht heeft. En Hij verlicht hen, die Hij gepredestineerd heeft ter zaligheid. Voor hen, zeg ik, staat de waarheid der beloften vast en onwrikbaar, zodat men niet kan zeggen, dat er enige tegenstrijdigheid is tussen Gods eeuwige verkiezing en het getuigenis zijner genade, dat Hij de gelovige aanbiedt. Maar waarom noemt Hij allen? Wel, opdat de consciëntiën der vromen veiliger zouden rusten, wanneer zij begrijpen, dat er geen enkel onderscheid tussen zondaren is, wanneer slechts het geloof aanwezig is; en opdat de goddelozen niet zouden voorwenden, dat ze geen wijkplaats hebben, waarheen ze zich van de dienstbaarheid der zonde kunnen terugtrekken, doordat ze de hun geboden wijkplaats door hun ondankbaarheid versmaden. Daar dus aan beiden Gods barmhartigheid door het evangelie aangeboden wordt, is het het geloof, dat is Gods verlichting, dat onderscheid maakt tussen vromen en goddelozen: zodat de eersten de werkdadigheid van het evangelie gevoelen, de anderen echter daaruit geen vrucht verkrijgen. Ook de verlichting zelf heeft Gods eeuwige verkiezing tot regel. De klacht van Christus, die zij aanhalen: "Jeruzalem, Jeruzalem, hoe dikwijls heb Ik uw kinderen willen vergaderen, en gij hebt niet gewild" (Matth. 27:37) helpt hen niets. Ik erken, dat Christus niet alleen in de persoon van een mens spreekt, maar hun ook verwijt, dat zij alle eeuwen door zijn genade versmaad hebben. Maar die wil Gods, waarover het gaat, moet nader bepaald worden. Immers het is niet onbekend, hoe ijverig God er zich op toegelegd heeft dat volk vast te houden, en met hoe grote hardnekkigheid zij van de eersten tot de laatsten, aan hun omdolende begeerten overgegeven, de bijeenvergadering hebben versmaad; maar daaruit volgt nog niet, dat Gods raad door de boosheid der mensen te niet gemaakt is. Zij zeggen hierop, dat niets minder in overeenstemming is met Gods natuur, dan dat in Hem een dubbele wil zou zijn. Dat stem ik hun toe, mits zij de juiste uitleggers zijn. Maar waarom letten ze niet op zoveel getuigenissen, waarin God, menselijke neigingen aandoende, beneden zijn majesteit neerdaalt? Hij zegt (Jes. 65:2), dat Hij met uitgestrekte armen het wederspannig volk geroepen heeft, dat Hij zich vroeg en laat moeite gegeven heeft om het tot zich terug te voeren. Indien zij dit alles op God wilden toepassen en niet op de gelijkenis letten, zullen vel overbodige twisten opduiken: die door deze ene oplossing beslecht worden, dat het menselijke op God overgedragen wordt. Trouwens de oplossing, die wij elders 1) gegeven hebben, is ruimschoots voldoende, namelijk deze, dat, ofschoon Gods wil veelvuldig is voor ons besef, Hij toch niet in zichzelf dit en dat wil, maar naar zijn veelvuldige wijsheid, zoals Paulus haar noemt (Ef. 3:10), onze zinnen verbaasd maakt, totdat het ons zal gegeven worden te leren zien, dat Hij op wonderbaarlijke wijze wil, wat nu tegen zijn wil schijnt te strijden. Zij zeggen ook in spottende scherts, dat, daar God aller Vader is, het onrechtvaardig is, dat Hij iemand verwerpt, die niet door zijn schuld tevoren deze straf verdiend heeft. Alsof Gods milddadigheid zich niet tot de zwijnen en honden uitstrekte. Wanneer het gaat over het menselijke geslacht, laat hen dan antwoorden, waarom God zich verbonden heeft aan één volk, om daarvan de Vader te zijn; waarom Hij ook een klein getal daaruit als een bloem heeft geplukt. Maar deze lasteraars worden door hun lust tot kwaadspreken verhinderd te bedenken, dat God zo zijn zon doet opgaan over goeden en slechten (Matth. 5:45), dat toch voor weinigen de erfenis is weggelegd, tot wie eens gezegd zal worden: "Komt, gij gezegenden mijns Vaders, beërft het Koninkrijk" enz. (Matth. 25:34). Zij werpen ook tegen, dat God niets haat van de dingen, die Hij gemaakt heeft. Ook al geef ik hun dat toe, blijft toch onaangetast wat ik leer, dat de verworpenen bij God gehaat zijn, en wel zeer terecht, omdat ze, van zijn Geest verstoken, niets anders kunnen voortbrengen, dan een oorzaak der vervloeking. Ze voegen er aan toe, dat er geen onderscheid is tussen Jood en heiden, en dat daarom Gods genade zonder

onderscheid aan allen voorgesteld wordt: zeker, als zij maar toegeven, dat God, zoals Paulus verklaart (Rom. 9:24), zowel uit de Joden als uit de heidenen naar zijn welbehagen roept zo, dat Hij aan niemand gebonden is. Op deze wijze wordt ook ontzenuwd, wat zij uit een andere plaats (Rom. 11:32) aanvoeren, dat God alles besloten heeft onder de zonde, opdat Hij allen barmhartig zou zijn: namelijk omdat Hij wil, dat de zaligheid van allen, die zalig worden, aan zijn barmhartigheid toegeschreven wordt, hoewel deze weldaad niet alle mensen gemeen is. Verder, wanneer er ook al van weerszijden veel bijgebracht is, zo moge dit voor ons het slot zijn, dat wij met Paulus huiveren bij een zo grote diepte; en indien lichtvaardige tongen tegenspreken, dat wij ons niet schamen met hem uit te roepen: "O mens, wie zijt gij, die tegen God antwoordt?" (Rom. 9:20). Want naar de waarheid zegt Augustinus 2), dat zij verkeerd handelen, die de rechtvaardigheid Gods afmeten naar de maat der menselijke rechtvaardigheid.

1} Boek I,18,3; III,20,43.

2} De praedest.et grat.II.

Boek III hoofdstuk 25

Over de laatste opstanding.

1. Ofschoon Christus, de Zon der gerechtigheid, die na de dood overwonnen te hebben, door het evangelie schijnt, ons het leven verlicht heeft, gelijk Paulus getuigt, ten gevolge waarvan er ook van ons gezegd wordt, dat we door het geloof overgegaan zijn van de dood tot het leven, en dat we niet meer vreemdelingen en bewoners zijn, maar medeburgers van de heiligen en huisgenoten Gods, die ons met zijn eniggeboren Zoon zelf heeft doen zitten in de hemelen, zodat ons tot volkomen gelukzaligheid niets ontbreekt (2 Tim. 1:10) (Joh. 5:24) (Ef. 2:16, 19) zo moeten wij toch, opdat het ons niet moeilijk zij, nog onder een harde krijgsdienst geoefend te worden, alsof de overwinning door Christus behaald, geen enkele vrucht opleverde. weten wat elders over de aard van de hoop geleerd wordt. Want aangezien wij hopen de dingen, die men niet ziet (Rom. 8:25), en, zoals elders staat, het geloof het bewijs is van de zaken, die men niet ziet (Hebr. 11:1), wonen wij uit van de Heere, zolang wij ingesloten zijn in de kerker des vleses (2 Kor. 5:6). Daarom zegt dezelfde Paulus elders (Col. 3:3), dat wij gestorven zijn en dat ons leven met Christus verborgen is in God, en dat, wanneer Hij, die ons leven is, geopenbaard zal zijn, ook wij met Hem zullen geopenbaard worden in heerlijkheid. Dit is dus onze toestand, dat wij matig en rechtvaardig en Godzalig levend in deze wereld, verwachten de zalige hoop en verschijning van de heerlijkheid van de grote God en onze Zaligmaker, Jezus Christus (Tit. 2:12). Hier is meer dan gewone lijdzaamheid nodig, opdat wij niet vermoeid teruglopen of onze wachtpost verlaten. Al wat dus tot nu toe aangaande onze zaligheid uiteengezet is, eist, dat wij onze harten tot de hemel opheffen, opdat wij Christus, die wij niet gezien hebben, mogen liefhebben, en in Hem gelovend ons mogen verheugen met een onuitsprekelijke en heerlijke vreugde, totdat wij het eind van ons geloof verkrijgen, gelijk Petrus vermaant (1 Petrus 1:8). Daarom zegt Paulus (Col. 1:5), dat het geloof en de liefde van de vromen ziet op de hoop, die in de hemel is weggelegd. Wanneer wij zo de ogen op Christus slaan en hangen aan de hemel, en niets op aarde onze ogen verhindert om ons op te voeren tot de beloofde gelukzaligheid, dan wordt waarlijk vervuld het woord, dat ons hart is, waar onze schat is (Matth. 6:21). Vanhier komt het, dat het geloof zo zeldzaam is in de wereld, omdat niets voor onze traagheid moeilijker is dan door talloze hindernissen op te klimmen en voort te gaan tot de prijs van de hemelse roeping. Bij de grote hoop van de ellenden, waaronder wij schier bedolven worden, komt de bespotting van de onheilige mensen, waardoor onze eenvoudigheid belemmerd wordt; daar wij de verlokkingen van de tegenwoordige goederen vrijwillig verzakende, de gelukzaligheid, die voor ons verborgen is, als een vluchtige schaduw schijnen na te jagen. Kortom van boven en beneden, van voren en van achteren belagen ons hevige verzoekingen, tot het verduren van welke onze gemoederen in 't geheel niet in staat zouden zijn, wanneer ze niet waren losgemaakt van de aardse dingen en verbonden aan het hemelse leven, dat in schijn ver van ons verwijderd is. Daarom is eerst hij grondig gevorderd in het evangelie, die gewend is aan de voortdurende overdenking van de gelukzalige opstanding.

Boek III hoofdstuk 24

Dat de verkiezing bekrachtigd wordt door Gods roeping; en dat de verworpenen over zich halen het rechtvaardig verderf, waartoe zij bestemd zijn.

2. Over het hoogste goed hebben de wijsgeren oudtijds nauwkeurige betogen gehouden, en ook onder elkaar gestreden; maar niemand, behalve Plato, heeft bekend, dat het hoogste goed van de mens bestaat is zijn vereniging met God. Maar hoe deze was, heeft hij zelf niet door een duistere smaak kunnen beseffen. En dat is geen wonder, daar hij over de heilige band van die vereniging niets geleerd had. Ons is de enige en volmaakte gelukzaligheid ook in deze aardse vreemdelingschap bekend: maar zo, dat ze door het verlangen naar haar onze harte meer en meer dagelijks ontsteekt, totdat haar volle genieting ons zal verzadigen. Daarom heb ik gezegd, dat uit Christus' weldaden slechts zij de vrucht ontvangen, die hun harten opheffen tot de opstanding. Gelijk Paulus dit doel de gelovigen voorstelt, naar hetwelk hij zegt te jagen, en alles te vergeten, totdat hij het bereikt (Fil. 3:8). En daarheen moeten ook wij des te vuriger streven, opdat wij niet, wanneer deze wereld ons in beslag neemt, de droeve straf dragen voor onze traagheid. Daarom kenmerkt hij elders (Fil. 3:20) de gelovigen hiermee, dat hun wandel in de hemelen is, vanwaar zij ook hun Zaligmaker verwachten. En opdat zij in deze loop niet verslappen van geest, voegt hij hun alle schepselen als metgezellen toe. Want omdat overal wanstaltig verval gezien wordt, zegt hij, dat alles, wat in hemel en op aarde gezien wordt, streeft naar vernieuwing. Want daar Adam door zijn val de volledige orde der natuur verstrooid heeft, is voor de schepselen hun dienstbaarheid, waaraan ze vanwege de zonde van de mens onderworpen zijn, lastig en zwaar; niet omdat ze met enig besef zijn toegerust, maar omdat ze van nature de staat, waaruit ze gevallen zijn, begeren. Paulus schrijft hun derhalve een zuchting en barensnood toe (Rom. 8:19), opdat wij, die met de eerstelingen des Geestes begiftigd zijn, ons zouden schamen in ons verderf weg te kwijnen, en niet tenminste de dode elementen na te volgen, die de straf van eens anders zonde dragen. En om ons des te scherper te prikkelen, noemt hij de laatste komst van Christus onze verlossing. Het is wel waar, dat alle delen van onze opstanding reeds vervuld zijn, maar omdat Christus eenmaal geofferd is voor de zonden, zal Hij wederom zonder zonde gezien worden tot zaligheid (Hebr. 9:28). Door welke ellenden wij ook gedrukt worden, deze verlossing moge ons tot haar uitwerking toe staande houden.

Boek III hoofdstuk 24

Dat de verkiezing bekrachtigd wordt door Gods roeping; en dat de verworpenen over zich halen het rechtvaardig verderf, waartoe zij bestemd zijn.

3. Het gewicht der zaak zelf zal onze ijver scherpen. Want Paulus beweert niet zonder reden (1 Cor. 15:14) e.v., dat, indien de doden niet opstaan, het gehele evangelie ijdel en bedrieglijk is; want onze toestand zou dan ellendiger zijn dan de toestand der andere mensen, daar wij, blootgesteld aan de haat en de smaad van velen, ieder uur in gevaar verkeren, ja als het ware schapen zijn bestemd ter slachting. En daarom zou het

gezag van het evangelie vallen, niet slechts in één deel, maar in zijn ganse hoofdsom, waarin onze aanneming tot kinderen en de uitwerking onzer zaligheid begrepen is. Laat ons dus ons zo inspannen tot een zaak, die van de allergrootste ernst is, dat geen langdurigheid afmatting aanbrengt. Daarom heb ik tot deze plaats uitgesteld datgene, wat daarover in het kort behandeld moest worden, opdat de lezers mogen leren, wanneer ze Christus, de auteur der volmaakte zaligheid, aangenomen hebben, hoger op te stijgen, en mogen weten, dat Hij met hemelse onsterfelijkheid en heerlijkheid bekleed is, opdat het gehele lichaam aan het Hoofd gelijkvormig gemaakt worde. Evenals ook in zijn persoon de Heilige Geest nu en dan een voorbeeld der opstanding voorstelt. Het is een zaak moeilijk om te geloven, dat de lichamen, wanneer ze door vertering vergaan zullen zijn, eens te hunner tijd weer zullen opstaan. Daarom, hoewel veel wijsgeren verzekerd hebben, dat de zielen onsterfelijk zijn, is de opstanding des vleses slechts door weinigen aangenomen. En ofschoon daarin geen verontschuldiging gelegen was, worden we er toch door opmerkzaam gemaakt, dat de opstanding een zaak is, te moeilijk dan dat ze het gevoelen van de mensen tot zich zou trekken. Opdat het geloof een zo grote hindernis zou te boven komen, verschaft de Schrift twee hulpmiddelen: het een is gelegen in de gelijkenis met Christus, het andere in Gods almacht. Laat dan, telkens wanneer sprake is van de opstanding, het beeld van Christus ons voor de geest komen, die in de natuur, die Hij van ons aangenomen had, zo de loop van het sterfelijk leven volbracht heeft, dat Hij nu, na de onsterfelijkheid verkregen te hebben, ons tot een pand is van de toekomende opstanding. Want in de ellenden, waardoor wij omgeven worden, dragen wij zijn doding om in ons vlees (2 Cor. 4:10), opdat zijn leven in ons geopenbaard worde. En het is niet geoorloofd Hem van ons te scheiden, het is zelfs ook niet mogelijk, zonder dat Hij verscheurd wordt. Vandaar die redenering van Paulus: "Indien de doden niet opstaan, zo is ook Christus niet opgestaan" (1 Cor. 15:13); omdat hij namelijk dit beginsel als uitgemaakt neemt, dat Christus niet voor zichzelf alleen aan de dood onderworpen geweest is, of over de dood door zijn opstanding de overwinning behaald heeft, maar dat in het Hoofd begonnen is, wat in alle leden vervuld moet worden, naar een ieders graad en orde. Want dat zij Hem in alles gelijk zouden worden, zou zelfs niet recht zijn. Er staat in de psalm (Ps. 16:10): "Gij zult niet toelaten, dat uw Zachtmoedige de verderving zie." Ofschoon een deel van dit vertrouwen op ons betrekking heeft naar de mate, die ons gegeven is, is toch de gehele uitwerking slechts in Christus verschenen die vrij van alle vertering, zijn lichaam geheel heeft teruggekregen. Opdat dan het deelgenootschap aan de zalige opstanding met Christus voor ons niet twijfelachtig zij, en opdat wij met dit pand tevreden mogen zijn, verzekert Paulus uitdrukkelijk (Fil. 3:21), dat Hij daarom in de hemelen gezeten is en op de laatste dag als Rechter zal komen, opdat Hij ons nederig en vernederd lichaam gelijk make aan zijn heerlijk lichaam. Elders (Col. 3:4) leert Hij ook, dat God zijn Zoon niet van de dood heeft opgewekt, om alleen een bewijs te geven van zijn kracht, maar om dezelfde krachtige werking des Geestes aan ons, zijn gelovigen, te betonen: welke Geest Hij daarom het leven noemt, terwijl Hij in ons woont, omdat Hij gegeven is met het doel, dat Hij levend maakt, wat in ons sterfelijk is. Ik roer in het kort aan, wat ook uitvoeriger zou kunnen behandeld worden en verdient schitterender versierd te worden; maar toch vertrouw ik, dat de vrome lezers in weinige woorden genoeg stof zullen vinden, als nodig is tot het opbouwen van hun geloof. Christus is dus opgestaan, opdat Hij ons zou hebben tot deelgenoten aan het toekomende leven. Hij is door de Vader opgewekt, aangezien Hij het Hoofd der Kerk was, van welke Hij zich op geen wijze laat afrukken. Hij is opgewekt door de kracht des Geestes, aan wie wij deel hebben, opdat Hij het ambt der levendmaking aan ons zou bedienen. Kortom, Hij is opgewekt, opdat

Hij zou zijn de opstanding en het leven. En gelijk wij gezegd hebben, dat zich in deze spiegel een levend beeld der opstanding aan ons vertoont, zo zij Hij ook voor ons een vaste grondslag om onze harten op te doen steunen, wanneer we alleen maar niet onaangenaam gestemd of verdrietig zijn over het lange uitstel; want het staat niet aan ons om de tijden naar ons eigen goeddunken af te meten, maar wij moeten met lijdzaamheid berusten, totdat God naar zijn gelegenheid zijn Rijk weer opricht. Daarop ziet die vermaning van Paulus (1 Cor. 15:23): "De eersteling Christus, daarna, die van Christus zijn; een ieder in zijn orde." Verder, opdat over de opstanding van Christus, in welke ons aller opstanding gegrond is, geen geschil zou ontstaan, zien wij, op hoeveel en hoe verschillende wijzen Hij ons die verzekerd heeft. Neuswijze mensen zullen de geschiedenis, die door de evangelisten verhaald wordt als een comediespel van kinderen uitlachen. Want wat voor betekenis zal de tijding hebben, welke vreesachtige vrouwtjes overbrengen en later discipelen bevestigen, die bijna buiten zich zelf waren? Waarom heeft Christus niet liever midden in de tempel en op de markt de heerlijke tekenen van zijn overwinning opgesteld? Waarom verschijnt Hij niet geducht voor het aanschijn van Pilatus? Waarom bewijst Hij ook niet aan de priesters en gans Jeruzalem, dat Hij weder levend geworden is? Maar de getuigen, die Hij kiest, zijn van die aard, dat onheilige mensen hen ternauwernood als geschikt zullen beschouwen. Ik antwoord, dat, ofschoon in dat begin de zwakheid van die tijding minachting waard was, toch dit alles in zijn geheel door Gods wonderbare voorzienigheid bestuurd is: zodat zij, die kort te voren buiten zichzelf waren geweest van vrees, deels door de liefde tot Christus en door de ijver der vroomheid, deels door hun ongelovigheid naar het graf getrokken werden; niet slechts, opdat ze ooggetuigen zouden zijn, maar ook opdat ze van de engelen hetzelfde zouden horen, wat ze met hun ogen zagen. Hoe zou voor ons de geloofwaardigheid verdacht kunnen zijn van hen, die meenden, dat wat ze van de vrouwen gehoord hadden, een fabel was, totdat ze door eigen aanwezigheid de waarheid der zaak inzagen? Dat echter het ganse volk, en de stadhouder zelf, nadat ze meer dan voldoende overtuigd waren, zowel van het aanschouwen van Christus als van de andere tekenen verstoken werden, is geen wonder. Het graf wordt verzegeld, de wachters staan op post, het lichaam wordt op de derde dag niet gevonden. Door geld omgekocht verspreiden de soldaten het gerucht, dat het door de discipelen weggeroofd was. Alsof dezen het vermogen hadden een schare bijeen te brengen, of wapenen hun ten dienste stonden, of ook alsof ze geoefend waren tot het aandurven van zulk een daad. Indien de soldaten geen moed genoeg hadden om hen te verdrijven, waarom hebben ze hen dan niet achtervolgd, om met behulp van het volk sommigen te arresteren? Naar waarheid dus heeft Pilatus Christus' opstanding met zijn ring verzegeld, en de wachters, die bij het graf gesteld waren, zijn door te zwijgen of te liegen verkondigers geworden van diezelfde opstanding. Intussen weerklonk de stem der engelen: "Hij is opgestaan; Hij is hier niet." De hemelse glans toont duidelijk, dat het geen mensen, maar engelen zijn. Daarna heeft Christus zelf, indien er nog enige twijfel bleef hangen, die weggenomen. Want de discipelen hebben Hem meer dan eens gezien, en ook zijn voeten en handen getast, en hun ongelovigheid heeft niet weinig gediend tot versterking van ons geloof. Hij heeft temidden van hen gesproken over de verborgenheden van Gods Koninkrijk, en eindelijk is Hij, terwijl zij het zagen, opgevaren ten hemel. En niet slechts aan de elf apostelen heeft Hij zich vertoond, maar Hij is gezien door meer dan vijfhonderd broederen tegelijk (1 Cor. 15:6). Verder heeft Hij door het zenden van de Heilige Geest een vast bewijs gegeven niet slechts van zijn leven, maar ook van zijn opperste macht; gelijk Hij voorzegd had: "Het is u nut, dat ik wegga, anders zal de Heilige Geest niet komen" (Joh. 16:7). Verder, Paulus is op de weg niet terneergeworpen door

de kracht van een dode, maar hij heeft bemerkt, dat Hij, die hij bestreed, de allergrootste macht had. Aan Stephanus is Hij verschenen met een ander doel, namelijk opdat hij door de zekerheid des levens de vrees voor de dood zou overwinnen (Hand. 7:55). Aan zoveel en zo ontwijfelbare getuigenissen het geloof te ontzeggen, is niet slechts een teken van ongelovigheid, maar ook van slechte en dolzinnige hardnekkigheid.

Boek III hoofdstuk 24

Dat de verkiezing bekrachtigd wordt door Gods roeping; en dat de verworpenen over zich halen het rechtvaardig verderf, waartoe zij bestemd zijn.

4. Dat, gelijk wij gezegd hebben, bij het bewijzen der opstanding onze zinnen behoren gericht te worden op Gods oneindige macht, leert Paulus in het kort. "Opdat Hij ons vernederd lichaam," zegt hij, "gelijkvormig make aan zijn heerlijk lichaam, naar de werking zijner kracht, waardoor Hij alle dingen zichzelf kan onderwerpen" (Fil. 3:21). Daarom is niets minder behoorlijk dan hier na te gaan, wat op natuurlijke wijze zou kunnen gebeuren, daar ons een onschatbaar wonder wordt voorgesteld, dat onze zinnen door zijn grootheid verzwelgt. Toch heeft Paulus, door een bewijs uit de natuur voor ogen te stellen, de onverstandigheid weerlegd van hen, die de opstanding loochenen. "Gij dwaas", zegt hij (1 Cor. 15:36), "hetgeen gij zaait, wordt niet levend, tenzij het eerst sterft" enz. Hij zegt, dat in het gezaaide een beeld der opstanding gezien wordt, omdat het gewas geboren wordt uit de vertering. En waarlijk, de zaak zou niet zo moeilijk zijn om te geloven, indien wij naar behoren letten op de wonderen, die zich in alle delen der wereld aan onze ogen voordoen. Laat ons verder bedenken, dat niemand van de toekomende opstanding waarlijk overtuigd is, dan alleen hij, die tot bewondering weggesleurd, aan Gods kracht haar heerlijkheid geeft. Door dit vertrouwen opgebeurd roept Jesaja (Jes. 26:19) uit: "De doden zullen leven, mijn dood lichaam zal opstaan; waakt op en juicht, gij, die in het stof woont!" Toen de zaken wanhopig stonden, verhief hij zich tot God, de auteur des levens, in wiens hand de uitgangen des doods zijn, gelijk in de psalm (Ps. 68:21) gezegd wordt. Ook Job, die meer gelijk was aan een dood lichaam dan aan een mens, aarzelt niet, vertrouwend op Gods mogendheid, alsof hij ongedeerd was, zich te verheffen tot die dag (Job 19:25): "Ik weet, dat mijn Verlosser leeft, en op de laatste dag zal Hij opstaan over het stof (namelijk om daar zijn kracht te tonen) en ik zal weer met mijn huid omgeven worden, en in mijn vlees God zien; ik zelf zal Hem zien, en niet een ander." Want ofschoon sommigen die plaatsen wat al te scherpzinnig verdraaien, alsof ze niet van de opstanding verstaan moeten worden, bevestigen ze toch, wat zij begeren omver te werpen: want de heilige mannen ontlenen in hun ellenden hun troost aan niets anders dan aan de gelijkenis der opstanding. Dat leert men beter kennen uit een plaats van Ezechiël (Ez. 37:8). Want toen de Joden de belofte van hun terugkeer verwierpen, en daartegen inbrachten, dat het even onwaarschijnlijk was, dat hun de weg geopend zou worden als dat de doden uit hun graf zouden gaan, wordt de profeet een gezicht vertoond van een veld vol met dorre beenderen; aan welke God beveelt, dat ze vlees en zenuwen zullen aannemen. Ofschoon hij onder dat beeld het volk opwekt tot de hoop op terugkeer, neemt hij toch de stof der hoop uit de opstanding: evenals zij voor ons het voornaamste voorbeeld is van alle verlossingen, die de gelovigen in deze wereld ondervinden. Zo ook, nadat Christus geleerd heeft, dat de stem van het evangelie levendmakend was, voegt Hij, omdat de Joden dat niet aannamen, daaraan terstond dit toe (Joh. 5:28): "Verwondert u daar niet over: want de ure komt, in welke

allen, die in de graven zijn, de stem van Gods Zoon zullen horen en zullen uitgaan." Laat ons dus, naar het voorbeeld van Paulus (2 Tim. 4:8), reeds blijde triumferen te midden van de strijd, omdat Hij, die ons het toekomende leven beloofd heeft, machtig is te bewaren, wat bij Hem weggelegd is; en laat ons zo roemen, dat voor ons de kroon der rechtvaardigheid weggelegd is, die de rechtvaardige Rechter ons geven zal. Zo zal het geschieden, dat alle moeilijkheden, die we lijden, voor ons een bewijs zijn van het toekomende leven, omdat het overeenkomt met Gods natuur de goddelozen, die ons verdrukken, de verdrukking te vergelden, maar ons, die onrechtvaardig verdrukt worden, rust te schenken in de openbaring van Christus met de engelen zijner macht, in de vlam des vuurs (2 Thess. 1:6). Maar men moet vasthouden, wat hij een weinig later toevoegt, dat Hij zal komen om verheerlijkt te worden in zijn heiligen, en wonderbaar te worden in allen, die geloofd hebben, omdat het evangelie onder hen is geloofd geworden.

Boek III hoofdstuk 24

Dat de verkiezing bekrachtigd wordt door Gods roeping; en dat de verworpenen over zich halen het rechtvaardig verderf, waartoe zij bestemd zijn.

5. En ofschoon het verstand der mensen onafgebroken door deze overdenking behoorde in beslag genomen te worden, heeft het toch, alsof het opzettelijk alle herinnering aan de opstanding wilde vernietigen, de dood genoemd het eind van alles en de ondergang des mensen. Want ongetwijfeld spreekt Salomo (Pred. 9:4) over de gewone en algemeen aanvaarde mening, wanneer hij zegt dat een levende hond beter is dan een dode leeuw. En elders (Pred. 3:21): "Wie weet, of de adem des mensen opvaart naar boven, en de adem der beesten nederwaarts vaart?" Alle tijden heeft deze onnozele domheid gewoed, ja is zelfs tot in de kerk doorgebroken; want de Sadduceën hebben openlijk durven belijden, dat er geen opstanding is, ja dat de zielen sterfelijk waren. Maar opdat deze grove onwetendheid niemand zou bevrijden, hebben de ongelovigen door de ingeving zelf der natuur altijd een beeld der opstanding voor ogen gehad. Want waartoe diende de heilige en onschendbare gewoonte van begraven anders dan opdat ze een pand zou zijn van een nieuw leven? En men mag hiertegen niet inbrengen, dat ze uit een dwaling ontstaan is; want de begrafenis heeft bij de heilige vaderen altijd haar gewijd karakter gehouden, en God heeft gewild, dat diezelfde gewoonte bij de heidenen bleef, opdat de hun voor ogen gestelde gedaante der opstanding hun traagheid wakker zou maken. En hoewel die ceremonie haar profijt heeft gemist, is het toch voor ons nuttig, dat wij met verstand op haar doel letten: want het is geen onbetekenende weerlegging van hun ongelovigheid, dat allen tezamen erkend hebben, wat niemand geloofde. En toch heeft de Satan niet alleen de zinnen der mensen afgestompt, opdat ze tezamen met de lichamen de herinnering aan de opstanding begraven zouden; maar ook heeft hij gepoogd dit stuk der leer door verschillende verzinsels te bederven, opdat het eindelijk zou ondergaan. Ik laat daar, dat hij reeds ten tijde van Paulus de opstanding begon te bestrijden, maar een weinig later zijn de Chiliasten gevolgd, die het Rijk van Christus beperkt hebben tot duizend jaren. Maar hun verzinsel is te kinderachtig dan dat het weerlegging zou nodig hebben of waardig zijn. Zij worden ook niet gesteund door de Openbaring van Johannes, uit welke (Openb. 20:4) zij ongetwijfeld hun dwaling een schijn van waarheid hebben willen geven; want in het getal van duizend jaren gaat het niet over de eeuwige gelukzaligheid der kerk, maar slechts over de verschillende beroeringen, die de kerk, zolang ze nog op aarde streed, te wachten stonden. Verder, de gehele Schrift roept, dat

er geen einde zal zijn aan de gelukzaligheid der uitverkorenen noch aan de straf der verworpenen. Verder moet het geloof aan alle dingen, die zich aan onze blik onttrekken, en het begrip van ons verstand verre te boven gaan òf gezocht worden uit de vaste uitspraken Gods, òf geheel verworpen worden. Zij, die duizend jaren toekennen aan de kinderen Gods om de erfenis van het toekomende leven te genieten, bemerken niet met hoe grote smaad zij Christus en zijn Rijk brandmerken. Want indien zij niet met onsterfelijkheid zullen bekleed worden, dan is dus ook Christus zelf, tot wiens heerlijkheid zij zullen veranderd worden, niet tot onsterfelijke heerlijkheid opgenomen; indien hun gelukzaligheid een eind hebben zal, dan is dus het Koninkrijk van Christus, op welks vastheid zij steunt, tijdelijk. Kortom, of ze zijn geheel onervaren in alle Goddelijke zaken, of ze pogen door een slinkse kwaadaardigheid de ganse genade Gods en de kracht van Christus aan het wankelen te brengen, welker vervulling in niets anders dan daarin gelegen is, dat, nadat de zonde is uitgewist en de dood verslonden, het eeuwige leven ten volle hernieuwd wordt. En hoe dwaas zij zijn, de vrezen, dat ze aan God een al te grote wreedheid toeschrijven, wanneer ze zeggen, dat de verworpenen aan de eeuwige straffen overgegeven worden, is zelfs voor blinden duidelijk. De Heere zou dan onrecht doen, wanneer Hij van zijn Koninkrijk hen berooft, die zich door hun ondankbaarheid dat Koninkrijk onwaardig gemaakt hebben. Maar, zeggen ze, hun zonden zijn tijdelijk. Ik erken het, maar Gods majesteit, en ook zijn gerechtigheid, die zij door hun zonden geschonden hebben, zijn eeuwig. Het is dus terecht, dat de herinnering aan hun ongerechtigheid niet te niet gaat. Maar zo, zeggen ze, zal de straf de maat van het misdrijf te boven gaan. Dit echter is een ondragelijke lastering, wanneer de majesteit Gods zo gering geschat wordt, en wanneer haar te minachten niet van meer betekenis geacht wordt dan de ondergang van één ziel. Maar laat ons deze wauwelaars laten lopen, opdat we niet, in tegenstelling met wat we vooraf zeiden, hun dwaasheden een wederlegging waardig schijnen te oordelen.

Boek III hoofdstuk 24

Dat de verkiezing bekrachtigd wordt door Gods roeping; en dat de verworpenen over zich halen het rechtvaardig verderf, waartoe zij bestemd zijn.

6. Behalve deze dwaasheden zijn er verkeerdelijk door nieuwsgierige mensen nog twee ingevoerd. Sommigen hebben gemeend, alsof de gehele mens onderging, dat de zielen zullen opstaan met de lichamen; anderen, toegevend, dat de zielen onsterfelijk zijn, hebben gemeend, dat ze met nieuwe lichamen bekleed zullen worden: waarmee zij de opstanding des vleses verloochenen. Aangezien ik over de eerste dwaasheid reeds iets aangeroerd heb, toen ik sprak over de schepping van de mens, zal het me genoeg zijn de lezer er wederom op te wijzen, een hoe beestachtige dwaling het is om uit de ziel, die naar Gods beeld geschapen is, een verdwijnende ademtocht te maken, die slechts in dit vergankelijke leven het lichaam doet groeien, en de tempel des Heiligen Geestes te vernietigen, en eindelijk dat deel van ons, waarin de Goddelijkheid het meest schittert, en waarin de tekenen der onsterfelijkheid kenbaar zijn, van deze gave te beroven: zodat de toestand van het lichaam beter en uitnemender is dan die der ziel. Geheel anders leert de Schrift, die het lichaam vergelijkt met een hut, waaruit ze zegt dat wij verhuizen, wanneer we sterven, want zij schat ons naar dat deel, dat ons onderscheidt van de onredelijke dieren. Zo zegt Petrus (2 Petrus 1:14), als hij nabij de dood gekomen is, dat de tijd gekomen is, waarop hij zijn tabernakel zal afleggen. En nadat Paulus, sprekende over de gelovigen, gezegd

heeft, dat, wanneer ons aardse huis gebroken is, wij een gebouw hebben in de hemelen, voegt hij er aan toe, dat wij uitwonen van de Heere, zolang wij in het lichaam blijven, maar dat wij in de afwezigheid des lichaams Gods tegenwoordigheid begeren (2 Cor. 5:1) e.v.. Indien de zielen de lichamen niet zouden overleven, wat is het dan dat Gods tegenwoordigheid geniet, wanneer het van het lichaam afgescheiden is? Maar de apostel neemt alle twijfel weg, wanneer hij leert (Hebr. 12:23), dat wij vergaderd zijn tot de geesten der rechtvaardigen. Onder die woorden verstaat hij dit, dat wij verenigd worden met de heilige vaderen, die, ook gestorven, met ons dezelfde vroomheid dienen, zodat wij niet Christus' ledematen kunnen zijn, tenzij wij met hen verenigd worden. Indien ook niet de zielen, ontbonden van de lichamen, hun wezen behielden, en de gelukzalige heerlijkheid niet konden bevatten, zou Christus niet tot de moordenaar gezegd hebben: "Heden zult gij met Mij in het paradijs zijn" (Luc. 23:43). Laat ons, op zo duidelijke getuigenissen vertrouwend, niet aarzelen op Christus' voorbeeld onze zielen Gode te bevelen (Luc. 23:46); of naar het voorbeeld van Stephanus aan Christus ter bewaring over te geven (Hand. 7:59), die niet zonder reden genoemd wordt hun getrouwe Herder en Opziener (1 Petrus 2:25). Verder, naar hun toestand in de tussentijd nieuwsgierig onderzoek te doen, is niet geoorloofd en niet dienstig. Velen kwellen zich zeer door de vraag te bespreken welke plaats ze beslaan, en of ze de hemelse heerlijkheid reeds genieten of niet. Maar het is dwaas en lichtvaardig naar onbekende zaken verder te onderzoeken dan God ons toestaat te weten. Wanneer de Schrift (Matth. 5:8,26) (Joh. 12:32) gezegd heeft, dat Christus bij hen tegenwoordig is en hen opneemt in het paradijs, opdat ze troost zouden ontvangen, maar dat de zielen der verworpenen zulke kwellingen lijden, als ze verdiend hebben, dan gaat ze niet verder. Welke leraar of meester zal ons dan openbaren wat God verborgen heeft? De kwestie aangaande de plaats is even dwaas en onbeduidend; want wij weten, dat de ziel niet dezelfde afmeting heeft als het lichaam. Wat betreft het feit, dat de gelukzalige vergadering der heilige geesten de schoot van Abraham genoemd wordt: het is voor ons genoeg, dat wij uit deze vreemdelingschap door de gemeenschappelijke vader der gelovigen ontvangen worden, opdat hij ons deel geve aan de vrucht van zijn geloof. Intussen, daar de Schrift overal beveelt, dat we moeten berusten op de verwachting van Christus' komst, en daar ze de kroon der heerlijkheid tot die tijd toe uitstelt, laat ons tevreden zijn met deze grenzen, die ons van Godswege zijn voorgeschreven, dat de zielen der vromen, na de moeite van de strijd volbracht te hebben, tot de zalige rust komen, waar ze met gelukkige blijdschap de genieting van de beloofde heerlijkheid verwachten, en dat zo alles in afwachting gehouden wordt, totdat Christus, de Verlosser, verschijnt. En het is niet twijfelachtig, dat de verworpenen hetzelfde lot hebben, dat Judas (Judas 1:6) de duivelen toeschrijft, namelijk, dat ze met ketenen gebonden gehouden worden, totdat ze getrokken worden tot de straf, waartoe ze veroordeeld zijn.

Boek III hoofdstuk 24

Dat de verkiezing bekrachtigd wordt door Gods roeping; en dat de verworpenen over zich halen het rechtvaardig verderf, waartoe zij bestemd zijn.

7. Even wonderlijk is de dwaling van hen, die zich verbeelden, dat de zielen niet de lichamen zullen ontvangen, met welke zij nu bekleed zijn, maar met nieuwe en andere toegerust zullen worden. En de redenering van de Manichaeën was wel zeer onbeduidend, namelijk dat het geenszins passend is, dat het vlees, dat onrein is, zou opstaan. Alsof er geen onreinheid der zielen zou zijn; maar die sloten zij niet van de

hoop op het hemelse leven uit. Het was dus even alsof ze zeiden, dat door God niet kan gereinigd worden wat met de smet der zonden bezoedeld is. Want die dwaasheid, dat het vlees van nature onrein zou zijn, omdat het door de duivel geschapen is, ga ik nu voorbij. Ik toon alleen, dat alwat nu in ons de hemel onwaardig is, de opstanding niet in de weg staat. In de eerste plaats, daar Paulus beveelt (2 Cor. 7:1), dat de gelovigen zich moeten reinigen van alle besmetting des vleses en des geestes, volgt daaruit het oordeel, dat hij elders (2 Cor. 5:10) aankondigt, namelijk dat een ieder zal wegdragen naar hetgeen hij in het lichaam gedaan heeft, hetzij goed, hetzij kwaad. Daarmee stemt overeen, wat hij schrijft aan de Corinthiërs (2 Cor. 4:10): "opdat het leven van Jezus Christus in ons sterfelijk vlees geopenbaard worde". Daarom bidt hij elders (1 Thess. 5:23) evenzeer, dat God de lichamen ongedeerd beware tot de dag van Christus als de zielen en de geesten. En geen wonder: want dat de lichamen, die God zich tot tempelen gewijd heeft (1 Cor. 3:11), tot vertering zouden vervallen zonder hoop op opstanding, zou allerongerijmdst zijn. Zijn zij ook niet ledematen van Christus (1 Cor. 6:15)? Beveelt God niet, Hem alle delen daarvan te heiligen? Wil Hij niet, dat met de tongen zijn Naam verheerlijkt wordt, dat tot Hem zuivere handen opgeheven worden en offeranden gebracht (1 Tim. 2:8)? Wat een dwaasheid is het dan, dat een deel van de mens hetwelk de hemelse Rechter een zo voortreffelijke eer waardig keurt, door een sterfelijk mens tot stof gemaakt wordt zonder enige hoop op wederoprichting? Evenzo wanneer Paulus (1 Cor. 6:20) ons vermaant om de Heere te verheerlijken zowel in het lichaam als in de ziel, omdat die beide van God zijn, dan kan hij ongetwijfeld niet verdragen, dat datgene, wat hij als iets heiligs aan God toeëigent, toegewezen zou worden aan eeuwige vertering. En over geen enkele zaak staat een duidelijker definitie der Schrift ten dienste dan over de opstanding van het vlees, dat wij dragen. "Dit verderfelijke," zegt Paulus (1 Cor. 15:33), "moet onverderfelijkheid aandoen, en dit sterfelijke moet onsterfelijkheid aandoen." Indien God nieuwe lichamen maakte, waar was dan deze verandering van hoedanigheid? Indien er gezegd was, dat wij moeten vernieuwd worden, dan zou de twijfelachtige spreekwijze wellicht gelegenheid tot dwaling gegeven hebben; maar nu hij de lichamen, waarmee wij bekleed zijn met de vinger aanwijst en hun de onverderfelijkheid belooft, loochent hij duidelijk genoeg, dat er nieuwe gemaakt worden. Ja hij kon, zegt Tertullianus 1), "niet uitdrukkelijker spreken, of hij moest met zijn handen zijn huid vasthouden." En zij kunnen door geen enkele uitvlucht er aan ontkomen, dat hij elders (Rom. 14:11), wanneer hij zegt, dat Christus de Rechter der wereld zal zijn, het getuigenis van Jesaja (Jes. 49:18) aanhaalt: "Ik leeft, zegt de Heere; voor Mij zal alle knie zich buigen," want hij kondigt daarmee duidelijk aan, dat allen, tot wie hij spreekt, verplicht zullen worden rekenschap te geven van hun leven. En dat zou niet uitkomen, indien er nieuwe lichamen voor de rechterstoel geplaatst zouden worden. Verder is er niets onduidelijk in de woorden van Daniël (Dan. 12:2): "En velen van hen, die in het stof der aarde slapen, zullen ontwaken, dezen ten eeuwigen leven, en genen tot versmaadheden en tot eeuwige afgrijzing"; aangezien Hij niet uit de vier elementen nieuwe stof verwekt om mensen te vormen, maar de doden uit de graven roept. En dit zegt ook de heldere rede. Want indien de dood, die zijn oorsprong heeft in des mensen val, bijkomstig is, dan heeft ook de wederoprichting, die Christus aangebracht heeft, betrekking op datzelfde lichaam, dat begonnen is sterfelijk te zijn. En ongetwijfeld uit het feit, dat de Atheners lachen, wanneer Paulus de opstanding predikt, kan men opmaken, hoe zijn prediking geweest is en dat lachen is zeker niet van geringe betekenis om ons geloof te bevestigen. Opmerkenswaardig is ook de uitspraak van Christus (Matth. 10:28): "Vreest niet voor degenen, die het lichaam doden en de ziel niet kunnen doden; maar vreest Hem, die

beide ziel en lichaam kan verderven in de hel." Immers er zou geen oorzaak zijn om te vrezen, indien het lichaam, dat wij nu dragen, niet aan de straf onderworpen was. En even duidelijk is de andere ;uitspraak van Christus (Joh. 5:28): "De ure komt, in welke allen, die in de graven zijn, de stem van Gods Zoon zullen horen, en zullen uitgaan, die het goede gedaan hebben, tot de opstanding des levens, en die het kwade gedaan hebben tot de opstanding der verdoemenis." Zullen wij zeggen, dat de zielen in de graven rusten, opdat ze daar Christus' stem horen? En niet veeleer, dat op zijn bevel de lichamen zullen weerkeren tot de kracht, die ze verloren hadden? Bovendien, wanneer wij met nieuwe lichamen begiftigd moeten worden, waar is dan de gelijkvormigheid van het Hoofd en de ledematen? Christus is opgestaan: soms door zich een nieuw lichaam te maken? Neen, maar zoals Hij voorzegd had: "Breekt deze tempel en in drie dagen zal Ik hem oprichten" (Joh. 2:19). Het sterfelijke lichaam, dat Hij eerst gedragen had, heeft Hij weder ontvangen. Immers het zou ons niet tot veel voordeel geweest zijn, wanneer Hij een nieuw lichaam gekregen had en het andere, dat tot een zoenoffer was opgeofferd, vernietigd was. Men moet ook letten op die gemeenschap, die door de apostel (1 Cor. 15:12) gepredikt wordt: dat wij opstaan, omdat Christus opgestaan is. Want niets is minder waarschijnlijk, dan dat ons vlees, waarin wij de doding van Christus omdragen, beroofd zou worden van de opstanding van diezelfde Christus. En dat is door een treffelijk bewijs gebleken, toen bij Christus' opstanding vele lichamen der heiligen uit de graven gegaan zijn (Matth. 27:52). Immers men kan niet loochenen, dat dit een voorspel, of liever een pand geweest is van de laatste opstanding, op welke wij hopen; zoals reeds tevoren geschied is met Henoch en Elia, welke Tertullianus kandidaten der opstanding 2) noemt, omdat ze, met lichaam en ziel van het verderf verlost, onder Gods hoede genomen zijn.

1} De resurr. carn. 51.

2} De resurr. carnis 58, (waar echter staat: aeternitatis candidatos. Vert.).

Boek III hoofdstuk 24

Dat de verkiezing bekrachtigd wordt door Gods roeping; en dat de verworpenen over zich halen het rechtvaardig verderf, waartoe zij bestemd zijn.

8. Ik schaam mij, dat ik in een zo duidelijke zaak zoveel woorden gebruik; maar de lezers mogen deze last vriendelijk met mij dragen, opdat voor verkeerde en vermetele geesten geen kier opensta tot het bedriegen van eenvoudige mensen. De onbestendige geesten, tegen welke ik nu strijd, brengen het verzinsel van hun hersenen te voorschijn, zeggende, dat er in de opstanding een schepping van nieuwe lichamen zal zijn. Door welke reden komen zij tot dit gevoelen anders dan omdat het hun ongelofelijk toeschijnt, dat een lijk, dat door zo lange ontbinding verteerd is, tot zijn vroegere staat kan terugkeren? Dus is bij hen alleen de ongelovigheid de moeder van deze mening. Ons daarentegen zet de Geest Gods op vele plaatsen in de Schrift aan, tot het verwachten van de opstanding onzes vleses. Zo is de Doop, volgens getuigenis van Paulus (Col. 2:12), een zegel van de toekomende opstanding; evenzeer nodigt het Heilige Avondmaal ons uit haar te geloven, wanneer wij de tekenen der geestelijke genade met de mond ontvangen. En ongetwijfeld zou de ganse vermaning van Paulus (Rom. 6:13), dat wij onze ledematen moeten stellen tot wapenen ter gehoorzaamheid aan de gerechtigheid, niets betekenen, wanneer er niet bij kwam, wat hij later toevoegt (Rom. 8:11): "Hij, die Christus uit de doden opgewekt heeft, zal ook uw sterfelijke lichamen levend maken." Want wat zou het helpen de voeten, de handen, de ogen en de tongen te schikken tot gehoorzaamheid aan God indien zij de vrucht en het loon

daarvan niet deelachtig waren? En dat bevestigt Paulus duidelijk met zijn eigen woorden (1 Cor. 6:13), (1 Cor. 6:15), (1 Cor. 6:19) "Het lichaam is niet voor de hoererij, maar voor de Heere, en de Heere voor het lichaam; en Hij, die Christus opgewekt heeft, zal ook ons opwekken door zijn kracht." Nog duidelijker is wat volgt, dat de lichamen tempelen zijn van de Heilige Geest en ledematen van Christus. Intussen zien wij, dat hij de opstanding verbindt met de kuisheid en de heiligheid, gelijk hij een weinig later de prijs der verlossing tot de lichamen uitstrekt. En het zou niet met de rede overeenkomen, dat het lichaam van Paulus, in hetwelk hij de tekenen van Christus gedragen heeft (Gal. 6:17), en waarin hij Christus heerlijk geëerd heeft, beroofd zou worden van de kroon der beloning. Vandaar ook dat roemen: "Wij verwachten de Zaligmaker uit de hemelen, die ons vernederd lichaam gelijkvormig zal maken aan zijn heerlijk lichaam" (Fil. 3:21). En indien waar is, dat wij door veel verdrukkingen moeten ingaan in het Koninkrijk Gods (Hand. 14:22), is het onredelijk, dat van deze ingang de lichamen afgehouden zouden worden, die God onder het kruisvaandel oefent, en met de lof der overwinning versiert. Daarom is er onder de heiligen geen enkele twijfel aangaande deze zaak gerezen, maar zij hebben gehoopt, dat ze metgezellen van Christus zouden zijn, die alle verdrukkingen, waardoor wij beproefd worden, op zijn eigen persoon overbrengt, om te leren, dat ze levendmakend zijn. Ja ook de heilige vaderen onder de wet heeft God door een uiterlijke ceremonie in dit geloof geoefend. Want waartoe diende de gebruikelijke wijze van begraven, zoals we tevoren zagen, anders, dan opdat ze zouden weten, dat voor de begraven lichamen een nieuw leven bereid was? Dit was ook de bedoeling der specerijen en andere tekenen der onsterfelijkheid, door welke, evenals door de offeranden, onder de wet de duisterheid der leer geholpen word. En de gewoonte is niet uit het bijgeloof voortgekomen; want wij zien, dat de Geest in het verhalen der begrafenissen niet minder ijver betoont dan in het verhalen van de voornaamste verborgenheden des geloofs. En Christus prijst ons het begraven aan als een meer dan gewone plicht (Matth. 26:10), ongetwijfeld om geen andere oorzaak, dan omdat het de ogen van het aanschouwen van het graf, dat alles verderft en vernietigt, opheft tot het schone schouwspel der vernieuwing. Bovendien bewijst de zo naarstige waarneming van deze ceremonie, die in de vaderen geprezen wordt, genoegzaam, dat ze hun een bijzonder en kostbaar hulpmiddel des geloofs geweest is. Immers Abraham zou niet zo zorgvuldig gezorgd hebben voor de begrafenis van zijn vrouw (Gen. 23:4,19), indien de religie hem niet voor ogen gestaan had, en het boven de wereld uitgaande nut, namelijk dat hij, door het dode lichaam zijner vrouw met de tekenen der opstanding te versieren, zijn eigen geloof en dat van zijn huisgezin, versterken zou. En een nog duidelijker bewijs hiervan ziet men in het voorbeeld van Jakob, die om aan zijn nakomelingen te betuigen, dat zelfs niet door de dood de hoop op het beloofde land uit zijn hart verdwenen was, beval dat zijn gebeente daarheen teruggebracht moest worden (Gen. 47:30). Ik vraag u, indien hij met een nieuw lichaam had moeten worden bekleed, zou het dan niet een belachelijk bevel geweest zijn, dat hij gaf aangaande zijn stof, dat vernietigd zou worden? Daarom, indien de Schrift bij ons enig gezag heeft, kan van geen enkele leer een duidelijker of zekerder bewijs verlangd worden. Zelfs voor kinderen is het duidelijk, dat de woorden opstanding en opwekken dit betekenen; immers wij zullen niet zeggen, dat iets, dat nu eerst geschapen wordt, opstaat, en ook zou het woord van Christus geen stand houden (Joh. 6:39): "Al wat de Vader Mij gegeven heeft, zal niet verloren gaan, maar Ik zal het opwekken ten uitersten dage." Op hetzelfde wijst ook het woord slapen, dat slechts toepasselijk is op lichamen. Daarom heten begraafplaatsen in het Grieks ook koimeteria, slaapplaatsen. Nu rest me, dat ik ook over de opstanding een weinig zeg. Ik zeg: een weinig, want

Paulus noemt het een verborgenheid (1 Cor. 15:51) en spoort ons tot matigheid aan en beteugelt de ongebondenheid om al te vrij en te scherpzinnig te filosoferen. In de eerste plaats moet men vasthouden, wat we gezegd hebben, dat wij in hetzelfde vlees, dat wij nu dragen, zullen opstaan, voorzover de substantie betreft; maar dat de hoedanigheid een andere zal zijn. Evenals het vlees van Christus, hoewel hetzelfde dat tot een offerande was opgeofferd, is opgewekt, toch door andere gaven heeft uitgeblonken, alsof het een geheel ander vlees was. Hetgeen Paulus met gewone voorbeelden verduidelijkt (1 Cor. 15:39). Want evenals van het vlees der mensen en van dat der beesten de substantie dezelfde is, maar niet de hoedanigheid, gelijk de sterren alle eenzelfde materie hebben, maar verschillende helderheid, zo leert de apostel, dat, ofschoon wij dezelfde substantie des lichaams zullen behouden, er toch een verandering zal zijn, zodat de staat veel heerlijker zal zijn. Dus zal het verderfelijk lichaam, opdat wij opgewekt worden, niet omkomen en verdwijnen, maar het zal de verderfelijkheid afleggen, en de onverderfelijkheid aandoen. En aangezien God alle elementen tot zijn beschikking heeft naar zijn wil, zal geen moeilijkheid Hem beletten aan de aarde en de wateren en het vuur te bevelen, dat ze teruggeven wat door hen schijnt verteerd te zijn. Dat betuigt ook Jesaja (Jes. 26:21), zij het niet zonder figuurlijke wijze van spreken: "Zie, de Heere zal uit zijn plaats uitgaan, om de ongerechtigheid der aarde te bezoeken, en de aarde zal haar bloed ontdekken, en zal haar doodgeslagenen niet langer bedekt houden." Maar men moet letten op het onderscheid tussen hen, die al lang gestorven zullen zijn en hen, welke die dag nog levend zal vinden. Immers "wij zullen niet allen ontslapen", volgens het getuigenis van Paulus (1 Cor. 15:51), "maar wij zullen allen veranderd worden", dat is, het zal niet nodig zijn, dat er een tijdsruimte valt tussen de dood en het begin van het tweede leven; want in een punt des tijds, in een ogenblik, zal het geklank der bazuin doordringen, om de doden onverderfelijk op te wekken, en de levenden door een plotselinge verandering te vervormen tot dezelfde heerlijkheid. Elders (1 Thess. 4:15) troost hij de gelovigen, die sterven moeten, hiermee, dat degenen, die dan nog in leven zullen zijn, de doden niet zullen voorkomen, maar dat veeleer zij die in Christus ontslapen zijn, het eerst zullen opstaan. Indien men daartegen inbrengt het woord van de apostel (Hebr. 9:27), dat alle mensen gezet is eenmaal te sterven, dan is de oplossing gemakkelijk, en wel deze, dat, wanneer de staat der natuur veranderd wordt, dat een soort van dood is en gevoegelijk zo genoemd wordt; en daarom komen deze twee met elkander overeen, dat door de dood allen vernieuwd zullen worden, wanneer zij het sterfelijke lichaam zullen afleggen; maar dat toch de scheiding van lichaam en ziel niet nodig zal zijn. wanneer de plotselinge verandering zal plaats hebben.

Boek III hoofdstuk 24

Dat de verkiezing bekrachtigd wordt door Gods roeping; en dat de verworpenen over zich halen het rechtvaardig verderf, waartoe zij bestemd zijn.

9. Maar hier doet zich een moeilijker kwestie voor, namelijk met welk recht de opstanding, die een bijzondere weldaad van Christus is, ook de goddelozen en door God vervloekten gemeen is. Wij weten, dat allen in Adam aan de dood onderworpen zijn; Christus is gekomen als de opstanding en het leven (Joh. 11:25): maar opdat Hij zonder uitzondering het gehele menselijke geslacht zou levend maken? Maar wat is minder passend, dan dat de goddelozen in hun hardnekkige blindheid datgene verkrijgen, wat de vrome dienaren Gods alleen door het geloof ontvangen? Toch blijft dit vast, dat de ene opstanding een opstanding ter verdoemenis is, en de andere een ten

leven, en dat Christus komen zal om de schapen van de bokken te scheiden (Matth. 25:32). Ik antwoord, dat dit niet zo ongewoon moet schijnen, daar we iets dergelijks in de dagelijkse ervaring zien. Wij weten, dat wij in Adam van de erfenis der ganse wereld beroofd zijn, en dat wij met evenveel recht van het gemene voedsel mogen afgehouden worden als van het eten van de boom des levens. Vanwaar komt het dan, dat God niet alleen zijn zon doet opgaan over goeden en bozen (Matth. 5:45), maar dat ook zijn onwaardeerbare milddadigheid, voor wat de behoefte van het tegenwoordige leven aangaat, in ruime overvloed hun voortdurend toevloeit? Hieruit bemerken wij ongetwijfeld, dat hetgeen aan Christus en zijn ledematen eigen is, ook tot de goddelozen zich uitstrekt; niet opdat het hun wettige bezitting zou zijn, maar opdat ze des te minder te verontschuldigen zouden gemaakt worden. Zo ondervinden de goddelozen dikwijls, dat God hun weldadig is, niet door geringe bewijzen van zijn weldadigheid, maar door zulke, die alle zegeningen der vromen somtijds verduisteren, maar die toch hun tot grotere verdoemenis strekken. Indien men hiertegen inbrengt, dat de opstanding niet geschikt wordt vergeleken met vergankelijke en aardse weldaden, dan antwoord ik ook hierop, dat de goddelozen, zodra ze van God, de Bron des levens, zijn vervreemd, het verderf van de duivel verdiend hebben, om daardoor geheel en al vernietigd te worden, maar dat toch door de bewonderenswaardige raad Gods een middentoestand is gevonden, dat ze buiten het leven in de dood zouden leven. Een weinig ongerijmd moet het schijnen, indien de opstanding de goddelozen overkomt, om hen te trekken voor de rechterstoel van Christus, die zij nu als Meester en Leraar weigeren te horen. Want het zou een lichte straf zijn, door de dood weggenomen te worden, indien ze niet, om gestraft te worden voor hun hardnekkigheid, voor de Rechter gesteld zouden worden, wiens wraak zij zonder eind en maat jegens zich hebben opgewekt. Verder, ofschoon we moeten vasthouden, wat we gezegd hebben en wat die bekende belijdenis van Paulus (Hand. 24:15) tegenover Felix inhoudt, namelijk, dat hij de toekomende opstanding der rechtvaardigen en der goddelozen verwachtte, stelt de Schrift toch meermalen de opstanding tezamen met de hemelse heerlijkheid alleen aan de kinderen Gods voor; want Christus is eigenlijk niet gekomen tot het verderf der wereld, maar tot zaligheid. Daarom wordt ook in de artikelen des geloofs alleen melding gemaakt van het gelukzalige leven.

Boek III hoofdstuk 24

Dat de verkiezing bekrachtigd wordt door Gods roeping; en dat de verworpenen over zich halen het rechtvaardig verderf, waartoe zij bestemd zijn.

10. En aangezien eerst dan de profetie (Hos. 13:14) (1 Cor. 15:54) over het verslinden des doods tot overwinning vervuld zal worden, moeten wij altijd gedenken aan het eeuwige geluk, het doel der opstanding; welks uitnemendheid zo groot is dat ook al was er alles over gezegd, waartoe de tongen der mensen in staat zouden zijn, toch ternauwernood het geringste deel daarvan zou zijn aangestipt. Want hoezeer naar waarheid we zouden horen, dat het Koninkrijk Gods vol zal zijn van glans, vreugde, geluk en heerlijkheid, zo blijven toch deze dingen, die genoemd worden, zeer ver verwijderd van ons besef en als het ware in raadselen gewikkeld, totdat die dag zal gekomen zijn, waarop Hij ons zijn heerlijkheid van aangezicht tot aangezicht te aanschouwen zal geven. "Wij weten, dat wij kinderen Gods zijn," zegt Johannes (1 Joh. 3:2), "en het is nog niet geopenbaard; maar wanneer wij Hem gelijk zullen zijn, zullen wij Hem zien, gelijk Hij is." Daarom hebben de profeten, daar zij die geestelijke gelukzaligheid, zoals ze in zichzelf is, met geen woorden konden

uitdrukken, haar gemeenlijk onder lichamelijke zaken afgebeeld. Omdat het echter aan de andere kant behoorlijk is, dat de vurigheid van het verlangen in ons door een zekere smaak van die heerlijkheid wordt ontstoken, moeten wij ons voornamelijk met deze overdenking bezig houden: indien God, als een onuitputtelijke bron, de volheid van alle goederen in zich bevat, moeten zij, die naar het hoogste goed en de volmaakte gelukzaligheid streven, niets boven Hem najagen, gelijk ons op vele plaatsen geleerd wordt: "Abraham, Ik ben u een zeer groot loon" (Gen. 15:1). Met die woorden stemt David in (Ps. 16:5): "De Heere is mijn deel; mijn lot is heerlijk gevallen." Evenzo elders (Ps. 17:15): "Ik zal verzadigd worden met uw aangezicht." En Petrus (2 Petrus 1:4) verkondigt, dat de gelovigen hiertoe geroepen zijn, dat ze de Goddelijke natuur deelachtig zouden worden. Hoe dat? Omdat Hij verheerlijkt zal worden in al zijn heiligen, en wonderbaar zal worden in allen, die geloofd hebben (2 Thess. 1:10). Indien de Heere de uitverkorenen in zijn heerlijkheid, kracht en rechtvaardigheid zal doen delen, ja zichzelf aan hen te genieten zal geven en, wat nog voortreffelijker is, enigermate met hen één zal worden, laat ons dan bedenken, dat in die weldaad alle soort van geluk vervat is. En wanneer we het in deze overdenking ver gebracht hebben, laat ons dan toch bekennen, dat wij nog geheel aan het begin staan, wanneer het begrip van ons verstand met de hoogheid van deze verborgenheid vergeleken wordt. Daarom moeten wij in dit stuk des te meer soberheid betrachten, opdat wij niet, ongedachtig aan de geringe maat van ons verstand, en daardoor met groter vermetelheid omhoog vliegend, door de glans der hemelse heerlijkheid overstelpt worden. Wij gevoelen ook, hoe wij door een onmatige begeerte om meer te weten dan geoorloofd is, geprikkeld worden. Daaruit wellen nu en dan ijdele en ook schadelijke vragen op. IJdele vragen noem ik die, uit welke geen nut verkregen kan worden. Maar dat tweede is erger, omdat zij, die aan die vragen toegeven, zich in verderfelijke bespiegelingen verwarren. Daarom noem ik ze schadelijk. Wat de Schrift leert, moet bij ons buiten twijfel zijn: namelijk, dat, evenals God op verschillende wijzen zijn gaven aan de heiligen in deze wereld toedeelt en hen op ongelijke wijze bestraalt, zo ook de maat der heerlijkheid in de hemelen niet gelijk zal zijn, wanneer God zijn gaven zal kronen. Want niet op allen zonder onderscheid is toepasselijk wat Paulus zegt (1 Thess. 2:19): "Gijlieden zijt mijn heerlijkheid en kroon in de dag van Christus." En ook niet wat Christus zegt tot de apostelen (Matth. 19:28): "Gij zult zitten, oordelende de twaalf geslachten Israëls." Maar Paulus (die wist, dat God de heiligen, al naar gelang Hij hen met geestelijke gaven verrijkt op aarde, zo ook in de hemel met heerlijkheid versiert) twijfelt er niet aan, dat voor hem een bijzondere kroon naar de mate van zijn arbeid is weggelegd. En om de apostelen de waardigheid van het ambt, waarmee zij bekleed waren, aan te prijzen, wijst Christus er op, dat de vrucht daarvan in de hemel verborgen is. Zo zegt ook Daniël (Dan. 12:3): "De leraars nu zullen blinken als de glans des uitspansels, en die er velen rechtvaardigen, gelijk de sterren altoos en eeuwig." En wanneer men aandachtig op de Schrift let, dan ziet men, dat zij niet alleen het eeuwige leven belooft aan de gelovigen, maar ook aan een ieder zijn bijzonder loon. Vandaar ook de woorden van Paulus (2 Tim. 4:14): "God vergelde hem in die dag." En het wordt ook bevestigd door de belofte van Christus: "Gij zult honderdvoud ontvangen in het eeuwige leven." (Matth. 19:29). Kortom, evenals Christus de heerlijkheid zijns lichaams door veelvuldige verscheidenheid van gaven begint in de wereld en trapsgewijs vergroot, zo zal Hij haar in de hemel volmaken.

Boek III hoofdstuk 24

Dat de verkiezing bekrachtigd wordt door Gods roeping; en dat de verworpenen over zich halen het rechtvaardig verderf, waartoe zij bestemd zijn.

11. En evenals alle vromen dit eenstemmig zullen aannemen, omdat het door Gods Woord genoegzaam betuigd is, zo zullen zij aan de andere kant de netelige vragen, van welke ze zullen inzien, dat ze hun in de weg staan, laten varen, en de hun gestelde grenzen niet overschrijden. Wat mij zelf betreft, ik onthoud mij niet alleen persoonlijk van de overbodige naspeuring van onnutte dingen, maar ik meen ook, dat ik er voor op moet passen, dat ik niet door te antwoorden de lichtzinnigheid van anderen in de hand werk. Nietsbetekenende mensen met een ijdel verstand onderzoeken, hoe groot de afstand zal zijn tussen de profeten en de apostelen, en wederom tussen de apostelen en de martelaars, hoeveel graden de maagden zullen verschillen van de gehuwden; kortom geen enkele hoek van de hemel laten zij over, die ze niet doorzoeken. Bovendien komt hun de vraag in de geest, waartoe de vernieuwing van de wereld dient, aangezien de kinderen Gods uit een zo grote en onvergelijkelijke overvloed geen enkel ding nodig zullen hebben, maar gelijk zullen zijn aan de engelen, wier gemis van de behoefte om te eten en te drinken het teken is van eeuwige gelukzaligheid. Maar ik antwoord, dat in het aanschouwen zelf zo grote liefelijkheid zal zijn, en in het kennen alleen zonder het gebruik daarvan zulk een zoetheid, dat dit geluk alle hulpmiddelen, waardoor we nu geholpen worden, verre overtreft. Laat ons veronderstellen, dat wij in de allerrijkste streek der wereld, waar geen enkel genot ons ontbreekt, geplaatst zijn: wie wordt dan niet door zijn ziekten van het gebruik van Gods weldaden nu en dan afgehouden? Wie wordt niet door zijn eigen onmatigheid dikwijls gestoord? Daaruit volgt, dat een genieting, die zuiver is en rein van elk gebrek, het toppunt der gelukzaligheid is, ofschoon er geen gebruik is van het verderfelijke leven. Anderen gaan verder, en vragen of het schuim en ander bederf in de metalen niet ver van de wederoprichting af zijn en daarbij niet passen. En ook al geef ik hun dat tot op zekere hoogte toe, zo verwacht ik met Paulus (Rom. 8:22) een herstel van de gebreken, die hun begin genomen hebben uit de zonde, naar welk herstel het ganse schepsel zucht en als in barensnood is. Wederom gaan zij verder en vragen, wat voor een betere toestand het menselijk geslacht te wachten staat, daar de zegen van het krijgen van kinderen dan een einde zal nemen. Ook van die moeilijkheid is de oplossing gemakkelijk. Dat de Schrift die zegen zo heerlijk aanprijst, heeft betrekking op de wasdom, waardoor God onafgebroken de orde der natuur doorvoert tot aan haar einde: maar dat het in de volmaaktheid zelf anders zal zijn, is bekend. Maar aangezien onbehoedzame mensen terstond door dergelijke verlokkingen gevangen worden en de doolhof hen daarna dieper meesleurt, en er eindelijk, wanneer ieder in zijn eigen meningen vermaak schept, geen eind komt aan de twisten, laat dit kort en goed voor ons genoeg zijn, dat we tevreden zijn nu te zien in een spiegel in een duistere rede, totdat we zien zullen van aangezicht tot aangezicht. Want van een grote menigte zijn er weinigen, die er zich om bekommeren, langs welke weg men naar de hemel moet gaan; maar allen begeren voor de tijd te weten, hoe het daar is. En ook al zijn bijna allen traag en langzaam tot het aangaan van de strijd, zo stellen zij zich in hun verbeelding reeds hun triumf voor.

Boek III hoofdstuk 24

Dat de verkiezing bekrachtigd wordt door Gods roeping; en dat de verworpenen over zich halen het rechtvaardig verderf, waartoe zij bestemd zijn.

12. Daar verder de zwaarte van Gods wraak jegens de verworpenen op geen enkele wijze voldoende kan beschreven worden, worden hun kwellingen en folteringen ons door lichamelijke dingen afgebeeld: namelijk door duisternis, wening, knersing der tanden, onuitblusselijk vuur en door een worm, die zonder einde aan het hart knaagt (Matth. 8:12) (Matth. 22:13) (Matth. 3:12) (Marc. 9:43) (Jes. 66:24) (Jes. 30:33). Want het is zeker, dat de Heilige Geest door zulke uitdrukkingen alle zinnen door schrik heeft willen verwarren; gelijk wanneer gezegd wordt, dat van eeuwigheid een diepe poel bereid is, en dat diens voedsel vuur is en veel hout, en dat de adem des Heeren als een zwavelstroom hem aansteekt. En evenals wij daardoor geholpen moeten worden om enigszins het ellendige lot der goddelozen te begrijpen, zo moeten wij vooral daarop onze gedachte richten, hoe rampzalig het is van elke gemeenschap met God vervreemd te worden; en dat niet alleen, maar ook te gevoelen, dat Gods majesteit zo tegen u is, dat ge er niet aan ontkomen kunt, door haar benauwd te worden. Want ten eerste is zijn verbolgenheid als een zeer heftig vuur, door welks aanraking alles verslonden en verzwolgen wordt. En verder dienen alle schepselen Hem zo om zijn oordeel uit te voeren, dat zij zullen gevoelen, dat de hemel, de aarde, de zee, de dieren en al wat er is, als het ware door een vreselijke verbolgenheid tegen hen ontstoken en tot hun verderf gewapend zijn; door welke de Heere zo zijn toorn zal openbaren. Daarom heeft de apostel niet iets gewoons uitgesproken, toen hij zeide (2 Thess. 1:9), dat de ongelovigen tot straf zullen lijden "het eeuwig verderf van het aangezicht des Heeren, en van de heerlijkheid zijner sterkte". En zo dikwijls de profeten vrees inboezemen door lichamelijke gelijkenissen, mengen zij daaronder, hoewel ze, gezien onze traagheid, niets overdrevens bijbrengen, toch het voorspel van het toekomend oordeel in de zon, de maan, en het ganse bouwwerk der wereld. Daarom vinden de ongelukkige consciëntiën geen rust, maar worden door een vreselijke wervelwind gekweld en verstrooid, daar ze gevoelen, dat ze door de vijandige God verscheurd worden, en door dodelijke prikkels doorboord en gekwetst worden; zij sidderen voor Gods bliksem en worden door de zwaarte van zijn hand vermorzeld; zodat het lichter is in alle mogelijke afgronden en kolken te verzinken, dan een ogenblik in die verschrikkingen te staan. Hoedanig is dat en hoe vreselijk, door Gods eeuwige en nooit eindigende belegering benauwd te worden? Daarover bevat de negentigste psalm een merkwaardige uitspraak: dat God, hoewel Hij alleen door zijn aanblik alle stervelingen verstrooid en te niet maakt, toch zijn dienaren, hoe vreesachtiger ze in deze wereld zijn, des te meer benauwt, opdat Hij hen, met het kruis beladen, zou aanzetten om zich te haasten, totdat Hij zelf is alles in allen.